

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

MECDÎ MEHMED EFENDİ HADÂ'İKU'Ş-ŞAKÂ'İK
(2-142 SAYFALAR ARASI), (İNCELEME-ÇEVİRİ YAZI)

Yüksek Lisans Tezi

Burcu CAMGÖZ

Danışman

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

NEVŞEHİR

Ekim 2016

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

MECDÎ MEHMED EFENDİ HADÂ'İKU'Ş-ŞAKÂ'İK
(2-142 SAYFALAR ARASI), (İNCELEME-ÇEVİRİ YAZI)

Yüksek Lisans Tezi

Burcu CAMGÖZ

Danışman

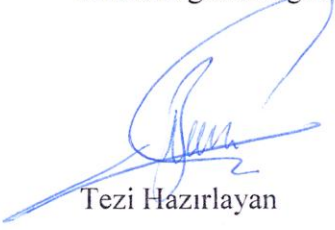
Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

NEVŞEHİR

Ekim 2016

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Burcu CAMGÖZ

“Mecdî Mehmed Efendi Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik (2-142 Sayfalar Arası), (İnceleme-Çeviri Yazı)” adlı yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Burcu CAMGÖZ

Danışman

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL danışmanlığında Burcu CAMGÖZ tarafından hazırlanan “Mecdî Mehmed Efendi Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik (2-142 Sayfalar Arası), (İnceleme-Çeviri Yazı)” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

17.10.2016

JÜRİ

İMZA

Danışman : Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

J. Bulbul

Üye : Prof. Dr. Filiz KILIC

F. Kılıç

Üye : Doç. Dr. Ahmet DOĞAN

A. Doğan

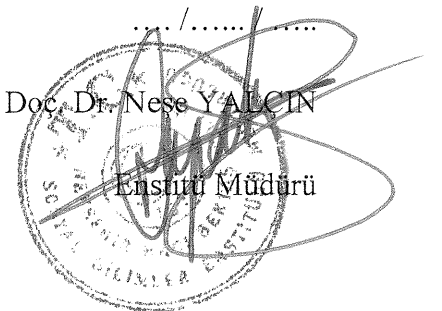
ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 26.10.2016 tarih ve 20656/22 sayılı

Kararı ile onaylanmıştır.

Doc. Dr. Nese YALCIN

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tez çalışması süresince bilgisini ve emeğini esirgemeyen, yoluma daima ışık tutan tez danışmanım, değerli hocam Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL'e,

Tez savunma jürisinde yer alarak yaptıkları olumlu eleştiriler ile tezimin gelişmesini sağlayan Prof. Dr. Filiz KILIÇ ve Doç. Dr. Ahmet DOĞAN'a,

Tez çalışması süresince akademik anlamda yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Ahmet UĞUR, Arş. Gör. Şerife ÖRDEK, Arş. Gör. Murat GÜR ve Fikret ŞANLIBABA'ya

Çalışmam sırasında teknik anlamda destek veren değerli arkadaşlarım Öğr. Gör. Mehmet ÇONTU, Ramazan CEYLAN, Gökşen SERBES, Öğr. Gör. Gülhan SÖZBİLEN, Öğr. Gör. Özlem ULUTAŞ ve Öğr. Gör. Şükran DOĞRU GÜRPINAR'a,

Varlığı, hayata tutunma nedenim olan canım oğlum Deha Deniz'e, manevi destekleriyle beni her daim motive eden annem ve babama,

Kıymetli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Burcu CAMGÖZ

Ekim, 2016

**MECDÎ MEHMED EFENDİ HADÂ'İKU'Ş-ŞAKÂ'İK
(2-142 SAYFALAR ARASI), (İNCELEME-ÇEVİRİ YAZI)**

Burcu CAMGÖZ

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ekim 2016
Danışman: Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL**

ÖZET

Biyografi, başta şairler olmak üzere belli mesleklerde tanınmış kişilerin hayatını ve sanatını anlatan edebi türün adıdır. Özellikle dil ve edebiyat alanında yetişmiş önemli temsilcilerin unutulmamaları için çeşitli eserler verilmiştir. Biyografi türünde en dikkat çeken eser, Taşköprülüzâde İsmüddîn Ahmed Efendi'nin yazmış olduğu *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye* isimli eseridir. Eserin ismi *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* olarak da bilinir. 1558 senesinde Arapça olarak kaleme alınmıştır. *Şakâ'ik-i Nu'mâniye*'nin yazılış amacı, daha önce Osmanlı âlimlerinin hayat hikâyelerini anlatan hacimli bir kaynağın bulunmamasıdır. Osmanlı âlimleri hakkında temel ve özgün bilgilerin yer alması esere ayrı bir önem kazandırmıştır. Araştırmacılar tarafından kaynak olarak görülen esere birçok tercüme ve zeyl yapılmıştır. Esere yapılan tercüme ve zeyller en az eser kadar önemli birer kaynaktır.

Şakâ'ik-i Nu'mâniye'ye yapılan tercümelerden en başarılısı Mecdî Mehmed Efendi'nin kaleme aldığı *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* isimli eseridir. Mecdî Mehmed Efendi, bu eseri tercüme etme amacını "Arapça bilmeyenlerin de eseri kolaylıkla okuyabilmesi" olarak açıklar. 1587 senesinde eserin tercümesini tamamlayan Mecdî Mehmed Efendi, 513 şair ve meşayihin biyografisine yer verir. Esere yaptığı eklemelerle eserin hacmini genişletmiştir. Bu sebeple Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik'i sadece tercüme bir eser olarak değerlendirmemek gerekir. Eser Türk biyografi tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.

Esere daha önceden çeviri yazı ve inceleme çalışması yapılmamıştır. Bu çalışmada, Türk biyografi tarihinde önemli bir kaynak olarak görülen *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* isimli eserin (2-142 sayfalar arası) çeviri yazısı ve incelemesi yapılmıştır. Çeviri yazı ile Osmanlı alfabesine hâkim olmayan araştırmacıların eserden kolaylıkla yararlanmaları amaçlanmıştır. İnceleme bölümünde ise eserin 2-142 sayfaları arasında biyografisi verilen kişilerin memleketleri, eğitimleri, eğitim gördükleri medreseleri, hocaları, eserleri, ilgilendikleri ilimleri, meslekleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: biyografi, Şakâ'ik-i Nu'mâniye, Mecdî Mehmed, tercüme, çeviri yazı.

**MECDÎ MEHMED EFENDÎ HADÂ'İKU'Ş-ŞAKÂ'İK
(BETWEEN PAGES 2-142), (REVIEW-TRANSCRIPTION)**

Burcu CAMGÖZ

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences
Turkish Language and Literature Department, M.A., October, 2016
Supervisor: Assoc. Tuncay BÜLBÜL**

ABSTRACT

Biography is the name of a literary type that tells the life and art of famous people in a specific professions especially poets. So as not to be forgotten in language and literature departments, the biographies of various types of representatives were written. In type of biography; the most notable masterpiece is *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye* which was written by Taşköprülüzâde İsmâüddîn Ahmed Efendi. This masterpiece is also known as *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* the reason for writing this *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* is not having a previous volume of source that tells the life stories of Ottoman scholars. Having some main and authentic information about Ottoman scholars, and the Ottomans' introducing science world brought this masterpiece a prominence. Many translations and addendums were made to the masterpiece by researchers. These translations and addendums are almost as significant as the masterpiece itself.

The most successful translation for *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* is the *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* which was produced by Mecdî Mehmed Efendi. The reason for translating this masterpiece is to enable the ones who don't know Arabic to read it easily. He completed the translation in 1587 and 513 poets and sheikhs' biography take place in the masterpiece. He enlarged the volume of the masterpiece by some additions. For this reason *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* should not be considered only a translation. It bears an important place in respect to Turkish biography.

No translation or written research was done before for the masterpiece. In this study, *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik*, which is regarded as an important source for Turkish biography, is examined, the pages between 2 and 142. By translation, it is aimed that the researchers who don't have a knowledge of Ottoman alphabet can make use of it easily. In the examination part, pages between 2 and 142, the information on stated people, their hometowns, education, madrasahs, teachers, works, and their related professions were given.

Key Words: Biography, *Şakâ'ik-i Nu'mâniye*, Mecdî Mehmed, translation, interpretation

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iV
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	XV

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

MECDÎ MEHMED EFENDİHAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. Mecdî Mehmed Efendi.....	16
1.1. Hayatı.....	16
1.2. Eserleri.....	17
1.2.1. Câmi'ü'n-Nezâ'ir.....	17
1.2.2. Dîvânçe.....	17
1.2.3. El-Cevâhirü'l-Mudî'e fî Tabakâti'l-Hanefiyye Tercümesi.....	17
1.2.4. Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik.....	17
1.2.5. Kırk Hadis Tercümesi.....	18
1.2.6. Şem'îyye Risâlesi.....	18
1.2.7. Seyfîyye Risâlesi.....	19
1.3. Edebî Kişiliği.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

DİL VE MUHTEVA

2.	Hadâ'iku's-Şakâ'ik'in (2-142 Sayfalar Arası) Dil ve Muhteva Özellikleri	21
2.1.	Dil ve Üslûp.....	21
2.2.	Muhteva.....	25
2.2.1.	Mesleklerine Göre Kişiler	26
2.2.1.1.	İmâmlar.....	27
2.2.1.2.	Kadılar.....	27
2.2.1.3.	Kazaskerler	28
2.2.1.4.	Mutasarrıflar.....	28
2.2.1.5.	Müderrisler	29
2.2.1.6.	Müftüler	29
2.2.1.7.	Şehzâde Hâceleri ve Hâceler.....	30
2.2.1.8.	Tarikat Şeyhleri.....	30
2.2.1.9.	Vezirler	31
2.2.1.10.	Diğer Meslekler	31
2.2.2.	İlgilendikleri İlimlere Göre Kişiler	32
2.2.2.1.	Belâgat İlmi	32
2.2.2.2.	Beyân İlmi	32
2.2.2.3.	Cedel İlmi	32
2.2.2.4.	Cifir İlmi	33
2.2.2.5.	Ferâ'iz İlmi	33
2.2.2.6.	Fetvâ İlmi.....	34
2.2.2.7.	Fıkıh İlmi	34
2.2.2.8.	Hadis İlmi	35
2.2.2.9.	Hendese İlmi	36
2.2.2.10.	Hey'et İlmi.....	36
2.2.2.11.	Hikmet İlmi	36
2.2.2.12.	Kelâm İlmi.....	37
2.2.2.13.	Kırâ'at İlmi	37
2.2.2.14.	Ledün İlmi	38
2.2.2.15.	Lügat İlmi	38

2.2.2.16. Mantık İlmi.....	39
2.2.2.17. Me'ânî İlmi.....	39
2.2.2.18. Nahiv İlmi.....	39
2.2.2.19. Riyâziyye İlmi.....	40
2.2.2.20. Sarf İlmi.....	40
2.2.2.21. Tasavvuf İlmi.....	41
2.2.2.22. Tecvid İlmi.....	41
2.2.2.23. Tefsir İlmi.....	41
2.2.2.24. Tevârih İlmi.....	42
2.2.2.25. Tevhid İlmi.....	42
2.2.2.26. Tıp İlmi.....	43
2.2.2.27. Tılsım İlmi.....	43
2.2.2.28. Usûl İlmi.....	43
2.2.2.29. Zâhir ve Bâtın İlimleri.....	44
2.2.3. Müderris Oldukları Medreselere Göre Kişiler.....	45
2.2.3.1. Agrâs (Atabey Ertokuş) Medresesi (Isparta).....	46
2.2.3.2. Balat Medresesi (Aydın).....	46
2.2.3.3. Halebî Medresesi (Edirne).....	46
2.2.3.4. İznik (Sultân Orhan) Medresesi (İznik).....	47
2.2.3.5. Kara Medrese (Ankara).....	47
2.2.3.6. Manastır Medresesi (Bursa).....	47
2.2.3.7. Muzafferüddîn Medresesi (Taşköprü / Kastamonu).....	48
2.2.3.8. Sultân (Sultaniye) Medresesi (Bursa).....	48
2.2.3.9. Sultân Bâyezîd Hân Gâzî Medresesi (Edirne).....	48
2.2.3.10. Sivrihisâr Medresesi (Eskişehir).....	49
2.2.3.11. Şâh Melek Medresesi (Edirne).....	49
2.2.3.12. Vâcid Medresesi (Kütahya).....	49
2.2.3.13. Yıldırım Hân Medresesi (Bursa).....	50
2.2.3.14. Zincirli Medresesi (Aksaray).....	50
2.2.4. Eserlerine Göre Kişiler.....	53
2.2.4.1. Eserleri Hakkında Bilgi Verilen Kişiler ve Eserleri.....	53
2.2.4.2. Dîvâmı Olan Kişiler.....	58
2.2.4.3. Hâşiyesi Olan Kişiler ve Hâşiyeleri.....	59

2.2.4.4.	Risâlesi Olan Kişiler ve Risâleleri	60
2.2.4.5.	Şerhi Olan Kişiler ve Şerhleri.....	60
2.2.4.6.	Tasnifi Olan Kişiler ve Tasnifleri.....	63
2.2.4.7.	Tefsiri Olan Kişiler ve Tefsirleri	63
2.2.4.8.	Telhisi Olan Kişiler ve Telhisleri	64
2.2.4.9.	Telifi Olan Kişiler ve Tefsirleri	64
2.2.4.10.	Eserleri Hakkında Bilgi Verilen Diğer Kişiler ve Eserleri	65
2.2.4.11.	Hakkında Bilgi Verilmeyen Eserler ve Bu Eserleri Yazan Kişiler.....	66
2.2.5.	Memleketlerine Göre Kişiler.....	68
2.2.5.1.	Acem İllerinden Olan Kişiler	68
2.2.5.2.	Amasyalı Kişiler	68
2.2.5.4.	Antakyalı Kişiler.....	69
2.2.5.5.	Antalyalı (Manavgatlı) Kişiler.....	69
2.2.5.6.	Aydınlı Kişiler.....	69
2.2.5.7.	Azerbaycanlı Kişiler	69
2.2.5.8.	Balıkesirli (Karasi) Kişiler	69
2.2.5.9.	Bolulu Kişiler	69
2.2.5.10.	Buhâralı Kişiler	69
2.2.5.11.	Bursalı Kişiler	70
2.2.5.12.	Çanakkaleli (Gelibolulu) Kişiler	70
2.2.5.13.	Edirneli Kişiler	70
2.2.5.14.	Eskişehirli Kişiler.....	70
2.2.5.15.	Kütahyalı (Germiyanlı) Kişiler	70
2.2.5.16.	Horasanlı Kişiler	70
2.2.5.17.	Ispartalı (Eğirdirli) Kişiler.....	70
2.2.5.18.	İzmirli (Bergamalı) Kişiler	70
2.2.5.19.	İznikli Kişiler.....	71
2.2.5.20.	Karamanlı Kişiler.....	71
2.2.5.21.	Kayserili Kişiler	71
2.2.5.22.	Kırımlı Kişiler	71
2.2.5.23.	Merzifonlu Kişiler	71
2.2.5.24.	Mısırlı (Garbiyeli) Kişiler	71
2.2.5.25.	Niğdeli Kişiler.....	71

2.2.5.26. Rum İllerinden Olan Kişiler	71
2.2.5.27. Sakaryalı Kişiler.....	72
2.2.5.28. Semerkandlı Kişiler	72
2.2.5.29. Sivaslı Kişiler	72
2.2.5.30. Şamlı Kişiler.....	72
2.2.5.31. Tokatlı Kişiler	72
2.2.5.32. Türkmen İllerinden Olan Kişiler	72
2.2.5.33. Üsküplü (Makedonyalı) Kişiler.....	72
2.2.6. Eğitim Alınan Kişiler	73
2.2.6.1. Alâaddîn Esved (ö. 800 / 1397).....	73
2.2.6.2. Burhâneddîn Haydar Hirevî (ö. 830 / 1427)	74
2.2.6.3. Geyikli Baba.....	74
2.2.6.4. Hâce Alâaddîn Attar (ö. 802 / 1400).....	74
2.2.6.5. Hâfızüddîn ibni Bezzâzî (ö. 827 / 1424)	75
2.2.6.6. İbni Abdüsselâm (ö. 625 / 1227-28).....	75
2.2.6.7. Kâdî-zâde Rûmî (ö. 823 / 1420-21).....	76
2.2.6.8. Mevlânâ Edebâlî (ö. 726 / 1325-26).....	76
2.2.6.9. Mevlânâ Fahreddîn Acemî (ö. 865 / 1460-61)	77
2.2.6.10. Mevlânâ Hızır Şâh Efendi (ö. 863 / 1458-59).....	77
2.2.6.11. Mevlânâ Muhyiddîn Kâfiyeci (ö. 872 / 1467-68 ya da 887 / 1482-83) ...	77
2.2.6.12. Mevlânâ Nizameddîn Hamûş (ö. 852 / 1448-49).....	78
2.2.6.13. Mevlânâ Sadeddîn Taftâzânî (ö. 792 / 1389-90)	78
2.2.6.14. Mevlânâ Sirâceddîn Urmevî (ö. 682 / 1283-84).....	79
2.2.6.15. Mevlânâ Şâhidî (ö. 956 / 1549-50)	80
2.2.6.16. Mevlânâ Şemseddîn Fenârî (Mollâ Fenârî) (ö. 839 / 1435-36)	80
2.2.6.17. Mehmed Şâh Efendi (ö. 838 / 1435-36).....	81
2.2.6.18. Pîrî Halife.....	81
2.2.6.19. Seyyid Mehmed bin Alî Hüseyinî Buhârî (ö. 833 / 1429-30)	82
2.2.6.20. Şeyh Abdüllatîf Kudsî (ö. 855 / 1451-52).....	82
2.2.6.21. Şeyh Cemâleddîn Aksarayî (ö. 791 / 1388-89)	83
2.2.6.22. Şeyh Dimyâtî (ö. 705 / 1305-06).....	84
2.2.6.23. Şeyh Ebû İshâk Şîrâzî (ö. 475 / 1082-83)	84
2.2.6.24. Şeyh Ekmeleddîn (ö. 785 / 1383-84).....	85

2.2.6.25. Şeyh Hâcî Bayram (ö. 833 / 1429-30).....	85
2.2.6.26. Şeyh Hamîd-i Kayserî (Somuncu Baba) (ö. 815 / 1412-13).....	86
2.2.6.27. Şeyh Pîr İlyâs (ö. 837 / 1433-34)	86
2.2.6.28. Şeyh Sadreddîn Konevî (ö. 673 / 1274-75).....	87
2.2.6.29. Şeyh Safîyyüddîn-i Erdebîlî (ö. 734 / 1334)	87
2.2.6.30. Seyyid Şerîf Cürcânî (ö. 816 / 1413)	88
2.2.6.31. Şeyh Zeyneddîn Hâfî (ö. 838 / 1435)	88
2.2.6.32. Tabduk Emre (ö. ?).....	89
2.2.6.33. Eğitim Alınan Diğer Kişiler:	90
2.2.7. Padişah Dönemlerine Göre Kişiler.....	91
2.2.7.1. Sultân Osmân Gâzi Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIII. Yüzyıl)	92
2.2.7.2. Sultân Orhan Gâzi Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIV. Yüzyıl)	92
2.2.7.3. Sultân Murâd Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIV. Yüzyıl).....	92
2.2.7.4. Yıldırım Bâyezîd Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIV. Yüzyıl)	93
2.2.7.5. Sultân Mehmed Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XV. Yüzyıl)	94
2.2.7.6. Sultân II. Murâd Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XV. Yüzyıl)	95
2.2.7.7. Sultân II. Mehmed Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XV. Yüzyıl)	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3. Hadâ'îku's-Şakâ'ik (2-142 sayfalar arası).....	97
3.1. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar.....	97
3.2. Çeviri Yazı Alfabesi	98
3.3. Hadâ'îku's-Şakâ'ik'in (2-142 sayfalar arası) Çeviri Yazılı Metni.....	98

SONUÇ..... 369

KAYNAKÇA 372

DİZİNLER..... 383

1. Özel Adlar Dizini	383
2. Eser Adları Dizini	387
3. Yer Adları Dizini.....	388

4. Medrese Adları Dizini.....	390
ÖZ GEÇMİŞ.....	392

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 2.1. Mesleklerine Göre Kişilerin Dağılımları.....	31
Tablo 2.2. İlgilendikleri İlimlere Göre Kişilerin Dağılımları.....	45
Tablo 2.3. Müderris Sayılarına Göre Medreselerin Dağılımları.....	52
Tablo 2.4. İllere Göre Medrese Dağılımları.....	52
Tablo 2.5. Eserlerine Göre Kişilerin Dağılımları.....	68
Tablo 2.6. Memleketlerine Göre Kişilerin Dağılımları.....	73
Tablo 2.7. Padişah Dönemlerine Göre Kişilerin Dağılımları.....	96

GİRİŞ

A. Klâsik Türk Edebiyatında Biyografi Geleneği

Tanınmış veya toplumda kabul görmüş insanların hayatını anlatan biyografi (Donuk, 2015: 1525), İslam kültür âleminde terceme, hâl tercemesi, terceme-i hâl, terâcim-i ahvâl gibi tabirlerle açıklanmıştır (Pakalın, 1983: 458). Biyografi en geniş tanımıyla, kişilerin yaşam öykülerinden bahseder; tarih, edebiyat, din ve sosyoloji bilimleri ile de iç içe olmuştur (Kılıç, Ytya). Kişinin, eski dönemlerde yaşamış insanların yaşamlarını merak etmesi veya topluma katkılarıyla fayda sağlamış kişilerin fikirsel, düşünsel ya da sanatsal hayatı biyografinin ortaya çıkış nedenlerindedir (Kılıç, Ytya).

Biyografinin İslâm kültüründeki karşılığı olan hâl tercemesi, Hz. Muhammed'in yaşayışını, davranışlarını örnek alan Müslümanlar için önemli bir inceleme alanı hâline gelmiştir (Donuk, 2015: 1525). Bu sebeple tarihin alt kollarından biri olan biyografi türü önemsenmiştir (İsen, Yty). İslâm âleminde biyografinin önem kazanmasının bir diğer nedeni de İslâm toplumunun önde gelen şahsiyetleri ön plânda tutulup onların örnek teşkil edecek şekilde topluma tanıtılmak istenmesi olmuştur (İsen, Yty). Diğer yandan Arap kültüründeki soy soplâ övünme de bu türün gelişmesine katkıda bulunmuştur (Kılıç, 2010a: 12).

Arap kültüründeki biyografi yazıları tabakat denilen kitaplarda verilmiştir (Kılıç, 2010a: 12). Tabakat "tabaka" sözcüğünün çoğulu olup ince yaprak hâlindeki kâğıdın adıdır. Eski yazma kitap ve defterlerin kâğıdı, iki sayfası olarak da kullanılmıştır (Pakalın, 1983: 368). Bu terim döneminde tanınmış kişiler adına yazılmış hâl tercümelerini içeren kitaplar için kullanılmıştır (Eraslan, 2001: XXIII). Biyografi türünün temeli bu kitaplara dayandırılmaktadır (Kılıç, 2010a: 12).

Biyografi alanını önce serbest tarihçiler incelemiştir (Kılıç, 2010a: 12). Biyografi, önce İslâm toplumunda İslâm âlimlerinin yaşayışlarının ele alınmasıyla başlamıştır (Donuk, 2015: 1525). Peygamberlerin temsilcileri olan âlim sınıfının hayatlarını anlatmak gerçek tarihçilik sayılmıştır (Kılıç, 2010a: 12). Sonraki dönemlerde bu çalışmalarda; dil bilimcilerin, hekimlerin, şairlerin (Kılıç, 2010a: 12), toplum içinde çeşitli meslek dallarındaki kişilerin yaşamları konu edilmiştir (Donuk, 2015: 1525). Meslekte tanınmış kişilerin; örneğin velîler, hattatlar, şairler, mimar ve musikî ustalarının hatta usta çiçek yetiştiricilerinin vs. hayat ve sanatından söz edilmiştir (İsen vd., 2012: 3). Meslek gruplarıyla ilgili ilk biyografiler, mutasavvıflar hakkında yazılanlardır (Kılıç, 2010a: 12).

Şairlerin biyografilerini içeren eserlere tezkire-i şu'arâ, tezkiretü's-şu'arâ ya da yalnızca tezkire denir (İsen vd., 2012: 3). İslâm medeniyetinde şiir sahasında yazılan ilk biyografi örneği Muhammed Sallam el-Cumahî'nin *Tabakatu's-Şu'arâ* isimli kitabıdır (Kılıç, 2010a: 12). Şairlerin ilk defa alfabetik sıraya dizildiği biyografi eseri ise El-Merzubânî'nin *Mucemu's-Şu'arâ* isimli eseridir (Kılıç, 2010a: 12).

Biyografi geleneği XII. yüzyılın sonlarına kadar Arapça devam etmiş, bu yüzyıldan sonra da Farsça örnekler gelişme göstermiştir (İsen, Yty). Fars edebiyatında şairler için yazılan tabakatlara tezkire adı verilmiştir (Öz, 2012: 68). Fars edebiyatında biyografik tarzda yazılan ilk örnek Nizâmî-i Arûzî-i Semerkandî'nin (ö. 250 / 865) *Mecma'u'n-Nevâdir* ya da diğer adıyla *Çahâr Makale* isimli eseridir. Bu eserde münşî, şair, müneccim, hekim olmak üzere 4 meslek grubuna ait kişilere yer verilmiştir (Kılıç, 2010a: 12).

Gerçek anlamda biyografi türünün ilk örneği Muhammed el-Avfi'nin (ö. 629 / 1232) *Lübâbü'l-Elbâb* isimli eseridir. Bu eser 1 mukaddime ve 12 bölümden oluşmuştur (Kılıç, 2010a: 12).

Avfi'den sonra Mollâ Câmî *Bahâristân* isimli eserinde şair biyografilerine yer vermiştir. Molla Câmî, sekiz bölümden oluşan eserinin yedinci bölümünde 38 şairin biyografisinden söz etmiştir (Kılıç, 2010a: 12).

Fars edebiyatının en önemli tezkiresi sayılabilecek eser ise Devletşâh bin Alaüddeve'nin (ö. 890 / 1486) yazdığı *Tezkiretü'ş-Şu'arâ* isimli eseridir. *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'da 149 şairin biyografisi bulunmuştur (Kılıç, 2010a: 13-14). Eser; 1 mukaddime, 7 tabaka ve 1 hâtimedden oluşmuştur (Kılıç, 2010a: 13). Bu tezkire Alî Şîr Nevâ'î'ye sunulmuştur (Öz, 2012: 68). Fars ve Türk tezkireciliğinde örnek alınmış bir eserdir (Kılıç, 2010a: 13-14).

Osmanlılar döneminde biyografi, Arap tabakat sistemi ile İran tezkire geleneğinin etkisiyle gelişme kaydeder (Donuk, 2015: 1526). İran'da yetişen Avfi, Ferîdüddîn Attâr, Devletşâh gibi âlimler Türk sahasında tezkire yazan müellifleri etkilemiş; bu şahsiyetlerin eserleri de tezkirelere kaynaklık etmiştir. Bu sebeple Türkçe yazılan tezkirelerle Farsça yazılan tezkireler arasında ortak özellikler bulunmuştur (Uzun, 2012: 69).

Türk edebiyatında şu'arâ tezkireleri biyografi geleneğinin en yaygın türüdür (Donuk, 2015: 1527). Anadolu'da gelişme gösteren dil ve edebiyatın temsilcilerinin unutulmamaları ve gelecek nesillere ulaştırılması amacıyla art arda şu'arâ tezkireleri yazılmaya başlanmıştır (Kılıç, 2010a: 14). Şu'arâ tezkireleri, genellikle devirlere ve tabakalara göre ayrılıp şairlerin mahlaslarına ve isimlerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır (Uzun, 2012: 70). Şu'arâ tezkireleri genellikle mukaddime, şairlerin biyografilerinin bulunduğu asıl metin ve hâtimedden oluşur. Mukaddime kısmı, mensur-manzum karışık yazılmıştır. Bu kısımda eserin sunulacağı kişiye övgüler, eserin yazılış sebebi, devrin sanat anlayışını belirten ifâdeler yer alır. Biyografi kısmında şairin ailesi, arkadaşları, hocaları, aldığı dersler, verdiği dersler, çalıştığı yerler, hakkındaki rivâyetler, şairle ilgili yaşanmış olaylar, şairin düşünceleri ve icra ettiği sanata dair eleştiriler, övgüler ve şiirlerinden örnekler gösterilmiştir. Hâtime kısmında ise eserin yazılış tarihi verilir; eserin yazımında çekilen sıkıntılardan bahsedilir; eserin yazımında yapılan yanlışlar için af talebinde bulunulmuş ve dualar edilmiştir (Uzun, 2012: 70). Şu'arâ tezkirelerinde dil ve üslûp secili ve sanatkâranedir. Osmanlı Türkçesinde inşâ adı verilen uslûba Farsça örneklerde de rastlanmıştır (Uzun, 2012: 70). Türk edebiyatında şu'arâ tezkireciliği XV. yüzyılda Alî Şîr Nevâ'î ile başlayıp XX. yüzyılda Nail Tuman'ın *Tuhfe-i Nailî* isimli eseri ile son bulmuştur (Kılıç, 2010a: 15).

Türk edebiyatındaki tezkireleri yazıldığı yüzyıllara göre şu şekilde sıralamak mümkündür:

- **XV. Yüzyıl Tezkireleri:**

Mecâlisü'n-Nefâ'is: Türk edebiyatının ilk bilinen tezkiresi, 1491 senesinde Alî Şîr Nevâ'î'nin (ö. 906 / 1501) *Mecâlisü'n-Nefâ'is* isimli eseridir. Tezkire 1 önsöz ve 8 bölümden oluşur. Alî Şîr Nevâ'î, eserinin her tabakasına meclis ismini vermiştir (İsen vd., 2012: 11). Eserde 461 şairin biyografisinden söz edilmiştir. Bunların içinde geçen 43 Türk şair hakkındaki bilgiler yalnızca *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'te yer almıştır (Kılıç, 2010a: 16-17). Eser Kemal Erarslan tarafından yayımlanmıştır (Erarslan, 2001).

- **XVI. Yüzyıl Tezkireleri:**

Heşt Behişt: Anadolu sahasında yazılan ilk şairler tezkiresi Sehî Bey'in (ö. 955 / 1548) 1538 senesinde yazımını tamamlanmış olduğu *Heşt Behişt* isimli eseridir (Donuk, 2015: 1527). *Heşt Behişt*; 1 mukaddime, behişt (cennet) adını taşıyan 8 bölüm ve bir hâtimededen oluşur. Eserin ilk bölümünde Kânûnî Sultân Süleymân'dan bahsedilmiştir (Uzun, 2012: 70). Her bölüm kendi arasında kronolojik sıraya dizilmiş olup eser 241 şairin biyografisini içermiştir (İsen vd., 2012: 15). *Heşt Behişt* şekil ve muhteva olarak *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'e benzer (Kılıç, 2010: 18). Eserin önemli özelliği ise Osmanlı sınırları içinde yetişen şairlerin ilk kez bir arada toplanmasıdır (Kılıç, 2010: 19). Eser Mustafa İsen tarafından yayımlanmıştır (İsen, 1998).

Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n- Nuzamâ: Latîfî (ö. 990 / 1582) *Heşt Behişt*'ten sekiz sene sonra *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n- Nuzamâ* isimli eserini kaleme almıştır (Donuk, 2015: 1527). Latîfî'nin eserinin yazımı 1546 senesinde tamamlanmıştır (İsen vd., 2009: 30). Eser, 1 mukaddime, 3 bölüm ve 1 hâtimededen oluşmuştur (Uzun, 2012: 70). Latîfî, tezkiresini yazarken Mollâ Câmî'nin *Bahâristân*'ını, Alî Şîr Nevâ'î'nin *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'ini ve Sehî Bey'in *Heşt Behişt*'ini örnek almıştır; fakat kendinden önce yazılan tezkireler kronolojik sıralamayı esas alırken Latîfî şairleri alfabetik olarak sıralamış ve bu sistem daha sonra yazılacak tezkirelere de kaynaklık etmiştir (İsen vd., 2012: 24). Eserde II.

Murâd (ö. 854 / 1451) döneminden eserin yazıldığı tarihe kadar gelen zaman dilimindeki şairlerin, şeyhlerin, sultânların (İsen, 2009: 30) da içinde bulunduğu toplam 334 kişinin biyografileri bulunmuştur (İsen vd., 2012: 24). Eseri 1999 yılında Mustafa İsen (İsen, 1999), 2000 yılında da Rıdvan Canım (Canım, 2000) yayımlamıştır.

Gülşen-i Şu'arâ: Ahdî (ö. 1002 / 1593) 1564 senesinde yazmaya başladığı *Gülşen-i Şu'arâ*'sını Şehzade Selim'e Kütahya'da sunmuştur (Uzun, 2012: 70). Eser önce 3 bölümden oluşmuş, sonra Ahdî çeşitli eklemelerle eseri 4 bölüme çıkarmıştır (Uzun, 2012: 70-71). Eser alfabetik sistemde yazılmış; fakat sonradan esere eklemeler yapıldığı için alfabetik sırada düzensizlikler olmuştur (İsen vd., 2012: 35). Eserde şehzâde, devlet adamı ve ulemâ sınıfından oluşan 381 şairin biyografisine yer verilmiştir (İsen vd., 2012: 35). Eserin en önemli özelliği daha önce hiçbir eserde bahsedilmeyen şairleri tespit etmiş olması (Uzun, 2012: 70-71), Bağdat ve çevresinde yetişmiş şairler hakkında bilgi vermesi ve hiçbir kaynakta bulunmayan 147 şairden söz etmiş olmasıdır (İsen vd., 2012: 35). Eser Süleyman Solmaz tarafından yayımlanmıştır (Solmaz, 2005).

Meşâ'irü's-Şu'arâ: Âşık Çelebi (ö. 979 / 1572) 1568 senesinde yazımını tamamladığı *Meşâ'irü's-Şu'arâ* isimli eserini devrin sultânı II. Selim'e sundu (Kılıç, 2010a: 49). Eser bir mukaddime ve şair biyografilerinin yer aldığı iki bölümden oluşur. Eserde kendi devrine kadar tahta geçen 12 Osmanlı sultânının ve 426 şairin biyografisi bulunur (Kılıç, 2010a: 49-50). Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ* isimli eserinde şairler hakkında bilgi verirken şairlerin sanatlarına dair kişisel yorumlara da yer verdi (Kılıç, 2010a: 50). Âşık Çelebi'nin kendine özgü samimi, esprili üslûbuyla şairler hakkında geniş bilgi vermesi, bir psikolog edasıyla olayları tahlil etmesiyle eser hikâye hatta roman havası taşır ve türünün tek örneğini oluşturur (İsen vd., 2012: 45). Âşık Çelebi, tezkiresini düzenlerken şairleri alfabetik sırayla vermek istediğini, ancak kendinden önce Latîfî bu yöntemi kullandığı için bu yöntemden vazgeçerek ebced sistemini seçtiğini belirtmiştir (Kılıç, 2010a: 50). Eser Filiz Kılıç tarafından yayımlanmıştır (Kılıç, 2010 b).

Tezkiretü'ş-Şu'arâ: Kınalızâde Hasan Çelebi (ö. 1012 / 1604) *Tezkiretü'ş-Şu'arâ* isimli eserinin yazımını 1586 senesinde tamamlamıştır. Kınalızâde Hasan Çelebi eserini kime sunduğunu açıkça belirtmez; ancak övgü dolu sözlerinden hocası Sâdeddîn Efendi'ye ithaf ettiği düşünülür (İsen vd., 2012: 49). Eser 3 bölümden meydana gelip (Uzun, 2012: 71) 1. ve 2. bölümde bulunan padişah ve şehzâdeler kronolojik olarak, 3. bölümü oluşturan şairler de alfabetik olarak sıralanmıştır (İsen vd., 2012: 49). Tezkirenin 1. bölümünde 6 padişah, 2. bölümünde 5 şehzâde, 3. bölümünde de XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşamış 627 şairin biyografisine yer verilmiştir (İsen vd., 2012: 49). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, III. Murâd ve Hoca Sâdeddîn Efendi ile birlikte toplam 640 şair hakkında bilgi vermiştir (Eyduran, 2009: 13). Eser İbrâhîm Kutluk tarafından eski harflerle (Kutluk, 1989), Aysun Sungurhan Eyduran tarafından da tenkitli metin olarak yayımlanmıştır (Eyduran, 2009).

Tezkiretü'ş-Şu'arâ: Beyânî (ö. 1006 / 1597) *Tezkiretü'ş-Şu'arâ* isimli eserini 1592 senesinde tamamlamıştır. Eser, Kınalızâde Hasan Çelebi'nin tezkiresinin özeti niteliğindedir. Beyânî, eserin hacmini genişleterek Kınalızâde'de yer almayan şairlerden (Uzun, 2012: 71) dört kişiyi eserine eklemiştir (İsen vd., 2012: 52). 1 mukaddime ve 3 bölümden oluşan eserde 640 kişinin biyografisi bulunmaktadır (İsen vd., 2012: 52). Eser Aysun Sungurhan Eyduran tarafından yayımlanmıştır (Eyduran, 2008).

Künhü'l-Ahbar: Gelibolulu Alî (ö. 1008 / 1600) tarafından kaleme alınmıştır. *Künhü'l-Ahbar*, Gelibolulu Alî'nin tarihçiliğinin yanı sıra biyografi yönünün de ağır bastığı bir eserdir (İsen vd., 2012: 54). Eser, 1 mukaddime ve yazarın "rûkn" adını verdiği 4 bölümden oluşmuştur (İsen vd., 2012: 54). *Künhü'l-Ahbar*'da 290 şairin biyografisi bulunur. Eserde ayrıca 15 şairden de bahsedildiği için şair sayısı 305'tir (İsen vd., 2012: 55). Eserin tezkire kısmı Mustafa İsen tarafından yayımlanmıştır (İsen, 1994).

- **XVII. Yüzyıl Tezkireleri:**

Mecmâ'ü'l-Havâs: Sâdıki tarafından kaleme alınan eserin yazım tarihi kesin olarak bilinmemektedir (İsen vd., 2012: 64). Eserde I. Şâh İsmâîl döneminden eserin yazıldığı döneme kadarki Türk şairlerin ve İran şairlerinin biyografilerine yer

verilmiştir (İsen vd., 2012: 64). Eser, “mecma” adı verilen 8 tabakadan oluşmuş ve eserde toplam 332 şairin biyografisi yer almıştır (İsen vd., 2012: 64). Eser üzerinde doktora çalışması yapılmıştır (Kuşoğlu, 2012).

Riyâzü’ş-Şu’arâ: Mehmed Riyâzî (ö. 1054 / 1644) *Riyâzü’ş-Şu’arâ* isimli tezkiresini 1610 senesinde I. Ahmed’e sunmuştur (Uzun, 2012: 71). Tezkire 2 bölümden oluşur. Eserde 8 padişah ve 417 şairin biyografisi yer alır (İsen vd., 2009: 31). Padişahlar kronolojik sıraya göre sıralanmış, şairler ise alfabetik sırayla verilmiştir (Uzun, 2012: 71). Bütün şairlerin ölüm tarihlerinin verilmesi eserin en önemli yönünü oluşturur (İsen vd., 2012: 67).

Zübdetü’l-Eş’âr: Kafzâde Fâ’izî (ö. 1031 / 1621) tarafından kaleme alınan tezkirenin yazımı 1621 senesinde tamamlanmıştır (İsen vd., 2009: 31). Eserde XV. yüzyıl ortalarından 1621 senesine kadar yaşamış 14’ü kadın, 515 şairin biyografisi alfabetik sırayla verilmiştir (İsen vd., 2012: 69). Eser, içinde bulundurduğu kısa notlar ve şiir örnekleri nedeniyle antoloji niteliğindedir (Uzun, 2012: 71). Eser Bekir Kayabaşı tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır (Kayabaşı, 1997).

Tezkire-i Rızâ: Seyyid Mehmed Rızâ (ö. 1082 / 1671) tarafından kaleme alınan tezkirenin yazımı 1641 senesinde tamamlanmıştır. Sultân İbrâhîm’e sunulan tezkire, Kınalızâde Hasan Çelebi’nin *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*’sının zeylidir (Uzun, 2012: 71). Eser 1 ön söz ve 2 bölümden oluşur. Eserde 10 şair padişahın ve 259 şairin biyografisine yer verilmiştir (İsen vd., 2012: 70). Eser Gencay Zavotçu tarafından yayımlanmıştır (Zavotçu, 2009).

Tezkire-i Yümnî: Eser 1662 senesinde Mehmed Sâlih Yümnî (ö. 1071 / 1662) tarafından yazılmıştır. Müellifin ölümüyle yarım kalan tezkirede sadece 29 şairin biyografisi bulunur (Uzun, 2012: 71). Eser, Fâ’izî’nin tezkiresine zeyl olarak yazılmıştır (İsen vd., 2012: 72). Eser Sadık Erdem tarafından yayımlanmıştır (Erdem, 2013).

Zeyl-i Zübdetü’l-Eş’âr: Seyrekzâde Mehmed Âsım (ö. 1086 / 1675) tarafından yazılan *Zeyl-i Zübdetü’l-Eş’âr* Kafzâde Fâ’izî’nin tezkiresine zeyl olarak kaleme

alınmıştır. Eserde 124 şairin biyografisine yer verilmiştir (Uzun, 2012: 71). 15 şairin vefât tarihinin müellifin ölüm tarihinden sonraya denk gelmesi, esere sonradan ilâve yapıldığını düşündürmektedir (İsen vd., 2012: 74). Eser, Ali Osman Coşkun tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır (Coşkun, 1985).

Teşrifâtü's-Şu'arâ: Güftî Ali'nin (ö. 1088 / 1677) kaleme aldığı tezkire, Türk edebiyatının ilk manzum tezkiresidir (İsen vd., 2009: 31). Güftî eserinde çağdaşı şairleri manzum olarak anlatmıştır (Uzun, 2012: 71) ve 106 kişinin biyografisine yer verir (İsen vd., 2012: 75). Eserin yazılış tarihi kesin olarak bilinmez (İsen vd., 2012: 75). Eser mesnevi nazım şekliyle yazılmış ve 2400 beyitten oluşmuştur (İsen vd., 2012: 75). Eser Kâşif Yılmaz tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır (Yılmaz, 1983).

- **XVIII. Yüzyıl Tezkireleri:**

Tezkire-i Mucîb: Mustafa Mucîb'in (ö. 1139 / 1727) 1710 senesinde kaleme aldığı eser (Uzun, 2012: 71) XVI. yüzyılın sonlarından kendi dönemine kadar olan 107 şairin biyografisine yer vermiştir (İsen vd., 2012: 83). Eser, Kudret Altun tarafından yayımlanmıştır (Altun, 1997).

Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr: Safâyî Mustafa Efendi'nin (ö. 1138 / 1726) kaleme aldığı tezkirenin yazımı 1720 senesinde tamamlanmıştır (İsen vd., 2009: 31). Eser Damat İbrâhîm Paşa'ya sunulmuştur (Uzun, 2012: 71). Eserde 1 ön söz, 18 takriz, alfabetik sırayla dizilmiş 476 şairin biyografisi bulunur. Safâyî eserini bitirdikten sonra devrin tanınmış 18 şair ve bilim adamına, onların eser hakkındaki olumlu görüşlerini yazdırıp (takrîz) bu yazıları eserinin başına eklemiştir. Böylece bu eseriyle tezkire geleneğinde farklılık yaratmıştır (İsen vd., 2012: 85). *Rızâ Tezkiresi*'nin zeylidir. Eserin sanatlı bir dili vardır (İsen vd., 2009: 31). Eser Pervin Çapan tarafından yayımlanmıştır (Çapan, 2005).

Tezkire-i Şu'arâ: Sâlim Mehmed Efendi'nin (ö. 1156 / 1743) kaleme aldığı eserin yazımı 1722 senesinde tamamlanmıştır. Tezkire, 1 ön söz ve 2 bölümden oluşur. Eserde Sultân I. Ahmed'le Sultân Mustafa'nın da bulunduğu 426 şairin biyografisi

yer alır (İsen vd., 2009: 31). Eser Damat İbrâhîm Paşa'ya sunulmuştur (İsen vd., 2012: 89). Eser Adnan İnce tarafından yayımlanmıştır (İnce, 2005).

Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idi'l-Eş'âr: Kemiksizzâde Safvet Mustafa'nın (ö. ?) 1783 senesinde yazdığı tezkire (İsen vd., 2009: 31), 326 şair hakkında bilgi verir (İsen vd., 2012: 95). Kemiksizzâde Safvet Mustafa, Safâyî Tezkiresi'ndeki tanınmış şairleri seçerek ve tezkireyi özetleyerek eserini oluşturduğunu belirtmiştir (İsen vd., 2012: 96).

Nuhbetü'l-âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr: İsmail Belig (ö. 1142 / 1729) tarafından kaleme alınan tezkire Bursa'da yaşamış 414 şairin biyografisini içerir. Biyografiler alfabetik olarak sıralanmıştır (İsen vd., 2012: 91). Kafzâde Fâ'izî'nin tezkiresine zeyl olarak yazılmıştır (Uzun, 2012: 71). Eser Abdülkerim Abdülkadiroğlu tarafından yayımlanmıştır (Abdülkadiroğlu, 1999).

Âdâb-ı Zurefâ: Râmiz Hüseyin (ö. 1198 / 1784) tarafından yazılmıştır. 1784 senesinde yazımı tamamlanan tezkirede 1720-1784 yılları arasında yetmiş 376 şairin biyografisi yer alır. *Sâlim Tezkiresi*'ne zeyl olarak yazılmıştır (Uzun, 2012: 71). Eser, Sadık Erdem tarafından yayımlanmıştır (Erdem, 1994).

Tezkire-i Şu'arâ: Silâhdarzâde Mehmed Emin (ö. ?) tarafından yazılmıştır. *Tezkire-i Şu'arâ* isimli eserin yazımı 1790 senesinde tamamlanmıştır (İsen vd., 2009: 31). 1751-1789 yılları arasında yaşamış şairlerin çoğunun isimleri ve şiirlerinden örnekler verilmiştir (Uzun, 2012: 71). Eserde 60 şairin biyografisinden söz edilmiştir (İsen vd., 2012: 94). Eser Furkan Öztürk tarafından yayımlanmıştır (Öztürk, 2016).

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye: Esrâr Dede'nin (ö. 1210 / 1797) kaleme aldığı tezkirenin yazımı 1797 senesinde tamamlanmıştır (İsen vd., 2009: 31). Esrâr Dede eserinde Mevlânâ'dan başlayarak (Uzun, 2012: 71) 1797 senesine kadar yaşamış 212 Mevlevî şairin biyografisine yer vermiştir. Şairleri Şeyh Gâlib seçmiş, bu şairler hakkındaki bilgileri Esrâr Dede aktarmıştır (Kılıç, 2010: 25). Eser, İlhan Genç tarafından yayımlanmıştır (Genç, 2000).

Mir'ât-ı Şi'r: Eser Enderunlu Âkif Bey tarafından 1797 senesinde yazılmıştır. 1 ön söz, 4 bölüm ve 1 hâtimededen oluşur (İsen vd., 2012: 99). Enderunlu Âkif Bey eserinde kendisi ile beraber 24 şairin biyografisine yer verir (İsen vd., 2012: 99).

- **XIX. Yüzyıl tezkireleri**

Tezkire-i Şu'arâ: Seyyid Abdülfettâh Bağdâdî (ö. 1242 / 1826), *Şefkat Tezkiresi* olarak da bilinen eserini 1814 senesinde tamamlamıştır (İsen vd., 2009: 32). Bu eserde 1730'dan 1814 senesine kadar gelen 125 şairin biyografisi ele alınır (Kılıç, Ytyb: 15). Müellif, eserini oluştururken *Silâhdarzâde Tezkiresi*'ni örnek almıştır (İsen vd., 2012: 108). *Silâhdarzâde Tezkiresi*'nde 123, *Şefkat Tezkiresi*'nde 125 biyografi bulunur. Eser Filiz Kılıç tarafından yayımlanmıştır (Kılıç, Ytyb.).

Hâtimetü'l-Eş'âr: Fatîn'in (ö. 1283 / 1866) kaleme aldığı tezkirenin yazımı 1834 senesinde tamamlanmıştır (İsen, 2009: 32). Eserde 672 şairin biyografisine yer verilmiştir. Bu sayıyla Türk Edebiyatı'nda ele alınan şair biyografisi açısından en hacimli eserdir (Kılıç, 2010: 25). *Hâtimetü'l-Eş'âr*, *Sâlim Tezkiresi*'ne zeyl olarak yazılmıştır (İsen vd., 2012: 116). Bu tezkireyle birlikte klâsik tezkireler dönemi bitmiş sayılmaktadır (Uzun, 2012: 71). Eser Ömer Çiftçi tarafından yayımlanmıştır (Çiftçi, Yty.).

Tezkire-i Şu'arâ: Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'in (ö. 1275 / 1859) kaleme aldığı eserin yazımı 1834 senesinde tamamlanmıştır (İsen, 2009: 32). Eserde 1592-1836 yılları arasında yaşamış 203 şairin biyografilerine ve şiir örneklerine yer verilmiştir. Eserinde geniş bir coğrafyayı ele alan Ârif Hikmet Bey'in tezkiresinin diğerlerinden farkı; Azerî, İranlı ve Buhâralı şairlerin bulunduğu 132 kişiden söz etmiş olmasıdır (İsen vd., 2012: 113).

Bağçe-i Safâ-Endûz: Vak'anüvis Sahafîlar Şeyhizâde Esâd Efendi'nin (ö. 1264 / 1848) kaleme aldığı tezkirenin yazımı 1835 senesinde tamamlanmıştır (İsen, 2009: 32). Eser, *Sâlim Tezkiresi*'nin zeylidir. Eserde 1722-1835 seneleri arasında yaşamış 209 şairin biyografisine yer verilmiştir (İsen vd., 2012: 110). Eser, Rıza Oğraş tarafından yayımlanmıştır (Oğraş, 2001).

Mecmû'atü't-Terâcim: Tevfik Efendi'nin (ö. 1284 / 1868) 1859 senesinde yazdığı tezkirede (İsen, 2009: 32), 1592 senesinden sonra yaşamış 542 şairin biyografisine yer verilmiştir (Uzun, 2012: 71). Eser Ruhsar Zübeyiroğlu tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır (Zübeyiroğlu, 1989).

Kâfile-i Şu'arâ: Mehmed Tevfik (ö. 1309 / 1892) tarafından yazılmıştır. Eserde şairler alfabetik olarak yer almıştır. Ancak eserin “d” harfine kadar olan kısmının basımı yapılabilmektedir. Kalan müsveddeler de kaybolmuştur. Basımı yapılan bölümde 1873 senesine kadar yaşamış toplam 281 şairin biyografisine yer verilmiştir (İsen vd., 2012: 118). 39 dönem şairini tanıtması yönüyle de önem taşımaktadır (Uzun, 2012: 71). Eser Fatma Sabiha Kutlar Oğuz, Müjgan Çakır ve Hanife Koncu tarafından yayımlanmıştır (Oğuz vd., 2012).

Tezkire-i Şu'arâ-yı Bağdâd: Şehrebanlı Hatîbî'nin (ö. ?) yazdığı eserde, Bağdad ve dolaylarında yaşamış 75 Türk şairinin biyografisine yer verilmiştir (Uzun, 2012: 71).

- **XX. Yüzyıl Tezkireleri:**

Osmanlı Şairleri ile *Esâmî*: Muallim Nâci'nin 1890 senesinde yazmış olduğu *Osmanlı Şairleri* ile *Esâmî*'si tezkire türündedir (Uzun, 2012: 71). Eser Cemal Kurnaz tarafından yayımlanmıştır (Kurnaz, 2013).

Eslaf: Fâ'ik Reşad (ö. 1914), *Eslaf* isimli eserini tezkire olarak değerlendirmiştir. 1893 senesinde yazılan *Eslaf*, Hazine-i Fünûn Mecmû'ası'nda yayımlanmış yazı dizisinin kitaplaştırılmış halidir (Kılıç, 2010a: 26). Eserde kronolojik ya da alfabetik bir sıralama yapılmamıştır (İsen vd., 2012: 129). Eser Şemsettin Kutlu tarafından yayımlanmıştır (Kutlu, Yty).

Şair Hanımlarımız: Hâcîbeyzâde Ahmed, 25 kadın şairin biyografisini 1893 senesinde yazımını tamamladığı *Şair Hanımlarımız* isimli eserinde vermiştir (Uzun, 2012: 71).

Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ: Mehmed Siraceddîn, *Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ* isimli eserinin yazımını 1907 senesinde tamamlamış; Sâlim, Safayî,

Ramiz, Akif, Şefkat, Arif Hikmet, Fatîn tezkirelerinde geçen şairlere ekler yapmıştır (Kılıç, 2010a: 26). Eser Mehmet Arslan tarafından yayımlanmıştır (Arslan, 1994).

Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid: Alî Emirî (ö. 1924) 1911 senesinde *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* isimli tezkireyi kaleme almıştır. Bu tezkirenin diğer tezkirelerden farklılığı bölge şairlerinin biyografilerine yer vermesidir. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* isimli eserde Diyarbakır bölgesinden 217 şairin biyografisi anlatılmıştır (Kılıç, 2010a: 26). Eser, Hasan Yılmaztürk tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır (Yılmaztürk, 1999).

Son Asır Türk Şairleri: İbnülemin Mahmûd Kemal tarafından yazılan eser Fatîn Tezkiresi'nin zeyli şeklindedir (Uzun, 2012: 71). Alfabetik sıra ile 574 şair sıralanmıştır (Kılıç, 2010a: 26). *Son Asır Türk Şairleri* isimli eser Osmanlı şu'arâ tezkireciliğinin son örneğidir (İsen vd., 2012: 138). Eser, İbrâhîm Baştuğ tarafından yayımlanmıştır (Baştuğ, 2000).

Bektaşî Şairleri: 1930 senesinde Sâadettin Nüzhet Ergun tarafından yazılmış *Bektaşî Şairleri* isimli eser alfabetik sıraya koyulmuş 180 şairden bahseder (Uzun, 2012: 71). Eser yazarı tarafından yayımlanmıştır (Ergun, 1930).

Türk Şairleri: Saadettin Nüzhet Ergun tarafından 1936 senesinde yazılan *Türk Şairleri* isimli eser 1074 şair hakkında bilgi verir (Uzun, 2012: 71). Eser yazarı tarafından yayımlanmıştır (Ergun, 1936).

Tuhfe-i Nâilî: Nâil Tuman (ö. 1958) *Tuhfe-i Nâilî* isimli eserinin yazımını 1949 senesinde tamamlamıştır. Nâil Tuman tezkireyi yazarken 75 eserden faydalanmış, biyografilerde çeşitli kısaltmalar yaparak cilt ve sayfa numaralarını belirtmiştir (Kılıç, 2010: 26). Yazar daha önce tezkirelerde adı geçmemiş; fakat dîvânları ve şiirleri bulunan şairlere de eserinde yer vermiştir (İsen vd., 2012: 140). Eser Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı tarafından yayımlanmıştır (Kurnaz ve Tatçı, 2001).

Taşköprülüzâde ve Türk Edebiyatında eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye

Taşköprülüzâde olarak bilinen yazarın tam adı Taşköprîzâde Ebulhayr İsmüddîn Ahmed Efendi'dir (Özcan, 1989: XI). 2 Aralık 1495 tarihinde Bursa'da doğmuştur (Yavuz, 2011: 151). Çocukluk yıllarını Bursa'da geçiren Taşköprülüzâde, ilk eğitimini müderris olan babası Taşköprîzâde Müslihüddîn Mustafa Efendi ve müderris olan amcası Kıvâmüddîn Kâsım Efendi'den almıştır (Yavuz, 2011: 151). Daha sonra Şeyhzâde Muhyiddîn Mehmed Kocaevi, Mahmûd bin Kâdîzâde-i Rûmî, Mehemed et-Tûnisî gibi âlimlerden ders alarak öğrenimini tamamlamıştır (Yavuz, 2011: 151). Müderrislik hayatına 1525 senesinde Dimetoka'daki Oruç Paşa Medresesi'nde başlayan Taşköprülüzâde, sırasıyla İstanbul'da Hâcî Hasan, Üsküp'te İshâk Paşa, İstanbul'da Kalenderhâne, Koca Mustafa Paşa, Edirne'de Üç Şerefeli ve Sultan Bâyezîd medreselerinde müderrislik yapmıştır (Özcan, 1989: XI). 1545 senesinde iki yıl Bursa kadısı, 1551 senesinde de İstanbul kadısı oldu (Yavuz, 2011: 151). Fakat bu göreve geldikten iki buçuk yıl sonra geçirdiği bir hastalık neticesinde görme duyusunu kaybederek kör olmuştur (Özcan, 1989: XI). Taşköprülüzâde 16 Nisan 1561 Pazartesi günü bâsurdan vefât etmiştir (Özcan, 1989: XI). Arap dili ve edebiyatı, ilimler tarihi, tıp gibi pek çok ilim alanında telif kitabı Arapça yazan Taşköprülüzâde'nin 30'a yakın eseri bulunur (Yavuz, 2011: 151). Ayrıca Ebulhayr İsmüddîn Ahmed Efendi'nin kaynaklarda iyi bir hattat olduğu bilgisi verilir (Özcan, 1989: XI).

Şakâ'ik-i Nu'mâniyye olarak bilinen eserin tam ismi *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye*'dir (Özcan, 2010: 485). Taşköprülüzâde Ebulhayr İsmüddîn Ahmed Efendi (1495-1561) eseri 1558 senesinde Arapça olarak kaleme almıştır (Özcan, 1989: XI). Lâlelerle ilgili bir adlandırma olan Nu'mânî ile eserin Osmanlının Hanefî mezhebindeki âlimlerinin biyografilerinden oluşması sebebiyle mezhebin kurucusu Nu'mân bin Sâbit'le bir bağlantı kurulduğu düşünülür (Özcan, 2010: 485). Taşköprülüzâde, *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*'yi yazma gerekçesinde Arap ve İrân âlimlerinin hayat hikâyelerinin uzun zamandır yazıldığını, fakat Osmanlı âlimlerinin hayat hikâyelerini anlatan bir eser bulunmadığını belirtmiştir. Zembilli Alî Efendi'nin isteği ve ricası üzerine de *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye* isimli eserini yazmıştır (Özcan, 1989: XI). Taşköprülüzâde bu eseriyle Arap edebiyatının bir geleneği olan

tabakat sistemini başlatıp Osmanlı sahasında yazılan tezkireler için bir örnek teşkil etmiştir (Özcan, 1989: XII). Eser döneminde büyük bir şöhret bulmuş ve eserin birçok istinsahı yapılmıştır. Eserin tercümesi ve zeylleri yazarın sağlığında yapılmaya başlanmıştır (Özcan, 2010: 485). Esere zeyl yazma geleneğini yazarın çağdaşı olan Âşık Çelebi başlatmış ve bu zeyllerin devamı XX. yüzyıla kadar sürmüştür (Özcan, 1989: XII). Böylelikle bir külliyat ortaya çıkmıştır. Eserin 150 civarında nüshasının olması da esere olan ilgiyi gösterir (Özcan, 2010: 485).

Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye, Osmân Gâzî'den itibaren sırasıyla tahta çıkan ve Kânûnî Sultân Süleymân devrinin sonlarına kadar gelen 10 padişah döneminde yaşamış 371 âlim ve 150 şeyhle birlikte toplam 521 kişinin biyografisini içermektedir. Eser 10 tabakadan oluşur (Özcan, 2010: 485). Eserin yazımı 11 Temmuz 1558 tarihinde tamamlanmış ve karşılaştırması da 11 Ağustos 1558 tarihinde bitirilmiştir (Özcan, 2010: 485). Taşköprülüzâde eserini yazarken Tarîk ve Kazasker Ruznâmçe Defterleri'nden (Özcan, 1989: XII), kendi izlenimlerinden, babası ve dedesinden duyduklarından faydalanmıştır (Özcan, 2010: 486). Eser ilk defa Lutfî Beyzâde Mehmed Çelebi (ö. 995 / 1586) tarafından alfabetik sıraya dizilmiştir (Özcan, 1989: XII).

Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye'nin Tercümeleri:

Eserin oluşturulmasıyla birlikte büyük bir ilgi gören *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*, Taşköprülüzâde'nin izniyle birçok kez tercüme edilmiştir (Özcan, 1989: XII). Muhtesibzâde Mehmed Hâkî 1560 senesinde *Hadâ'iku'r-Reyhân* isimiyle eseri tercüme etmiştir. Daha sonra Derviş Ahmed Efendi *ed-Devhatü'l-İrfâniyye fî Ravzati'l-Osmâniyye*, Mehmed bin Sinâneddîn *Menâkıbü'l-Ulemâ* isimiyle tercüme eserlerini oluşturmuştur (Özcan, 1989: XII). Eseri tercüme edenlerden biri de Âşık Çelebi'dir. Eserin Arapça zeylini Sokullu Mehmed Paşa'ya, Türkçe zeylini de II. Selim'e sunmuştur (Özcan, 1989: XIII). Seyyid Mustafa *Hadâ'iku'l-Beyân fî Tercemeti Şakâ'iki'n-Nu'mân*, İbrâhîm bin Ahmed el-Amâsî (ö. 998 / 1590) *el-Hadâ'ik* isimli tercüme eserlerini oluşturmuştur. Mehmed bin Yûsuf el-Çerkes (ö. 1097 / 1686'dan sonra) eserin Türkçe tercümesini yapmıştır (Özcan, 1989: XIII). Tercüme alanında en başarılı eser Mecdî Mehmed Efendi'nin kaleme aldığı

Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik isimli eseridir (Özcan, 2010: 486). Mecdî Mehmed Efendi eseri Arapçadan Türkçeye çevirdi ve esere yeni bir hacim kazandırmıştır.

Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye'nin Telhisleri:

Eserin birtakım telhisleri de yapılmıştır. Bunlardan biri Mektûbîzâde Abdülaziz'in (ö. 1278 / 1862) telhisidir. Mektûbîzâde Abdülaziz hem *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*'yi hem de Nev'îzâde Atayî'nin zeylini III. Murâd döneminin ortalarına kadar özetlemiştir (Özcan, 1989: XIII).

Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye'nin Zeylleri:

Eserin Türk edebiyatına yaptığı en önemli katkı, esere yazılan zeyllerdir. Yazılan zeyller, eserde adı geçmeyen şairlerin ve yeni bilgilerin eklenmesiyle önem arz eder. Bunlardan ilki Taşköprülüzâde'nin sağlığı zamanında eseri Türkçeye çeviren Âşık Çelebi'nin zeylidir. Âşık Çelebi'nin *Tetimmetü'ş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* isimli zeyli, Arapça olarak yazılmıştır. Esere, II. Selim döneminin ortalarına kadar yaşamış 42 kişinin biyografisi ilâve edilmiştir (Özcan, 1989: XIII).

Ali bin Bâlî (ö. 991 / 1584), *el-Ikdü'l-Manzûm fî Zikri Efâzilu'r-Rûm* adında bir zeyl yazmıştır. Bu eser Taşköprülüzâde'nin bıraktığı yerden 1583 senesine kadar geçen zamanda yaşamış kişilerin biyografilerini içerir. Eser 1299 ve 1310 senelerinde Mısır'da basılmış, 1934 senesinde de Almanca'ya çevrilmiştir (Özcan, 1989: XIII). Zeyller arasında en başarılı bulunan Nev'îzâde Atayî'nin *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik* isimli eseridir. Fakat Nev'îzâde Atayî zeylini, Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* isimli eserine yapmıştır (Özcan, 2010: 486). *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*'ye zeyl yazan birçok kişi bulunmaktadır. Tespit edilenler şunlardır: İштиpli Hüseyin, Lütfibeyzâde Mehmed bin Mustafa, Saçlı Emirzâde, Yılcık Abdülkadir, Seyrekzâde Emrullâh Mehmed Karaca Ahmed el-Hamîdî, Abdülkerîm bin Sinân-ı Akhisârî (Özcan, 1989: XIII). Özcan, *İslâm Ansiklopedisi*'nde, bu yazarlara ilâveten, Fenârizâde Mahmûd Çelebi'yi, *Zeyl-i Şakâ'ik*'i yazan Uşşâkîzâde İbrâhîm'i, *Tekmîletü'ş-Şakâ'ik*'i yazan Fındıklılı İsmet'i ve *Vekâyi'ü'l-Fuzalâ*'yı yazan Şeyhî Mehmed'i de *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*'ye zeyl yazanlar arasında belirtmiştir (Özcan, 2010: 486).

BİRİNCİ BÖLÜM

MECDÎ MEHMED EFENDİ

HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. Mecdî Mehmed Efendi

1.1. Hayatı

Edirnelidir (Kılıç, 2010b: 783). Mecdî'nin, âlim sınıfından Edirneli Abdullah adında bir tüccarın oğlu olduğu kaynaklarda yer alır (Parmaksızoğlu, 1983: 350). Asıl ismi Mehmed olup kelime olarak büyüklük, şan, şeref, celâlet anlamlarına gelen (Şemseddîn Sami, 2009: 1291) Mecdî ismini mahlas olarak kullanmıştır. Kendisi bir din âlimi olduğu için “Çelebi” sıfatıyla anılmıştır.

Dönemin âlimlerinden Kaf Ahmed Çelebi'nin dânişmendi olmuş; şiirler yazıp Arapça ve Farsça eserler okumuştur (Özcan, 1989: XV). Karamanlı Mehmed Efendi'den öğrenim görmüştür (Parmaksızoğlu, 1983: 351). Âhîzâde Mehmed Çelebi'den mülâzım olmuştur (Eyduvan, 2008: 177).

Öğrenimi bittikten sonra Rumeli kazaskerliğine bağlı kadılıklarda görev yapmıştır (Parmaksızoğlu, 1983: 351). Mecdî Mehmed Efendi, Rumeli kazaskerliğine bağlı Ösek'te ve bazı kaza merkezlerinde kadılık görevini yaparak günlük 150 akçelik maaş derecesine kadar yükselmiştir (Özcan, 2003: 228). Bir ara tekrar İstanbul'a dönmüş ve burada müderrislik görevine devam etmiştir (Parmaksızoğlu, 1983: 351).

Mecdî Mehmed Efendi, İstanbul'da vefât etmiştir. Mecdî'nin vefâtına “*Mecdî'ye rahmet ide Rabb-i Mecîd*” mısraı tarih düşürülmüştür. Vefât tarihi 999 / 1591'dir

(Özen, 1975: 98). Mezarı, Edirnekapı dışındaki Emîr Buhârî Dergâhı dolaylarındadır (Özcan, 2003: 228).

1.2. Eserleri

Şair de olan Mecdî Mehmed Efendi'nin tercüme ve eserleri şunlardır:

1.2.1. Câmi'ü'n-Nezâ'ir

Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'sında geçen “*şu'arâ-yı Rum'un tedâvinin cem idüp matlaların tertib-i buhur ri'ayet idip Câmi'ün-Nezâ'ir yazmış*” (Solmaz, 2005: 510) ifâdeleriyle Mecdî Mehmed Efendi'nin bir *Câmi'ü'n-Nezâ'ir* yazdığı bilgisi verilmiştir. Ancak eser henüz bulunamamıştır (Uğur, 2014: 19).

1.2.2. Dîvânçe

Mecdî Mehmed Efendi'nin daha çok gazellerden meydana gelen bir *Dîvânçe*'si vardır (Özcan, 2003: 228). Kaynaklarda bununla ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır.

Mecdî Mehmed Efendi'nin yukarıdaki adı geçen eserlerinden başka mecmualarda geçen şiirleri de vardır. Ayşe Deryâ Eskimen, Mecdî Mehmed Efendi'nin Millet Kütüphanesi Ali Emiri Ef. Manzum Eserler 398 numarada bulunan bir mecmuada geçen şiirlerini yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır (Eskimen, 2008).

1.2.3. El-Cevâhirü'l-Mudî'e fî Tabakâti'l-Hanefiyye Tercümesi

Mecdî Mehmed Efendi, Hanefilerin ahvâl ve tabakalarını anlatan Abdülkadir Kureşî'nin *el-Cevâhirü'l-Mudî'e fî Tabakâti'l-Hanefiyye* isimli eserini Arapçadan Türkçeye tercüme etmiştir (Özen, 1975: 98). Bu eserde, Hanefî mezhebinden yaklaşık 2000 kişinin biyografisi yer alır (Özel, 2002: 441). Bu eser basılmamıştır (Özen, 1975: 98).

1.2.4. Hadâ'iku's-Şakâ'ik

Mecdî Mehmed Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye* isimli Arapça eseri Türkçeye çevirmiştir. Ancak Mecdî eseri tercüme ederken Taşköprülüzâde'den farklı kaynaklara başvurarak eseri daha donanımlı hâle getirip

genişletmiştir (Baltacı, 1979: 58). Bu nedenle Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* isimli eserini sadece tercüme eser olarak değerlendirmemek gerekir (Baltacı, 1979: 58).

Mecdî Mehmed Efendi, eserinin yazımını 1587 senesinde tamamladı ve dönemin padişahı III. Murâd'a sunmuştur (Özcan, 1989: XV). Mecdî Mehmed Efendi eserinde ele aldığı her padişahı ve padişahın döneminde yaşamış şairleri bir bölüm olarak değerlendirmiştir (Özcan, 1989: XV). Mecdî, eserinin 12. sayfasında, yaptığı tercümenin diğer tercümelemlerle kıyaslanmaması gerektiğini, eserinin üstün niteliklerde olduğunu vurgulamıştır (Özcan, 1989: XV). *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'ta 513 şair ve meşayihin biyografisine yer verilmiştir (Güngör, 1997: 115).

Eserde Osmanlı âlimlerinin doğum tarihleri, doğum yerleri, soyunun kimlerden geldiği, aile hayatı, çocukları, hangi medreselerde eğitim aldığı, hocalarının kimler olduğu, hangi ilimlerde uzmanlaştığı, eserleri, mesleği, nerede yaşadığı, hangi medresede görev yaptığı, aldığı ücretler gibi konular hakkında detaylı bilgiler bulunur. Eser bu yönüyle ansiklopedik bir nitelik taşır.

Mecdî Mehmed Efendi, bu eseri yazmadaki nedenini açıklarken eserin çok sevildiği halde herkese uygun olmadığını, kendi tercümesiyle birlikte Arapça bilmeyenlerin de eseri kolaylıkla okuyacağını vurgulamıştır (Özcan, 1989: XVI).

1.2.5. Kırk Hadis Tercümesi

Alî Mustafa Efendi'nin kaydından yola çıkılarak Mecdî'nin *Kırk Hadis Tercümesi* olduğu bilinir (Özcan, 2003: 228). Mecdî Mehmed Efendi'nin bir *Kırk Hadis Tercümesi*'nin bulunduğunu Hammer belirtmektedir. Ancak eserin elde bir nüshası bulunmamaktadır (Karahan, 2002: 471).

1.2.6. Şem'iyye Risâlesi

Kınalızâde Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sında, "*Kalemiyye tarzında Şem'iyye dimüştür*" (Kutluk, 1989: 856) ifâdesinden yola çıkılarak Mecdî'nin Şem'iyye Risâlesi'nin olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Âşık Çelebi de Meşâ'irü's-

Şu'arâ'sında risaleden bahsetmektedir (Kılıç, 2010b: 783). Ancak eser henüz ele geçmemiştir (Özcan, 2003: 228).

1.2.7. Seyfiyye Risâlesi

Abdülkadir Özcan, *İslâm Ansiklopedisi*'nde, Mecdî Mehmed Efendi'nin Arapça Seyfiyye Risâlesi'nin müellifi olduğunu belirtir (Özcan, 2003: 228). Bunun dışında, kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

1.3. Edebî Kişiliği

Mecdî Mehmed Efendi hakkında bilgi veren kaynaklar; kendisinden âlim, bilge ve söze mânâ katan şair olarak söz edilmiştir. Mecdî Mehmed Efendi'nin ilim ve irfânı, şiirlerindeki tarzı, yaptığı çeviriler döneminde oldukça beğenilmiş ve büyük takdir toplamıştır.

Meşâ'irü's-Şu'arâ'da geçen “*Ehl-i ilmün fâ'iki ve akranınun makkûl u kabûle lâyıkıdır... Şi'ri çâşnîdâr ve nazmı hemvârdur. Çok bîkr-i mânâya dest urmuşdur... Selîkası nazm u nesre şâmildür ve inşâ-yı 'Arabide dahı kâmindür... Kasâ'idde dahı yed-i tûlâsı ve bi'l-cümle fûnûn-ı ma'ârifde derece-i 'ulyâsı vardur*” (Kılıç, 2010b: 783) sözleriyle Âşık Çelebi, Mecdî Mehmed Efendi için benzersiz bir şair, akranlarından üstün bir âlim, nesri kuvvetli bir münşî gibi övgü dolu sözler söylemiş, Mecdî Mehmed Efendi'nin şiir ve düz yazıdaki hünerini ve kasîde yazma konusundaki becerisini övmüştür.

Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*'sında geçen “*El-hak mazmûn-ı gûn-â-gûn ve belâgat-meşhûn ile hâlâ bî-nazîr ve zebân-ı Fârisî ve Nevâî'den bir derecede vâkıf u habîrdür ki takrîr ü tahrîre sığmaz ve kasâyidde şu'arâ-yı fasîhü'l-kelem içre tâk ve tarz-ı gazelde bülegâ-yı belâgat-nizâm mâbeyninde ma'ânî-i hâs ile yegâne-i âfâk ol tûtî-i şekeristân-ı hoş-edânun ve bülbül-i gülistân-ı bülend-edânun ebyât-ı ferah-fezâsı gâyetde şîrîn ü nefîs ve kelimât-ı dil-küşâsı elfâz-ı reng-â-renk ile rengîn ü selîs ve tahayyülât ile muhayyel ü pür-mesel vâkı' olmuşdur*” (Solmaz, 2005: 509) ifadeleriyle Mecdî'nin dile hâkimiyetinden, söz söylemedeki yeteneğinden ve şiirde yazmadaki becerisinden bahseder.

Beyânî, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*’sında “*Beyne’ş-Şu’arâ letâfet-i şî’le imtiyâz bulup belâgatla ser-efrâz olan beyne’l-âhalî fazl u ma’rifetle ta’ayyün bulan erbâb-ı ma’ârifdendir*” (Kutluk, 1997: 249) diyerek Mecdî Mehmed Efendi’nin şiirinin güzelliği ve söz söylemedeki marifetinden söz etmiştir.

Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*’sında geçen “*Bu zemânda çevgân-ı zebân ile gûy-ı fesâhat u beyânı rübûde iden ashâb-ı ‘irfân ve şu’arâ-yı ‘âliyyü’ş-şândandır*” (Kutluk, 1989: 854) sözleriyle Mecdî Mehmed Efendi’nin şairler arasındaki yerinden, şairliğinin büyüklüğünden ve dili kullanmadaki hünerinden bahsetmiştir.

Mecdî Mehmed Efendi, kendi şiiri ile ilgili yorumlar da yapmıştır. “*Kemer-i tenvirim ile meşhûr-i rüzgâr oldum. Akranım ortasında fezâil-i ilmiye ile şöhret buldum. Gâh hâcegân-ı bâzâr-ı fezâ’ile san’at satardım. Penç beyt gazellerim kuvvetiyle ashâb-ı Hamse’yi bastırdım.*” (Parmaksızoğlu, 1983: 350) sözleriyle kendi şiiri ve ilmiyle ilgili düşüncelerini ortaya koymuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

DİL VE MUHTEVA

2. Hadâ'iku's-Şakâ'ik'in (2-142 Sayfalar Arası) Dil ve Muhteva Özellikleri

2.1. Dil ve Üslûp

Taşköprülüzâde Ebulhayr İsmüddîn Ahmed Efendi'nin (1495-1561) oluşturduğu ve Osmanlı ilim ve ulema tarihinde önemli bir yere sahip olan *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye* isimli eseri, 10 tabakadan oluşur ve müellifin sağlığındayken bile eser defalarca kez tercüme edilmiştir (Tan, 2007: 14).

Mecdî Mehmed Efendi, eseri Arapçadan Türkçeye tercüme ederek o döneme kadar yapılan zeyllerden ve şair tezkirelerinden yararlanıp Hadâ'iku's-Şakâ'ik isimli eseri oluşturmuştur (Özcan, 1989: XV). Mezdî Mehmed Efendi eseri yalnızca tercüme etmemiş, genişletmiş ve tadil etmiştir (Özcan, 1989: XV). Eserin yazımını 1587 senesinde tamamlamış ve eseri III. Murâd'a takdim etmiştir (Özcan, 1989: XV).

Çalışmaya konu edilen kısım, Abdülkadir Özcan'ın hazırladığı 5 ciltten oluşan *Şakâ'ik-i Nu'mâniye ve Zeylleri* isimli eserinin I. cildinin 2-142 sayfaları arasındadır.

Mecdî Mehmed Efendi, eserin çok beğenildiğini, fakat her zümreye hitap etmediğini, bu sebeple herkes kolaylıkla okuyabilsin diye Arapçadan Türkçeye çevirmek istediğini belirtmiştir (Özcan, 1989: XVI). Buradan hareketle Mezdî Mehmed Efendi'nin bu tercümesi yaşadığı dönem içinde (XVI. yy.) değerlendirildiğinde eserin sade bir üslûbu olduğu anlaşılır. Fakat günümüz koşullarında ağır bir dil kullanıldığı görülür.

Eserin giriş kısmında, biyografi bölümlerine göre daha ağır bir üslûbun kullanıldığı belirlenmiştir. Arapça ve Farsça tamlamalarla birbirine bağlanmış uzun cümleler dikkat çeker: “*Şalât-ı vâşılât-ı şalavât u teslimât ol ümmü’l-kitâb-ı eḥādîş-i Aḥmediyye-i Muḥammediyye ve faşlü’l-ḥiṭâb-ı aḥbâr-ı eḥadiyye-i şamediyye maḫta‘-ı terci‘-bend-i nübüvvet ve şâh-beyt-i kaşîde-i risâlet ḥazretlerine erzânîdür ki nüşâ-i vücûd-ı şerîfi kelime-i câmi‘a-i lâyiḥât-ı sâniḥât-ı şaḥâyif-i lâhût ve fihrist-i deḳâ’îḳ-i reḳâ’îḳ-i sebûr-ı zebûr-ı ceberrûtdur.*” (s. 99).

Eserde uzun cümleler kullanıldığı gibi kısa cümlelere de yer verildiği tespit edilmiştir. Biyografi bölümlerinde şairlerin hayat hikâyeleri, memleketleri, meslekleri, eserleri vs. anlatılırken genellikle kısa cümlelerin kurulduğu ve Türkçe sözcükler kullanıldığı belirlenmiştir: “*Mezkûr Muḥliş Baba’nuñ oḡludur.*” (s. 137). “*Amasiyye’de sâkin idi.*” (s. 138). “*Menḳûldür ki fenn-i taşrifde İksîrû’s-Sa‘âde adlu bir kitâbı vardır.*” (s. 172). “*Bilâd-ı ‘Acem’ dendür.*” (s. 174). “*Oḡlı Meḥammed Şâh Efendi añı şerḥ eyledi*” (s. 189). “*Şeyḫ Meḥammed Cezerî’nuñ evlâdındandır.*” (s. 210). “*Yedi yüz seksen senenesinüñ şehr-i ramazânunuñ on yedinci gicesi vâḳı‘ olan cum‘a gicesinde Dımışḳ’da dünyâya geldi.*” (s. 210). “*Mümâ ileyh mübârek şaḳalını boyayup ağardığı içün aña renk ider idi.*” (s. 295).

Eserin incelenen bölümünde, başkasından alıntılanan durum ya da olaylar “mervîdür ki” “menkûldür ki” “rivâyet olunur ki” gibi kalıp ifâdelerle dile getirildiği tespit edilmiştir “*Mervîdür ki bilâd-ı Ḳaraman’dan Aḳsaray’da Zencîrlü Medresesi dimekle meşhûr olan medrese-i şihâḫ-ı cevherîyi ḥâfîz u zâbiṭ olan kimesneye meşrûṭ idi.*” (s. 165). “*Rivâyet olunur ki merḫûm Sulṭân Meḥammed Ḥân sene-i merḳûmede Mısr u Şâm seferi niyyetine ḥıram-ı ḥazm ü ‘azme tâb virüp Üsküdar’a geçdükde ḥaste olup bâlîn-i maraḫa baş ḳodılar.*” (s. 350). “*Ba‘zı eḫibbâsından menḳûldür ki ibtidâ-yı sülûkında Şeyḫ Ḥâmid-i Ḳayşerî ḥazretlerinden istimdâd eyledi ve lâkin muntehâ-yı mübteḡâ-yı âmânda Ḥâcî Bayram ḥazretlerinüñ ḫıdmetlerine vâşıl olup anuñ yanında tekmîl-i ṭarîḳat eyledi.*” (s. 275). “*Tezyîl: ‘Abdü’l-muḫsin-i Ḳayşerî ḥazretleri kütüb-i muṭavvele-i mu‘tebere kitâbet idüp ḥavâşisinde kendü kelimât-ı nefîsesinden çok nesne taḫrîr u taşṭir eyledi.*” (s. 150).

İncelenen bölümde Arapça ve Farsça sözcüklerin yoğunlukla kullanıldığı ve bu sözcüklerle kurulan tamlamaların sıklığı tespit edilmiştir: “*Ve lākin jeng-i reng-i fişk u fücür ile pās tutup gubār-ı ‘işyān ile muğber olıcağ*” (s. 199). “*Mu‘tekifān-ı ma‘ābid-i ceberrūt ve rūzedārān-ı şavāmi‘-i lāhūt gibi ‘id-i sa‘id-i āhıretde ni‘am-ı bī-nağam-ı ilāhiye mazhar oldukları sebebden Bayramī diyü meşhūr oldu.*” (s. 110) “*Mu‘azzamāt-ı mülhemāt-ı muşannefāt elsine-i mütehālifenüñ birinden birine nağl olunmağ şive-i dil-berān gibi şive-i sühanverān ve şime-i vesime-i nükte-perdāzāndur.*” (s. 115). “*Fuyūzāt-ı futūhāt-ı ilāhiyye ile cezebāt-ı ‘azime ve halacāt-ı cesimeye mazhar olup kerāmāt-ı seniyye-i semiyye ve havāriğ-ı ‘ādāt-ı behiyye-i zehiyyesi zāhir oldu.*” (s. 152) “*Bu tarīğla ser-menzil-i merāhil-i revāhil-i melekāt-i insāniyyeye vāşıl ve bu takrīble gāyet-i gāyāt-ı müktesebāt-ı beşeriyyeye nā’il oldu.*” (s. 254).

Eserin incelenen bölümünde başkasına ait cümlelerin doğrudan anlatım yoluyla aktarıldığı tespit edilmiştir: “*“Tārīhi hayra vāqı‘ oldu.” didi*” (s. 164). “*“Hağt-ı ta‘alluğ u maḥabbetiñüz noğta gibi merkez-i dilde merküz u muğarrer ve bu sevdā süveydā-yı kalbimizde şābit ü muḥağğakdur.” didi.*” (s. 153). “*“Şuğāt-ı müverrihinüñ Ba‘zısı “Sekiz yüz on altı senesinde vāqı‘ oldu.” didi.*” (s. 167).

Eserde, âlimler hakkında ansiklopedik bilgiler verilirken beyit, mısra, kasîde, tarih, matla, kıt’a, mesnevi gibi çeşitli nazım şekillerinden de faydalandığı belirlenmiştir:

Şi‘r:

*Ez-ān tündbād-ı mühālif güzār
Şüd-eş āteş-i fitne-rizān şerār* (s.170)

Matla‘:

*Biyā biyā ki murād-ı dil-em vişāl-i şumā
Ümīd-i cān-ı ḥazīn-em hemīn cemāl-i şumā* (s.212)

Beyt:

*Belğīs-i zemān-rā be-Süleymān dād-end
Bisyār zer ü sīm-i ferāvān dād-end* (s. 214)

Eserde anlatılanları desteklemek için Arapça ayet ve hadislere yer verildiği tespit edilmiştir. Bu ayet ve hadisler genellikle “fehvâsınca” “mucîbince” “muktezâsınca” gibi kalıp ifâdeler eşliğinde kullanılır: “*Fi külli sünbületin mi’et-i ħabbe fehvâsınca her sünbülenüñ maḥşülü yüz dâneye yitmiş idi.*” (s. 237). “*fenteşirü fi’l-arzı vebtegü min fazli’llâhi mucibince seyr-i sülük-ı maḳâmât-ı sâmiyât itmek için bilâd-ı Kuds-âbâd Şâm ve Mısr’a rıḫlet eyledi.*” (s. 252).

İncelenen bölümde vefât eden âlimlerden bahsedilirken başlıklarda âlimin isminin yanına “rahmetu’llâhi te’âlâ” “rahmetu’llâhi aleyh” “rahmetu’llâh” “’aleyhi’r-rahmetu’llâhi’l-bârî” gibi Arapça ifâdeler yerleştirildiği belirlenmiştir: “*Mevlânâ Tâce’d-dîn-i Kürdî rahmetu’llâhi te’âlâ*” (s. 142), “*Şeyḫ Ḥasan Ḥ’âce rahmetu’llâhi ‘aleyh*” (s. 347). “*Mevlânâ Şeyḫ Meḫammed bin Meḫammed bin Yûsuf Cezerî rahmetu’llâhi ‘aleyh*” (s. 187). “*Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Mevlânâ Şemse’d-dîn-i Fenârî ‘aleyhi’r-rahmetu’llâhi’l-bârî*” (s. 203).

Eserde herkesçe sevilen sayılan ya da bizzat müellifin tanıyıp sevip saydığı vefât etmiş âlimler için de “rahmetu’llâhi te’âlâ” “kaddesa’llâhü te’âlâ sırrahu’l-‘azîz.” “revvehu’llâhi rûhahü” “revveha’llâhü rûhahü’l-azîz” gibi rahmet dilekleri yazıldığı belirlenmiştir: “*Sekiz yüz toḳuzuncı târiḫinde kıraât-i ‘aşeri bi’t-temâm itmâm eyleyüp meziyyet-i kâmile ve fazîlet-i tammesini ol diyâruñ halkına daḫı ‘ilân u iḳân eyledi rahmetu’llâh.*” (s. 210). “*Mevlânâ ‘Alî Kuşcı ikmâl eyledi rahmetu’llâhi te’âlâ.*” (s. 164). “*Erbâb-ı ħırefden debbâğlar zümresi ol ‘azizi pîr-i ṭarîḳat ittiḫâz eylediler kaddesa’llâhü te’âlâ sırrahu’l-‘azîz.*” (s. 154). “*Mütün-ı mu’tevereden Mecma’ nâm metnüñ şahibinüñ şerḫine Şâfi’î tarafından ‘itirâzâtı vardır ve daḫı İmâm Beyzâvî’nüñ Ğâyetü’l-Kuşvâ adlu kitâbına şerḫi vardır revveḫa’llâhü rûhahü’l-azîz.*” (s. 167).

İncelenen bölümde vefât eden bazı âlimlerin ölüm yıllarına tarih düşürüldüğü tespit edilmiştir: “*Bu cümle kelimât-ı bedi’a Mevlânâ Sa’de’d-dîn’üñ şâkirdi Fetḫu’llâh Şîrvânî’den menḳüldür ve daḫı fâzıl-ı mezbûruñ vefâtına târiḫ dinilmiştir. Târiḫ:*

Āfitâb-ı şer’ ü millet sa’d-i teftâzân çü reft

Āb-ı çeşm âmed çü seyl ü belği’l-seyl zebâh

‘Aql rā pürsîdem ez târih-i sâl-i rihleteş

Güft târiheş yekî kem tayyebü ‘llâhü serâh” (s. 169)

2.2. Muhteva

Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* (2-142 sayfalar arası) isimli eseri, Osmanlının ilim hayatı ve çevresi hakkında özgün bilgiler vermesi açısından edebiyatımızda son derece önemli bir yere sahiptir. Özellikle Osmanlının kültürel ve siyasal yönden zirvede olduğu bir dönemde bu eserin kaleme alınmasıyla Osmanlının zihniyet dünyasına bir ayna tutulur.

Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* isimli eserinin incelemeye konu olan bölümünde (2-142 sayfalar arası) ilk sayfa besmele ile başlar. İlk şair biyografisinin bulunduğu sayfaya kadar 37 başlık tespit edilmiştir. Bu başlıkların yazılış nedeni kısa bilgilerle açıklanır. Genel nitelikteki başlıklar şunlardır: Besmele, Hz. Âdem'den yaratılma, insan tabiatı, nefis terbiyesi, ilimlerin yararları ve çeşitleri, tarikatların tanımı ve çeşitleri, yabancı âlimler ve Osmanlı âlimleri, *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* hakkında bilgiler, *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* hakkında bilgiler ve yazılış nedeni, *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* ile *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik* arasındaki ilişki, padişahlar hakkında bilgiler.

İlimlerin 9 başlık altında sınıflandırıldığı belirlenmiştir. Bu başlıklar altında ilimlerle ilgili genel bilgi verilip âlimlerin hangi ilimlerle ilgilendiği biyografi bölümünde tek tek açıklandığı tespit edilmiştir. İlimlerin yararları ve çeşitleri ile ilgili verilen alt başlıklar şu şekildedir:

Sınıf-1 evvel: Sarf ilmiyle ilgilenen âlimler

Sınıf-1 sâni: Nahiv ilmiyle ilgilenen âlimler

Sınıf-1 sâlis: Mantık ilmiyle ilgilenen âlimler

Sınıf-1 râbi': Me'âni ve beyân ilmiyle uğraşan âlimler

Sınıf-1 hâmis: Kelâm ilmiyle uğraşan âlimler

Sınıf-1 sâdis: Usûl ilmi ile ilgilenen âlimler

Sınıf-1 sâbi': Tefsîr ilmi ile ilgilenen âlimler

Sınıf-1 sâmin: Hadis ilmi ile ilgilenen âlimler

Sınıf-1 tâsi': Müctehid ilmi ile uğraşan âlimler.

İncelenen bölümde Tavâ'if-i Şettâ başlığı altında da 5 topluluktan bahsedildiği tespit edilmiştir. Bu topluluklar: Halvetiye, Bayramî, Nakşibendiyye, Zeyniyye ve Mevleviyân'dır.

İncelenen bölümde biyografilerin 7 ana bölümden oluştuğu tespit edilmiştir. Osmanlı padişahlarının tahta çıkış dönemleri esas alınarak sınıflandırılan biyografiler, Sultan Osman Gâzî Hân döneminde yaşamış âlimlerin biyografileri ile başlar. Ardından Sultân Orhan Gâzî, Sultân Murâd, Yıldırım Bâyezîd, Sultân Mehmed, Sultân II. Murâd, Sultân II. Mehmed Hân dönemlerinde yaşamış âlimlerin biyografileri, sultânların tahta çıkış tarihlerine göre sırayla verildiği belirlenmiştir.

Eserin incelenen bölümünde (2-142 sayfalar arası), 129 âlimin biyografisine yer verildiği tespit edilmiştir. Âlimlerin memleketi, varsa doğum yılı, ailesi, mesleği, varsa çalıştığı medrese, bu medreselerde aldıkları yevmiyeler, ilgilendikleri ilimler, ders aldıkları hocalar, eserleri, adı geçen kişinin başından geçen ilginç olaylar, vefâtı ve mezarı hakkında bilgiler verildiği belirlenmiştir.

2.2.1. Mesleklerine Göre Kişiler

Meslek; yaşamı anlamlı kılan, insana toplum içinde belli bir yer edinmesini sağlayan, kişiye sorumluluk bilincini veren ve çoğunlukla belirli bir eğitim süreci tamamlandıktan sonra alınan unvandır. Meslek bir statü sembolüdür. Kişinin mesleği; aldığı eğitimi, öğrendiği ilimleri, yaşam tarzını ve hatta arkadaş çevresini belirleyen bir unsurdur.

Geçmiş dönemlerde yaşamış insanların mesleğini tespit etmek aynı zamanda o dönemin sosyal hayatını ve eğitim kalitesini belirlemek adına önemli bir adımdır. Bundan dolayı âlimler ve yaşadıkları dönemler hakkında bilgi sahibi olabilmek için meslekleri değerlendirmek gerekir.

İncelenen bölümde (2-142 sayfalar arası) âlimlerin meslekleri belirlenmiş, 12 meslek grubu tespit edilmiştir. Buna göre incelenen kısımda tespit edilen meslekler şu şekildedir: müderris, kadı, hâce, müftü, kazasker, imâm, mutasarrıf, tarikat şeyhi, vezir, muallim, elçi, ekmekçi.

2.2.1.1. İmâmlar

İmâm; önde bulunan, kendisine uyulan kimsedir (Pakalın, 1983: 59). Önder, lider; cemaate namaz kıldırın kişi; devlet başkanı anlamlarında da kullanılmıştır (Küçükaşçı, 2000: 178).

Osmanlı devletinde imâmlar Müslüman topluma hizmet veren kadrolar içinde en geniş yeri almış ve hizmet ettikleri alanlarla da çeşitlilik göstermişlerdir. Toplum örgütlenmesi ve bilinçlenmesinde imâmların önemi büyüktür. Sivil ve askerî kesime de hizmet edip padişah beratı ile hizmete alınmışlardır. Bu sebeple Osmanlı devlet teşkilâtında “askerî”den sayılmaktaydılar (Küçükaşçı, 2000: 181).

İncelenen bölümde Şeyh Müslihuddîn'in imâm olduğu tespit edilmiştir.

2.2.1.2. Kadılar

Kadı; halk arasında çıkan anlaşmazlıklarla ilgilenen görevlidir (Pakalın, 1983: 119). Şeriatın kurallarına göre halk arasında çıkan anlaşmazlıkları çözüme ulaştırmıştır (Ansiklopedik İslâm Lügatı, 1982: 310). Hukukî uyuşmazlıkları ve davaları karara bağlayan kadılar, hukuka aykırı davranışları bir hükme bağlayarak cezaları icra ve infaz ederler. Kadılar, asıl görevlerinin dışında aldıkları başka ek görevler nedeniyle bölgenin üst düzey yöneticilerindedir. İdarî yapılanma ve siyasî gelişmelerde etkin bir rol alıp söz sahibi olmuşlardır (Atar, 2001: 66).

İncelenen kısımda Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Candarlı Halîl, Mevlânâ Kâdî Mahmûd, Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî, Mecduddîn Ebû Tâhir Mehemmed bin Yakûp ibni Mehemmed Şîrâzî-i Firûzâbâdî, Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Yegân, Mevlânâ İbrâhîm bin Mehemmed Hânefî, Mevlânâ Fazlullah, Mevlânâ Mehemmed Şâh ibni Mevlânâ Yegân, Mevlânâ Hızır Beg ibni Celâleddîn, Mevlânâ Mehemmed bin Kutbeddîn İznîkî, Mevlânâ Husrev, Mevlânâ Burhâneddîn Ahmed ya da Kâdî Erzincanî olmak üzere 13 kişinin kadılık yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.3. Kazaskerler

Kazasker, ilmiye sınıfının en yüksek mertebesi olup asker kadısı anlamında kullanılmıştır (Pakalın, 1983: 229). Osmanlı devletinde asker zümresinin bütün işlemleri, özellikle ölümleri halinde miraslarının paylaşılması kazaskerlerin görevleri arasında bulunmaktaydı (Ansiklopedik İslâm Lügatı, 1982: 332). Kazaskerin aslî görevleri arasında ordu kadılığı, Divân-ı Humâyun üyeliği, yargı ve eğitim teşkilâtının sorumluluğu yer almıştır. Kazaskerler aynı zamanda adalet ve eğitim teşkilâtının en önemli yapı taşları olan kadıların ve müderrislerin de işleriyle ilgilenmişlerdir (İpşirli, 2002: 140).

Fatih Sultân Mehmed döneminde kazaskerlik kurumu gelişmiş ve Rumeli ve Anadolu kazaskerliği oluşturulmuştur (İpşirli, 2002: 140).

İncelenen bölümde Mevlânâ Kâdî Mahmûd, Mevlânâ Şeyh Ramazân, Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ'îl Abdülazîzü'ş-Şehîrbân bin Kâdî Simavna, Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'îl Gürânî, Mevlânâ Mecdüddîn, Mevlânâ Hasan bin Emîr Alî, Mevlânâ Husrev, Mevlânâ Candarlı Halîl, Mevlânâ Süleymân Çelebi ibni Halîl Paşa olmak üzere 9 kişinin kazaskerlik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.4. Mutasarrıflar

Mutasarrıf, kaza ile vilâyet arasında yer alan sancağın başında bulunan memurdur (Pakalın, 1983: 586). Osmanlı taşra teşkilâtının amiri olup Osmanlı îdarî teşkilâtında herhangi bir makam, görev veya memuriyeti elinde bulunduran, tasarruf eden kişi anlamına gelir. İlmiye teşkilâtında kadılığa bilfiil getirilenler de mutasarrıf şeklinde anılmışlardır. Kelimenin sancak idarecisi anlamını kazanması XVII. yüzyılda gerçekleşmiştir (Bozkurt, 2006: 377).

Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) Mevlânâ Alaaddîn Esved, Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Mevlânâ Şemseddîn Fenârî, Mevlânâ İlyâs bin Yahya bin Hamza Rûmî olmak üzere 3 kişinin mutasarrıflık yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.5. Müderrisler

Müderris, medrese ve camilerde öğrencilere ders veren hoca anlamında kullanılan bir unvandır (Pakalın, 1983: 598). Müderrisler yalnızca ders okutan değil aynı zamanda medrese müdürü anlamına da gelir (Pakalın, 1983: 598). Müderrisler genel olarak iyi yetişmiş, karakter sahibi, saygın kişiler olduğu için asıl görevlerinin dışında teftiş, yargı, hakemlik, bilirkişilik gibi görevler yapmaktaydılar (Örenç, 2006: 468).

Müderrislerin aldığı ücretler görevlendirildikleri medresenin vakfına göre değişmekteydi (Örenç, 2006: 468). Osmanlı medrese teşkilatında medreseden mezun olan öğrenci 20 akçe ile müderris tayin edilerek müderrisliğe geçmiştir. Yirmili bir medreseye tayin olan müderris sırası ile otuzlu, kırklı, ellili, altmışlı ve daha yüksek rütbelere çıkabilmiştir (Ansiklopedik İslâm Lügatı, 1982: 481).

İncelenen bölümde (2-142 sayfalar arası) Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî, Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemmed, Mevlânâ İzzeddîn Abdülatif bin Melik, Mevlânâ Alâaddîn Rumî, Şeyh Hâcî Bayram Ankaravî, Mevlânâ Fahreddîn Acemî, Mevlânâ Mehemmed bin Armagan, Mevlânâ Mehemmed Şâh ibni Mevlânâ Yegân, Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Yegân, Mevlânâ Mehemmed bin Beşîr, Mevlânâ Hızır Beg İbni Celâleddîn, Mevlânâ Hızır Şâh, Mevlânâ Mehemmed bin Kâdî Ayaslug, Mevlânâ Alâaddîn Tûsî, Mevlânâ İlyâs bin İbrâhîm Sinabî, Mevlânâ Mehemmed bin Gâzî Mînâs, Mevlânâ Şücâaddîn İlyâs, Mevlânâ Husrev, Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ, Mevlânâ Mehemmed Zeyrek, Mevlânâ Candarlı Halîl, Kâdî-zâde Rûmî, Şeyh Cemâleddîn bin Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed bin İmâm Fahreddîn Râzî, Mevlânâ Mehemmed Şâh ibni Mevlânâ Şemseddîn Fenârî, Mevlânâ Alâaddîn Rumî, Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm olmak üzere 26 kişinin müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.6. Müftüler

Müftü, dinî sorulara ilim ışığında cevap veren kişidir. Fetvâlar sözlü olduğu gibi yazılı da olabilir. Müftü gerek sözlü gerek yazılı şekilde dinî soruları cevaplayan ilim adamıdır (Ansiklopedik İslâm Lügatı, 1982: 483). İlmiye sınıfını oluşturan kadı ve müderristen sonraki üçüncü kişidir (Pakalın, 1983: 599).

Müftü, sorulan soruyu farklı yönleriyle inceleyip yorumlayarak şeriat hükümlerine göre tam ve anlaşılabilir şekilde kişiye açıklayacak niteliklere sahip olmalıdır (Atar, 1995: 492).

İncelenen kısımda Mevlânâ Bahaüddîn Ömer bin Kutbeddîn Hânefî, Mevlânâ İbrâhîm bin Mehemed Hânefî, Mevlânâ Necmeddîn Hânefî, Mevlânâ Şeyh Yâr Alî Şirâzî, Mevlânâ Fahreddîn Acemî olmak üzere 5 kişinin müftülük yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.7. Şehzâde Hâceleri ve Hâceler

Hâce, Türk illerinde hoca şeklinde telâffuz edilmiştir. Efendi, büyük, ağa, öğretmen, kâtip, aile reisi, tüccar, mal sahibi ve ihtiyar anlamlarına geldiği gibi, Anadolu'da daha çok efendi, okumuş insan, kadı ve imâmlarla devlet kademelerinde görev alanlar için kullanılan sözcüktür. Osmanlılarda ise ilmiye sınıfındaki kişilerle devlet dairelerinde görevli memurlara bu unvan verilmiştir (Ansiklopedik İslâm Lügatı, 1982: 238). Şehzâde hâceleri ise şehzâdelerin eğitimleriyle ilgilenen kişilerdir.

İncelenen kısımda Mevlânâ Bâyezîd Sûfî, Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hânefî Afâ, Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî, Mevlânâ ibni Temcîd olmak üzere 4 kişinin şehzâde hâceliği yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.8. Tarikat Şeyhleri

Bir tarikatın pirî ve o tarikat mensuplarının örnek aldığı kişidir. Müride doğru yolu gösterir, faydaları ve zararları anlatır (Pakalın, 1983: 229).

İncelenen bölümde Şeyh Akbıyık Sultân, Mevlânâ Şeyh Mehemed, Mevlânâ Şeyh Ahmed, Mevlânâ Şeyhî, Şeyh Müslihüddîn, Şeyh Pîrî Halîfe Hamîdî, Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm Yahşî Fakîh, Şeyh Hasan Hâce olmak üzere 8 kişinin tarikat şeyhliği yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.9. Vezirler

Vezir, sözlük anlamı olarak yardımcı demektir. Yük anlamına da gelen vezir, devlet yükünü taşıyan kişi anlamında kullanılır (Pakalın, 1983: 590). Yetki ve statü bakımından hükümdardan sonraki en üst yöneticidir. Paşa, sahip, âsaf, vekil, nâzır ve lâla gibi sözcükler de vezirle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Osmanlıda en üst dereceyi temsil eden birinci vezire sadrazam denilmiştir. Osmanlı Devleti'nde başta vezirler, defterdarlar, nişancılar ve kazaskerler olmak üzere bütün devlet erkânı teoride sultânın başkanlığında, fiilî olarak ise birinci vezirin ya da sadrazamın başkanlığında görev yapmıştır (Ayaz, 2013: 79).

İncelenen bölümde Mevlânâ Candarlı Halîl, Mevlânâ Süleymân Çelebi ibni Halîl Paşa olmak üzere 2 kişinin vezirlik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.1.10. Diğer Meslekler

Muallim: Seyyid Alî Acemi

Ekmekçi: Mevlânâ Şeyh Hamîd bin Mûsâ Kayserî

Elçi: Mevlânâ Şükrullâh

Tablo 2.1. Mesleklerine Göre Kişilerin Dağılımları

MESLEK	SAYI	%
Müderris	26	35,13
Kadı	13	17,56
Kazasker	9	12,16
Tarikat Şeyhi	8	10,81
Müftü	5	6,75
Şehzade Hâcesi ve Hâceler	4	5,40
Mutasarrıf	3	4,09
Vezir	2	2,70
İmâm	1	1,35
Muallim	1	1,35
Ekmekçi	1	1,35
Elçi	1	1,35
TOPLAM	74	100

2.2.2. İlgilendikleri İlimlere Göre Kişiler

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) yer alan âlimlerin ilgilendikleri ilimler ve aldıkları eğitimler hakkında da bilgiler bulunur.

İncelenen kısımda 30 farklı ilim tespit edilmiştir. Bu ilimler belâgat, beyân, cedel, cifir, ferâ'iz, fetvâ, fıkıh, hadis, hendese, hey'et, hikmet, kelâm, kırâ'at, ledün, lügat, mantık, me'ânî, nahiv, riyaziyye, sarf, tasavvuf, tecvid, tefsir, tevârih, tevhid, tıp, tılsım, usûl, zahir şeklinde sıralanabilir.

2.2.2.1. Belâgat İlmî

Belâgat, sözün açık seçik olması anlamına gelir. Edebî sanatlarla ilgili beyân, bedî', me'ânîyi de içine alan belâgat; düzgün ve yerinde söz söylemenin usul ve kurallarını inceleyen bilim dalıdır (Kılıç, 1992: 381).

İncelenen kısımda Mevlânâ Safer Şâh'ın belâgat ilmiyle ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.2. Beyân İlmî

Sözlük anlamı “anlatma, açık söyleme, bildirme” olan beyân, edebiyatta belâgat ilminin söz sanatlarını öğreten bölümüdür (Devellioğlu, 1993: 94). Edebî terim anlamında ise, cümleyi ifâde ederken sözü anlamdırmak için gereken ögeyi kazandıran, duygu ve düşünceyi değişik yöntemlerle dile getiren, usûl ve kurallarını inceleyen ilimdir (Hâcîmüftüoğlu, 1992: 22).

İncelenen bölümde Mevlânâ Ahmed bin Mehemmed bin Arabşâh Hânefi Afâ, Mevlânâ Hayreddîn Halil bin Kâsım bin Hâcî Safâ, Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l-Fenârî olmak üzere 3 kişinin beyân ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.3. Cedel İlmî

Cedel, meşhur olan veya doğruluğu herkesçe kabul gören bir konu hakkında fikir beyân edip tartışırken karşı tarafı susturma yöntemi olarak kullanılan mantık, felsefe

ve kelâm terimidir. Ayrıca savunulan bir düşünceyi doğruluğunu ya da yanlışlığını gösteren tartışma kurallarını anlatan ilmin adıdır (Yavuz, 1993: 208).

Bazı ayetlerde, İslâm devletlerine direnenleri susturmak veya ikna etmek için girilen tartışmalarda değişik üslûpların kullanıldığı, inanmamakta ısrarcı olanların sonu gelmeyen itirazlarına karşılık verilirken insanın bütün kabiliyet ve farklılıklarına dikkat edilerek bazı durumlara göre felsefi, psikolojik, sosyolojik ve tarihî bilgilerin verildiği görülmüştür (Yavuz, 1993: 208-209).

İncelenen bölümde Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehmed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hânefi'nin cedel ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.4. Cifir İlmi

Cifir, gelecekle ilgili durumları bildiren ilimdir. Cifir ile ilgilenenlere cifrî veya ceffâr denmiştir (Pala, 2011: 92). Cefr, sözlükte “sütten kesilmiş kuzu, oğlak; içi taşla örülmemiş geniş kuyu” anlamlarında kullanılmıştır. Hz. Peygamber soyundan gelen kişilerin geçmiş ve gelecekle ilgili bütün gizli bilgileri bir kuzu veya bir oğlak derisine yazdığı düşünülerek bu tür bilgilere ve eser türüne cifir denmiştir (Yurdagür, 1993: 215). Şif kaynaklarda Hz. Ali Kur'an'ın bâtinî anlamlarını Hz. Peygamber'den öğrenmiş ve bütün gizli bilgileri cefr adı verilen kuzu veya oğlak derisi üzerine yazarak el-Cefr ve el-Câmi'a adlı iki eser meydana getirmiştir. Geçmiş peygamberlere indirilen kitapların öz bilgisini, ayrıca kıyamete kadar oluşacak bütün dinî ve siyasî durumlarda karşılaşılabilecek sorunlara çözüm getiren bu eserler; ancak bu ilmin ehilleri tarafından açıklanabilecek şifrelerle doludur (Yurdagür, 1993: 216).

İncelenen bölümde Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehmed bin Ali bin Ahmed'in cifir ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.5. Ferâ'iz İlmi

Ferâ'iz, mirasın hak sahipleri arasında nasıl pay edileceğini bildiren ilmin adıdır (Pakalın, 1983: 603).

İslâm miras hukukunu inceleyen ilim dalı olduğundan ferâ'izle ilgili olarak yazılan müstakil eserlerde ve klâsik dönem fıkıh kitaplarının ferâ'iz bölümlerinde genelde bu ilmin önemi vurgulandıktan sonra miras üzerindeki hak ve borçlar, miras hakkına sahip kişiler ve bunların alacağı paylar, miras paylaşımını engelleyen hâller, mirasın dağılımı ile ilgili birtakım özel sorunlar ve çözüm yolları, mirasçıların hakları ele alınır (Bardakoğlu, 1995: 362-363).

İncelenen bölümde Mevlânâ Abdülmuhsin Kayserî'nin ferâ'iz ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.6. Fetvâ İlmi

Sözlük anlamı bir olayın hükmünü açıklayan ve zorlukları çözen kuvvetli cevap olarak açıklanan fetvâ, yazılı ya da sözlü olabilir. Bir mesele hakkında soru sormaya istiftâ, meseleyi sözlü ya da yazılı cevaplandırmaya iftâ, fetvâ verene de müftî denir (Atar, 1995: 486).

İncelenen bölümde Mevlânâ Bahaüddîn Ömer bin Kutbeddîn Hânefi, Mevlânâ İbrâhîm bin Mehemmed Hânefi, Mevlânâ Necmeddîn Hânefi, Mevlânâ Şeyh Yâr-i Alî Şîrâzî olmak üzere 4 kişinin fetvâ ilmi ile ilgilendiği belirlenmiştir.

2.2.2.7. Fıkıh İlmi

Fıkıh, dar kapsamda İslâm ibadet ve hukuk ilmidir. Geniş kapsamda düşünüldüğünde ise ilmihâl, hukuk ve hukuk metodolojisi, ekonomi, siyaset, idare bilimleri ve bu bilimlerle ilgili kurumlar fıkıh ilminin konusu olarak incelenmiştir (Karaman, 1996: 1). Dinde yapılması ve yapılmaması gerekendurumları, davranışları açıklar (Dini Terimler Sözlüğü, Yty: 128).

İncelenen kısımda Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Hattab bin ibni Kâsım Karahisarî, Mevlânâ Abdülmuhsin Kayserî, Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî, Mecdüddîn Ebû Tâhir Mehemmed bin Yakûb ibni Mehemmed Şîrâzî-i Firûzâbâdî, Mevlânâ İbrâhîm bin Mehemmed Hânefi, Mevlânâ Şeyh Mehemmed bin Mehemmed bin Yûsuf Cezerî, Mehemmed bin Mehemmed bin

Mehemmed bin Mehemmed Cezerî, Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemmed, Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemmed bin Alî bin Ahmed, Mevlânâ Karamanlı Yakûb, Mehemmed bin Alî bin Ahmed, Şeyh Fahreddîn Rûmî, Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ'îl Abdülazîzü'ş-Şehîrbân bin Kâdî Simavna, Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemmed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hânefi, Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'îl Gürânî, Mevlânâ Seyyid Alî Komanatî, Mevlânâ Mehemmed bin Gâzî Mînâs, Mevlânâ Husrev, Mevlânâ Bahaüddîn Ömer bin Kutbeddîn Hânefi, Mevlânâ Fazlullah, Mevlânâ İlyâs bin Yahya bin Hamza Rûmî olmak üzere 22 kişinin fıkıh ilimi ile ilgilendiği ve bu alanda eserler verdiği tespit edilmiştir.

2.2.2.8. Hadis İlimi

Hadis, peygamber efendimizin mübarek sözleri, işleri ve davranışları anlamında kullanılmıştır (Dini Terimler Sözlüğü, Yty: 150). Hadisleri tespit, nakil ve anlamaya yönelik ilimdir (Kandemir, 1997: 27). Konusu itibariyle Hz. Peygamber'in sözü ve davranışlarından hareketle dünya ve ahirette mutluluğa ulaşmak amaçlanmaktadır (Pakalın, 1983: 703).

İncelenen kısımda Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Tursun Fakîh, Mevlânâ Hattab bin ibni Kâsım Karahisarî, Mevlânâ Dâvûd bin Mahmûd bin Kayserî-i Karamanî, Mevlânâ Abdülmuhsin Kayserî, Mevlânâ Kâdî Mahmûd Koca Efendi, Mecduddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Firûzâbâdî, Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî, Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî, Ahmed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî, Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemed, Mevlânâ İzzeddîn Abdüllâtîf bin Melik, Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Ali bin Ahmed, Mevlânâ Fahreddîn Acemî, Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefi, Abdüllâtîf Makdisî, Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'îl Gürânî, Hamza Karamanî, Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs, Şeyh Velî Şemseddîn, Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ olmak üzere 21 kişinin hadis ilmi ile ilgilendiği ve bu alanda eserler verdiği tespit edilmiştir.

2.2.2.9. Hendese İlmî

Hendese, riyâzi ilimlerin şekil ve cisimler arasındaki bağlantısını inceleyen ilimdir (Süveysî, 1998: 196). Arapçada geometriye hendese, bu alanla uğraşan kişilere de mühendis denilirdi. Yunan, Mısır ve Hintliler tarafından bilinen geometriyi, Müslümanlar geliştirmişlerdir (Karakaş, 1991: 30).

İslâm medeniyetinde farklı ilim dallarında telif edilen eserlerin konularınının daha anlaşılır olması ve sorunların çözülmesi için geometri kullanılmıştır. Bunun en iyi örnekleri astronomi alanında görülür (Süveysî, 1998: 197).

İncelenen kısımda Kâdî-zâde Rûmî, Mevlânâ Ahmedî olmak üzere 2 kişinin hendese ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.10. Hey’et İlmî

Hey’et ilmi, “Gökküresi bilimi” anlamına gelen felek ilmiyle aynı konuları kapsar. İslâm bilim tarihinde astronomi biliminin karşılığıdır (Fehd, 2000: 126).

Felek ilmi (hey’et) üç grupta incelenir. İlki feleklerin, yıldızların, burçların büyüklükleri, sayıları ve yapısı aralarındaki mesâfeler ve hareketleri; ikincisi astronomi cetvellerinin kullanımı, takvimlerin yapılanması, tarihlerin tespiti; üçüncüsü feleklerin dönüşü, burçların doğuşu ve yıldızların hareketinden geleceğe dair bilgi çıkarılmasıyla ilgilidir (Fehd, 2000: 126).

İncelenen bölümde Kâdî-zâde Rûmî ’nin hey’et ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.11. Hikmet İlmî

Hikmet, insanın gücünün ve iradesinin kontrol altına alamadığı, soyut gerçekliği olan varlıkların hâllerini konu alan ilmin adıdır (Kutluer, 1998: 503). Maddenin gerçeklerini, var oluş nedenlerini, eserlerini, etkilerini öğrenmek ve ona göre davranmak hikmet ilminin amaçları arasındadır. Filozoflar edebiyatta birer hikmet sembolüdürler (Pala, 2011: 208). İslâm medeniyetinde, Avrupa coğrafyasında

felsefe ve hikmet sözcükleri, çoğu yerde eş anlamda kullanılmıştır (Özyılmaz, 2002: 143).

Elmalılı Muhammed Hamdi de tefsirinde hikmet konusunu açıklamış, kelimenin kök anlamından yola çıkarak iyiliği elde etmek ve kötülüğe engel olmakla fayda kavramı arasında ilişki kurmuştur (Kutluer, 1998: 505).

İncelenen bölümde Mevlânâ Ahmedî'nin hikmet ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.12. Kelâm İlmi

Sözlük anlamı, “ayan olmak, meydana çıkmak”tır (Pakalın, 1983: 237). Kelâm, Allah'ın varlığından bahseder (Kantar, 2009: 1769). İslâm dininin ana ilkelerini konu alarak İslâm dinine yönelik eleştirileri cevaplamaya çalışır. Sadece inanç esaslarına değil, davranışlara yönelik eleştirilere de cevap veren ilimdir (Yavuz, 2002: 196).

Kelâm ilminin konusu önceleri Allah'ın birliği, sıfatlarının üstünlüğü, kıdemi, kader, peygamberlik, âhirete imân konularıyla sınırlıyken sonraları fiilen var olan her şeyi içine alacak şekilde genişlemiştir. Tabiatı, başlangıç ve son yönünden incelemiş, böylece de pozitif bilimden ayrılmıştır (Yavuz, 2002: 196-197).

İncelenen bölümde Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hânefi, Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs olmak üzere 2 kişinin kelâm ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.13. Kırâ'at İlmi

Kur'ân'ın usûl ve kurallarına göre okunmasıdır (Devellioğlu, 2010: 593). Kırâ'at, Kur'ân-ı Kerîm'in okunuş çeşitliliğini inceler. Kur'ân'ın okunmasındaki çeşitlilikle ilgili bilgiler ve kurallar önceleri sözlü olarak aktarılmıştır. Daha sonra bu bilgiler ve kurallar yazıya dökülmüş ve bu alanda eserler oluşturulmuştur (Ansiklopedik İslâm Lügatı, 1982: 344-345).

Taşköprülüzâde kırâ'ati şöyle açıklamıştır: “Allah kelâmı olan Kur’ân-ı Kerîm’in nazmının şekillerinden bahseden bir ilim dalıdır.” (Birişik, 2002: 426).

İncelenen bölümde Kâdî-zâde Rûmi Mahmûd, Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî, Mevlânâ Şeyh Mehemmed bin Mehemmed bin Yûsuf Cezerî, Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed Cezerî, Mehemmed Asgar bin Mehemmed bin Mehemmed Cezerî, Ahmed bin Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed Cezerî, Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'il Gürânî olmak üzere 7 kişinin kırâ'at ilmiyle ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.14. Ledün İlmî

Ledün, Allah'ın sırlarına ait manevî bilgidir. Tasavvufta Allah'ın sırlarının ve durumlarının detaylarını bilme ilmidir. Ancak Allah bu sırları peygamberleriyle paylaşır. Bu sebeple peygamberler ilm-i ledün sultânı olarak tanınır. Ledün ilmi de ancak Allah'tan ilham gören mürşidin feyzi ile çözülebilir (Pala, 2011: 286).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Hamîd bin Mûsâ Kayserî'nin ledün ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.15. Lügat İlmî

Lügat Arapça bir sözcük olup Türkçede sözlük anlamına gelmektedir. Bir dilin ya da bir dilin parçasının bütün olarak veya belirli bir bölümünde kullanılan kelime ve deyimlerini alfabe sırasına, bazen de kavramlarına göre inceleyip aynı dille açıklamalarını yapan, örnek verip karşılıklarını yazan eserdir (Topaloğlu-Kaçalin, 2009: 403).

İncelen bölümde Mecdüddîn Ebû Tâhir Mehemmed bin Yakûb ibni Mehemmed Şîrâzî-i Firûzâbâdî'nin lügat ilmiyle ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.16. Mantık İlmi

Mantık, düşünürken zihni hata yapmaktan koruyan, “nasıl doğru düşünülür” sorusunu cevaplayan, doğru düşünmenin yollarını öğreten ilimdir (Emiroğlu, 2003: 18).

Mantık hem ilim hem de yöntem olarak incelenmiştir. Buna göre mantık, teorik ve pratik özelliklere sahiptir. Mantıklı düşünmeyi öğretirken teorik, akıl yürütmenin kurallarını ortaya koyarken de pratik özelliği ortaya çıkar (Emiroğlu, 2003: 19).

Müslüman mantıkçılara göre mantık, bilinen şeyler sayesinde bilinmeyi anlamaktır. Mantığın en yüksek amacı bize iyiyi kötüyü fark ettirmek, ruhu mükemmeliyete ve en yüksek mutluluğa ulaştırabilmektir (Bergh, 1988: 308).

İncelenen bölümde Mevlânâ Ebû Abdullah Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hânefi'nin mantık ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.17. Me'ânî İlmi

Me'ânî, dilin cümle yapısındaki detayları ve cümlenin konuyla ilgili kullanım çeşitliliğini gösteren bilim dalıdır. Bir cümlenin anlam bütünlüğüyle ifâdesi me'ânî ile sağlanır (Pala, 2011: 299). Belâgat ilminin ayrıldığı üç kısımdan biridir (Pakalın, 1983: 424).

İncelenen bölümde Şeyh Cemâleddîn bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin İmâm Fahreddîn Râzî, Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hânefi Afâ, Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ, Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî olmak üzere 4 kişinin me'ânî ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.18. Nahiv İlmi

“Yönelmek, izini takip etmek” anlamındaki nahiv kelimesi isim olarak “yol, taraf, yön” anlamına gelir (Durmuş, 2006: 300). Nahiv, dilbilgisinin cümle bilgisini anlatan bölümüdür (Pala, 2011: 347). Harekeler ve cümle içindeki fiil, özne, tümleç konularını ele alır (Dini Terimler Sözlüğü, Yty: 87).

Arap dilbilimcileri dilbilgisini sarf (şekil bilgisi) ve nahiv (söz dizimi) olarak ikiye ayırmışlardır. Osmanlılardaki medrese eğitiminde de dilbilgisi aynı yöntemle incelenmiştir (Pala, 2011: 347).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî, Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved, Şeyh Bedreddîn Mahmûdbin İsrâ'îl Abdülazîzü'ş-Şehîrbân bin Kâdî Simavna, Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemmed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hânefî, Mevlânâ Hüsâmeddîn Tokâtî, Mevlânâ Kâdî Balat olmak üzere 6 kişinin nahiv ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.19. Riyâziyye İlmi

Aritmetik, geometri, astronomi ve musikîyi içeren 4 bilim dalı; kök anlamı “alıştırma yapma” olan riyâze kelimesine benzetilerek “zihni alıştıran ve hazırlayan” anlamında “riyâzî ilimler” olarak adlandırılmış, daha sonra kısaca bütün bu bilimlere riyâziyyât adı verilmiştir (Râşid, 2003: 129).

İncelenen bölümde Kâdî-zâde Rûmî'nin riyâziyye ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.20. Sarf İlmi

Sarfın sözlük anlamı “masraf etme, kullanma, harcama, çevirme ve döndürme”dir. Dilbilgisi alanında ise fiillerin çekimleri, oluşumu ve kullanım yerleriyle ilgili konuları kapsar. Buna morfoloji ve şekil bilgisi de denebilir (Özyılmaz, 2002: 108)

İncelenen bölümde Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved, Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ'îl Abdülazîzü'ş-Şehîrbân bin Kâdî Simavna olmak üzere 2 kişinin sarf ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.21. Tasavvuf İlmî

Tasavvuf, ahlâk ve kalp ilmidir (Dînî Terimler Sözlüğü, Yty: 233). Dünya nimetlerinden olabildiğince uzak durarak, bedensel arzu ve istekleri önleyip Allah'a giden yoldaki engelleri ortadan kaldıran yoldur. Doğru ve iyi bir insan olmak için dinin kurallarını eksiksiz yerine getirmek, adaleti, dürüstlüğü, cömertliği, fedakârlığı en üst noktada yaşamak gerekir (Özcan, 1991: 323). Başka bir ifadeyle İslâm'ın ölçüleri çerçevesinde yaşanan mânevî ve derûnî hayat tarzıdır (Öngören, 2011: 119). Tasavvuf ilmi ise tasavvuf düşüncesini yorumlayıp ona anlam katan ilimdir.

İncelenen bölümde Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Dâvûd bin Mahmûd bin Kayserî-i Karamanî, Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivâsî, Mevlânâ İzzeddîn Abdüllâtîf bin Melik, Mevlânâ Mehemed bin Kutbeddîn İznîkî, Mevlânâ Şücâaddîn İlyâs, Mevlânâ Şeyh Şemseddîn Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî, Abdüllatif Makdisî, Mevlânâ Seyyid Alâaddîn Alî Semerkandî, Mevlânâ Alâaddîn Tûsî olmak üzere 10 kişinin tasavvuf ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.22. Tecvid İlmî

Tecvid, Arapça "güzel yapmak, yapılmak" anlamına gelir ve harflerin her birini sıfatlarıyla söylemek, okumak anlamında da kullanılır. Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okumak için başvuru ilmin adıdır (Pakalın, 1983: 433). Tecvidin amacı Kur'ân-ı Kerîm'in okunuşunda dili çeşitli hatalardan korumaktır (Cheneb, 1979: 106).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî'nin tecvid ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.23. Tefsir İlmî

Tefsir, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini açıklar ve yorumlar (Öngören, 2011: 281). Sarf, nahiv ve belâgat gibi dil bilimlerinden; hadis ve tarih gibi rivâyet ilimlerinden; mantık ve fıkıh usulü gibi yöntem bilimlerinden faydalanarak Kur'ân'ı anlamlandıran ve yorumlayan ilmin adıdır (Öngören, 2011: 281).

Tercüme ile tefsir arasındaki fark şöyle açıklanabilir: Tercümede Kur'ân'dan anlaşılan ne ise olduğu gibi aktarmak esastır; tefsirde ise uygun ve gerekli görülen her türlü eklemeler yapılabilir (Özcan, 1991: 326). Tefsîr ilmi ile uğraşan âlime müfessir denir (Dînî Terimler Sözlüğü, Yty: 247).

İncelenen bölümde Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Tursun Fakîh, Mevlânâ Hattab bin ibni Kâsım Karahisarî, Mevlânâ Dâvûd bin Mahmûd bin Kayserî-i Karamanî, Mevlânâ Abdülmuhsin Kayserî, Mevlânâ Kâdî Mahmûd, Mecdûddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Firûzâbâdî, Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivâsî, Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî, Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemed, Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed, Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî, Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'il Gürânî, Hamza Karamanî, Mevlânâ Hüsâmeddîn Tokâtî, Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs, Şeyh Velî Şemseddîn, Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ olmak üzere 18 kişinin tefsir ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.24. Tevârih İlmi

Tevârih “tarih”in çoğuludur. Tarih kelimesi Türkçeye Arapçadan gelmiş bir sözcüktür. Toplumların yaşadığı olayları ve durumları zaman ve yer göstererek açıklayan, bunları neden-sonuç ilişkisiyle anlatan bilim dalı ve bu alanda oluşturulan eserlerin ortak adıdır (Fayda, 2011: 30).

İncelenen bölümde Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed'in tarih ilimiyle ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.25. Tevhid İlmi

Tevhid, Allah'ın zatı ve sıfatları, birliği gibi konuları inanç kuralları etrafında inceleyen ilimdir. Tevhid ilmini meydana getiren hadis kitaplarının bazı bölümlerinde sünnete uyma, imân, kader, kıyamet alâmetleri, âhiret hayatı, cennet ve cehennem gibi konular işlenmiştir (Sinanoğlu, 2012: 26).

İncelen bölümde Şeyh Yûnus Emre'nin tevhid ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.26. Tıp İlmî

Tıp, sağlık ve hastalık yönünden insan bedenini inceleyen ilim dalıdır. Osmanlı hekimleri, tıp alanıyla ilgili yazılmış Arapça ve Farsça eserlerden veya bu eserlerin Türkçe çevirilerinden faydalanmışlar, bunun yanı sıra telif eserler de oluşturmuşlardır. XV. yüzyıldan sonra yazılan Türkçe tıp kitapları çoğalmış, müellifler kendi düşüncelerini belirtmiş ve tecrübelerini aktarmıştır (Sarı, 2012: 107).

İncelenen bölümde Mevlânâ Muhammed bin Gâzî Mînâs Şeyh Cemâleddîn bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin İmâm Fahreddîn Râzî, Mehemed Asgar bin Mehemed bin Mehemed Cezerî, Mevlânâ Ahmedî olmak üzere 3 kişinin tıp ilmiyle ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.27. Tılsım İlmî

Tılsım, sihir ve büyüdür. Eski zamanlarda mücevher, para, değerli eşya vs. şeyler virâne yerlere gömülür, başkaları tarafından bulunup el konulmaması için de dualar okutulur ve o bölgeye yaklaşanlara bir ejderha veya korkunç bir zenci görünerek onları korkutacağına inanılırdı (Pala, 2011: 458). Astrolojik ve diğer sihirli imgeleri, tutulma dairesinden veya takımyıldızlarından şekilleri ve hayvanları bir nesne üzerinde yazarak koruyucu ve kem gözü bertaraf edeci sihirli muskalar yazılmıştır (Ansiklopedik İslâm Lügâtı, 1982: 713).

İncelenen bölümde Mevlânâ Muhammed bin Gâzî Mînâs'ın tılsım ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.28. Usûl İlmî

Usûl, sözlük anlamı “kök, esas, kural” olan “asl” kelimesinin çoğuludur (Köksal-Dönmez, 2012: 201). Bir ilmin veya tekniğin asıl konusundan önce bilinmesi gerekli bilgidir (Devellioğlu, 2010: 1308). Yol, yöntem, nizâm gösterir. Tasavvuftaki usûl-i aşere (on usûl) denilen ve seyr ü sülûka giren mürîd için gerekli görülen 10 esas için kullanılır (Pala, 2011: 465).

İncelenen bölümde Mevlânâ Mehemmed bin Gâzî Mînâs, Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Tursun Fakîh, Mevlânâ Dâvûd bin Mahmûd bin Kayserî-i Karamanî, Mevlânâ Alâaddîn Esved, Mevlânâ Burhâneddîn Ahmed ya da Kâdî Erzincanî, Hâfizüddîn Mehemmed bin Mehemmed Kerderî, Mevlânâ Şeyh Yâr Alî Şirâzî, Mevlânâ İzzeddîn Abdüllatîf bin Melîk, Mevlânâ Ahmed bin Mehemmed bin Arabşâh Hanefî Afâ, Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemmed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî, Mevlânâ Şemsülmilletî Veddîn Ahmed bin İsmâ'il Gürânî, Mevlânâ Husrev olmak üzere 13 kişinin usûl ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

2.2.2.29. Zâhir ve Bâtın İlimleri

Dinî ilimler zâhir ve bâtın olmak üzere iki kolda incelenir. Zâhir ilimler; hadis, fıkıh ve kelâmıdır; bâtın ilmi ise tasavvuftur. Bir başka deyişle batın, gizli gerçekleri anlatan ve insanı mânevî huzura ulaştırdığına inanılan ilimdir. İslâm'da zâhir ve bâtın olmak üzere iki bilgi türünün bulunduğu görüşü ilk defa Şifler tarafından ortaya atılmıştır (Uludağ, 1992: 188).

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) Mevlânâ İlyâs Hanefî ve Şeyh Velî Şemseddîn olmak üzere 2 kişinin zâhir ilminin yanında bâtın ilmi ile de ilgilenmiştir. İncelenen bölümde Mevlânâ İlyâs Hanefî, Şeyh Pîrî Halîfe Hamîdî, Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm Yahşî Fakîh, Şeyh Velî Şemseddîn, Mevlânâ Şeyh Hamîd bin Mûsâ Kayserî, Şeyh Zeyneddîn Ebû Bekr Mehemmed bin Mehemmed Hâfî olmak üzere 6 kişinin zahir ilmi ile ilgilendiği tespit edilmiştir.

Tablo 2.2. İlgilendikleri İlimlere Göre Kişilerin Dağılımları

İLİM	SAYI	%	İLİM	SAYI	%
Fıkıh	22	16,05	Belâgat	1	0,72
Hadis	21	15,32	Cedel	1	0,72
Tefsir	18	13,43	Cifir	1	0,72
Usul	13	9,47	Ferâ'iz	1	0,72
Tasavvuf	10	7,28	Hey'et	1	0,72
Kırâ'at	7	5,10	Hikmet	1	0,72
Nahiv	6	4,37	Ledün	1	0,72
Zahir	6	4,37	Lügat	1	0,72
Me'ânî	4	2,91	Mantık	1	0,72
Fetvâ	4	2,91	Riyâziyye	1	0,72
Beyân	3	2,18	Tecvid	1	0,72
Tıp	3	2,18	Tevârih	1	0,72
Hendese	2	1,45	Tevhid	1	0,72
Kelâm	2	1,45	Tılsım	1	0,72
Sarf	2	1,45	TOPLAM	137	100

2.2.3. Müderris Oldukları Medreselere Göre Kişiler

Medrese, sözlükte “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek ve ezberlemek için tekrarlamak” anlamına gelen ders kökünden türemiş bir yer adıdır (Bozkurt, 2003: 323). Sıbyan mektebinden sonra orta, lise, yüksekokul ve üniversite eğitiminin karşılığı olan, İslâmî yapısı nedeniyle sadece Müslümanların öğrenim gördüğü eğitim kurumlarına mederese ismi verilmiştir (İpşirli, 2003: 327).

İslâm medeniyetinde eğitim, medreseler ortaya çıkana kadar camilerde yürütülmüştür. Genellikle dini bilgilerin öğretildiği bu sistem herhangi bir denetime tabi tutulmamıştır (Demiralp, 1999: 3). Bu nedenle öğretilen dersler ve okutulan kitaplarda farklılıklar bulunmuştur. Medrese sisteminin oluşmasıyla İslâm ülkelerinde eğitim-öğretimin belli bir denetim altına alındığı ve kuralların oluşturulduğu görülmektedir (Demiralp, 1999: 4).

İncelenen bölümde âlimlerin müderrislik yaptığı 14 medrese tespit edilmiştir; Agrâs Medresesi (Isparta), Balat Medresesi (Aydın), Halebî Medresesi (Edirne), İznik (Sultân Orhan) Medresesi (İznik), Kara Medrese (Ankara), Manastır Medresesi (Bursa), Muzafferüddîn Medresesi (Taşköprü), Sultân (Sultâniye) Medresesi (Bursa), Sultân Bâyezîd Hân Gâzî Medresesi, Sivrihisâr Medresesi (Eskişehir), Şâh Melek Medresesi (Edirne), Vâcid Medresesi (Kütahya), Yıldırım Hân Medresesi (Bursa), Zincirli Medresesi (Aksaray).

2.2.3.1. Agrâs (Atabey Ertokuş) Medresesi (Isparta)

Isparta'nın Atabey ilçesinde bulunan medresenin, kapısında bulunan beş satırlık kitâbesinden 1224 (h. 621) senesinde Abdullah oğlu Ertokuş tarafından yaptırıldığı öğrenilmiştir. Bu medresede görev alan müderrislerin listelerinden XVII. yüzyılın başlarına kadar medresede eğitim yapıldığı anlaşılmaktadır (Durukan, 1995: 313).

İncelenen bölümde Mevlânâ Mehmed bin Kâdî Ayaslug'un Agrâs Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.2. Balat Medresesi (Aydın)

Aydın ilinin Söke ilçesine bağlı Akköy nahiyesinin bir köyü olan Balat'ta Mentешеoğlu emiri Şücaaddin İlyâs Bey tarafından 1404 (h. 806) senesinde yaptırılmıştır (Durukan, 2000: 164). Külliye olarak inşa edilen yapı, depremler sonucu harabeye dönmüş ve 1955 senesindeki depremde büyük hasar alarak kullanılamaz hale gelmiştir. Günümüzde bir proje kapsamında yapı restore edilmiştir (Başgelen, 2012: 9).

İncelenen bölümde Mevlânâ Hızır Şâh'ın Balat Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.3. Halebî Medresesi (Edirne)

II. Murâd devrinde Edirne'de inşa ettirilmiştir (Baltacı, 1976: 225). İlk müderrisi Halepli Sirâceddîn Mehmed Efendi'dir. İsmi de buradan aldı. "Kazancılar Medresesi" olarak da bilinir (Baltacı, 1976: 225).

İncelenen bölümde Mevlânâ Husrev'in Halebî Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.4. İznik (Sultân Orhan) Medresesi (İznik)

Osmanlı Beyliği'nin ilk merkezi olan İznik'te Orhan Gâzî tarafından (Yardım, 1995: 77) 1331 senesinde yaptırılmıştır (Uzunçarşılı, 1988: 461). Osmanlı Devleti'nin ilk medresesidir. Dâvud-ı Kayserî de medresenin ilk müderrisidir (Uzunçarşılı, 1988: 461). İznik Medresesi, Bursa ve Edirne başşehir olduktan ve oralarda yeni medreseler açıldıktan sonra bile değerini yitirmemiş, döneminin en ünlü âlimleri bu medresede görev yapmıştır (Furat, 2003: 187).

İncelenen bölümde Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm, Mevlânâ Dâvûd bin Mahmûd bin Kayserî-i Karamanî, Mevlânâ Tâceddîn Kürdî, Mevlânâ Alâaddîn Esved, Mevlânâ Mehmed bin Kutbeddîn İznikî olmak üzere 5 kişinin İznik Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.5. Kara Medrese (Ankara)

Melike Hatun tarafından yaptırıldı. Medresenin yapım tarihi ve son durumu tespit edilememiştir. Tespit edilebilen tek müderrisi de Hâcî Bayram Velî'dir (Baltacı, 1976: 570).

İncelenen bölümde Şeyh Hâcî Bayram Ankaravî'nin Kara Medrese'de müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.6. Manastır Medresesi (Bursa)

Sultan Orhan Gâzî tarafından yaptırılmıştır. Bursa fethedildikten sonra Sainte Elie Manastırı'ndan medreseye çevrilmiştir (Baltacı, 1976: 294). Medresenin ismi bu sebeple Manastır Mederesesi olarak anılır. Manastır Medresesi 1854 senesinde zelzeleden yıkılmış ve Ahmed Vefik Paşa tarafından şimdiki yerine taşınarak 1921 senesinde ilk mektep olarak kullanılmıştır (Baltacı, 1976: 295). Paye bakımından medresenin ellili medreseler arasında yer aldığı bilinmektedir.

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehmed bin Hamza bin Mehmedü'l Fenârî'nin Manastır Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.7. Muzafferüddîn Medresesi (Taşköprü / Kastamonu)

Medreseyi yaptıran Çobanoğlu Beyliği'nden Muzafferüddîn Yavlak Arslan, medresenin tamamlayıcısı ise Candaroğulları'ndan Şücaaddîn Süleymân Paşa'dır. Taşköprü'de bulunan medrese paye bakımından ellili medreseler arasında yer alır (Baltacı, 1976: 323-324).

İncelenen bölümde Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ'nın Muzafferüddîn Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.8. Sultân (Sultaniye) Medresesi (Bursa)

V. Osmanlı Padişahı Çelebi Sultân Mehmed tarafından Bursa'da yaptırılmıştır (Hızlı, 2001: 51). Yeşil Medrese, Çelebi Mehmed Medresesi, Bursa Sultâniyesi adlarıyla da anılır (Demiralp, 1999: 71). Ancak Bursa Mahkeme Sicilleri'ne göre bu yapı daha çok "Sultân Mehmed Hân", "Çelebi Sultân Mehmed Hân" gibi isimlerle resmî kayıtlara geçmiştir (Hızlı, 2001: 51).

İncelenen bölümde, Mevlânâ Mehmed Şâh ibni Mevlânâ Şemseddîn Fenârî, Mevlânâ Fahreddîn Acemî, Mevlânâ Mehmed Şâh ibni Mevlânâ Yegân, Mevlânâ Alâaddîn Tûsî, Mevlânâ İlyâs bin İbrâhîm Sinabî, Mevlânâ Candarlı Halîl, Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Mevlânâ Şemseddîn Fenârî, Mevlânâ Mehmed bin Armagan olmak üzere 8 kişinin Sultân Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.9. Sultân Bâyezîd Hân Gâzî Medresesi (Edirne)

Sultân II. Bâyezîd tarafından yaptırılmıştır. Medresenin yapımına 1506 senesinde başlandığı ve yapımının bir yıl içinde bitirildiği düşünülür. Paye bakımından ellili medreseler arasında yer almıştır (Kütükoğlu, 2000: 87).

İncelenen bölümde Mevlânâ Mehemmed bin Beşîr, Mevlânâ Ahmed bin İsmâîl Gürânî olmak üzere 2 kişinin Sultan Bâyezîd Hân Gâzî Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.10. Sivrihisâr Medresesi (Eskişehir)

Medresenin yapım tarihi kesin olmamakla birlikte Selçuklular zamanından beri varlığı bilinir. Kayıtlarda medresenin kurucusu olan Melik Şâh Bey'in, Polatlı köylerinde bulunan çeşitli emlaklarını medreseye bağışladığı geçer.

İstanbul'un ilk kadısı Hızr Bey, eğitimine Sivrihisar Medresesi'nde başladı. Fatih döneminde bir yıl sadrazamlık yapan Hızr Bey'in oğlu Sinan Paşa da Fatih'in gözünden düştü ve Sivrihisar Medresesi'ne sürgüne gönderildi. Beş yıl bu medresede müderris olarak görev yaptı (Doğru, 1997: 12).

İncelenen bölümde Mevlânâ Hızr Beg ibni Celâleddîn'in Sivrihisâr Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.11. Şâh Melek Medresesi (Edirne)

Medreseyi; Yıldırım Bâyezîd, Mûsâ Çelebi, Mehmed Çelebi ve II. Murâd devrinde yaşamış olan Amasyalı Şâh Melek Paşa yaptırmıştır. Hangi tarihte yaptırıldığı kesin olarak bilinmez. Müderrise günde 10, muide 4, öğrencilere de toplam 10 dirhem verilmesinden medresenin aşağı payede olduğu anlaşılır. XVI. yüzyılın sonlarına doğru yirmili, XVII. yüzyıldan itibaren de ellili medreseler arasında yer almıştır (Baltacı, 1976: 91).

İncelenen bölümde Mevlânâ Husrev'in Şâh Melek Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.12. Vâcid Medresesi (Kütahya)

Medreseyi yaptıran Germiyânoğullarından Muzâfferüddîn Umur bin Savcı'dır (Baltacı, 1976: 111).

Umur Bey'in oğlu Yakub Bey Alaşehir'in üzerine yürümüş; fakat şehri alamamış ve bunun üzerine vergiye bağlamıştır. Bu vergi geliriyle de Vâcidiye Medresesi yapılmıştır (Baltacı, 1976: 111). Medresede görevli müderrislere Germiyanoğlu Yakub Çelebi'nin Kütahya merkezde yaptırmış olduğu yapının gelirinden günlük 5 akçe ile Eğrigöz (Emet) Kasabası'nın cizye gelirlerinden günlük 6 akçe verilmiştir (Çiftçioğlu, 2006: 166). Paye olarak medrese önce yirmili, sonra otuzlular arasında yer almıştır (Baltacı, 1976: 111).

Demirkapı Medresesi olarak da bilinen medresenin ismi, Abdülvâcid bin Mehemmed Efendi'nin bu medreseye atanmasıyla Vâcidiye Medresesi olarak anılmıştır (Baltacı, 1976: 111).

İncelenen bölümde Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemmed'in Vâcid Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.13. Yıldırım Hân Medresesi (Bursa)

Yıldırım Bâyezîd tarafından Mudurnu'da yaptırılan medresenin yapım tarihi kesin olarak bilinmez (Baltacı, 1976: 93). Medrese, Yıldırım semtinde, Yıldırım Caddesi ile Cümlekapı Caddesi'nin birleştiği köşededir. Medrese XIV. yüzyılın sonunda Bâyezîd tarafından inşa ettirilmiştir (Demiralp, 1999: 47-48). Medrese paye bakımından 1557'de kırklı, 1572-1573'de ellili ve 1596'dan sonra altmışlı medreseler arasında yer almıştır (Baltacı, 1976: 543-545).

İncelenen bölümde Seyyid Alî Acemî'nin Yıldırım Hân Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

2.2.3.14. Zincirli Medresesi (Aksaray)

Aksaray'da bulunan Zinciriye Medresesi'nin Karamanoğullarından Sultân Mirza Halîl Bey döneminde 1337 senesinde yapıldığı tahmin edilir. Zincirli Medresesi'nde çalışan müderrisin yaptığı görevinin karşılığı 25 akçe olarak bilinmektedir. Her öğrencinin yevmiyesi 5, mütevellilik ve tahsildarlık yevmiyesi 2 akçeydi. Medresede dinî ve aklî ilimler yoğun olarak öğretilmiş, fakat hangi derslerin okutulduğu ve

öğretimin kaç yıl olduğuna dair kesin bilgi bulunamamıştır. Müderrislerine verdiği maaş miktarı, vakıf gelirleri ve eğitim-öğretim kalitesi açısından adını pek duyuramaması, Zinciriye Medresesi'nin orta dereceli bir medrese olduğunu gösterir. Aksaray medreselerinde eğitim-öğretim faaliyeti XIX. yüzyılın sonlarında sona erdiği düşünülür (Kutlu, 2012: 197-216).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar faaliyetini sürdüren medrese 1940 senesinde hapisane olarak kullanılmıştır. 1969 senesinde Niğde valiliğine bağlı müze olarak hizmet vermiştir. 1985 senesinde Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından restore edilerek Aksaray Müzesi olarak kullanılmıştır. 1996 senesinde Aksaray'da yeni bir müze binası yapılarak buradaki eserler bu yeni binaya taşınmıştır (Kutlu, 2012: 197).

Medrese, kaynaklarda çeşitli isimlerle tanınmıştır. Aksaray İbrâhîm Bey Medresesi, Medrese-i Tal, At Medresesi, Zencirli Medrese, Aksaray Karamanoğlu Medresesi bu isimlerden bazılarıdır (Kutlu, 2012: 199).

İncelenen bölümde Şeyh Cemâleddîn bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin İmâm Fahreddîn Râzî'nin Zencirli Medresesi'nde müderrislik yaptığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. 3. Müderris Sayılarına Göre Medreselerin Dağılımları

MEDRESE	SAYI	%
Sultn Medresesi (Bursa)	8	30,79
İznik Medresesi (İznik)	5	19,26
Sultn Byezd Hn Medresesi (Edirne)	2	7,71
Zincirli Medrese (Aksaray)	1	3,84
Manastır Medresesi (Bursa)	1	3,84
Vcid Medresesi (Kütahya)	1	3,84
Kara Medrese (Ankara)	1	3,84
Sivrihisr Medresesi (Eskişehir)	1	3,84
Balat Medresesi (Aydın)	1	3,84
Agrs Medresesi (Isparta)	1	3,84
Yıldırım Hn Medresesi (Bursa)	1	3,84
şh Melek Medresesi (Edirne)	1	3,84
Haleb Medresesi (Edirne)	1	3,84
Muzafferddn Medresesi (Kastamonu)	1	3,84
TOPLAM	26	100

Tablo 2.4. İllere Göre Medrese Dağılımları

İL	SAYI	%
Bursa	3	21,42
Edirne	3	21,42
İznik	1	7,14
Aksaray	1	7,14
Kütahya	1	7,14
Ankara	1	7,14
Eskişehir	1	7,14
Aydın	1	7,14
Isparta	1	7,14
Kastamonu	1	7,14
TOPLAM	14	100

2.2.4. Eserlerine Göre Kişiler

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) 55 kişinin eserinin olduğu tespit edilmiştir.

2.2.4.1. Eserleri Hakkında Bilgi Verilen Kişiler ve Eserleri

İncelenen bölümde hakkında bilgi verilen kişilerin eserleri ve bu eserlerin türleri tespit edilmiştir. Buna göre incelemede, dîvân, hâşiye, risâle, şerh, tasnif, tefsir, telhis, telif olmak üzere 8 farklı yapıda eser, diğer eserler ve türü belirtilmemiş eserler tespit edilmiştir.

Abdüllatif Makdisî: *Tuhfe* isimli eseri telif ettiği ve beyitleri tespit edilmiştir.

Ahmed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî: *Tayyibe*, *Mukaddime-i Tecvîd*, *Mukaddime-i Manzûme* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Hâfızüddîn Mehemed bin Mehemed Kerderî: *Fetâvâ-yı Bezzâziyye* isimli bir kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Hamza Karamanî: *Taksîrû't-Tefsîrû fi't-Teysîrû ve't-Tesyîr* isimli tefsiri olduğu belirlenmiştir.

Kâdî-zâde Rûmî: *Vikâye*, *Çağmînî* ve *Eşkâl-i Te'sis* isimli eserleri şerh ettiği, *Risâle-i Manzûme* ve *Hidayetü'l-Hikme* isimli eserlere hâşiyesi olduğu tespit edilmiş, ayrıca *Rudûd* isimli kitabı olduğu belirlenmiştir.

Mecduddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Fîrûzâbâdî: *Meşârik* ve *Sahîh-i Buhârî*' isimli eserleri şerh ettiği ve 2 cilt lügatı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemed: *Nikâye* isimli eserişerhi ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Ahmed bin Mehemmed bin Arabşâh Hanefî: *Cami'ü'l-Hikâyât* ve *Tefsîr-i Ebu'l-Leys* isimli tercüme kitabı olduğu, *Acâibü'l-makdûr fî Nevâ'ib-i Timur* olarak isimlendirilmiş bir kitabı ve *Unkûdü'n-Nasîha* isimli bir risâlesi bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî: *Şerh-i Miftâh*'a hâşiyesi, *Kenzü'd-Dekâ'ik*'e şerhi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Esved: *Vikâye* ve *Mugnî* isimli eserlere şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Tûsî: *Zuhr* isimli kitabı tafdil ettiği, *Şerh-i Mevâkîf*, *Şerh-i Azd*, *Keşşâf*, *Şerh-i Metâli*, *Muhtasar Şerhi* ve *Telvîh*'e hâşiyesi bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Burhâneddîn Ahmed (Kâdî Erzincanî): *Telvîh* isimli eseri *Tercih* ismiyle isimlendirdiği tespit edilmiştir. *İksîrû's-Sa'âde* kitabı, *Kasîde-i Bedî'a* isimli Arapça bir eseri olduğu belirlenmiştir.

Mevlânâ Burhâneddîn Haydar bin Mehemmed Hirevî: *Îzâh* ve *Ferâ'iz-i Sirâciyye* isimli eserleri şerh ettiği, *Keşşâf* isimli esere hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Dâvûd bin Mehemmed bin Kayserî-i Karamanî: *Füsûs* ve *Kasîde-i Ta'iyye-i ibni Fâriz* isimli eserlere şerhi bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemmed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî: *Teyşîr* isimli kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Fethullâh Şîrvânî: *Kitâb-ı Telvîh*, *Şerh-i Mevâkîf*, *Şerh-i Eşkâl* ve *Şerh-i Çağmînî* isimli eserleri ifade ettiği bilgisi bulunmaktadır.

Mevlânâ Hâcî Paşa: *Teshîl* isimli esere tasnifi, *Şifâ* isimli esere ihtirası, *Şerh-i Metâli* isimli esere hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hasan bin Emîr Alî: *Temessükât-ı Şer'iyye* isimli eseri bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved: *Misbâh* ve *Merâh* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir. *İftitâh* isimli eseri telif ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Hattab bin ibni Kâsım Karahisârî: *Manzûme* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hızır Beg ibni Celâleddîn: *Ta'iyye Kasîdesi*, *Kasîde-i Nûniyye* ve *Acâlet-i Leyleteyn* isimli kasîdeleri bulunduğu tespit edilmiştir

Mevlânâ Hızır Şâh: *Metn-i Tecrîd'e* şerhi, *Şerh-i Mevâkıf* ve *Telvîh* isimli eserlere ta'likâtı ve Mollâ-zâde'ye hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hüsâmeddîn Tokatî: *Avâmil Mâ'e* isimli esere şerhi, *Şerh-i Tecrîd* isimli esere hâşiyesi bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Husrev: *Dürer-i Gurer* ve *Şerh-i Mevâkıf* isimli eserleri olduğu, *Şerh-i Mutavvel*, *Telvîh*, *Usûl*, *Hâşiyeye-i Azd*, *Şerh-i Miftâh* isimli eserlere hâşiyesi bulunduğu, *Gurer*, *Mir'âtü'l-Usûl*, *Telhîs* isimli eserleri şerh ettiği, *Mirkâtü'l-Vusûl* ve *Mir'âtü'l-Usûl* isimli metinleri telif ettiği, *Sûre-i En'âm'a* risâlesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ İzzeddîn Abdülatîf bin Melik: *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Meşâriku'l-Envâr*, *Menârü'l-Envâr* ve *Vikâye* isimli eserleri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ ibni Temcîd: *Hakâ'ik-i Mühezzebe* ve *Daka'ik-i Müzehhebe* isimli eserlere telhisi bulunduğu ve Arapça-Farsça şiirlerinin olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ İlyâs bin İbrâhîm Sinabî: *Fıkh-ı Ekber* isimli eseri şerh ettiği, *Şerh-i Makâsıd* ve *Şerh-i Şemsîyye* isimli eserlere de hâşiyesi olduğu belirlenmiştir.

Mevlânâ Kâdî Balat: *Zev'-i Musâhib* isimli esere hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Kara Yakûb İdrîs bin Abdullâh Hanefî: *Mesâbîh* ve *Hidâye* isimli eserleri şerh ettiği, *Eşrakü't-Tevârîh* isimli eseri telif ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs: *Şerh-i Akâ'id* isimli esere hâşiyesi olduğu, *Acâ'ib ü Garâ'ib* isimli bir kitabının olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehemed bin Kâdî Ayaslug: *Metn-i Mecma* isimli eseri şerh ettiği, *Tefsîr-i Kebîr* isimli esere telhisi bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehemed bin Kutbeddîn İznîkî: *Miftâhü'l-Gayb*, *Nüsûs* ve *Evrâd-i Zeyniyye* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Sâdeddîn Taftâzânî: *Telvîh* isimli eseri telif ettiği, *Telhîs-i Miftâh*'ı şerh ederek *Mutavvel* isimli eser oluşturduğu, *Şerh-i Akâ'id*, *Metn-i Makâsîd*, *Şerh-i Miftâh*, *Şerh-i Keşşâf* isimli eserleri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Seyyid Alâaddîn Alî Semerkandî: *Müstevcebü't-Tevkîr*'den 4 cilt kitap telif ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Seyyid Alî Komanatî: *Vikâye* isimli eseri *Înâye* ismiyle telif ettiği, *Rîh-i Şâmil* isimli eseri de şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî: *Câmi ü Füsûlü'l-Bedâyi fî Usûli's-Şerâyi* isimli eseri telif ettiği, *Gavîsâti'l-Efkâr fî İhtiyâri uli'l-Ebsâr* isimli esere risâlesi bulunduğu, *Metn-i Mugni*, *Metn-i Vikâye*, *Şerh-i Şemsiyye*, *Telhis-i Cami*, *Fevâ'id-i Gıyâsiyye*, *Risâle-i Esîriyye*, *Ferâ'iz-i Sirâciyye*, *Dibâce-i Usûl-i Pejdevî* ve *Ca'bîri* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivasî: *Uyûnu't-Tefâsir* isimli kuran tefsiri, *Risâletü'n-Necât min Şerri's-Sifât* isimli risâlesi bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Şemseddîn Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî: *Miftâhü'l-Gayb* isimli eseri hat sanatıyla yazdığı belirlenmiştir.

Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî: *Menâr* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'îl Gürânî: *Gayetü'l-Emânî-i Fî Tefsîri's-Sebi'l-Mesânî'*ye telifi, *Kasîde-i Şâtıbiyye* ve *Şerh-i Ca'berî* isimli eserlere hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Ahmed: *Envârü'l-Âşıkîn* isimli bir belâgatı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî: *Muhtasar-ı Takrîbü Tahbîri't-Teysîr Fî'l-kırâ'ati'l-Aşereti*, *Târîh-i Sugrâ*, *Târîhi-i Kübrâ*, *Tabakat-ı Kurrâ'* isimli eserleri tasnif ettiği, *Mesâbih* isimli eseri şerh ettiği, *Cevhere*, *Gâyetü'l-Mihreti fî Ziyâdetin Ale'l-Aşereti* ve *Tibetü'n-Neşri fî'l-Kırâ'ati'l-Aşere* isimli eserleri nazm ettiği, *E't-teşerrüfü'l-kırâ'atil-Aşere* isiminde 2 cilt kitabı ve *Hüsni'l-Hasîn* isimli kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed: *Muhammediyye* isimli eseri nazm ettiği, *Fusûs* isimli eseri şerh ettiği *Sûre-i Fâtîha* isimli bir tefsiri ve *Magâribü'z-Zemân* isimli bir kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyhî: *Dîvân* tertip ettiği, *Husrev ü Şîrin* kıssasını nazm ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed: *Elfeyayihü'l-Müskiye Fî'l-Fevatihü'l-Mekkiye* isimli bir eseri olduğu, *Fevayih-ı Müskiyeye* isimli eseri telif ettiği tespit edilmiştir.

Seyyid Alî Acemî: *Hâşiyeye-i Şemsiyye*, *Şerh-i Mevâkıf* ve *Şerh-i Mutâlâ'a* isimli eserlere hâşiyesi bulunduğu tespit edilmiştir.

Seyyid Şerif Cürcânî: *Şerh-i Miftâh, Şerh-i Mevâkıf, Şerh-i Ferâ'iz, Şerh-i Çağmîni, Hâşiye-i Mutavvel, Hâşiye-i Tecrîd, Hâşiye-i Kûçek* isimli eserleri tasnif ettiği tespit edilmiştir.

Şeyh Abdurrahîm bin Emîr Azîz Merzifonî: *Münhicü'r-Reşâd* isimli kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Şeyh Âşık Paşa: Âşık Paşa Dîvânı olduğu tespit edilmiştir.

Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ'îl Abdülazîzü's-Şehîrbân bin Kâdî Simavna: *Letâifü'l-İşâre* ve *Teshîl* isimli eserleri tensîk ettiği, *Camiü'l-Fusûlîn, Unkûdü'l-Cevâhir* isimli eserleri tasnif ettiği, *Meserretü'l-Kulûb* ve *Vâridât* isimli eserleri bulunduğu tespit edilmiştir.

Şeyh Cemâleddîn bin Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed bin İmâm Fahreddîn Râzî: *İzâh, Mûcez, Gâyetü'l-Kusvâ* isimli eserleri şerh ettiği, *Mecma* isimli eserin şerhine itirazatı bulunduğu tespit edilmiştir.

Şeyh Elvân Çelebi: Dîvân'ı vardır.

Şeyh Kutbeddîn İznîkî: *Câmi Mukaddime*'yi telif etmiştir. *Mesâbîh* isimli esere *Telfikat* isimli şerh yazmıştır.

Şeyh Müslihüddîn: *İrşâd-nâme* isimli bir risâlesi vardır.

Şeyh Yûnus Emre: Beyitleri bulunmaktadır.

2.2.4.2. Dîvânı Olan Kişiler

İncelenen bölümde 3 kişinin dîvânı olduğu tespit edilmiştir: Mevlânâ Şeyhî, Şeyh Âşık Paşa, Şeyh Elvân Çelebi.

2.2.4.3. Hâşiyesi Olan Kişiler ve Hâşiyeleri

Eserin incelenen bölümünde 15 kişinin hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Kâdî-zâde Rûmî: *Risâle-i Manzûme, Hidayetü'l-Hikme* isimli eserlere hâşiyesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî: *Şerh-i Miftâh* isimli esere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Esved: *Risâle-i Manzûme*'ye ve *Hidayetü'l-Hikme*'ye hâşiyesi vardır.

Mevlânâ Alâaddîn Tûsî: *Muhtasar Şerhi, Şerh-i Mevâkıf, Şerh-i Azd, Keşşâf, Şerh-i Metâli, ve Telvîh* isimli eserlere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Burhâneddîn Haydar bin Mehemed Hirevî: *Keşşâf* isimli esere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hâcî Paşa: *Şerh-i Metâli* isimli esere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hüsâmeddîn Tokâtî: *Şerh-i Tecrîd*'e hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Husrev: *Şerh-i Mutavvel, Telvîh, Usûl, Hâşiyeye-i Azd, Şerh-i Miftâh* isimli eserlere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hızır Şâh: *Mollâ-zâde* isimli esere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ İlyâs bin İbrâhîm Sinabî: *Şerh-i Makâsıd* ve *Şerh-i Şemsiyye* hâşiyeye yazdığı belirlenmiştir.

Mevlânâ Kâdî Balat: *Zev'-i Musâhib* isimli esere hâşiyeye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs: *Şerh-i Aka'id* isimli esere hâşiye yazdığı belirlenmiştir.

Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'il Gürânî: *Kasîde-i Şâtıbiyye* ve *Şerh-i Ca'berî* isimli eserlere hâşiye yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî: *Lebü'l-Elbâb'a*, *Telvîh'e* ve *Ak'aid'e* hâşiye si olduğu belirlenmiştir.

Seyyid Alî Acemî: *Hâşiye-i Şemsiyye*, *Şerh-i Mutâlâ'a* ve *Şerh-i Mevâkıf* isimli eserlere hâşiye yazdığı belirlenmiştir.

2.2.4.4. Risâlesi Olan Kişiler ve Risâleleri

İncelenen bölümde 4 kişinin risâlesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hanefî: *Ankûdü'n-Nasîha* isimli esere risâle yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî: *Gavîsâti'l-Efkâr fi İhtiyâri uli'l-Ebsâr* isimli esere risâlesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivasî: *Risâletü'n-Necât min Şerri's-Syfât* isimli risâlesi olduğu belirlenmiştir.

Şeyh Müslihüddîn: *İrşâd-nâme* isimli bir risâlesi olduğu tespit edilmiştir.

2.2.4.5. Şerhi Olan Kişiler ve Şerhleri

İncelenen bölümde 26 kişinin şerhi olduğu tespit edilmiştir.

Ahmed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî: *Tayyibe*, *Mukaddime-i Tecvîd*, *Mukaddime-i Manzûme* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Kâdî-zâde Rûmî Mahmûd: *Vikâye*, *Çağmîni* ve *Eşkâl-i Te'sis* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mecdûddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Firûzâbâdî: *Meşârik'a*, *Sahîh-i Buhârî* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemed: *Nikâye* isimli eseri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî: *Kenzü'd-Dekâ'ik* isimli eseri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Esved: *Vikâye* ve *Mugnî* isimli eserleri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Burhâneddîn Haydar bin Mehemed Hirevî: *Îzâh* ve *Ferâ'iz-i Sirâciyye* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Dâvûd bin Mahmûd bin Kayserî-i Karamanî: *Fûsûs* ve *Kasîde-i Ta'iyye-i ibni Fâriz* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved: *Misbâh* ve *Merâh* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hattab bin ibni Kâsım Karahisarî: *Manzûme* isimli eseri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Hüsâmeddîn Tokâtî: *Avâmil Mâ'e* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Husrev: *Gurer*, *Mir'âtü'l-Usûl*, *Telhîs* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hızır Şâh: *Metn-i Tecrîd* isimli eseri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ İlyâs bin İbrâhîm Sinabî: *Fıkıh-ı Ekber* isimli eseri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ İzzeddîn Abdülatîf bin Melik: *Mecmau'l-Bahreyn, Meşâruki'l-Envâr ve Menâri'l-Envâr ve Vikâye* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Kara Yakûb İdrîs bin Abdullâh Hanefî: *Mesâbih ve Hidâye* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehmed bin Kâdî Ayaslug: *Metn-i Mecma* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehmed bin Kutbeddîn İznîkî: *Miftâhü'l-Gayb, Nüsûs ve Evrâd-ı Zeyniyye* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Sadeddîn Taftâzânî: *Şerh-i Aka'id, Şerh-i Miftâh, Şerh-i Keşşâf, Metn-i Makâsîd* isimli eserleri şerh ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Seyyid Alî Komanatî: *Rih-i Şâmil* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şemseddîn Mehmed bin Hamza bin Mehmedü'l Fenârî: *Metn-i Mugni, Metn-i Vikâye, Şerh-i Şemsiyye, Telhis-i Cami, Fevâ'id-i Gıyâsîyye, Dibâce-i Usûl-i Pejdevî Ca'bîri, Risâle-i Esîrîyye, Ferâ'iz-i Sirâciyye* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî: *Menâr* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehmed: *Füsûs* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehmed bin Mehmed bin Yûsuf Cezerî: *Mesâbih* isimli eseri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Şeyh Cemâleddîn bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin İmâm Fahreddîn Râzî: *İzâh, Mûcez, Gâyetü'l-Kusvâ* isimli eserleri şerh ettiği tespit edilmiştir.

Şeyh Kutbeddîn İznîkî: *Mesabih* isimli esere *Telfikât* isimli şerh yazdığı tespit edilmiştir.

2.2.4.6. Tasnifi Olan Kişiler ve Tasnifleri

İncelenen bölümde 4 kişinin tasnifi oluğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hâcî Paşa: *Teshîl* isimli eseri tasnif etmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî: *Târîh-i Sugrâ, Târîhi-i Kübrâ, Tabakat-ı Kurrâ, Muhtasar-ı Takrîbü Tahbîri't Teysîr Fî'l-kırâ'ati'l-aşereti* isimli eserleri tasnif ettiği belirlenmiştir.

Seyyid Şerif Cürcânî: *Şerh-i Miftâh, Şerh-i Mevâkıf, Şerh-i Ferâ'iz, Şerh-i Çağmîni, Hâşiye-i Mutavvel, Hâşiye-i Tecrîd, Hâşiye-i Kûçek* isimli eserleri tasnif ettiği belirlenmiştir.

Şeyh Bedreddin Mahmûd bin İsrâ'il Abdülazîzü's-Şehîrbân bin Kâdî Simavna: *Camiü'l-Fusûlin, Unkûdü'l-Cevâhir* isimli eserleri tasnif ettiği tespit edilmiştir.

2.2.4.7. Tefsiri Olan Kişiler ve Tefsirleri

İncelenen bölümde 3 kişinin tefsiri olduğu tespit edilmiştir.

Hamza Karamanî: *Taksîrû't-Tefsîr ü fi't-Teysîrî ve't-Tesyîr* isminde tefsir yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed: *Sûre-i Fâtiha* isimli bir olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivasî: *Uyûnu't-Tefâsir* isimli tefsiri olduğu tespit edilmiştir.

2.2.4.8. Telhisi Olan Kişiler ve Telhisleri

İncelenen bölümde 2 kişinin telhisi olduğu tespit edilmiştir

Mevlânâ ibni Temcîd: *Hakâ'ik-i Mühezzebe* ve *Daka'ik-i Müzehhebe* isimli eserlere telhisi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Muhammed bin Kâdî Ayaslug: *Tefsîr-i Kebîr* isimli esere telhisi olduğu tespit edilmiştir.

2.2.4.9. Telifi Olan Kişiler ve Tefsirleri

İncelenen bölümde 12 kişinin telif eseri olduğu tespit edilmiştir

Abdüllatif Makdisî: *Tuhfe* isimli telif eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved: *İftitâh* isimli eseri telif ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Husrev: *Mirkâtü'l-Vusûl* ve *Mir'âtü'l-Usûl* isimli metinleri telif ettiği belirlenmiştir.

Mevlânâ Kara Yakûb İdrîs bin Abdullah Hanefî: *Eşrakü't-Tevârîh* isimli telif eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Sâdeddîn Taftâzânî: *Telvîh* isimli eseri telif ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Seyyid Alâaddîn Alî Semerkandî: *Müstevcebü't-Tevkîr'den* 4 ciltlik kitap telif ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Seyyid Alî Komanatî: *Înâye* isimli eseri telif ettiği tespit etmiştir.

Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî: *Câmi ü Füsûlü'l-Bedâyi fi Usûli's-Şerâyi* isimli eseri telif ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâil Gürânî: *Gayetü'l-Emânî-i fi Tefsîri's-Sebi'l-Mesânî* isimli telif eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed: *Fevayih-ı Müskiye* isimli telif eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî: *Şerhu'l-Mesâbih* ve *el-Mukaddime* isimli telif eseri vardır.

Şeyh Kutbeddîn İznîkî: *Câmi-i Mukaddime* isimli telif eseri olduğu tespit edilmiştir.

2.2.4.10. Eserleri Hakkında Bilgi Verilen Diğer Kişiler ve Eserleri

İncelenen bölümde 15 kişinin eseri tespit edilmiştir.

Abdüllatif Makdisî: Beyitleri vardır.

Mecduddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Fîrûzâbâdî: 2 cilt lügatı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hanefî: *Cami'ü'l-Hikâyât* ve *Tefsîr-i Ebu'l-Leys* isimli tercüme kitapları olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Fethullâh Şîrvânî: *Kitâb-ı Telvîh*, *Şerh-i Mevâkıf*, *Şerh-i Eşkâl*, *Şerh-i Çagmînî*'ye ifadesi olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hâcî Paşa: *Şifâ* isimli esere ihtirası vardır.

Mevlânâ Hızır Beg ibni Celâleddîn: *Ta'iyye Kasîdesi, Kasîde-i Nûniyye ve Acâlet-i Leyleteyn* isimli kasidelerinin olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hızır Şâh: *Şerh-i Mevâkıf* ve *Telvîh* isimli eserlere ta'likâtı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ ibni Temcîd: Arapça-Farsça şiirlerinin olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Ahmed: *Envârü'l-Âşıkîn* isimli bir belâgat yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed: *Muhammediyye'*yi nazm etmiştir. *Magâribü'z-Zamân* isimli mufassal bir kitabı vardır.

Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî: *Gâyetü'l-Mihreti fî Ziyâdetin Ale'l-Aşereti* ve *Tibetü'n-Neşri Fi'l-Kırâ'ati'l-Aşere* isimli eserleri nazm ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Şemseddîn Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî: *Miftâhü'l-Gayb* isimli eseri hat sanatıyla yazdığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyhî: *Dîvân* tertip ettiği ve *Husrev ü Şîrîn* kıssasını nazm ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ Alâaddîn Tûsî: *Zuhr* isimli eseri tefzil ettiği tespit edilmiştir.

Şeyh Yûnus Emre: Beyitleri olduğu tespit edilmiştir.

2.2.4.11. Hakkında Bilgi Verilmeyen Eserler ve Bu Eserleri Yazan Kişiler

İncelenen bölümde 13 kişinin eserinin türü belirtilmemiştir.

Hâfızüddîn Mehemed bin Mehemed Kerderî: *Fetâva-ı Bezzâziyye* isimli bir kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Kâdî-zâde Rûmî: *Rudûd* isimli bir kitabı olduğu belirlenmiştir.

Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hanefî: *Acâbü'l-makdûr fi Nevâ'ib-i Timur* isimli eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Burhâneddîn Ahmed ya da Kâdî Erzincanî: *Telvîh*'i *Tercih* ismiyle isimlendirdiği, *İksirü's-Sa'âde* kitabı ve *Kasîde-i Bedî'a* isimli eseri olduğu belirlenmiştir.

Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî: *Teyisir* isimli eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Hasan bin Emîr Alî: *Temessükât-ı Şer'iyye* isimli eseri olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Husrev: *Dürer-i Gurur* isimli bir kitabı vardır.

Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs: *Acâ'ib ü Garâ'ib* isimli bir kitabının olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed: *Magâribü'z-Zemân* isimli bir kitabı vardır.

Mevlânâ ve Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed: *Elfeyayihü'l-Müskiye Fi'l-fevatihü'l-Mekkiye* isimli eseri vardır.

Mevlânâ Şeyh Mehemed: *Magâribü'z-Zemân* isimli bir kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî: *E't-teşerrüfü'l-kirâ'ati'l-aşere* isminde 2 cilt kitabı ve *Hüsnu'l-Hasîn* isimli kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Şeyh Abdurrahim bin Emîr Azîz Merzifonî: Münhicü'r-Reşâd isimli bir kitabı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2.5. Eserlerine Göre Kişi Dağılımları

ESER	SAYI	%
Şerh	26	26,80
Hâşiye	15	15,49
Telif	12	12,37
Risâle	4	4,12
Tasnif	4	4,12
Dîvân	3	3,09
Tefsir	3	3,09
Telhis	2	2,06
Diğer Türler	15	15,46
Türü Belirtilmemiş	13	13,40
TOPLAM	97	100

2.2.5. Memleketlerine Göre Kişiler

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) yer alan kişilerin genellikle doğum yerlerinin bilgisi paylaşılmıştır. Bu doğrultuda 33 farklı memleket tespit edilmiştir.

2.2.5.1. Acem İllerinden Olan Kişiler

İncelenen bölümde Karaca Ahmed, Şeyh Mehemed Küşterî, Püstîn-pûş, Mevlânâ Abdülvâcid bin Mehemed, Mevlânâ Fahreddîn Acemî, Mevlânâ Alâaddîn Tûsî, Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ olmak üzere 7 kişinin Acem olduğu belirtilmiştir.

2.2.5.2. Amasyalı Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Elvân Çelebi, Baba İlyâs-ı Acem, Şeyh Pîr İlyâs, Şeyh Zekeriyâ Halvetî, Şeyh Abburrahman Çelebî ibni Mevlânâ Hüsâmeddîn olmak üzere 5 kişinin Amasyalı olduğu belirtilmiştir.

2.2.5.3. Ankaralı (Engürülü) Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Hâcî Bayram Ankaravî'nin Ankaralı olduğu zikredilmiştir.

2.2.5.4. Antakyalı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed'in Antakyalı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.5. Antalyalı (Manavgatlı) Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm Yahşî Fakîh'in Manavgatlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.6. Aydınlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Hâcî Paşa, Mevlânâ Mehemed bin Armagan olmak üzere 2 kişinin Aydınlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.7. Azerbaycanlı Kişiler

İncelenen bölümde Geyikli Baba'nın Azerbaycanlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.8. Balıkesirli (Karasi) Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Lütfullâh, Şeyh Hasan Hâce olmak üzere 2 kişinin Balıkesirli (Karasi) olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.9. Bolulu Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Fahreddîn Rûmî (Mudurnu), Şeyh Yûnus Emre olmak üzere 2 kişinin Bolulu olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.10. Buhâralı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Şemseddîn Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî'nin Buhâralı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.11. Bursalı Kişiler

İncelenen bölümde Mûsâ Abdal, Abdal Murâd, Ömer Dede, Mevlânâ Mehemmed bin Beşîr olmak üzere 4 kişinin Bursalı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.12. Çanakkaleli (Gelibolulu) Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Mehemmed'in Çanakkaleli (Gelibolulu) olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.13. Edirneli Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ İbrâhîm bin Mehemmed Hanefî, Şeyh Şücâeddîn Karamanî, Şeyh Müslihüddîn olmak üzere 3 kişinin Edirneli olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.14. Eskişehirli Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Kâdî Mahmûd (Sultanönü), Mevlânâ Hızır Beg ibni Celâleddîn olmak üzere 2 kişinin Eskişehirli (Sivrihisar) olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.15. Kütahyalı (Germiyanlı) Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Ahmedî, Mevlânâ Şeyhî olmak üzere 2 kişinin Germiyanlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.16. Horasanlı Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Zeyneddîn Ebûbekr Mehemmed bin Mehemmed Hâfî'nin Karamanlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.17. Ispartalı (Eğirdirli) Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Pîrî Halîfe Hamîdî'nin Ispartalı (Eğirdirli) olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.18. İzmirli (Bergamalı) Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemmed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî'nin İzmirli olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.19. İznikli Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Kutbeddîn İznikî'nin İznikli olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.20. Karamanlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Edebâlî, Mevlânâ Tursun Fakîh, Şeyh Muhlis Baba, Şeyh Âşık Paşa, Mevlânâ Seyyid Alâaddîn Alî Semerkandî (Larende) olmak üzere 5 kişinin Karamanlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.21. Kayserili Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Hamîd bin Mûsâ Kayserî'nin Kayserili olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.22. Kırımlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî'nin Kırımlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.23. Merzifonlu Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Abdurrahîm bin Emîr Azîz Merzifonî, Mevlânâ İlyâs bin Yahya bin Hamza Rûmî olmak üzere 2 kişinin Merzifonlu olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.24. Mısırlı (Garbiyeli) Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Abdülmütî'nin Mısırlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.25. Niğdeli Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Kara Yakûb İdrîs bin Abdullâh Hanefî'nin Niğdeli olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.26. Rum İllerinden Olan Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî'nin Rum ilinden olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.27. Sakaryalı Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Abdurrahman Erzincanî'nin Sakaryalı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.28. Semerkandlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Sâdeddîn Taftâzânî'nin Semerkandlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.29. Sivashlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivasî, Mevlânâ Husrev (Varsaklı) olmak üzere 2 kişinin Sivashlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.30. Şamlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî, Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî, Ahmed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî (Dımişk), Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hanefî olmak üzere 4 kişi Şamlıdır.

2.2.5.31. Tokatlı Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Seyyid Alî Komanatî'nin Tokatlı olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5.32. Türkmen İllerinden Olan Kişiler

İncelenen bölümde Şeyh Hâcî Bektaş Velî'nin Türkmen ilinden olduğu ifade edilmektedir.

2.2.5.33. Üsküplü (Makedonyalı) Kişiler

İncelenen bölümde Mevlânâ Şücâaddîn İlyâs'ın Üsküplü olduğu ifade edilmektedir.

Tablo 2. 6. Memleketlerine Göre Kişilerin Dağılımları

MEMLEKETLER	SAYI	%	MEMLEKETLER	SAYI	%
Acem İllerinden	7	11,45	Antakyalı	1	1,61
Karamanlı	5	8,04	Kayserili	1	1,61
Amasyalı	5	8,04	Buhâralı	1	1,61
Bursalı	4	6,45	Ankaralı	1	1,61
Şamlı	4	6,45	Sakaryalı	1	1,61
Edirneli	3	4,83	Niğdeli	1	1,61
Eskişehirli	2	3,22	İzmirli	1	1,61
Sivaslı	2	3,22	Mısırlı	1	1,61
Bolulu	2	3,22	Kırımlı	1	1,61
Kütahyalı	2	3,22	Horasanlı	1	1,61
Aydınlı	2	3,22	Tokatlı	1	1,61
Merzifonlu	2	3,22	Rum İllerinden	1	1,61
Balıkesirli	2	3,22	Üsküplü	1	1,61
Azerbaycanlı	1	1,61	Çanakkaleli	1	1,61
Semerkandlı	1	1,61	Ispartalı	1	1,61
Türkmen İllerinden	1	1,61	Antalyalı	1	1,61
İznikli	1	1,61	TOPLAM	62	100

2.2.6. Eğitim Alınan Kişiler

İncelenen bölümde biyografisi verilen kişilerin eğitim aldığı hocalar tespit edilmiştir. Buna göre biyografisi verilen şahsiyetlerin eğitim aldığı 32 hoca incelemeye konu olmuştur.

2.2.6.1. Alâaddîn Esved (ö. 800 / 1397)

Gâzî Murâd Hüdavendigâr döneminin en önemli âlimlerinden olup Afyonkarahisârlıdır. Eğitimini İran'da tamamlayan zatın fıkıh ilmine ait 2 cilt *Vikâyetü'r-Rivaye Fi Mesaili'l-Hidâye* isimli eseri vardır. *Rumuzu Efkar'ı Künuzü'l-Envâr* ismiyle de bir şerh yazmıştır (Yavuz ve Özen, 1972: 251). Kara Hoca ismiyle meşhur olan zat, 1397 senesinde İznik'te vefât etmiştir (Yavuz ve Özen, 1972: 252).

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) Mevlânâ Candarlı Halîl, Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî olmak üzere 2 kişinin Alâaddîn Esved'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.2. Burhâneddîn Haydar Hirevî (ö. 830 / 1427)

Burhâneddîn Haydar Hirevî, Osmanlı mutasavvıfı, filozofu ve kazaskeri olarak bilinen Şeyh Bedreddîn isyanında Şeyh Bedreddîn'i sorgulamak ve yargılamakla görevlendirilmiştir. Sultândan izin alarak iki gün boyunca Şeyh Bedreddîn'le özel görüşme yapıp Şeyh Bedreddîn'i sorgulamış, sorgulama yaparken onun ilmi, bilgisi karşısında takdirlerini belirtmiş, sonuç olarak Şeyh Bedreddîn'in idam edilmemesi kararına varmıştır. Fakat sultânı ve etrafındakileri bu görüşe ikna edemeyince kişinin hakkında idam fermanını vermiştir. (Ocak, 1996: 176-177). Burhâneddîn Haydar Hirevî 1476 senesinde vefât etmiştir (Korlaelçi, 1988: 87).

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'ta (2-142 sayfalar arası) Mevlânâ Ebû Abdullah Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî ve Mevlânâ Husrev olmak üzere 2 kişinin Burhâneddîn Haydar Hirevî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.3. Geyikli Baba

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde menkıbe tarihinin en önemli kişilerinden ve gâzî-derviş tipinin başta gelen temsilcilerindendir (Ocak, 1996: 45). Geyikli Baba, dağlarda bir geyiğe bindiği ve sırtında geyik postuyla dolaştığı için bu şekilde adlandırılmıştır. Orhan Gâzî ve onun yakınındaki kişilerle iyi ilişkiler kurmuştur (Ocak, 1996: 46).

İncelenen bölümde Mûsâ Abdal'ın Geyikli Baba'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.4. Hâce Alâaddîn Attar (ö. 802 / 1400)

Hârezm'den Buhâra'ya göç eden bir tüccarın oğludur. Babasının mirasını reddedip Buhâra'daki medreselerden birinde zâhidâne bir hayat sürmüştür. Hâce Bahâaddîn Nakşibend onun bu durumunu beğenerek kızını Hâce Alâaddîn Attar'la evlendirmiş böylelikle Hâce Alâaddîn Attar hem damadı hem de halifelerinden biri olmuştur.

1400 senesinde Buhâra'da vefât etmiştir (Algar, 1989: 319-320). Alâaddîn Attar'ın *Makâmât-ı Bahâaddîn Nakşibend, Reşehât* adlı eserleri bulunmaktadır (Algar, 1989: 319-320).

İncelenen bölümde Seyyid Şerîf Cürcânî'nin Hâce Alâaddîn Attar'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.5. Hâfizüddîn ibni Bezzâzî (ö. 827 / 1424)

Asıl adı Mehmed'dir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Hanefî fikhının önemli âlimlerindedir. Hâfizüddîn ismiyle tanınan zat, memleketinin adından dolayı "Kerderî", kendisinin veya babasının bezcilikle uğraşmasından dolayı da "Bezzâzî" lâkabıyla anılmıştır. 1424 senesinde Mekke'de vefât etmiştir (Özel, 1992: 114).

Bezzâzî'nin *el-Fetâva'l-Bezzâziyye, Menâkıbü'l-İmâmi'l-A'zam Ebî Hanîfe* adlı eserleri bulunmaktadır (Özel, 1992: 115).

İncelenen bölümde Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehmed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî ve Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî olmak üzere 2 kişinin Hâfizüddîn ibni Bezzâzî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.6. İbni Abdüsselâm (ö. 625 / 1227-28)

7 yaşlarındayken dini ilimleri öğrenmeye başlamıştır. 16 yıllık bir seyahate çıkmış, bu seyahat esnasında Fas yöresinde dolaşarak tasavvufî bilgi ve tecrübesini artırmıştır. Mehmed bin Ebû Tavâcîn'e karşı koymak için mücadele etmiş; fakat İbni Ebû Tavâcîn'in adamları tarafından şehit edilmiştir. Ölüm tarihi kesin olmamakla birlikte 1228 olarak verilmektedir (Uludağ, 1988: 302).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şeyh Mehmed bin Mehmed bin Yûsuf Cezerî'nin İbni Abdüsselâm'ın ashâbından eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.7. Kâdî-zâde Rûmî (ö. 823 / 1420-21)

Kâdî-zâde Rûmî dedesi Kâdî Mahmûd Çelebi tarafından eğitildiği için Kâdî-zâde lakabıyla ünlenmiştir. Matematik, astronomi ve Hanefî mezhebî fıkıh âlimidir. Dini ve aklî ilimleri dedesinden ve döneminin meşhur âlimi Molla Fenârî'den almış, Konya'da müneccim Feyzullah'tan astronomi, Semerkant'ta Seyyid Şerif Cürçânî'den matematik ve kelam dersleri görmüştür. Semerkant'ta Uluğ Bey ile tanışıp Uluğ Bey'in özel hocası olmuştur. Kısa sürede sevilip sayılan, matematik ve astronomi alanında adından söz ettiren Kâdî-zâde Rûmî, Uluğ Bey Medresesi'nin başmüdürlüğüne getirilmiştir. Kâdî-zâde Rûmî'nin ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir (Fazlıoğlu, 2001: 98).

Kâdî-zâde'nin *Tuhfetü'r-Re'îs fî şerhi Eşkâli't-Te'sîs, Risâle Fi'stîhrâci Ceybi Derece Vâhide bi-A'mâlin Mü'essese Alâ Kavâ'ide Hisâbiyye ve Hendesiyye Alâ Tarîkati Gıyâsiddîn el-Kâşî, Hâşîye Alâ Tahrîri Usûli'l-Hendese Şerhü'l-Mûlahhas fî İlmi'l-Hey'e, Hâşîye Alâ Tahrîri'l-Mecistî, Risâle Fi'stîhrâci Hattî Nısfî'n-Nehâr ve Semti'l-Kıble* (Fazlıoğlu, 2001: 99-100) isimli eserleri vardır.

İncelenen bölümde Mevlânâ Fethullâh Şîrvânî'nin Kâdî-zâde Rûmî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.8. Mevlânâ Edebâlî (ö. 726 / 1325-26)

İlk Osmanlı kadısı ve mutasavvıfı, Ahi teşkilâtının reisidir. Karaman'da doğan devrin tanınmış âlimlerinden eğitim görmüştür. Mevlânâ Edebâlî, Osman Gâzî ile Bilecik'te tanışmış, bir rüyası üzerine Osman Gâzî'yi, kızı Malhun Hatun ile evlendirmiştir. (Şahin, 1994: 393). 1326 senesinde Bilecik'te vefât etmiştir (Şahin, 1994: 394).

İncelenen bölümde Mevlânâ Tursun Fakîh'in Mevlânâ Edebâlî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.9. Mevlânâ Fahreddîn Acemî (ö. 865 / 1460-61)

Doğum yeri ve tarihi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. İran asıllı olduğu için kendisine Acemî denmiştir. Seyyid Şerif Cürcânî'den ilim öğrenip Mollâ Fenârî'nin oğlu Mehmed Şâh Efendi'nin hizmetine girmiştir. Bazı medereselerde müderrislik yaptıktan sonra Sultân Murâd Hân zamanında günlük 30 akçe ile müftü olmuş, Sultân Murâd Hân günlük aldığı parayı artırmak istese de Mevlânâ Fahreddîn Acemî teklifi kabul etmemiştir. 1460 senesinde Edirne'de vefât etmiş, Dârü'l-Hadis Camii'nin önüne defnedilmiştir (Özcan, 1989: 81-83).

İncelenen bölümde Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ'nın Mevlânâ Fahreddîn Acemî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.10. Mevlânâ Hızır Şâh Efendi (ö. 863 / 1458-59)

Nasreddin Hoca'nın torunudur. Babası Sivrihisâr kasabasının kaymakamıdır. Mevlânâ Yegân'ın hizmetine girip Sivrihisâr'da müderris olarak görev yapmış, Mevlânâ Yegân'ın kızıyla evlenip ona damat olmuştur. Sultân Mehmed Hân döneminde kendisi Arap diyârından bir âlimin sınava tabi tutulmuş ve bu sınavdan başarıyla geçmiştir. Böylece padişahın sevgisini kazanmış ve takdirini toplamıştır. Sultân Mehmed Hân kendisini Bursa'daki Sultan Medresesi'ne müderris olarak atamış, İstanbul'un fethinden sonra ise İstanbul'a kadı olarak atanmıştır. 1459 senesinde İstanbul'da vefât etmiştir (Özcan, 1989: 111-114).

İncelenen bölümde Mevlânâ Mehmed Zeyrek'in Mevlânâ Hızır Şâh Efendi'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.11. Mevlânâ Muhyiddîn Kâfiyeci (ö. 872 / 1467-68 ya da 887 / 1482-83)

1386 senesinde Bergama'da dünyaya gelmiştir. Asıl adı Muhyiddîn Mehmed'dir (Gökbulut, 2001: 154). İbni Hacib'in *Kâfiye* kitabıyla çok uğraştığı için "Kâfiyeci" namıyla anılmıştır (Pirinç, 2015: 147). Arap dili ve edebiyatı, tefsir, fıkıh, kelâm, hadis, tasavvuf, tarih, cedel, felsefe, mantık, astronomi konularında kendini yetiştirmiş, Mısır'da İbni Hümmam'dan sonra Şeyhuniyye Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. Fatih Sultân Mehmed'in şahsına gösterdiği saygı ve kendisine

gönderdiği hediyelere bakılarak Mısır'da yüksek bir ilmi mevkiye ulaştığı anlaşılmaktadır. (Pirinç, 2015: 147). Ölüm tarihi bazı kaynaklarda 1468, bazı kaynaklarda ise 1483 olarak verilmektedir (Gökbulut, 2001: 154).

Mevlânâ Muhyiddîn'in eserleri şunlardır: *et-Teysîr fî Kavâ'idi İlmi't-Tefsîr*, *el-Envâr fî İlmi't-Tevhîd*, *el-Ferah ve's-Sürûr fî Beyâni'l-Mezâhibi'l-Erba'ati fî'l-Usûr*, *Hulâsatü'l-Akvâl fî Hadîsi*, *Ikdü'l-Ferâ'id min Bahri'l-Fevâ'id*, *el-Muhtasar fî İlmi't-Târîh*, *Nüzhetü'l-İhvân fî Tefsîri Kavlihi Te'âlâ*, *Nüzhetü'l-Ashâb*, *Şerhü'l-Î'râban Kavâ'idi'l-Î'râb*, *et-Tergîb fî Keşfi Rumûzi't-Tehzîb*, *el-Ünsü'l-Enîs fî Ma'rifeti Şe'ni'n-Nefsi'n-Nefîs*, *Risâle fî İstikbâli'l-Kible*, *Seyfü'l-Mülûk ve'l-Hükkâmi'l-Mürşid Lehüm İlâ Sebîli'l-Hak el-Ahkâm*, *Menâzilü'l-Ervâh*, *Kitâbü'r-Ravh fî İlmi'r-Rûh*, *en-Niseb li-Ehli'l Edeb*, *Şerhü'l-Esmâ'i'l-Hüsnâ*, *et-Temhîd fî Şerhi't-Tahmîd* (Pirinç, 2015: 147).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehmed bin Hamza bin Mehmedü'l Fenârî'nin Mevlânâ Muhyiddîn Kâfiyeci'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.12. Mevlânâ Nizameddîn Hamûş (ö. 852 / 1448-49)

Semer kand'da doğmuş ve Nakşibendî halifelerinden Alâaddîn Attar'ın mürîdi olmuştur. Çeşitli kerâmetleri bulunan zâtın doğum ve ölüm tarihleri kesin bilinmemekle birlikte 1449 senesinde vefât ettiği düşünülür (Tosun, 2007: 181).

Nizâmeddîn Hamûş'un *Risâle der Beyân-ı Tarîk-ı Nakşibendiyye* ve *Mir'âtü'l-Îmân* adlı eserleri bulunmaktadır (Tosun, 2007: 181).

İncelenen bölümde Seyyid Şerîf Cürcânî'nin Mevlânâ Nizâmeddîn Hamûş'tan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.13. Mevlânâ Sadeddîn Taftâzânî (ö. 792 / 1389-90)

Horasan'ın Taftâzân köyünde 1322 senesinde doğmuştur. Doğuştan ilme yetenekli olan zat, dinî ve şer'î ilimler alanında yoğunlaşmış; belâgat, mantık, metafizik, kelâm, fıkıh ve birçok ilim dalında eser vermiştir. Taftâzânî, hem Şafîî hem de

Hanefî mezhebiyle ilgili eserler yazdığı için bazı âlimler kendisini Hanefî, bazıları da Şafîî mezhebine bağlı olduğunu belirtmiştir (Özen, 2011: 300-301). Seyyid Şerif Cürçânî, Taftâzânî'nin eserlerinden faydalanmış ve onun üstünlüğünü kabul etmiştir. Fakat Timur'un huzurunda yapılan ilmi bir tartışmada Seyyid Şerif Cürçânî ve Taftâzânî karşılaşmış ve tartışmayı Seyyid Şerif Cürçânî kazanmıştır. Bunun üzerine Timur toplantılarda Taftâzânî'den önce Seyyid Şerif Cürçânî'ye yer verilmesini istemiş, bu duruma çok içerleyen Taftâzânî, bu olaydan çok kısa bir süre sonra 1390 senesinde Semerkant'ta vefât etmiştir (Özen, 2011: 301).

Taftâzânî'nin eserleri şunlardır: *Şerhü'l-Tasrîfü'l-İzzi, el-İrşâd (İrşadü'l-Hadi), el-Şerhü'l-Mutavvel, Muhtasarü'l-Ma'ânî, Şerhü'l-Kısm el-Salis Mine'l-Miftâh, el-Telvih ilâ Keşfi'l-Haka'ik el-Tenkîh, Şerhü'l-Muhtasar fi'l-Usûl, el-Miftâh, İhtisar Şerh Telhisü'l-Câmi el-Kabr, El-Niamü'l-Savabiğ fi Şerhü'l-Kelâm, Mukaddemat-ı İsna Aşer, Telhizu'l-Miftâh, Tehzibü'l-Mantık ve'l-Kelâm, Şerhü'l-Şemsiyye, Makâsıdu't-Tâlibîn* (Özen, 2011: 309).

İncelenen bölümde Mevlânâ Burhâneddîn Haydar bin Mehemmed Hirevî, Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî, Mevlânâ Alâaddîn Rûmî olmak üzere 3 kişinin Mevlânâ Sadeddîn Taftazânî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.14. Mevlânâ Sirâceddîn Urmevî (ö. 682 / 1283-84)

Azerbaycan'ın Urmiye şehrinde 1198 senesinde doğmuştur. Asıl ününe Konya'ya geldikten sonra ulaşan Urmevî, önce Konya kâdıılığı görevini yapmış, sonra üstün hizmetlerinden dolayı kendisine Anadolu'nun başkâdıılığı görevi verilmiştir (Çağrı, 2009: 262). Felsefe, mantık, cedel, kelâm, fıkıh, tefsir, hadis gibi ilim alanlarındaki bilgisi taktir görmüştür (Çağrı, 2009: 263). Mevlânâ'nın cenaze namazını da Sirâceddîn Urmevî kıldırıştır. 1283 senesinde Konya'da vefât etmiştir (Çağrı, 2009: 263).

Urmevî'nin eserleri şunlardır: *Letâ'ifü'l-hikme, Metâli'u'l-Envâr, Beyânü'l-Hak, el-Menâhic, Şerhü'l-İşârâtü ve't-Tenbîhât, er-Resâ'il, Tezhibü'n-Nüket, Şerhü'l-Mücez fi'l-Mantık, Lübâbü'l-Erba'în, et-Tahsîlü Mine'l-Mahsûl, Şerhü'l Vecîz, Gâyâtü'l-Âyât* (Çağrı, 2009: 263).

İncelenen bölümde Mevlânâ Tâceddîn Kürdî'nin Sirâceddîn Urmevî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.15. Mevlânâ Şâhidî (ö. 956 / 1549-50)

Mevlânâ'nın etkisinde kaldı ve tasavvufî şiirler yazmış, şiirlerini dinî bilgileri ve Mevlevîliği yaymak için bir araç kabul etmiştir (Çıpan, 2010: 274).

Şâhidî'nin *Dîvân*, *Gülşen-i Vahdet*, *Gülşen-i Esrâr*, *Tuhfe-i Şâhidî*, *Mevlid*, *Şerh-i Gülistân*, *Risâle-i Âfâk u Enfüs*, *Sohbet-nâme*, *Gülşen-i İrfân*, *Tırâş-nâme*, *Müşâhedât-ı Şâhidîyye* adlı eserleri bulunmaktadır (Çıpan, 2010: 274).

İncelenen bölümde Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ'îl Abdülazîz eş-Şehribân bin Kâdî Simavna'nın Mevlânâ Şâhidî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.16. Mevlânâ Şemseddîn Fenârî (Mollâ Fenârî) (ö. 839 / 1435-36)

Fenârî Şemseddîn Mehmed ibni Hamza (Mollâ) olarak bilinir. 1315 senesinde Fenâr köyünde doğmuştur. Eğitimini Alâaddîn Esved, Cemâleddîn Aksarayî ile Mısır'da bulunan Şeyh Ekmeleddîn hazretlerinden almış (Yavuz-Özen, 1972: 313). Gâzî Murâd Hân döneminde şeyhülislâmlık yapmıştır. Fenârî ismi, bazılarına göre Maverâünnehir'de bir köy isminden gelmiş, bazılarına göre de babası fenercilik yaptığı için kendisine bu isim verilmiştir (Yavuz-Özen, 1972: 314). Yüzü aşkın eseri olduğu bilinir (Yavuz-Özen, 1972: 314). 1435 senesinde İstanbul'da vefât etmiştir (Özcan, 1989: 56).

Eserlerinden bazıları şunlardır: *Aynü'l-A'yân*, *Füsûlü'l-Bedâyi' fî Usûli's-Şerâyi'*, *Îsâ Gocişerhi*, *Enmûzecü'l-Ulûm*, *Ferâ'iz-i Sirâciyye şerhi*, *Şerh-i Mevâkıb üzerine Ta'likât*, *Esâsü't-Tasrîf*, *Esmâ'i'l-Fünûn*, *Es'ile*, *Risâletü Ricâlü'l-Gayb*, *Risâletü fî Menâkıbı's-Şeyh Behâüddîn-i Nakşbendî*, *Şerhü Usûlü'l-Pezdevî*, *Şerhü Telhîsü'l-Câmi'ü'l-Kebîr*, *Şerhü Telhîsü'l-Miftâh*, *Şerhü'r-Risâletü'l-Esîriyye fî'l-Mîzân*, *Şerhü Fevâ'idü'l-Gıyâsiyye*, *Şerhü Mukatta'ât*, *Şerhü'l-Mevâkıb*, *Hâşiyetü alâ Şerhü's-Şemiyye*, *Hâşiyetün alâ Dav'i'l-Miftâh*, *Şerhü'l-Misbâh*, *Hâşiyetün alâ Şerhâyi's-Seyyid ve's-Sa'd li'l-Miftâh*, *Uveysâtü'l-Efkâr fî İhtiyâri üli'l-Ebsâr*,

Misbâhü'l-Üns Beyne'l-Ma'kûl ve'l-Meşhûd fî Şerhi Miftâhi Gaybi'l-Vem'i ve'l-Vücûd, Mukaddimetü's-Salât (Aydın, 2005: 246).

İncelenen bölümde Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved, Mevlânâ Safer Şâh, Mevlânâ Evvelânâ Şeyh Abdurrahman bin Mehemed bin Alî bin Ahmed, Mevlânâ Ebû Abdullah Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî Hanefî, Mevlânâ Mehemed bin Armagan, Mevlânâ Mehemed bin Kutbeddîn İznikî, Kâdî-zâde Rûmî Mahmûd olmak üzere 7 kişinin Mevlânâ Şemseddîn Fenârî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.17. Mehemed Şâh Efendi (ö. 838 / 1435-36)

Mollâ Fenârî'nin oğludur. Henüz 17-18 yaşlarında iken Bursa Sultâniye Medresesi'ne müderris olmuş ve ölümüne kadar buradaki görevini sürdürmüştür. Babası Mollâ Fenârî ile birçok Arap ülkesini gezen Mehemed Şâh Efendi Karaman'da 1435 senesinde vefât etmiştir (Deliçay, 2003: 530).

Mehemed Şâh Efendi'nin eserleri şunlardır: *Te'sîsü'l-Kavâ'id Harfen bi-Harfîn fî Şerhi Makâsıdı Esâsi's-Sarf, Şerhu'l-Elgâz, Şerhu'l-Manzûmeti'l-Mensûbe ilâ Şemsiddîn el-Fenârî, Risâle fî 'İlmi'l-Beyân, Hâşiye 'Alâ Fusûli'l-Bedâyi' li-Usûli's-Şerâyi, Telhîsü'l-Fusûl ve Tersîsü'l-Usûl, Şerhu Ferâ'izi's-Secâvendî, Hâşiye 'Alâ Tefsîri (sûreti'l-) Fâtîha li'l-Beyzâvî, Hâşiye 'Alâ Hâşiyeti's-Seyyid li-Şerhi Tecrîd, Es'ile fî'l-Hikme, Ünmûzecü'l-'Ulûm, Şerhu Manzûmeti'l-Elgâz li'l-Fârih* (Deliçay, 2003: 530).

İncelenen bölümde Mevlânâ Fahreddîn Acemî'nin Mehemed Şâh Efendi'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.18. Pîrî Halîfe

İran'dan gelip Hamid iline yerleştiği için kendisine “Hamîdî” denmiştir. Asıl adı Pîr Mehmed bin Kutbeddîn el-Hûyî'dir (Öngören, 2013: 369). Pîrî Halîfe, Zeyniyye tarikatının kurucusu Abdüllatîf el-Kudsî'nin halifesi olmuştur. Zeyniyye, Pîrî Halîfe vasıtasıyla Eğirdir ve civarında yayılmıştır. Eğirdir'de şeyhülislâmın kızıyla

evlenmiştir (Özcan, 1989: 130). Pîrî Halife tarikat faaliyetlerini, kayınpederi Şeyhülislâm Berdaî adına XV. yüzyılın ilk yarısında Eğirdir’de yaptırılan zâviyede sürdürmüştür. Kendisinden sonra yerine oğlu Mehmed Çelebi geçmiştir (Öngören, 2013: 369).

İncelenen bölümde Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm Yahşî Fakîh’in Pîrî Halîfe’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.19. Seyyid Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî (ö. 833 / 1429-30)

1368 senesinde Buhâra’da doğmuştur. Peygamber soyundan geldiği için “emir” adını almıştır (Algül ve Azamat, 1995: 146). Bursa’ya gelip yerleşmiş ve burada Mevlânâ Şemseddîn Fenârî’den ders almıştır. Bursa halkı kendisine sevgiyle muhabbet kurup ona Emir Sultân adını vermiş, Yıldırım Bâyezîd Hân da kızını Emir Sultân’la evlendirmiş ve Emir Sultân Yıldırım Bâyezîd’in damadı olmuştur (Özcan, 1989: 76). Zâhir ilimler alanında Mollâ Fenârî, Mollâ Yegân, Alî Rûmî kendisini sınava tabi tutmuş, onlarla girdiği tartışmalardan başarı ile çıkmıştır (Algül ve Azamat, 1995: 147).

İncelenen bölümde Şeyh Hasan Hâce’nin Seyyid Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.20. Şeyh Abdüllatîf Kudsî (ö. 855 / 1451-52)

1384 senesinde Kudüs’te dünyaya gelmiştir. Zeyniyye tarikatını Anadolu’ya yayan âlim ve sûfidir. Osmanlı Devleti’nin temelini oluşturan yapının fikir adamlarındandır. Zâhirî ve bâtınî ilimler üzerinde çalışmıştır (Kara, 1988: 257). Babasından ve zamanın âlimlerinden sarf, nahiv, fıkıh, ferâ’iz, me’âni ve beyân ilimlerini öğrenmiştir. Daha sonra tasavvufla ilgilenmiş ve o dönemin meşhur sûfilerinden Zeyniyye tarikatının kurucusu Zeynüddîn el-Hâfî’ye intisab etmiştir. Ondan izin alarak irşâdla görevlendirilmiştir. Bursa’ya gelerek Zeyniyye tarikatının Bursa’da tanınmasını sağlamıştır. 1452 senesinde vefât etmiş, kendisine ait dergâhın içine defnedilmiştir (Kara, 1988: 257).

Eserleri şunlardır: *Tuhfetü'l-vâhibi'l-mevâhib fî beyâni makamât ve'l-merâtib, Hâdi'l-kulûb ilâ likâ'i'l-mahbûb, Keşfü'l-İ'tikâd fî'r-Reddi alâ Mezhebi'l-İlhâd, Şifâ'ü'l-Müte'ellim fî Âdâbi'l-Muallim ve'l-Müte'allim* (Kara, 1988: 257).

İncelenen bölümde Şeyh Pîrî Halîfe ve Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm Yahşî Fakîh olmak üzere 2 kişinin Şeyh Abdüllatîf Kudsi'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.21. Şeyh Cemâleddîn Aksarayî (ö. 791 / 1388-89)

Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Aksaraylıdır. I. Murâd devrinde dinî, edebî ve aklî ilimler alanında meşhur olmuştur. Osmanlıların ilk döneminde tefsir, lügat, edebiyat ve tıp alanında yetişmiştir (Öz, 1993: 308). Zincirli Medresesi'nde müderris olarak görev yapan Aksarayî, müderrisliği döneminde öğrencilerini üç gruba ayırmıştır. Öğrencilerinin bir kısmına yürüyerek, bir kısmına medresenin revâklarında, bir kısmına ise medresenin içinde ders vermiştir (Öz, 1993: 308). Ölüm tarihi ile ilgili 1377, 1388, 1389 seneleri olarak farklı görüşler ortaya atılmıştır. Aksaray'da vefât ettiği düşünülmektedir (Öz, 1993: 308).

Eserleri şunlardır: *Şerhü'l-İzâh, Telhis, Şerh-i İnna'llâhe Haleka Âdeme alâ Sûretihî, Hadîs-i Erbaîn, Mecmâ'ü'l-Bahreyn Hâşiyesi, Mültekâ Hâşiyesi, Hallü'l-Mûcez, Şerh-i Lübâb, Ahlâk-ı CemAlî, İtirâzât ale'l-Keşşâf an Hakâ'iki't-Tenzil, Şerh-i Gâyetü'l-Kusvâ, Kitâbü'l-Es'ileti ve'l-Ecvibe, Beydâvî Tefsîri Hâşiyesi, Tekmîle-i Tefsîr-i Semerkandî, Şerh-i Telbîs, Nüzhetü'l-Ervâh fî Şerh-i Ebyât-ı Şeyh Evhadüddîn veBâzı Sûfiyye* (Öz, 1993: 308-309).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî ve Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved olmak üzere 2 kişinin Şeyh Cemâleddîn Aksarayî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.22. Şeyh Dimyâtî (ö. 705 / 1305-06)

1217 senesinde Dimyât'ta doğmuştur. Hadis ilminde üstün dereceye yükselmiş ve Kâhire'de Medresetü'l-Mensûriyye'de hadis dersleri vermiştir. Lügat ve kırâ'at âlimi olan Şeyh Dimyâtî 1306 senesinde Kahire'de vefât etmiştir (Ateş, 1994: 310-311).

Eserleri şunlardır: *Mu'cemü's-Şüyûh*, *Cüz'ün Fîhi Zikrû'l-muhâcirîn min Kureyş ve Hulefâ'ihim ve Mevalîhim Hâssaten*, *el-Metcerü'r-Râbih fî Sevâbi'l-'Ameli's-Sâlih*, *Risâle fî Kırâ'ati Âyeti'l-Kürsî ve'l-Ezkâri Edbâra's-Salât*, *Fazlü'l-Hayl*, *Keşfü'l-Mugattâ fî Fazli's-Salâti'l-Vustâ*, *et-Tesellî Ve'l-igtibât bi-Sevâbi Men Tekaddeme Mine'l-İnfirât*, *Kitâbü'l-Erba'ine'l-Ebdâli't-Tüsâ'Öiyyât bi'l-Buhârî ve Müslim* (Ateş, 1994: 311).

İncelenen bölümünde Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî'nin Şeyh Dimyâtî'nin ashâbından ders aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.23. Şeyh Ebû İshâk Şîrâzî (ö. 475 / 1082-83)

1003'te Şîrâz'ın güneyindeki Firûzâbâd beldesinde doğmuştur. Çeşitli hocalardan fıkıh, usûl, hilâf, cedel, hadis dersleri alan Şîrâzî, Nizâmiye Medresesi'nde ölünceye kadar müderrislik görevine devam etmiştir. 1083 senesinde Bağdat'ta vefât etmiştir (Aybakan, 2010: 184-185).

Eserleri şunlardır: *et-Tenbîh*, *el-Mühezzeb*, *el-Lüma' fî Usûli'l-Fıkh*, *Şerhü'l-Lüma'*, *el-Mülahas fî'l-Cedel*, *el-Ma'ûne fî'l-Cedel*, *en-Nüket fî'l-Mesâ'ili'l-Muhtelef fihâ Beyne's-Şâfi'i ve Beyne Ebî Hanife*, *Muhtasar Fîma'htelefe fihî Ebû Hanîfe ve's-Şâfi'i*, *Tezkiretü'l-Mes'ûlîn fî'l-Hilâf Beyne'l Hanefî ve Şâfi'i*, *el-Muhtasar fî UsûliMezhebi's-Şâfi'i*, *el-İşâre ilâ Mezhebi Ehli'l-Hak*, *Akîdetü's-Selef*, *Tabakatü'l-Fukahâ* (Aybakan, 2010: 184-185).

İncelenen bölümde Meccuddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Firûzâbâdî'nin Şeyh Ebû İshâk Şîrâzî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.24. Şeyh Ekmeleddîn (ö. 785 / 1383-84)

Adı Ekmeleddîn Muhammed bin Mahmûd bin Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısırî'dir. 1310 senesinde Bayburt'ta doğan Şeyh Ekmeleddin "Bâbertî" lakabıyla anılmıştır. İlmî çalışmalarını ilerletmek için Halep'e gitmiş; fıkıh, hadis, kelâm ilimleri ile Arap dili ve edebiyatı alanlarında eserler vermiştir. Kendisine kadılık makamı verilmiş; ancak kendisi bu teklifi reddederek ilmi çalışmalara yönelmiştir. 1384 senesinde vefât etmiştir (Aytekin, 1991: 378)

Eserlerinden bazıları şunlardır: *el-Înâye, Şerhu Akîdeti Ehli's-Sünne ve'l-Cemâ'a, Şerhu't-Telhîs, Şerhu Vasiyyeti'l-Îmâmi'l-A'zam, Şerhu Telhîsi'l-Câmi'i'l-Kebîr, Telhîsü't-Telhîs, Şerhu's-Sirâciyye; et-Takrîr Alâ Usûli'l-Pezdevî; en-Nükûd e'r-Rüdûd fî Şerhi Müntehe's-Sûl ve'l-Emel fî İlmeyi'l-Usûl ve'l-Cedel; Şerhu Menâri'l-Envâr, Tuhfetü'l-Ebrâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr fî'l-Cem Beyne's-Sahîhayn, Hâşiyetü'l-Keşşâf, el-Îrşâd fî Şerhi'l-Fihhi'l-Ekber, Şerhu Umdeti'l-Akâôid li'n-Nesefî, el-Maksad fî'l-Kelâm* (Aytekin, 1991: 378).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü'l Fenârî ve Mevlânâ Hâcî Paşa olmak üzere 2 kişinin Şeyh Ekmeleddîn'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.25. Şeyh Hâcî Bayram (ö. 833 / 1429-30)

Ankara'nın Çubuk suyu yakınlarındaki Solfasol isimli köyde dünyaya gelen Şeyh Hâcî Bayram, Ankara'da Melek Hatun'un yaptırdığı Kara Medrese'de müderrislik yapmıştır. Şeyh Hâcî Bayram bu medresede müderrislik yaparken Şeyh Hamîd Kayserî, Şeyh Şücâ Karamanî'yi Şeyh Hâcî Bayram'ı davet etmesi için görevlendirmiş, Şeyh Hâcî Bayram bu daveti kırmayarak Şeyh Hamîd Kayserî'nin yanına gelmiş ve onun hizmetine girmiştir. 1429 senesinde Ankara'da vefât etmiştir (Özcan, 1989: 77).

İncelenen bölümde Şeyh Bedreddîn, Şeyh Bedreddîn Ahmar, Şeyh Baba Nehhâsî Ankaravî, Şeyh Müslîhuddîn Halîfe, Ömer Dede, Bolulu Şeyh Salâhaddîn, Şeyh Lütfullâh, Mevlânâ Mehemmed Zeyrek, Şeyh Akbıyık Sultân, Şeyh Mehemmed

Yazıcıoğlu olmak üzere 10 kişinin Şeyh Hâcî Bayram'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.26. Şeyh Hamîd-i Kayserî (Somuncu Baba) (ö. 815 / 1412-13)

Horasan erenlerinden Şemseddîn Mûsâ Kayserî'nin oğlu ve peygamber efendimizin 24. kuşaktan torunudur. 1331 senesinde Kayserî'nin Akçakaya köyünde doğan Şeyh Hamîd ilk tahsilini babası Şemseddîn Mûsâ Kayserî'den almıştır. Somuncu Baba olarak da bilinen Şeyh Hamîd, Bursa'da sırtında ekmek satmış, halk ise bu ekmekte bereket vardır deyip onun ekmeğinden almak istemişlerdir (Özcan, 1989: 93). Yıldırım Bâyezîd Somuncu Baba'dan Ulu Cami'de vaaz vermesini istemiş, Somuncu Baba da bu isteği kırmayıp vaaz vermiştir. Bu vaazla birlikte Somuncu Baba'nın bilgeliği ve âlimliği ortaya çıkmış, halk kendisine itibar etmiştir. Kendisi şöhretten korktuğu için Bursa'dan öğrencileriyle birlikte ayrılarak Aksaray'a yerleşmiştir (Özcan, 1989: 93). Somuncu Baba, en meşhur öğrencisi Hâcî Bayram Veli'yi yetiştirip Ankara'da görevlendirmiştir. 1412 senesinde Aksaray'da vefât ettiği tahmin edilmektedir (Şahin, 2009: 378).

Eserleri şunlardır: *Şerh-i Hadîs-i Erbâin*, *Zikir Risâlesi*, *Silâhu'l-Mürîdîn* (Şahin, 2009: 378).

İncelenen bölümde Şeyh Muzaffereddîn Larendevî ve Şeyh Hâcî Bayram Ankaravî olmak üzere 2 kişinin Şeyh Hamîd-i Kayserî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.27. Şeyh Pîr İlyâs (ö. 837 / 1433-34)

Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Şeyh Pîr İlyâs, Amasya müftülüğü yapmıştır. Gördüğü bir rüya üzerine Şeyh Sadreddîn Şîrvânî'nin sohbetlerine katılarak uzun yıllar yanında kalmıştır. Timur, Amasya'ya gelip Şeyh Pîr İlyâs'ı Şîrvân iline götürmüş ve maaşına zam yapmıştır (Özcan, 1989: 93). *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'taki bilgiye göre kerâmet sahibi olan Şeyh Pîr İlyâs (Özcan, 1989: 93). 1433 senesinde Amasya'da vefât etmiştir.

İncelenen bölümde Şeyh Zekeriyâ Halvetî'nin Pîr İlyâs'tan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.28. Şeyh Sadreddîn Konevî (ö. 673 / 1274-75)

1209 senesinde Malatya'da doğan Konevî, küçük yaşlarda babasını kaybetmiştir. Muhyiddîn İbnü'l-Arabî annesiyle evlenince tüm eğitim ve terbiyesini ondan almıştır. Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd düşüncesinin temsilcisidir. Mutasavvıf Evhadüddîn-i Kirmânî'den feyz almış, Mevlânâ'nın da kendisinden feyz aldığı bilinmektedir. Mevlânâ, cenaze namazının Şeyh Sadreddîn Konevî'ye kıldırmasını vasiyet etmiştir. Şeyh Sareddîn Konevî 1274 senesinde Konya'da vefât etmiştir (Demirli, 2008: 420-421).

Eserleri şunlardır: *İ'cazü'l-Beyân*, *Miftâhü'l-Gayb*, *Nusus*, *Mir'âtü'l-Ârifîn*, *Nefahât*, *er-Risaletü'l-Hadiye ve'l-Mürşide* (Demirli, 2008: 424).

İncelenen bölümde Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l Fenârî'nin Sadreddîn Konevî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.29. Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî (ö. 734 / 1334)

1252 senesinde Erdebîl'de doğmuştur. Safeviyye Tarikatı'nın kurucusudur. Babasının Hoca Kemâleddîn Arabşâh'ın oğlu olduğu söylenir. Küçük yaşta dini ilimleri öğrenmiş, Zâhidiyye tarikatının kurucusu Şeyh Zâhid-i Geylânî'nin öğrencisi olmuştur. İbrâhim Zâhid-i Geylânî'nin yanında eğitimini tamamlayıp icâzet alan Erdebîlî'yi İbrâhim Zâhid-i Geylânî halife olarak atamıştır. Safiyyüddîn, şeyhinin kızı Bîbî Fâtıma ile evlenen Erdebîlî 1334 senesinde vefât etmiş, Erdebil'deki türbesine defnedilmiştir (Öngören, 2008: 476-77).

İncelenen bölümde Şeyh Abdurrahman Erzincanî ve Mevlânâ Şeyh Hamîd bin Mûsâ Kayserî olmak üzere 2 kişinin Şeyh Safiyyüddîn-i Erdebîlî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.30. Seyyid Şerîf Cürcânî (ö. 816 / 1413)

1340 senesinde Cürcân yakınlarındaki Takü'de Cürcânî çeşitli yerlerde eğitimini tamamladıktan sonra Şîrâz'da Dârüşşifâ Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir (Gümüş, 1993: 134-135). Tîmûr'un istilâsı üzerine Semerkand'a götürülerek burada 18 yıl başmüderrislik yapmıştır (Gümüş, 1993: 135). Başlıca ilgilendiği alanlar kelâm, Arap dili ve edebiyatı, felsefe, mantık, astronomi, matematik, mezhepler tarihi, fıkıh, hadis, tefsir, tasavvuf gibi dinî ve aklî ilimlerdir. Bu çok yönlülüğü ona "alleme" unvanını kazandırmıştır (Gümüş, 1993: 135). İrili ufaklı 100 civarında eseri olduğu bilinen Cürcânî'nin yaşadığı döneme damgasını vurduğu, otorite olarak kabul edildiği bilinmektedir. 1413 senesinde Şîrâz'da vefât etmiştir (Gümüş, 1993: 135).

Eserlerinin bazıları şunlardır: *Şerhü'l-Mevâkıf*, *Şerhü'l-Akâ'idi'l-Adudiyye*, *Risâle fi Beyâni'l-Firkati'n-Nâciye*, *Hâşiyetü't-Tecrîd*, *Hâşiye alâ Metâli'i'l-Enzâr* şerhi, *Tavâli'l-Envâr*, *Hâşiye alâ Şerhi Hikmeti'l-Ayn*, *Hâşiye alâ Şerhi Hidâyeti'l-Hikme*, *Risâle fi'l-Mantik*, *Şerhü'l-Mülâhhas fi'l-Hey'e*, *et-Ta'rifât*, *Şerhü'l-İzzî*, *Hâşiye alâ Şerhi'l-Kâfiye*, *Şerhü'l-Kâfiye*, *Hâşiye ale'l-Mutavvel*, *Hâşiye alâ Şerhi Muhtasari'l-Müntehâ*, *Hâşiye ale't-Telvîh*, *Şerhü'l-Ferâ'izi's-Sirâciyye*, *Risâle-i Şevkiyye*, *er-Risâletü'l-Bahâ*, *Ta'likâ alâ Avârifi'l-Ma'ârif*, *Hâşiye ale'l-Keşşâf*, *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*, *Tefsîrü'z-Zehrâveyn*, *Tercümânü'l-Kur'ân*, *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, *Hâşiye alâ Hulâsati'l-Tibî* (Gümüş, 1993: 135).

İncelenen bölümde Mevlânâ Alâaddîn Rûmî, Şeyh Bedreddîn Mahmûdbin İsrâîl Abdülazîz eş-Şehriban bin Kâdî Simavna, Mevlânâ Ahmed bin Mehemmed bin Arabşâh Hanefî Afâ, Mevlânâ Fahreddîn Acemî, Seyyid Alî Acemî, Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî, Mevlânâ Fethullâh Şîrvân, Kâdî-zâde Rûmî Mahmûd olmak üzere 8 kişinin Seyyid Şerîf Cürcânî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.31. Şeyh Zeyneddîn Hâfî (ö. 838 / 1435)

Hanefî mezhebinin fıkıh âlimleri arasında yer almıştır. Zeyniyye tarikatının kurucusu ve bu yolu Anadolu'da yayan kişidir. İsmi Ebû Bekir, lakâbı Zeyneddîn'dir. Hâfî ve Hirevî isimleriyle tanınır. Daha çok Zeyneddîn Hâfî diye ünlenen zat 1356 senesinde Horasan'ın Hâf kasabasında doğmuştur. Celâleddîn Ebû Tâhir Ahmed el-Hocendî,

Zeyneddîn-i Irâkî, Ebu'l-Berekât Ahmed Kazvîni, Seyyid Şerîf Cürcânî gibi âlimlerden eğitim görüp icâzet almıştır. Dünyanın birçok yerinden gelen kişiler Şeyh Zeyneddîn Hâfî'nin öğrencisi olmak istemiş, Şeyh Zeyneddîn Hâfî de gelenleri yetiştirip onlara icâzet vererek Zeyniyye Tarikatı'nı birçok yerde tanınır hâle getirmiştir. Birçok üst düzey yöneticinin ve âlimin rağbetiyle ünlenen Şeyh Zeyneddîn Hâfî 1435 senesinde Herat'ta vefât etmiştir (Öngören, 2013: 375-376).

Eserleri şunlardır: *el-Vasâya'l-Kudsiyye li't-Tâlibîne's-Sâlikîn*, *Evrâd*, *Mühimmâtü'l-Vâsilîn*, *el-Aklü ve'l-Âkil*, *Âdâbun fi's-Sülûk*, *Risâle fi Âdâbi's-Sûfiyye*, *Risâle der Ma'rifeti't-Tevbe*, *Der Beyân-ı Letâ'if-i Seb'a*, *Silsiletü't-Tarîk ve Lübsü'l-Hirka ve'l-Musâfaha*, *Men Kâne Aliyye'l-Himme fi Sülûki't-Tarîki'l-Mukarrebîn*, *Mir'âtü't-Tâlibîn ve Reyhânu'l-Kulûb fi Tavassüli ile'l-Mahbûb* (Öngören, 2013: 376).

İncelenen bölümde Şeyh Abdurrahîm bin Emîr Azîz Merzifonî ve Şeyh Abdülmufî olmak üzere 2 kişinin Şeyh Zeyneddîn Hâfî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.32. Tabduk Emre (ö. ?)

Tâbdük Emre'nin 1200 ile 1300'lü yıllar arasında günümüzde Aksaray olarak adlandırılan İç Anadolu bölgesinde yaşadığı tahmin edilir. Fakat incelenen bölümde Tabduk Emre'nin Sakarya Nehri'nin kıyısında yaşadığı bilgisi verilir (Özcan, 1989: 78). Tabduk Emre, Yıldırım Bâyezîd dönemi dervişleri arasında gösterilmiştir. Mürîdlerinden Yûnus Emre'nin, şeyhinin kapısında kırk yıl boyunca hizmet ettiği belirtilmiştir. Emre'nin Şeyh Ömer ve Şeyh Câfer isimli iki mürîdi daha olduğu kaynaklarda geçmektedir (Şahin, 2011: 12-13).

İncelenen bölümde Şeyh Yûnus Emre'nin Tabduk Emre'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.6.33. Eğitim Alınan Diğer Kişiler:

İncelenen bölümde biyografisi verilen kişilerin eğitim aldığı hocalar tespit edilmiştir. “Eğitim Alınan Diğer Kişiler” başlığı altında verilen, hakkında yeterli bilgiye ulaşılamayan 15 hoca tespit edilmiştir.

Hoca Abdülevvel: Şeyh Bedreddîn Mahmûdbin İsrâ’îl Abdülazîz eş-Şehriban bin Kâdî Simavna, Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hanefî olmak üzere 2 kişinin Hoca Abdülevvel’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Hoca Usameddîn: Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ’îl Abdülazîz eş-Şehriban bin Kâdî Simavna, Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hanefî Afâ olmak üzere 2 kişinin Hoca Usameddîn’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Ahmedî: Mevlânâ Şeyhî’nin Mevlânâ Ahmedî’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Azd: Mevlânâ Sâdeddîn Taftâzânî’nin Mevlânâ Azd’dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Esnevî: Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî’nin Mevlânâ Esnevî’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Fazlullah: Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ’îl Abdülazîz eş-Şehriban bin Kâdî Simavna’nın Mevlânâ Fazlullah’tan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Mehemed bin Mehemed bin Mahmûd Hâfız Buhârî: Mevlânâ İlyâs bin Yahya bin Hamza Rûmî’nin Mevlânâ Mehemed bin Mehemed bin Mahmûd Hâfız Buhârî’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Vâcid: Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa’d bin Mes’ûd Rûmî Hanefî’nin Mevlânâ Vâcid’den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Yegân: Mevlânâ Hızır Beg İbni Celâleddîn, Mevlânâ Mehemed bin Kâdî Ayaslug olmak üzere 2 kişinin Mevlânâ Yegân'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Mevlânâ Yûsuf: Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâîl Abdülazîz eş-Şehriban bin Kâdî Simavna'nın Mevlânâ Yûsuf'tan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Necmeddîn Kayserî: Mevlânâ Abdülmuhsin Kayserî'nin Necmeddîn Kayserî'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Ebû Bekr Sıddîk: Mecdûddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Firûzâbâdî'nin Ebû Bekr Sıddîk'tan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Şeyh Ebrukûhun: Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî'nin Şeyh Ebrukûhun'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Şeyh Nûreddîn Abdurrahman: Şeyh Zeyneddîn Ebû Bekr Mehemed bin Mehemed Hâfî'nin Şeyh Nûreddîn Abdurrahman'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Şeyh Zekeriyyâ: Şeyh Abburrahman Çelebî ibni Mevlânâ Hüsâmeddîn'nin Şeyh Zekeriyyâ'dan eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Şeyh Zeyn-i Kûlâl: Seyyid Şerîf Cürcânî'nin Şeyh Zeyn-i Kûlâl'den eğitim aldığı tespit edilmiştir.

2.2.7. Padişah Dönemlerine Göre Kişiler

Eserin incelenen bölümünde (2-142 sayfalar arası) 7 padişah dönemi ve bu dönemlerde yaşamış âlimlerin biyografileri tespit edilmiştir. Padişahların dönemi sırasıyla şu şekilde verilmiştir: Osman Gâzi Hân , Sultân Orhan Hân, Sultân Murâd Hân, Yıldırım Bâyezîd Hân, Sultân Mehmed Hân, Sultân II. Murâd Hân, Sultân II. Mehmed Hân.

2.2.7.1.Sultân Osmân Gâzi Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIII. Yüzyıl)

1. Baba İlyâs-ı Acem
2. Mevlânâ Edebâlî
3. Mevlânâ Hattâb bin Ebî Kâsım Karahisârî
4. Mevlânâ Tursun Fakîh
5. Şeyh Âşık Paşa
6. Şeyh Elvân Çelebi
7. Şeyh Hasan Çelebi
8. Şeyh Muhlis Baba

2.2.7.2.Sultân Orhan Gâzî Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIV. Yüzyıl)

1. Abdâl Murâd
2. Doglu Baba
3. Geyiklü Baba
4. Karaca Ahmed
5. Mevlânâ Alâaddîn Esved
6. Mevlânâ Abdülmuhsin-i Kayserî
7. Mevlânâ Candarlu Halîl
8. Mevlânâ Dâvûd bin Mehemmed bin Kayserî-i Karamanî
9. Mevlânâ Tâceddîn-i Kürdî
10. Mûsâ Abdâl
11. Şeyh Âhî Evrân

2.2.7.3.Sultân Murâd Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIV. Yüzyıl)

1. Meczûb Pûstîn-pûş
2. Mevlânâ Burhâneddîn Ahmed
3. Mevlânâ Kâdî Mahmûd
4. Mevlânâ Sadeddîn Taftâzânî
5. Mûsâ Paşa bin Mehemmed bin Mahmûd veya Kâdî-zâde Rûmî
6. Seyyid Şerîf Cürcânî
7. Şeyh Cemâleddîn Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed bin İmâm Fahreddîn Râzî

8. Şeyh Hâcî Bektaş Velî
9. Şeyh Mehemed Küşterî

2.2.7.4.Yıldırım Bâyezîd Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XIV. Yüzyıl)

1. Abdülmecîd bin Abdülatîf bin Melik
1. Ahmed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî
2. Hâfızüddîn Mehemed bin Mehemed Kerderî
3. Mecdüddîn Ebû Tâhir Mehemed bin Yakûb ibni Mehemed Şîrâzî-i Fîrûzâbâdî
4. Mehemed Asgar bin Mehemed bin Mehemed Cezerî
5. Mehemed bin Mehemed bin Mehemed bin Mehemed Cezerî
6. Mevlânâ Abdülvacid bin Mehemed
7. Mevlânâ Ahmed bin Mehemed bin Arabşâh Hanefî
8. Mevlânâ Ahmedî
9. Mevlânâ Alâaddîn Rûmî
10. Mevlânâ Bahâüddîn Ömer bin Kutbeddîn Hânefî
11. Mevlânâ Hâcî Paşa
12. Mevlânâ Hasan Paşa bin Mevlânâ Alâaddîn Esved
13. Mevlânâ İbrâhîm bin Mehemed Hânefî
14. Mevlânâ İzzeddîn Abdülatîf bin Melik
15. Mevlânâ Mehemed bin Abdülatîf ibni Melik
16. Mevlânâ Mehemed Şâh ibni Mevlânâ Şemseddîn-i Fenârî
17. Mevlânâ Necmeddîn Hanefî
18. Mevlânâ Safer Şâh
19. Mevlânâ Şemseddîn Mehemed bin Hamza bin Mehemedü'l-Fenârî
20. Mevlânâ Şeyh Şemseddîn Mehemed bin Alî Hüseyinî Buhârî
21. Mevlânâ Şeyh Hâmid bin Mûsâ Kayserî
22. Mevlânâ Şeyh Mehemed bin Mehemed bin Yûsuf Cezerî
23. Mevlânâ Şeyh Ramazân
24. Mevlânâ Şeyh Şahâbeddîn Sivasî
25. Mevlânâ Şeyh Yâr Alî Şîrâzî
26. Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Mevlânâ Şemseddîn-i Fenârî
27. Mevlânâ ve Evvelânâ Şeyh Abdurrahmân bin Mehemed bin Alî bin Ahmed

28. Şeyh Abdurrahmân Erzincânî
29. Şeyh Bedreddîn Mahmûd bin İsrâ'îl Abdülazîzü'ş-Şehîrbân bin Kâdî Simâvna
30. Şeyh Fahreddîn Rûmî
31. Şeyh Hâcî Bayram Ankaravî
32. Şeyh Kutbeddîn İznîkî
33. Şeyh Tabduk Emre
34. Şeyh Yûnus Emre

2.2.7.5.Sultân Mehmed Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XV. Yüzyıl)

1. Abdüllatîf Makdisî
2. Bolulu Şeyh Salâhaddîn
3. Mevlânâ Bâyezîd-i Sûfî
4. Mevlânâ Burhâneddîn Haydar bin Mehemed Hirevî
5. Mevlânâ Ebû Abdullâh Mehemed bin Süleymân bin Sa'd bin Mes'ûd Rûmî-i Hanefî
6. Mevlânâ Fahreddîn Acemî
7. Mevlânâ Fazlullâh
8. Mevlânâ Kara Yakûb İdrîs Bin Abdullâh Hanefî
9. Mevlânâ Karamanlu Sarı Yakûb
10. Ömer Dede
11. Şeyh Abdülmuti
12. Şeyh Abdurrahîm bin Emîr Azîz Merzifonî
13. Şeyh Abdurrahmân Çelebi ibni Mevlânâ Hüsâmeddîn
14. Şeyh Baba Nehhâsî Ankaravî
15. Şeyh Bedreddîn
16. Şeyh Bedreddîn Ahmer
17. Şeyh Lütfullâh
18. Şeyh Muslihiddîn Halîfe
19. Şeyh Muzaffereddîn Lârendî
20. Şeyh Pîr İlyâs
21. Şeyh Şücâeddîn Karamanî
22. Şeyh Zekerîyyâ Halvetî

23. Şeyh Zeyneddîn Ebû Bekr Mehemed bin Mehemed Hâfi

2.2.7.6.Sultân II. Murâd Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XV. Yüzyıl)

1. Hamza Karamanî
2. Mevlânâ Alâaddîn Alî Koçhisârî
3. Mevlânâ Alâaddîn Tûsî
4. Mevlânâ Fakîh Bahşâyîş
5. Mevlânâ Fethullâh Şîrvânî
6. Mevlânâ Hasan bin Emîr Alî
7. Mevlânâ Hızır Beg ibni Celâleddîn
8. Mevlânâ Hızır Şâh
9. Mevlânâ Hüsâmeddîn Tokatî
10. Mevlânâ ibni Temcîd
11. Mevlânâ İlyâs bin İbrâhîm Sinabî
12. Mevlânâ İlyâs bin Yahya bin Hamza Rûmî
13. Mevlânâ İlyâs Hanefî
14. Mevlânâ Kâdî Balat
15. Mevlânâ Mecduddîn
16. Mevlânâ Mehemed bin Armagan bin Halîl
17. Mevlânâ Mehemed bin Beşîr
18. Mevlânâ Mehemed bin Gâzî Mînâs
19. Mevlânâ Mehemed bin Kâdî Ayaslug
20. Mevlânâ Mehemed bin Kutbeddîn İznikî
21. Mevlânâ Mehemed Şâh ibni Mevlânâ Yegân
22. Mevlânâ Seydî Ahmed bin Abdullâh Kırımî
23. Mevlânâ Seyyid Alâaddîn Alî Semerkandî
24. Mevlânâ Seyyid Alî Komanatî
25. Mevlânâ Süleymân Çelebi ibni Halîl Paşa
26. Mevlânâ Şemsülmilleti Veddîn Ahmed bin İsmâ'îl Gürânî
27. Mevlânâ Şerefüddîn bin Kemâl Kırımî
28. Mevlânâ Şeyh Ahmed
29. Mevlânâ Şeyh Mehemed
30. Mevlânâ Şeyhî

31. Mevlânâ Şücâaddîn İlyâs
32. Mevlânâ Şükrüllâh
33. Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm
34. Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm Yahşî Fakîh
35. Mevlânâ Yûsuf Bâlî ibni Mevlânâ Yegân
36. Seyyid Alî Acemî
37. Şeyh Akbıyık Sultân
38. Şeyh Hasan Hâce
39. Şeyh Müslihuddîn
40. Şeyh Pîrî Halîfe Hamîdî
41. Şeyh Velî Şemseddîn

2.2.7.7.Sultân II. Mehmed Hân Döneminde Yaşamış Kişiler (XV. Yüzyıl)

1. Mevlânâ Husrev
2. Mevlânâ Hayreddîn Halîl bin Kâsım bin Hâcî Safâ
3. Mevlânâ Mehmed Zeyrek

Tablo 2. 7. Padişah Dönemlerine Göre Kişilerin Dağılımları

PADİŞAH	SAYI	%
Sultân II. Murâd	41	31,78
Sultân Bâyezîd	34	26,35
Sultân Mehmed	23	17,84
Sultân Orhan Gâzî	11	8,52
Sultân Murâd	9	6,97
Sultân Osmân Gâzî	8	6,20
Sultân II. Mehmed	3	2,34
TOPLAM	129	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3. Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik (2-142 sayfalar arası)

3.1. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

1. Metinde geçen Arapça âyet, hadis ve ibâreler metin içerisinde eğik olarak çeviriyazıyla verilmiş, anlamları dipnotta eğik olarak yazılmıştır.
2. Farsça “vav-ı ma'dule” “h^v” şeklinde gösterilmiştir.
3. Metinde hemzeli ve “y”li şekilleri olan kelimeler yazımında hemzeli şekilleri tercih edilmiştir. (dakâyık/dakâóik, hakâyık/hakâóik, şakâyık/şakâóik gibi).
4. Metinde sayfa numaraları koyu köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir. ([90], [35], [140] gibi).
5. Metin içerisinde doğrudan anlatım şeklinde verilen konuşmalar tırnak (“ ”) işareti içerisinde verilmiştir.
6. “Mısra”, “beyt”, “şi'r”, “tarih”, “mesnevi”, “kıta”, “matla” ifadelerinden sonra (:) işareti konularak koyu bir şekilde yazılmış ve dize ya da beyitler alt satırda ortalı yazılmıştır.
7. Eserde XVI. yüzyılda kullanılan Eski Anadolu Türkçesi imlâsına uyulmuştur. (yirde, virdi, gelüp, itdükde gibi).
8. Eser içerisinde geçen “Mehmed” isminin yazımında “Mehemmed” şekli tercih edilmiştir.
9. Metinde verilen derkenarlar cümlelerin anlam akışına uygun olarak metin içerisine yerleştirilmiştir.

3.2. Çeviri Yazı Alfabesi

ا	a, ā	ذ	z	ع	‘
أ	’	ص	ş	غ	ğ
ث	s	ض	đ, ž	ق	ķ
ح	ħ	ط	ṭ	ك	k, ñ, g
خ	ḫ	ظ	ẓ	خوا	ḫ _v

3.3. Hadâ’iku’ş-Şakâ’ik’ın (2-142 sayfalar arası) Çeviri Yazılı Metni

[2] Tercüme-i Şakâ’ik-ı Nu’ māniyye

Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm

*Allāhümme elhimmnā ḥaḳā’iḳa ḥadā’iḳi şakā’iḳi’ş-şu’ūni bi-lā raybin ve lā meyūnin ve nevvera ḳulūbenā bi-şakā’iḳi ḥadā’iḳi ḥaḳā’iḳi sırriḳe’l-meknūni fī külli bādīn ve mekmūnin¹ inneke ta’lemū mā yūsirrūne ve mā yu’linūn² ve şalli ve sellim ‘alāmen yesteşfī’u bihi’l-‘ālemūne fī (yevmi yub‘aşūn)³ ve ‘alā ālihi ve aşḫābihi ellezīn e hūm (‘ani’l-lağvi mu‘riḳūnmā)⁴ şalla’l-muşallūn. Fātiḥa-i fāyiḥa-i āyāt-ı beyyināt ḥamd ü şenā ve seb‘u’l-meşānī’-i iḥlāş mebānī-i müntehā-yı bī-müntehā ki bülbülān-ı ḥadā’iḳ-i ḥaḳā’iḳ-i ḳudsiyye ve tūṭiyān-ı sūḥan-serāyān-ı daḳā’iḳ-i ünsiyye anuñ nevā-yı edāsında *subḥāneke mā ‘arefnāke ḥaḳḳa ma’ rifetike*⁵ kelāmını güyā vü mütekellim ve lā uḫşī şenā’en ‘aleyke ke-mā eşneyte‘alā nefsike⁶ peyāmını nāṭıḳ u müterennim olurlar. Şi’r:*

İ’tişāmü’l-verā bi-mağfiretike

‘Aceze’l-vāşifūne’an şifatike

Tüb ‘aleynā fe-innenā beşerun

¹ Allahım işlerin gelincik bahçelerinin hakikatlerini bir şüphe olmadan ilham et bize.

² Gizlediklerini ve açığa çıkardıklarını bilir (Nahl, 23.)

³ Diriliş günü (Şuara 26.)

⁴ Boş işlerden yüz çevirirler (Müminün, 4.)

⁵ Ey Allah’ım seni olması gerektiği şekilde bilip tanıyamadık.

⁶ Allah’ım ben senin övgünü ve sıtayışını yapamam, sen kendini sıtayış ettiğin gibisin.

*Mā 'arefnāke haḳḳa ma'rifetike*⁷

Nazm:

Bā-ḥudūş-ı simāt u naḳş-ı cihāt
K'ey tevān güft na' t-ı zāt u şıfāt
Ü āzān-ı berter-est ü 'ālīter
Ki be-vaşfeş nuḳḳ zenend beşer⁸

Ol nāzım-ı külliyyāt-ı mükevvenāt manzūme-i ḥikmet-i mażmūn ve münşī-i mecmū' a-i mübde'āt menşūre-i ḳudret-i meknūn ya'nī şānī' -i bī-çūn ḥazretlerinüñ cenāb-ı eḥadiyyetine sezā vü revādur ki mütemeşşiyān-ı şerī'at-ı Yezdāniyye'yi ve müteḫarriḳān-ı sünen sünen-i Sübhāniyye'yi ḥuşūşān i'lām-ı 'ulemā'-i Nu'māniyye'yi ve 'l-lezīne utū'l-'ilme derecā⁹ feḥvāsınca derecāt-ı 'āliyāta terfī' idüp ve men yu'te'l-ḥikmete fe-ḳad ūtiye ḥayrān keşirān¹⁰ mağzāsınca ḥikmet-i nābiğa-i sābiğa ile tevḳī' eyledi ve şalāt-ı vāşılāt-ı şalavāt u teslīmāt ol ümmü'l-ḳitāb-ı eḥādīş-i Aḥmediyye-i Muḥammediyye ve faşlü'l-ḥiḫāb-ı aḥbār-ı eḥadiyye-i şamediyye maḳḫta' -ı tercī' -bend-i nübüvvet ve şāh-beyt-i ḳaşīde-i risālet ḥazretlerine erzānīdür ki nüşḥa-i vücūd-ı şerīfi kelime-i cāmi' a-i lāyiḫāt-ı sāniḫāt-ı şaḥāyif-i lāhūt ve fihrist-i deḳā' iḳ-i reḳā' iḳ-i sebūr-ı zebūr-ı ceberrūtdur. **Şi' r:**

Ḳul li'leżīne racev şefā'ate Aḥmede

*Şallū 'aleyhi ve sellimū teslīmā*¹¹

Ve leḫā'if-i şerā'if taḫiyyetü mekrumet ve ālāf-ı eşnāf-ı maḫmedet ü mağfīret āl ü aşḫāb ve itbā' u eşyā' ma olsun ki ḥazret-i bā-nażret-i bārīnün şıfāt-ı cemāl ve nu'ūt-ı kemāline mażhar olan zāt-ı şerīf-i Muḥammedī'ye itbā' ü maḫabbetleriyle *ḳul in küntüm tuḫibbū nallāhe fe'ttebi'ünī yuḫbibkümi'llāh*¹² feḥvāsınca ol gürūh-ı sa'ādet-şükūha nüvīd-i maḫbūbı ve müjde-i maḫlūbı müyesser oldı. **Şi' r:**

Bā-nebī güft īzed-i mütte'al [3]

Ki be-ümmet resān be-ḥüsn-i maḳāl

⁷ Tüm dünyalılar senin mağfertine tutunmuşlar . Zira tüm tanıtımcılar seni tanıtmaktan acizler. Bizi affet ve tövbemizi kabul et, çünkü biz sadece bir insanız. Seni gerektiği gibi tanıyamamışız.

⁸ Bilgilerimizdeki eksikliklerle onun zatını ve vasfını nasıl övebiliriz. O kadar yüce ve her şeyin üstündedir ki insanoğlu onun sıfatı hakkında konuşamaz.

⁹ Allah, kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin (Mücādile, 11.)

¹⁰ Şüphesiz kendisine hikmet verilene büyük bir hayır da verilmiştir (Bakara, 269.)

¹¹ Peygamberin şefaatinde isteyenlere de ki, siz de ona salat edin ve tam bir teslimiyetle ona selam verin.

¹² De ki: "Eğer siz Allah'ı seviyorsanız bana uyun; Allah da sizi sevsin (Ali İmran, 31.)

İn tuhibbū'l-ilāhe fe-ttebi' ūn
Nist kār ez-mütābi' at-ı bīrūn
Māye-i kurb-ı haq mütābi' at-est
Pey-revān-rā sebaq mütābi' at-est
Her ki der-ittibā' -i men şude kem
Ser-zed-i āḡar zi-ceyb-i *yuḡbibkūm*
Her ki cān der-mütābi' at der-bāḡt
Ḥūkm-i *yuḡbibkūmū'llāh-eş* benevāḡt¹³

Ma'şer-i Ādem meşīme-i 'ademden tevellūd idüp aḡşicān-ı muḡtelife mü'telife olduḡdur

Ḥāk-i pāk-i Ādem ve ḡinet-i bā-ḡayyibet-i insānı *ḡamirtü ḡinete ādeme bi-yedi erbe'ine şabāḡan*¹⁴ muktezāsınca yed-i ḡudretle taḡmīr olup teẓād-ı emzice ve iḡtilāf-ı keyfiyyāt ve tebāyūn-i ḡabāyī' ve teḡālūf-i enyāt ile muttaşīf olan işḡiksāt-ı erba' a-i muḡtelife aḡsen-i taḡvīm ūzre mü'telife oldı. Ābā'-ı heft-gāne-i 'ulvī ve ūmmehāt-ı çehār-gāne-i süflīnün imtizāc u izdivācıyla erḡām-ı irādet ve meşīme-i meşīyyetden tevellūd eyleyen mevālīd-i şülüşenün ecell-i necābet-eşeri ya'nī terkīb-i beşeri ve *şavverahūm fe-aḡsene şuverekūm*¹⁵ maẓmūnınca aḡsen-i şüver ūzre muşavver oldı. Lüḡf-ı ḡalk u emr ve ḡüsn-i tekvīn ü inşā ile heyülā-yı insāniyye ḡayli şüret buldı. *Fe-tebāreka'llāhü aḡsenü'l-ḡālīḡin*.¹⁶ İmdād imdād-ı Rūḡū'l-ḡuds'üñ feyzān-ı sermedīsinden ḡāşıl olan ḡuvve-i 'āḡıle ve nefsi nāḡıkanun ḡuvvetiyle ol cevher-i ismi maẓhar-ı esmā oldı. **Şi'r:**

Kūdret-i ūst ki pervered beşīrīn-kārī
ḡūḡī-i nāḡıḡa-rā der-şekeristān-ı maḡāl
Ḥikmet-i ūst ki pervāne-i dīn dād be-'aḡl
Tā nihad-ı şem' -i hidāyet be-şebistān-ı celāl¹⁷

¹³Allah, Peygamber Efendimize dedi ki; ūmmetinle hoş bir dille konuş. Eḡer Allah'ı severseniz bana uyun. Bu işin aslı bu yola uymaktır. Allah'a yaklaşmanın özü O'na uymaktır. Her kim ki bana uymazsa Allah'ın sevgisinden uzaklaşır. Her kim ki bu yola canını verse Allah'ın sevgisi onun üzerine olur.

¹⁴Kendi ellerimle insanoḡlunun tınıyetini kırk sabahda yarattım.

¹⁵Size düzenli bir biçim (suret) verdi; suretlerinizi güzel yaptı (Teḡabūn Suresi, 3.)

¹⁶Yaratıcıların en güzeli olan Allah, ne yücedir (Müminun, 14.)

¹⁷Bu onun gücüdür ki sanatı ile papaḡanı, laf dünyasında belāgatlı ve iyi konuşan biri yaptı. Bu onun hikmetidir ki din keleşine akıl verdiki celal şebistanına hidayet işḡı olsun.

Ve ‘allemel ādemel esmā’e küllehā¹⁸ mazmūnunca merā’i kevnī ve merāyā-yı ‘aynīden mezāhir-i zevāhir-i esmā vü şifāt olan zevāt-i ‘āliyānuñ esmā’-i ismīsini ve ‘alleme’l-insāna mā lem ya‘lem¹⁹

Hāzret-i Ādem ‘aleyhi’s-selām inbā’-i ebnā’-i ādemi inbā’ itdügiçün mazhar-ı tafđil olduĝunuñ tafşilidür.

İnnī cā‘ilün fi’l-arzı halīfe²⁰ müfāveze-i şerīfesinde sübhāneke lā ‘ilme lenā illā mā ‘allemtenā²¹ kelām-ı mu‘cizü’l-māmeni kı‘il olan sevākin-i emākin-i ‘ālem-i bālānuñ ya‘nī zümre-i melā’ik-i ārā’ik ü vālānuñ muḥāt-ı ‘ilmleri olmayan serā’ir-i zamā’ir-i ĝaybiyyeden ḥaber virdügiçün meshūd ü maḥsūd olup Ḥallāk u Rezzāk-ı ‘ālem anuñ ḥaqqında ve leḳad kerremnā benī Ādeme ve ḥamelnāhüm fi’l-berri ve’l-baḥri ve razeḳnāhüm mine’t-tayyibāt ve feḳḳalnāhüm ‘ale’l-‘ālemīn²² diyü ‘ämme-i ‘ālemiyān üzre tafđil ü tebcil eyledüĝini tafşil eyledi. **Şi‘r:**

Dest-i şun‘-eş gil-i ādem çü sereşt
Be-ḥalīfe garī-eş nām niyişt
Tāc-ı tekrīm nihād ez-kerem-eş
Dād ez-‘allem-i ādem ‘alem-eş
Be-ser-i mesned-i ta‘līm niş-est
Tā‘ inān-rā dehen ez-ḫa‘be-best
Heme-rā kerd teraşşuḫ-zānā
Reşḫ-i sübhāneke lā ‘ilme lenā²³

¹⁸ Ve Adem'e isimlerin hepsini öğretti (Bakara, 31.)

¹⁹ İnsana bilmediğini öğretti (Alak, 5.)

²⁰ Muhakkak ben, yeryüzünde bir halife var edeceğim (Bakara, 30.)

²¹ Sen yücesin, bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yok (Bakara, 32.)

²² Andolsun, biz Ademoğlunu yücelttik; onları karada ve denizde (çeşitli araçlarla) taşıdık, temiz, güzel şeylerden rızıklandırdık ve alemlere üstün kıldık.

²³ Yaratıcının eli, insanoğlunu yaratınca onu halife ilân etti. Cömertliğinden başına hürmet tacı koydu. Eğitim tahtının başında oturdu. Alaycıların ağızını kapattı ve herkese şunu açıkladı ki sen münezzehsin ve senin öğrettiğin hususlar dışında bir bilgimiz yok.

Nüşha-i vücūd-ı insān mazhar-ı esmā' olan ekvānuñ ḥaḳā'ıḳ ü deḳā'ıḳına vuḳūf u
şu'ūrı olup mazhar-ı 'ilm ü 'irfān olduğunu beyāndur

Erbāb-ı rüyet ve aşhāb-ı başiret ḥazretlerine mübeyyen ü mu'ayyendür ki *ve mā
ḥalaḳtü'l-cinne ve'l-inse illā li-ya'budūr*²⁴ maẓmūnı üzre ḥilkat-i 'ālem ve bi'set-i
Ādem'den maḳşūd-ı aşlı kemā-hiye maḥz-ı 'irfān-ı ilāhīdür. **Şi'r:**

Tu-rā ez-be-her-i 'irfān āferīdend

Be-'irfān ez-dū 'ālem bergüzīdend

Pey-i 'ıtr-est çüb-i 'ūd ber-şāḥ

Ne-hīzem sāzed ez ve'y merd-i ṭabbāḥ²⁵

Re'y-i irādet ve imtizāc-ı kāf u nūnla fihrist-i kāf-ı ḳademden 'ālem-i tafşīle kelān
mufaşşalāt-ı mükevvenātuñ esrārına intıḳāl ve bu maḳūle delā'il-i celā'il ile ḥallāḳ-ı
bāhirü'l-ceberrūtuñ vaḥdāniyyetine istidlāl eylemekdür. **Şi'r:**

Fefi külli şey'in lehü āyetün

*Delīlün [4] 'alā ennehü vāḥidün*²⁶

Evliyā-yı evliyā-yı 'irfān lisānında 'ālem-i şuḡrā belki 'ālem-i kübrā diyü ta'bir
olınan nüşha-i mecmū'a-i insāndan cüz' olan penç ḳā'ime-i ḥavās ḥamse-i
ḳā'imenüñ mezāyā ve nükātını ve ḥavāşisinde müdrec olan leṭā'if-i maşnū'anuñ
şanā'ātını derk ü fehm eylemekdür. **Nazm:**

Ādemī çī-st berzah-ı cāmi'

Şüret-i ḥalḳ u ḥaḳ der u vāḳı'

Nüşha-i mücmel-est vü maẓmūn-eş

Zāt-ı ḥaḳ u şıfāt-ı bī-çün-eş

Yek şıfat nīst ez-şıfāt-ı Ḥudā

Ki ne der-zāt-ı ü buved peydā²⁷

*ve yetefekkerüne fi ḥalḳı's-semāvāti ve'l-arz*²⁸ muḳtezāsınca külliyyāt-ı mükevvenāt-
ı ekvāndur menşūrāt-ı şafaḥāt-ı ṭabaḳāt-ı zemīn ve fuḳarāt-ı eṭbaḳ-ı evrāḳ-ı āsmān-ı
ber-terinde müdrec olan āşār-ı celīleyi tefekkür eylemekdür. **Nazm:**

²⁴Ben, cınleri ve insanları sadece bana ibadet etsinler diye yarattım (Zariyat, 56.)

²⁵Seni irfān için yarattılar. Her iki âlemde seni ifān için seçti. Ud ağacı dlda kokması için vardır, aşçının onu odun olarak yakması için değil.

²⁶Her şey ondan bir işarettir. Onun yalnızlığının delilidir.

²⁷İnsanoğlu nedir? Hem Hak (Allah) hem de halkın temsilidir. İnsanın yaratılışı çözülemeyecek bir sırdır. Allah'ın eşsiz sıfatları onda vardır, br tane Allah'ın sıfatı yok ki insanda bulunmasın.

*Ve izā nazarte ile's-semā 'i bi-nazra
Fe-era's-semā'e tedüllü enneke vāhidün*

*Ve izā nazarte ile'l-kevākibi nazra
Fe-era'l-kevākibe li'l-mükevķibi şāhidün²⁹*

*inne fī halkı's-semāvāti ve'l-arzı vehtilāfi'l-leyl ve'n-nehāri-le-āyetün li-ķavmin
ya'ķılūr³⁰ fehvāsınca şudūr-ı sūtūr-ı şühūr u dühūrda tesvīd olunan şeb-i deycūr ile
rüz-ı pür-nūruñ ihtilāfında ve ebvāb-ı fuşul-i erba'a-i müteḫālifenüñ i'tilāfında
müdreç ü müdmic olan şad-hezār esrārı beyāz-ı taḫķiķe iḫrāç eylemekdür. Şi'r:*

*İnşā-yı şubḫ kudret-i ḫaḫ bī-nuḫaḫ nivişt
Mektüb-ı şām-rā hemegi noḫḫahā nihād
Peyv-est ferd ferd-i felek-rā be-yek-diger
Terkīb-i müfredāt-ı 'anāşır zi-hem küşād³¹*

**Efrād-ı insānuñ kemālāt-ı nefsanıyyeleri ihtilāfāt-ı melekāt-ı ezeliyye üzre mütefāvit
olup derecāt-ı müteḫālife üzre mecbül u meftūr olduklarıdır**

Sābıķa-i 'ilm-i muḫit-i ezeli'de bi-ḫarīķi'l-icmāl mermüz olan isti'dādāt-ı fiḫriyye ve
melekāt-ı cibiliyye yeksān olmayup medār-ı tekvīn ü ibdā' olan ḫükm-i fā'ıķa
iḫtiżāsı üzre mütefāvit ü müteḫālif olmağın kemālāt-ı insāniyyete daḫı 'ālem-i ḫalkda
mütefāvit zuḫūr u bürüz idüp ezeli-āzālda olan miḫdār-ı muḫadder ve ḫadd-i
maḫdūd üzre taḫşil ü tekemmül olunur. Kısmet-i ezeliyyede farz u taḫdir olunur, farz-ı
muḫadder ḫadar zafer bulunur. *İnnā külli şey'in ḫaleķnā bi-ķaderin³²* Her kişi
muḫadderü'l-āmāl ve müdebbirü'l-iḫvānuñ naşb ü ref' itdüğü merāķi-i melekāt-ı
ezeliyyeden kendü için muḫadder olan pāyeden ğayrı bir pāyeye irtifā itmez. Ḥazret-
i muḫaddir muḫadder ü müyesser meyser itdüğü mevķıfuñ bir ḫadem ilerüsine ve
girüsine gitmez *zālike taḫdirü'l-'azizi'l-'alim³³*. Şi'r:

Herkes ez-feyz behre-i yābed

²⁸ *Ve göklerin ve yerin yaratılışı konusunda düşünürler (Âl-i İmrân, 191.)*

²⁹ *Eğer gökyüzüne bakar isen gökyüzünü okuyanların gözüyle sana bir şey görünür. Ama eğer yıldızları okuyanların gözü ile yıldızları bakarsan o zaman yıldız şahit olur.*

³⁰ *Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün ard arda gelişinde, düşünen bir topluluk için gerçekten ayetler vardır (Bakara, 164.)*

³¹ *Hak, kudretiyle sabahın yazılışını noktasız, gece sözcüğünün yazılışını da noktalı yaratmıştır. Felekleri birbirine bağılı olarak yaratmış. Bu unsurlar arasındaki farkları göstermiş (hava, su, toprak, ateş).*

³² *Hiç şüphesiz, biz her şeyi bir kader ile yarattık (Kamer, 49.)*

³³ *Bu, üstün ve güçlü olan, bilen (Allah)ın takdiridir (Yasin, 38.)*

Lik dāred tefāvüt-i bisyār

Ber-kesī mī-resed aqall-i kelil

Mer diger-rā resed füzün zi-şümār³⁴

Aşhāb-ı kemālāt-ı nefsanıyye ihtilāf-ı meşārib iktizāsıyla iki tarīka müteṭarriḳ olup baʿ zısı ʿilm-i zāhire taʿ alluḳ ve baʿ zısı ʿilm-i bāṭına teʿ ammuḳ itdūgi taşvirdür

Bu cümle-i cemāle-i celīle ihtilāf-ı meşārib ve teḡayür-i ṭabāyiʿ ile müteḡālif olup ḳavl-i şāriḥ üzere tavşif ü taʿ rif olunan ol cins-i ʿālī iki nevʿe mütenevviʿ oldu. Bir nevʿi aşhāb-ı ʿilm-i zāhirdür ki ʿallāmüʿl-ḡuyüb ve keşşāfüʿs-serāʿir uşul-i meşrūʿ at u mesmūʿ atı aşl u ferʿ ile ve furūʿ-ı maʿ ḳülāt u menḳülātı ḡavāşisiyle ol ṭāʿifeye şerḡ ü keşf ve tevzih ü işlāḡ ve izāḡ u telvih eyledi. Bir nevʿi daḡı sālīk-i mesālīk-i taşavvuf ve nāhic-i menāhic-i taşarruf olan erbāb-ı bāṭındur ki deḡāʿiḳ-i reḡāʿiḳ-i esmā ve şifātı Ḥüdā-yı ʿālem anlara taʿ līm ü tefhīm idüp esrār-ı esmār-ı İlähiyyeʿyi telḳin eyledi. Fātiḡa-i nāme-i aḡvālleri *ülāʿike ḡümüʿl-muḳarrabün*³⁵ ve ḡātime-i ceride-i āmālleri *ülāʿike ḡümüʿl-vārişüne ellezine yerişüneʿl-firdevse ḡüm fiḡā ḡālidün*³⁶ dūr.

Taḳdīm-i biʿ z-zīkr olunan nevʿ-ı evvelūñ eşnāfını beyān ider [5]

Nevʿ-ı evvelūñ taḡtında eşnāf-ı keşire vardur ki her faşlı bir faşlı-ı mümeyyiz ile mütemeyyiz olup fūnūn-ı ʿadideden birisine intisāb-ı iktisāb itmekle ḡayri eşnāfdan anuñla mümtāz olmuşdur.

Şımf-ı Evvel

Bir şımfı mutaşarrıfān-ı fenn-i şarfıdur ki bināʿ-ı vüçüdları ḡurūf-ı zurūf-ı ʿilletden şaḡih ü sālīm olup mezid-i taşrif-i ebvāb-ı fezāʿil ile meşādir-i ḡariḡalarından merāḡ-ı ervāḡ ve maḳşūd-ı erbāb izāḡ olmaḡa sezāvār-ı āşār müştāḡ oldu.

Şımf-ı Şānī

Bir şımfı naḡviyyūndur ki tevābiʿ-ı nevābiḡ-ı ʿulūm ve ʿavāṭif-ı leṭāʿif-ı maʿ ārif ol ṭāʿifeye tābiʿ ü maʿ ṭūf olduḡı sebebden rubāʿ-ı buḳāʿ-ı münderise-ı ʿāvālimde

³⁴Herkes Allah'ın bereketinden bir nebze feyz alıyor. Ancak bunlar arasında fark var. Kimisine en az kimisine sayısız miktarda yetiştiriyor.

³⁵İşte yakın olacak onlardır.

³⁶İşte dinin varisi olacak onlardır. Ki onlar Firdevs (cennetlerin)e de varis olacaklardır; içinde ebedi olarak kalacaklardır (Müminun, 11.)

‘alem-i ‘ilm-i mahfûz u meksûr iken menşûb u merfû‘ u fazl fazl u hüner munfaşıl iken mevşûl ü mecmû‘ oldı. İ‘râb olınan ma‘nâya mebnî olan mesâ‘î-i şâfiye-i kâfiyeleri zühûr u şudûr buldı. **Şi‘r:**

Be-sûy-ı ‘ilm ü bā-naḥv-i kemālāt.

Küned her yek ez-îşân şarf-ı evḳāt³⁷

Şınıf-ı Şâlis

Bir şınıfı erbâb-ı mantıḳdur ki ‘ilm-i mizân-ı meziyyet-i izân ile tertîb ü terkîb eyledükleri muḳaddemât-ı ‘ilmiyyeleri müntic-i netâ‘ic-i ‘âliyye olup her biri mertebe-i taşavvurdan ḥâric ḳazâyâ-yı mûcibe-i külliyye-i ‘ulûm-ı celiyyenüñ mevzû‘ât u maḥmûlâtınüñ şugrâsını ve kübrâsını taşdıḳ ü taḥḳıḳ eyledi. **Mışrâ‘:**

İn cümle netâ‘ic zi-taşavvur-ı bîrûn³⁸

Şınıf-ı Râbi‘

Bir şınıfı aşḫâb-ı ma‘ânî ve beyândur. Rûz-ı ezelde vaşl ü faşl ve ḥaşr u ḳaşr olınan ḥâlât-ı muḳteziye üzre tekîdât-ı te‘yîdât-ı ilâhiyye ile mü‘eyyed ü mü‘ekked olup muḥassinât-ı şuveriyye vü ma‘neviyye ile pîrâste vü ârâstelerdür. Her birinüñ ḥâmetirâşî fi‘l-meşel sekkâkî-i zemân ve ḳalemi miftâḥ-ı fazl u ‘irfân olup nûn u devâtı te‘yîd-i ‘ulûmda nûn-ı te‘kîd meşâbesindedür. Bedâyi‘ -i revâyi‘ -i mebnî‘ -i raḥbû‘l-beyânı muḥtaşar u muḥavvel ve mücmel ü mufaşşal izâh idüp mânend-i Aḥfeş fazl-ı İfḥaş ü Eşher ile meşhûr oldı. **Şi‘r:**

Be-devât ü be-ser-i ḥâme vü nûn

Kerde îşân heme te‘yîd-i fûnûn

Nûn-ı te‘kîd şude nûn-ı devât

Çeked ez-ḥâme-i şân âb-ı ḥayât³⁹

Şınıf-ı Ḥâmis

Bir şınıfı kelâmündür. Bu ḫâ‘ife merşad-ı evvel ve mevḳıf-ı ezelde keyfiyyât-ı laḫîfe ile tekeyyüf idüp cevâhir-i ḫalîḳa-i necâbet ḫalîḳalarında i‘râz-ı iḡrâz-ı ‘ilmiyye müteḫayyiz oldı. Mezâhib-i bâḫıla ve ‘aḳâ‘id-i ‘âḫıladan i‘tizâl eyleyüp tecrîd-i

³⁷ İlim öğrenmek yolunda her biri zaman harcadı.

³⁸ Bu cümlelerin sonucu hayalin dışındadır.

³⁹ Kalemının ucuyla ve hokkasıyla tüm sanatları onaylamıştır. Onun hokkası ile yazılan harfler onaylanmış. Kaleminden hayat suyu damlıyor.

tefrīd-i nüfūs-ı nāṭıka eylemegin her biri mīr-i şadr-ı cāh ü celāl ve seyyid-i eyyid-i erbāb-ı kemāl oldı. **Şi'r:**

Be-ḥüsn-i mantıq u lütf-ı kelām ü lezzet-i nuṭq
Resīde maqşad-ı dil-rā vü mevķif-i cān-rā⁴⁰

Şınıf-ı Sādis

Bir şınıfı aşḥāb-ı uşul ü furū' dur. İftitāḥ-ı farz ü taķdīrde mefrūz u muķadder ve manşuş u muķarrer olan erkān-ı şerā'it-i 'ulūm-ı iķāmet idüp kendülerüñ uşul-ı i' tikādātını taşḥih ü tenķih eyledükden soñra her biri ḥāvī vü muḥit olduğı kenz-i defin-i bedāyi' -i revāyi' -i fıķhiyyeyi ve dürer-i ğurer-i [6] mesā' il-i şer' iyyeyi keşf-i nāfi' ile ışlāḥ u izāḥ eyleyüp ğāyet-i beyānla tibyān eyledi. **Şi'r:**

İn çinīn fāzılān-ı şer' -i şī' ār
Kesb kerde fezā' il-i bisyār
Ḥikmet-i aşl u fer' verzīde
Be-terāzū-yı şer' sencīde⁴¹

Şınıf-ı Sābi'

Bir şınıfı aşḥāb-ı tefsīrdür. Qur'ān-ı azīm-i vācibü't-ta' zīmüñ kāmūs-ı luğāt-ı ābdārına ğavs ü ğamş idüp şıḥāḥ-ı melāḥ-ı kelimāt-ı cevheri iltimā' u aḥterī irtifā' ını taşārīf-i fenn-i şarf üzre taşrīf ü terşif eyledükden soñra kavā' id-i mümeħhide-i şanādīd-i i' rāb üzre i' rāba mebnī olan aḥvāli i' rāb ü i' lām eylediler. Bu tā'ife kelām-ı kadīm-i kavīmüñ verā' -i ḥucub-ı elfāzda mestüre olan rumūz u nükātını ve mecāzāt u isti' ārātını beyān-ı bedi' ile tibyān idüp mermūzāt-ı meknūzāt-ı Furķāniyye'nüñ mağz ü lübüne dest-res buldı. Her biri keşşāf-ı müşkilāt-ı me' ālim tenzīl olup tefsir-i iksir-te'şirde Beyzāvī gibi yed-i beyzāları zāhir oldı.

Şınıf-ı Şāmin

Bir şınıfı erbāb-ı dirāyetden aşḥāb-ı rivāyete müte' allıķ başt-ı ḥadīş eyleyenlerdür. Rāviye-i rivāyetden mürtevī olan rāviyān eḥādīş-i nebevīyye ve vāridān-ı mevārid-i vāridāt-ı Muştafaviyye'nüñ ifāza eyledükleri meşāri' -i şerāyi' -i Muḥammediyye'den

⁴⁰Mantıĝın güzelliği ve sözün lütfü ve konuşmanın zevki ile kalp maksadına ulaştı.

⁴¹Böylece şeri'atın sembolünü taşıyan faziller çok bilim ve fazilet elde etmişler. Hikmetin ana ve alt konularında çalışmışlar. Şeri'at terazisi ile ölçülmüşler.

‘uyūn-ı mesā’il-i sâ’il olup ol tã’ife-i ‘azbü’l-beyānuñ her birisi dil-teşnegān ümmeti sîrāb ü şādāb eyledi.

Şınıf-ı Tāsi‘

Bu şınıf celilü’l-ıqadr zıkr olınan cümle-i cemilenüñ verāsında bir gürūh-ı celıldür ki ‘unvān-ı nāme-i nām-ı nāmileri e’imme-i dīn ve zümre-i müctehidīndür. Fırқа-i mezkūre ictihād-ı celī vü şaḥīḥ ile celā’il-i delā’il-i erba‘adan celālet-i şānı kıyāsa kıābil olmadığı mecma‘-ı ‘aleyh olan ecell-i nuşūş-ı fūşūş-ı aḥkām-ı dīniyye-i yakīniyyeden ya‘nī Qur‘ān-ı Mecīd’den istintāc-ı aḥkām-ı şer‘iyye-i fer‘iyye eyleyüp ḥalk-ı ‘ālemüñ şāfi‘i olan ḥazret-i risālet-menziletüñ iḥbār-ı aḥbārından istinbāt-ı mesā’il-i şaḥīḥa-i şarīḥa itmege mālīk olmışlardır. **Şif‘r:**

Heme müstenbiḥ ez-kitāb-ı ḥüdāy

Heme müstaḥric ez-bivāḥın-ı āy

Şude in fer‘-rā uşul-i kavī

Heme me’ḥūz ez-ḥadīş-i nebī

Şod ber-ānhā ze-rüy-ı ‘aql-ı delīl

Şod bed ānhā ze-küy-ı naql-ı sebīl

Mübtenī şod ber-ictihād-ı şarīḥ

Ser-be-ser muḳteżā-yı fikr-i şaḥīḥ⁴²

El-ḥaḳ kavā’im-i de‘āim-i millet-i İslāmiyye’nüñ devām-ı kıvāmıçün mezāhib-i erba‘a ile çār erkān meşābesinde olan e’imme-i erba‘anuñ imām-ı a‘zam ve ḥümām-ı ekremi Nu‘mān bin Şābit Kūfī *cezāhü’llāhu te‘ālā* ve Kūfī ḥazretlerinüñ ictihādātı berekātında şāri‘-i gülşen-i şer‘-i nebevī Şaḳā’iḳ-i Nu‘mān-ı müctehedāt-ı nu‘māniyye ile pîrāste vü ārāstedür.

Nev‘-i şānī iki tarīḳa tetarruḳ idüp bunlaruñ taḥtında aḳsām-ı keşīre oldığını beyāndur.

Aşḥāb-ı bāḥın ve erbāb-ı taşavvuf ki şaḥāyif-i maşāḥif-i ḥāḫır-ı ‘āḫır-ı ḳudsiyyü’l-ḥavāḫırlarında ḥaḳā’iḳ ü daḳā’iḳ-i esrār-ı mektūme-i esmā’-i ḥazret-i eḫadiyyet ve

⁴²Hepsi Allah’ın kitabından alınmış. Hepsi ayetlerin içinden çıkartılmıştır. Bu konunun temeli güçlendirilmiş. Hepsi peygamber efendimizin hadislerinden alınmıştır. Akil onların delili oldu. Söylenmesi onlara yol açtı. Açık içtihada tabi oldu. Baştan başa doğru düşüncülere uygundur.

levā`ih-i sevānih-i rumūz-ı mermūze-i şifāt-ı sāmīyāt cenāb-ı şamedīyyet mersūm u merķūm olup serā`ir-i haṭā`ir-i lāhūt ve reġā`ib-i ġarā`ib-i ceberūt-maḥfūz u mazbūtlarıdır. Maṭāriḥ-i eşi`a-i envār `irfān ve mazāhir-i pertev-i şümūs-ı iķān ü itķān olan şumū`-ı cümü`-ı cenānlarıyla mişkāt-ı nübüvvet-i kübrādan iķtibās ü istināre idüp mānend-i bedr-i kāmīl tekml-i zāt eyledüklerinden şoñra müstersidān-ı rāh-ı haķķuñ şumū`-ı bevāṭın u zevāhirini envār-ı āşār-ı irşād ile is`ād iderler bu nev`den olanlar iki ṭarīķa teṭarruķ idüp her biri ġāyet-i sülūkda maṭlūb-ı haķīķīye vāşıl olur. İkişi daḥı bir mülteķāda iltikā idüp bir vādide biri biriyle vuşul bulur.

[7] Kısm-ı Evvel

Bir kısmı zıkr-i cehrī ile zākir olup ḥalvāt u celvātda cihāren zıkrü`llāha meşġul olanlardır. Kelime-i tevḥīdi ḍarb-ı zıkr ile vird-i lisān ve zıkr-i zebān idinüp i`lā`-i kelime-i `ulyā eyleyenlerdür. Gülbānuñ evrād ü ezkārı ve hūy u hāy-ı meclis-i şeref-şi`ārı müsebbihān-ı şavāmi`-i felegi ve mühellilān-ı cevāmi`-i melekeynüñ ġuş-ı hūşuna vāşıl olup mütemekkinān-ı müteveṭṭinān-ı `ālem-i vālānuñ ismā` vü izānına nā`il olur. **Şi`r:**

Bāng ber-dāşte murġ-ı seḥerī

Kerde ber-ḥufte-dilān perde-derī

Mu`zin ez-rāḥat-ı şeb dil-kende

Kerde şād mürde zi *yā ḥayy* zinde

Çarḥ der-gerdiş-i ez-īn bāng ü nevā

Kūh der-raķş ez-īn şavt u şedā⁴³

Bu fırķa ġālib-i ġalebāt-ı cezbāt-ı vecd ü ḥālle bī-iḥtiyār bir mertebeye vāşıl olurlar ki zarūrī mānend-i çarḥ-ı gerdān çarḥ-künān raķş ururlar. Biri birinüñ sürūd-ı ṭarab-nākını semā` la simā` idüp cümlesi Mevleviyyān gibi dönerler ṭururlar. **Şi`r:**

Nāy-ı nālem çarḥ-ı gerdān itmeyeydi istimā`

Döne döne mevlevī-veş eylemezlerdi semā`

⁴³*Sabah kuşu, şarkı söylemeye başlamış. Kalpleri uyuyanları uyandır. Müezzin gece rahatlığını bir tarafa bırakıp yüzlerce ölüyü "Ya Hay" ile diriltmiştir. Dünya bu şarkı ve seslerle dolaşiyor. Dağ bu ses ve şarkılarla dans etmektedir.*

Ƙısm-ı Şānī

Bir Ƙısm-ı dağı zıkr-i ħafıyye iştiğāl eyleyenlerdür. Tā'ife-i merķūme kelime-i derūn-ı necābet-meknūnda nihān ve verā-yı perde-i kitmānda pinhān idüp ħāzret-i refī'ü'l-cenābuñ ism-i şerīfini dile getürmezler ve kilīd-i endīşe-mişāl lāl olup ol sırr-ı mektūmdan zāhirde rāz açmazlar. Şi'r:

Zi-bāḫın şufiyān-ı pāk-meşreb
Sūḫan-gūyān velī bī-minnet-i leb⁴⁴

‘ Ālem-i dilde nihān olan zıkr-i sübhān bir vechile pinhāndur ki Şi'r:

Şöyle şaḫla sırr-ı ‘ aşkı tende cānuñ tuymasun
Ĥālet-i ‘ aşkı ħikāyet ḫīl zebānuñ tuymasun

Fehvāsınca ne dil ü cān āgāh ve ne ḫalb ü cenān ħaberdār olur ve ne ferd-i āferīde bu sırr-ı mektūma zafer bulur. *Lisānü'l-ḫāli enṭaḫu min lisāni'l-maḫāl⁴⁵* maḫālinüñ me'āl-i şeref-menāli mücibince zıkrü'llāha lisān-ı ḫālle iştiğāl iderler. Şi'r:

Zıkr ber-se vech başed bī-ḫilāf
Tū ne-dānī in sūḫan-rā ez-güzāf
‘ Āmm-rā ne-būved be-cüz zıkr-i lisān
Zıkr-i ḫāş-ān başed ez-dil bī-gümān
Zıkr-i ḫāşşü'l-ḫāşş āvāz-ı sırr buved
Her ki zākir niyyet ü ḫāsir buved⁴⁶

Ṭavā'if-i Şettā

Bu iki ṭarıḫden ṭuruḫ-ı şettā peydā olup bu aşlına furū' -ı keşire müteferri' olur.

Ṭā'ife-i Ḥalvetiyye

Bu cümleden bir tā'ife-i cemāl-i bā-kemāl feyz-i ilāhī ile taḫliye itmek için ḫālvet-ḫāne-i derūnlarını ḫass ü ḫāşāk-ı ta'alluḫdan *miknese-i de'a nefseke ve te'ā⁴⁷* ile taḫliye eylemegin Ḥalveti diyü şöhret buldılar. **Nazm:**

⁴⁴ Temiz yaratılışlı sufiler, kalplerinden dudaklarını açmadan konuşuyorlar.

⁴⁵ Hal dili, konuşan dilden daha açık bir dildir.

⁴⁶ Kesinlikle zikir üç şekilde olur. Sen bu sözün anlamını bilmezsin. Halk arasında zikir sadece dille olur. Ancak şüphesiz özel insanların zikri kalplerinde gizli olur. Her kim ki zikir etmeye niyet etse fakat zikretmese bu ona zararlıdır.

⁴⁷ Nefsini bırak ve gel.

Ez-şerî' at şî'âr-ı tãhir-i şân
Ber-ţarîkat-karâr-ı hâtır-ı şân
Seyr-i îşân zi-kaydhâ muţlak
Der-haķîkat hemîşe müstaġrak⁴⁸

Bayramî Zümresidür

Bu tã'ife eyyâm-ı rûze-i mücâhedede temennu'ât-ı nefsanıyyeden kendülerini imsâk idüp dâ'im şâ'im ve rûz u şeb kı'ımlerdür. Mu'tekifân-ı ma'âbid-i ceberrüt ve rûzedârân-ı şavâmi'-i lâhût gibi 'îd-i sa'îd-i âhîretde ni'am-ı bî-naķam-ı ilâhiye mazhar oldukları sebebden Bayramî diyü meşhûr oldu. **Şî'r:**

Rûy-ı şân kıble-i 'ibâdethâ
Kûy-ı şân Ka'be-i sa'âdethâ
Ehl-i hâcet çü hâciyân peyvest
Zede der-halka-i der-i üd-est
Sâ'ilân-râ müfîz-i berr ü nevâl
Ķâbilân-râ muķayyid-i 'ilm ü kemâl⁴⁹ [8]

H'âcegân-ı Nakşbendiyye

Bu tã'ifenüñ dahı elvâh-ı havâtır u zamâ'irleri nuķuş-ı mâ-sivâdan mücellâ ve jeng-i reng ü nîrekden sâde vü muşaffâ olup cihân bûķalemünüñ elvân-ı müteĥâlifesi üzre nümâyân olan şuver-i bî-ma'nâ ve nuķuş-ı mâlâ ya'nî sene-i firîfte olmayanlardur. Nakşbend şun'-ı rabbânî ve şuretger-i ibdâ'-ı yezdânî taşvîr itdüġi nuķuş-ı bi-nażîrünü şâni'ünüñ nakş-ı ķudret-i kâmilecini müşâhededen ĥâlî olmamaġın Nakşbendiyye diyü meşhûr ü mezkûr oldılar.

Tã'ife-i Zeyniyye

Bu tã'ife dahı muşsinât-ı aĥlâķ-ı ḥasene şâyestegî birle pîrâste vü ârâste olup zîb ü zîver zühd ü şalâh ü sedâd ile ve zeyn-i bî-reyn-i ḥüsn-i ḥâl ve reşâdla müzeyyen oldukları sebebden Zeyniyye diyü 'unvân buldılar.

⁴⁸Onların kalpleri şeriat sembolünü taşıyor. Bu yolda yürümeye karar vermişler. Onların kafaları engelsiz mutlak seyrdedir. Daima hakikata boġulmuşlardır.

⁴⁹Onların yüzleri, ibadetlerin kiblesi, sokakları saadetleri kabesidir. Muhtaç olan hacılar gibi sürekli onun kapısının kilidine el uzatmışlar. Yoksullara feyiz verip cömert davranıp hak edenlere bilim ve kemal dağıtmışlardır.

Ṭā'ife-i Mevleviyyān

Bu ṭā'ife daḡı mevleviḡāne-i maḡabbetu'llāhda nevā-yı nā-yı ḡoş-edā-yı 'aşḡu'llāhı ile demsāz olup ṭā'ifān-ı 'arş gibi raḡş-künān-ı nāle vü eḡḡān eyleyenlerdür. Semā-ḡāne-i terk ü tecrīdde döne döne kendü zāt-ı pāklerini aḡlāk-ı nā-şāyesteden taḡliye idüp deḡā'ıḡ-ı reḡā'ıḡ-ı ledünniyye ile taḡliye kııurlar. Şūr ü şāḡab-ı maḡabbetu'llāh ile Şems-i Tebrīzī gibi başlarını elde bilürler.

Zıkr olınan eşnāfdan eṭrāf u eknāfdan selāḡın-i māziye zemānında zuḡūr eyleyen gürühuñ aḡvāli cerā'id-i sālifede şebt ü imlā olıduḡını i'lāmdur.

Sevād-ı bilād-ı 'Arab u 'Acem ve maḡāmāt-ı şāmātuñ şanādīd-i kāmilesinüñ ve Māverā'ü'n-nehr'üñ raḡbü'l-lisān 'azbü'l-beyān yenābī'-i fācire-i şāmilesinüñ ve maşrıḡ-ı zemīnde ve maḡrib vilāyetinde toḡup büyüyüp māh-ı nev gibi yevmen fe-yevmen teraḡḡı eyleyenlerüñ ya'nī eṭrāf u eknāf-ı cihānda peydā vü hüveydā olanlarıñ eşāmisi ve elḡābı ve eḡsābı ve ensābı ve 'aded-i i'mār ve sinnīn-i vefeyātı ve taşānīf ü te'līf ü kemālātı ve bi'l-cümle kāffe-i aḡvāl-i sa'ādet-āyātı eṭbāk u evrāḡ-ı evvelīn ve şafaḡāt ü levāḡāt-ı aḡdamīnde taḡrīr ü taşḡir olındı. Teḡaddüm-i ezmīne ve ta'aḡḡur-ı āvane ḡasebiyle ve iḡtilāf-ı mevāḡın ve iḡtilāf-ı emkine sebebiyle devlet-i 'Oşmāniyye'ye deḡin her devletde ḡarn ḡarn baḡn baḡn vücūda gelen zümre-i 'ulemā vü fużalānuñ ve fırḡa-i meşāyiḡ u nuḡabā vü nücebānuñ her birinüñ ism ü resmi taşvīr olınup ṭāḡ-ı eṭbāk ve revāḡ-ı evrāḡda ve menāzır-ı maḡāzır ve ebvāb-ı kitābda *ke'n-naḡşı fi'l-ḡacer*⁵⁰ mersüm u muşavver oldı. Derün-ı buṭün-ı kütüb-i tevārīḡ-ı e'āreb ü e'ācem-i mezkūrularıñ aḡbārıyla ṭoldı.

Devlet-i 'Oşmāniyye'de zuḡūr eyleyen aḡbār-ı 'ulemā ve aḡyār-ı şuleḡānuñ aḡvālleri şafḡa-i beyānda mersüm olmış iken mü'ellif-i şaḡā'ıḡ muvaffaḡ olup bu ḡuşuş aña cümleden muḡaddem müyesser olduḡudur

Lākin beytü'l-'arūs memālik-i 'Oşmāniyye'nüñ cemāḡir-i meşāḡir-i 'ulemā'-i 'izāmınuñ ve meşāḡir-i cemāḡir-i meşāyiḡ-ı kirāmınuñ şāḡidān-ı aḡvālleri astār-ı serādiḡāt-ı kitmānda mestūr u mektüm olup ol fırḡ-ı sa'ādet-şükühuñ 'arā'is-i nefā'is-i āşārına henüz ḡāme adlu māşıḡa-i nāşıḡānuñ eli toḡunmamış idi ve maḡzurāt-ı mūḡırāt aḡbārınuñ ruḡsāre-i bī-mişālleri ḡalem-i keşīde-i aşḡāb-ı ḡayāl olmayup sevād-ı midāddan ruḡsāre-i ḡarīde-i cerīdeye bir noḡta ḡonmamış idi.

⁵⁰ Taştaki nakış gibi

Hazā'in-i defā'in-i gaybiyyeden ol genc-i medfūnuñ tılsımını kimesne bozmayup miftāh-ı hāme ile henüz anuñ kufli feth olmamış idi. Ferd-i āferide ol ma' den-i mektūma zafer bulmamış idi. *El-umūru merhūnetün bi-evkātihā*⁵¹ fehvāsınca ol tavā'ifūñ ahvālinūñ zikri zemānına merhūm u mevķūf olmağın aşhāb-ı berā'a ve erbāb-ı berā'anuñ eli kağıd ve kaleme [9] ve dili söylemege varmamış idi. Bu huşūşda ahālī-i sūhan lāl olup engüşt-i hāme ile aña el ķarmamış idi. **Mısrā'**:

Hergiz ne-resīd-est be-ū dest-i kesī⁵²

Tā ki nāgeh sā'ik-i şā'ik-i kazā vü kader ve ķā'id-i rā'id-i kuvvā vü ķuder e'ine-i 'azā'im-i izā'imi ve ezmīne-i şarā'im-i kerā'imi ol fāris-i hāris-i şahn-ı haķā'ikūñ ya'nī mü'ellif-i Şaķā'ik'ūñ yed-i ķudret ve dest-i müknetine teşhīr idüp zimām-ı rekā'ib-i ġarā'ib imlā' vü inşāyı ber-mūcib-i ve *inne'l-fazla bi-yedi'llāhi yū'tihi men yeşā'ū*⁵³ anuñ yed-i beyzāsına tefvīz ü teslim eyledi. Maḥz-ı feyz-i subhānī ile tevsen-i tünd-nüktedānı ve sūhan-rānı zīr-i rānı olup sā'id-i müsā'id-i fażl-ı ilāhī ķaşab-ı tercemeyi sā'ir ķābük-süvārlardan muķaddem aña taķdīm eyledi. Memālik-i 'Osmāniyye'de esb-i ħired-i ķāpük-bāz ile tek ü tāz üzre olup kemiyyet-i hāme ile peydā-yı beyzā-yı evrāķda tek ü pūy eyleyen erbāb-ı te'lif ve aşhāb-ı taşnife bu hālet muķadder ve bu devlet müyesser olmamış iken ol fāzıl-ı fezā'il-penāh-ı muvaffaķ *min 'indi'llāh* olup bedraķa-i tevfiķ-i ilāhī delāletiyle bu meslege sülūk eyledi. Aşhāb-ı 'ulūm-ı zāhire-i lāzimü't-tevkīrūñ ve mutaşavvifān-ı müteşaddirān-ı şudūr-ı taķdīs ü tezkīrūñ nām ü nişānları mensī vü metrūk olmasun diyü esāmī-i sāmiyelerini ve menāķıb-ı nāmiyelerini zebūr-ı süfūr-ı belāgat-mevfūr ve şudūr-ı sūtūr-ı berā'at-mekşūrda mestūr eyledi. Memālik-i 'Osmāniyye'nūñ kendüde peydā vü hüveydā olan efāzılıñ ve büm-ı Rūm'a eṭrāf ü eknāfdan gelen emāşilūñ ahvāllerinden gördüklerini ve bildüklerini ve şikāt-ı ruvāt ve tuķāt-ı hūķātdan istimā' eyledüklerini dürc-i beyānda derc eyledi. Āşārdan mü'eşşire istidlāl mes'elesi üzre her bir fāzılıñ nümūdār-ı zātı ve naķd-i fezā'il ü kemālātı olan muşannefāt ü mü'ellefātından ve şāhid-i hāl ve nāṭık-ı haķķ-ı maķāl olan aķlām-ı berā'at-şī'ārınuñ ya'nī hāme vü perkārınuñ yazup çizdüġi kelimātından ḥasb-i hālını *kemā hüve haķķuhu* iz'ān idüp ṭabaķāt-ı mezkūreden ṭabaķasını ta'yīn eyledi. Her birinūñ zat-ı mühezzebe-i mezehhebesinūñ 'ayārını bilüp nuķūd-ı fezā'il-i kemālātınuñ ķadr ü miķdārını teybīn eyledi.

⁵¹ Her şeyin vakti zamanı var

⁵² Asla kimsenin eli ona ulaşamaz.

⁵³ Ve fazlın muhakkak Allah'ın elindedir, onu dilediğine verir (Hadid, 9.)

Mü'ellif-i Şakā'ik hazretleri kitābına Şakā'ik-i Nu'māniyye diyü tesmiye itdigünün beyānındadır.

Hüdāyigān-ı dūdmān-ı 'Osmāniyyān müttekā-yı salṭanata cülūs idüp mesned-i müşeyyed-i devlet ü iclāli ḳudūm-ı behcet-rūsūmlarıyla teşrif eyledükleri ecille-i evḳātuñ mebādīsinden hicret-i nebeviyyenün toḳuz yüz altmış beş senesinde bu kitābuñ imlā' vü inşāsından ferāḡat idinceye deḡin çeşme-i āb-ı ḡayātla neşv ü nemā bulan ser-firāzān-ı gülistān-ı fezā'ilün medāyiḡ ü menāḳıbını ve güleşen-i millet-i ḡanefiyye-i Nu'māniyye'de ḳopan ezhār-ı envār-ı gülzār-ı ma'ārifün aḡvāl-i şeref-nişābını ol naḡl-bend-i ercümend ber-taḡallüde bend ü peyvend eylemegin kendü kitāb-ı müsteḡābına Şakā'ik-i Nu'māniyye diyü tesmiye eyledi.

Mebādī'-i a'mārumdan berü vāḳı' olan aḡvāl-i perişān-āmālimün tafāşilidür

Aşḡāb-ı enzār-ı şā'ibe-i ülü'l-i' tibār ve erbāb-ı efkār-ı şāḳibe-i zevi'l-iḡtibār olanlara maḡfi ve pūşide olmaya ki mebādī'-i aḡvāl ve fevātiḡ-i āmālimde e'ālī-i ahālī-i 'izām ve mevālī-i zevi'l-me'ālī-i kirām hazretlerinün ḡidmet-i sāmī menziletlerinden istizānet-i envār-ı meşābih-i 'ulūm-i 'āliyye ve istināre-i zav'-ı sirāc-ı fūnūn-ı sāmīye eyleyüp tekmil-i kemālāt-ı felekiyye-i melekiyye eyledüm. Erbāb-ı ārā-yı cihān-ārā-yı āfitāb leme'ān ve aşḡāb-ı zamīr-i münir-i pür-tenvīr-i müşterī feyezān ile müṭāla'a-i meṭālī'-i envār ve müzākere-iṭavālī'-i efkār eyleyüp re'y-i ḡarrā-yı ḳamer-tenvīrüm ile *ke's-şemsi fi rābi'ati'n-nehār*⁵⁴ meşhūr-ı rüzḡār oldum. Aḳvāmum ortasında fezā'il-i 'ilmiyye ile şöhret buldum. **Mışrā'**:

Der-miyān-ı fāzılān çün mihr-i şöhret ...⁵⁵

Gāḡ esrār-ı belāḡat ve ḡüftār-ı feşāḡatde bizāyi'-i bedāyi'-i celā'il-i delā'il-i i'cāz u icāzla tenḳih-i usūl-i şānāyi'-i bedī'a ve tevziḡ-i telviḡ-i fuşūl-i bedāyi'-i şānī'a eyleyen ḡ'āceḡān-ı bāzār-ı fezā'ile şān'at şatardum. Cevher-fürüşān-ı ma'ārif-i girān-māyeye tīr-i ṭa'ne atardum ve gāḡ şu'arā-yı [10] büleḡā-yı tūṡiyān-ı şekeristān maḳāl ve zurefā-yı füşāḡā-yı bülbülān-ı gülistān-ḡayāl ki devāt-ı cevāhirdār ve kilik-i gevher-bārları maşdūḳ-ı mantūḳ-ı *nūn ve'l-ḳalemi ve mā yesturūn*⁵⁶ dūr andan tafavvūḳ idüp ḡāme gibi ser-firāzlıḳlar ider idüm. Biri birine maḳrūn ve müteḳārib ḡüftārlar dūrer idüm. Leālī-i mütelālī'-i elfāz ü ma'ānī ile Şāhidān-ı ḡayālāt-ı bā-kemālātuñ ḡuş u gerdenine āvīze yerine cevāhir-i zevāhir-i muntazama-i mülte'ime

⁵⁴ *Gün gibi ortada.*

⁵⁵ *Fazıl insanlar yanında güneş gibi ünlü*

⁵⁶ *Nun. Kaleme ve satır satır yazdıklarına and olsun (Kalem, 1.)*

aşardum. Penç-beyt gazellerüm kuvvetiyle aşhâb-ı hamseyi başardum. Eslâf-ı eşrâfdan şahn-ı fezâ'ilüñ her Fârisî ve 'Arabî ve Fârisî te'lif itdüğü mü'ellefâtı a'yân-ı 'ulemâ-i zevi'l-ebşâr ile gözden geçürüp her gördüğüm dürer-i gurer manzûme-i bâ-intizamı nağd eyledükden sonra cevheriyân-ı bâzâr-ı zemâne ile anı alup satmakta idüm. Mi'yâr-ı şahîhü'l-'ayâra muvâfiğ olanı kabûl idüp terâzümüzden ağmiyânı nazardan yâbâna atmakta idüm. **Şi'r:**

Ez-fünûn-ı edeb çü nağv u çü şarf

Ançe bâyed der-ân 'ulûm-ı şegerf

Ez-risâlât-ı ehl-i keşf ü şühüd

Ve'z mağâlât-ı ehl-i zevk ü vücüd

Ve'z devâvîn-i şâ' irân-ı faşîh

Ve'z mağûlât-ı nâzımân-ı melîh

Ançe başed be-'aql ü fehm-i qarîb

Ki şeved münkeşif be-fikr-i lebîb

Kerdem esrâr-ı şân tetebbu' -ı tām

Ez-ma'ânî(y)-eş hem temettu' -ı tām⁵⁷

Eşnâ'-i iştiğâlümde Şakâ'îk nâm kitâb-ı berâ'at-nişâb enzâr-ı im'ânla manzûrum olup hüsni-i kabûlle mağbûlüm olduğudur.

Bu eşnâda ba'zı bülbülân-ı sühan-serâyân gülzâr-ı ma'ârif ile gülbin-i gülşen-i dağâ'îk ve nev-bâve-i bâkûre-i hadâ'îk-i hağâ'îk ya'nî Şakâ'îk nâm kitâb-ı müsteğâbı mü'tâla'a idüp sâhât-ı bâhât-ı elfâz ü ma'ânisinde olan efnân-ı fünûn-ı zâhire-i leğâfeti ve ezhâr-ı zâhire-i bâhire-i zarâfeti temâsâ eyledüm. Eţbâğ u evrâkınuñ her varağ-rengininde büy-ı ilhâm istişmâm idüp serv-i büstân-ı belâgat ve nağl-i gülistân-ı feşâhat olan devha-i satr-ı feşâhat-şatırnuñ her küşesinde tã'ir-i hâşırüm nişîmen-sâz oldu. Şağîr-i sâpâş u âferîn ile etrâf taldı. **Şi'r:**

Defter-i ü-st hemîn ravza-i rûh

Fâtîh-i gonçe-i gülhâ-yı fütûh

⁵⁷Edebiyat ve dilbilimlerini derinliğe inmek gerektiren bilimleri, keşif ve araştırma ehlinin eserlerini, zevk sahibi insanların makalelerini, belîğ şairlerin şiir kitaplarını, melîh şairlerin konularını, akıl ve düşünceye yakın olan her şeyin -ki akıllı bir düşünceyle çözümlür- sırlarını tamamen inceledim. Anlamlarından tamamen faydalandım.

Her varaḳ-rā ki zi v'ey gerdānī
Gül-i digeṛ ūkūfed ger dānī⁵⁸

Ol ḥadīḳa-i leṭāfet-bāruñ eṣcār-ı esrārı ve *lekūm fihā mā teṣtehi'l-enfūsü ve telezze'l-a'yünü*⁵⁹ ezḥārıyla müzehher ve eṭrāf-ı güلزārı *mā lā 'aynün ra'et ve lā üzünün semi'at*⁶⁰ nesā'im-i 'anber-niṣārıyla muṭayyeb ü mu'aṭṭar olmağın aña mā'il olup elfāz-ı ābdārī ve ma'ānī-i dūrer-bārına ū gibi göñlüm aḳdı. **Şi'r:**

Her nūketsidür gül-i ma'ānī
Her ḥarfī ūkūfe-i āmānī

Lafzı çü ṭarāvet-i cevānī
Ma'nisidür āb-ı zindegānī

Çün ḥüsn-i nazarla baḳdı göñlüm
Şular gibi aña aḳdı göñlüm

Zurūf-ı ḥurūf-ı berā'at olan ḥurūfundan ḥarf-i elifi miyān-ı cān ü cenānda cāygir olup kemāl-i leṭāfetine dāl olan lāmı ḳarīn-i ḳabūl oldı.

Kitāb-ı meṣṭūr varaḳ-ı menṣūrı bir ehl-i dil-i kāmil Türkī zebānla terceme eyle diyü ilḥāḥ ü ibrām itmegin telāḳḳı bi'l-ḳabūl idüp itmām-ı merām itdigümi i'lämdur.

Bu maḥalde ḥuzẓār-ı meclisden bir fāzıl-ı fezā'il-i kāfil ve bir kāmil-i fevāzıl-ı ḥāfil benüm bu meylümi görücek. Baṣṭ-ı bisāṭ-ı kelām idüp gūş ü gerden-i 'arūs-ı sūḥanı bu yüzden pīrāste vü ārāste eyledi ki ṭarīḳ-ı terceme ṭarīḳa-i maḳbūle olup şehristān-ı nazm ü inṣāda bir şāhrāh-ı ḳadīm-i ḳavīm ve bir cādde-i müsteḳīme-i müstedīmedür. Mu'azzamāt-ı mülhemāt-ı muṣannefāt elsine-i müteḥālifenüñ birinden birine naḳl olunmaḳ ūve-i dil-berān gibi ūve-i sūḥanverān ve ūme-i vesīme-i nūkte-perdāzāndur. **Şi'r:**

Ma'nā-yı nīk buved şāhid-i pākīze-beden
Ki be-her rüz çünin cāme digeṛ-gün pūşend⁶¹

⁵⁸ Onun defteri onun yeryüzündeki ruhunun cennetidir. Tomurcukları açmış güller gibi, her sayfasına bakınca yeni bir çiçek açıyor.

⁵⁹ Orada nefislerin arzu ettiği ve gözlerin lezzet (zevk) aldığı her şey var (Zühuf, 71.).

⁶⁰ Hiçbir göz görmedi, hiçbir kulak duymadı.

⁶¹ Doğru anlamlar, temiz bir vücudun göstergesidir ki her gün başka renk elbiseler giyiyor.

Bu kitāb-ı müsteṭāb-ı fezā' il-niṣāb daḡı *bi-lisānun* 'arabiyyin mübīn⁶² fehvāsınca egerçi aḡsen-i elsine olan lisān-ı 'Arabī üzre ibdā' olunup tırāz-ı i' cāz-tırāz üzre ibrāz olinmişdur. Fe-emmā Rūmī-lisān ve Türkī-zebān ile terceme olınsa [11] şınā' āt-ı 'Arabīyyeden behre-mend olmayan ercümendlere şāmil olup fevā'id-i ferā'id ve mevā'id-i 'avā'id-i ekmel ü eşmel olur idi. Şumūlī kemālin bulur idi. Bu kemīne bu kelām şihḡat-ı mekīne telaḡḡı bi'l-ḡabūl idüp muḡtezā-yı sevḡ-i rabbānī ve mübteḡā-yı ilhām-ı sübhānīdür diyü ṭarīḡ rızā ve silk-i irtizāya sülūk eyledüm. Bu maḡūle emr-i mendūb ve kār-ı müsteḡaba i'timār-ı farz-ı 'ayn ve emr-i vācib ittiḡāz idüp itmām-ı merām için iḡdām u aḡdām üzre şābit ḡadem olup ṭurdum. Bāzū-i bā-nīrū-i ḡayret ü ḡamiyyet ile ḡümān-ı ḡimmeti ḡurdum. Kemer-i ḡazm u 'azmī miyān cezm üzre iki yirden şemşīr-i manend ü peyvend eyleyüp i'lām-ı iḡlām müşkīn erḡāmı peydā-yı beyzā-yı şaḡa'ifde i'lā eyledüm. Esne-i elsine-i ḡāme-i düzbānla memālik-i tercemeye istilā eyledüm. **Naẓm:**

Menem ān mālīk-i mülk-i fezā' il
 Ki ez aḡlām kerdem naşb-ı i'lām
 Giriftem ser-te-ser- mülk suḡen-rā
 ḡalem-rev şod sevād-ı naḡş-ı eḡlām⁶³

Şāhedān rūmī neḡād anuñ lū'lūyān-ı sevād-ı 'Arab ṭūrı üzre giydükleri misk-i libāslarını ve siyāḡ cāmelerini iḡrāc idüp nāzkāne rūmiyāne libās itmeḡe şuru' eyledüm. Bu şurū' 'am-ı ḡarīn tevfiḡ-i Rabbānī ve rehīn-i telfiḡ raḡmānī olmaḡın ol kitāb-ı müsteṭābı Türkī lisānla bi't-tamam terceme idüp zīb ü zīver şanāyi' -i bedāyi' ile manend-i Türk çigil taḡliye eyledüm. *Şaḡā' iḡ-i Nu'māniyye*'nūñ deste deste ḡül nesrīn ü ṭabaḡa ṭabaḡa şükūfe-i rengīn ile tezyīn itdüḡi ra' nā ra' nā aḡvāl ü ḡikāyātını ve ā'lā ā'lā menāḡıb u rivāyātını maḡsūd naḡl-ı bendān ibdā' u iḡtirā' u reşḡ ve ḡayret-i çemen ārāyān imlā vü inşā olan kelimat-ı bedī' a vü maḡālāt-ı pür-ḡayālātla Türkī'ye naḡl eyledüm. ḡūşe-i çinān memālik-i Rūm anuñ ezhār-ı işmārdan bürü-mend olsun diyü Türkī elfāz-ı ābdār ile terbiyyet idüp bāḡbān-ı naḡl-perver gibi nihāl-i benān-ı beyāna berg-i ḡāmeden ḡalem aşıladum. **Şi'r:**

Ney kilk ez-sarirem dil küned şād
 Dehed ez nā' me-i dāvūdīyem yād

⁶² *Apaçık Arapça bir dille (Şuara, 195.)*

⁶³ *O fāziletler mülkünün hükümdarı benim ki ben özel kişilerden olduğumu bildirdim. Baştan başa söz mülkinü tuttum, bağladım. Kalem kalemlerin yazısına, nakşına alışmıştı.*

Merā der-ḥāme şad ma‘ nā nihüft-est
Zi-yek ḥāram hezārān gül şiküft-est

Çü gül evrāk-ı şî‘ rem rüy-der-rüy
Sevād-eş hem çü sünbül-i müy-der-müy⁶⁴

Bu bende-i ḳalilü’l-biza‘ a kendümüñ bā‘ a-i yerā‘ amı ḳaşıra-ı gümān idüp itmām-ı merāma dest-res bulmağa mecāl-i meḥālde diyü mülāḥaza ider iken abādī-i fütühāt-ı füyüzāt-ı ilāhiyyenüñ i‘ ānetiyle ve engüşt-nümā-yı aşḥāb-ı imlā vü inşā olan güllük-i netāyic-i bāran me‘ āvenetiyle miyve-i maḳşūda vaşıl oldum. Bu şemere-i bā-küreyi üstādān-ı ‘ arabuñ elinden güç ile ḳoparup aña çokça meşāḳatle dest-res buldum. **Şî‘ r:**

Be-süy-i kân-ı ma‘ nā kerd-em aheng
Çü süy-i bî-sutün Ferhād-ı dil-teng
Be-dest ez-ḥāme-ām yek tîşe-fülād
Giriftem Ḥusrevī āyīn Ferhād⁶⁵

Şaḳā’iḳ-i Nu‘ māniyye’den ziyāde bulunanlarıñ el-ḥāḳ u tezyīl olunduğudur.

Eṭbāk-ı evrāk nüzhet efzā-yı riyāz-ı ‘ alleme-i zīvere baḥş olan Şaḳā’iḳ-i Nu‘ māniyye nām kitābda meşṭūr u muḥarrer olan ‘ ulemā vü meşāyihdan ğayrı ṭabaḳāt-ı mezḳūrede el-ḥāḳ olunmağa ḳābul aşḥāb-ı fezā’ il belki zikr olınması lâzım ekārim bulup her birisini ṭabakasına göre kitābumda taḥrīr eyledüm ve daḫı ol kitāb-ı müsteṭābda mezḳūr u müdric olan ‘ ulemā vü şüleḥānuñ taḥrīr ü taşṭīr olunan aḥvālünden ğayrı bu kemāne ba‘ zı ḥāllerine vāḳıf olup irād itmesini muḥassenāt-ı lâzımadan fehm eylemegin ol maḳūle soñradan zafer bulduklarımızı şāḫiblerinüñ aḥvāline tezyīl eyledüm. Bu iki ṭarīḳle ṭā’ir-i ḥāṭırum pür ü bāl tetbi‘ ile keşṭ ü kezār eyledüğü mü’ellif-i şaḳā’iḳüñ ‘ andelīb-i ḥāme-i süḥān-sāzı pür vāz itdüğine el-ḥāḳ eyledüm bi fazla.

⁶⁴ Benim neyimin sesi gönülleri mutlu ediyor. Davut peygamberin namesini hatırlatıyor. Benim kalemimde yüzlerce mana gizlidir. Benim bir dikenimden binlerce gül açılır. Benim şiir defterimin varakları gül yaprağı gibi üst üstedir. Yazılarım sümbül gibi iç içedir.

⁶⁵ Mana madeninin tarafına yüreği sıkışmış Ferhad’ın Bî-sutun dağına vardığı gibi vardım. Elimdeki kalemimi Ferhad’ın baltası gibi tuttum. Bir balta gibi elimdeki kalemimle bir balta gibi Hüsrev ayinini bırakarak Ferhad’ın yolunu tuttum.

Kendü kitābuma Ḥadā'ıku'ş-Şakā'ıķ diyü tesmiye itdigümüñ sebebini beyāndur.

Naḥl-bendān imlā vü inşā vü çemen ārāyan ibdā' vü ihtirā' uñ 'anādil-i dil destān serālarına pūşide olmaya ki bülbül-i ṭab'-ı sülḥan-sāz u tūṭı-i gülüñ ḥoş-ı āvāzum pervāz itdügümü kitāb-ı Şakā'ıķ-i Nu'māniyye'nüñ [12] tercemesi ve nümüdārı olup anuñ ḥāvı olduğı ser-bülendān-ı gülistān-ı ma'ārifüñ ve ser-firāzān-ı bāğ-ı zārā'ifüñ aḥvāl u menākıbını müştemil olduğı münāsebetle belki Şakā'ıķ'den mā'adā nice nice mülḥekātı muḥit olduğı taķrıble Ḥadā'ıku'ş-Şakā'ıķ diyü tesmiye eyledüm.

Türkī lisānla mütercīm ba'zı kitāb-ı ḥümāyün-ı berā'at-nümündan benüm kitābımuñ rüçḥānını ve kemāl-i mertebe' ulüvv-i şānını işbāt u izḥārdur.

Neyyirāt-ı sātı'āt-ı mebānı ve levāmi'-i sevātı'-i ma'āniyi şāmil *Envār-ı Süheylī* nām kitābuñ tercemesi olan *Ḥümāyün-nāme* nām kitābuñ mü'ellifi Mevlānā 'Alī-i 'ālī-menzilet aşlından nūr u ferāset-fāde idüp anuñ envārıyla ihtidā' eyledi. Ol derc-i sülḥanda müdrec olan nuḫūd-ı mühezzebe-i müzehhebe-i eş'ār u ebyātı ve cevāhir-i zevāhir-i maḳālāt-ı pür-ḥayālātı kendü kelimātı arasında müselsel irād idüp nazmen ve neşren bī-nihāye cevāhir-i zevāhir-i girānmāyeye zāfir oldı. Ol ḥ'āce-i bāzār-ı fezā'il rāyegān-ı genc-i şāyikān buldı. Eṭbāķ-ı evrāķ-ı rengine şārılı bī-şumār elfāz-ı şirīn ve ma'ānı-i sekrine dest-res olup ḥāzır ḥelvāya rast geldi. Ammā benüm kitābımuñ aşlı resm-i tekellüf ve gülgüne-i zārāfet u berā'atten mu'arrā ve muḥsināt-ı şı'riyye ve şānā'āt-ı bedi'ıyyeden müberrā bir şāhid-i ra'nādur. Anuñ tercemesinde olan leṭā'if-i maşnū'a vezārā'if-i maṭbū'a aşla kimseden me'ḥūz olmayup cümlesi kendü mebdı'ātumdur. İmlāsında ve inşāsında olan sanā'āt-ı bedi'a-i şānı'a kendü muḥteri'ātumdur. Eşcār-ı suṭürunda olan eşmār-ı elfāz ve ezhār-ı ma'ānıñ her bir nev bāvesi ḥadıķa-i ḳarīḥamdan ḳopup kendü gönlümden bitmişdür. A'lā a'lā fiḳraları şāḥ-ı sidreden a'lāya gitmişdür. Muḥadderāt-ı muvaḳķerāt-ı fiḳrāt ve 'arā'is-i nefā'is-i mebdı'ātum mehd-i ḳarīḥamda büyüyüp şir şir pistān-ı letāfet olmuşdur. Cümlesi rebābīb-i celābīb-i ğayr olmayup kendü dāye-i ṭab'ımuñ ḳoltıgunda terbiyet bulmuşdur. **Şi'r:**

Be-ḥamdi'llāh ki naḳd-i men revān-est

Zer-em ez sikke-i kes bī-nişān-est

Şeved şi'r-i me-rā ḥāsed ṭaleb-kār

Ki 'ayb-em-rā küned bā merdüm izḥār

Ne-(y)ābed cüz nikū-yī der sūhanhā
Ne-bāşed der-ḥadā'ıḳ cüz semenhā⁶⁶

Ancak şıme-i ḳadıme-i münşiyān üzre her maḳāmda encām-ı kelāmda ve tezā'if-i merāmda 'Arabī vü Fārisī eş'ār-ı berā'at-ı iş'ardan çok nesne getürdüm her maḳalde haḳ kelāmı yirine yitürdüm.

Şaḳā'ıḳ-i Nu'māniyye İle Ḥadā'ıḳu'ş-Şaḳā'ıḳüñ Münāsebetini Tebyān ü Ta'yındür

Ol çemen-pirā-yı ḥadā'ıḳ-i ma'ānī ve naḥl-bend-i *Ḥaḳā'ıḳ-i Şaḳā'ıḳ-i Nu'mānī* nūñ nesīm-i besīm-i fikrinūñ tenessümiyle tebessüm eyleyen şaḳā'ıḳ-i nā-şüküfte-i bāğ-ı berā'atüñ her bir varaḳından reng ü büy-ı fażilet istişmām olınuğı gibi bu bülbül-i gülzār-ı ma'rifetüñ kitābından daḳı şemā'im-i nesā'im-i mezīyyet istişmām olunur. Şevk-i nevk-i ḥāme ve şecere-i ḳalemde bī-nihāye şüküfte-i leṭā'if u zārā'if bulunur. Bāğ-ı ḥuld-āsā anuñ bahārında ḥazān olmayup evrāḳ u eṭbāḳına zebül u pejmürdegī 'arız olmaduğı gibi bunuñ daḳı şüküfeleri her faşılta tāze vü ter olup gül-i şad-berk gibi *ṭabaḳān* 'an *ṭabaḳ* varaḳ varaḳ küşādedür. Ol kitāb-ı müsteṭābuñ her varaḳ-ı rengini gül-i ra'nā āsā iki yüzlü olup mecālis u meḥāfilde elden ele gezer iken yine degme kimesneye açılmayup nādān olanlara yüz virmedüğı gibi bu devḥa-i ḥadıḳa-i ṭarrā evrāḳuñ ezhār-ı leṭā'if ve eşmār-ı zārā'ifine degme ḳaşirü'l-bā'anuñ eli irmeyüp her naḥl-i bālā'-ı vālāsı dest-i ta'arruzdan 'ālīdür. El-ḥaḳ çemenzār-ı fażilet u hünerde bunuñ ikisi gibi bir rengin şüküfte ḳopmayup hiçbirisiyle hem-reng bir gonce şüküfte olmamışdur. Fenn-i imlā vü inşāda yed-i tülāsı olan ser-firāzlar bunlar gibi bir naḥl-i 'ālī bulmamışdur. Gülşen-i 'ālemde ne aña gülistān mümāşil u müşākil ve ne buña bahāristān şebih ü mānenddür. *Manṭıḳu't-Ṭayr* ve *Gülşen-i Rāz* oḳuyan 'anādil-i dil aşḥāb-ı beyān ve belābil-i bāl erbāb-ı tebyān anuñ gibi bāğda terennüm itmeyüp ṭuyūr-ı 'uḳül-i derrāke bu maḳüle gülşende pervāz eylemedi. İkisiniñ daḳı nūn-ı [13] noḳtadārı lāle-i cennetüñ bağrına āteş-i reşkle dāğ yaḳup her biriniñ elifleri bir serv-i bālā-keşide ve dāli bir nihāl-i ḥamīdedür. **Şi'r:**

İn nüşḥa ki nüzhetgeh-i 'aḳl ü cān-est
V'ān nüşḥa ki in cümle cihān ḥayrān-est
Hürrem çemen-est ez gül ü reyḥān pür

⁶⁶Allah'ıma şükürler olsun ki benim şiim vezinlidir. Benim şiirimde kimsenin şiirinden iz yoktur. O kıskançlar benim şiirlerimi ortaya düşürmek istiyorlar. Ancak benim sözlerim iyiliklerle doludur. Tıpkı bahçede yasemenden başka bir şey bulunamayacağı gibi.

Evrāk-ı gül ü hütüt-ı şān reyḥān-est⁶⁷

Cenāb-ı Rabbü'l-Erbāb'dan mütevaḳḳı' u mütezarri' dūr ki ḥoḳḳa-i şevāhıḳda şuḳḳa-i şakā'ıḳ bāḡāt-ı 'āleme zīb ü zīver virdüḡi gibi *Ḥadā'ıḳu's-Şakā'ık* nām kitābum daḡı evrāk-ı eṭbāk-ı rüzgārda zīver-baḡş ola. Bu ḥadıḳa-i dilkeşde mezkūr olan serfirāzān-ı 'ulemā' ve ser-bülendān-ı şulaḡānuñ rüḡāniyyetleri berekātiyla tāze tāze şemerāt-ı bī-endāze zuhūr idüp menāfi'-i dāreyn ve netāyic-i neş'eteyn-i mütevārid ü mütezāyid ola. *Men şanefe feḳadistehdef*⁶⁸ mūcibince muḳtezā-yı ḡāl egerçi rümāt-ı 'adātuñ tīr-i daḡl ü ta'arruzuna hedef u ḡadeng-i ta'ne-i düşmena ne nişāne olmaḡdur. Ammā aşḡāb-ı mekremetden mes'uldür ki mevāzı'-i zillāt ve mevāḳı'-i 'uşrātı ḡāme-i inşāfla işlāḡ olına. **Şi'r:**

Hüner bīn dergüzer ez 'ayb cūyī
Bedī be-güzār ü pīş āver nikūyī
Men-et āverdeh-em dürcī zi-gevher
Tü gevher-rā niger v'ez dürc be-güzer
Tü-rā āverdeh-em şad deste gül pīş
Çerā ez-ḡār sāzī ḡātır-et rīş⁶⁹

Belki meşel-i mütemeşşil *ḡalefü-n'nesli min elif*⁷⁰ muḳtezāsınca bu kitāb-ı müsteṭābum ḡalef-i şālih gibi zıkrün-bi'l-ḡayr olınmaḡa sebep ola. **Mışrā'** :

*Yerḡamü'llāhe li-men ḡāle lehū āminā*⁷¹

Kitāb-ı merḳūm-ı mersūm semt-i iltifātla mevsūm olmaḡ recāsına cenāb-ı salṡanat-nişābına terfi' olduḡı beyāndur.

Aşḡāb-ı te'līf ü taşnīf ve erbāb-ı tedvīn ü idā' vü iḡtirā'a ḡafī vü pūşide degildür ki aḳlām-ı müşḡīn-i erkāmıla şaḡīfe-i ḡaybdan şaḡā'ifü-bi't-ṡā'ife naḳl olınan kütüb-i mezbūre-i muḡarrere ve zübür-i meşṡüre-i muşavvere *fī-şuḡufi mükerremetin merfū*

⁶⁷Bu nüsha can ve aḳlın eḡlence yeridir ve öyle bir nüshadır ki cümle cihan ona hayrandır. Gül ve reyhanlarla dolu güzel bir bahçedir. Sayfaları gül ve onun yazıları reyhan gibidir.

⁶⁸Her kim ki tasnif etse hedef güder.

⁶⁹Sanata bak ve kusurlardan vazgeç, kötülüḡü bırak ve iyiliḡin peşine düş. Ben sana bir sandık mücevher getirdim, sandıḡı bırak mücevhere bak. Sana yüzlerce deste gül getirdim neden dikeninden dolayı onun hatırını yaralıyorsun.

⁷⁰Nesil binden gelir.

⁷¹Allah rahmet eder o kimseye ki amin der ona.

‘*atinmutahhere*⁷² maḳbūle vü mu‘tebere olmaḳ ḫüsn-i naẓar-ı pâdişâh-ı dūrbîn ile manẓūr ve yümn-i iltifât-ı dâver-i ma‘delet-âyîn ile me’sûr olmaḳa mevḳūfdur ve nuḳūd-ı mü’ellifât-ı mühezzebe-i müzehhebe tîz-bâzâr-ı ‘âlemde raġbet u revâc bulmaḳa sikke-i ḳabûl-i şehriyâr-ı nâmdâr ile meskûk olup ism-i sâmilere anda meşṭūr u muḫarrer olmaḳa muhtâcdur. **Şi‘r:**

Z’ân ki naḳd-i sühen der-în bâzâr

Gerçi bâşed çü zer temâm ‘ayâr

Ne-reved hem çü naḳdhâ-yı revân

Tâ ne-bâşed berû zi-sikke nişân

Sikke-i ân eger neh âgâh

Nîst illâ ḳabûl-i ḫazret-i şâh⁷³

‘Arûs-ı kitâb-ı müşġin-niḳâb u şîrîn-ḫiṭâb nâm-zede-i pâdişâh-ı vâlâ-cenâb olmayınca revâm u ḫiṭâb-ı fezâ’il aña mâ’il olmayup bâliġ-i naẓar ve kâmil-ḫiredler aña raġbet eylemezler. Bülbülân-ı nâzûk-sühanân-ı *Hadâ’ik-i Şaḳâ’ik-i Haḳâ’ik* ḳarîn-i iltifât-ı pâdişâh olmayan kitâbuñ yüzine baḳmayup külliyyât-ı leṭâ’if-i ma‘ârif olursa daḫı *Mecmû‘a-i Gül-i Şad-Berg* gibi el üzre tutmazlar. **Şi‘r:**

Kitâbî ki ez-ḳabûl-i şâh sâde

Çü gül ez-şebnem-eş zîbî ne-dâde

Ne-kerdend-eş naẓar erbâb-ı ‘irfân

Ne-dârend-eş be-kef aşḫâb-ı îḳân⁷⁴

Binâ’en-‘alâ-zâlik bu kitâb-ı müsteṭâb-ı şüreyyâ-nizâm ve neşre-ilti’âmuñ tebaşîrinde ol mesned-nişîn-i çâr-ı bâliş-i salṭanatuñ nâm-ı şerîfini meşṭūr u menşūr eyleyüp dürer-i ġurer-i medeḫât-ı ‘âliyye-i ġâliyyesini dürrütü’t-tâc-ı lâlî-i muntazama eyledükden şoñra ġar-ı ḫuzûr-ı müstevcibü’s-sürûrlarına küstâḫâne belki bî-edebâne ‘arz olındı. **Şi‘r:**

Zi-ḫâme kerdeh-em elmâs-râ sâz

Zi-ism-i a‘zam-eş şod naḳş perdâz

⁷²O (Kur’an), ‘şerefli-üstün’ sahifelerdedir. Yüceltilmiş, tertemiz (mutahhar) kılınmış (Abese, 13. -14.)

⁷³Bu piyasada söz nakdî tam ayar altın olsa da üzerinde nişan olmayınca yaygın nakitler için kabul görmez. O sikkeyi eğer tanımiyorsan demek ki padişah hazretleri tarafından kabul görmemiştir.

⁷⁴Padişah tarafından kabul görmeyen bir kitap, çiy ile süslenmemiş çiçeğe benzer. İrfan ehli ona göz atmaz, müminler onu ele almaz.

Zerî nev-dîde şod şâhib ‘ ayâr-eş
Be-nev-zed sikke ber-rüy-ı kâr-eş⁷⁵

Mütemennâ vü müsted ‘ âdur ki bu kitâba iltifât-ı ‘ âlîlerini erzânî görüp enzâr-ı şeref-
i âşâr ve âşâr-ı şeref enzârıyla manzûr u me’sûr eyledükden şoñra bu dürer-i gurer-i
şâhvâr-ı güşvâre-i sem‘-i kabûl-ı şehriyâr-ı ‘ âlî-tebâr ve yâre-i zîver-bağş-ı güş-ı
rızâ-yı pâdişâh-ı gerdün-medâr ola. **Şi’ r:**

Şükûfe-i emel-em hem-çü gül şeküfte şevved
Eger zi-bâğ kabûl-eş ve zed nesîm-i kabûl⁷⁶

Ol sulţân-ı ‘ aliyyü’s-sulţânüñ medâyih ü menâkıbmüñ binde birine şurü‘ olındı [14]

Zıkr olınan pâdişâh-ı dîn-penâh-ı sa‘ âdet-destgâh-ı selâţin-i İslâmiyye arasında bir
pâdişâhdur ki tuğrâ-yı *zâlike faẓlu’llâhi yü’tîhi men yeşâ*⁷⁷ rûz-ı ezelde anuñ nâm-ı
nâmîsine yazılmışdur ve sikke-i maẓmûn-ı meymûn-ı *innâ ce‘alnâke halîfeten fi’l-
arđı*⁷⁸ darb-ğâne-i ğaybda anuñ ism-i sâmîsine kazılmışdur. **Şi’ r:**

Bi-zât-ı tû kilik-i kazâ vü kader
Zi *innâ ce‘alnâke* be-nivîşt eşer
Rüsûm-ı düvel nağş kerde kalem
Be-nâm-ı bülend-i tû mî-zed raqam⁷⁹

Dürretü’t-tâc-ı fuşûş-ı cevâhir halka-i imkân olan efrâd-ı nev‘-i insânüñ ferâ’idi
selâţin-i vâlâ-güher ki nağş-nigîn-i hâtem-i aĥvâlleri *ve saĥhara leküm mâ fi’l-arzi
cemî’an*⁸⁰ dür. Ol fırka-i laţifeden müşârun ileyh şehriyâr-ı vâlâ-rütbetüñ şukka-i
râyet-i salţanatı tırâz-ı maẓmûn-ı meymûn-ı *Tâ’llâhi lekad âşereke’llâhe ‘aleyne*⁸¹ ile
muţtarraz olup şafha-i şemşîr-i mücellâsı âyet-i feth ve âyet-i nuşretle ma‘ñundur.
Tâc-ı kerâmet şi‘âr *es-sulţânü zıllu’l-lâhi fi’l-arz bi’t-tûlî ve’l-‘arz*⁸² ol ĥudâvendigâr-

⁷⁵Kalemimden bir elmas yarattım. İsm-i azam ile desenlendirdim. Yeni görülmüş bir altın gibi onu değerlendirdim. Onun değerine değer kattı.

⁷⁶Arzu tomurcuğum çiçek gibi açılacak, eğer kabul bahçesinden onay esintisi eserse.

⁷⁷Bu Allah’ın nimetidir onu istediğine verir (Âl-i İmrân, 73., 74.)

⁷⁸Biz seni yeryüzünde halife kıldık (Sad, 26.)

⁷⁹Kaza ve kader kalemi senin zatına bir eser yazdı. Devletlerin adeti gereği mührünü nakşettirmiş ve bunun üzerinde senin yüce adın yazıyor.

⁸⁰Ve yeryüzünde bulunan her şeyi sizin hizmetinizde seferber etti (Casiye, 13.; Nahl, 13.)

⁸¹And olsun ki Allah’a Allah seni bize tercih etmiştir (Yusuf, 91.)

⁸²Sultan enine boyuna Allah’ın yeryüzündeki gölgesidir.

ı ‘ālī tebāruñ tārık-i meymūn ve fıraq-i hümāyūnunda nihāde vehıl’ at-i bā-zīnet-i ve Rabbūke yaḥlūkū mā-yeşā’ u yaḥterū⁸³ anuñ ber ü dūşunda īstādedür. Şi’r:

Pedīd ārende-i āyīn-i şāhī
Penāh-ı dīn-i ḥaḳ zıll-i ilāhī
Nigīn-baḥş-ı heme şāhān-ı eṭrāf
Nıgehbān-ı cihān ez-Ḳāf tā Ḳāf⁸⁴

Mührehā-yı kevākib-i meş’ ūde-i āsmān-ı neverd-i tīz-kerd naḳ’ -ı felek-i lāciverdde nerādān-ı meş’ abdān-ı ḳumārḥāne-i eflāk eliyle anuñ cānibinden atılmışdur. Ṭālī’ -i meymūn ve baḥt-ı hümāyūnuyla naḳş-ı murād gelüp ḫās-ı esmā’ vü āzān-ı ‘ālemyān anuñ ṭanīn-i salṭānat ve āvāze-i ḫilāfetiyle ṭolmuşdur. Şi’r:

Çü nerād çarḥ-ı meş’ ad-i rūsūm
Gırift be-kef mihr hāy-ı nücūm
Be-emr-i ḫüdāvend rabb-i ‘ibād
Zede ḳur’ a ber-nām-ı Sulṭān Murād⁸⁵

Kemer-i temşiyet-i taḳviyyet-i şerī’ at garrā vü nuṭāḳ-ı ‘azīmet-i terbiyyet-i milleti zehrā-yı şemşīr-mānend iki yirden peyvend idüp a’ lā-yı kelime-i ‘ulyā ve temşiyet-i ihkām-ı aḥkām-ı şer’ -i garrā eylemege bel bağladı. Şi’r:

Murād-eş zi-şāhī vü fermān dehī
Zi-baḥt-ı büzürgī vü tāc-ı mehī
Buved ḫürmet-i dīn vü ta’ zīm-i şer’
Şeved ‘izzet-i dīn vü tekrīm-i şer’⁸⁶

Cübbe vü cevşen rüz-ı rezmd e baña arḳa yardımını olur diyü arḳasına alup ḫod u miğfere başum ber-ā-beri yoldaşumdur diyü baş üzre yer eyledi. Şemşīr-i āteş-bārı bir şem’ -i fūrūzāndur ki nūr u ziyāsından zūlmet-i küfr ü tuḡyān menmeḫī olup melek-i zeng-bār ve sevād-ı sūdān rüşen ü tābān oldı. İ’ lām-ı beşāret-i’ lām ve rāyāt-ı fetḥ āyātı bir şāḥ-ı vālā ve nihāl-i a’ lādur ki anuñ sāyesinde sükkān-ı rüy-ı zemīn

⁸³Rabbın dilediğini yaratır ve seçer (Kasas, 68)

⁸⁴Şahlık ayininin yaratıcısı, İlâhın gölgesi ve Hak dininin sığınağı olan yaratıcı. Bütün şahların mührü dünyanın bir ucundan öbür ucuna onun korumasındadır.

⁸⁵Sihirbaz feleğin tavlacısı yıldızların zararını ele alınca Tanrının emri ile Kura Sultan Murat adına çıktı.

⁸⁶Padişah ve komutan olmaktan amacı tacı tahtı elde etmekten ziyade dinin şeriatına ve izzetine hizmet etmek olacaktır.

müstazıl olup hoş-hâl ü âsüde-bâl oldılar. Sinân-ı cân-sitâni fî'l-meşel bir zebâne-i âteş-feşândur ki hâr ü hâşâk-ı bid'at ü zulmi sūhte idüp düşmenân-ı Bū Leheb-siretlerüñ hânmanına *fe-ezâ kahümü'llāhü'l-hizye fi'l-hayāti'd-dünyā*⁸⁷ fehvâsınca âteş urdı. Sihâm-ı dildüz ve esinne-i pür-süzı bir ejderhâdur ki zebân-ı kîne-cüyünü dırâz eyledükde li'âb-ı zehrâb-ı cân-sitâni a'dâ-yı bed-gümânı i'dâm ü ifnâ idüp muhâlifân-ı dîn ü devleti ihlâk eyledi. **Şi'r:**

Zi-ser hadd-i maşrıķ gehî bî-dirîĝ

Be-maĝrib keşîdî çü hürşîd tîĝ

Gehî mâh-ı râyet ber-efrâhtî

Çü meh ber ser-i şâmyân tâhtî

Ki ez-tîr-i Behrâm dâdî nişân

Pey-i gür her sū keşîdî kemân⁸⁸

Şavlecân-ı şemşîr-i hûn-feşân ve çevgân-ı sinân-ı cân-sitânla ru'ûs-ı rü'esâ-yı düşmenân-ı dâ'imü'l-'udvânı ĝaltân eyledüĝiçün kaşab-ı sebaķ-ı sa'âdet-i dâreyn aña rübüde oldı. Dest-i kudret ü miknet ve yed-i beyzâ mişâllerine yalnız zimâm-ı mehâm-ı umûr-ı salţanat-ı şuveriyye müsahhar olmak zann olunur iken salţanat-ı ma'neviyye daĝı aña müsahhar olduĝı müteyakķın oldı. Nüzhet-serâ-yı derûn-ı tâhiri ĝıll ü ĝış-i işĝâl-i salţanatdan pâk olup eştât-ı esbâb ĝalebât-ı cezebât-ı İlâhiyye ile memlûdur ve şafâyiĝ-i şâdirât-ı âķvâl ü ef'âlinde âyât-ı beyyinât-ı halecân-ı Rabbâniyye maķarr u metlûdur. **Şi'r:**

Hürşîd-i âsmân-ı şerî'at be-her diyâr

Cemşîd-i taĝtgâh-ı haķîķat be-her mekân⁸⁹

Neyyirât-ı efkâr-ı şâ'ibe-i şâķıbesi meşâliĝ-i kişver-küşâ-yı ve mühimmât-ı 'âlem-ârâ-yı mülâhazasından bir lahza ve bir lemha ĝunüde olmayup cilâ-yı niķâ-yı başiretle manzara-i bâşıra-i başiret ve revzene-i çeşm-i 'ibret ü ĝibreti dâ'imâ küşüdedür. 'Ayn-ı 'aķl-ı dürbîn-i işâbet-âyînleri enzâr-ı [15] celileden hâlî olmamaĝın nüzhet-serâ-yı hâtır-ı 'âtır ve derûn-ı necâbet-meknûnuna derz-i bî-müzd-i efkâr-ı fâside ve ĝıda'-i kâside yol bulmaz maĝâzin-i ârâ'-i şavâb-ârâsına

⁸⁷ Allah onlara rezil rüsva olmayı tattırdı dünya hayatında (Fussilet, 16.)

⁸⁸ Bazen doğudan çekinmeden batıya doğru güneş gibi kılıcını çeker. Bazen bayrağı ay gibi yükseklerle kaldırdı. Ay gibi Şam'da yaşayanlara saldırdı. Bazen Behram gibi okunu çekti ve her yere yayından yaban eşeğinin peşine ok gönderir gibi gönderdi.

⁸⁹ Tüm memleketlerde şeriat gökyüzünün güneşi, her yerde gerçeklik tahtının Cemşidi (padişahı).

rehzen-i ğaflet hiçbir tarikle dāhil olmaz. Rezānet-i re'y-i rezīn ve diĳkat-i fikr-i dūrbīn ile sūver-i ħurūf-ı mūstaĳbelātu şafaĳāt-ı levĳāt-ı ħālden bī-pāk okuyup şuver-i nuĳuş-ı ātiyyeyi vāĳı'āt-ı māziyye gibi ezber mūlāĳaza kılar. Her ħuşūşda muĳtemelāt-ı 'aĳliyyeyi fā'āt-ı dāyirātu bildūgi gibi bilür. Tevsen-i 'azm ü ħazm cihān-nevredi aşĳar-ı āftāb-ı ğiti nevred-i mānend-i 'ālem-ğirlik fikrinden bir sā'at āsūde olmayup çabük-süvār-ı devāsibe-i fikr-i dūr-endişe-i sür'at pīşesi cihānbānlıĳ mūlāĳazasıyla tek u pūden ħāli olmaz. Yekrān-ı ĳareket-i fikriyyesi umūr-ı salţanata mūte'alliĳ kām-zenlik eylese 'arşa-i ĳāfıĳını bir demde peymūde ider. **Şi'r:**

Be-rāy-eş ehl-i 'ālem-rā teselli-est

Dil-eş āyīne-i nūr-ı tecelli-est

Zamīr-eş nūktehā der ceyb dāred

Ki pendārī ki 'ilm ez-ĳayb dāred⁹⁰

Ol mūlk-i belāgatūñ ĳusrev ü ĳaĳan'ı ki zātı zahīr-i zu'afā ve ĳıyāş-ı fuĳarādur. ĳāĳ ĳāĳ ĳātır-ı 'ātır-ı deryā muĳātır-ı riyāĳ-ı füyüzāt-ı Yezdāniyye ile lūcce-i muĳiĳ gibi cūş ü ĳurūş idüp ecvāf-ı aşdāf-ı ĳaybden dūrer-i ĳurer-ı kelimāt-ı muntazama-i mūlte'ime-i şāhvār ibrāz ü izĳār ve rümüzāt-ı fā'ıĳa-i rā'ıĳa-i lāĳūtiyye-i ceberūtiyyeyi ĳāvī maĳālāt-ı bā-kemālāt-ı ĳaybiyye-i lā-raybiyye-i ĳāĳā'ıĳ-dişār işār ü nişār ider. **Nażm:**

ĳātır-ı siĳr nümā(y)-eş be-ĳeh nażm-ı sūĳen

ĳalĳa-i nūn berübāyed zi-ĳam-ı çenber-i kāf⁹¹

Keff-i deryā-menāl ve deryā-mişālleri dermpāşlıĳ eylese ĳātrāt-ı maĳrāt-ı rişye-i siĳāb gibi bī-ĳisāb sīm ü zer bezl ider. Dem-i kerem ve zemān-ı iĳsānda baĳşişinūñ ednāsınūñ ednāsı eĳālīm-i seb'anūñ bācī ve heft-kişverūñ ĳarācıdır. Rūz u şeb kārı ufĳ-ı felek gibi dāmen-i dāmen-i zer-i sürĳ bezl idüp lālī-i mütelālī-i şābitāt-girdār-ı cevāhir-i zevāhir-i bī-şümār işār ü nişār eylemekdür. Bir dervīş-i dilriş-i 'uryāna pādīşāĳāne iĳsāna baĳāne idüp fāĳir-libās elbās eylese atlas-ı felekden zībā dībā geyürür. Bedreĳa-i himmet-i 'ulyāsıyla cihānda bir ānda yüz biñ dermānde eyler ve getürür. **Şi'r:**

Cevāb-eş ez-su'āl-i ĳāksārān

⁹⁰Düşünceleri ile ālimlerin ehlinin tesellisidir. ĳönlü tecelli nurunun aynasıdır. İçinde ipuçları saklı. Sanki bu bilgilerin hepsini önceden biliyor.

⁹¹Şiir yazarken siĳir yapar gibi nun harfinin halkası yuvarlaklıĳını kaf harfinin çemberinden çalıyor.

Çü bārān piş ez-eyyām-ı bahārān

Be-sā'il ger dehed nağd-i dü 'ālem

Dü dest-i ħod zened zi-efsūs ber-hem⁹²

Ceng-āverān-ı rezm-ārāyan-ı rāyān-ı Hind anuñ re'y-i ġarrā-yı 'ālem-ārāsına kâ'il olup iħrām-beste-i ħarem-i ħarīm-i vālāsı ve tã'if-i 'ākif-i 'atebe-i 'ulyāsı oldı. **Şi'r:**

Şaķāvet der-'adem pinhān zi-bīmeş

Sa'ādet beste iħrām-ı ħarīm-eş

Gedāyān-eş be-cān ez-ķeyşerān biş

Selātin bā-gedāyān-ı der-eş ħiş⁹³

Ķible-gāh-ı kayāşıra ve Ķible-gāh-ı ekāsire olan bāb-ı devlet-i eyābine akyāl-i 'Arab-ı iķbāl idüp raķ-ı raķ ve tavķ-ı 'ubūdiyyetine boyun urmuşlardır. Ķadem-i şıdķ ü ħulūş üzre dā'im-i kâ'im olup rüz ü şeb maķām-ı 'ubūdiyyetde tırmuşlardır. **Şi'r:**

Her ki gerden mī-keşed rüz-i zi-tavķ-ı bend-i giyeş

Rüzgār-eş bend der gerden be-zindān mī-bered⁹⁴

Tāķ-ı Kisrā'nuñ kesri ve memālik-i 'Arab u 'Acem'üñ fetġi anuñ yed-i beyzāsına musaġġar olup eyyām-ı devlet-i rüz-efzūnunda vilāyāt-ı meftūġa-i memālik-i mevrūşeye mazmūme oldı. Mülūk-ı Ĥabeş'e bende-i dāğdārī ve serhengān-ı zengbārān Ķaraķulluķçılığını ider ħıdmetkārıdır. Fağfūr-ı Ķin anuñ süfresinde rīze-Ķin olup meclisinde anuñ Ķinī tãaķlarını götürür idi. Selātin-i Mışr u Şāmāt ifā-yı ħıdemāt idüp merāsım-i levāzım-ı ħıdmeti yerine getirür idi. Mülūk-ı İspaniyye vü Françe'nüñ Ķarı nā-Ķār anuñ ħıdmetkārı ve Leh ü Ķeh'üñ bānī ol bānī-i mebānī-i cihān-bānīnün bende-i nıgehbanıdır. **Şi'r:**

Çü a' dā-yı dīn-rā be-tiğ-eş be-tāġt

Çü mihr-ü meh-eş ħalka der ġuş sāġt

Be-pāyeş fütādend şehān-ı cihān

⁹²Zavallıların sorularını cevaplarırken bahar mevsiminden önce yağan yağmur gibidir. Eğer dilenciye iki dünyanın nakdini verirse pişmanlıktan iki elini birbirine çarpar.

⁹³Sefālet korkudan yoklukta kaybolmuş. Saadet haremını sarmış dilencilerin sayısı sultanlardan daha çok olmuş. Onun kapısındaki dilenciler sultanlarla akraba olmuş.

⁹⁴Herkes din tasmasından kaçarsa, hayat boynuna tasma takarak hapse atar.

Kemer beste bñdend kehān u mehān⁹⁵

Sñkkān-ı hıttā-i Tebrīzī anuñ sehm-i vehm ve vehm-i sehminden teb-i miñnet tutup tāb-ı bīm ü vahşet ve lerze-i havf ü haşyet ile maħrūr ü lertzān oldılar. Vilāyet-i Āzerbāycān'ıñ yoħsul u bayı cānına āzer ü āteş dñşñp ol diyāruñ ħalkı nār-ı ra' b u hirāsla yanup yaķıldılar. **Şi'r:**

Serān-ı ' acem rā bī-çetr ü külāh

Revān sāht küşte [16] revān rezm-gāh

Ruħ āverde bervey ' ümüm ez-cihāt

Be-farzānigi küşte şod şāh-ı māt⁹⁶

Rü'esā'-i şudūr-ı erkān dīvān-ı hümāyūndan serdār naşb olınan ser-firāzlar vilāyet-i Sürħ-ser'e göz qarardu varduķda Ķahhār-ı Vāsi' u'l-' Azamet'üñ ' ināyetiyle yüz ağardup ol tã'ife-i maħzñlenüñ kara ħanını revān eyledi. Leşker-i İslām-ı zafer-fercām mānend-i şīrvāne hücüm-ı pür-hümüm idüp Şīrvān'a ve Revān'a revāne olduklarında ol zümre-i hāyim mānend-i behāyim ħavflarından ħan ħaşanup kemāl-i dehşetlerinden hirāsān-ı Ħorāsān semtine firār eylediler. Miftāħ-ı ħılā' büķā'-ı eķālīm-i seb' a olan tīg-i bī-dirīġle Demürķapu'yı fetħ idüp şemşīr-i āhenini ile Ye'cüc'ı fitne vü fesādı sedd eyledi. **Şi'r:**

Ħusrev-i Cemşīd ħaşmet ān ki ez-pñlād-ı tīg

Pīş-i ya'cüc-ı fitn sedd-i Sikender mī-küned⁹⁷

Her sāl-i ferruħ-fālde Sürħ-ser nām gürñh-ı mekrñhuñ üstine yeñiden bir leşker-i enbñh-ı deryā-şñkñh irsāl itmekle tāze tāze memālik-i cedīde-i bī-endāze fetħ eylemekden ħālī olmadı. Ol mihr-i sipihr-i rif' at-i tīr menzilet esb-i devlet ve ħanek-i sa' ādetle atıcılara varduķda kemān gibi başı berk olup kec-fehm olan cebbārlaruñ tīr-i cevri ü cefāsına nişāne olan fuķarā ve şemşīr-i ħñn-ħ'ārla hem-dem olan ħñnī zālīmlerñ tīg-i ħayf u ġadri ucından mecrññü'l-ħavātır olan źu' afā dād-ħ'āhlıķ idüp ġonce-i zenbaķ gibi serbeste-nāme ile ' arz-ı ħāl eyledüklerinde şikāyet-nāmelerini şeref-i iltifāt-ı ħabñlle teşrif idüp maźmñnunda mñnderic olan aħvāl-i şeref-āmālī tefeķķud ile teķayyüd-i şīme-i müstedīmeleridür. Rñz u şeb tehyīc-i şerer-i şürür

⁹⁵ *Din dñşmanlarına kılıcı ile saldırınca güneş ve ay ona karşı itaatķar olunca dñnya padişahları ayaklarına kapandı, tüm büyükler ve küçükler onun emrine hazır oldu.*

⁹⁶ *Acem amirlerin, şapkaları ve şemsiyeleri ile birlikte hepsini öldürdüler ve savaş meydanına kan akıttılar. Herkes ona saldırdı. Kaybeden padişah hikmet ile öldürñldü.*

⁹⁷ *Cemşid gibi haşmetli olan o padişahın kılıcı çeliktendir. Fitneli Ye'cüc karşısında İskender gibi set kurmaktadır.*

eyleyen bed-gümānlaruñ dāğ-ı dil-süzundan yanup yaqılup mihr-i sipihr gibi başına āteş yaqanlaruñ süz ü güdāzını ıtfā' idüp āb-ı lütf-la ḥarāretlerini teskīn eylemek mültezemleridür. Bu maqūle tīre-baht ve qara yazulularuñ bī-edebāne kāğıd şunduklarına incinmeyüp ḥātır-ı fātırlarını ḥāme-i nevāḥat ile yazar idi. Cenāb-ı şefkat-me'āb-ı pādīşāhiden mütevaqqı' u mutezarri' dur ki bu sitem-dīde-terīn sitem-dīdegān-ı çarḥ-ı bükalemün tarafından pāye-i serīr-i a'lāya 'arz olınan kitāb-ı hümāyūn-ı berā' at-meknūn-ı qarīn-i ḥüsn-i nazār-ı sa'ādet-maqrūn ve rehīn-i qabūl-ı cenāb-ı salṭanat-merhūn olup bu meymenet ile meydān-ı nazm ü neşrūñ mümtāzları ortasında maqbūl ü mu'teber ola. Elsine-i evliyā-yı 'irfān ü aqlām i'cāz-ı nişān-ı münşiyān-ı berā' at-'unvān anı okuyup yazmağla raḥbū'l-lisān olmağdan ḥālī olmayup zümre-i süḥan-āverān anı sübhā-i ebrār gibi elden düşürmeyeler. Ol şāhid-i şīrīn-maḳāl ve nevḥatt-ı faşīḥu'l-beyān manzūr-ı aşḥāb-ı 'irfān olup efāzıl-ı 'ālemyān anuñ rüz u şeb yüzine bakmağdan uşanmayalar. Bu kitāb-ı müsteṭābı ğayrı terceme gibi şanmayalar. Bülbülān-ı seḥer-āferīnān-ı berā' at-küsterān ve 'anādil-i dil-i süḥan-verān-ı mu'ciz-beyān ol ḥadā'ıq-i i'cāz-nişānda tekellüm ü terennüm itmekden 'atıl olmayalar. **Şi'r:**

Ber-īn nāme Ḥüdāyā lütf fermāy
Ber ü çeşm-i qabūl-ı ḥalk be-güşāy

Be-deh der-ḥātır-ı merdüm qabūl-eş
Ḥimāyet kün zi-reddi her füzül-eş

Ṭama' dārem ki şāh ez-lütf-gāhī
Ber-īn nevyāve endāzed nigāhī⁹⁸ [17]

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Mebde-i ibdā-yı mebdā-i salṭanat ve menşā-yı inşā-yı münşī'āt ḥılāfet şehriyār-ı şāḥib-mağāzī ya'nī Sultān 'Osmān Ḥān Ğāzī'nüñ zemān-ı salṭanatında başt-ı bisāt-ı 'ilm ü fażl u kemāl ve ferş-i ferş-i dāniş ü cāh u celāl eyleyen i'lām-ı 'ulemā-yı şāmiḥatü'l-erkānī ve binā-yı me'ālī ibtinā-yı kerāmāt-ı 'āliyye-i 'ibret dest-gāhı kemā-hiye ref' ü naşb eyleyen evliyā'u'llāhı beyān ider.

⁹⁸Allah'ım bu yazıya merhamet göster. Halk tarafından kabul görmesine yardım et. Halka kabul ettir. Her bölümünün ret olmaması için destek ver. Padişahımız çok konuşan kişiye bir bakmasını çok isterim.

Ahbār-ı ahbār-ı şādika eyleyen ahyār-ı ahbāruñ ve enbā-yı ibnā-yı fā'ika-i rā'ika eyleyen ahrār u ebrāruñ hātır-ı 'atır-ı haqā'ik-nişānlarına pūşide degildür ki bānī-i mebānī-i cihān-bānī ve mü'esses-i esās-ı gīti-sitānı Sulţān 'Oşmān Ğāzī-i şāhib-meğāzī izāfet-re'fet-i ilāhiyye ile hafz u kesr-i mu'arriyāt-ı mebniyāt-ı küfr u tuğyān ve naşb u ref'-i ilām-ı İslām u imān eyleyen selātin-i İslāmiyye'nüñ mümtāzı ve muhālifān-ı dīn ü devletüñ kabza-i taşarrufunda olan kılā'-ı merfū'a-i felek bünyān ve hasūn-ı mansūbe-i gerdūn 'unvānı kuvvet-i Kāhire ile memalik-i bī-mehālik-i İslāmiyye'ye zamm u ilhāk idenlerüñ ser-firāzıdır. **Şi'r:**

Be-zahm-ı tīg-i cihāngir ü gürz-i kal'a güşāy

Cihān musahhar-ı men şod çü men musahhar-ı ra'y

Besi bilād giriften be-yek işāret-i dest

Besi kalā' güşādem be-yek feşürden-i pāy⁹⁹

Selātin-i 'Oşmāniyye'den 'unvān-ı mazmūn-ı meymūn-ı ve *inne'l-arza li'llāhi yūrişühā men yeşā'*¹⁰⁰ menāşir-i ahvāllerinde mestūr u muharrer olan şehriyarlaruñ akdemidür. Ve tevkī'i fehvā-yı garrā-yı *tü'tiye'l-mülke men teşā'*¹⁰¹ ahkām-ı amāllerinde mezbūr u muqarrer olan büzürg-vārlaruñ mukaddemidür. Mi' mār-ı efkār-ı isābet şī'arı merāsım-i saltanat ve metārih-i hilāfeti bir resm-i cedid üzre te'sis u tarsis ve bir tarz-ı hās üzre te'yid u teşyid eyledi ki dīvān-ı evvān-ı dīn-i mübin ve bünyān-ı felek-'unvān-ı şer'-i rezin mānendi ğurf-ı tarf-ı 'avālī-i havāl'-i huld berin ve misāl-i havālī-i e'ālī-i 'arş-ı ber-terin marsūs u mü'esses olup nüzhet-serā-yı şer'-i Muhammediyye gündən güne muhkem u müstahkem oldu. Ecill-i celā'il-i ni'am-i ilāhiye olan emr-i saltanat ve dāverī ve müstevceb-i müstev'ab fütühāt-ı füyüzāt-ı dīniyye ve dünyeviyye olan devlet-i ebed-peyvend ve Kayseri anuñ şānında zuhūr idüp hānumān-ı düdmān-ı 'Oşmāniyā'nuñ devletiñ şeş-der-i 'ademden zuhūra gelmesine bā'is u bādī oldu. Bu kapuyı evvel ol açup meydān-ı saltanatda cümleden muqaddem-i kadem onlar vaz' [19] eyledi. Nām-ı nāmisi derāhim ü denānirüñ sīne-i bī-kīnesinde meskük u mażrüb olup her bir sürh u direm ol sulţān-ı nāmdāruñ ism-i sāmisini nüşā-i devlet ve hırz-ı sa'ādetdür diyü levha-i şafha-i şadrında yazdurmış idi. El-haq şikke-i mermerde kazdurmış idi. Cevāmi'-i şerife ve mecāmi'-i laţifede ism-i şerif ve zikr-i münifi ile haţib ü faşihü'l-beyān

⁹⁹Kalenin gürzü ve Cihāngir'in kılıcının yarısı gibi yara açtı. Özgüvenimle yola çıkınca cihānı elde ettim. Bir elimin parmak işareti ile şehirleri aldım. Bir adımımın kaleleri fethettim.

¹⁰⁰Hiç kuşkusuz yeryüzü Allah'ındır ve her kimi isterse ona miras eder (Âl-i İmrân, 180.)

¹⁰¹Mülkü (iktidarı) dilediğine verirsin sen (Âl-i İmrân, 26.)

raḥbū'l-lisān olup pīrāye-i menkıbetleriyle mecāmi' -i 'aliyyede menābir-i semiyye zebūr buldı. Aḥvāl-i şeref āmālī sebūr-ı sefūr kütüb-i tevārīḥ ve ešmār u şudūr-ı suṭūr-ı cerāyid u esfārda yazılup çizilüp mecālis-i 'aliyyede okunur oldı. **Şi'r:**

Şehinşāh-ı ferruḥ şeh-i rāstīn
Ber-āzende-i tāc ü taḥt ü nigīn
Be-ser ber-nihād ān kiyānī külāh
Be-rūz-ı ḥüceste ser-i mihr ü māh
Bi-ta' bīd-i yezdān ü nīrū-yı baḥt
Ḥüdāvend-i kişver şod ü tāc u taḥt
Der-i genc-i be-güşād ü leşger be-ḥānd
Be-dāmen zer ü sīm ü gevher-feşānd
Be-nām-eş şeref yāft sīm ü direm
Hemīn sikke zed be-tiğ ü qalem¹⁰²

Zimmet-i himmet vālā nehmetinde mevdi' olan be-zāyi' -i bedāyi' -i ḥuḳūḳ-ı salṭanat u emānāt-ı mütemeyyināt-ı 'uhūd-ı ḥilāfeti kendüler 'alā vechi'l-istifā ifā eyledükden şoñra aḥfād-ı emcād ve evlād-ı encādından i' ḳāb-ı zevi'l-aḥsābına ta' ḳīb u telsīm ve evlād-ı ḥilāfet-nejādına taḥlīf ü taḳdīm eyledi. Anlar daḥı bizā' a-ı salṭanatı birer birer 'uhdelerine alup merāsım-i levāzım-ı salṭanat-ı 'Oşmaniyye'yi zuhūra getürdiler. Ḳavā' id-i ma' āḳıd-ı ḥilāfet-i ḥaḳaniyyeyi mancuḳ-ı 'ayyūḳa ber-ā-ber idüp kemāle yitürdiler. İ' lām-ı zafer i' lām-ı İslām'ı ber ü dūş 'azm u ḥazmlerine alup yed-i beyzā-yı himmetleriyle elviye-i nuşret-nişānlarını meşārīḳ u meḡaribde ifrāşete itdiler. Bu ṭā'ife-i necīye-i naḳıyyenüñ her biri zemān-ı devletlerinde meşīd-i meşīd-i dīn-i Aḥmedī ve sutūn-ı şu'ūn-ı devlet-i sermedī olup temhīd-i merasım-i salṭanat u ra'ıyyet-perverī ve te'yīd-i ḳavā' id-i ḥilāfet ü şerī' at-küsterī eyledi. Ḳuşūr-ı bī-ḳuşūr şer'üñ uşūl-ı mendūbe vü erkān-ı müsteḥabesini sünnet-i seniyye-i Muḥammediyye üzre te'kīd u te'yīd eyledi. **Şi'r:**

Ber-īn taḥt-ı şān çün be-devlet niş-est
Zemīn ü zemān revnaḳ-ı tāze best

¹⁰²Mübarek ve dürüst padişahımız ki taç ve taht ve bu değerli taşlara yakışıyor. Başına padişahlık tacını koymuş. O hayırlı bir günde ayın ve güneşin başında Tanrı'nın izni ve şansın yaver gelmesiyle ülkenin, taç ve tahtın padişahı oldu. Hazinenin kapısını açtı ve orduyu çağırdı. Herkese altın ve gümüşler dağıttı. Onun adıyla para ve pul değer kazandı. Kalem ve kılıçla hemen yeni sikkeler çıkarttı.

Çü işān deliri vü şāhı kücā-st
Ki bā-ḥaḫ be-şıdḫ-end vü bā-ḥalk rāst

Hemīn nışfet u ‘adl-rā bānī-end
Ḥaḫīkat sezāvār-ı sulṭānī-end¹⁰³

Mervīdür ki Sulṭān ‘Osmān bin Ertuğrul ḥazretlerinüñ āba vü ecdādı āl-i Selçuk ile Türkistān’dan ḥurūc idüp müddet-i medīd Ḥorāsān u ‘Irāk u Āzerbāycān’da kemend-i tedbīr ile teshīr-i memālik idüp tīg-i bīdirīg fetḥ u nuşret ile memālik-i İslāmīyye’ye çok memleket el-ḥāk eyledi. Eslāf-ı fark-ı tāğīye-i lāğīyeden Cengīz Ḥān-ı bed-gümān zuhūr eyledükde Ertuğrul ḥazretleri kendü ta‘alluḫātından dōrt yüz kırk miḫdārı göçer evli ile evvel-i ‘aşrda diyār-ı Rūm’uñ pādīşāhı olan Sulṭān ‘Alā’a’ d-dīn Keykubād bin Keyḥusrev ḥazretlerinüñ ḥıdmetlerine ilticā eyledi. Merḥūm Ertuğrul ḥazretleri altı yüz seksen senesinde vefāt idüp mülk-i fenādan milket-i beḫāya rıḥlet eyledükde Sulṭān ‘Osmān-ı nīk-nām ḫa’im-maḫām olup Sulṭān ‘Alā’a’ d-dīn’üñ uğruna emr-i cihādda bezl-i mechūd eyledi. Bu eşnāda Ḳaraḫışār nām ḫışn-i ḫaşīni fetḥ idüp dest-i gāretle ele getürdüğü māl-ı ḡanāimi muşārun ileyh Sulṭān ‘Alā’a’ d-dīn’e işāl eyledükde bu fetḥ-i celīl ve ḡazā-yı cemīlūñ muḫabelesinde añā ṭabl u ‘alem ü tūḡ u naḫḫare virüp müstaḫil pādīşāh eyledi. Livā-yı istīklāl ve rāīyyet-i a‘zām u iclālī naşb idüp zimām-ı salṭanat u ḫilāfeti anuñ dest-i taşarrufuna teslim eyledi. Bu cülūs-ı ḥümāyūndan şoñra Sulṭān ‘Alā’a’ d-dīn ve anuñ ‘aḫabinde oḡlı Sulṭān Ġıyāşe’ d-dīn vefāt eyledükde Sulṭān ‘Osmān ḥazretleri temām istīklāl bulup āl-i Selçuk’uñ devleti daḫı bunlara intīḫal eyledi. Ol ḫānedan-ı ḫadīmūñ erkān-ı devleti ve a‘yān-ı ‘izzeti Sulṭān ‘Osmān’a bī‘at idüp cümlesi maḫām-ı ḫıdmetde oldılar. Bu ḫālet ile ‘asakir-i İslām temām-ı şeref buldılar. Hicret-i nebeviyyeden altı yüz toḫsan toḫuz senesinde Sulṭān ‘Osmān Ġāzī kırk üç yaşında iken taḫta cülūs idüp müstaḫil pādīşāh oldı. Āşār-ı fetḥ u salṭanatı ile meşārīḫ u maḡārib ṭoldı. Evvel-i ‘aşruñ ‘ulemāsından atıyyü’z-zīkr [20] Mevlānā Ṭursun Faḫīh anuñ adına ḫuṭbe oḫuyup zīkr-i cemīli ile raṭbu’l-lisān oldı. **Şi‘r:**

Du‘ā-yı sāl u māl u fāl u ḫāl vāşıl u nesl u taḫt u baḫt
Bādet ender-i şehriyāri ber-ḫarār u ber-devām
Sāl-i ḫürrem māl-i sālīm fāl-i nīkū ḫāl-i ḫoş

¹⁰³Bu görkemli tahta devlet başı olarak oturunca her yer ve her şey yenilendi. Onun gibi Allah’a sadık ve halkına dürüst olan cesur bir padişah nerede bulunur? Ki Allah’a sadıktır ve halka dürüsttür. Bu adalet ve dürüstlüğü kuruyor. Gerçekten de padişahlığa yakışıyor

Aşlı şābit nesli bākī tahtı ‘ālī bahtı rām¹⁰⁴

Pādişāh-ı müşārūn ileyhūn zemān-ı salţanatında olan ecille-i ‘ulemādan mü’ellif-i Şaķa’iķ’uñ kütüb-i tevāriħde aĥvāline zafer bulduđı e’ālī-i mevālīnūñ aĥvālīnī taĥrīr u taşfīre bedē’ olınup maķşūd-ı aşlīyye şurū‘ olındı.

Mevlānā Edebālī *rahmetu’llāhi ‘aleyh*

Mevlid-i aşlısı bilād-ı Karaman’dandur. Mebādī-i şurū‘ da ol diyār-ı bā-i‘tibāruñ ‘ulemā-yı fezā’il-i intimāsından ba‘zı ‘ulūmı telemmüz idüp gūş u gerden aĥvālī ĥilye-i celiyye-i kâbiliyyet-i kemāl ve kemāl-i kâbiliyyet ile müteĥallī olduķda bilād-ı Şām-ı bā-iĥtişāma irtihāl eyledi. Zıkr olınan ārāzī-i Kudsıyetü’s-şu’ūnuñ fużalā’-i fezā’il-meknūnından ‘ilm-i uşul ü furū‘ı ve fenn-i tefsīr u ĥadīşī aĥz idüp her birinde yed-i ũla taĥşīl eyledi. Lakin fenn-i fikhda nihāye-i merātīb-i insāniyyeye vāşıl olup hidaye-i rābbāniyye-i sübhāniyye ile feķāhetde ekmel-i enām-ı eyyām oldı. **Şi‘r:**

Der-feķāhet ekmel-i eyyām şod

Zāt-ı ü maķbūl-i ĥāş ü ‘āmm şod¹⁰⁵

Zāt-ı fezā’il-şi‘ārını ol diyārda kemālāt-ı beşeriyye ve müktesebāt-ı nazariyye ile pīrāste vü āreste eyledükden şoñra ĥubb-ı vaţan iķtizasıyla muvaţţan-ı aşlısine ‘avdet eyledi *elmeylü ilā mevlideke min kerem-i mahtedeke*.¹⁰⁶ **Maṭla‘:**

Dil-i merd der-ārzūy-ı vaţan

Keşed çār u nā-çār sūy-ı vaţan¹⁰⁷

Aşĥāb-ı fażīlet ĥazretlerine ma‘lūm u mu‘ayyendür ki zümre-i ‘ulemā ĥaķķında bezl-i ‘avāţif-ı leṭā’if ĥusrevāne zimem-i himem-i pādişāhāne ĥuşūşan düdmān-ı ‘Oşmāniyyan’a ‘ayn-ı farz ve farz-ı ‘ayn meşābesinde olup bu sūnnet-i kavīme ṭarīķa-i müstedīmeleridür. Bināen ‘alā-zālik pādişāh-ı vālā-rütbet mevlānā-yı merķūme eşnāf-ı ālāf ri‘āyet idüp ol ĥulāşa-i erbāb-ı ma‘ķūl ü meşrū‘ ve müsteşfā-yı aşĥāb-ı menķūl ü mesmū‘a mesā’il-i şer‘iyye-i mer‘iyyede mürācā‘at u cumhūr-ı umūr-ı salţanatda anuñla muşāveret iderler idi. *Ve şāvīrhūm fī’l-emri*¹⁰⁸

¹⁰⁴ *Yılın, malın, geleceğın, hâlin, aslın, neslin, tahtın ve bahtın padişahlığın boyunca devam etsin. Mutlu bir yılın olsun, malın mülkün daim olsun, güzel bir geleceğın hoş bir halin olsun, neslin devam etsin, tahtın yüce ve bahtın istediğın gibi olsun.*

¹⁰⁵ *Fıkıh alanında çağın en iyisi oldu. Kendisi herkes tarafından kabul gördü.*

¹⁰⁶ *Senin yaratana olan meylin, senin aslının cömertliğındendir (gereğidir).*

¹⁰⁷ *Demek ki yürek vatan hasretinden insanı her koşulda vatanına doğru çekiyor.*

¹⁰⁸ *İş hakkında onların görüşünü al (onlarla istişare et) (Âl-i İmrân, 159.)*

muktezāsınca kıyām-ı mehām-ı enām-ı eyyāmda meslek-i mubāşerete evvelā qadem-i müşāveret ile sülūk eyleyüp muqaddemāt-ı mühimmāt-ı umūrı anuñ netāyic-i nesāyic-i efkār-ı işābet-şî‘ārına göre tertīb u terkīb iderler idi. **Nazm:**

Der heme kār meşveret bāyed
Kār bî-meşveret nikū ne-(y)āyed¹⁰⁹

Hażret-i Rabb-i ‘izzetüñ sehm-i ‘ināyet bî gāyeti ile tîr-i du‘āsı hedef-i ‘icābete işābet eylemegin halk-ı ‘ālem enfās-ı müteberrikesinden teberrük iderler idi. **Matla‘:**

Zi-her nîk ü bedî āgāh baş
Du‘ā(y)-eş şem‘-i her gümrāh bāşed¹¹⁰

Metāmıh-ı meţāmı‘-ı ḥasiyye-i dünyeviyyeden şervet-i ‘azîme ve kudret-i tāma şāḥibi olup engüşt-i ḥāme ve benān-ı beyān ile ḥisāb u kitābdan efzün-ı māl ü menāle nā’il iken meslek-i şūfiyyeye sālîk olup şāri‘-i taşavvufa şāri‘ oldı. Ol fāzıl-ı fazilet mersüm te’sîs-i esās-ı müberrāt-ı cezile ve tarşîş-i mebānî-i meşübāt-ı cemile eyleyüp āyende vü revende için bir zāviye-i refî‘a-i menî‘a-i felek-bünyād ābad eyledi. **Nazm:**

Ferḥunde bük‘atî vü mübārek ‘imāreti
Der-nîküyi bedî‘ vü ze-pākizegî semer
Der-rüşenî çü rāy-ı şerîf tū nādire
Der ḥürremî çü ṭab‘-ı laṭîf-i tū müşteher¹¹¹

Mervîdür ki Sulţān ‘Osmān Ğāzî *rahmetu’llāhi ‘aleyh* hażretleri ba‘zı leyālî-i mübārekede teberrüken zāviye-i mezkûrede qalmağ şempe-i müstedîmeleri olmağın bir gice ol zāviyede qalup *ḳümi’l-leyle illā ḳalila*¹¹² feḥvāsınca kıyām-ı keşirden soñra bir sehl zemān ḥvāba vardılar. Zemān-ı ḥvābda şuver-i ḥādîşāt-ı vāḳı‘āt-ı ğaybe āyine-i mişâlde bu şüretten bādî vü sāniḥ oldı ki Mevlānā Edebālî’nüñ ḳoltuğından bir māh-ı enver ṭulū‘ vü ḥurūc idüp kendinüñ ḳoynına dāḥil olduğdan soñra sürre-i laṭifesinden bir şecere-i ‘ulyā peydā oldı. Bu şecere-i ṭübā-mişālüñ altında cibāl-i kebîre ve enhār-ı keşîre var idi ki cümle-i ḥalā’iḳ kendü nefsleriçün ve devāb u besāṭin ü sā’ir mühimmātlar için ol enhārdan müntefi‘ ü mütemetti‘ olurlar idi. [21]

¹⁰⁹ Her işte danışmak şart. Danışmadan yapılan işin sonu hayır olmaz.

¹¹⁰ Her iyilik ve kötülükten haberdardır. Onun duası, yolu kaybolmuşların aydınlık mumudur.

¹¹¹ Uğurlu bir makam ve mübarek bir köşk, iyilikte benzersiz ve temizlikte efsane. Aydınlıkta senin şerefli oyun gibi nadir güzellikte senin latif yaratılışın gibi meşhurdur.

¹¹² Az bir kısmı hariç gece kalk (Müezzemmil, 2.)

Pādişāh hāzretleri bu vāqı‘a-i ‘ibret-numāyı gördüğü gicenüñ irtesi şeyh hıdmetlerine rüyāsını ‘arz idüp nusḥa-i ḥayāl ve levḥa-i mişālden şafḥa-i beyāna nakl eyledi. Şi‘r:

Ḥayāl-em ki pīş-i dil āyine būd
Zi-mülk-i mişālem ‘acā’ib nemūd¹¹³

Ol mu‘abbir-i bir u müfessir-i ser vāqı‘a-i mezkūrenüñ ta‘bīrini lisān-ı ‘ibāretiyle bī-tağyīr ta‘bīr idüp Sulṭān ‘Osmān Ğāzī hāzretlerine ḥiṭāben “Sizüñ evreng-i salṭanat u ḥaḳānīde cülūs itmeñüz muḳarrer olduğundan ğayrı aşıl-ı pāk ve ‘ırq-ı ṭahiriñüzden baṭnen ba‘de baṭn zuhūra gelen evlād u aḥfādıñuz daḥı ilā ḥayṣ ü māşā’allah pādişāh olmaḳ muḳarerdür” diyü tebşīr eyledi. Zıkr olınan vāqı‘a muḳtezāsınca Mevlānā Edebālī kendinüñ düḥter-i nīk-aḥterini Sulṭān ‘Osmān Ğāzī’ye tezvīc eyleyüp mā-beynlerinde ‘aḳd-i ‘ıḳd muşāhere eylediler. Şi‘r:

Dü kevkeb derīn şeb kırān kerde-end
Neküter zi-tesdīs-i şems ü ḳamer
Ḳırānı çeh zībā ki bāşed be-dehr
Zi-teşliş-i sa‘deyn mes‘ūd-ter¹¹⁴

Bu iki kevkeb-i nīk-baḥtuñ içtimā‘ u iḳtirānı Ḳur‘ān-ı sa‘dīn vāqı‘ olduğu sâ‘at-i şerīfede olmağın Sulṭān Orḥan ve sâ‘ir evlād-ı sa‘ādet-nişān mānend-i mihr-i dıraḥşān-ı raḥşān oldılar. Şi‘r:

Münfecir şod lālezār-ı dīn ü devlet rā-‘uyūn
Münşe‘ib şod bostān-ı mülk ü millet rā-şecer
Aḥterī mes‘ūd şod tābende ez-evc-i şeref
Gevherī sīrāb şod ruḥşende ez-derc-i hüner¹¹⁵

Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz yigirmi altı senesinde ve fāzıl-ı mezbūruñ sinn-i şerīfi yüz yigirmi sene bālīg olduğda *yübeşirruhum rabbūhum bī-rahmeten*¹¹⁶ āyetinüñ feḥvāsınüñ mehbinden nesīm-i beşāret-i raḥmet işāret tenessüm idüp ‘andelīb-i rūḥ-ı pūr-fütūḥı gülzār-ı cināna ve ravza-i rıdvāna revāne oldı. Şi‘r:

¹¹³Hayallerim tam yüreğimin istediği gibiydi. Benzersiz memleketimden ilginç şeyler gösterdi.

¹¹⁴Bu gece iyi yıldızlar yan yana gelmişler. Güneş ve Ay’ın altmış derecelik bir mesafede olduklarından daha güzel. Dünyanın en güzel yanışması Venüs ve Jüpiter’in birleşmesinden daha mesut.

¹¹⁵Din ve devlette bulunan kötü nazarların gözü patladı. Ülke ve milletin bostanı ağaçlarla doldu. Şeref tepesinden mesut bir yıldız parlamaya başladı. Mücevher üzerinde işlenen sanatlarla doldu.

¹¹⁶Rableri onlara rahmet müjdesi verir (Tevbe, 21.)

Perid ez-dām-ı kālīb mürğ-i cān-eş
Ki evc-i lā-mekān būd āşīyān-eş¹¹⁷

Fāzıl-ı mezbūruñ vefātı tārīhinden bir ay geçdükte kerimeleri ve mezkürenün vefātı tārīhinden üç ay geçdükte merhūm Sultān ‘Oşmān Ğāzī ħazretleri vefāt eyledi. *Rabbi ennī lā emlīke illā nefsi*¹¹⁸ mazmūnunu gūyā olup dārū’s-salṭanat–ı vüçüdda sākin olan sultān-ı rūḥ-ı revānı aḥirete revāne oldu. **Şi’r:**

Derdā ki rāh-ı kişver-i āmāl beste şod
Mülk-i niżām mülk-i āmānī güseste şod
Ṭāḳ-ı bülend-i ḳaşr-ı imāret ḥarāb geşt
Şāḥ-ı büzürg-i dūḥa-i devlet şikeste şod¹¹⁹

Mevlānā Ṭursun Faḳīḥ *rahmetu’llāhi te’ālā ‘aleyh*

Bilād-ı Ḳaraman’dandır. Salifü’z-zıkr Mevlānā Edebālī’nün damadıdır. İstiḥşāl-ı fūnūn-ı celīle ve istikmāl-i kemālāt-ı cezīle itdüğü şadedde ‘ilm-i tefsīr u ḥadışi ve fenn-i uşūl u furū’ı mevlānā-yı mezbūrdan aḥz idüp dürer-i ğurer-i bedāyi’-i revāyi’-ı fıḳḥı ḥāvī vü muḥīṭ oldu. Mevlānā Edebālī vefāt eyledükden şoñra fāzıl-ı merḳūmı emr-i ders u fetvāda anuñ maḳāmına iḳāmet idüp ‘ulūm-ı şer’iyye-i mer’iyyede aña mürāca’at u ‘azāyim-i ‘azāyim-i salṭanatda anuñla muşāveret iderler idi. **Şi’r:**

‘Aleyke’l-meşveretü fi’l-mu’azḳalātı
Fefe’lān-ı ḥayr mine’l-vāḥid
Ve lev lā t-tā’āvünü lemyesteḳım
Ümüzü’l-ma’işeti lil-fāridi tezyīl¹²⁰

Tezyil: Mervīdür ki merhūm Sultān ‘Oşmān’uñ ğazavāt-ı futūḥāt-ı āyātında ğāziler imāmet idüp Sultān ‘Oşmān Ḥān nāmına Ḳaraḥişār’da evvel cum’a ḥuṭbesini ve Eskişehir’de evvel Bayram ḥuṭbesini ol kişi oḳudu.

¹¹⁷Canı kuşu beden hapsinden uçu gitti. Çünkü onun mekânı, mekânsızlıktır.

¹¹⁸Rabbim benim elimde kendi canımdan başka şey yok.

¹¹⁹Ne yazık ki arzu ülkesinin yolu kapandı. Memleketin düzeni ve emniyeti bozuldu. Sarayın yüksek çatısı yıkıldı. Devletin büyük ağacının dalları kırıldı.

¹²⁰Büyük sorunlar konusunda istişare etmeye bak. Çünkü iki fil birden yeğdir. Eğer işbirliği olmasaydı hayatın işleri çeki düzen bulmazdı.

Mevlānā Ḥaṭṭāb bin Ebī Kāsım Kārahışārī ‘aleyhi rahmetü’l-bārī

Kendiniñ bilād-ı şeref-nihādında olan ‘ulemādan telemmüz idüp isti‘dād-ı kemāl mertebesinden kemāl-i isti‘dāda vāşıl olduğdan şoñra bilād-ı Şām’a irtiḥāl u intiḳāl eyledi. Fenn-i fiḳh ve ‘ilm-i tefsīr ü ḥadīşi ol diyāruñ ‘ulemāsından aḥz eyleyüp şeref-i tekmīl-i zāt-ı cemīl ile teşerrüf eyledükde bilād-ı aşlīyesine ‘avdet idüp anda vefāt eyledi. Eslāf-ı eşrāfdan ‘Ömer Nesefi ḥazretleriniñ ḥılāfiyātda nazm itdügi *Manzūme* nām kitābına bir şerḥ-i dürer-i ğurer-i intizām u lālī-i iltinām tenmīḳ idüp mesāmi‘-i mecāmi‘-i ālemyāne [22] gūşvāre aşdı. **Şi‘r-i ‘Arabī:**

Fe-fi külli satrı minhü ravzi mine’l-minā

*Fe-fi külli ḥarfı minhü ‘aḳd-mine’d-dürer*¹²¹

Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz on yedi senesiniñ şehir-i şaferinde ḥatm-i kitāb idüp devḥa-i kelām-ı müselsel-i zü şebḥün ve şecere-i süḥan-ı zü şü’ünü ḳaṭ‘ eyledi *revḥu’llāhi te‘ālā rūḥahü*.¹²²

‘Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ Muḥliş Baba *rahmetu’llāhi te‘ālā*

Bilād-ı Karaman’da tavaṭṭun idüp merḥūm u maġfürünleh Sulṭān ‘Oşmān Ḥān-ı Ğāzī’nüñ fütūḥātında ḥāzır olurlar idi. Sā’ir mütemeşşiyān-ı şerāyi‘-i şerī‘at ile meydān-ı şer‘de tek ü pū idüp ser-menzil-i fütūḥāt-ı İlähiyye’ye vāşıl olduğı gibi mesālik-i ḥaḳīḳat ve menāhic-i ṭarīḳatde daḫı maḳāmāt-ı ‘āliyye ve mesāfāt-ı nā’iyye ḳaṭ‘ idüp müstecābü’d-da‘va ve vāşıl-ı ila’llāh bir kimesne oldı. **Şi‘r:**

Der-iḳtidā bā-ḥamd ü der-ilticā be-ḥaḳ

Pākīze i‘tiḳād ü pesendide mezheb-est

Der-millet-i Muḥammedī vü dīn-i Aḥmedī

Bā-rāyet-i muzaffer ü rāy-ı mühezzeb-est¹²³

Mümā ileyh Muḥliş Baba Şeyḫ Baba İlyās Ḥorāsānī’nüñ oġlıdur. Cengiz Ḥān fitnesinde Rūm’a gelüp Amasiyye ḳurbında bir mevzi‘de tavaṭṭun eyledi.

¹²¹ Her kelimesi takdir bahçesidir. Her satırı inci kolyesidir.

¹²² Allah O’nun ruhunu huzura erdirsin.

¹²³ İktida’da hamdla ve iltica’da hakla temiz itikad ve seçilmiş beğenilmiş bir mezheptir. Hazreti Muhammed’in milletinde ve Ahmed’in dininde muzaffer bir görüş ve müezhep bir istektir.

‘Ārif-i Bi’llāh Şeyh ‘Āşık Paşa *rahmetu’llāh*

Mezkūr Muhlis Baba’nuñ oğlıdur. Bilād-ı Karaman’dan Kırşehirî dimekle mezkūr olan kaşabada tavattun idüp anda vefāt eyledi. Kābr-i şerīfî maḥz-ı işābet-i icābet olduğı muḳarrer olmağın ol diyār-ı bā-i’tibārda olan aşḫāb-ı ḥacāt anuñla teberrük itmekden ḥālî degillerdür. Fi’l-vāḳı’ maḳām-ı mezkūrda şudür eyleyen da’vāt-ı müstetāba müstecābe olup rūḥāniyyetinden müstefiz oldukları maḥall-i gümān degildür. **Şi’r:**

Zir-i gül ānān ki perākende-end
Gerçe be-ten mürde be-cān zinde-end¹²⁴

Mümā ileyh ‘ābid ü zāhid müteverri’ ü müteşerri’ ‘āşık-ı pīşe, ‘ārif-i bi’llāh bir kimesne idi. Meṭāriḥ-i eşi’ a-i şümüs-ı tecelliyyāt-ı İlāhiyye olan nüzhet-serā-yı dil-i fesāḥat-ārāsı levāmi’-i sevātı’-ı āfitāb-ı feyz-i aḳdesden müstefiz olup Cenāb-ı ‘izzet-me’ābı müntehā-yı menāzil-i seyr ü sülūke vāşıl oldu. Lisān-ı Türkīde *Divān-ı ‘Āşık Paşa* diyü meşhūr bir kitāb-ı bedāyi’-i meknūn ve ḥaḳā’iḳ-ı mekmūn nazm eyleyüp aḥvāl-i sālikeynī ve esrār-ı ‘ārifeynī ol kitābda derc eyledi.

Tezyil: ‘Āşık Paşa merḥūmuñ adı ‘Alī’dür. Zikr olınan *‘Āşık Paşa* adlu kitābınuñ ba’zı nüshasınıñ dībācesinde böyle bulundu. Bu dā’iye ile bu maḥallde taḥrīr ḳılındı ve kendülerüñ vilādetlerini ve vefātını bu beytde beyān ü tibyān eyledi. **Nazm:**

Āmed ender ḥa’ be-‘ālem bāz şod ender zelec
Sizdeh-i māh-ı şafer rüz-ı se şenbe ey fülān¹²⁵

Ve bu kitābuñ aşlda adı *Ma’ārifnāme*’dür. Ammā elsine-i nāsda *‘Āşık Paşa* diyü yād olunur ve tāriḥ-i temāmī-i kitābı beyān eyledi. **Şi’r:**

Yedi yūz otuz yılında Hicretüñ
Sözi irdi ḥatmine bu fikretüñ

Şeyh ‘Elvān Çelebi *rahmetu’llāhi te’ālā*

Mezkūr ‘Āşık Paşa’nuñ oğlıdur. Amasiyye’ye ḳarīb bir mevzi’de tavattun eyledi. Maḳarr-ı fenā olan dār-ı dünyādan rıḫlet eyledükde ol mevzi’-i mübārekde defn

¹²⁴Çiçeğin altında defnolan kişiler vücutları ölmüş olabilir ancak canları hâlâ yaşıyor.

¹²⁵Ağlayarak bu dünyaya geldi ve yıkanarak bu dünyadan gitti. Sefer ayının on üçüncü günü Salı günüydü.

olındı. Merķad-ı münevverini mü`ellif-i Şakā`iķ `unfuvān-ı şebābda ziyāret idüp āsar-ı rūhāniyyetinden küllī müntefi` ü mütemetti` olduklarını bu maħallda ifāza eyledi. **Şi`r:**

Nūr bā-cān egerçe hem reng-est
Bā-ten-eş nīz şöħbeti teng-est
Sūy-ı ĩn rūšenī hemī pūy-end
ĩn ziyāret ki ħalk mī-gūy-end
Ger ez-ĩn nūr-ı eşer ne-dīdī `ām
Üstühā`n-rā çeğüne bürdī nām¹²⁶

Ol `ārif-i ma`ārif-i Rabbāniyye ve şāħib-i cezbāt-ı Raħmāniyye vālid-i mācidi gibi eţvār-ı sülüküñ beyānında manzūm bir kitāb-ı ħakā`iķ-mersūm ibdā` ü ihtirā` eyledi. **Mısrā`:**

Ez-ħüsn der ü ħadīş ü ez-`aşķ sūħan¹²⁷

Mümā ileyh `Elvān Çelebi şāħib-i dīvāndur. Kibār-ı meşāyiħ arasında şāħib-i `irfāndur. Bu beyt anuñdur. **Şi`r:**

Evliyānuñ ħullarınuñ eñ kemi `Elvān durur
Kemteridür kemteridür kemterinüñ kemteri [23]

Şeyħ Ħasan Çelebi *raħmetu`llāh*

`Ābid ü zāhid ve müstecābü`d da`va ve mazħar-ı kerāmāt-ı seniyye ve ma`den-i berekāt-ı semiyye idi. Maħrüse-i Burusa`da *şāneħa`llāhü te`ālā `ani`l-be`sādīhi*¹²⁸ dārü`s-sa`ādeye ħarīb bir zāviyede sākin olup beyne`n-nās Aħī Ħasan dimekle meşhūr ve laķab-ı mezbūr ile mülakķab ü mezkūr idi.

Baba İlyās-ı `Acem *raħmetu`llāh te`ālā*

Amasiyye`de sākin idi. Cenāb-ı me`ālī-nişābı mazħar-ı kerāmāt-ı semiyye olmağın çok kimesne aña irādet getürüp dervişleri Babalı dimekle meşhūr oldı. Sulţān Ğıyāşe`d-dīn bin Sulţān `Alā`a`d-dīn ol tã`ifenüñ ħurūcunı ihtimāl virüp şūfilerini

¹²⁶ Işık, can ile aynı renkte olsa da vücut ile de yakınlıkları var. Herkes bu ışığın peşindedir. Halkın dediği ziyaret şudur. Eğer halk bu ışıktan bir etki görmeseydi neden bu kemiklerden bahsedecekti

¹²⁷ Hadisin güzelliğinden ve sözün aşkındandır.

¹²⁸ Allahu Teâlâ onun şanını korusun

katl-i ‘amm eyledi. Kendü dağı çok zemān geçmeden kullarınıñ elinde küşte olup nesleri münkaṭı‘oldı. Şeyh Muḥlis Baba Yunan’da altı ay pādişāh olduğdan soñra Baba İlyās’uñ şūfilerinden Nüre’d-dīn nām şūfinüñ Karaman adlu beş yaşında bir oğlunu Yunan tahtına iclās eyledi. [24]

Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm

Tabaḳa-i şāniye Sulṭān Orḫan Ḥān bin Sulṭān ‘Oşmān Ḥān ‘aleyhi’r-raḥmeti ve’r-rıdṽān ḫazretlerinüñ zemānında faşş-ı naşş-ı aḫvāllerinde *el-‘ulemā’i vereşetü’l-enbiyā*¹²⁹ maşṭūr u muḫarrer olan ṭā’ife-i ḫā’ifenüñ ve nigīn-i engüşterin-i āmāllerinde *sādātü’l-ümmeti’l-fūkahā*¹³⁰ mezbūr u muḫarrer olan gürūh-ı fezā’i-şükūhuñ aḫvāl-i pesendidesini ve maşḍūḳ-ı mantūḳ-ı *ela inne evliyā’ü’llāhe lā ḫavfe ‘aleyhim ve lā yaḫzenūn*¹³¹ olan meşāyiḫ-i kirāmuñ menāḳıb-ı medāyiḫ-i güzide-i sūtüdesini beyān ider.

Müşārün ileyh eştāt-ı esbāb-ı salṭanatı taz’if ü te’kīd ve merāsım-i levāzım-ı ḫilāfeti te’līf ü te’yīd idüp cumhūr-ı umūr-ı ‘ibād-ı ‘ubbāduñ aḫvāllerini ve ‘amme-i re‘āyā ve kāffe-i berāyānuñ āmāllerini ḫüsn-i ḫāle ḫarīn itmekde Sulṭān ‘Oşmān nām ‘akl-i evvele şānī ve anuñ gibi bu dağı mebanī-i ‘adl ü dādı bānī oldı. **Mışrā’**:

*Şānī işneyn ez-hümā fi’l-gār*¹³²

Şafā-yı zihñ ve ‘akl-ı neḳā-yı ṭab’ ü ḫıred ile ḡayrı pādişāhlara nisbet-i ma’ḫülāt-ı şāniyeden olan menāzım-ı merāsım-i mülk ü millet anuñ ikisine dağı evvel nazarda sāniḫ ü nümū-dār olan mer’iyyātdandır ve nazar-ı daḳıḳe muḫtāc olmayan bedīhiyyātdandır. Rezānet-i re’y ü rü’yet ve reşānet-i tedbīr ü fikret ile ne aña ‘akl-ı evvel şānī vü ‘adil ve ne buña mu‘allım-i şānī ḫarīn ü bedil olur. **Beyt**:

Ne-māned bā-cenāb-et ‘akl-ı evvel

Ne-bāşed hem nişīn-et merd-i ekme¹³³

Her birisi Mışrā’-i bāb-ı devlet-i ‘Oşmāniyye olup ikisi terci’-bend-i salṭanat ve serceride-i ḫaşide-i ḫilāfetdür. Zimām-ı taḳallüd umūr-ı cumhūr-ı enām-ı eyyām ve

¹²⁹ *Alimler peygamberlerin varisidir.*

¹³⁰ *Ümmetin efendileri fakihlerdir.*

¹³¹ *Hiç kuşkusuz Allah’ın dostları için korku yoktur ve onlar üzülmezler (Yunus, 62.)*

¹³² *İkinin ikincisi ki hani ikisi mağaradayken*

¹³³ *Eğer kamil bir insanla hem sohbet olmazsan kamil bir akıl seninle beraber olmayacak.*

‘inān-ı tekeffül-i mühimmāt-ı mülemmāt-ı ‘amme-i havāşş ü ‘avām cümleden muğaddem anlarıñ kabza-i taşarruflarında mazbūt u merbūt olup teşhîr-i memleket-i bî-mehliket şemşîr-i kişver-sitānlarına harîf ü elif idi. **Şi‘r:**

Nihāde dest-i devlet ber-ser-eş tāk
Be-farq-eş tāk-ı devlet geşte muhtāk

Ĥilāfet münheşîr der-ĥānedān-eş
Çerāğ-ı salţanat der-düdmān-eş

Be-ser tāk-eş ki çün tāk-ı kiyānî-st
Ĥübāb-ı rüy-ı āb-ı zindegānî-st

Müti‘ -i emr-eş ez-meh tā be mākî
Ĥalem-re ez-sefidî tā siyāhî¹³⁴

Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz yigirmi altı senesinde Sulţān ‘Oşmān Ĥān-ı kām-kāruñ sinn-i şerîfi altmış toĥuza vāşıl ve müddet-i salţanatı yigirmi altıya nā’il iken Söğüdcük’de vefāt idüp yirine müşārun ileyh Sulţān Orĥan Ĥān cülüs eyledi. **Mışrā‘:**

Be-cā-yı peder [27] ber-serîr-eş nişest¹³⁵

Tārîĥ-i mezbürda rāyet-i fetĥ-i āyet-i salţanatı ber u dūş zîmmet-i himmet-i vālā-nehmetine alup livā-yı vālā-yı sa‘ādet iltivāsını aĥţā‘-ı erbā‘-ı ‘ālemde ifrāşete ve sırr-ı ‘ilm mancūĥ-ı ‘ayyūĥ intimāsında āyāt-ı fetĥ u zaferi nikāşete eyledi.

Mevlānā Dāvūd bin Meĥammed bin Ĥayşerî-i Ĥaramanî rahmetu’llāhi ‘aleyh

Kendü bilād-ı şeref-nihādında şāĥib-ifāza olan ‘ulemānuñ ve fużalānuñ ĥıdmet-i sāmî-rütbetlerinde meşāğıl-i ‘ilmiyyeye meşğül olup ĥılye-i celiye-i fezā’il ile teĥallî eyledükde Ĥāhire-i Mısr semtlerine rıĥlet eyledi. Zıkr olınan diyār-ı bā-i‘tibāruñ fużalā-yı ma‘ārif-perverlerinde ĥadış-i şerîfi ve tefsîr-i lāzımü’t-teşrîfi ve fenn-i uşul u bedi‘ü’l-vuşulı tekmiil idüp fünün-ı mezĥkūrede ve ‘ulüm-ı ‘aĥliyyede aĥrānından bāri‘ vü fā’iĥ olmış idi. **Şi‘r:**

‘İlm-i şod bā-kemāl ü fażl u dāniş

¹³⁴Devlet eli başına taç koymuş, devlet tacı onun başına muhtaç olmuş. Halifelik onun ailesine münhasır saltanat ışığı onun soyunda. Padişahlık tacına benzeyen başında konulan o taç Hayatın su üzerindeki kabarcığıdır. Aydan baliğa kadar herkes emrinde kalem emrinde tüm beyazları karartıyor (yazıyor).

¹³⁵Babasının yerine tahta oturdu.

Der-ıkrân-eş şude mümtâz u meşhûr¹³⁶

Murâfaqat-ı muvâfaqat-ı tevfiq-i Rabbânî ile vârid-i mevârid-i taşavvuf ve sârih-i mesârih-i taşarruf olup tekmil-i melekât-ı mülkiye eyledükden sonra kûtbü'l-‘arîfin zahru'l-muvaḥḥidîn Mevlânâ Şeyḫ Muḫyi'd-dîn-i ‘Arabî ḥâzretlerinüñ *Füşüş* nâm kitabını şerḫ eyledi. Ol ḥâtem-i engüşt-i vilâyet ve faşş-nigîn-i kerâmetüñ *Füşüş*’ında olan nuḫûş u hemiyye-i ma’küseyi faşş-ı zann u gümândan hak idüp naşş-ı kâti’-i tîbyân-ı satı’la mevâd-ı menâza’âtî kaṭ’ eyledi. Mebâdî-i kelâm ve meşâri’-i merâmıda bezl eyledügi cevâhir-i zevâhir-i kelimâtını tervîc için taḫdîm itdügi muḫaddimedede nuḫûş-i uşûl-i ‘ilm-i taşavvufî nûk-ı ḥâme-i fülâd-ı renkle evrâḫ-ı etbâḫ-ı simîn üzre bir vechle yazdurmış idi ki sikke-i mermerde ḫazdurmış idi. **Ḳıṭ’ a:**

Ayâz-ı fażl-ı tû peyveste pür ḫikâyet-i ‘aşr
Ayâz-ı dest-i tû hem-vâre bâ-şikâyet-i mâl
Zi-lafz-ı fâ’iḫ-i tû ḫâşır-est der-nazîm
Zi- ḫaṭ-ı râ’iḫ-i tû ‘âciz-est seḫer ḫallâl¹³⁷

Zümre-i selâṭîn-i zevi’l-iḫbâl vucûh-ı aḫvâl ve ruḫsâre-i âmâllerini ḫilye-i şadaḫât-ı câriye ile taḫliye eyledükleri ba’iṣ-ı taḫliye-i şuver-i maḫâşid-ı dâreyn olmaḫın *merḫûmun ve maḫfûrûn leh* Sultân Orḫan Ḥân-ı Ğâzî ḫâzretleri İznîḫ nâm ḫaşabada bedâyi’-i revâyi’-i şanî’-i ‘acîbe ile muḫâṭ u maḫfûf bir medrese-i ‘ulyâ peydâ idüp şeyḫ ḫâzretlerine ta’yîn eyledi. **Şi’ r:**

Evc-eş felekî-st kez bülendî
Mi’yâr-ı ‘ayâr-ı âsmân-est
Şaḫn-eş ḫaremî ki der-ḫarîm-eş
Ez-sâye vü âftâb emân-est¹³⁸

Şeyḫ Davûd-ı Ḳayşerî ḫâzretleri daḫı ol medresede tadrîs u ifâde ve taşnîf ü te’lîf ü ifâza ile ḫâlî olup terbiyet-i aşḫâb-ı isti’dâd itmekden ḫâlî olmadı. Medrese-i mezkûre ki ‘avâlî-i ḫavâlisinde ḫubbe-i felek-i muḫavvis âvîze-i muḫarnis maḫâmındadır. Ol medrese-i ‘âliyye-i selâṭîn-i ‘Oşmâniyye’nüñ devletinde binâ

¹³⁶ *Bilim, kemal ve fazıl ve bilgi ile birleştiğinde, bu birleşim meşhur ve mümtaz olacaktır.*

¹³⁷ *Senin kemal esintinin sürekli çağın hikâyelerini anlatıyor. Senin elinin esintisi sürekli mal ve mülkten şikâyet ediyor. Senin değerli sözlerinin karşısında şiir kusurlu görünüyor. Senin yazılarının karanlığını çözmekte sabah bile aciz kalıyor.*

¹³⁸ *Onun yüceliği gökyüzü gibidir ki yükseklikte gökyüzü ile aynı ayardadır. Huzuru harem gibidir ki onun huzurunda güneş ve gölgede güvendedir.*

olunan medâris-i sâmiyenüñ muqaddemi ve mülte'im-i taleb-kârân-ı dâniş-âmüzân olan buqâ'-i seniyyenüñ aqdemidür. Küşe-i mehârîb-i ifâdede seccâde-nişin olan e'âli-i mevâlî-i zevî'l-me'âli bundan evvel bir medresede ifâza vü ifâde eylemek olmadı. Mümâ ileyh 'âbid ü zâhid ve şâlih ü kâmil ve şâhib-i ahlâk-ı hamîde idi. Hıyâr-ı secâyâ-yı maţbû' a üzre mecbûl olup erüme-i kerîme-i insâniyye üzre maşlûk olmuş pesendide eţvâr bir zât-ı büzürg-vâr idi. **Şi'r:**

Büzürgi be-nâmûs-ı güftâr nîst

Bülendi be-da'vî-yi pindâr nîst

Ez-ân nâm-verter kesî râ-me-cüy

Ki hâ'v'end halk-eş pesendide hüy¹³⁹

Tezyîl: Mümâ ileyhüñ âb-ı hayâtı taḥkîk vadîsinde bir risâle-i rûḥ-efzâsı daḥı vardır. Ol risâlenüñ elfâzı hayât-baḥş u ma'ânîsi şîrin u şekerbârdur. Bu ḥaḳîrânüñ şeref-i müţâle'asıyla teşerrûf eyledüm ve daḥı *Kaşîde-i Ta'îye-i İbni Fâriż*'a şerḫi vardır.

Mevlânâ Tâce'd-dîn-i Kürdî *rahmetu'llâhi te'âlâ*

Evâ'il-i aḥvâlinde zemân-ı ifâdesine vâsıl olduḡı 'ulemâdan ta'allüm ü telemmüz idüp tekmi'l-i melekât ve taḫşîl-i kemâlât itmekde cidd-i cedîd ve kedd-i ḡanîd temhîd eyledi. **Şi'r:**

Dâniş taleb ü büzürgi [28] âmüz

Tâ beh neger-end rûz-et ez-rûz

Mî-küş be-her varaḳ ki h'ânî

Kân dâniş-râ temâm dâni¹⁴⁰

Bu şadedde *Metn-i Müţâla'* ve *Beyânü'l-Hikme* nâm kitâblaruñ mü'ellifi Mevlânâ Sirâce'd-dîn Urmevî ḥazretlerinüñ ḥıdmetlerine ittişâl eyleyüp şeref-i ifâzası sebebiyle cümle-i 'ulûm-ı fezâ'il-i mersûmda ḥuşuşan 'ilm-i fiḳhda şudûr eslâf-ı eşrâfdan taşaddur eyledi. Meḥâsin-i fezâ'il-i ḥisân ile derece-i nişfi'n-nehârda âfitâb-ı felek-medâr kirdâr-ı iştiḥâr-ı seyyâr şâhibi olup ma'ârif-i cemîle ve 'avârif-i cezîlesi elsen-i eyyâmde meşhûr oldı. Sâlifü'z-zikr Mevlânâ Davûd-ı Ḳayşerî-i

¹³⁹ *Büyüklik kelamın namusundan gelmez yücelik düşünce davasından gelmez. Ondan daha beğenilmişini arama ki halk onu uysal bilsin.*

¹⁴⁰ *Bilim peşinde ol ve büyüklüğü öğren ki her gün senin değerini artsın. Her bir sayfayı okuyunca o bilgiyi tam öğrenmeye çalış.*

Ḳaramanī Sulṭān Orḡan Ḥān Ġāzī zemānında vefāt eyleyicek İznik Medresesi Mevlānā Tace'd-dīn-i Kürdī'ye ta'yin olup mihrāb-ı felek-nişābında iclās olındı. Mūmā ileyh daḡı çerāġ-ı iştigāle iştigāl virüp bī-nihāye çerāġ uyardı. Mevlānā Tace'd-dīn fazīlet rehīn muşārun ileyh Edebāli'yi ve Ḳādī Ḥayre'd-dīn'i dāmād idinüp bir duḡter-i maḡadderesini aña tervih ü tezvīc ve bir duḡter-i muvaḡkarasını bunun 'ıkd-i nikāhında 'aḡd eyledi. Ol ḡayr-ı aşḡāb-ı dīn ya'nī Mevlānā Ḥayre'd-dīn ol sertāc-ı zümre-i metālihīnün berekāt-ı enfās-ı nefisesiyle devlet-i 'Oşmāniyye'de vezīr olup Ḥayre'd-dīn Paşa laḡabıyla mulaḡḡab oldı. Rivāyet olunur ki ḡişār-ı İznik ki nuḡuş-ı bedāyi' şānāyi' -i 'ibret-nigār ile ġayret-i ḡuld-i berīn ve reşk-i nigāristān-ı çīn idi. **Şi'r:**

Burūc-eş çarḡ-ı gerdān-rā resīde
Nazīr-eş dīde-i devrān ne-dīde¹⁴¹

Sulṭān Orḡan Ḥān Ġāzī ḡazretleri fetḡ niyyetine ḡişārı muḡāşara idüp 'asākir-i zafer şī'ārı ile ol ḡal'a-i felek-medārı mınṡıḡa-i zātü'l-burūc gibi ihāta eyledükde 'adāt-ı dīn ü devlet olan tuġāt-ı kefer-e-i bed-nām nefīr-i 'ām şeklinde cem'iyet idüp bu kirve-i mekrūh ol leşker-i gerdūn-şükūhı ḡişārdan ḡaşr u men' için hücum eylediler. **Şi'r:**

Dü ebr ez-dü sū der-ḡürüş āmed-end
Dü deryā-yı āteş be-cüş āmed-end
Ber-āmed be-ḡurrīden ebr-i siyāh
Ze-māhī tef-i tiġ ber-şod be-māh¹⁴²

Bu vāḡı'ada pādīşāh ḡazretleri leşker-i İslām tarafından müdāfa'ada nev'ān 'acuz kuşūr ve za'f u futūr teḡaddūs ü teferrus itmegın kendinün mu'temed ü mu'teḡid-i 'aliyye ḡullarından Şāhīn Lālā nām şāhbāz 'ıḡāb çeng ü dilīr-i neheng-aheng ile müşāvere eyledi. **Meşnevī:**

Çü āyed müşkilī pīş-i ḡired-mend
Kezān müşkil fited der-kār-ı ü bend
Küned 'aḡl-ı diġer bā-'aḡl-ı ḡod yār

¹⁴¹Senin burçların gökyüzünün feleğine ulaşmış (fakat) senin bakışın dünya senin güzelliğine sahip hiçbir şey görmemiş.

¹⁴²İki bulut iki taraftan saldırdı. İki ateş denizi kaynamaya başladı. Kara bulut gürlemeye başladı. Kılıçların ısısı aya kadar yükseldi.

Ki tā der ḥall-i ān gerded meded-gār

Zi-yek şem^c -eş negired nūr ḥāne

Ferūzed şem^c -i dige der-miyāne¹⁴³

Ḥuşuş-ı mezbūrda āra-i ^c ālem-ārāları aña müncer oldu ki ḥudāvendigār-ı büzürg-vār-ı ^c asākır-i zafer-şī^cār ile maḳarında şābit-ḳadem olup cel-i himmetleri ol ḥişār-ı muḥāşara itmekden memnū^c vü maḥşūr olmamağa maḥşūr ola fe-ammā Şāhīn Lālā bir miḳdār ceng-i cūy ve Nerīmān-fer dilāverler ile ol şerzime-i ḍalālet şī^cāra muḳābele eyleye. Lāzım gelür ise sedd-i ruḥına fitne vü bend-i derb ve bend-i fesād iḥün muḳātele eyleye. **Şī^cr:**

Müḥālif çü mūr-est ü mā ejdehā

Kücā gerded ez-pençe-i mārḥā

Zi-mā rā^cyet-i ceng efrāştēn

Zi-düşmān ser ü tāc be-güzāştēn¹⁴⁴

Lākin elṭāf-ı fesīḥahü'l-etṛāf-ı ḥusrevāniden bu muḳābelede tevaḳḳu^c eyledi ki *kem min fi 'etin ḳaliletin ḡalebet fi 'eten keşīraten*¹⁴⁵ feḥvāsınca ḡalebāt-ı ^c ināyāt-ı İllāhiyye ile fetḥ u zafer müyesser olup *ve 'adekümü 'llāhü meḡānime keşīretün te 'ḥüzūnehā*¹⁴⁶ mażmūnunca ḡanīmet-i ^c uzḡmāya dest-res muḳarrer olur ise cümle-i ḡanā^cim kendüye şadaḳa olup ḥāricden kimesnenüñ yed-i teṭāvül ve dest-i tenāvüli aña ta^calluḳ itmeye vaż^c -ı ma^cḥūd ḥüsn-i yümn-i ḳabül ile maḳbül olup ol şehriyār-ı felek serīr anuñ ḳuṭb-ı murādı üzre dönmeḡi muḳarrer eyledi. Ḥuşuş-ı merḳūmda ol merd-i kārzāruñ ^c azm ü ḥazmi pādişāhuñ ḡayr du^cāsına maḳrūn olmaḡın mücāhidān-ı müstemidān müte^cāzīd u müte^cāvin olup ḳalb-i şulbleri ḳuvvet buldı. **Nazm:**

Bāmdād-ı du^cā-yı müstecāb-eş

Merām u maḳşad-ı ubūd-ı ḡāşıl¹⁴⁷

bu sebebden emīr-i vālā-maḳām leşker-i İslām zafer-fercām ile gürūh-ı mekrūh-ı küffār-ı şūm-meş^cūm üzerine ḥücūm eyleyüp mubāreze vü muḥārebeye şurū^c

¹⁴³ Eḡer bir akıllı bir sorunla karşılaşırsa ve o sorunu çözmekte zorluk çekiyorsa, diğeriinin aklını kendi aklına yar tutar ki o sorunu çözmekte ona yardımcı olsun. Bir mum ile ev aydınlanmaz. Arada başka bir mum da gerekiyor.

¹⁴⁴ Muhālif karınca gibidir ve biz ejderha bizim gibi yılanlarla nasıl baş edecek, bizden sadece savaşa karar almak yeter düşmanlarımıza da taç ve tahtlarını bırakmak düşer.

¹⁴⁵ Nice küçük topluluk büyük topluluğu yenmiştir (Bakara, 249.).

¹⁴⁶ Allah size alacağınız birçok ganimet vaat etmiştir (Fetih, 20.).

¹⁴⁷ Sabah duaları kabul oluyor arzusu ve isteği gerçekleşiyor.

eyledükde mübeşşir-i ğayb-ı bî-reyb *lā ğālibe lekümü'l-yevm*¹⁴⁸ diyü feth u nuşretten haber virüp 'asker-i İslām'ıñ zāfir ü ğānim olması peyāmını tebşir eyledi. **Maṭla'**:
[29]

Nuşret 'inān girifte vü iqbāl der-rikāb
Ve'z āsmān resīd beşāret be-feth-i bāb¹⁴⁹

Eşnā-yı neberdde meşķ-ı hisām ve reşķ-ı sihāmdan ser ü sineler şikāf olup fayşal-ı şemşir miyānlarında faşl-ı nizā' ve kaç' -ı huşümet üzre olduğda *bi'ināyeti'llahi'l-meliki'l-ekber* āhālī-i İslām manşūr u muzaffer ve küffār-ı hāksār maḫhūr u maḫaḫķar oldı. **Meşnevī** :

Yalān ān dem ḫesāb-ı feth ber-ḫ'ānd
Be-sūy-i ān sipāh-i bī-'aded rānd
Be-ḫarb-ı tiĝ-i şan taşīf kerdend
Şümār-ı cümle rā taz'if kerdend
Şaḫīḫ-i-rā miyān-ı cem' ne-güzāşt
Ki be-her kesr-i işān tiĝ ne-gümāşt
Şod aḫer leşķer-i işham manşūr
Fürü şod āyet-i küffār meksūr¹⁵⁰

Nāşıye-i ḫayātlarında *küllü nefsin zā'ikatü'l-mevt*¹⁵¹ raķamı mersüm olup ervāḫ-ı ḫabīşeleri hāvıye-i hevāna ve maṭmüre-i maĝmüre-i hızlāna ya' nī esfel-i medārik-i nīrāna revāne olanlaruñ ve daḫı *keennehüm ḫümürün müstenfirah ferrat min kasverah*¹⁵² mücibince firār tarīķıyla tu' me-i şir-i şemşir olmaḫdan ḫalās bulanlaruñ ḫavāyic ü eşbābını ve emvāl u eşķālını ol yegāne-i meydān-ı veĝa yağma idüp mānend-i kaçrāt reşıyye-i seḫāb bī-ḫisāb māl u menāla nā'il ve nefā'is-i emvāle vāşıl oldı. **Beyt**:

Ġanā'im çünān yāft ān pehlivān

¹⁴⁸ *Sizi yenecek yoktur bugün (Enfal 48, Âl-i İmrân, 160.)*

¹⁴⁹ *Başarı sürüyor ve gökyüzünden fetih kapısı işaret ediliyor.*

¹⁵⁰ *Pehlivan o an galibiyetin hesabını yazdı. O sayısız orduya saldırdı. Bir kılıç darbesi ile onları ikiye ayırdı. O ordunun sayısını azalttı.*

Tek bir sağlam adam kalmadı çünkü onlar kılıcını hiç yere koymadı. İslam ordusu kazandı kafirlerin ordusu yenildi.

¹⁵¹ *Herkes ölümü tatmış (Ankebut, 57.)*

¹⁵² *Sanki arslandan kaçmış yaban eşekleri gibi (Muddesir, 50.)*

Ki ne-tüvân hesâb-eş be-kilk ü zebân¹⁵³

Ol anķā-yı kâf-ı şalâbet ve şâhbâz-ı evc-i şecâ' at ya' nî Şâhîn Lâlâ pençe-i himmetle şikâr olduğdan şöra mesrürü'l-bâl âşiyâne-i kadîmine ittişâl eyledi. Pâdişâh hazretleri bu maķûle fetħ u zafer ğayra müyesser olup kendüleri bu ğanîmet-i 'uzmâdan mahrûm olduğına nâdim olmağın aħz olınan ğanâ' imi istirdâd murâd idinüp bu huşuşı mevlânâ-yı mezbûrdan istiftâ eyledi. Mevlânâ-yı müşârün ileyh cevâb virüp "Mezkûr Şâhîn Lâlâ'nuñ raķabesi rıbķa-i rıķķıyyetden âzâd ise zafer bulduğı mâl aña helâldür ve eger bu minvâl üzre degil ise beytü'l-mâldur." didi. Ol hür 'âķil-i bâliğ nazâr mu'attaķ u muħarrer olduğı muķarrer olmağın hûze-i taşarrufunda olan mâl-ı ğanâ' ime hâricden kimesnenüñ yed-i taşarrufu dâhil olmadı. Bu każıyyenüñ vuķû'undan şöra emîr-i mezbûr mâl-i ğanâ'im ile mahrûse-i Burusa'da bir medrese ve kaşaba-i Kîrmâstî'de bir zâviye ve bir cîsr ihdaş eyledi.

Şî'r:

Çü kâh-i âsmân firûze heştî
Zemîn ez-lütf-i vaż' -i ü behiştî
Muķavves tâķhâ çün ebrû-yı hür
Zi- 'âlî ğurfehây-eş çeşm-i bed dūr¹⁵⁴

*Ce'ale'l-lâhu te'âlâ sa'yehu meşķüren*¹⁵⁵

Mevlânâ 'Alâ'a'd-dîn Esved *rahmetu'llâhi'l-melikü'l-eħad*

Âhâlî-i Rûm ötesinde K̄ara H'âce dimekle meşķür u mezkûrdur. Nezâret-i sinn ü 'unfüvân-ı cevânîde bilâd-ı 'Acem'e rihlet idüp ol diyârüñ 'ulemâ-yı me'ser-eşerlerinden istifâza vü istifâde eyledükden şöra büm-ı Rûm'a 'avdet eyledi. Mevlânâ Tâce'd-dîn-i Kürdî *rahmetu'llâhi te'âlâ* vefât eyledükde mutaşarrıf olduğı İznîķ Medresesi'ni *merħümün ve mağfûrün leh* Sultân Orħan Hân Ğâzî *rahmetu'llâhi te'âlâ* ol fâzıl-ı 'aliyyü's-şân ve semîyyü'l-mekâna sevķ eyledi. Medrese-i mezkûrede tullâb-ı kemâl-i iktisâbdan müste'id ü müstemid ve isti'dâd u istimdâda müstebid olan ğürüh-ı sa'âdet-imdâda tedrîs ü ifâde üzre olup meşâğil-i te'lîf ü taşnîfe meşķül oldu. Eşnâ-yı iştiğâl ü medârisede *Viķāye* nâm metn-i metîne bir şerħ-

¹⁵³ O pehlivan öyle ganimetler buldu ki kalem ve dil ile hesabını çıkartmak mümkün değil.

¹⁵⁴ Gökyüzü sarayı gibi firuze rengindedir. Yeryüzü onun lütfü ile cennet olmuştur. Gökyüzünün kavisleri hurinin kaşları gibidir. Kötü bakışlar ondan uzak olsun.

¹⁵⁵ Allah O'nun gayretini mükâfatlandırın.

i rezîn tedvîn eyleyüp müşkilât-ı furû^ç ve mu^ç azzalât-ı fıkhı ol müşārün ileyh bi'l-benân engüşt-i beyânla hâl eyledi. Bu kitâb-ı berâ^ç at-nişābuñ hakkında mü'ellif-i şakâ'ik hüsn-i şehâdet idüp ibtidāsından intihāsına degin iki cildine mü'tala^ç aları sebkat itdüğü ecilden müntefi^ç ü mütemetti^ç olduklarını ifāza buyurdu. Fenn-i uşûlden *Muğnî* nām metni şerh idüp sâ'ir-i şurūh pür-fütūhundan ğinā virdi. Şikât-ı rivāttan mervîdür ki mevlânâ-yı mezkûruñ telemmüzesinden mazhar-ı 'ināyet hazret-i bārī ya' nî Mevlânâ Şemse'd-dîn-i Fenārî *rahmetu'llāhi te'ālā* ol fāzıldan telemmüz iderken bir gün eşnâ-yı mübāhaşede iki cānibden dīk-i kuvvet-i ğāzabiyye germiyyet-i āteş-i hamīyyet ile müşte^ç il olup her biri kendü sözünü tenvîr için hiddet eyledi. **Şi'r:**

Nemüdi her yeki burhân-ı kıtî^ç
Gehî geştî mü'ariz ğāh māni^ç [30]

Hamīyyet çeşm-i 'aql-eş rā be-püşid
Çü bād ez-bāhr-i kīn ber-ğod be-cüşid¹⁵⁶

Bu taqrīb ile muṭareḫa-i kelām-ı munāzara vü munāfereye mü'eddi olup vifāq-ı şikāka ve itilāf-ı ihtilāfa mübeddel olmağın Mevlânâ Fenārî fāzıl-ı mezbûrı terk idüp Cemāle'd-dîn-i Aḫsarayî hazretlerinüñ hıdmetlerine ittişāl eyledi.

Tezyil: Mümā ileyhüñ babasınun adı 'Ömer'dür. Kaşaba-i İznik'de mezârı üzre böyle yazılmış bulundu. Bu ravza merḫūm u mağfūr 'ālim-i mebrūr Kara 'Alā'a'd-dîn bin 'Ömer'ün ravzasıdır. Hicret-i nebevviyenün sekiz yüz senesinin muḫarreminin yigirmi altıncı gününde vefāt eyledi *rahmetu'llāhi te'ālā*.

Mevlânâ Candarlu Ḥalil 'aleyhi rahmetü'l-melikü'l-celil

Ḥalk-ı 'ālem arasında Candarlu Kara Ḥalil diyü zıkr olunur. Sālifü'z-zıkr Edebālî'nün ākrabāsından ve Mevlânâ 'Alā'a'd-dîn Esved'ün telāmizesindendir. Mervîdür ki merḫūm Sulṭān 'Oşmān Ḥān Ğāzî hazretleri bir gün Mevlânâ 'Alā'a'd-dîn Esved hazretlerinün şeref-i tilkā'-i liķā'-i meserret-i iltikāsıyla teşerrüf kaşd idüp ziyāret için evine varduğında ol ecel-i ecille-i fuḫūl namāza meşğūl olup 'ibādete müteveğğil olmağın pādişāh-ı şeri'at şic'ār bir miķdār ārām u karar idüp taşrada

¹⁵⁶Her biri için kesin kanıtlar sundun, bazen muhalif çıktın bazen engel oldun. Kıskançlık aklının gözünü kapattı, rüzgâr gibi kin ve nefretten kendi etrafında dolaşıyordu.

tevaḳḳuf eyledi. Eṣnā-yı tevaḳḳufda namāz zemānı olup zımem-i himem-i ‘ibāda ḥuṣūṣan fırḳa-i ‘ubbāda mefrūz olan farīza-i muḳadderenüñ edāsı vaḳti olduḳda pādiṣāh ḥazretleri ḥuẓzār-ı meclis-i sa‘ādet-celīs ile ol vaḳit namāzuñ iḳāmet niyyetine ḳıyām eyleyüp sünnet-i menṣūṣa-i maḥṣūṣa üzre namāza ṣurū‘ eyledi. Bu ṣadedde Ḳara Ḥalīl-i celilü’l-ḳadr imāmete teḳaddüm idüp ol imām-ı himām-ı ḥilāfet-encām ile namāzı itmām eyledükde merḥūm ‘Alā’ā’d-dīn Esved nūzhetgāh-ı ḥalvetinden ḥurūc idüp pādiṣāhla muṣāḥabete ṣurū‘ eylediler. Eṣnā-yı mukālemede merḥūm Sultān Orḥan Ḥān cemāl-i ‘arūs-ı maḳālden niḳābı ref‘ idüp bu yüzden fetḥ-i kelām eyledi ki “Sefer-i zafer-eṣerde re‘āya vü berāya baña teḥāküm eyledüklerinde ḥaḳ u bāṭıl fayṣal bulmaḡ için aḥḳām-ı ṣer‘iyye-i fer‘iyyeyi müstaḥzar bir fayṣal-ı Rabbānī ve ḥākim-i ṣamadānī lāzımdur. Ṭalebeñüzden birini benüm ile sefere gitmek için ta‘yīn eyleñüz.” didi. Mevlānā ‘Alā’ā’d-dīn-i ‘ālī-menzilet bu ma‘nāyı telāḳḳi-i bi’l-ḳabūl idüp ol cem‘-i keṣīrūñ birini ta‘yīn eylemek semtine müteveccih olduḳda cümlesi bu maṣlaḥatdan imtinā‘ u i‘rāz idüp hezār enīn ü ḥanīn ile isti‘fā eylediler.

Şi‘r:

Der-hidmet-i mülük u selāṭin kesī ki kerd
Ṣarf-ı metā‘-ı ‘ömr pey-i iktisāb-ı cāh

Der-ḥayrat-em ki rüz-ı cezā çī-st ‘özr-i ü
Çün mī-künend be-cānib-i ma‘būd-ı hod nigāh¹⁵⁷

Merḥūm Sultān Orḥan Ḥān-ı maḡfīret-‘unvān bu ḥuṣūṣda tevṣīḳ-i kelām ve tenfīz-i merām idüp tezā‘uf-ı ārā ve telāḥuḳ-ı efkār-ı esbāb-ı te’kīd-i te’yīd-i ilāhīdendür.

Şi‘r:

Riṣte tā yektā-st ān-rā zūr-ı zālī bügseled
Çün dü tā ṣed‘āciz āyed ez-güsesten zāl-i zer¹⁵⁸

Elbetde elbetde baña umūr-ı ṣer‘iyyede istiṣāre için mezkūrlaruñ birisi cebren ḳāḍi-‘asker ta‘yīn olunmaḡ lāzımdur diyüp bu ḥuṣūṣuñ ḥuṣūlī için ilḥāḥ u ibrām itmegin Mevlānā ‘Alā’ā’d-dīn Esved-i es‘ad Mevlānā Ḳara Ḥalīl’i ta‘yīn eyledi. Mezbūr Ḳara Ḥalīl *el-me‘murun ma‘zūr*¹⁵⁹ feḥvāsınca telāḳḳi-i bi’l-ḳabūl idüp pādiṣāh-ı

¹⁵⁷ Padişahlar ve sultanlar hizmetinde makam için ömrünü heba eden kişi, hayretteyim Kıyamet’te özürü ne olacak Tanrı karşısında durunca.

¹⁵⁸ Dal bir tane olunca yaşlı birisi bile bölebilir. Ama iki olunca güçlü birisi bile bölmek de zorlanır.

¹⁵⁹ Memur mazurdur.

ma' delet-perver ve şehriyār-ı 'adālet küster ile sefer-i fevz-eşere te'essüf-künān revān oldı. Mevlānā-yı mezkūruñ kādī-' asker olmasında siyāk-ı kelāma muhālif kıl u kāl sevķ olınup bu vech üzre bir hikāyet rivāyet olınur ki bānī-i mebānī-i cihānbānī olan Sultān 'Osmān Hān Ğāzī'nüñ evāhir-i saltanatında Mevlānā Kara Halil Bilecik kādīsı olup icrā'-ı aḥkām-ı şer' iyye-i nebeviyye ider iken merḥūm Sultān Orḥan Hān Ğāzī'nüñ menşūr-ı devleti 'unvān-ı ve āteynā 'hü'l-mülke¹⁶⁰ birle ma'nūn olup evreng-i 'Osmāniyye cülūs eyledükde istirbāḥ-ı irbāḥ-ı cihād için kemāl-i devlet ü şavlet ile İznik'i fetḥ idüp memālik-i mevrūşe-i merfū' aya maẓmūm u muzāf eyleyüp mevlānā-yı merķūmu anda kādī naşb eyledi. Bu minvāl üzre bir miḳdār rüzgār murūr u 'ubūr eyledükden şoñra maḥmiyye-i Burusa'ya terfi' idüp aḥkām-ı şer' iyye-i mer' iyyeyi aña tefvīz ü taḳlīd eyledi. Sultān-ı ḳazā'-ı [31] nafizü'l-iḳtizānuñ ḥükümet-i ezeliyyesi muḳtezāsınca şālīş-i selāḫin-i 'Osmāniyān Sultān Murād Hān-ı gītī-sitān serīr-i saltanata cülūs idüp memālik-i bī-mehāliki ḥavme-i ḥükümetine alduḳda fāzıl-ı merķūmu kādī-' asker naşb idüp bu manşīb-ı 'azīm-i ḥaḫar ve cāh-ı celilü'l-miḳdār ile i' zāz u ikrām eyledükden mā 'adā müntehā-yı menāşīb-ı ḥıdīvān-ı leşkeriyān olan vezāret manşībını ve begler begilik manşībını ikisini daḫı aña taḳdīm u teslīm idüp taz' if-i merāsım-i ta' zīm ve te' kīd-i levāzım-ı tefḫīm eyledi. Bu sebebden paşalık 'unvānıyla ma'nūn olup Ḥayre'd-dīn Paşa laḳabıyla mulaḳḳab oldı.

Şi'r:

Ve men ḳalde'l-emrū'l-ḫaḫiri ricālühü

Yübütü ve yūzhī fāriḡan ve hüva āminün¹⁶¹

Merḥūm Sultān Murād Hān Ğāzī ve Sultān Meḥemmed Hān Ğāzī ḫazretlerinüñ ikisine daḫı vezīr olan Halil Paşa anuñ nesl-i pākindendür. Ol 'ākil u dānā ve nīk-i fermāy u müdebbir-i fezā'il-i pīrāy ve meḥāmid-i ārā-yı ḥüsn-i yümn-i ārā ile bir mertebede idi ki 'alem-i gün u fesādda şuver-i muḫtelife üzre zḫūr eyleyen temāşil-i meşālīḫ u mefāsīd cām-ı cihān-numā-yı zamīr ve āyīne-i tedbīrinde aḫsen-i vucūh üzre pedīdār olur idi ve eşkāl-i umūr-ı cumhūr-ı 'alemiyān anuñ himmetiyle ḫayli şūret bulur idi.

Tezyīl: Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz seksen senesininüñ mübārek ramazānında vefāt idüp İznik'de meḳābir-i müslimīn arasında mermer ḫücrenüñ muḳābelesinde defn

¹⁶⁰ *Ve ona mülkü (iktidarı) verdik (Sad, 20.)*

¹⁶¹ *Her kim ki tehlikeli (hassas) işi ehline verir ise o kişi endişe duymaksızın güven içinde geceleyip sabahlar.*

olunup üzerine kubbe binā olındı. Hālen ol kubbe harābe olup şademāt-ı rüzgār ile yıkılmışdır. ‘Umde-i ebnīye-i hayrāt olan ‘imārāt u ribāṭāt kısmından çokça hayrāt binā idüp fuḡarāya bī-nihāye gāllat vakf eyledi. Mezra‘ a-i dünyāda toḡm-ı şevāb ve bezr-i hayr ilkā idüp maḡşulāt-ı ücūr-ı cezīle ile temettu‘ eyledi. Bu kışşa ekābir-i müderrisinden birinüñ ḡaṭṡından menḡöldür.

Mevlānā ‘ Abdü’l-muḡsin-i Ḳayşerī *rahmetu’l-lāhi te‘ālā ‘aleyh*

Evā’ il-i şurū‘ da Mevlānā Necbe’ d-dīn Ḳayşerī ḡazretlerinden telemmüz idüp fūnūn-ı edebīyye ve ‘ulūm-ı şer‘ iyyenüñ envā‘ ü aḡsāmını taḡşil eyledükden şoñra bilād-ı Şām’a irtihāl ü intikāl eyledi. Arazi-i muḡaddesenüñ fuḡalā-yı faẓīlet-intumāsından ‘ilm-i ḡadīş ve tefsīr feẓā’ il-i tevrīşī aḡz idüp kendinüñ bilād-ı ḡadīme-i ḡavīmesine ‘avdet eyledükde çok zemān güzerān itmeden vefāt eyledi. Ḳuzūz-ı ġuref-i ṡaraf-ı dāru’n-na‘ imi şeref-i maṡmūre-i dünyādan taḡdīm idüp *ve saāri‘ū ilā maḡferatin min Rabbikūm*¹⁶² emrīne itā‘ at itmege musāra‘ at eyledi. Fenn-i fiḡhda dūrer-i ġurer-i nizām ve lālī-i mütelālī intizām berekāt-ı berā‘ at-fercām nazm eyleyüp bedāyi‘ -i revāyi‘ -i mesā’ ilī ol dūrc-i pākda dūrc eyledi. **Şi‘ r-i ‘ Arabī:**

Hāzā kitābün bedī‘ ü’l-aşl ve’l-fūru‘

*Mūveşşihü’l-ḡaṡṡı ve’l-elfāzı be’d-dūrer*¹⁶³

Ve daḡı *Ferā’ iz’* e müte‘ allıḡ bī-nihāye siḡām-ı mesā’ ilī kāfil ve ferā’ iz-i feẓā’ ilī ḡāfil manzūm u mevzūn bir risāle-i feşāḡat-meknūn tanzīm eyledükden şoñra deḡā’ ik u ḡaḡā’ iḡını taḡrīc u taḡḡih itmek için bir şerḡ-i nāfi‘ ibdā‘ eyleyüp vereş-e-i enbiyā olan ‘ulemāya menāfi‘ -i keşire irāş eyledi. Fenn-i ‘arūzda Şeyḡ Endülīsī ḡazretlerinüñ muḡtaşarını mīzān-ı ‘aḡl-ı şaḡih ve miḡyās-ı fiḡr-i naḡih üzre şerḡ idüp ol baḡr-i vāfir ve ḡaber-i kāmil zihāf-ı ‘uyūbdan sālīm-i ḡūsn-i tertīb iḡtiyār eyledükden şoñra ġayrī bī-nihāye ferā‘ id-i fevā‘ id-i cezīle irdāf eyledi.

Tezyil: ‘ Abdü’l-muḡsin-i Ḳayşerī ḡazretleri kütüb-i muṡavvele-i mu‘ tebere kitābet idüp ḡavāşisinde kendü kelimāt-ı nefisesinden çok nesne taḡrīr u taḡşir eyledi. Rāvī naḡl eyledi ki fāzıl-ı merkūmuñ kendü ḡaṡṡıyla muḡarrer ve kelimāt-ı şerīfesiyile muḡaşşī bir ġāyetü’l-beyān gördüm ki müddet-i ‘ömrümde aña beñzer şaḡih u naḡih nusḡa görmedüm ve daḡı tāriḡ-i kitābeti sekiz yüz yetmiş iki senesidür.

¹⁶² *Ve Rabbinizden olan maḡfirete koşun (Âl-i İmrân, 133.)*

¹⁶³ *Bu aslı ve furuatıyla eşsiz bir kitaptır. Hattı lafzı inciyle süslenmiştir.*

‘**Ārif-i Bi’lĀh Geyiklü Baba** *rahmetu’llāhi te‘ālā*

Ol pīr-i t̄arīkat-müşīrūñ ism-i sāmīlerine zafer müyesser olmadı. Cenāb-ı ni‘ amül-me’ābına ğazāl-ı vahşī müsahhar olup ekşer-i evkātta āhū-süvār olduğu ecilden elsine-i nāsda laķab-ı mesfūrla mulaķķab oldı. [32] **Şi‘r:**

Hemçü Şebli geşte ū-rā zī ğam-ı gerdūn şikār

Hemçü edhem bŭde ū-rā ebreş-i ecrām rām¹⁶⁴

Mevlid-i aşlısı bilād-ı Āzerbāycān’dan Hıoy nām kaşabadur. Merhūm Sultān Orhan Hān ‘*aleyhi’r-rahmeti ve’l-ġufrān* zemānında bŭm-ı Rŭm şavbına rihlet eyledi. Memālik-i ‘Oşmāniyye’den mahrŭse-i Burusa *şenāhu’llāhi te‘ālā ‘ani’l-be’sā mālikŭ’l-mŭlk* hazretlerinŭñ vŭfŭr-ı mevhibetiyle Sultān Orhan Hān Ğāzī’nŭñ elinde fetḥ olınduķda ol şīr-i pīşe-i ḥaķīķat ve hizebr-i mişe-i t̄arīkat-i ğazāla süvār olup pādīşāh-ı ğazanfer-fer ile bile hāzır oldı. Mahrŭse-i mezkŭrenŭñ bir kŭşesinde tavaṭṭun idŭp birkaķ eyyām karar u ārām eyledŭkden soñra raḥt-ı iķāmeti dāru’s-surŭr-ı fenādan menzil-ġāh-ı beķāya naķl eyleyŭp mevzi‘-i mezbŭrda defn olındı. Mu‘terik-i mŭteberrik-i aşḥāb-ı ḥācāt olsun iķŭn şeyḥŭñ ķabri ūstinde pādīşāh hazretleri bir tŭrbe-i ‘azīmi’r-rŭtbe ve ķubbe-i felek-mertebe ve bir cāmi‘ ve bir zāviye daḥı iḥdās eyledi. **Şi‘r:**

Ān ki saķf-i tŭrbe-eş bŭd-ı felek rā bŭse cāy

Vān ki devr-i ķubbe-eş bŭd-ı melā’ik rā maķām

Ber-ferāz-ı t̄arem-i ‘ulvī zede ḥargāh-ı ūns

Ber-mezār-eş mīkŭnend aşḥāb-ı ḥacet izdiḥām¹⁶⁵

Ol zemāndan berŭ cŭmle ol ḥalā’iķ merhŭmuñ ķabr-i şerīfini ziyāret eyleyŭp āşār-ı rŭḥaniyyet ve envār-ı nŭrāniyyetiyle teberrik iderler. Müddet-i ‘ömründe ‘alā’iķ-i ḥalā’iķden munķaṭi‘ ve ālāyiş-i ārāyiş-i dŭnyeviyyeden mŭctenib ū mŭmteni‘ olup mŭtecerrid ū mŭtefferid ve mŭtezehhid ū mŭte‘ abbid kimesne idi. Fuyŭzāt-ı futŭḥāt-ı ilāhiyye ile cezebāt-ı ‘azīme ve ḥalacāt-ı cesimeye mażhar olup kerāmāt-ı seniyye-i semiyye ve ḥavāriķ-ı ‘ādāt-ı behiyye-i zehiyyesi zāhir oldı. Mü’ellif-i Şaķā’iķ

¹⁶⁴Şebli gibi dŭnya gamı onu avladı. Gŭkyŭzŭndeki gezenler altınlar gibi Edhem’in hizmetine girdi.

¹⁶⁵O ki mezarının tavanı, gŭkyŭzŭnŭ ūptŭġŭ yerdır. Ve o ki mezarının etrafında melekler yer almışlar. En yŭksekteki kafesin ūzerinde sevgi ķadırı kurmuş. Bu yŭzden mezarının başına hacet sahipleri izdiham ediyor.

hikāyet eyledi ki bir zemānda merhūmuñ qabr-i şerīfini ziyāret eyleyüp ol qabrūñ qurbunda bir mezār dağı görüp türbedārdan “Ol mezāruñ şāhibini kimdür?” diyü istifsār itdügimde cevāb virüp “Umerā-yı sālifeden Emīr-i Germiyān’uñ evlād-ı emcādından bir t̄alib-i haqīkat terk-i emāret eyleyüp şeyh̄ hazretlerinüñ h̄idmetlerinde merātib-i seniyye ve me’arib-i semiyyeye vāşıl u nā’il olmuş idi. Bu maqām ve bu mezār ol t̄alib-i haqīkat-şi’āruñdur.” diyü taḥkīk eyledi. *Merhūmūn ve mağfūrūnleh* Sulṭān ‘Osmān Ğāzī’nüñ ümerāsından Turgud Alp nām bir emīr-i sāmī-maqām ol ‘arīf-i Rabbāniyye şamīm-i qalbden meveddet idüp miyān-ı cānında kemer-i irādeti bend ve hāme-i cinānında t̄ac-ı maḥabbet ü bī’ati peyvend eyledi. **Şi’r:**

Kemer-i h̄idmet-i ü sāht kemend

Beher-i mu’rāt u maqāmāt-ı bülend¹⁶⁶

Merhūmuñ maqāmı qurbunda Turgud ili dimekle ma’rūf olan vilāyetde tavattun eyleyüp vefāt idinceye degin şeyh̄ hazretlerinüñ h̄idmetlerine müdāvemet ü münādemet eyledi. Merhūm Sulṭan Orḥān H̄ān Ğāzī hazretleri ol ‘azīze maḥabbet ü meveddet üzre olmağın İnegöl nām qaşabayı havālisinde olan qurā vü mezāri’ ve merāti’ ü merābi’ ile a’ṭā vü temlik eyledi. Şeyh̄ hazretleri bunu qabüle iqbāl itmeyüp “Māl ü menāle ve emlāk u esbāba meyl ü velā’ gürūh-ı ümerā vü selāṭine sezādur. Fırqa-i fuqarāya revā degildir.” diyü i’rāz u imtinā’ eyledi. **Şi’r:**

Şūfī ü māl perest-ī ne hūş-est

‘Ālī vü meyl-i tū pestī ne hūş-est¹⁶⁷

Pādişāh-ı sa’ādet-fercām bu merām itmām olınmağa ibrām itdügine bināen hibe olunan yirlerden bedel kendü meskeninüñ eṭrāf u eknāfindan maḥdūd u mu’ayyen bir miqdār yirini odun kesmek için iḥtiyār eyledi. Evvel-i ‘aşruñ t̄aliblerinden bir t̄alib şeyhuñ kendüden silsile-i tarīkatlarını isti’lām idüp “Ol bābdan istikşāf eyledükde Şeyh̄ Ebü’l-vefā’-i Bağdādī’nüñ tarīkatından Baba İlyās nām ‘azīzūñ eḥibbāsındanuz.” diyü i’lām u ifāde eyledi. Şikāt-ı rivātdan mervīdür ki merhūm Sulṭan Orḥān H̄ān hazretleri bir gün nefis-i nefisi için du’a istid’ā eyledükde ol ‘azīz-i ‘izzet-nişāb cevāb virüp “Sizūñ āsītān-ı şeref-i aşiyāniñuz muṭāf-ı enām-ı eyyām ve kıblegāh-ı havāş u ‘avām olup pāye-i serīr-i vālāñuz mişāl-i ka’beye maqbil-i iqbāl-i zevi’l-ıqbāl ve mülteşim-i şifāh-ı nebāh-ı ulū’l-ıclāl olmağ du’ası semtine kıble-

¹⁶⁶ Yüksek makamlara ulaşmak için onun hizmetinde bulunmaya karar verdi.

¹⁶⁷ Zahidin para pul peşinde olması hoş değil. Sen nihayet ve mükemmel birisin ama senin kötü arzuların hoş değil.

numā-yı hātırımuz rüz u şeb müteveccihdür. Ana-i leyl ve eṭrāf-ı nehārda aḥvāl-i şeref- āmalīñizüñ tefeḳḳudüyle taḳayüdden zāhil ü ‘āṭıl olmayup hiçbir zemānda du‘ ā-yı devletiñüze iştiğālden ḥālī degilüz. Ḥaṭṭ-ı ta‘ alluḳ u maḥabbetiñüz [33] nokṭa gibi merkez-i dilde merküz u muḳarrer ve bu sevdā süveydā-yı ḳalbimizde ṣābit ü muḥaḳḳakdur.” didi. **Şi‘r:**

Hergiz neşevēd ey büt-i be-güzīde-i men

Mihr-et ze-dil ü ḥayālet ez-dīde-i men

Ger ez pes-e merg-i men be-cūyī yābī

Mihr-i tū der üstühān-ı pūsīde-i men¹⁶⁸

Bu mukālemeden bir miḳdār müddet-i murūr eyledükden soñra şeyḫ ḥazretleri bir gün mesken-i me‘lūfī ḳurbundan bir ḳavāḳ ağacını kendüleri getirüp maḥmiyye-i Burusa’da olan dāru’s-salṭanatuñ bāb-ı sa‘ ādet-i āyabī dāḥilinde mübārek elleriyle ḡars u vaż‘ eylediler. Sulṭān Orḫan Ḥān ‘*aleyhi’r-raḥmeti ve’l-ḡufrān* ḥazretleri vaż‘ - i ma‘ ḥüddan āḡāh olduḳda eṣnāf-ı ālāf-ı surūrle mesrūr olup cenāb-ı rabbi’l-erbāba şükr-i fūrāvān ve sipās-ı bī-kerān eyledi. **Mıṣrā‘ :**

*Bi’l-ḥamdī ve bi’ş-şükrī tedūmü’n-ni‘am*¹⁶⁹

Devḫa-i devlet-i ‘Oṣmāniyye’nüñ *aşlühā ṣābitün ve fer‘ühā fi’ssemā*¹⁷⁰ feḫvāsınca gündēn güne neşv-i nemā ve sümüvv-i semāda olup Ṭūba-āsā müntehā-yı zerā-yı ‘ulāya isti‘lā itmesinüñ taḳarrurına beşāret ve bu ḥānedānuñ zemān-ı devletiñüñ imtidādına işāret ittiḫāz eyledi. Zıkr olınan şecere ol ‘azizüñ du‘ āsı şemeresinde rāşih ü ṣābit olup ḫālen daḫı maḳarında bāḳī vü muḳarrerdür. **Şi‘r:**

Tā ebed pāyende bād-ā devlet-i ‘Oṣmāniyān

Tā ḳıyāmet bād ḳā’im ‘izzet-i ān ḥāndān¹⁷¹

Eş-Şeyḫü’l ‘Ārif-i Bi’llāh Ḳaraca Aḫmed *raḥmetu’llāhi’l-melik eḫad*

Peder-i ḫuceste siyeri diyār-ı ‘Acem’üñ mülükundan idi. Zıkr olınan bilādda vücūda gelüp dāye-i zevḳ ü şafānuñ ḫacrinde perveriş bulduḳdan soñra ḡalebāt-ı cezebāt-ı

¹⁶⁸ Ey benim seçilmiş en güzel sevgilim, hiçbir zaman senin sevgin aklım ve yüreğimden çıkmayacak. Ben öldükten sonra kendi sevgini eğer ararsan benim çürümüş kemiklerimde bulursun.

¹⁶⁹ Hamt ve şükür ile sürer nimetler.

¹⁷⁰ Aslı sabit dalları gökyüzündedir (İbrahim, 24.)

¹⁷¹ Osmanlı devleti sonsuza kadar yaşasın. Kıyamete kadar o hanedanın izzeti payidar olsun.

İlâhiyye sebebiyle muvaṭṭan-ı aṣlîsini terk idüp bilâd-ı şeref-nihâd-ı Rûm'a geldi.
Şi'r:

Cevâhir-râ buved ḳadr ü bahâ beyš
Be-gurbet çün buved ez-ma^c den-i ḥ^vîş¹⁷²

Vilâyet-i Anadoluda Akḫîşâr nâm ḳaşabanuñ muzâfâtından bir mevzi^c de tavattun idüp nice müddet ^cibâdet-i ḥudâ-yı rabb-i ^cizzete meşgûl olduḳdan soñra pelâs-ı vücûdı şî^câr-ı tecerrüd ve dişâr-ı beḳâyaya tebdîl eyleyüp zıkr olınan maḳâm-ı maḥmûdda defn olındı. Hâlen mezâr-ı şerîfi merci^c-i marzî olup ḥudâ-yı şâfi ve ṭabîb-i kâfinüñ ^cinâyetiyle nice nice ḥastalar ḳabr-i şerîfi üzre *feizâ meriztü fehüve yeşfin*¹⁷³ feḥvâ-yı şerîfince şifâ bulup teşeffî-i şadr ḥâşıl iderler. **Şi'r:**

Ger-çe ez-dîdehâ nihân gerd-ed
Hâk-ı ü ḳible-i cihân gerd-ed
Rûḥ-ı ü ḥâzır-est ü dânenide
Kâm-ı her-kes bedü resânende¹⁷⁴

*Ce^calel'lâhu sa^cyehu meşküran*¹⁷⁵

^cÂrif-i Bi'llâh Şeyḫ Âḫî Evrân *rahmetu'llâhi'l-melikü'l-mennân*

Da^cvât-ı müstecâbe ve enfâs-ı müsteṭâbe şâhibi olup bî-nihâye kerâmât-ı seniyye ve ḥavâriḳ-ı ^câdât-ı behiyyesi zuhûr u burüz eyledi. Erbâb-ı ḫirefden debbâḡlar zümresi ol ^cazîzi pîr-i ṭarîḳat ittihâz eylediler *ḳaddesa'llâhü te^câlâ sırrahu'l-^cazîz*.¹⁷⁶

Meczûb-ı İlahî Mûsâ Abdâl *rahmetu'llâhi'l-melikü'l-müte'âl*

Cezebât-ı İlâhiyye'ye maḡlûb u meczûb idi. Mü'essis-i esâs-ı dîn ü devlet ve mümeḥhid-i bünyân-ı mülk ü millet merḥûm Sultân Orḫan Ḥân *'aleyhi'r-rahmeti ve'l-ḡufrân* ḥazretleri ve *leküm fihâ mâ teştehi'l-enfüsi ve telezzü'l-a^cyüni*¹⁷⁷ feḥvâsınca müştehiyât-ı maṭmû^c-a-i maṭbû^c-ayı câmi^c vü şâmil olan maḥrûse-i

¹⁷² Mücevherin deḡeri kaynaḡından uzaklaşınca bilinir.

¹⁷³ Eḡer hasta olur isem beni iyileştirir (Şuara, 80.)

¹⁷⁴ Gözlerden ḳaybulduḡu zaman onun topraḡı dünyaya halkının kıblesi olacak. Onun ruhu burada hazır ve her şeyi biliyor. Herkesin isteḡini ona iletiyor.

¹⁷⁵ Allah çabasını ḳarşılıksız bırakmasın.

¹⁷⁶ Allah onun aziz ruhunu rahmet eylesin.

¹⁷⁷ Sizin için onda canların çektiḡi gözlerin hoşlandığı şeyler vardır (Zuhruf, 71.)

Burusa'yı feth eyledükde Mūsā Abdāl bile hāzır oldu. Mezār-ı şeref-medārı mahrüse-i mezbūrede meşhūr olup şağır u kebīr ve celīl ü haķır anı ziyāret eyledük de ruḫāniyyetinden istimdād iderler. **Şi'r**:

Ten-i pāk er zi-cān cüdā bāşed
Ne ki bī-rahmet-i ḫüdā bāşed¹⁷⁸

Rivāyet olunur ki ol ḫarīķ-i cezve-i cezbe-i Rabbāniyye derūn-ı pākinde nā'ire-i şevķ-i maḫabbetu'llāhi izmār itdüğinden kitābet için **Mışrā'**:

Od ile penbenüñ ne oyunu var

Kelāmına muḫālif bir cemreyi penbeye şarup eḫibbāsından bir kimesne ile Geyiklü Baba'ya irşāl eyledi. Geyiklü Baba daḫı ol vasıta olan rasūl-ı ferḫunde vuşul ile aña [34] Bir kāse içre bir miķdār āhū südi irsāl idüp kendinüñ kemend-i teşḫiri ile ḫayvānātı fitrāk-ı taşarrufa bend itdüğün iş'ār eyledi. Lākin verā-yı perde-i kitmānda mektüm olan rumūz u esrāra aşḫāb-ı 'uķul ķāşıra vāķıf olmaduğundan rasūl-ı pür-uşul kendinüñ getürdüğü şir āhū şiri olduğuna muḫtali' olmadı. Bu sebebden ol şir mişe-i ḫaķīķat ya'nī Geyiklü Baba'nuñ şir irsāl itdüğünü ḫalbinden istiḫfāf u istiḫķār idüp "Şir ğāyet ḫaķır iken anı göndermekde ḫikmet nedür" diyü kendü şeyḫinden su'āl eyledi. Mūsā Abdāl daḫı ol şir āhū şiri olup teşḫir-i ḫayvānāt teşḫir-i nebātātdan āş'ab olduğın sā'il-i merķūme tefhīm eyledükden soñra "Geyiklü Baba ḫazretleri ḫaḫ'ı merātib-i me'ārib-i İlāhiyye itmekde baña ğālibdür." diyü buyurdu. Fi'l-vāķı' nefsi bedkirdār gibi seb'-i müvaḫḫiş ile mā-beyninden def'-i vaḫşet idüp bend-i kemend-i mücāhede ile anı mağlūb eyleyen ḫālib ğayra ğālibdür.

Meczūb-ı Rabbānī Abdāl Murād *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Meyāmin-i te'yidāt-ı İlāhiyye ile mu'azzamāt-ı futūḫāt ve mu'azzamāt-ı ğazavāta dest-res bulan merḫūm Sultān Orḫan Ḫān *'aleyhi'r-rahmeti ve'l-ğufrān*¹⁷⁹ mahrüse-i Burusa'yı cumūm-ı 'asākir-i nuşret-hücūm ile feth eyleyüp i'lām-ı zafer-i'lāmi burūc-ı müşeyyede-i merfū'ada naşb eyledükde ol kişi bile hāzır oldu. Tā'ir-i rūḫ-ı pür-futūḫı melā-yı a'lāya pervāz eyledükde 'uluvv-i şān ve sümüvv-i mekāmından ḫabr-i şerīfi bir mevzi'-i 'ālīde vāķı' olup āmme-i ḫalā'ik ortasında ḫayli şöhret buldı.

¹⁷⁸ Eğer bir insandan saflık ve temizkilten uzaksa bile Allah'ın rahmetinden uzak kalmamalıdır.

¹⁷⁹ Allah'ın rahmeti ve mağfireti ona olsun.

Meczûb-ı Hudâyi Doğlu Baba *rahmetu'llâhi'l-meliki'l a'lâ*

Huşûş-ı feth ü zaferde rāyet-i nuşret-nişān ve i'lām-ı vālā-şān ile mānend-i Mūsā izhār-ı yed-i beyzā eyleyen *merhūmūn ve mađfūrūnleh* Sultān Orđan Hān Gāzī ile Burusa fethinde hāzır oldu. Hīn-i muhārebede kemāt-ı kuzāt için ayran ihzār idüp işti'ār-ı nā'ire-i harb u cidāl ve germiyet-i āteş-i kıtāl ile harāret istilā itdüğü zemānda def'-i 'atş itmek için gāzilere anı ıskā eyledi. **Şi'r:**

Hastagān-ı cefā-yı gerdūn-rā

Feyz-i cān bahş-ı ü devā būdī

Teşnegān-ı hūrūr-ı hirmān-rā

Şerbet-i lütf-i ü şifā būdī¹⁸⁰

Ol sebebdan laķab-ı mezkūr ile meşhūr oldu. [35]

Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

Tabaķa-i şālişe Sultān Murād Hān bin Sultān Orđan Hān bin Sultān 'Oşmān Hān *rahmetu'llāhü'l-melikü'l-mennān* hazretlerinin zemān-ı salţanat ve āvān-ı sa'ādetinde *ve yectebike rabbüke*¹⁸¹ āyet-i belāgat-gāyetinüñ mażmūn-ı i'cāz-nümūnı üzre efrād-ı nāsdan münteķib u maķabbeti olan 'ulemānūñ medāyih ü menāķibinūñ beyānındadır ve cerā'id-i ferā'id-i rüzgārda şebt u imlā olınan i'lām-ı meşāyih-i kirāmūñ ahvālinūñ tibyānındadır *rahmetu'llāhü te'ālā*.

Sünnet-i seniyye-i İlāhiyye böyle cārīdür ki cümle-i ā'sār u ā'vām u ķurūndan her 'aşrda ve her ķarnda efrād-ı āferīdeden birinūñ şecere-i şemere-i devleti dünyāda neşv ü nemā bulup dest-i taķdır ile nişānda olan devħa-i sa'ādet-i ezeliyyesi günden güne nāmī vü sāmī olur. Nihāl-i 'azimet ü iclālī sidre gibi ķadr-i 'ālī bulur. Şemere-i şecere-i salţanatı reşahāt-ı 'aynü'l-hayāt 'adl ü dād ile serāb u maķzara ve āb-ı zülāl mişāl-i ma' delet ile şādāb u mezhere olup zılāl-i iclāl ü haşmetinde müstezil olanlaruñ haķķında sāye-küsterlik ve zerre-perverlükden hālī olmaz. **Şi'r:**

Zemāneh hiç bī-şāh-ī ne-bāşed

Felek bī-mihr ü bī-māh-ı ne-bāşed

¹⁸⁰Hayat cefasının yorgunları için O'nun hayat verici feyzi ilaç gibi geldi. Sıcaklıkta sudan men olan susuzlar için O'nun lütuf şerbeti şifa gibi geliyordu.

¹⁸¹Ve seçer seni rabbın (Kasas, 68.)

He-mī ḥ^vāhed ra^c iyyet pādişāhī
Küned bā-^c adl tā hergāh şāhī

Şeved ḥalk-ı cihān der-zill-i ü şād
Benāyı salţanat-rā dāred ābād¹⁸²

Ol ser-firāz-ı bāğ u rāğ tül u ^c arz *es-sulţānū zillū 'llāhi fi 'l-arz*¹⁸³ kelām-ı i 'cāzü'l-
memenūñ maẓmūn-ı hümayūnuna mā şadağ olmağın ^c āmme-i re^c āya anuñ sāyesinde
asūde vü ḥ^vāb-ı rāḥatla ğunūde olurlar. Sevākin-i emākin-i memleket āşār-ı murādāta
dest-res bulurlar. **Şi^cr:**

Ḥāmī-i mülk ü millet-est şeh-ān
Rā^c iy-i dīn ü devlet-est şeh-ān
Kām-ı nā-kām-rā küned ḥāşıl
Be-murād-eş cihān şeved vāşıl¹⁸⁴

Bu minvāl üzre birkaç ğün murūr u ^c ubūr eyledükden soñra rīḥ-i ^c āşif-ı ecel ve gird-
bād-ı saḥt-ı fenā ile devḥa-i salţanatı berkünde olup eyyām-ı ḥazān-ı aḥzānda ğötürü
berg ü bārı tārümār olur. **Şi^cr:**

Dili kū ze-mergeş zebūn nīst nīst
Zi-tīğ-ı ecel ğarḳ-ı ḥūn nīst nīst
Ḥired-mend-rā zān ciger ḥūn būd
Ki her laḥza ğitī diger ğūn būd
Gehī merg bāşed gehī zendegī
Gehī pādişāh-ı gehī bendegī
Peder-rā küned cā be-taḥta zi-taḥt
Püser-rā küned z'ān ciger laḥt laḥt
Püser-rā bered ez-ḳabā der-kefen

¹⁸² *Dünya hiçbir zaman padişahsız olmasın. Gökyüzünden güneş ve ay eksilmesin. Halk her zaman bir padişah ister. Ki adilce onlara padişahlık etsin. Dünya insanları onun gölgesinde mutlu olup saltanatı her zaman ayakta tutsun.*

¹⁸³ *Sultan Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir.*

¹⁸⁴ *Padişahlar memleket ve milletin arkasındadırlar. Padişahlar din ve devletin başıdırlar. İsteklerine ulaşmayanları isteklerine ulaştırırlar. Tüm dünya onların sayesinde istediğine varır.*

Peder-rā zened çāk [37] der-pîrehen¹⁸⁵

Lâkin ol devħa-i sa' âdetüñ ҡoltuğundan bir şāħ-ı ıubā-girdār bedīdār olup *aşlühā sâbitün ve fer'ühā fı's-semā*¹⁸⁶ maşdüķı üzre nümā nümā ve simā simā olur. Günden güne ol nihāl-i büzürg-vār ber-ħurdār olup ħalk-ı ' âlem pederinden artıķ andan çoķca menāfi' bulur. Bu ıarıķa üzre irāķat-i ħün-kārı olup Gāzī Ħünkār dimekle meşhūr olan pādīşāh-ı sa' âdet-destigāhuñ babası Sultān Orħan Ħān vefāt idüp sultān-ı rūħı milket-i bedeni terk eyledükde Sultān Murād Ħān ħāzretleri anuñ yerine yedi yüz altmış senesinde taħta cülüs eyledi. Zevāyā-yı saltanat bunuñla şekl-i müşelleşe girüp eşķāl-i ħādde-i cādde-i ħilāfet münferice oldu. avā'im-i de' ā'im-i devlet bunuñ üçü ile ā'ime olup ħayli ıvām buldı *rahmehu'llahü te'ālā*.

Mevlānā āđı Maħmūd Ki oca Efendi dimekle meşhürdur āđı-zāde-i Rūmī'nun babasıdur

Sultānōñi nām mevzi' de vücūda geldi. Zemānesinde olan şumūs-ı burüc-ı fezā'il-i lāmi' a ve āķmār-ı āķtār-ı ma' ārif-i sātı' adan iķtibās-ı envār-ı ehliyyet ve istitāre-i āşār-ı ābiliyyet eyleyüp ' ulüm-ı ' Arabiyye'de ve fūnūn-ı şer' iyyede ve ' ilm-i tefsīr ü ħādīşde aķrān u emşālinden bāri' ü fā' iķ oldu. Bu sebebden merħūm Sultān Murād Ħān Gāzī maħrūse-i Burusa'da āđı naşb eyleyüp ihyā-yı dīn-i Aħmedī ve ' ilā'-i levāzım-ı şer'-i Muħammediyye itmek için cumhūr-ı ' ulüm-ı şer' iyyeyi aña tefvīz ve taķlīd eyledi. Mūmā ileyh taķı vü naķı müteverri' ü müteberri' müte' abbid ü mütedeyyin ve mesā'il-i şer' iyyeye mütefaıttın kimesne idi. Emr-i azāda sīret-i marzıyye ve ' âdet-i mer' iyye üzre olup şerāyi' zerāyi'-i dīniyye-i yakīniyyeyi müddet-i keşire ıarıķa-i kitāb-ı rabbü'l-erbāb ve sünen sünen-i rasūl-ı müsteıāb üzre infāz itmegin ' amme-i ħalā' iķ kemāl-i mertebe ve mertebe-i kemālde aña maħabbet eyledi. **Şi' r:**

āzī-i ' ādil şeved maħbūb-ı ħalk

Sīret-eş ü-rā küned maıtlūb-ı ħalk¹⁸⁷

¹⁸⁵ Onun ölümünden üzüntü duymayan kalp yoktur. Onun kılıcının kanına boğulmayan kalmasın. Akıllı insanların yüreği kan ağlıyor. Çünkü dünya her an değişiyor ve başka bir hale geliyor. Bazen ölümdür, bazen hayat, bazen padişahlıktır, bazen kölelik. Babayı tahttan indirip tahta oturtur. Oğlu bu nedenle yüreğini paramparça ediyor. Oğlu padişahlık elbisesinden çıkartıp kefene sokar. Babası dayanamayıp kendini paramparça eder.

¹⁸⁶ Aslı sabit dalları gökyüzündedir (İbrahim, 24.)

¹⁸⁷ Adil bir hakim halk tarafından sevilir. Onun ruhunu halk her zaman ister.

Şecere-i ‘ömri şemeresinde sîb-i şeybi istişmâm idüp sinn-i şerîfi kemâl-i şeyhûhat mertebesine bâliğ olduğı ecilden Koca Efendi diyü tesmiye olındı. Mervîdür ki merhûm Sulţân Murâd Hân ‘*aleyhi’r-raḥmeti ve’l-ğufrân* Şeh-zâde Sulţân Bâyezîd Hân hıdmetleri içün mîr-i vâlâşân ve sa‘âdet-nişân ya‘nî emîr Germiyânoğlı’nuñ kerîme-i muḥaddere-i muvaḳḳırasını alıverüp bu iki dürr-i dürc-i ‘iffeti rişte-i nikâhla ‘ıkd ü mehr-i mührle mührledükde mezkûreyi getürmek içün gönderilen umerâ-yı kirâm ve ḥavâtîn-i ‘uzâma şadr-ı mesfûru re’is eyleyüp anlaruñ ile bile irsâl eyledi.

Tezyîl: Merhûm Koca Efendi’nuñ ḥaṭṭıyla mumzî bir vefkıyyede böyle bulundı. *Harrarahü’l-‘abdü’z-za‘îf sâ’ilen raḥmete rabbihî’l-laṭîf*¹⁸⁸ Maḥmûd bin Meḥemmed el-Muḳallid fî memâlik-i l-muḳallid ve zalike cerîyyü fî târîhi sene tis‘a ve ḥamsîn ve seb‘a mî’e bu edâdan münfehim oldu ki babası adı Meḥemmed ola ve Sulţân Orḫan Hân zemânında daḫı memâlik-i ‘Oşmâniyye’de kâdî ola ve daḫı kütüb-i tevârîhde mestûr u muḳayyeddür ki kırk yıl miḳdârı hem kâdî ve hem kâdî-‘ asker oldu.

Kâdî-zâde Rûmî Dimekle Meşhûr Olan Mûsâ Paşa bin Meḥemmed bin Maḥmûd
raḥmetu’llâhi te‘âlâ

Sâlifü’z-zıkr Mevlânâ Kâdî Maḥmûd’uñ zîb u zîver-i necâbetle âreste ve ḥılye-i ḥılye-i fezâ’il ile pîrâste Mevlânâ Meḥemmed nâm bir oğlı var idi. Ol fâzıl-ı ecel ü ecmel ve ol kemâl-i emced ü mümecced ya‘nî Mevlânâ Meḥemmed ‘âlem-i şebâbda vefât idüp diyâr-ı aḫirete gitmekde şitâb eyledükde Mûsâ Paşa nâm bir püser-i necâbet-nişâb i‘ḳâb eyledi. **Şi‘r:**

Be-mâned nâm der-devrân kesî-râ
Ki ferzendî be-mâned yâd gâr-eş
Ez-ân nâm-ı şadef der-güş-mâned
Ki mî pindend dürr-i şâh-vâr-eş¹⁸⁹

Ol maḥdûm-ı sa‘âdet maḥtûm kendü diyârında mebâni-i ‘ulûm ı tahşîl eyleyüp zât-ı şerîf-i şeref-âyâtını tekmîl üzre iken bilâd-ı ‘Acem’de ifâza vü istifâzanuñ ve medemmesini güş idüp ol cânibe gitmege ‘azm ü ḥazm belki cezm eyledi. Lâkin bu

¹⁸⁸ *Zayıf olan kul, latif (lütuf sahibi) olan Rabbinin rahmetini dileyerek bunu yazdı.*

¹⁸⁹ *O kişinin adı çağda unutulmaz ki kendinden hatıra olarak bir çocuk geriye bıraksın. Sedefin adı o yüzden hiç unutulmaz ki incileri görünce herkes onu güzel bir mücevher olarak hatırlasın.*

merāmuñ huşūline akrabāsı māni^ç olup ser-menzil-i makşūda vuşūlini ba^çzı tarīkla sād u şād olalar diyü ħavf itdügi ecilden bu sırrı ketm eyledi. **Şi^ç r-i Arabi: [38]**

Lā te ’menenne ‘alā sırr-ı fevādāb

Ve lā eĥün ve lāĥillün ve lā veled¹⁹⁰

Merĥūm-ı merĥūmun bir kız qarındaşı bu sırr-ı mektūmdan āgāh olup Mūsā Paşa diyār-ı ğurbetde zārūretde istimdād eylesün diyü kıymet-i ‘āliyye ba^çzı cevāhir-i ğāliyesini qarındaşınıñ götürmek istedügi kitāblaruñ içine vaz^ç u nihān eyledi. Mevlānā Mūsā Paşa bilād-ı mezkūreye varup vilāyet-i Ĥorāsān’uñ ‘ulemāsından ve Māverā’ü’n-nehr’uñ azbü’l-beyān raḥbü’l-lisān yenābī^ç -i ‘ilm ü ‘irfānından ta^ç allüm tarīkıyla tecerru^ç eyledi. Bu himmet-i vālā-nehmet qarın-i taḥdīr olmağın ‘ulūm-ı keşire ve fūnūn-ı ‘azīze taḥşil ü tekmil eyleyüp evcāt-ı derecāt-ı fażl u kemālūñ mūntehā-yı zerrāsına isti^ç lā eyledi. Bu sebebden ircā ü incā ‘avālimde olan rāğībān-ı kālā-yı ma^ç ārifūñ āzān u esmā^ç ı şīt ü şadā-yı fezā’il ile memlū olup nām u nişānı vird-i lisān ve zıkr-i zebān oldu. Mevlānā-yı mesfūre ol diyāruñ ‘ulemāsı Qāḍi-zāde-i Rūmī diyü laḥab vaz^ç eyleyüp ḥad ü ‘adedden bīrūn rağbet eylediler. Mülūk-ı Semerḳand’uñ melik-i melek-sireti ve pādīşāh-ı felek-rütbeti Uluğ Big ibni Şāhrūḥ Mīrzā’nuñ ḥācesı olup iqbāl-i ‘azīm ve iltifāt-ı cesīme maḥzar oldu. Mīr-i mezkūruñ telemmüz itdügi fūnūn-ı fezā’il-i şu’ūndan ‘ulūm-ı riyāziyyeye ‘alāḳası ziyāde olmağın ol fennūñ beyne’l-‘ulemā dā’ir olan kütüb-i mu^ç teberesini kırā’at idüp taḥşil ü tekmiline bezl-i cehd itmekle Mevlānā Mūsā Paşa daḥı fūnūn-ı riyāziyyede tevağğul eyleyüp sā’ir ‘ulūmdan aña ziyāde cid ü iḳdām ve i^ç tinā’ ü ihtimām eyledi.

Şi^ç r:

Müşkil-i ḥikmet ez-keḷām-eş ḥal

Mantıḳ-ı ü beyān her mücmel

Rāh-ı meşā’iyān ez-ü vazıh

Nūr-ı eşrākiyān ez-ü lāyıḥ

Fıkr-i ü zed sūy-ı riyāz-ı rāy

Şod riyāzī riyāz-i ḥüld ārāy¹⁹¹

¹⁹⁰ Sırrın için ne babaya ne kardeşe ne dayıya ne oğula güven.

¹⁹¹ Hikmet sorunu onun lafi ile çözülür. Onun mantığı, herhangi bir özetin açıklamasıdır. Gezginciliğin yolunu gösterir. Karanlıkta işrakiliğin ışığıdır. Onun düşünceleri matematiği etkiledi. Matematik, bilim adamlarının çilesi oldu.

Bu huşuşda *elcid vesile-i elcid*¹⁹² fehvâsınca şudür eyleyen sa'y-yı meşkürüñ semeresiyle soñra gelen eşrafdan zemânen teğaddüm itdügi gibi mu'âşır olduğı emâşil-i efâzıldan dağı zâten teğaddüm ü tefevvük eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz on dört senesinden 'ilm-i hey'etde *Çağmîni* nâm kitabı ve sekiz yüz on beş senesinde 'ilm-i hendeseden *Eşkâl-i Te'sis*'i şerh eyledi. **Şi'r-i Arabî :**

Şehbü'l-me'ânî minhü dâ'ir'etün 'alâ

Eflâk-ı elfâzı cerret bisü'üd

Ve kânehâ sahbün izâ istemtertahâ

*Câdet bigayr-i be-vârağ ve rü'üd*¹⁹³

Çağmîni huşbesinde kendinüñ terk-i vañan idüp Semerğand'da ikâmet itdüğine ma'zeret şadedinde bu beyti sevğ eyledi. **Şi'r-i Arabî:**

Velâ 'aybün fihim gayra enne züyüfühüm

*Tilâm-i binisyân illâhübbetün ve'l-vañan*¹⁹⁴

Mü'ellif-i Şağā'ıķ *'aleyhi'r-raħmeh* şerheyn-i mezkürını vâlid-i 'azîzinden okuyup merhûm dağı Mevlânâ Meħemmed Niksârî'den ve Meħemmed Niksârî Fetħu'llâh Şirvânî'den anlar dağı şâriħ ü merķümüñ kendüsinden okudı. Bu tafşili kendinüñ tercemesinde zıkr itmeyüp bu maħalde ifâde eyledi. Mervîdür ki seyyid-i eyyid erbâb-ı te'lif ya'nî Seyyid Şerîf ħazretlerinden Mevlânâ Kâđi-zâde telemmüz eyleyüp isti'lâ'-i me'âric-i medâric-i kemâlat eyledükde mâ-beynlerinde muvâfaķat olmayup ebvâb-ı ifâde vü istifâde mesdûd oldı. 'Akd u ħal itdükleri rişte-i mübâħaşe-i 'ilmiyyede 'uķde-i muħâlefet muħkem-i mün'akid olduğundan medâriseden ferâğat olunup hüsn-i mufâvazadan el çekildi. Fâzılân-ı merķümânüñ ortasında *rabbü kûl yüresü's-şül*¹⁹⁵ fehvâsınca 'ilmî münâzara münâfere vü münâkereye mü'eddi olup muķâveleleri muşâveleye ilcâ eyledi. Bu dâ'ie ile birbirinüñ ħaķķında kelâm-ı vahşet-şi'âr iş'âr u ısdâr idüp Mevlânâ Kâđi-zâde Seyyid Şerîf için "Fünün-ı riyâziyyede ifâdeye kâdir degildür." dirler idi. Seyyid Şerîf dağı Mevlânâ Kâđi-zâde için tab'-ı lañifi riyâziyyâta mağlûb ve felsefiyyâta menkûbdur diyü buyururlar idi. **Şi'r:**

¹⁹² *Çaba, gayrete vesile olur.*

¹⁹³ *Mana göktaşları dolanır lafiz göklerinde bulut gibi yağmur yağdırır ise şimşeksiz yıldırımsız yağdırır da bol yağdırır.*

¹⁹⁴ *Onların bir kusuru yok. Tek kusurları şudur ki dostları ve vatani unutmalarından dolayı misafirlerine sitem edilir.*

¹⁹⁵ *Nice söz vardır ki heybet ve azamet kazandırır.*

Be-ķiyāsāt-ı ʿaql-i Yūnānī
Neresed kes be-zevķ-i imānī
Ger be-ħikmet kesī velī būdī
Şeyħ-i sūnnet ebūʿalī būdī¹⁹⁶

Mevlānā Kādī-zāde ʿillet-i remed-i taġafūl ile maʿlūl olup nażar-ı şāʿible ħaķ-bīn olmaduġından Seyyid Şerīf ħazretlerinūñ *Şerħ-i Mevāķıf* nām muşannef ü müʿellifine müţālaʿa idüp su-i nażar üzre oldı. Baʿzı kelām-ı şavab-fercāmda nur-ı ħaķ muʿayyen ü muʿayyin iken yine ʿayn-ı [39] ʿadāvet ile nigāh idüp “Bu sözde nażar vardur.” diyü ʿitirāz eyledi. **Şiʿr:**

Kīne be-her sīne ki benhād raħt
Dil şevved-eş ez-pey-i āzār saħt¹⁹⁷

Bu maķūle mevāzıʿ u mevāķıʿ da vurūd eyleyen *Rudūd* kitābında taşrīh itmeyüp maħall-i kelām ve muħill-i merām olan maķāmda ħalkā resminde işāret ider idi. Fettāħ-ı ebvāb-ı rümüz-ı işārāt olan ʿulemā-yı fezāʿil intisāb-ı tūllāb-ı kemāl-i iktisābı rūsūm-ı mersūme ve rümüz-ı mevsūme-i merķūmeden maķāşıd u meţālibe intikāalde imtiħān iderler idi. Aşħāb-ı ʿaql u ħıred ħazretlerine maʿlūm u müberhendür ki ħudāygān-ı selāṭin-i māziyye kendülerūñ āyine-i vücūdları ħarāb olup binā-yı ħayātları dest-i ħādīmüʿl-lezzāt ile esāsından vīrān olduķda tāķ u rāķ ķaşr-ı ħayāt-ı cāvidānīlerini temhīd ü teşyīd idüp aħiretlerini yapmaķ için rubāʿ-ı buķāʿ-ı ħayrāt esīs-i teʿsīs ve ebniyye-i müberrāt-ı ibtinā-yı binā iderler. Bu şīme-i müstedīmeye binā-yı mulūk-ı sālifeden biri maħrūse-i Semerķandʿda ħücerāt-ı keşīreyi müştemīl bir medrese-i menīʿa-i fasiħa binā eyleyüp her zılʿında bir ders-ħāne ve her bir ders-ħāneye bir müderris taʿyīn eyledi. **Şiʿr:**

Zehī binā-yı irem sāħat ü beheşt āyīn
Ki hem beheşt-i berīn-i ve hem sipehr-i berīn
Be-lütf u ħübī beheşt-i be-ħüsn ü zīb irem
Be-ʿizz-ü kadr-i sipehr-i be-ṭūl ü ʿarż-ı zemīn¹⁹⁸

¹⁹⁶ Yunan düşünçesine göre kimse imanın zevkine ulaşamaz. Eğer mecburen birisi için başına konulmuşsa da Sünnilerin şeyhi Ebu Ali'dir.

¹⁹⁷ Herhangi bir yürekte kin ve nefretin izi bırakılırsa o yürek sürekli intikam peşinde koşar.

¹⁹⁸ İrem binası hem iyilik ve lütuf açısından bir cennettir ve hem güzellik açısından iremdir. İzzet ve kıymet açısından gökyüzüdür, eni ve boyu açısından yeryüzüdür. Cennet gibi ki hem yüce ve hem de gökyüzü gibidir.

Lâkin zıkr olınan fâzıl-ı sâmi-cenâb ol medresenüñ mesned-i müşeyyed-i ‘âlîsinde ve müntehâ-yı müttakâ-yı sâmîsinde iclâs olup sâ’ir müderrislerden taşdır ü terfî olındı. Eyyâm-ı dersde ol şadr-ı şudûr-ı a‘lâ-yı şudûr-ı mecâlis-i ifâdede cülûs idüp ifâzaya bed’ e eyledükde ğayrı medreseler talebeleri ile mezkûruñ meclis-i ‘âlîlerinde cem’ olup zümre-i müte’eddibân gibi ifâde vü ifâzasına hâzır u nâzır olurlar idi. Fâzıl-ı mûmâ ileyh ol meclis-i sa‘âdet celîsde itmâm-ı merâm idüp eşât-ı esbâb-ı ifâdeyi ikmâl eyledükden şoñra her bir müderris kendinüñ maķâm-ı ifâdesine varup talebesine ifâza iderler idi. Gâh gâh pâdişâh-ı cihân-penâh daķı ol meclisde hâzır olup Mevlânâ Kâđî-zâde’nüñ tâlîblere imdâd u is‘âdına nâzır olurlar idi. İttifâken bir gün Emîr Uluĝ Big zıkr olınan dört müderrislerden birisini ‘azl eyleyüp emr-i ifâdeden def’ ü ref’ ve nehy ü men’ eyledi. Mevlânâ-yı mezbûr bu kazıyyeyi ğuş-ı hûş ile istimâ’ idicek terk-i tadrîs ü ifâde eyleyüp kûşe-i humûm u humûlde münzevî oldılar. Merķûm emîr-i sa‘âdet-muşîr mevlânâ-yı fâzilet semîrûñ mizâc-ı şerîfnde futûr zann idüp ‘iyâdet-i tarîfi ile görmege varduķda cevher-i vücûdunu i‘râz ü imrâzdan hâli ve âsar-ı şihhatla hâli göricek birkaç ğünden beri terk-i tadrîs eyledüklerinüñ sebebinden istikşâf eyledi. Mevlânâ Kâđî-zâde-i fâzilet nişân irhâ’-i ‘inân-ı semend-i zebân eyleyüp zimâm-ı kelâmı bu cânibe ‘atf u şarf eyledi ki “Meşâyiĝ-i şüfiyyeden ĥidmetine vâsıl olduĝum ecille-i aĥyâr ve e’izze-i aĥrârını dest-i tûl-i emel ile zeyl-i menâşıb-ı dünyeviyeyye teşebbüs itmekden men’ idüp ĥall ü ‘aķdi ğayruñ elinde olan me‘âlîbden nehy eylediler idi. Ancaķ ser-rişte-i ferâĝ u ihtiyâr kendü yed-i iķtidârimuzda olup hiçbir kimesneye irtibâtı ve ‘alâķası olmayan menâşıbuñ kabûlüne ruĥşat buyurdılar idi. Biz daķı manşıb-ı tadrîsi ‘azl cârî olmayan menâşıbdan ğümân idüp bizüm ser-kâr u bârımızda ğayruñ eli yoķdur. Mülâĥaza ider idük. Hâlen zimâm-kâr ğayruñ kabza-i taşarrufunda olup câh-ı ders ü ifâde bizüm umduĝumuz gibi olmayıcak emr-i tadrîsden ferâĝat eyledük. Zirâ erbâb-ı i‘tibâr ve aşhâb-ı ihtiyâr ihtiyâr itmedükleri kâra raĝbet ve ekâbir-i ekârim-i ‘ulemâmuz ruĥşat buyurdıkları dâ’ireden ĥâric vaż’ a ķadem-i cesâret vaż’ eylemege cüret-i ser-menzil-i ĥasâret ve serĥadd-i fezâĥate irĝürdüĝi muķarrerdür.” diyü buyurdılar. Sevķ olınan maķâl ü kelâm mânend-nişâl ü sihâm mîr-i mezbûruñ ķalb-i şulbine toķınup *ta‘nü’l-lisân eşeddü min ta‘ni’s-sinân*¹⁹⁹ feĥvâsınca anuñ ucından muĥkem-i mecrûĥ olmaĝın merhem-i ma‘zeret ile def’-i cerâĥat itmek için kendüden şudûr eyleyen kâr-i nâ-hem-vârdan ‘itizâr eyledi. Mîr-i müşârün ileyh

¹⁹⁹ *Dil yarası şiddetlidir mızrak yarasından.*

ma' zül olan şahib-i ifāde girü maḳāmına i' āde [40] olunup min ba' d "Cāh-ı tadrīsten kimesneyi 'azl itmeyem." diyü va' d-i belīg ve 'ahd-i bī-dirīg eyledükden soñra Ḳāḏī-zāde-i Rūmī ḥazretlerinden eski medresesini şeref-i ḳabül ile teşrif itmeḡi iltimās eyledi. Mevlānā-yı mūmā ileyh şehriyār-ı mezbūruñ mültemisini telaḳḳı-i bi'l-ḳabül idüp medrese-i mezkūrede 'ādet-i ḳadīmeleri üzre şari' -i ifādeye şurü' eyledi. Zıkr olınan pādişāh-ı 'ālem-penāh ya' nī Ulug Beg ḥazretleri muteḳaddimīnūñ irşādında ḥalel fehm idüp kendü zemānında raşad çıkarmaḡa ḳaşd itdüḡi ecilden Semerḳand'da cāh-ı raşad irşād eyledi. Bu raşada evvela Ğıyāşe'd-dīn Cemşīd birle mubāşeret idüp az zemānda vefāt idücek 'akabinde Mevlānā Ḳāḏī-zāde-i Rūmī tevelli eyledi. Mevlānā-yı mezbūruñ zemānında daḡı bu merām temām olmayup itmām itmeden vefāt idicek. Mevlānā 'Alī Ḳuşcı ikmāl eyledi *raḥmetu'llāhi te'ālā*.

Tezyīl: Mevlānā-yı mūmā ileyh Mollā Fenārī'nūñ telāmizesinden idi. Diyār-ı 'Acem'e gitdükde Mevlānā Fenārī anı Aḳşu'ya deḡin gönderdi. Gidüp kendünūñ mü'ellefātından fūnūn-ı 'adideyi müştēmil olan *Risāle-i Manzūme*'sini mevālī-i 'Acem'e anuñla ithāf u irsāl idüp oradan müfāreḳat eyledi. Ve daḡı māḡī eşkāl olan *Eşkāl-i Te'sīs*'üñ aḡirinde "Bu kitābuñ te'lifinden sekiz yüz on beş senesinūñ ramazānınuñ yigirmi tokuzuncı şālī gününden ferāḡat eyledüm. Tārīḡi ḡayra vaḳı' oldu." didi ve daḡı 'ilm-i ḡabī'iden *Hidāyetü'l-Ḥikme* adlu kitāba Mollā-zāde'nün yazduḡı şerḡe ḡāşīyesi vardur ve daḡı istiḡrāc-ı ceybe müte'allıḳ bir risālesi vardur ve ba' zı risāleleleri daḡı vardur *raḥmetu'llāh*.

'Ālim-i 'Āmil-i Fāzıl-ı Kāmil Şeyḡ Cemāle'd-dīn Meḡemmed bin Meḡemmed bin Meḡemmed bin İmām Faḡre'd-dīn Rāzī *raḥmetu'llāhi te'ālā*

Mūmā ileyh fāzıl u kāmil müteverri' -i müteberri' muḡaḳḳıḳ-i Rabbānī müdeḳḳıḳ-i şamadānī 'ārif-i 'ulūm-ı 'Arabiyye vāḳıf-ı fūnūn-ı 'akliyye vü şer' iyye idi. Ayādi-i te'yīdāt-ı ilāhiyye ile tadrīs ü ifādede yed-i beyzā ızhār idüp müsā'ade-i sā' id-i sa' ādet-i ezeliyye ile te'lif ü taşnīfde yed-i ḡulā peydā eyledi. Mazḡar-ı mażmūn ve *'allemnāḡū min ledūnnā 'ilmā*²⁰⁰ olan cenāb-ı kerāmet-nişābınuñ berekāt-ı bī-ḡāyāt-ı enfās-ı müteberrikesiyle fużalādan cem' -i keşir ve cem-i ḡafir intifā' eyleyüp ḡüsni-ı terbiyyet ve yūmn-i taḳviyyet ile çok kimesne istimtā' eyledi. Şafāḡāt-ı ḡabaḳāt-ı serā'ir-i erbāb-ı beşā'irde ḡaşā'is-i ḡaḳā'ıḳ-ı fūnūnı şēbt idüp şıla-i fā'ide-i 'āide-i

²⁰⁰Biz ona kendi katımızdan bir ilim öğrettik (Kehf, 65.).

ifâzasını zemâ'ir-i dâniş-âmûzân-ı zev'il me'âşire muttaşıl işâl eyledi. Bu huşuşda teşemmür-i tām ve cidd ü ihtimām itmekle hıdmet-i sâmi-rütbetde hadd-i 'adedin efzūn fużalâ-yı feżâ'il-i meşhūn zuhūr eyledi. **Mışrâ'**:

Bisyār kes zi-terbiyet-i ū zūhūr yāft²⁰¹

Kütüb-i tefâsîr şubh-ı tebâşîrden keşşâfa havâşî taḥrîr ü taştîr idüp 'ilm-i ma'ânide *İzâh* nām metn-i metîni ve fenn-i tıbdâ *Mūcez* nām kitâb-ı raşîni şerḥ eyledi. Ol ḥaber-i fâḥîr ḥaseb-i tâḥîr ve neseb-i mâḥîr şâḥîbi olup sultânü'l-muḥakkıḳîn ve burhânü'l-müdaḳıḳîn İmâm-ı Faḥr-i Râzî *rahmetu'llâhi te'âlâ* ḥazretlerinüñ nesl-i pâkindendür. Silsile-i neseb-i şerîfî dördüncü mertebede ol İmâm-ı Hümâm'a vâşıl olduğı mu'ayyendür. **Şi'r**:

Hüner der-cihân ez-vey âmed pedîd

Peder ber-peder misl-i ū kes nedîd²⁰²

Mervîdür ki bilâd-ı Ḳaraman'dan Aḳsaray'da Zencîrlü Medresesi dimekle meşhūr olan medrese-i şîḥâḥ-ı cevherîyi ḥâfîz u zâbiṭ olan kimesneye meşrûṭ idi. Cevâḥîr-i luğât-ı şîḥâḥ-ı cevherî ol şarrâf-ı 'arrâf-ı bâzâr-ı feżâ'ilüñ şandūḳ-ı sîne ü ḥazîne-i dil-i pür-sekînesinde maḥfûz u maḥzūn olup şart-ı ma'ḥūd anda mevcūd olmağın medrese-i mezkûre aña tevcîḥ olındı. Medrese-i merḳūmede müddet-i keşîre taḥrîk-i silsile-i ifâde idüp 'âleme müselsel âvâze şaldı. Şart-ı vâḳıf üzre ol fâzıl-ı sāmî-rütbet bir nevbet ṭabl-ı ifâdeyi çaldı. Mevlânâ-yı mezbūr ṭalebesini 'âdat-ı sâdât-ı müteḳaddimîn üzre üç ṭabaḳa idüp her ṭabaḳanuñ [41] âhâlisine muḳtezâ-yı maḳâm üzre maḥallinde ifâde ider idi. Mesken-i şerîfinden medrese-i mezkûreye gider iken yolda istifâde idenlere “meşâ'ıyyūn” ve revâḳ-ı medresede sâkin olup ol maḥalde istifâza eyleyenlere “revâḳıyyun” diyüp her bir ṭâ'ıfeyi vech-i meşrūḥ üzre birer 'unvân ile ma'nūn ḳıldı. Bu iki gürūh-ı feżâ'il şükūḥa yirlü yirinde ifâza eyledükden soñra dâḥîl-i medresede olan sükkân-ı buḳâ'-ı isti'dād ve ḳuṭṭân-ı medrese-i istimdâda is'ād u imdād eyledi. Mevlânâ Fenârî *rahmetu'llâhi te'âlâ* ḥadâşet-i sünende revâḳ-ı medresede sâkin olup merḳât-i himem-i 'ulyâsıyla evicât-ı derecât-ı kemâlat-ı 'ulyânüñ zirve-i seniyyâsına 'urūc u şu'ūd eyledi. Ol şems-i felek-i feżâ'ilüñ eşi' a-i fuyūzâtıyla Mollâ Fenârî menâzil-i kemâlât-ı beşerîyyede irtifâ'-i küllî bulup rûz-ı burûz-ı zuhūr u pervez eyledi. Mervîdür ki Seyyid Şerîf Cürçânî

²⁰¹ Birçok kişi ondan eğitim gördü ve meşhur oldu.

²⁰² Dünyada sanat ondan doğdu. Babalar içinde onun gibi kimse görmedi.

rahmetu'llāhi 'aleyh hazretleri kendü diyārında müşārün ileyh Şeyh Cemāle'd-dīn'ün tañtana-i faẓl-ı kemāl ve debdebe-i cāh u celālını gūş idüp kıble-nümā-yı hātır ol ka'be-i ma'ārif semtine müteveccih olmağın aqđām-ı iqdām ile maqşad u merāmına vuşul için diyār-ı Rūm'a 'azīmet eyledi. Lākin bu tūl-i emel ile kat'-i mesāfāt-ı ba'ide idüp gāyet-i gāyāt-ı meṭālib ve nihāyet-i nihāyāt-ı me'āribine vāşıl olmağa karīb oluğda şeyh hazretlerinüñ *Şerh-i İẓāh*'ını görüp inzār-ı şāibe ile aña im'ān-ı nazār eyledükde çendān maq̄būlleri olmadı. Bu dā'ıye ile takrīr ü taḥkīk itdüğü müdde'āsından 'udūl u nuqūl idüp şeyh hazretleri ile mulākatdan ferāğati taşmīm eyledi. Şeyh Celāle'd-dīn'ün telāmizesinden bir kābil-i maq̄būl-i evvel ecel-i ecille-i fuḥūl için taḥrīrinden takrīri aḥsen u şeref-i ifāzası gün gibi rūşendür. "Elbetde cādde-i 'azimetünde şābit-kağem olmañuz lāzımdur." diyü ilzām itmegin Seyyid Şerīf hazretleri 'azm-i ḥazmünde cezm üzre olup bilād-ı Karaman'a dāḥil oldu. **Şi'r:**

Be-'azm ü ḥezm tü sābit kağem bāş

Be-merdī ü hūner çün meh-i 'ilm bāş²⁰³

İttifāken fāzıl-ı merqūmuñ kudümü şeyh hazretlerinüñ vefātı zemānına mūşādif olup tilkā-i liqā-i sa'ādet-iltikāsından maḥrūm oldu. Bu eşnāda Seyyid Şerīf Mevlānā Fenārī'ye mülākī olup biribirine ḥasb-i ḥāllerini beyān ve maqşad ve merāmlarını tıbyān eyledükden soñra Şeyh Ekmel hazretlerinden telemmüz itmek için maḥrūse-i Mısr'a ikisi ma'ān revāne oldılar. Şeyh Cemāle'd-dīn *Kitāb-ı İẓāh*'ı şerḥ eyledükde metn-i mesfūru sūrḥle taḥrīr ve kendü şerḥini midād-ı siyāhla taşṭir itmegin Seyyid Şerīf hazretleri bu kitāb hakkında **Mısrā'**:

Laḥm-ı baqarda yir yir qonmuş zūbaba beñzer

diyü teşbīh tarīkıyla ḥilāl-i metinde şerḥüñ kıletinden kināyet eyledi. Fi'l-vāqı' metn-i mezkūr bir kitāb-ı mebsūṭ olup ekşer-i mevāzi'da şerḥe ihtiyācı olmaduğundan her şāḥifesinde midād-ı sevādla tesvīd olınan şerḥden midād-ı sūrḥla muḥarrer metn ekşer olduğı şāḥāyifinde muḥarrerdür.

Tezyil: Şeyh Cemāle'd-dīn hazretleri Şāfi'ī mezheb idi. Mütūn-ı mu'tevereden *Mecma'* nām metnüñ şāḥibinüñ şerḥine Şāfi'ī tarafından 'itirāzātı vardır ve daḥı

²⁰³ *Azim ve kararlılıkta sen kararlı ol. Mertlik ve sanatta bilimin ayı ol.*

İmām Beyzāvī'nüñ *Ġāyetü'l-Kuşvā* adlu kitābına şerhi vardur *revveḥa'llāhü rūḥahü'l-aziz*.²⁰⁴

Seyyid-i Aşhāb-ı Fazl-ı Rabbānī Seyyid Şerīf Cürcānī *rahmetu'llāh*

Mevlānā Suyūfī'nuñ ṭabaḳāt-ı nuḫātında 'aynīden menḳüldür ki bilād-ı şarḳda zuhūr eyleyen şanādīd-i 'ulemā ve sādāt-ı fuḫalānuñ seyyididür ve şeref-i neseb ve siyādet-i 'ilmiyye ile cümle-i ecille-i aşhāb-ı kemālātun şerīfidür. **Şi'r:**

Seyyid-i zümre-i aşhāb-ı kemālāt-est in

Eşref-i firḳa-i erbāb-ı ḫayālāt-est in²⁰⁵

Mevlānā Sa'de'd-dīn ile Timur-leng-i bī-nengün meclisinde mubāḫaşāt-ı keşire ve mevāḫizāt-ı 'azize idüp mecālis-i müte' addidede bī-meḫābā baḫş ü cedel ve bī-bāk ü bī-pervā mubāḫaşe vü muḫāşame eylediler. Taşānīf-i keşire-i bī-mişāliyle def'ī şarḳ u ğarb memlū olup mü'ellifāt-ı bedāyī' -i āyātıyla cihān ṭoldı ve kemāl-i ifāde ve nihāyet-i ifāzasıyla cümle-i 'ālem şeref buldı. *Şerḫ-i Miftāḥ* ve *Şerḫ-i Mevāḳıf* ve *Şerḫ-i Ferā'iz* [42] ve *Şerḫ-i Çaġmīnī* ve *Ḥāşīye-i Muṭavvel* ve *Ḥāşīye-i Tecrīd* ve *Ḥāşīye-i Kūçek* meşāhīr müşennefātındandır. Mervīdür ki elliden mütecāviz mü'ellefātı vardur. Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz kırk senesinde Esterābād vilāyetinden nefsi Cürcān'da mekmen-i ğaybdan zuhūra geldi ve daḫı vefātı muḫtelif-i fihdür. 'Aynī "Sekiz yüz on dört senesinde vāḳı' olmuşdur." didi. Şuḳāt-ı müverrihinün ba'zısı "Sekiz yüz on altı senesinde vāḳı' oldı." didi. Bu kıt'a anı mü'eyyiddür. **Kıt'a:**

Üstād-ı beşer ḫayāt-ı 'ālem

Sultān-ı cihān şerīf-i millet

En-der şeşüm-i rebī' -i şānī

Der-heşt sad ü şānzde zi-ḫicret

Zin dār-ı fenā be-çārşenbe

Fermūd be-dār-ı ḫüld rıḫlet²⁰⁶

²⁰⁴ Allah O'nun aziz ruhunu huzura erdirsin.

²⁰⁵ Kamil insanların ağasıdır. Düşünce sahiplerinin eşrefidir

²⁰⁶ İnsanların hocası, dünyanın hayatı cihanın sultanı ve milletin şerifi Rabi-ul-Sani'nin altıncı gününde Hicri takviminin sekiz yüz on altı senesinde Çarşamba günü bu dünyadan cennette doğru yolculuğa çıktı.

Ve dahı mü'ellifât-ı bedi' a-i şani' a şāhibi Mehemmed nām bir oğlı var idi. Babası Seyyid Şerif'ün *Mutavassıf* nām kitāba yazduğı nā-temām hāşiyeyi itmām u ikmāl eyledi ve 'ilm-i nağıvden *Metn-i İrşād*¹ı şerh eyledi ve bunlaruñ emşali nice mü'ellefātı vardır. Ol seyyid-i eyyid 'ulemā-yı Naşşbendiyye tarīkındandır. Reşahāt ve nefehātta meşūr u muqayyeddür ki mümā ileyh ol tarīkuñ meşāyiğ-i kibārandan H'âce 'Alā'a'd-din 'Attar hazretlerinüñ aşhābindan olup anuñ ihyāsıyla maḥabbet üzre idi. Seyyid Şerif'den bu kelimāt şudür eylemişdür ki “Şeyh Zeyn-i Külāl hazretlerine mülākī olmasam Hudā-yı te'ālā hazretlerini bilmez idüm.” ve dahı mervīdür ki Seyyid Şerif hazretleri H'âce 'Alā'a'd-din 'Attar'a “Bizi aşhābıñuzdan bir kimesneye sipāriş eyleyiñüz ki sizüñ meclis-i sa'adet celisiñüz ile münāşebet taḥşil eyleyelüm.” diyicek anlar dahı seyyid hazretlerini Mevlānā Nizāme'd-din Hāmūş ḥıdmetlerine sipāriş eylediler. Bir gün Seyyid Şerif hazretleri dersden fāriğ olup Mevlānā Nizāme'd-din Hāmūş'ün meclisinde murākabeye varup kemāl-i ferāğ-ı ḥātır ile cānib-i bālāya mütemaḥḥız olduklarında bī-ḥūd olup mübārek başından 'imāmesi yire düşdi. Mevlānā Nizāme'd-din Hāmūş oturduğı yirden ḳalkup 'imāmeyi Seyyid Şerif'ün başına vaz' eyledükden şoñra bu ḫāletüñ ḫikmetinden sū'āl idüp Seyyid Şerif hazretleri cevāb virüp “Çok zemān idi ki levḫ-i müdrikemüz nuḳūş-ı 'ilmiyyeden pāk ü sāde olmaḳ recā ider idüm. Bi-ḫamdi'llāhi te'ālā şeref-i şohbetiñüz berekātında bu ma'nā müyesser olup az zemānda endiše-i ma'lümātdan ḫalāş olup murād-ı fu'ādum ḫāşıl oldı.” didi. **Mışrā** :

Be-ḫamdi'llāh murād-em şod müyesser²⁰⁷

Mazḫar-ı Feyz-i Sübhānī Mevlānā Sa'de'd-din Taftāzānī rahmetu'llāh

Mevlānā Suyūti ibni Ḥacer'den naḳl eyledi ki Mevlānā-yı mümā ileyh hicret-i nebeviyye-i Muştafaviyye'nüñ yedi yüz on iki senesinde bir vaḳt pīrüzda bürüz idüp sa'adetle dünyāya geldi. Zāhiren evvel-i 'aşruñ sü'edā-yı 'ulemāsından Mevlānā Ḳuṭp ve Mevlānā 'Azd'ün mu'āzade vü ifāzasıyla ḳarīn u rehīn olup bāṭinen mu'allim-i feyz ü ilhāmuñ ta'limiyle mūḳarīn olmağın tekmi'l-i kemālāt-ı beşeriyye eyledi. Eslāf-ı eşrāfuñ zafer bulmaduğı taşānif-i bedi' a-i şani' aya dest-res buldı. Cümle-i müte'ahḫirīn anuñ taşānifinden müntefi' oldı. El-ḫaḳ cenāb-ı Rabbü'l-erbābdan aña şunulan tuḫaf-i ṭurf-i teşānif-i maşnū'a kimseye şunulmamışdır. Zāt-ı sāmisinde müdi' olan fezā'il kimsenüñ şānında ḳonulmamışdır. Şit-i müteṭā'ir ve

²⁰⁷ *Allaha şükür muradıma erdim.*

şöhret-i mütenâ'ir ile meşâriķ u meġâribde meşhûr olup anuñ nâm u nişânıyle aķtâ' u erbâ'-ı rub'-ı meskûn ıolmışdur. Riyâset-i 'ilmiyye anda mûntehî olup kemâlat-ı insâniyye kemâlini bulmışdur. Emîr Timur'uhn yanında bir mertebe câh u celâl taşşil eyledi ki aña olan iltifât anuñ zemânında ferd-i âferîdeye olmamışdur. Muķarribân-ı ġazretten kimse bu iltifâtı bulmamışdur. Lisân-ı pâkinde lûknet olup zemân-ı mûkâlemede nev'ân zaġmet çeker iken yine mû-şikâflık idüp diķķat-i tab' ve riķķat-i fikr ile müdeķķik-ı 'âlim idi. Mûmâ ileyhûñ řandûķ-ı terbiyetinûñ ġavâlisinde meştûr u muķayyeddür ki yedi yüz yigirmi iki senesinûñ şehr-i şaferinde 'âlem-i vücûda gelüp tekmîl-i zât eyledükden řoñra on altı yaşında te'lîf ü taşnîfe bede' ü şurû' eyledi. Yedi yüz otuz sekiz senesinûñ şehr-i şa'bânında taşrif-i *Zencânî*'nûñ te'lîfinden ferâġat [43] eyledi ve yedi yüz kırķ sekiz senesinûñ şehr-i şaferinde Herât'da *Telġîř-i Miftâġ*'uhn *řerġi Muıavvel*'den ferâġat eyledi ve yedi yüz elli altı senesinde ġucdüvân'da *Muġtařar*'dan ferâġat eyledi ve yedi yüz elli sekiz senesinün şehr-i zilka' desinde *Telviġ* nâm kitâbınun te'lîfinden ġülistân-ı Türkistân'da ferâġat eyledi ve yedi yüz altmış sekiz senesinûñ şehr-i şa'bânında *řerġ-i 'Aķâ'id*'den ve yedi yüz seksen dört senesinûñ şehr-i zilka' desinde Semerķand'da *Metn-i Maķâřıd*'dan ve řerġinden ve yedi yüz seksen toķuz senesinûñ şevvâlinde Semerķand'da *řerġ-i Miftâġ*'dan ve sene-i mezbûrenûñ şehr-i rebî'ü'l-aġirinûñ sekizinde Semerķand'da *řerġ-i Keşşâf*'dan ferâġat eyledi ve yedi yüz toķsan iki senesinûñ muġarreminde Semerķand'da vefât idüp merġûmı Seraġs nâm kaşabaya iletüp şehr-i cemâdiye'l-evvelinûñ toķuzunda çehârşenbe ġüninde anda defn eylediler. Zikr olınan mûşannefâtun her birisini ne yaşda te'lîf itdüġi târiġinden fehm olunmaġın tafşil u tatvîl olunmadı ve ba'zı mü'ellefâtınun daġı tevâriġi ol maġalde yazılmış idi. Lâkin bu maġalde itnâbdan ġavf olunmaġın irâd olunmadı ve meřâġir mûşannefâtınun zikriyle iktifâ kıldı. Bu cümle kelimât-ı bedî'a Mevlânâ Sa' de'd-dîn'ün şâkirdi Fetġu'llâġ şirvânî'den menķüldür ve daġı fâzıl-ı mezbûrun vefâtına târiġ dinilmişdür. **Târîġ:**

Āfitâb-ı şer' ü millet sa'd-i tefâtân çü reft

Āb-ı çeşm âmed çü seyl ü *belġi'l-seyl ze-bâġ*

'Aķl-râ pürsîd-em ez-târîġ-i sâl-i riġlet-eş

Güft tārīḥ-eş yek-î kem *Tayyebü'llāhü Serāh*²⁰⁸

Mevlānā Burhāne'd-dīn Aḥmed Ki Kādī Erzincanī Dimekle Meşhürdur *rahmetu'llāhi te'ālā*

Bu meclis ceng meclisidür. Mevlānā-yı merķūm taķī vü naķī ve müteşerri' ü müteverri' sa'ādet-i ebediyye-i nāmiyyeye fā'iz ve siyādet-i sermediyye-i sāmiyyeye ḥā'iz bir ḥabr-i fāḥir ve baḥr-ı zāḥir idi. Umerā-yı cihān ve selāṭin-i zemān arasında leşker-i cerrār-ı Tātār elinden fetret-i 'azime vāķı' olup **Şi'r**:

Ez-ān tündbād-ı müḥālif güzār

Şüd-eş āteş-i fitne rīzān şerār²⁰⁹

Şarşar-ı fitne ile ḥādīş olan kerd-i havādişden 'uyūn u ā'yān-ı memleket-i ḥayra ve rūy-ı 'ālem-i şeb-i deycūr gibi tūre olduĝı eyyām u ezmānda Erzincan'da emīr bulundu. Fenn-i uşūlde *Telviḥ* nām kitāb-ı berā'at-nişāba ḥavāşī ta'lik ü tenmīķ eyleyüp ĝayrı kütüb-i uşūlden bu ḥavāşī rāciḥ olmaĝın aña *Tercih* ismiyle tesmiye eyledi. Zikr olunan ḥāşīye tevziḥ-i fuşūl-i fenn-i uşūl itmegin ḥavāşī-i 'ālemde olan ā'lām-ı 'ulemā ortasında maķbūl u ma'mūl olup beyne'l-ekābir sā'ir ü dā'ir oldu. Şanādīd-i fuzalā'ı müteķaddiminden fāzıl-ı fezā'il-perver Şeyḫ Şehābe'd-dīn bin Ḥacer dūrer-i kāmīne *Fi'l-mi'ete-t-Temine* nām kitābında fāzıl-ı mezbūruñ tercemesinde şöyle naķl eyledi ki ol fāzıl-ı fāzilet-şī'ār bir miķdār nafaķa idüp maḥmiyye-i Ḥaleb'de meşāĝil-i furū'-i 'ālīyetü'l-usūle meşĝūl olduķdan soñra kendü muvaṭṭan-ı aşlīsine 'avdet eyleyüp mevlid-i ķadīmīnde temekkūn eyledi. Bu mā-beynde ol diyāruñ emīr-i büzürg-vārı ile ülfet ü 'alāķa idüp kemāl-i ta'alluķıyla müte'alliķ olduķlarında ortalarında 'ıķd-i mūşāhere 'aķd eylediler. Bir miķdār müddetden soñra ba'zı ḥuşuş içün mā-beynlerinde ḥilāf u şikāķ vāķı' olup günden güne buĝz u 'adāvetleri müştedd oldu. Bi'l-āḥire fāzıl-ı mezkūr ba'zı 'amel ile emīr-i mesfūru ķatl idüp devḥa-i ḥīle ve şecere-i mekr ü ḥud'anuñ şemeresinde anuñ yerine tesalluḫ eyledi. **Şi'r**:

Şikāķ ez-mekr bāşed germ bāzār

Ma'āza'llāh ze-şerr-i merd-i mekkār²¹⁰

²⁰⁸ *Şeriat ve milletin güneşi Taftazan'ın bahtı gidince gözlerden sel gibi su aktı ve herkes perişan oldu Akıldan onun vefat yılının tarihini sordum. Dedi: Tayebullah Serah'dan bir sene evvel*

²⁰⁹ *O muhalif fırtına ile fitnecilerin ateşi alevlendi.*

²¹⁰ *Hilekâr insanların iş yoğunluğu onların hileleri ile sağlanır. Böyle insanlardan Allah korusun.*

Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz seksen toktuz senesinde Mıřr cānibinden bir ‘ asker-i bī-meyl *kedef’-i mine’s-seyf*²¹¹ cūř-ı ħurūř idüp Emīr Burhāne’d-dīn’uñ üzerine geldükde ol leřker-i deryā hücūmuñ ħarřusunda sed olup tırmaġa mecāl-i muġāl fehm olındı. Lākin řeca‘āt-i cibiliyyesi iktizāsınca ġayret-künān-ı muġābele vü mukātele eyledükde ol emīr-i sāmī-menzilet cānibine sā‘ id-i fetġ ve zafer-i müsā‘ ide itmedüğinden inhizām elvirüp rāh-ı kār-zār ve tarīķ-ı inkisārda pāymāl oldı ve daġı yedi yüz toktuz senesinde leřker-i Tātār ile muġārebe ve muġātele lāzım gelüp ihtimāl-i maġlūbiyet ġalebe eyledükde mülük-ı Ćerākise’den melik-i t̄ahir [44] bir ħovuġdan istizġār eyledi. **ři‘r:**

Ći-řeved ger be-kerem merġamet-i fermāy-ı

Gīreh ez-kār-ı fūrū beste-i mā-be-ġüşāy-ı²¹²

Merāġim-i bī-mezāġim-i ġusrevāne ekārim-i ġakana řime-i kerīmāne olup istizġār u istimdād eyleyen müstemidān-ı müstemendāna muzāheret-i müřfikāne řive-i muġarrere-i řāġāneleri olduġı ecilden melik-i t̄ahir-i sāmī-me’āřir merġamet-i vāfir izġār idüp bir miġdār ‘ asker irsāl eyledi. Bu taġrīble mekīn-i kumūndan futūġāt-ı İlähiyye zāhir olup Emīr Burhāne’d-dīn ġānim u zāfir oldı. Bu vech-i vecīh üzre rüy-i dil-cūy-ı fetġ ü iġbāl Emīr Burhāne’d-dīn cānibine iġbāl eyleyüp ruġsār-ı pūr-ġasār idbār-ı müdbirān-ı müdebbirān leřker-i Tātār tarafından pedīdār oldı. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüzinci senenüñ evāġirinde Ķara Eylük bin Tır ‘ Alī ile mā-beynlerinde bir vaġ‘a-i aźime vāġı‘ olup iki taraftan ‘asākir-i firāvān mānend-i ‘ummān-ı bī-pāyān telāṡum eyledüklerinde efvāc-ı emvāc-ı ġūn ve dimā’-i süyül-ı kūsār-āsā ‘ arřa-i kār-zārı yıġayup ircā’-i meydān-ı heycā-yı ġūna ġark eyledi. **ři‘r:**

Dü fevc-i sipāh ez-dü-sū řaf zi-nān

Dü řeh rūd-ı seyl āmede kef zi-nān

Kiyānī kemānhā der-āmed be-zeh

Yekī ġüft be-stān yekī ġüft deh

Ĥideng ez-kemānhā ġüsest-en girift

Ze-ġavus-ı ġızeġ berġ cüst-en girift

Ze-ġān-ı delirān vü peykān-ı tiz

²¹¹ *Selin sürüklemesi gibi.*

²¹² *Ne olur kerimliğinden bize merhamet edip bizim çözülmeyen düğümümüzü çöz.*

Zemîn lâle hîz âsmân jâle rîz²¹³

Bu muhârebe ortasında haşım cânibinden olan nehengân-ı lücce-i ma' rekenüñ ellerinde Mevlânâ Burhâne'd-dîn qatlı olup tîğ-ı bî-dirîğ-i âbdâr ile şerbet-i mevî nüş eyledi. Mûmâ ileyh Mevlânâ Burhâne'd-dîn nazm-ı kelâma mâlik olup şu' arâ silkinde muntazım u mülte' im idi ve dağı emâret-i emr-i emâret olan cür'et ü cesâret cibilletinde merkûz olup hayli şeci' ü mehîb ve dilîr ü nehîb idi.

Tezyîl: Menqûldür ki fenn-i taşrifde *İksîrû's-Sa'ade* adlı bir kitâbı vardır ve dağı rasûl-i ekrem *şallâl'llâhü 'aleyhi vessellem* hâzretlerinüñ medhinde 'Arabî bir qaşide-i bedi' ası vardır. Maţla' ı budur. **Maţla' :**

Rüveydek yâ hâdî fa' teb maţabbetî 'ani's-seyri fî evşâf-ı hayri'l-beriyeh²¹⁴

'Arif-i Bi'llâh Şeyh Hâcî Bektaş-ı Velî *rahmetu'llâhi te'âlâ*

Aşhâb-ı kerâmât ve erbâb-ı velâyât ortasında vüfûr-ı kerâmetle meşhûr u mezkûr olup havâriq-i 'âdâtı nâ-maşşûr u ğayr-ı maşşûrdur. Mezâr-ı şerîfi bilâd-ı Türkmen'de belki cümle-i cihânda iştihâr-ı seyyârla meşhûr olup merci'-i sigâr u kibârdur. **Mışrâ' :**

Şeyt-eş be-heme 'âlem ü âfâk resîde-est²¹⁵

Qabr-i şerîfinüñ üstinde bir qubbe-i vâlâ ve anuñ yanında bir zavîye-i semâ-simâ binâ olunmuşdur ki mi' mâr-ı 'aql-i dürendiş anuñ bedâyi'-i şanâyi'ını derk eylemekden 'âciz ü qâşırır. **Şi' r:**

Keşide ser be-' arş ez-' âlem-i hâk

Felek nezd-eş çü kâhî pîş-i eflâk

Kesî-râ-ger be-farq-eş râh bâşed

Zi-râz-ı ' arşiyân âğâh bâşed²¹⁶

²¹³ İki ordu iki taraftan saldırdı. İki şahın ordusu sel gibi akmaya başladı. Kiyânî kemanları ortaya çıktı. Birisi al dedi birisi ver dedi. Oklar kemanlardan ayrılmaya başladı. Gökkuşağında şimşekler çakmaya başladı. Cesurların ve pehlivanların keskin okları ve kılıçları ile yeryüzü lale gibi kırmızı oldu ve gökyüzü ağlamaya başladı.

²¹⁴ Ağır ol ey yol gösteren kılavuz. Alemin en hayırlısının vafında ileri gitmekten alı koy beni.

²¹⁵ Şöhreti tüm dünyaya ulaşmış.

²¹⁶ Topraklardan göklere yükselmiş. Gökyüzü onun gittiği göklere göre samanlık gibidir. Oraya gidebilen insan göklerin sırlarını öğrenecek.

Âsar-ı ruḥāniyyetinden teberrük ü teyemmün kaşdı ile müstemid olup istimdâdda müstebid olanlarıñ tır-i du‘aları kemân-ı isticâbetden nişâne-i icâbete vâşıl olduğı maḥall-i gümân degildür ve lâkin fi zemânına âvâze-i kûs-ı dâlâlet ve debdebe-i naḳḳâre-i veḳâhatleri ser-‘alem-i tûğ-ı bî-furûğları gibi evc-i feleke peyveste bir bölük nâ-terâşide vü ehl-i bid‘at cemâ‘at ol pîr-i tarîḳate mürîdüz diyü zâviye-i maḥabbetde irâdeti irâ‘et idüp âsitâne-i kerâmet-âşiyânlarına intisâb ‘iddiâ iderler.

Nazm:

Ḥüzerâ zi-ân gürüh-ı pür telbîs

Şehsüvârân-ı leşger-i iblis

Sâlikân-ı râh-ı ḥaṭâ vü zülel

Sâkinân der-değâ vü dağal

Nâ-terâşide gân-ı müy terâş

Pür-ḥürüşendegân-ı sîne ḥarâş²¹⁷

Mısrâ‘ :

Feḥâşâ sümme ḥâşâ sümme ḥâşâ²¹⁸

Ol maḳûle şerâ‘it-i şerî‘atdan râci‘ ve şerî‘at-ı bid‘ate şâri‘ aşhâb-ı bida‘-ı ma‘ḳûle bu maḳûle ‘azîz-i maḳbûle maḥabbet üzre olalar. Ol ‘ârif-i bi’llâhuñ zıkr olınan ecânibden mütecânib olduğı muḥaḳḳaḳ ve erbâb-ı şer‘-i şerîf ile âşhâb-ı bid‘at arasında ḥilâf u şikâḳ olduğı muşaddaḳdur *ḳaddese sirrahü’l-‘azîz²¹⁹* [45]

‘Ârif-i Bi’llâh Şeyḫ Meḥemmed Küşterî *rahmetu’llâhi ‘aleyh*

Diyâr-ı ‘Acem’den bilâd-ı Rûm’a gelüp maḥmiyye-i Burusa’da halen cenâb-ı ‘alîlerine intisâbla meşhûr olan mevzı‘de tavaṭṭun eyledi. Tevâtur-ı cezebât-ı rahmâniyye ile maḳâmât-ı kerîme-i ‘azîme şaḥibi olup kerâmât-ı seniyyesi zühür eylemiş müstecâbü’d-da‘ va kimesne idi *ḳaddesa’llahü te‘âlâ sirrahü’l-‘azîzi²²⁰*.

²¹⁷ Hilelerle dolu bu grubun sırrını öğren. Şeytan ordusunun şehsuvarları hata ve kaymaların yolcuları, hile ve hokkaların ehli, saçları kesilmemiş berberler, rahatsız eden coşkulular.

²¹⁸ Haşa sümme haşa sümme haşa.

²¹⁹ O’nun aziz sırrı kutsansın.

²²⁰ Allah O’nun aziz sırrını kutsasın.

Bilād-ı ‘Acem’ dendür. Mevlid-i aṣlīsini terk idüp āb-rūyı iḳṭā‘-ı erbā‘-ı rub‘-ı meskūn olan maḥmiyye-i Burusa’da tavaṭṭun eyledi. Mūmā ileyhūñ kerāmāt-ı ‘āliyyesi zūhūra gelüp ṣādır olan du‘āsı bī-‘inayeti’llāhi te‘ālā ḳarīn-i icābet ve rehīn-i isticābet olduđı muḳarrerdir. **Mıṣrā‘** :

Ve bābü’llāhi meftūhū’l-cevānib²²¹

Merḥūm Sulṭān Murād Ḥān Gāzī ḥāzretleri ol meczūb-ı İlāhī iḳūn ḳaṣaba-i Yenişehir’de mühr-i āsmānla hem-sāye bir zāvīye binā idivirdi. **Şi‘r**:

Felek-rā zi-ū be-dil dāğ-ı gāmı būd

Verāy-ı her dü ‘ālem ‘ālemi būd

Mesīhā mīnemūd-eṣ ez-kemer gāh

Bedān ṣūret ki Yūsuf der dil-i ḳāh²²²

Ol maḥbūb-ı meczūb-ı İlāhī vefāt itdükden ṣoñra ol zāvīyede defn olunup mezār-ı şeref-medārına ilā ḥāze’l-ān teberrük ü teyemmün olunur *revḥu’llāhi rūḥahū’l-azīz*. [46]

Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm

Ṭabaḳa-i Rābi‘a Sulṭān Yıldırım Bāyezīd Ḥān İbni Sulṭān Murād Ḥān-ı evvel ḥāzretlerinūñ zemān-ı şerīf-i şeref elifinde maḫḫar-ı ‘ilm ü faẓl ü kemāl olan gürūh-ı ‘ulemānuñ beyānındadır ve āṣār-ı kerāmet ü velāyetle me’şūr olan meṣāyih-i ‘izām-ı ‘āzamet-intumānuñ tibyānındadır. Debīristān-ı ezel-i āzālde ve debistān-ı *allemel-insāne mā lem ya‘lem²²³* de ḥvāce-i ilhāmuñ ta‘līm ü tefhīmine ḳarīn ü rehīn olup ṣuḫūf-ı merfu‘a-i muṭāḫhare aḫvālīnde *el-‘ulemā’ü vereṣetü’l-enbiyā²²⁴* meṣtūr u muḥarrer olan āṣḫāb-ı ders ü ḳazānuñ vilādet ü vefātını ve menāṣīb-ı ‘āliyyāt ve merātīb-i sāmīyātını zıkr itmekdedür.

Āṣḫāb-ı tederrüb ü tedebbūr ve erbāb-ı teḫabbūr ü tebaḫḫürūñ ḥuzūr-ı pür-ḫubūrlarında marūz u merfū‘ oldur ki deydene-i ezeliyye-i lem yezeliyye ve sūnnet-i seniyye-i İlāhiyye bu uṣūl üzre cārīdür ki her zemānda mekmen imkānda numūdār

²²¹ Allah kapısının her yanı açık.

²²² Feleğin gamından onun yüreğinde bir yara açılmıştı. O her iki dünyanın ötesindeydi. Mesih onun karşısında eğiliyordu Yusuf’un kuyunun dibinde yaptığı gibi.

²²³ İnsana öğretti bilmediğini (Alak, 5.).

²²⁴ Alimler peygamberlerin varisidir.

olan āṣḥāb-ı zuhūrdan bir şāhib-i zuhūr zühūr bulup mihr-i sipihr-i çār-mīn sā'ir-i şevākib-ı kevākib-i lāmi' atü's-sevātı' dan mümtāz olduđı gibi ol dađı sā'irlerden mümtāz olur. Ğurre-i ğarrā-yı qadri rüz-be-rüz zuhūr u bürüz idüp neyyirāt-ı tāfte gibi zuhūr bulur. **Şi'r:**

Tārak nehed sa' ādet-i ber-ḥāk-i āstān-eş
Nefret resed be-nuşret ez-tiğ-i abdār-eş²²⁵

Bu ḥālet üzre bir kaç duhūr u şuhūr murūr u 'ubūr eyledükden şoñra nāgāh ol nīr-i ḥayr-i selātinūñ kevkeb-i ḥayātı mānend-i necm-i āfil zā'il olup burc-ı ḥākīde nāzil bulunur. Zāt-ı şerīfi ḥazīz-i in' idām ve inmiḥā'da necm-i dāimü'l-ḥafā gibi tōlinur.

Şi'r:

Cihān kühne zālī-est zirek ferīb
Be-zerķ ü dağl ḥ'iş-rā dāde zīb
Ki-rā sāht iķbāl ü tāc-ver
Ki ne-nihāde ber-ḥāk-i edbār ser
Ki-rā kerd ez-taht-ı ferḥünde baht
Ki nāverd raht-eş biḥte zi-taht²²⁶

Lākin ol mihr-i sipihr-i salṭanatuñ maķāmı ḥālī qalmayup anuñ evlād-ı emcādından biri ardınca ufķ-ı āsmān-ı ğaybdan hilāl-mişāl zuhūr ider. Ol ğurre-i zümre-i ḥavākīñ şeref-āyīn çārbaliş-i salṭanat u ḥilāfetde anuñ kā'im-maķāmı olup gün geldügince mānend-i hūr-meşhūr olur. Müntehā-yı zerrā-yı sa' ādetde āfītāb gibi şöhret bulır.

Şi'r:

Ez-şayt ü şedā-yı ān-bahādūr
Gerded heme ğuş-ı ādem-i pūr
Hergiz neşevded ez-īn le' āli
Yek-ğuş be-hiç ḥalkā ḥālī²²⁷

²²⁵ Saadet onun kapısının toprağına secdeye düşüyor. Nefret onun kılıcının korkusundan zafere ulaşıyor.

²²⁶ Eski dünya yaşlı bir kurnazdır. Kendini altınlar ve sahtekârlıkla süslemiş. Onun ikbali her kim taçlandıysa sonunda başını topraklara dayadı. Taht bağışlayan ve bahtlı eden herkesi sonunda elbiselerini bile elinden aldı.

²²⁷ O bahadırın şöhret ve sesi ile herkesin kulakları dolmuş. Asla bu incilerden hiçbir zaman herhangi bir kulak boş olmayacak.

Bu kâide-i mümevhede üzre selâtin-i ‘Osmâniyyâ’nuñ dördüncüsünü Sulţân Yıldırım Bâyezîd Hân ‘aleyhi’l-ğufrañ [47] ve’r-rıdvân hazretleri yedi yüz toksan senesinüñ şuhûrundan şehri ramazânda babası yirine çârbâliş-i salţanata cülûs idüp eşi‘a-i lem‘a-i ‘adl ü dâd ile *ke’s-şemsi fi râbi‘atü’l-nehâr*²²⁸ iştihâr-ı seyyâr buldı. Aqtâr-ı emşâr-ı rub‘-ı meskûn ve heft eķâlimde meşhûr oldı. Bu dört pâdişâh beyt-i salţanatuñ çâr erkânı ve çâr dîvârı olup esâs-ı salţanatı bunlar beyt-i ma‘mûr gibi te’sîs ü tarşîş eylediler. Rubâ‘-i hilâfet bu çâr Mısrâ‘ ile temâm olup şâhid-i devlet-i ‘Osmâniyye çâr ebrû dilber gibi hüsn ü bahâ ile mükemmel oldı *rahmetu’llâhi te‘âlâ*.

‘Âlim-i ‘Âmil Ebû’l-Kemâl Ve’l-Fezâ’il Mevlânâ Şemse’-d-dîn Mehemmed bin Hamza bin Mehemmedü’l-Fenârî ‘aleyhi’r-rahmetü’l-bârî

Şadr-ı efâzıl-ı sâlîfe Mevlânâ Suyûtî hazretleri kendünün şeyhi Mevlânâ Muhyi’-d-dîn Kâfiyeci’den Mevlânâ Fenârî şan‘at cihetiyle şöhret buldı diyü naql eyledi ve lâkin mü’ellif-i Şakâ’ik’un valîdinden anlar dağı cedd-i mâcidinden naql eyledi ki fenâr bir kıyânuñ adıdır. Ol şem‘-i cem‘-i efâzıl aña nisbet olıñup Fenârî diyü meşhûr u mezkûr oldı. Zıkr olınan Mevlânâ Muhyi’-d-dîn-i Kâfiyeci Mevlânâ Fenârî ile müşâhabet ü münâsebet ve mülâzemet ü münâdemet idüp celâ’il-i fez‘âil-i bâhire ve letâ’if-i ma‘ârif-i zâhiresine muţtali‘ olmağın işâret-i benân-ı beyân ve beyân-ı işâret-i benândan hâric medh ü şenâsını eyledi. **Şi‘r:**

Bülend pâye-i kıadr-eş çeh cây-ı fehm ü kıyâs

Ferâh mâye-i fazl-eş çeh cây-ı haşr u beyân²²⁹

Efzâl-ı efâzıl-ı fezâ’il-küster ve ecill-i ecille-i ma‘ârif-perver ya‘nî İbni Hacer fâzıl-ı mesfûruñ hakkında “Cümle-i fûnûn-ı mütedâvilede müşâreket-i ‘ilmiyyesi olduğundan ğayrı ‘ulûm-ı ‘Arabiyye’de ve ma‘âni vü beyânda ve ‘ilm-i tecvîd ve ‘ilm-i kırâ’atde ‘irfân-ı tām ve itkân-ı mâ lâ kelâma mâlik idi.” diyü buyurdu. Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz elli bir senesinden şâfer ayında vücûda gelüp evvel-i ‘aşruñ kıyâr-ı ahyârından *Metn-i Muğni’ye* ve *Metn-i Viķâye’ye* birer şerh tesvîd iden Mevlânâ ‘Alâ’a’-d-dîn Esved hazretleri’nden ve Şeyh Cemâle’-d-dîn-i Aķsarayî hıdmetlerinden ahz-ı ‘ulûm eyledi. Zâhir-i hâlde ba‘zı şanâdid-i esâtizeden telemmüz itdüğü gibi ‘âlem-i feyzde müderris-i melâ’-i a‘lâ-i cenâbundan dağı ânen fe-ânen

²²⁸ Gün gibi (ortada).

²²⁹ Yüce makam ve değeri nasıl anlaşılıp kıyaslanabilir. Geniş çapta fazileti nasıl sınırlanıp beyan edilebilir.

istifāza vü istimdād eyledi. El-ḥaḳ tıfl-i dil-i debīristān āb u gülde ebced-i dānişe meşğūl olduğı günden şahāyīf-i ahvāl-i şeref-āmālinde muḥkimāt-ı fezā'il-i i'cāz āyāt maḳrū u metlū oldı. Maşrıḳ-ı ḥurşīd-i 'ulūm ve maṭla' -ı şumūs-ı fezā'il olan diyār-ı Mışır'uñ 'ulemāsınuñ şīt ü şadā-yı müfāḥiri gūş-ı hūşuna vāşıl u nā'il olmağın ol zümre-i fā'iḳa ile müşāḥabet-i 'ilmiyye eylemek arzūsıyla Mışır cānibine rıḫlet idüp Şeyḫ Ekmele'd-dīn ḥazretlerinüñ ḥıdmetlerine ittışāl eyledi. Ol ekmel-i kümmel-i 'ulemānuñ muḳārenetinüñ berekāt-ı bī-gāyātıyla Mevlānā Fenārī'nüñ ruḫşāre-i ehliyeti gülgüne-i leṭā'if-i ma'ārif ile müteḥalli olduḳda büm-ı Rüm'a 'avdet eyledi. Bilād-ı mezḳūreden maḫrūse-i Burusa'da ḳāḏī olup meşālih-i şer' iyye-i mer' iyyede mefātih-i ḥall ü 'aḳd umūr-ı cumhūr ve maḳālīd-i ḳabz u başt cumhūr-ı umūr-ı yed-i ḥukūmet ve ḳabza-i ḳudretine teslim ü taḳdīm olındı. Ol şems-i burūc-ı kemālāt-ı melekiyyenüñ günden güne ḳadr ü kemāl ve cāh ü celālī evcāt-ı derecāt-ı 'āliyye şu'ūd-ı pūr-su'ūd idüp erkān-ı iḳbāl ü iclālī şiyāsī-i meşīd-i gerdün gibi meşeyyīd ü mümeḥhid olmağın āşār-ı celīyye ve ezḳār-ı 'āliyyesi ircā' vü inhā' meşārīḳ u meḡārībde şāyi' oldı. Selāṭīn-i 'Oşmanīyye'nüñ yanında ḳadr-i vālā ve cāh-i ā' lāsı zirve-i semā ki vāşıl ve rütbe-i 'ulyāsı felek-i eflāke nā'il olup neyyirāt-ārā-yı şā'ibesı ve aḳmār-ı efkār-ı sākıbesı ḥaṭṭ-ı istivā'-ı işābetde cevval olduğına i'tināları olmağın ḥurşīd-i iltifāt-ı sultānīyye ḳarīn olup merāsım-i levāzım-ı vezāretde ve müḥimmāt-ı mülemmāt-ı salṭanatda daḫı anuñla müşāvere olındı. **Şi'r:**

Belī her mañşıb-ı rā bāyed ehl-eş

Ki bāşed cümle kār-ı şa' b sehl-eş

Be-istiḫḳāk bāyed dādan-i cāh

Ve gerneh baş ed-eş menḫūs u cānkāh²³⁰

Bu minvāl üzre bir miḳdār şuhūr u duhūr murūr u 'ubūr eyledükden soñra ziyāret-i ka'be-i şerīfe [48] itmek için tayy-i menāzil ve ḳat' -ı merāḫil idüp Ḳāhire-i Mışıra dāḫil olduḳda ol bilād-ı ḳuds-ābāduñ fużalāsı ḫuzūr-ı 'ālilerine ḫāzır olup mübāḫaşe vü muzākere eylediler. **Şi'r:**

Bed-īn sān süḫan-rā çü şod fetḫ-i bāb

Güşād-end bā-hem zebān ü ḫaṭāb

Sū'ālāt-ı müşḳīl der-endāḫt-end

²³⁰Evet her işi, o işi iyi bilen yapmalı. Ki tüm zor işler ona kolay gelsin. Hak ettiği yeri ona vermek lazım yoksa işler yorucu ve hayırsız olur.

Cevābāt-ı revşen be-pardāht-end²³¹

Maḥkeme-i muḥkeme ilzām u ifḥāmda müdde‘ā-yı mezīyyet zāt-ı müzekkīsini ḥucce-i zāhiru’l-muhicce-i fezā’ıl ile işbāt idüp bu maẓmūnu tenfīz ü tescīl itmegin kaẓıyye-i marzıyye-i faẓiletini fuḥūl-ı ‘udūl ‘ulemā-yı Qāhire bī-‘udūl kaḅūl eylediler. Ḥāzret-i vahibü’l-‘atiyyāt ve müyesserü’l-āmāl bir meretebe sa‘t u da‘t emvāl ü vūs‘at-ı erzāk ve fushāt-ı māl ü menāl müyesser eyledi ki rākımān-ı ‘ālemyān ve muḥāsebān-ı ādemiyān baġ-ı ‘ālemde berg-i şukūfeden aqça döküp ‘aşr-ı ‘öşrini belki binde birini ta‘dād-ı murād idinseler itmām-ı merāma zafer müyesser degildür. **Şi‘r:**

Zer-i ü ze-rīg-i beyābān füzūn

Ve’z endiše-i her müḥāsib bürün²³²

Zemān-ı ḥayātında kemāl-i meretebe ve meretebe-i kemālde metmül olup gāyet ferāḥ-ı desti añā el virmiş olmaġın genc-i vücūdı künc-i medfen-i ḥākde defn olunmadan nuḫūd kısmından yüz elli bin sikke dār-ı dīnāra mālīk idi ve sā’ir müstetrafat-ı muḥallemātından ġayrı öldüğünde on bin mücelled kitābı kaḅı. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz yigirmi iki senesinde ḥac eyleyüp ka‘be-i şerīfeden kuḅūl u rucū‘ eyledüğünde Mısr sultānı Sultān Mü’eyyed’üñ ibrāmıyla Qāhire-i Mısr’a uğrayup ol diyāruñ fuẓalāsıyla muşāhebet eylediler. Mu‘terik-i müteberrik-i ṭavā’if-i ‘ālem-i üns ve mülte‘im ü mülteşim-i muḥarremān-ı ḥarem-i quds olup muḅbil-i muḅbilān-ı ḥaṭire-i lāhūt ve muṭāf-ı melā’ik-i ārā’ik-i ceberrūt olan Quḅs-i Şerīf-i vācibü’t-teşrifüñ ḥāk-i pākine rūmal olmaġıçün ol semt-i Quḅsī semte müsāmet oldılar. Bu ṭarīkle ārāzi-i quḅse vāşıl olup ziyāreti maḅşad-ı ākşā olan Mescid-i Ākşā’ya vāşıl ü nā’ıl olduġda enbiyā-yı ‘izām ve evliyā-yı kirām *raḥimehumu’llāhü’l-melekü’l-‘allām* ḥāzretlerinüñ merākīd-ı şerīfelerinde rūḥāniyyetlerinden istimdād eyledükden soñra kendü mevlid-i aşlīsine ‘avdet eyledi. Sekiz yüz otuz üç senesinde Anṭakiyye ṭarīḳından girü rızā-i İlāhī bedreḳa-i ṭalīa‘-i āmāl idinüp tekrār ziyāret-i ka‘be ile Kur‘ān’u temettu‘ eyledi. **Naẓm :**

Zāyirān-ı ka‘be-i cān bīn ki bā-iḥrām-ı dil

Der-reh-i tevḥīd lebbeyk-i tevallā mizen-end²³³

²³¹ Böylece konuşmaya başlayınca birbiri ile muhatap olup tartışmaya başladılar. Zor soruları açıkladılar. Açık cevaplar ortaya koydular.

²³² Onun altınları çöлін kumlarından daha fazla. O kadar ki herhangi bir muhasebecinin aklına gelmez.

²³³ Can Kâbe’sinin zahirlere bak ki yürekleri ile tevhit yolunda sana lebbeyk diye sesleniyorlar.

Ba‘dehu muvaṭṭan-ı kâdım ü kavîminüñ şavb-ı şavâb-ı inṭivâsına ‘avdet eyleyüp sekiz yüz otuz dört senesinüñ şuhûrundan şehri recebde tengnâ-yı kevn ü fesâddan nüzhet-âbâd-ı fezâ-yı Kuds’de karar u istkrâr eyledi. *Raḥmetu’llâhi* mûmâ ileyhüñ evâhîr-i ‘ömründe cevher-i dîdesine ‘arz-ı remed ‘arîz olup hîcâb-ı ‘amâ ile nûr-ı başardan memnû‘ u maḥcûb olmuş iken ḥudâ-yı başîrûñ nazar-ı ‘inâyetiyle kuvvet-i bâşirası maḥarr-ı muḥarrerîne ‘avdet eyledi. Bu sürûr ile vech-i meşrûḥ üzre ḥucce-i aḥîrede ya‘nî sene-i mezkûrede hac eyledükden sonra meşâ‘i-i nâ‘i-i ecele lebbeyk guyân-ı hac rûḥ-ı ‘azîzîni ka‘be-i maḥşûdına işâl eyledi. Fâzıl-ı merḳûm uşûl-i fiḳhdâ olan *Mütûn-ı Mu‘tebere-i Mûşavvere*’den *Menâr ü Pezdevî* ve *Maḥşûl-i İmâm Râzî* ve *Muḥtaşar-ı İbni Hâcib* nâm kitâblarüñ muḥtevî oldukları ferâ‘id-i fevâ‘id ve nevâdir-i bevâdiri *Câmi‘ü Füşûlü’l-Bedâyi‘ fi Uşûli’ş-Şerâyi‘* nâm kitâb-ı müsteṭâbını te‘lîf idüp itmâmında otuz yıl küşîş ü verziş eyledi ve daḥı süre-i fâtiḥada bir tefsîr-i taşîr ü taşdir eyleyüp verâ-yı istâr-ı sürâ diḳât-ı ‘icâzda muḥtefi ve butûn-ı kümün u ihtifâda mütevâri olan aḥref-i esrâr-ı esmâr-ı Ḳur‘âniyye ve mezâyâ-yı ḥafâyâ-yı Furḳânîyye’yi anda münderic kıldı ve daḥı *Amûzecü’l-‘Ulûm* nâm risâle-i ‘icâz-ı ilmâmı ibda‘ u ihtirâ‘ idüp ol dürc-i fezâ’ilde yüz ‘aded fûnûn derc eyledi. Bu risâle-i maşnû‘a-i maḥbû‘ada fûnûn-ı ma‘düde-i merḳûmenüñ mesâ‘ilini irâd itdüginden ğayrı bî-nihâye eşkâlât-ı ḳavîyye daḥı ta‘lîk eyledi. Mü‘ellif-i Şaḳâ‘iḳ ol ḥâvî-i ḥaḳâ‘iḳüñ ba‘zı aḥfâdından naḳl eyledi ki bu risâle-i mergûbe Mevlânâ Fenârî’nüñ degildir. Oğlu Mevlânâ Meḥemmed Efendi’nündür. Ammâ Mevlânâ-yı müşârün ileyh kendü ile mu‘âşır olan ‘ulemâyı imtiḥân için [49] yigirmi ‘aded kıt‘a-i manzûme ibda‘ idüp her kıt‘ada mustaḳil bir fennüñ mesâ‘il-i maḥşûşasından bir mes‘ele irâd idüp ol fennüñ ismini ilġâz tarîḳıyle ol kıt‘ada derc ü zıkr eyledi. Bu risâlenüñ ḥuṭbe-i belîġa ve dîbâce-i faşîḥasında isti‘câl ile taḥrîr olup az zemânda taşîr olındüğünü ‘ilâm idüp ve *zalıke ‘icâletü yevmin mimmâ tübşîrûn*²³⁴ diyü buyurdu. Fâzıl-ı merḳûmuñ “Ebnâ-yı zemânesi ol muḳaṭṭa‘âtdan her kıt‘a-i ‘icâz-ı ihtivâda perde-i ihtifâda muḥteci ü müstatir olan mesâ‘ilüñ vucûh-ı istiḥrâcına muṭtali‘ olmaḳ degil bu kıt‘ada olan mes‘ele fülân fendendür.” diyü ta‘yîn eylemege ḳâdir olmadılar. **Maṭla‘** :

Zi-enbâ‘-i cins-eş ser-efrâz bûd

Zi-aḳrân u emsâl mümtâz bûd²³⁵

²³⁴ Bu da gördüklerinizden bir gün(kü) aceledir.

²³⁵ Kendi türünün en üstüydü. Ona benzer ve yakın kimse yoktu.

Mümā ileyhüñ ferzend-i ercümendi Mevlānā Mehemmed Şāh Efendi ol kıt'aları hāvī risāleyi şerh idüp ta' miye olınan esāmī-i fūnūnı tanşış ü taşşış ve münāsebāt-ı ilğāzāt ve mesā'il-i müşkilātı ta'yīn ü tebyīn eyledükden soñra kendü dağı her kıt'anuñ 'aķabinde bir kıt'a nazm eyledi. Ba'zı kıt'ayı Mevlānā Fenārī'nüñ müstaşinat-ı ilğāz-i' cāz-ı tırāz ile tensik itdügi kelimātı taşdıķ ü taşķık idüp kıllet-i mü'ekkedā diyü sibāk-ı kelāmı siyāk-ı merām ile temhīd ü te'kīd eyledi. Ba'zısından ol fāzıluñ müstaşrefāt-ı 'ibārāt-ı bā isti'ārāt ile irād itdügi *Rudūd*'ı redd idüp kıllet-i mücibā diyü mevlānā-yı merķümüñ esvelesine cevāb-ı bā şavāb ifāza eyledi. Mevlānā Fenārī *rahmetu'llāh* fenn-i mizānda *Risāle-i Eşirīyye*'yi şerh eyleyüp şafha-i felek-eşirde altın ķalemle taħrīr itmege sezāvār-ı taşķikāt-ı mühezzebe-i müzehhebe-i bī-şümār işār eyledi. **Şi'r:**

Sezed ki kātib-i dīvān Serāy-ı çarķ-ı eşir
Kelam-i ü be-nevīs-ed be-hāmey-i zerrīn²³⁶

Bu kitāb-ı müsteķābuñ huķbesinde misāk-ı hadīşi bu minhāc üzre tensik eyledi ki “Kışār-ı eyyāmdan bir yevm-i ķaşirüñ fātıha-ı şabāhında taħrīr-i kitāba bed'e idüp revāhında derc-i merāmı mihr-i ĥatm-i kelām-ı misk-i ĥitām ile maħtūm eyledüm.” didi ve dağı *Ferā'iz-i Sirāciyye*'yi şerh idüp ol şem'-i cem'-i efāzıl neyyirāt-ı taşķikāt-ı bāhiresiyle kitāb-ı mesfūru sā'ir şurūķ-ı pür-fütūħundan ziyāde tenvīr eyledi. **Şi'r:**

Levāmi'-i kelimāt-eş çü mihr-i 'ālem gīr
Zarā'if-i sühenān-eş çü māh-ı nūr efzāy²³⁷

Ve dağı üstād-ı vācib'üt-teşrif ya'nī Seyyid Şerīf ĥazretlerinüñ şerh-i mevākıfına mü'āħazāt-ı keşireyi mütezammın ta'likāt-ı bedi'a ta'lik eyleyüp “Uşul-i maķāşid-ı ķavm üzre farzı muħāl olan ihtimālāt-ı bātılaya ziyāde vücūd virmekle ba'zı kelām için bu merşad-ı naķz u muvaķķıf intikāzdur.” diyü 'itirāz eyledi ve dağı fūnūn-ı 'adīdeye müte'allik ĥavāşī vü resā'ilden ferā'id-i fevā'idi şāmil müellefāt-ı keşire tesvīd eyledi. Lākin emr-i fetvā ve meşāğil-i tedrīs ü ķazā ol müsevvedātı beyāz itmege māni' oldı. Ba'zı şikātdan mesmū'dur ki Mevlānā Fenārī'nüñ vālid-i 'azizi Mevlānā Ĥamza Şeyķ Şadre'd-dīn-i Konevī ĥazretlerinüñ telāmizesinden olup şeyķün *Miftāhu'l-Ġayb* nām kitābını kendüden okuduķdan soñra oğlı Mevlānā Fenārī'ye okutmışdur. Mevlānā-yı mezbūr kitāb-ı meşūrı şerh eyleyüp ma'ārīf-i

²³⁶Göklerinin divanını yazan eğer onun sözlerini altın kalem ile yazarsa yakışır.

²³⁷Sözlerinin ışığı, dünyayı aydınlatan güneş gibidir. Sözlerindeki zarafet, ışık saçan ay gibidir.

şūfiyyeden qar^c-i esmā^c u āzān itmedüğü esrār-ı esmār-ı Rābbaniyye'yi ve ifhām u izhān-ı fehminde 'āciz ü k̄aşır olduğı rumūz-ı künūz-ı sübhāniyyeyi keşf eyledi.

Mışrā^c :

Ez-rümūz-ı bī-kerān-eş k̄aşır-end aşhāb-ı 'aql²³⁸

Mü'ellif-i Şakā'ik pederleri ve sātatiyle cedd-i pākinden naql eyledi ki Mevlānā Fenārī memālik-i 'Oşmāniyye'de müftī ve maḥmiyye-i Burusa'da k̄ādī ve Manāstır Medresesi'ne müderris olup menāşib-ı mez-kūreyi bir zemānda cem^c eyledi. Ol ḥabr-ı vālā rütbet bir mertebe rütbe vü 'azamet ve übbehet ü şevkete vāşıl u nā'il oldu ki rüz-ı cum^c ada cāmī^c-i şerīfe gider iken temāşā-yı maḥyā-yı maḥyā-baḥşıyla teşerrüf itmek için sa'ādet-ḥānesinden ma'bed-i şerīfe varınca yollarda ḥavāş ü 'avām izdiḥām idüp şaf şaf mevḥuf-ı selāmda tūrurlar idi. **Şi'r:**

Şehān u mehān u serān-ı cihān

Şude encümen ber-reh-eş bī-kāran

Zi-behr-i selām-eş be-reh vāḫıf-end

Be-ta' zīm ü iclāl-i ü 'ākif-end²³⁹

Ol sulṭān-ı gītī-sitān ve şehriyār-ı [50] ḥüdāvendigāruñ sāye-i devletinde mevlānā-yı mesfūre bir mertebe sa'at-i keff-i kifāyet elvirdi ki ser-tā-pā zīb ü zīvere müstağraḫ on iki re's ḡlāmān-ı ḡilmān-ı serişte ve kırk 'aded pīrāste cārīyeye mālīk idi. Mervīdür ki Mevlānā Ḥaṭīb-zāde merhūm Sulṭān Meḥemmed Ḥān Gāzi ḥazretleri ile bir gün muşāḥabet ider iken Mevlānā Fenārī ḥaḫḫında k̄adḥ ü zem irāş ider. Kelimāt idüp 'inān-ı yekrān-ı sūḥanı bu semte şarf eyledi ki fāzıl-ı mezbūruñ aḥsen-i mūşannefātı olan *Füṣūl-i Bedāyi'* nām kitābını adını müṭālā'a ve cüz'ī iltifātla tezyīf idüp "Şakk-ı kabūlden hak eylemek mümkündür ve daḫı *Füṣūl'*ini uşūlünden tīg-i kelām faşlü'l-ḥiṭābla faşl ü kaṭ' idüp mebdē'āt-ı bedī'a-i ba'idesini bir taḫrīble tebdī' ü teb'īd eylemek baña emr-i sehldür. Ol maḫūle kitābuñ şāḫibi ta' zīm ü tefḥīm olunup şadr-ı sa'ādetde iclās olındığı vaż'ü'ş-şey-i fī ḡayr-ı maḥalle gibi nā-ma'kūldür ve bedel-i ḡalaṭ gibi beyne'l-fühūl nā maḫbūldür *izā ertefa'ü'l-vazī'i't-teza'a'r-rafi'*²⁴⁰ ve daḫı şiyāb-ı fāḫire-gīr on iki re's oḡlānı **Şi'r:**

²³⁸ Akıllılar onun sonsuz yol ve derinliğini takip etmekte zorluk çekiyorlar.

²³⁹ Dünyanın padişahları, ağaları ve büyükleri onun yolunda sonsuz olarak toplanmışlar. Onu selamlamak için yoluna dizilmişler. Onun önünde eğilmek ve saygı göstermek için bekliyorlar.

²⁴⁰ Hakir (aşağılık) olan yükseldiğinde, yüce olan düşer.

Gülāmān-ı k̄asab pūş-i kemerbend
Zi-ser tā-pāy-i şirīn çün ney-i k̄and
Be-ber kerde k̄abāhā-yı k̄asab renk
Çü gonça nāzik ü çün nīyşeker tenk²⁴¹

Ve h̄uliyy-i girān-bahā ile m̄utehallī kırk ‘aded cevārī-i h̄ūrī nişānı Şi‘r:

Heme petse dehān ü nār pistān
‘Azār u ber-gūlistān ber-gūlistān
Nihāde ‘akd-i gevher ber-bünāgūş
Keşīde k̄avs-i meşkin gūş-i mā gūş²⁴²

istiḥdām idüp meṭāmi‘-i meṭāmīḥ-ı nefsanīyye ve zeḥārif-i dūnye-i dūnyeyiyyeye m̄ütemaḥḥız iken levāzım ü m̄ühimmātıma şarf içün ḥelāl aqça lāzımdur.” diyü kazzāzluḡ işledügi kār-ı ‘uqalā ve de ’b-i aşḥāb-ı ādābdan biründür. Şi‘r:

Pāk eger dāri ‘amal-rā ez-riyā
Şem‘-i imān-ı tū-rā bāşed ziyā
Çün şekem-rā pāk dāri ez-ḥarām
Merd-i imān-dār bāş-ı vesselām²⁴³

Ol kimesnenüñ derūnı esbāb-ı eştāt-ı riya ile pīrāste iken zāhirde fuḡarā libāsına girüp “Ṭarīḡa-i şūfiyye üzre şiyāb-ı dūnyā ve ‘imāme-i şūfiyye-i reddiyye giydügi nā muvāfiḡ ve na münāsibdür. Melbūsāt u me’kulātımı kazzāzluḡdan ḥaşıl itdügim ḥelāl aqça ile iştirā iderem. Benüm kedd-i yemīn ve ‘ırḡ-ı cebinüm bundan āḥsen levāzıma kifāyet itmez.” diyü kendinüñ şūfiyyāne şüret ihtiyār itdüğine şüret-i ḥaḡdan cevāb virdügi “Zāhir-i ḥāl ve muḡtezā-yı maḡāma muḡālifdür. İmdi anuñ gibi kimesnenüñ zāhirine erbāb-ı ma‘nī firifte olmaḡ münāsib degildür.” diyü ḥatm-i kelām idüp faşl u bāb-ı ḥıṭābı kaṭ‘ u faşl eyledi. Şi‘r-i ‘Arabī :

İnne’l-‘arānin tilḡahā maḡsedeten

²⁴¹ Ney giyen ve hizmete hazır olan köleler baştan ayağa kadar şeker gibi tatlı. Ney renginde elbiseler giymişler. Tomurcuk gibi ince ve şeker kamışı gibi dar.

²⁴² Ağzı fıstık gibi ve memeleri nar gibi yüzü ve fiziği gülstanda gülistan gibidir. Mücevheri kulaklarına takmış. Bir kulağından diğer kulağına siyah keman çizmiş.

²⁴³ Eğer davranışını hileden uzak tutabilirsen imanın mumu sana ışık olacak. Eğer karnını haramdan uzak tutarsan inançlı bir insan olacaksın vesselam.

*Ve mā terā le 'āmi'n-nās ḥassāden*²⁴⁴

Ol fāzıl-ı āzāde maḥrüse-i Burusa'da semi' a vü riyādan sāde bir mevzi' -i felek-āsāda bir cāmi' -i a' lā ve medrese-i vālā binā idüp ḳaşr-ı bī-ḳuşūr aḥireti anuñla te'sis ü tarşış eyledi. Şi'r:

*İnne āsārenā tedüllü 'aleynā
Fenzürü ba'denā ile'l-āşār*²⁴⁵

mesken-i şerifi anuñ medresesiyle merḥūm Sultān Yıldırım Bāyezid Ḥān' uñ ḳaşr-ı refi'ü'l-ḳadriñ mā-beyninde idi. Ammā vefāt itdüğünde kendü cāmi' inün öñinde defn olındı. Mervīdür ki merḥūm Sultān Yıldırım Bāyezid Ḥān mevlānā-yı mezbūruñ maḥzarında bir ḥuşuş için “Ben bu ḳazıyyeyi bilürem. Benüm ma'lūmumdur.” diyü ḳazā ile edā'-i şehādet itdükde ḳabül itmedi. Pādişāh-ı şerī' at-şi'ār kendülerüñ şehādetleri maḳbül olmaduğınun sebebini istifsār idüp “Benüm şāhid-i şehādetimüñ sebeb-i cerḫi nedür?” diyü istiḳşā eyleyicek “Tārik-i cemā' atsiñuz anuñ için sizüñ şehādetüñüzi ḳabül itmezem.” diyü buyırdular. Bu sebebden pādişāh ḥazretleri kendülere münteni olan ḳaşruñ öñinde zıkr olınan ḳuşūrı itmām için bir cāmi' binā idüp kendüler için anda bir küşe ta'yin eyledi. Ol mevḳi-i maḥmūdda namāzı cemā' at ile edā idüp min-ba'd i' zār-ı şer' iyyesüz cemā' at terk itmez oldı. Rivāyet olunur ki Mevlānā Fenārī ile pādişāh ḥazretlerinüñ mā-beynlerinde bir ḥuşuş için ḫilāf u şıḳāḳ olup esās-ı maḥabbetleri ḫalel-pezir olmağın Mevlānā Fenārī cāh u menāşıbı terk idüp bilād-ı Ḳaraman'a rıḫlet eyledi. Şi'r-i 'Arabi:

*Sāfere naḥdün 'ivażan 'ammā tefāriḳahü
Ve lā tekün lifirāḳi'l-elifi nedmānen
Emā terā bi-bedḳi'ş-şatḫanc müntaḳilün
Beyne'l-bevādiḳi ḫattāşāra ferzānen*²⁴⁶

[51] Ol bilāduñ pādişāhı mevlānā-yı mezbūra yevmī bin aḳça vazife ve talebesine beş yüz aḳça ' ulufe ta'yin eyleyüp alāf-ı eşnāf-ı ri' āyet ile ri' āyet eyledi. Şi'r:

*'İlm-rā aḡzāz-yī mikün bī-ḥesāb
'Ālemān-rā kün cevāb-ı bā-şevāb*

²⁴⁴ Aranini bir kıskançlık buluverir. İnsanları kınayanı kıskanacak biri bulamazsın.

²⁴⁵ Bizim eserlerimiz bizi gösterir. Bizden sonra eserlere bakınız.

²⁴⁶ Seyahate çık ki geride bıraktıklarının yerine başka şeyler bulursun. Aşına olduğun kimseden ayrıldım diye pişman olma. Görmez misin ki satrançta piyon fezane olana dek piyonlar arasında yer değiştirir durur.

Her ki bâşed şâhib-i ‘aql ü hüner
Dâred ehl-i ‘ilm-râ ü mü‘teber²⁴⁷

Diyâr-ı Karaman’uñ ‘ulemâsından Mevlânâ Şarı Ya‘küb ile Kâra Ya‘küb nâm iki rengin fâzıllar ol taħrîr-i bî-naẓîrden telemmüz idüp ‘ulûm-ı ‘âliyye ve fûnûn-ı sâmiyyede anı me’ħaz idündiler. Mevlânâ Fenârî ħazretleri fâzılân-ı merķûmânüñ kendüden telemmüz eyledükleri ile iftiħâr u iğtirâr idüp bu vaz‘-ı mücâhât-âyâtla mübâhât eyledi. Merħûm Sulţân Yıldırım Bâyezîd Ĥân vaz‘-ı sâbıķuñ şudûrına nâdim olup ol maķûle medâr-ı efâzıl ve merkez-i fezâ’il kendinüñ ķalem-revinden ħârice dâħil olduğı dâ’ire-i pergâr-ı âdâb-ı salţanatdan ħâricdür diyü peşimân olmağın Karaman sulţânından Mevlânâ Fenârî’nün işâl ü irsâlini iltimâs eyledi. Bu da‘vet-i icâbete işâbet eyleyüp ol fâzıl-ı cemîl mevzi‘-i aşıl-i cezîli ve manşıb-ı kadîm-i celîli şavbına ‘avdet eyledi. ‘Ārif-i bi’llâh Ĥacî Bayram Sulţân’uñ şeyĥi Şeyĥ Ĥamidü’d-dîn Kayşeri ħazretleriyle müşâĥabet ü münâsebet idüp ‘ilm-i taşavvufî andan aħz eyledi. Bu sebebden anuñ ifâzasıyla serâ’ir-i ħaţâ’ir-i lâhut ve esrâr-ı esmâr-ı erâ’ik-i ceberrût aña mânend-i mezâhir zâhir oldı. El-ħaķ sâĥa-i bâĥa-i zâhiri ‘ulûm-ı zâhire-i zâhire ile pîrâste olduğı gibi suffe-i ğurfe-i derûnu muĥsinât-ı fuyûzât-ı İlâhiyye ile ârâste olup meĥâmid-i şuveriyye vü ma‘neviyyeyi şâmil bir fâzıl ve müfâĥir-i ‘ilmiyye vü ‘ameliyyede kâmil bir ‘âlim-i ‘âmil idi. **Şi‘r-i ‘Arabî:**

*Sübĥâne men ce‘ale’l-fezâ’ili küllehâ
Mecmû‘atün fî fiţrati’l-insân²⁴⁸*

Mervîdür ki Mevlânâ Fenârî’nüñ zemânında ‘allâme-i Taftâzânî’nüñ ħaraf-ı tuĥaf-ı mü’ellefât-ı fezâ’il-i âyâtı büm-ı Rûm’a tâze gelüp her biri nevbâve-i bâ-küre-i bâğ-ı fezâ’il olmağın **Şi‘r:**

Bürün âverde-eş ez-hücle-i fikr
Hezârân nev‘arûs-ı dilber-i bîkr
Miyân ber-beste ü seĥr-âveri-râ
Müsaĥar kerde ü ĥeyl-i peri-râ²⁴⁹

²⁴⁷ *Bilim ile hesapsız kaba davranma. Bilim adamlarını doğru ve düzgün cevapla. Her kimse akıll ve hüner sahibi olursa o bilim adamlarına saygı gösterir.*

²⁴⁸ *Bütün faziletleri insanın fitratında toplayan ne yücedir.*

²⁴⁹ *Fikir haremindedir. Binlerce taze ve dilber gelin sihir yapmak için azmetti. Bir grup melek onun emrindedir.*

Bu diyāruñ naḥl-bendān-ı gülşen-i ḥaḳā'ıḳınuñ tā'ir-i ḥāḫırları bāl-i iḳbāl ile aña iḳbāl eyledi. Ol çemen-i pīrā-yı gülzār-ı fezā'ilüñ ḥadā'ıḳ-i muşannefātı ṯarāvet-i envār-ı elfāz-ı nazırle ve nezāret-i izhār-ı ma'ānī-i bī-nazır ile şukūfe-i nev-şükūfte ve mīve-i nūrsīde gibi maşdüḳa-i *mā lā 'aynün ra'et ve lā üzünün semi'at*²⁵⁰ olmağın erbāb-ı ṯalebüñ ḥādire-i nādire-gūy-ı dilleri anda terennüm ü tekellüm itmege ṯāliblenüp ṯūṯi-i ḥāmeleri ol bāğda şīrīn-güftārlar söylemege ārzü eyledi. Lākin ol naḥl-ı bālāya bu diyāruñ ser-firāzlarınuñ eli irişmeyüp kem-yāb olduğı içün aña dest-res bulmağa mecāl olmaz idi. Aşḫāb-ı ireb aña zafer bulmaz idi. Her bir kitābınuñ nuşḫa-i bī-mişālī şadef-i 'ālemde dūrre-i yetīme ve ferīde-i temīme gibi girān-māye olup sīm ü zer ile iştirā itmege zafer müyesser olmaduğundan ṯarīḳ-ı vuşūlī göz nūri döküp midād-ı sevād-ı çeşm ile yazılmağa münḫaşır idi. *El-aḳlām mücehhezētün cuyūşü'l-keḫām*²⁵¹ ve bi'l-cümle bu me'mül ḥuşūle vuşūl bulmaḳ müstekşifān-ı bedāyi'-i 'ulūmuñ ders günlerinde zemān-ı ṯaḫsīlleri ta'ṯil olınmağı iḳtizā eyleyicek eyyām-ı iştiğālden yevm-i işneyini daḫı eyyām-ı mu'tādeye el-ḥāḳ emr idüp ṯālibler içün tevsī'-i zemān ve terḫīb-i āvān eyledi. Rivāyet olunur ki merḫūm Sulṫān Yıldırım Bāyezīd Ḥān *'aleyhi'r-raḫmetü ve'l-gufrān* ḫāzretlerinüñ vūzerā-yı āşaf-ārāsından 'İvāz Paşa nām bir vezīrinüñ fercām-ı Mevlānā Fenārī'ye buğz u 'adāvet üzre olup mā-beynlerinde ḫilāf ü şıḳāḳ ḡāyetde ve münāfere vü münākere nihāyetde idi. Ol merdūm-ı a'yānuñ evāḫir-i 'ömrinde necm-i münḫasif gibi nūr-ı dīdesi maḫcūb olup ba'zı 'avārız ḫasebiyle a'mā olduğında mūmā ileyh vezīr-i vūzerā ol fāzıl-ı şā'ib-nazar ḫaḳḳında “Dānende-i mektūmāt ve bīnende-i maḫzūnāt ya'nī vāhibü'l-aṯıyyāt ḫāzretinden recā iderem ki bu kemīnenüñ gözi baḫar iken ol şeyḫ-i a'mānuñ gözi yumılup anuñ şalāt-ı cenāzesini kılmaḳ baña müyesser ola.” didi. Mevlānā-yı Fenārī bu kelāmı istimāc idicek adāb-ı şalavāt-ı cenāzeyi şerī'at-ı [52] şerīfe-i nebeviyye üzre edā kılmaḳda cūhhāl-i bed-fi'āl ḫāşırlardur. Ammā zümre-i 'ulemā-yı māhirlerdür. “Cenāb-ı Rabbü'l-erbābdan mütevaḳḳı' dur ki bu ḫāzıyye-i ma'düle ma'küse olup benüm ḫaḳḳumda itdūgi fāl-i şūm ol meş'ūmuñ başına gelsün.” diyü şafā-yı niyyet ve nuḳā-yı tevbetle şamīm-i ḫalbden du'ā eyledi.

Mısrā' :

Der-ān zemān ne-şude der-rah-ı du'ā perde²⁵²

²⁵⁰ Göz görmez kulak duymaz, bir şey.

²⁵¹ Kalemler, söz ordularını hazırlar.

²⁵² O zamana kadar duasına engel konulmamış.

Fi'l-vākı' şifā-hāne-i ğaybdan kuhl-i cilā-yı 'ināyet-i Hudā ile Mevlānā Fenārī'nün dīdesine nūr-ı başāret 'avdet eyledükden şoñra bu emr-i ma'kūs ol vezīr-i menhūsūñ āyīne-i aḥvālinde mün'akis olup bi-emri'llāhi te'ālā a'mā oldu. Vezīr-i mezkūruñ a'mā olması bu şeklden zūhūr eyledi ki ba'zı kimesne vezīr-i mesfūrı pādīşāh-ı maġfīret-penāha miqdāh-ı ğamz ve zenād-ı nifākla çaķmaġın kānūn-ı sīnesinde leheb-i ğāzabı ve nā'ire-i ğayzu kīnesi müşte'il olup meyl-i ḥadīd-i āteşin ile nūr-ı çeşmin ibtāl eyledi. Vezīr-i mūmā ileyh bu derdile helāk olduķda namāzını Mevlānā Fenārī 'aleyhi rahmetü'l-bārī ḥazretleri kendü kırup istidā' eyledükleri müdde'ānuñ zuhūra geldüġine şükr-i belīġ eylediler. **Mısrā'** :

Bāri du'ā-yı bende-i ḥod müstecāb kerd²⁵³

Mevlānā Fenārī ḥazretlerinün a'mā olması bu ṭarīķla menķūldür ki “Luḥūm-ı 'ulemāyı arz ekl eylemez.” mażmūnında mervī olan ḥadīş-i şerīfi istimā' eyledükde bu ḥadīşün şihḥatini taḥķīķ ve bu każıyyenün mücibe-i külliyye olup selb ü men' den sālīm olduġını taşdıķ itmek için niçe müddetden berü medfūn olan kendinün üstādı Mevlānā 'Alā'a'd-dīn Esved ḥazretlerinün ḳabrini ḥafr eyledi. Merķūm-ı merḥūmuñ cesed-i şerīfi zemān-ı ḥayātında olduġı gibi kemāl-i leṭāfet üzre bulunmaġın zıkr olınan ḥaber-i sedād-eşerün ḥaķķında itdüġi şekkü ġümān kendüden zā'il ve ol kelāmuñ kelām-ı ḥaķ olduġına kemāl-i iķān u itķān ḥāşıl oldu. **Mısrā'** :

Nāṭīķ-i ḥaķ-est ḥadīş-i rasūl²⁵⁴

Bu ḥālet üzre ġirüsine 'avdet idüp henüz ol ḳabrden ayrılmadan ḥātifden ġuşına “Mażmūn-ı ḥadīş-meymūna yaķīn ve ṭamānīnet ḥāşıl itdün mi?” diyü bi-ṭarīķu'l-tevbīḥ hevl-i intimā bir nidā yitişdi. “Ol dānā-yı zamā'ir ve bünyā-yı serā'ir fer-i başarını mektūm ve ḳuvvet-i bāşıradan seni maḥrūm eylesün.” diyü bir 'itāb ber-ḥitāb irişdi. Fi'l-ḥāl ol fāzıl-ı fezā'il-iştīmālün ḳuvvet-i bāşırası zā'il olup mevlānā-yı mezbūra a'mā 'arız oldu. Mevlānā-yı mūmā ileyh lisān-ı 'Arab'da kelimāt-ı manzūme ibda' itmek bābında muvaffaķ-ı min 'indi'llāh idi. “Anuñ nażm-ı şüreyyā-intizāmı nizām-ı pervīnden a'lā ve maṭla' -ı hilālīden ġarrādur.” diyü ḳaşīde-i zībāyı Şeyḫ 'Abdü'l-laṭīf-i Ḳudsī *ḳaddese sırrahü* ḥazretlerine irsāl eyledi. **Hāzihi Ḳaşīdetü 'Arabiyye:**

Ḳaddemtü bilāde'r-rūm yā ḥayra ḳādim

²⁵³ Tanrım kendi kulunun duasını kabul etti.

²⁵⁴ Peygamberin hadisleri, Allah'ın sözüdür.

Bihayr-i tarîk-i celle ‘an külli nâ’im

Femünzû fütühü’r-rûm lem ye’ti mişlehü

İlâ mülkihi yehdî bihi külli-i ‘âlem

‘Alâ mesleki’l-muhtâr min sâ’iri’l-verâ

İlâhâzreti’l-gaffâr min külli âlem

Yeltebü Zeynüddîn kad şaḥḥa kāmilen

Ve yüsem mā izâ ‘Abdullaṭif bin gānim

Li‘ümrike inne ibni’l-fenārî ṭālibün

Ve lâkin taḫşirî bi melzûmin lâzimün

Ve kad ḥüsnâ şevḳ-i şedîdin liarzihi

Liaḫşâ baḫāye’l-‘ömr-i hazāğarâ’im

Ventaziri’l-maḥdümü fî’l-ḳüds-i râciyen

Bicem‘î yecme‘ü’s-sırrı an külli hâ’im

Feḳüm vestelim ḥayrâ eb‘adi bi‘aşrınâ

Ve sellim lehü mā dümte ḥayyen biḳâ’imin

Ve raz vağtenim vaḥdüm sebîle’l-‘arifi

Tenel biğaytin ta‘lû ‘an külli ḥādîmin²⁵⁵

Mevlânâ ‘ Abdü’l-laṭif-i Ḳudsî daḫı ol ḫaşıdenüñ cevâbında bu ebyât-ı i‘câz-âyâtı nazm idüp Mollâ Fenârî’nüñ cenâb-ı vâlâ-nişâbına bi-tarîkı’l-irsâl işâl eyledi.

Ḳaşıde-i ‘Arabî:

Elâ yâ imāme’l-‘aşr yâ ḫayra ḳâ’imin

Beşer‘-i rasûli’llâhi yâ ḫayra ḫâkimin

Lâ ente ferîdü’l-‘aşrı fî’l-‘ilmi ve’n-nehyî

Ve ente vaḥîdü’d-dehri ekremün cāzimün

²⁵⁵Rum eline geldin sen ey en hayırlı gelen En iyi yoldan geldin uyuyanları (geride bırakarak) Rum’un fethinden beri onun gibisi gelmiş değil. Mülküne ki onunla erdirir. Her bir alimi muhtarın (seçilmiş kimsenin) gittiği yola her bir alemde hazret-i gaffara zeyneddin kamil olarak sahih olmuştur. Bu durumda kendisine Ganim oğlu Abdullatif denir. And olsun ki Feneri’nin oğlu taliptir. Ama taksirim melzum ile lazımdır. Memleketine büyük özlem duymuşuzdur. Ömrün geri kalan kısmının cezası bu. Ardından bekle Kudüs’te maḥdumu temenni ederek. Her bir avareden sır toplayan bir topluluk, kalk da hayır teslim al. Sonra asrımızda hayatta olduğun sürece ona teslim olRazı ol ganimet bil de arifin yoluna hizmetçi ol. Böylece hedefine ulaşır her hizmetçinin üstünde olursun.

*Ve ente ziyā 'üddīni bel ente şemsühü
Bi 'ilmike sāde'n-nāsi yā hayra 'ālimin
Rakibte mühîtü'l-'ilmi fî sefeni't-teķī
Feffakte ale'l-laķrāni cāsün ve ķā'imün
Feente izā mā künte fî beldetin ezafte
Ve eyķazü yeķazānü bihā külli nā'imin
Fein ğabte lā yahfā ziyāke ve innemā
Hāzarte'ş-şemsü fî ufķ-ı 'ālem
Se'elte ilāhī en yedīme baķā'üke
Tefizü 'ale't-tüllāb-i cin ve ādeme
Li'ümrike şı'ri fî cevābike 'ācizün
Kenazmi lihisānin ve keffe lihātemin
Karizi izā mā fāze minke binazratin
Felā būdde en naħfūhü an külli nāzimin [53]
Fe-inni lā yestahyī izā ķile ennehü
Ecābe medihü bini'l-ġifārī ibn-i ğānim²⁵⁶*

Mevlānā Fenārī hāzretleri kendinüñ şürekā-yı şürefāsından *İskender-nāme* şāhibi 'Aħmedī ile ve *Kitāb-ı Şifā* şāhibi Hācī Paşa ile Mışır'da bir 'azizden du'ā isdid'ā eyledüklerinde ol 'aziz ile olan mu'āmeleleri atiyü'z-zıkr Aħmedī'nüñ tercemesinde gelse gerekdür. *İnşā'a'llāhü'r-raħmān* beyān olunur.

Tezyil: İbni 'Arab Şāh Hānefi naķl eyledi ki Mevlānā Fenārī hāzretleri sekiz yüz yigirmi üç senesinde diyār-ı Mışır'da ifāde vü ifāza üzre iken "*El-ħamdü'lillāh* kelāmı cümle-i aħbariyye midür, yoħsa cümle-i inşā'ıyye midür?" diyü i'lām-ı 'ulemā ortasında ihtilāf ü nizā' oldı. Mevlānā-yı mümā ileyh "Cümle-i inşā'ıyyedür." diyü

²⁵⁶Sen ey asrın imamı, ey en üstün kaim! Allah resulünün şeriatı ile en iyi hükmeden kimse! Hiç kuşkusuz sen asrın ilim ve nehiy açısından eşine az rastlanır kimsesin. Sen ki zamanın yegânesinin üstün ve azimlisin. Hatta sen dinin ışığının hatta güneşisin. Senin ilmin ile insanlar efendi egemen olmuştur ki Sen ilim okyanusuna takva gemileriyle yol alırsın. Sen aklardan ilerisin ve kaimsin. Sen ki bir beldeye varın mı artırırısın. Ve orada uyuyan herkesi uyandırısın. Eğer kaybolursan ışığın kaybolmaz tersineGüneş alemin ufkunda görünür. Allahımdan diledim bekanı sürdürmesini. İster cin ister insan olsun talipleri aydınlatmaya. Ant olsun ki şiirim sana cevap vermede aciz kalıyor.Ki güzel şiir sözün sonudur.Eğer dense ki Feneri'nin oğlunun övgüsüGanim oğluna cevaptır, utanırım ben.

tahkik idüp kelâmını muqademât-ı ma'küle-i maqbüle ile tevşik eyledi. Şeyh Kemäle'd-din bin Hümâm nâm fâzıl-ı be-nâm aña tâbi' olup evvel-i 'aşruñ fuzalâsından cem' -i keşir aña iktifâ eyledi. Ammâ ba'zı ahyâr-ı muhakkiğin "Cümle-i ahbâriyyedür." diyü tahkik idüp Mevlânâ Fenârî'nün hilâfına zâhib oldılar. Bu gürühdan Mevlânâ 'Alî bin Mehemmed bin Mehemmed bin Mehemmed Buğârî ki Suyûtî'nün tabakâtında mestûr u muqayyetdür ol kişi *Nüzhetü'n-Nazar fi'l-Farqı Beyne'l-İnşâ'i Ve'l-hubrâsı*yla müsemmâ bir risâle tahrîr eyledi. Ba'zı 'ulemânun hattından menkûldür ki Şakâ'ik'da zikr olınan mü'ellefâtından gayrı Kıtbe'd-din Râzî'nün *Şerh-i Şemsîyye*'sini şerh eyledi ve dağı funûn-ı 'adideden ba'zı kütüb-i maqbülele i'tirâzâtı ve *Esvele-i Müşkile*'yi müstemil *Ğavişâti'l-Efkâr fi İhtiyâri uli'l-Ebşâr* ismiyle müsemmâ bir risâle tahrîr eyledi ve dağı 'Ömer Ahlaflî'nün *Telhîs-i Câmî'* nâm kitabını şerh eyledive dağı *Fevâ'id-i Ğiyâsiyye*'yi ve *Dibâce-i Uşul-i Pejdevî*'yi şerh ve *Ca'bîrî*'yi şerh eyledi ve 'ilm-i naıvde bir metn-i metin ibdâ' eyledi. Oğı Mehemmed Şâh Efendi ağı şerh eyledi ve şalâta müte'allik *Muqaddime* nâm bir kitab ihtira' eyledi ve dağı Seyyid Şerîf'ün *Şerh-i Miftâh*'ına hâşiyesi vardur ve *Şerh-i Taftâzânî*'nün bir miqdârına şerhi vardur ve fenn-i taşrifde *Esâs-ı Taşrif* adlu metni vardur. Oğı Mehemmed Şâh Efendi merhûm anı dağı şerh eyledi ve dağı *Tefsîr-i Süre-i Fâtiha*'yı bilâd-ı Karaman'da Emir Mehemmed Beg adına taşnif idüp emîr-i mesfûrûnnâmını dibâcesinden irâd eyledi. Mevlânâ Fenârî'nün ba'zı ahfâdından mesmû' dur ki bir gice 'âlem-i menâmda hazret-i risâlet-menzilet *şalla'llâhü te'âlâ 'aleyhi vesellem* efendimiz hazretleri Mevlânâ Fenârî'ye "Süre-i Tâhâ'yı tefsîr eyle." diyü emr idüp ol dağı "Sizün 'izz-i huşûruñuzda benüm tefsîre kudretüm yokdur. Husûsan ki gözlerüm böyledür." didükde rasûl-i ekrem *şalla'llâhü te'âlâ 'aleyhi vesellem* efendimiz hazretleri kendü mübarek haftânınun penbesinden bir miqdârpenbe alup mübarek ağı yar ile ışladup gözlerinun üstine vaz' eyledi. Mevlânâ Fenârî uyğudan uyanup ol penbeyi zâhirde dağı gözlerinun üstinde bulup dide-i remed-didesini perde-i 'amâdan 'ârî ve berî görüp vaz' -ı kadim üzre rûşen gördükde hâmd-i firâvân ve şükr-i bî-pâyân eyledi ve dağı Mevlânâ Fenârî ol penbeyi şaklayup "Öldüğünde gözlerimün üstinde vaz' eyleyiñüz." diyü vaşiyet eyledi. Bu sebebden ol penbeyi nûr-ı didesi gibi gözlerinun üstinde koyup vaşiyetini yirine getürdiler ve dağı Mevlânâ-yı mûmâ ileyhün vefâtına cennetü'l-firdevs 834 târih vâkı' oldı.

‘Ālim ü ‘Āmil Ḥāfizü’ d-dīn Meḥemmed bin Meḥemmed Kerderī *rahmetu’llāhi ‘aleyh* İbni Bezzāzī dimekle meşhūr u mezkūrdur. Elsine-i nāsda *Fetāvā-yı Bezzāzīyye* diyü ma‘rūf kitāb-ı bedāyi‘ maḥfūf-ı mūmā ileyhūñ mübtede‘āt u muḥteri‘ātındandır. Ümem-i māziyyeden *küntüm ḥayra ümmetin*²⁵⁷ mażmūnına mā-şadak olan ümmet-i Muḥammediyye’den ictihād-ı şaḥīḥa mālik olan e’imme-i dīn ve zümre-i müctehidīnūñ imām-ı a‘zamı ve ‘aşāt-ı ümmetinūñ şāfi‘i olan ḥazret-i risālet-menziletūñ sünnet-i seniyye ve şerī‘at-i semiyyesini iḥyā eyleyen aşḥāb-ı mezāhib-i erba‘anuñ himām-ı ekremi Ebū Ḥānife-i Kūfī *cezāhu’llāhü te‘ālā bi’l-ḥayr* ve Kūfī ḥazretlerinūñ menākıb-ı şerīfesini beyānda bir kitāb-ı nāfi‘-i celilü’l-ḳadr ibdā ve iḥtirā‘ eyledi. Kitāb-ı merḳūm-ı belaḡat-meknūn ki mā-şadak manṭūḳ-ı *kitābün merḳūm yeşhedühü’l-müḳarrabūn*²⁵⁸dur anuñ şudūr-ı suṭūr ve sübūr-ı süfūrında münderic olan muḳaddemāt-ı şaḥīḥe-i sāmīye meṭālib-i ‘āliyye ve netāyic-i ḡāliyye intāc idüp fevā’id-i celīle-i cezīle ifāde eyledi. Millet-i Ḥanefiyye sā’ir milel-i bī ḥalelden rāci‘ ü muḥtār olup İmām-ı A‘zam’uñ mezḫebi mezḫeb-i manşūr olduğına burhān-ı sātī‘ vāḳı‘ oldı. **Şi‘r:**

*Leḳad zāde’l-bilādü ve men ‘aleyhā
İmāmü’l-müslimīn ebūḥanīfe*

*Bi-aḥkām ve āşār ve fiḳḥ
Ke-āyāti’z-zebūri fi’ş-şahīfeh*

*Felā bi’l-meşrikīne lehü nazīr
Ve lā bi’l-maḡribīne lā bikūfeh*

*Fakīhün kāne li’l-islāmi Nūrān
İmāmen li’r-rasūli ve’l-ḥalīfeh*

*Fela‘ netü rabbīnā i‘dādü’r-remlī
‘Alā reddādi ḳavli ebī ḥanīfeh*²⁵⁹

²⁵⁷ *Siz en iyi ümmet idiniz (Âl-i İmrân, 110.)*

²⁵⁸ *Rakamlandırılmış bir kitap, yakın melekler ona şahittir (Mutaffifin, 20-21)*

²⁵⁹ *Hükümlerle, eserlerle ve fıkıhla tıpkı sahidedeki Zebur ayetleri gibi memleketi ve memlekette yaşayanları donatmıştır. Müslümanların imamı Ebu Hanife, ne iki Doğu’da eşi benzeri var, ne iki Batı’da ne de Kufe’de. Öyle bir fakih ki İslam’ın nuru idi.*

Resule halifeye imam idi. Allah lanet etsin binlerce kere Ebu Hanife’nin sözünü reddeden kimselere

Mü'ellif-i Şakā'ik bu kitāb-ı müstetāba evvelinden āhirine degin mü'tāla'a idüp müstefid olduklarını bu münāsebetle ifāza eyledi. Mümā ileyh kendinüñ vaṭan-ı aṣlisini terk idüp diyār-ı celilü'l-miḳdār Rüm'a dāhil olduḳda Mevlānā Fenārī ile mübāḫaṣāt-ı keṣire idüp fenn-i fūrū' da ol fāzıl-ı maḫmūdū'l-menāḳıb ḡālib ve 'ilm-i uṣūlde ve sā'ir 'ulūmda Mevlānā [54] Fenārī ḡālib oldı. Sekiz yüz yigirmi yedi senesinüñ ūşehr-i ramazānınıñ evāsıtında vefāt idüp ṭā'ir-i rūḫ-ı pür-fütūḫı ṭavūs-ı cenānla hem-cenāḫ oldı *revveḫa'llāḫü rūḫaḫü*.

Ṭabaḳāt-ı Nuḫāt da menḳūldür ki İbni Bezzāzī bir gün bir meclisde ayaḡ üzre ṭurup kendinüñ maḫfūzı olan kitābları ya'nī mütūn-u fıkḫiyyeden maḫfūzı olan *Kāfi* vü *Kenz ü Kudūrī* vü *Hidāye* vü *Vāfi*'yi ve ḡayrı fūnūndan maḫbūḫı olan kitābları iki yanında biri biri üstine yıḡup ḳulaḳlarına berāber ḳıḳdı.

'Ālim ü 'Āmil ve Fāzıl u Kāmil Şāḫib-i Ḳāmūs Mecdu'd-dīn Ebū Ṭāḫir Meḫemmed bin Ya'ḳūb ibni Meḫemmed Şirāzī-i Firūzābādī *raḫmetu'llāḫl-melikü'l-hādī*

Silsile-i nesebi *Tenbīḫ* nām kitābuñ ūşāḫibi Şeyḫ Ebū İṣḫāḳ Şirāzī'ye vāşıldur. Vuşūli bu ṭarıḳladur. Celāl Suyūtī'nüñ *Ṭabaḳāt-ı Nuḫāt* nām kitābında İbni Ḥacer'den menḳūldür ki Şeyḫ İṣḫāḳ Şirāzī'nüñ evlādı ḳalmayup silsile-i nesebi münḳaṭı'dur. ūşāḫib-i ḳāmūsüñ aña ittīşāliḫilāf u vaḳı'dur.

Meḫemmed bin Ya'ḳūb bin Meḫemmed bin İbrāḫīm bin 'Ömer bin Aḫmed bin Maḫmūd bin İdrīs bin Fazlu'llāḫ bin Şeyḫ Ebū İṣḫāḳ Şirāzī *raḫimeḫumu'llāḫi te'ālā* mümā ileyh re'īs-i çār-yār-ı Ebū Bekr-i Şıdīḳ *raḫıya'llāḫü'anh* ḫāzretlerine intisāb u ittīşāl iddi'ā idüp diyār-ı Yemen'de ḳāḫı olduḳdan ūşōnra kendü ḫaṭṭıyla Mecdu'd-dīn Şıddīḳī diyü yazar oldı. Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz yigirmi ṭoḳuz senesinde Kāzrūn nām ḳaṣabada vüçūda geldi. Mebānī-i 'ulūmı ol diyārda taḫṣīl eyledüḳden ūşōnra muvaṭṭan-ı aṣlī ve muḫted-i cezīlini ya'nī Kāzrūn'ı terk idüp diyār-ı Rüm'a dāhil oldı. Muḳaṭṭa'āt-ı müsebbi'āt-ı eḳālīm-i seb'ayı 'urūz-ı seyāḫat ile taḳṭı' eyleyüp muḫsenāt-ı fezā'il ile taḫliye-i zāt eyledüḳde Sulṭān Yıldırım Bāyezīd Ḥān ḫāzretlerinüñ ḫıdmetlerine ittīşāl eyledi. Sāye-i sa'ādet ve ḫimā'-i ḫimāyetlerinde rütbe-i 'ulyā ve mertebe-i seniyyāya vāşıl olup güncāyiş-i ḫāzīne-i endişeden bīrūn-ı māl ü menāl ve ḫaddü ḫaṣr u istiḳṣādan efzūn nefā'is-i emvāle mālīk oldı. **Şi'r:**

Besī zīb ü zīver besī sīm ü zer

Besî yâre-i hûb u zerrîn kemer

Zi-püşidenî vü ze-güsterdenî

Zi-her çiz kân bûd âverd-enî²⁶⁰

Esnâ-yı seyâhatda mülâkât itdügi ‘illât-ı vülât-ı vilâyetüñ iltifât-ı ‘âlilerine mazhar olup her birisi kemâl-i incizâbından ol fâzıl-ı fâzilet-nihâda hâdden ziyâde i‘zâz u i‘zâm ve iclâl ü ihtirâm itmekde teşemmür-i tām iderler idi. Cümleden Emîr Timur idbâr-dişâr ve zulm-şî‘âr beş bin miqdârı dinâr işâr eyledi. **Matla‘**:

Ḥesâb-ı zer ü sîm-i ü bî-kerân

Ne-der-güş günced ne-ender dehân²⁶¹

Ol siyâh-ı mezâmîr-i fezâ’îl ve sibâh-ı lecm-i fevâzıl-ı baḥr u berde tek ü pû idüp bād-ı şabâ kirdâr-ı meşârîk u meğâribi geşt-i güzâr itdügi şadedde iḳdâm-ı aḳdam ile ṭayy-i menâzil-i ‘âliyye ve kaṭ‘-ı merâhil-i sâmiyye idüp mülâkî olduḡı ‘ulemâdan aḫz-i ‘ulûm itmekle ‘âmmе-i fûnûnda ḥuşûşan ‘ilm-i tefsîr ü ḥadîşde ve fenn-i luğatda bari‘ üfâ’îk oldı. **Şî‘r**:

L‘âl tâ-ez-kân ne-mî âyed bürün

Kıymet ü ḳadr-eş ne-mîgerded füzün

Mâh eger sâkin budî der-yek maḳâm

Der-dü hefte key şodî bedr-i temâm²⁶²

Ḳur‘ân-ı ‘azîm ve Furḳân-ı kerîmüñ ḥaḳâ’îḳ u deḳâ’îḳını tefsîr ü teysîr eyleyüp nāmını leṭâ’ifü’l-kitâbi’l-‘azîz vaż‘ eyledi. Kütüb-i eḥâdişden *Şahîh-i Buḫârî*’yi ve *Meşârîk*’ı şerḥ idüp sivâd-ı elfâzda müstetir olan ma‘ânî-i bî-meşânîyi mânend-i mühr-i tâbdâr-ı pedîdâr ve menâr-ı envâr-ı kirdâr âşîkâr eyledi ve daḡı ol baḥr-ı zâḥîr ve ḥabr-ı fâḫîr dil-i deryâ-bârz ḳâdir bir baḥr-ı vâfîrdür. Anuñ cevâhir-i zevâhir-i müşannefâtı kırḳdan mütecâvizdür. Lâkin mezîd-i şümûl-i ferâ’id-i fevâ’id ile cümleñüñ ecmel ü eşmeli muḫîṭ-i ḳâmûs-ı luğât olan ḳâmûs-ı muḫîṭdür ki aşl-ı mufaşşalı altmış cild iken anı telḫîş idüp iki cilde tenzîl eyledi. **Beyt-i ‘Arabî**:

Müzemmid-i mecdüddîn fî eyyâmihî

²⁶⁰ Bir sürü süs ve aksesuar bir sürü altın ve gümüş. Bir sürü iyi ve hizmete hazır arkadaşlar. Giyim ve döşemeli olarak var olan her şeyden getirilmiştir.

²⁶¹ Onu sahip olduğu altın ve gümüş hesapsız. Miktarı ne kulakta yerleşir ne de ağızda.

²⁶² Mücevher, madeninden çıkmayınca değer ve kıymeti artmıyor. Ay eğer bir yerde sabit dursaydı iki haftada nasıl tam ay olacaktı.

Min ba‘zı ebhürin ‘ilmühü’l-kāmūsā

Zehebtü şahāhe’l-cevherike ennehā

Sahrü’l-medāyini hīne elka mūsā²⁶³

Çuvvet-i hāfızası kemāl-i çuvvetde olup her gice h‘āba varmadan iki yüz satır ezberlemegi ‘ādet idinmiş idi. Bu sebebden ma‘ārif-i ‘acibe vefezā’il-i ‘Arabıyye’ye muṭṭali‘ olup gördüğü nesneyi hıfz u zabı itmede āyet-i kübrā idi.

Beyt-i ‘Arabī:

Leḳad hāze aḳsāmü’l-fezā’ili küllehā

Ve emsā vahīden fī fūnūnil-fezā’il²⁶⁴

Bilād-ı mütemenniye-i Yemen’den Zebīd nām ḳaşabada ḳāḳī iken sekiz yüz on yedi tārīhlerinden şehir-i Şevvālūñ yigirminci gicesinde vefāt idüp Şeyḫ İsmā‘il’ūñ türbesinde defn olındı. Zemān-ı vefātında cümle-i havāsından temettu‘ üzere olup havās-ı zāhiresinde ve havās-ı bāṭnesinde nev‘an za‘f u fütür maḥsūs degil idi ve cemāhīr-i meşāhīr-i ‘ulemā-yı sālifeden fıḳh-ı Şāfi‘ī’de [55] Şeyḫ Sirāce’d-dīn Balkī’nūñ ve ‘ilm-i ḥadīşde māhīr Şeyḫ Zeynü’d-dīn-i ‘Irākī’nūñ ve fenn-i fıḳh u ḥadīşde keşret-i taşānīf ile ma‘rūf Şeyḫ Sirāce’d-dīn ibni Mūlaḳḳın’uñ ve ‘ulūm-ı ‘aḳliyye vü naḳliyye ve fūnūn-ı ‘Arabıyye’de meşhūr Şemse’d-dīn-i Fenārī’nūñ ve ‘ulemā-yı meḡaribden fıḳh-ı Mālīkī’de ve sā’ir ‘ulūm-ı ‘āliyyede üstād-ı zemāne olan Şeyḫ Ebū Abdu’llāh bin ‘Urfe’nūñ ve ‘ilm-i luḡatda meşhūr olan fuḳalānuñ serfirāzı Şeyḫ Mecdu’d-dīn Şīrāzī’nūñ ya‘nī şāḫib-i ḳāmūsūñ *ḳadesa’llāhü esrārahüm* bu cümleñ tārīh-i vefātı re’s-i ḳarn-ı şāminde vaḳı‘ olup birbirine müdānīdür. Ammā şāḫib-i ḳāmūs bu cümleden mu’aḫḫar vefāt idüp mecmū’ından soñra rıḫlet eyledi *rahımeḡumu’llāhi te‘ālā*. **Nazm:**

Yārān ki be-hem vefāt yāb-end

Ez-mürden-i ḡod ḡayāt yāb-end

El-ḳışşa çü çend yār bāh-em

Reft-end ü ze-pey rev-īm mā-hem²⁶⁵

²⁶³ Onun döneminde dinin azameti hakim olduğu günden beri Cevheri’nin sıhahı ortadan kayboluverdi sanki Musa’nın attığı andaki şehirler büyüğü gibi.

²⁶⁴ Bütün fazilet kısımlarını elde etmiştir. Öyle ki fazilet teknikleri konusunda eşsiz bir hale gelmiştir.

²⁶⁵ Dostlar birlikte vefat ederlerse, ölmekte hayat bulurlar. Özet olarak birkaç dost birlikte gidince elbet biz de arkalarından gideceğiz.

Mevlānā Şeyh Şahābe'd-dīn Sivasī *rahmetu'llāh 'aleyh*

Ahālī-i Sivas'dan bir kimesnenün 'abd-i müşterāsı olup raqabe-i ahvālinde rabeqa-i raqıyyet ve tavq-ı 'ubūdiyyet merbūṭ iken 'alāqa-i i' tāk u taḥrīr ile ol qayddan āzād oldu. 'Ālem-i şığarda evvel-i 'aşruñ 'ulemāsından mebnānī-i 'ulūmı taḥşil eyleyüp cümle-i fūnūn-ı 'āliyetü's-şu'ūnı tekmil itmekle akrān u emşālī ortasında bari' vüfā'ıq oldu.

Mısrā' :

Şāyi' ü meşhūr şod fazl-ı tū der-efvāh-ı nās²⁶⁶

Zāhir ü tāhir fezā'il-i mezāhiri zīver-i 'ilm-i zāhir ile pīrāste olduğı gibi derūn-ı şafā-nümūnı muḥsenāt-ı meḥāsin-i 'ilm-i bāṭın ile āreste idi. **Şi'r :**

Zāhir-eş bā-heme fazl u hüner ārāste-est
Bāṭın-eş hem be-heme dāniş pīrāste-est²⁶⁷

Ḳütb-ı aḳṭāb leb-i ülü'l-elbāb Şeyh Zeynü'd-dīn-i Ḥāfi' *āmelehu'llāhü'l-kāfi bilütfihi'l-ḥafi ve keremihi'l-vefi*²⁶⁸ ḥazretlerinün ḥulefāsından Şeyh Meḥemmed nām ḥalīfesinün ḥıdmetine ittışāl idüp iḳdām-ı mücāhedātıyla aḳşā-yı ḳuşārā-yı meṭālīb-i 'aliyyeye vāşıl oldu. Fāzıl-ı mezkūr Şeyh Meḥemmed ḥazretleri ile Ayaşluğ'a irtiḥāl idüp vilāyet-i Aydın'da emīr olan Aydınoğlu'yla mülākat eyleyüp anda tavaṭṭun eyledi. Ol şems-i felek-i devletün eşi' a-i lāmi' a-i i' zāz u ikrāmı ile meṭāriḥ-i āmalleri tīre iken Aydın olup çoḳca ri'āyetlerini gördi. Hicret-i nebeviyyenün yedi yüz seksen tārīḥinün ḥudūdında vefāt idüp gencīne-i ma'ārif-i İllāhiyye olan vücūd-ı pāki künc-i ḥākde defn olındı. **Maṭla' :**

Ey sīm-berān ki cān pāk-end
Āḥir heme der-niḳāb-ı ḥāk-end²⁶⁹

Merḥūmuñ mezār-ı şerīfi ol diyār-ı celilü'l-i' tibārda meşhūr olup berekāt-ı bī-ğāyāt-ı rūḥāniyyetiyle ḥalk-ı 'ālem teberrük iderler. Elsine-i nāsda tefsīr-i şeyh dimekle ma' ruf olan *'Uyunü't-Tefāsīr* nām tefsīr ol menba' -i yenābi' -i ḥaḳā'ıq ve ser-çeşme-i 'uyūn-ı deḳā'ıq baḥr-ı zehār-ı bī-kerān ve lücce-i 'ummān-ı 'ilm ü 'irfānuñ dil-i

²⁶⁶ *Senin faziletin halkın ağzında meşhur ve şöret oldu.*

²⁶⁷ *Görünümü her türlü fazilet ve sanatla süslenmiş. İçi de tüm bilimlerle güzelleşmiş.*

²⁶⁸ *Ödüllendiren Allah ona gizli lütfü ve gerçekleşen keremi ile muamele etsin*

²⁶⁹ *Bu güzellere ki yürekleri temizdir. Sonunda hepsi toprağın altında yatacaklar*

deryā-bārından şadef-i zühürda zühür eyleyen mü'ellefât-ı bedi' a ve muşannefât-ı şāni' asındandır. **Kıt'a:**

Mecmū'-i vāridān-i yenābī'-i 'ilm ü fazl
Yāb-end ez-'uyūn-ı tefāsīr-i tü hāyat
Şod rūh beḥş-ter sühen-et ze-āb-ı zendegī
Del-rā şifā vü cān-ı ferūmānde-rā necāt²⁷⁰

Ṭarīka-ı taşavvufda *Risāletü'n-Necāt min Şerri's-Sıfāt* ismiyle müsem mā bir risāle-i laṭife tenmīk ü tensīk itmişdür ki risāle-i mezkūrenüñ şafaḥāt-ı fezā'il-āyātını taşaffuh eyleyen kimesne merḥūmuñ 'ilm-i taşavvufda ḳadem-i rāsīh ve şebāt-ı şāmiḥ şāḥibi olduğunı ma'lūm idinmek muḳarrerdür. **Şi'r:**

Nükte-i çend ez-ḥaḳā'ik-i dīn
Ve'z mevācīd-i ehl-i keşf ü yaḳīn
Heme müştēbit ez-ḥadīş ü kitāb
Heme sencīde-i ulū'l-elbāb²⁷¹

Silk-i taḥrīrde muntazam olanlardan mā-'adā 'ilm-i taşavvufda bir risāle-i ḡarrā ve maḳāle-i zībāsına mü'ellif-i Şaḳā'ik'üñ nażar-ı sidād-ı eşiri ta'alluḳ idüp manzūr-ı şerīfi olmuş imiş. Lākin bu maḥalde ismini beyān itmedüğine i'tizār idüp risāle-i merḳūmenüñ ismi yādumdan yād oldu diyü 'illet beyān eyledi.

Mevlānā Ḥasan Paşa bin Mevlānā 'Alā'a'd-dīn Esved *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Evā'il-i taḥşilde evvelā vālid-i mācidinden ta'allūm ü telemmüz idüp ḥadā'ik-i ḥātır-ı 'ātır-ı eşmār-ı eşcār-ı [56] ḳābiliyyet ile zīb ü zīver bulduḳdan şoñra merḥūm Şeyḫ Cemāle'd-dīn-i Aḳsarayī'nüñ reşehāt-ı ḥıyāz-ı ifāzasından riyāz-ı derūn-ı fezā'il-meknūnı nāmī vūnażir oldu. Sevābıḳ-ı şanādīd-i fużalādan mażhar-ı elṭāf-ı bārī Mevlānā Şemse'd-dīn-i Fenārī *'aleyhi rahmetü'l-bāri* ḥāzretleriyle Şeyḫ Cemāle'd-dīn'üñ ḥıdmetlerinde şerīk olup ikisi daḫı anuñ enfās-ı şerīfesinden müntefi' oldılar.

Şi'r:

²⁷⁰ *Bilim ve fāzilet pınarlarının hepsi senin tefsirlerinin pınarından hayat buluyorlar. Sözün hayat suyundan daha hayat verici. Yürek için şifā ve hayatsın, çaresizlerin kurtarıcısın.*

²⁷¹ *Dinin gerçeklerinden birkaç söz, inanç ve keşif ehlinden birkaç buluş. Hepsi kitap ve hadislerden alınmış. Hepsi hikmet sahipleri tarafından onaylanmış.*

Ez-feyz-i tü cümle-i taleb-kār
Yāb-end hemīşe nef²⁷² -i bisyār²⁷²

Mervīdür ki Şeyh Cemāle'd-dīn-i Aḫsarayī ḫazretleri ṭullāb-ı fezā'il-i iktisābınuñ aḫvāline itṭilā^c için ḫücrelerini ḫafiyeten teccessüs idüp her birisi ne maḫūle ser-kārda olduğunu teccessüs ider idi. Bu şemiyye-i müstedīme üzre bir gice ḫücerāt-ı talebeyi geşt idüp Mevlānā Ḥasan Paşa'yı ḫücrelerinde mütekāsī üzre mütteki'en müṭāla^c a ider iken görüp işti'āl-i çerāğ-ı iştiğālinde çendān-ı nūr u fer olmadığını taḫḫīḫ eyledi. **Şi'r:**

Her-kes ki küned der-tāleb-i 'ilm-i tekāsül
Hergiz ne-dihed dest be-ū dāniş ü ḫikmet²⁷³

Mevlānā Şemse'd-dīn-i Fenārī ḫazretlerini rükbeteyni üzre mülāḫazaya meşgūl görüp taḫşiye-i kitāb ider iken bulduḫda ol fāzıl-ı vālā-güher ayādī-i şerīfe-i fūnūn-ı laṭīfeye dest-res bulup^c ulūm-ı 'āliyyede yed-i beyzā şāḫibi olacaḫın taḫrīr eyledi. **Şi'r:**

Cidd ü ceḫd-i kes-ī ki bīş-ter-est
Kār-eş ez-cümle kār pīş-ter-est²⁷⁴

Şeyh Cemāle'd-dīn ḫazretlerinüñ fāzılān-ı mezkūrānuñ ḫaḫḫında tekellüm itdüḫi kelām-ı fā'īḫ-aşla muvāfīḫ ve vāḫı^c -ı ḫāle muṭābīḫ zuḫūr eyledi. **Mıṣrā^c:**

Ḳo söyleyeni pādişāhem söyledini gör

Fenn-i şarfdan *Merāḫ* nām kitābı şerḫ idüp 'ilm-i naḫivvden *Miṣbāḫ* nām kitāba *İftitāḫ* adlu bir şerḫ-i laṭīf te'līf eyledi *ḫaddesa'llāḫü te'ālāsırrahü'l-azīz*. **Şi'r:**

Fekem ma' nā bedī^c taḫt-ı lafz
Hünāke tezāveca küllü izdivāc
Kerāḫin fī zücācin ev kerūḫ
Sirte fī cismīn mü^c tedilü'l-mizāc²⁷⁵

²⁷² *Senin feyzini bekleyenlerin hepsi her zaman büyük faydalar kazanıyor.*

²⁷³ *Bilim elde etmekte herkes tembellik ederse asla bilim ve hikmet ile buluşamaz.*

²⁷⁴ *Ciddiyeti ve çabası fazla olanların yaptığı iş her işten daha fazladır.*

²⁷⁵ *Nasıl değerli anlamlar bir kelime altında gizlendiler. Orada her tür eşleşmeyle eşleştiler. Bir şişe içindeki sefa gibi ya da bir ruh gibi akıvermiş mizacı mutedil bir cismin içine.*

Mevlānā Şafer Şāh *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Cümle-i ecille-i 'ulūma 'ālim olup ma'kül u menkül ve fūrū' u usūli cāmi' bir nāfi' kimesne idi. Mevlānā Şemse'd-dīn-i Fenārī 'ulūm-ı 'aqliyyeden iştigāl olınan ba'zı müşkilāt u mu'azzılātı aña irsāl idüp “Cevāb-ı bā-şavāb ifāza eylesün.” diyü emr ider idi. Mevlānā-yı merķūm irsāl olınan mevāzı' u mevākı' dan niķāb-ı eşkāl ve hīcāb-ı a'zālī vech-i haķ üzre ref' ü def' eyleyüp rüy-ı şāhid-i maķşūdı izhār eyledükden şoñra “El-me'mūr u ma'zūr kelām-ı hikmet-encāmı hükmi üzre cevāba ta'arruz olındı.” diyü irsāl itdügi risālesinde ri'āyeten li'l-edebi' tizār ider idi. **Beyt:**

Kerde-em imtişāl-i emr-i tü-rā
Ve-erne in güft ü gū ne-hıdmet-est²⁷⁶

Mü'ellif-i Şakā'ıķ “Fāzıl-ı mūmā ileyhüñ tertīb ü terkībini ma'kül ve nizām u intizāmı maķbūl hutbelerini gördüm.” diyüp anuñ fazlına şehādet eyledi *rahmetu'llāhi te'ālā 'aleyh*.

Mevlānā Meħemmed Şāh ibni Mevlānā Şemse'd-dīn-i Fenārī *'aleyhi rahmetu'l-bārī*

Ol fāzıl-ı zekīnūñ maṭla' -ı aħvāl-i ferħunde-āmālinde zekā-yı zūkkā' -ı lāmi' ü sātı' olup maşrıķ-ı ṭal'at dürrī-i işrāk ve dürrī-i ibrākında kevākib-ı şevākıb-ı fezā'il *keźve 'i'n-nehār u nūru'l-esfār*²⁷⁷ tābdār u āşikār idi. **Maṭla':**

Ze-vec-i ħüsn-i māh-ı 'ārż-ı tü kerd ṭülū'
Fūrū girift cihān-rā be-ṭal'at-ı maṭbū'²⁷⁸

Fāzıl-ı mezbūruñ vālid-i 'azizi şems-i felek-i me'ālī ve nīr-i ħayr-ı ahālī ya'nī Mevlānā Şemse'd-dīn-i Fenārī ħazretlerinüñ ihāta itdügi fūnūn u'ulūmı bunlar daħı muħiṭ olup müktesebāt-ı nazariyyede şāmil ü ber-kāmil idi. Belki mezkūruñ sevātı' -ı levāmi' -ı māh-ı zekāsından Meħemmed Şāh Efendi'nüñ envār-ı āşār-ı mühr-i zekāsı ziyāde olup mā-beynlerinde māh-ı tābānlaħūrşid-i raħşān gibi tefāvüt var idi. Vālid-i mācidinüñ ħāl-i ħayātında maħrūse-i Burusa'da Sulṭān Medresesi Mevlānā Meħemmed Şāh Efendi'ye on yedi yaşında iken tefvīz olunup ol fāzıl-ı azāde miħrāb-ı ifādede iclās olındı. Maħrūse-i [57] mezkūrenüñ ecille-i 'ulemā ve 'izze-i fużalāsı ders-i 'ām kā'idesi üzre aşħāb-ı ṭaleb ve erbāb-ı areb ile evvel dersinde ħāzırūn olup

²⁷⁶ *Senin emrini yerine getirmeye çalışıyorum. Yoksa böyle konuşma benim ne haddimedir.*

²⁷⁷ *Gün ışığı gibi ve sabah aydınlığı gibi*

²⁷⁸ *Güzellikten senin yüzünün ayı doğdu. O sevimli ışığı ile dünyayı sardı.*

fünün-ı müteferrihadan mesā'il-i müşkile ve meşāğıl-ı mu'azzalaistikşāf eyledilerve bu eşnāda herbiri 'alī vechü's-şevāb mucāb olup ol raṭbū'l-lisān 'azbū'l-beyānuñ ifāza eylediği şerbet-i kelām-ı haḫ ile teşeffi-i şadr ḫāşıl eyleyüp fāzıl-ı mezbūruñ meziyyet ü faẓiletine i' tirāf eylediler. **Şi'r:**

Menāḫibühü a'ceztnī an beyānihā
Ve menḫibetü'l-i'cāzi 'ale'l-menāḫıb²⁷⁹

Bu rüz-ı firüzda Mevlānā Fahre'd-dīn 'Acemī fāzıl-ı merḫūmuñ talebesi arasında mu'īd vāḫı' oldu. Eşnā-yı dersde muṭāraḫa-i kelām eyleyen talebeden fişḫ u fücūr ile mevşūf u ma'rūf bir ṭālib bir maḫalde Meḫemmed Şāh Efendi'nüñ ḫilāfına zāhib olup tenfız-i merām eylemekde teşemmür-i tām ve iḫdām-ı mālā-kelām eyledi ve lākin Meḫemmed Şāh Efendi me'ūnet-i ḫuvvet-i 'ilmiyye ile ilzām-ı ḫasm idüp i'ānet-i haḫ ile anı iḫcām eyledi. **Şi'r:**

Şahib-eş-rā 'ilm dāred ki 'azīz
Miküned ḫıfz-eş ze-ṭa' n-i bī-temīz²⁸⁰

Ṭālib-i mezbūr āteş-i ḡayret ve nār-ı ḫamiyyetle bükā eyleyüp tāb-ı teb-i ıztırābı ile āb-ı nāb-ı çeşm-i nedāmet-dīdesini ḫāk-ü mezellete ḡılṭān eyledi. Ol fāzıl-ı vālā-maḫām itmām-ı merām eyleyüp dersden ferāḡat eyledükden sonra peder-i ḫayr-i eşeriyle mülāḫāt idüp bu bābdan fetḫ-i kelām eyledi ki fişḫ u fücūr ile meşḫūr bir dāniş-mend ru'ūnet-i 'ilmiyyesi sebebiyle bir maḫalde haḫ cānibine mütāba'at itmeyüp dā'ire-i 'inād u mekābirede noḫṭa gibi şābit-ḫadem oldu. Anuñ 'inādı evcinden derūnum ıztırāb ile ṭoldı. Ol merd-i 'inād-pīşe muḫaddemāt-ı mülezzeme ile mülzem olup kendi mesleginden muşarif olıncaya degin beni it'āb eyledi. Bu taḫrīb ile iṭnāb-ı kelāmı iṭnāb eyledi. Mevlānā Şemse'd-dīn-i Fenārī ḫazretleri bu muḫābeledede cevāba teşaddī idüp “Ṭālib-i mesfūr eger fāsıḫ olmasa şān-ı mekremet-nişānında nümāyān olan 'ilm-i 'irfān ve faẓıl-ı iḫān daḫı ziyāde olup anuñ ḫüsn-i 'amelî berekātında feẓā'ili te'ḫidāt-ı te'yidāt-ı İlähiyye ile muzā'af olur idi. Bu ḫuvvetle cenāb-ı ve ālā-me'beñize-i meşāḫḫat nihāyet bulur idi.” didi. **Meşnevî:**

Der-'ilm be-niyyet-i 'amel-küş
Tāze her-i tū ze-īn 'amel şevd nüş
'İlm-i ki der ū 'amel ne-bāşed

²⁷⁹ Menkıbeleri karşısında aciz kaldım da anlatamadım. Ki icaz menkıbesi menkıbelerin en yücesidir.

²⁸⁰ Bilim hiçbir zaman âlimi önemli kılmıyor. Belki sadece onu değersiz kişilerin sözünden koruyor.

Cüz ' arbede vü cedel ne-bāşed

' İlm-et be-' amel çü yār gerded

Ḳadr-i tū yek-i hezār gerded²⁸¹

Fi'l-vāḳı' ' erbāb-ı zamā'ir-i şāfiyye ve aşhāb-ı hevātır-ı zākiyyeye rüşen ü mübeyyendür ki zümre-i müstekşifān-ı bedāyi' -i revāyi' ' ulüm-ı ' āliyyenüñ āb-gīne-i derün-ı şafā-engizleri şayḳal-ı Şalāḥ Hān ile muşayḳal olup mücellā-yı zühd ü ' ibādet ile münceli olıcaḳ şuver-i fuyüzāt-ı fütühāt-ı İlähiyye her tarafından anda ' aks-pezi̇r olmak muḳarrerdür. **Şi' r:**

Çü ze-āyine kerdī küdüret züdāy

Şeved şüret-i hūb şāhid nümāy²⁸²

Ve lākin jeng-i reng-i fişḳ u fücür ile pās tutup gubār-ı ' işyān ile muḡber olıcaḳ müşāhede-i şāhid-i feyz-i Rabbānī'ye hāciz ü hācib olup rüy-ı dil-cū-yı fezā'il-i insāniyyenüñ nümāyān olmasına māni' olmak muḳaḳḳaḳ u muşaddaḳdur. **Meşnevī:**

Fışḳ-ı tū zeng-est be-mirāt-i dil

Gerded ez-İN jenk dil āḡar ḡıcil

Herçe ḡicāb-ı tū buved terk kün

Vech-i niḳāb-ı tū buved terk kün²⁸³

Jeng-i ma' şiiyyet mirāt-ı şafā-āyāt-ı dili küdürāt-ı nefşāniyye ile yürür ve müşāhede-i cemāl-i ḡudāya māni' olur. Yürür hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz otuz toḡuz senesinde tavūs-ı rūḡ-ı pür-fütühı şāḡsār-ı bedenden riyāz-ı cennete uçmaḡa meyl eyledi *rahmetu'llāhi te'ālā 'aleyh*.

Mevlānā Yūsuf Bālī ibni Mevlānā Şemse'd-din-i Fenārī 'aleyhi'r-rahmetu'llāhi'l-bārī

Ol ' aziz Mışır-ı fāzilet ve Yūsuf-ı taḡt-gāḡ-ı meziyyet ihvānınuñ mümtāzı ve mu' aşır olduḡı fużalānuñ ser-firāzı idi. Birāderi Meḡammed Şāḡ Efendi vefāt eyledükde maḡmiyye-i Burusa'da mutaşarrıf olduḡı medrese Mevlānā Yūsuf Bālī'ye tefviż

²⁸¹ Bilimi pratiḡe dökmeye çalış. Böylece senin içtiḡin zehir, şerbet gibi olur. Pratikte gerçekteşmeyen bilim bağırma ve tartışma dışında başka bir şey deḡil. Eḡer bilimin, pratik ile birleşirse senin deḡerin bine katlanır.

²⁸² Aynadan kirini alınca içinde güzel bir yüz ortaya çıkacak.

²⁸³ Senin günahın aynayı kirlendir. Bu kirlilik sonunda yüreḡi utandırır. Seni uzaklaştıran ne varsa kendinden ayır. Senin yüzünü kapatan ne varsa terk et.

olunup teşnegān-ı zülāl-i fezā'ıl ol yenbū' -ı ma'ārifüñ meşreb-i ifāzasından mürtevī olsun diyü aña virildi. **Şi'r:**

‘Atr-i nefes-et Mesīh-i Meryem

Büy-ı hoş-ı tū girifte ‘ālem

Feyz-i tū şevved çü nehr sâ'ıl

Hergiz ne-künī tūni nehr sâ'ıl²⁸⁴

Emr-i kazā muḳaddeme-i [58] rızā'u'llāh olup zıkr-i cemīl ve ecr-i cezīl intāc itdügi muḳarrer olmağın mūmā ileyh Medīne-i Burusa'da ḳādī olup ḳazıyye-i marzıyye-i naşfet ü ma' deleti tenfīz ü tescīl eyledi. **Naẓm:**

Ḥüdā rāzī ü ḥalk ḥoşnūd ez-ū

‘Adüv-rā ziyān dost-rā sūd ez-ū²⁸⁵

Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz kırk altı senesinde sicill-i ‘ömri maṭvī olup vefāt eyledi.

‘**Ālim Rabbānī ve Fāzıl Şamadānī Şeyḥ Ḳuṭbe'd-dīn İznikī** *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Ol ḳuṭb-ı dīn ü zühd ü reşād ve merkez-i muḥiṭ-i irşād ü is'ād müteverri' ü müteşerri' kimesne olup 'ilm-i taşavvufdan ḥazż-ı 'azīm ve sehm-i cesīme mālīk idi. Ḳaşaba-i İznik'de vücūda gelüp şīr-i bostān-ı lütf-i İllāhī ile müntehā-yı nihāye bālīg olduḳda 'ulemā-yı zemāneden ta'allüm ü telemmüz idüp 'ämme-i 'ulūmda mahāret taḥşīl eyledi. Cümle-i fūnūnda 'ulūm-ı şer'ıyyeye artık intisāb idüp ḡayrı fūnūndan ol fenne ihtisās-ı tām eyledi. **Naẓm:**

Aşl-ı heme-i 'ulūm şer'-est

Tā-aşl ne-buved çeh cāy-ı fer'-est²⁸⁶

Kitāb-ı şalāvātuñ mühimmāt-ı mesā'ilini cāmi' *Muḳaddime* adlu bir kitāb-ı nāfi' te'līf idüp vereşe-i enbiyā olan 'ulemāya menāfi' bī-şümār irāş eyledi. Emīr Timur meş'üm-ı büm-ı Rūm'da şeyḥ ḥazretleriyle mülākī olup muşāḥabet itdügünde şeyḥ ḥazretleri aña ḥiṭāb-ı bā-'itāb idüp sultān-ı naḥvet ü saṭvet mesālik-i memālik

²⁸⁴ *Senin nefesinin güzel kokusu Meryem'in Mesihinin nefesi gibi dünyayı sarmış. Senin feyzin nehir gibi akınca senin asla soru sormana gerek kalmaz.*

²⁸⁵ *Allah razı ve halk ondan memnun. Düşmanlara ziyan, dosta fayda sağlar.*

²⁸⁶ *Tüm bilimlerin esası şeriattır. Esas olmayınca diğerlerine yer yok.*

dimāğına yol bulup ‘asākir-i ğurūr u şeytanet saña istilā itmegin süveydā-yı albũnde sevdā-yı cihān girũ temekkũn eyledi. **Beıt:**

Der-ser-eş bes hevā-yı salanat
Hākim-i ğurūr u şeytanet-est²⁸⁷

Bu huřuřuñ zuhũri iun hadeng-i cān-sitān-ı kirdār birtāb u cān gũzār ile arĩn olup kemān gibi bir bāřı pek keser rāy-ı nā-hemvār ile baş oşarsın. Hāner gibi iki yũzlũ mũnāfi ve şemşir-i bũrrān gibi belde urur kesiciyi yanına alup bunlaruñ ilasıyla atlı-i ‘ibād ve sefk-i dimā’ idersin **Beıt:**

Tiğ ü haner gibi hũnileri akup yanına
Belde urur o şeh-kişver hũsnũn kemeri

Bir bũlũk atıl ü hũn-h‘ār ile hũnĩlũkde hem-reng olup tiğ-i zulmlle matũl olan kũřtelereũn anınıyũz ve gũze almağı gũlgũne-i rũy-ı řāhid-i kām-kārı ve kişver-sitānı ittiħāz idersen bu maũle řũrũr-ı umũri iħtiyār ve bu gũne iħtār u ızrāra ıřrār ve bāl-i ‘azĩm ve nikāl-i cesĩmdũr. Elbetde ve elbetde bunuñ gibi zararlı nesneden ittikā vũ perhĩz senũn zimmet-i himmetine lāzım ve dĩn ü devletine vācibdũr diyũ cevāb-ı nuşh-āmĩz esmā‘ eyledi. **şi‘r:**

Men āne şar-ı nařihāt buved be-cāy ārem
Eger abũl-i kũnĩ ver-ne ān tũ mĩdānĩ²⁸⁸

Emĩr Timur bu kelām-ı dũrri iltimā‘i istimā‘ idicek cevāb semtine sālĩk olup ‘arũs-ı merāma dĩbā-yı zĩbā-yı kelāmdam bu libās-ı elbās eyledi ki Ba‘zı ezmān u ahyānda leşker-i zafer-i rehberũm ile sefer-i hũmāyũn iun řar cānibine ‘azĩmet ü teveccũh idũp otağ-ı hũmāyũnumuñ bāb-ı sa‘ādet-i iyābını ol semte tevcih itmiş iken bu tedbir alĩ‘a-i tadĩrũn semtine muħālif olmağla hayme apusını irtesi ğarb cānibine meftũh u kũřāde buluram. Ben dağı baña fetħ-i bāb bu cānibde ana diyũ ol semte mũteveccih oluram ve dağı mũhimmāt-ı mũlimme iun ata sũvār olduğumda ‘uyũn-ı a‘yān-ı halk-ı ‘ālemden nihān elli nefer midārı ricāl-i ğayb-ı bilā-reyb muaddime-i devlet ü bedria-i sa‘ādet meřābesinde önũmce revāne olurlar. Ben dağı ol ğurũh-ısa‘ādet-i imdāda itidā eyleyũp eşer-i meymenet-i eşerlerine tābi‘ oluram. Mĩr-i mũmā ileyh minvāl-i meřrũh ũzre tertĩb itdũğı mukaddemāt ve terkĩb eyledũğı kelimāt ile kendinũn ef‘āl ü a‘mālĩ te‘yĩdāt-ı fuyũzāt-ı Rabbāniyye ile mũ‘eyyed min

²⁸⁷ Kafasında saltanat havası var. Ona gurur ve kurnazlık hākimdir.

²⁸⁸ Bana sũylenilen tavsiyeleri yerine getiriyorum. İster kabul et ister etme sen bilirsin.

indi'llāh olduğundan ve cümle-i evzā' ü etvārī' verā-yı ğaybdan işaretiyle zuhūra geldüğinden kināyet eyledi. Şeyh Kūṭbe'd-dīn ḥazretleri Mīr-i Timur'ı söylediği kelimāt-ı feẓīhasından ötüri taḳrī' ü teşnī' eyleyüp cebbār-ı ḳahhār-ı 'ālemūñ nü'üt-ı celāl ü şıfāt-ı ḳahrına mazḥar olmak iblīs-i telbīs-i pīşe-i vesvās-ı endīşenūñ ya'nī merdūd-ı matrūd-ı rahmān olan şeyṭānuñ ḥaşāyışındandır. Senūñ leşker-i şeyāṭin-i āyīnūñ ağızından *innā lemaḥliḳūne min saḥṭi'llāhi ve ğazabihi lā nerikū lisāke ve lā nerḥamū libāke li-enne'llāhe* [59] *ḳad neza'ü'r-rahmetü 'an ḳülübünā felveylü limen lem yekün ma'nen ve ḥarīnā fe-enne ḳad ḥarabna'l-bilāde ve eynemāl-evlād*²⁸⁹ diyüp kalbiñüzden rıfḳ u şefḳat ve rahm ü merḥamet müntezī' olduğına iftiḥār idersin ve ḥudā-yı zü'l-celālūñ muzāḥir-i şun'-ı bedī' i ve şānī' -i ber-kemālūñ merāyā-yı ibdā' -ı şānī' iolan ecel-i mübeddī'āt-ı bedī'ü'l-unvānuñya'nī zümre-i insānuñ'idām u ifnāsına dā' i vü sā' i olup ḳahhār-ı 'ālemūñ āsār-ı ḳahr u celālī sende zuhūr itdüğü ile ibtihāc idersin *fehazihī min şifati'ş-şeāṭin lāḥürfete salātin*.²⁹⁰ Bu maḳūle kār nā-ma'ḳül aşḫāb-ı 'uḳūlden olan fūḥūlden şudūr eylemez diyü mīr-i mezbūrı tazlīl ü techīl eyledükden soñra ḥatm-i kelām idüp müfāreḳat eylediler. Mevlānā-yı mūmā ileyh İznīḳ'de vefāt eyleyüp tenknāy-ı fenādan fezā-yı fasīḥ-i vesī' -i beḳāya şu'ūd eyledi ve lākin tārīḥ-i vefātına zafer müyesser olmadı.

Tezyīl: Şıḳāt-ı 'ulemādan birinūñ ḥaṭṭından menḳūldür ki mūmā ileyh Mevlānā Kūṭbe'd-dīn İznīḳī ḥazretlerinūñ İznīḳ'de ḳabri üzre meşṭūr u muḥarrerdür ki sekiz yüz yigirmi bir senesinūñ şehir-i zī'l-ḳa' desinūñ sekizinci gününde vefāt eyledi ve ekābir-i 'ulemādan birinūñ ḥaṭṭından menḳūldür ki merḥūmuñ kendü ḥaṭṭıyla bir *Tefsīr-i Ḳāḍī*'nūñ āḫirinde “Kūṭbe'd-dīn Meḥemmed'ün kıydı” diyü yazılmış bulundu ve kezālik menḳūldür ki merḥūmuñ kendü ḥaṭṭıyla bir *Şerḥ-i Meṭālī*'ūñ āḫirinde vāḳı' ferāġī' an taḥşīle sene ḥamse ve tes'ine ve seb'ma'ine inde'l-'üstādü'l-kāmili Mevlānā Ḥasan Paşa *yessera'llāhü mā yervimūhü ve yeşā'ü ve künṭe tecāserte 'alā şürü'-ı ḳıra'etihī lemmā ra'eyte 'alā āsār-ı ihtimāmihī ve ri'āyetihī intehā*²⁹¹ böyle yazılmış bulundu ve daḫı menḳūldür ki *Meşābīḥ* nām kitāba *Telfīḳāt* adlu şerḫi vardur *rahmehu'llāh*.

²⁸⁹Biz Allahın gazabı ve öfkesinden yaratılmışızdır. Şikayetçilerin şikayetine aldırılmaz ağlayan kimselere de acımayız. Çünkü Allah kalplerimizden alıp sökmüş çıkarmıştır. Bu yüzden bizimle birlikte olmayanın, bizimle savaşanın vay haline. Çünkü biz memleketleri tahrip etmiş, çocukları yetim koymuşuzdur.

²⁹⁰Bu ise şeytanların özelliklerindedir, sultanların yolu değildir.

²⁹¹Allah onların gördüklerini kolaylaştırarak mümkün kılar ve ben (de) onun eserlerindeki ihtimam ve özeni gördükten sonra onu okumaya başlamaya cesaret etmiştim.

Mevlānā Bahā'ü'd-dīn 'Ömer bin Kuṭbe'd-dīn Ḥānefi *rahmetu'llāhi te'ālā 'aleyh*

Bedāyi'-i revāyi'-i mesā'il-i şer'iyeyi kemāl-i ihāta ile muhīt olup 'ilm-i furū'ı kemā-yenbağī ḥāvī olmağın müftī olup kütüb-i fetāvāda olan sünnet-i me'sūre-i meşūre üzre iftā eyledi. **Mısrā'** :

Ān revnağ-ı şer'-est ü bahā-yı dīn-est²⁹²

Mevlānā İbrāhīm bin Meḥemmed Ḥānefi *rahmetu'llāhi te'ālā 'aleyh*

Şerī'at-i Muḥammediyye üzre me'sūre olan kütüb-i fiḫıyye-i mekşürenüñ ḥulāşasını muhīt ü ḥāvī olup faḫih ü nebīh ve müteverri' ü müteşerri' olmağın müftī oldu. Mümā ileyhüñ maḥrūse-i Edrene'de ḳāḏī olup yazduğı temessükātdan sekiz yüz kırk tārīhiyle müverreḥ bir temessüki görüldi. İmzāsında kendinüñ Edrene ḳāḏısı olduğunu taşriḥ eyledi. Şaḳā'ik'de anuñ bu manşıba vuşūli yazılmamışdur.

Mevlānā Necme'd-dīn Ḥānefi *rahmetu'llāhi te'ālā 'aleyh*

Ol necm-i dīn-i kevkeb-i iḳbāl-i bidāye-i āzālde ḥāvī-i hidāye-i bī-nihāye ve 'āric-i me'āric-i dirāye vü rivāye olup zemānesi 'ulemāsınüñ ecel ü ecmel ve elma' u ekmeli olmağın müftī oldu. Cumhūr-ı ḥalā'ik-ı mesā'il-i müşkilelerinde ol müsteşfā-yı 'ulemāya mürāca'at idüp fāzıl-ı merḳūmdan istiftā eylediler.

Mevlānā Şeyḫ Yār 'Alī Şirāzī *rahmehu'llāhi*

Ol ḥelāl-i müşkilāt ve fettāḥ-ı mu'ażzalāt-ı fūnūn uşul ü furū' ve uşul-ı ma'ḳul ü meşrū'a vāḳıf bir 'ārif kimesne idi. Cümle mesā'il-i şer'iyeye vü mer'iyeyi beyānda sünnet-i seniyyeye ihtidā irdügi muḳarrer olmağın müftī olup zemānesinde iftā eyledi *rahmehu'llāhü te'ālā*.

Mevlānā Şeyḫ Meḥemmed bin Meḥemmed bin Yūsuf Cezerī *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Ebu'l-ḥayr künyesiyle mükennādur. "Vālid-i mācidimüñ lafz-ı şerīfinde istimā' eyledüm." diyü kendinüñ taḫḳikı üzre velādeti Dımışḳ-ı Şām'da vāḳı' olup yedi yüz elli bir senesinüñ ramazān-ı şerīfinüñ yigirmi beşinci [60] gicesi leyle-i sebtde vücūda geldi. **Şi'r:**

Derd der-dehır hiç Pezer-rā ne-zāde-est

²⁹²Şeriatın geleceği ve dinin değeridir.

Çün tü peser zi-mâder merdümü vü merd-i²⁹³

Qur'an-ı 'azîmî ve Furqân-ı kerîmi yedi yüz altmış dört senesinde bi't-temâm hıfz idüp sene-i âtiye-i müte'âkıbede hatmle namâz kıldı. Ba'zı şuyûh-ı kurrâya kırâ'at-ı vâhîde üzre dinletmiş iken yevmen-fe-yevmen hıfzı ziyâde olup altmış sekiz senesinde kırâat-ı seb'ayı cem' eyledi. Sene-i mezkûrede hacc-ı şerîfe varup sa'âdet-i ziyâret-i beytu'llâh ile müstes'ad olduğundan sonra altmış toközuncü senede diyâr-ı Mısr'a irtihâl eyleyüp kırâ'at-ı seb'adan on üçe varıncaya degin kırâat cem' eyledi. Ne âbâ vü çâr ümmehâtla izdivâc ü imtizâc idüp 'anâşır-ı erba'a tertîb ü terkîb-i evvelden berü *ve kul rabbi zidni 'ilmi*²⁹⁴ diyü izdiyâd-ı kemâlât istid'â eyleyen fuzalâdan on üç kırâati bir iki üç yılda cem' eylemek ol yegâne zemâna ve ferîd-i evâna maşşûşdur. Diyâr-ı mezkûrdan Dımışk-ı Şâm'a rihlet idüp Şeyh Dımyâti ve Şeyh Ebrekühî'nün aşhâbından hadîs-i şerîfi istimâ' idüp efâzıl-ı muhaddişinden nice fâzıllardan dahı fenn-i müsfûri ahz eyledi. Cemâhîr-i meşâhîr-i fuqahâdan Mevlânâ Esnevî'den ve gayrı nice efâzıl-ı meşhûreden tefekkuh eyledükden sonra diyâr-ı Mısr'ın fuzalâsından uşul üme'ânî vü beyân okuyup İskenderiyye'de İbni 'Abdu's-selam'ın aşhâbını ve gayrı fuzalânı derslerine istimâ' için hâzır olur idi. *Meclisü'l-'ilmi ravzatü'l-cennet*²⁹⁵ **Şi'r:**

Me'ħuz-ı 'ilm buved maħfel-i 'ilm

Hiç ħâlî me-şev ze-menzil-i 'ilm

Her ki hâzır şevved be-ders-i 'ulüm

Be-semât-ı ħüsn buved müsüm²⁹⁶

Mâ'e-i sâmineden yetmiş dört senesinde Şeyhü'l-islâm Ebu'l-fidâ'-i İsmâ'îl bin Keşîr ve yetmiş sekizinci senede Şeyh Ziyâ'e'd-dîn ve seksen beş senesinde Şeyhü'l-islâm Mevlânâ Balkîni *rıdvânu'llâhi te'âlâ'aleyhim ecma'in* bu cümle ol ħulâsa-i zümre-i fuzalâyâ fetvâya rızâ virdiler. Ol fâzıl-ıfâzilet intimâ-yı muntehâ-yı zerrâ-yıfezâ'ile irtikâ' eyledükde tullâb-ı kemâl-i iktisâbdan cemâ'at-i keşîreyi ikrâ' eyledi. Yedi yüz toksan üç senesinde Medîne-i Şâm'da mesned-i ħazâ-yı lâzîmü'l-ihtîşâmda cülûs eyleyüp icrâ-yı ahkâm-ı bâ-ahkâm eyledi. Sene-i mezkûreden sonra

²⁹³ Bu dünyada herhangi bir baba ve anne senin gibi mert ve halk tarafından kabul gören bir oğlan dünyaya getirmedi.

²⁹⁴ De ki Allahım ilmimi artır (Taha, 114.).

²⁹⁵ İlim meclisi cennet bahçesidir.

²⁹⁶ Bilimin kaynağı bilim meclisidir. Asla bilim evinden çıkma. Herkes bilim dersine katılırsa iyilikler ve güzelliklerle şöhret olur.

diyār-ı Mısr'da cümle-i māl ü menālīgāret olunup kendüye muşibet işābet itdügi ecluden yedi yüz toksan sekizde bilād-ı Rüm'a dāhıl olup dāru'l-mülk-i qādım maḥmiyye-i Burusa'da nāzil oldu. **Şi'r:**

Qadr-i merdüm sefer pedid āyed
Menzil-i hiş merd-rā bend-est
Tā-be-seng enderün buved gevher
Kes ne-dāned ki kıymet-eş çend-est²⁹⁷

Ol diyāruñ ahālīsinden aḥzāb-ı keşire aḥruf-ı eşire üzre telemmüz idüp fāzıl-ımerķümüñ ifāza-i şeref-āyātıyla kırāat-ı aşereyi ikmāl ü tekmil eylediler. Sekiz yüz beş senesinüñ evā'ilinde Emir Timur ki maşdüq-ı mantük *fe-izā hiye temür*²⁹⁸ derdiyār-ı İslām-ı Rüm'a qadem başduqda sāmet-i şāmet-i kudümüyle gerd-i fitne ve ḥavādiş gerd-i 'āleme münteşir olup gubār-ı mazarrat 'ayār-ı zulm 'ālemi muḥit olmağın ḥalk-ı 'ālemün āyine-i ḥātır-ı 'atırları bu gubārdan muğber ve bu kudūratdan mükedder oldu. **Meşnevî:**

Şeh-i fitne cūy-ı be-bāng ü şedā
Şalā zed ze-her sū be-ḳatlı ü değā
Zi-yek fitne engiz ü şüride kār
Besī fitne ber-ḥāst ez-her-diyār
Zi-bām ü ze-der fitne āmed derün
Ber-āmed fiğān ez-derün ü bürün²⁹⁹

Bu eşnāda leşker-i cerrār-ı Tātār deryā bār-ı seyl reftār-ı memālik-i 'Oşmāniyye'yi zulm-i amikla yıqayup kuşūr-ı bī-kuşūr nizām u intizāmı hedm u ḥarāb eyledükden soñra müşārün ileyh mīr-i cā'ir-i cābir ol lücce-i mefāḥir ü baḥr-i zāḥire Māverā'ü'n-nehre gitmeği ilzām eyledi. Mevlānā-yı mezbūr mīr-i mesfuruñ mültemisine telaḳķi bi'l-ḳabül idüp yüzi şuyı dökülmeden evvel baḥr-ı bī-girān ile Māverā'ü'n-nehr şuyına revāne oldu. Memālik-i mezkūrede Keş nām şehrden ve vilāyet-i

²⁹⁷ İnsanların değeri yolculukta belirlenir. İnsanın evi, kişinin hapisanesidir. Mücevher taşlar içinde gizli olduğunda kimse onun değerini bilemez.

²⁹⁸ O zaman o sallanıp sarsılır (Mülk, 16.)

²⁹⁹ Fitne padişah yüksek sesle bağırdı ve herkesi savaşa ve katle çağırdı. Fitne yapan ve çılgın birisi yüzünden her memlekette bir sürü fitne çıktı. Kapıdan pencereden fitne geldi içeriye. İçeriden ve dışarıdan bağırma sesleri yükseldi.

Semerķand'dan cem^ç-i keşir ve cem^ç-i ğafir mūmā ileyhden ta^ç allūm ü telemmüz eylediler. Timur-ı menhūsın vefatı hakkında ta^ç miye tarīķıyle dinilen **Mısrā^ç** :

Fi'l-hāl ze-riḍvān ser ü pā bīrūn kerd³⁰⁰

Tārīķi hisābınca sekiz yüz yedi senesinde şadā-yı kūs-ı merg ve avāze-i ṭabl-ı memāt ol menhūsın kulağına çalınup rūḥ-ı nā-pākī hāviye-i ḥızlāna revāne olunup zümre-i zaleme ile çāh-ı [61] cehennemde ikāmet eyledüğünde **Mısrā^ç** :

Be-tūn ü be-tūnce be-āb-ı siyāh³⁰¹

Ol fāzıl-ı sāmī-mekān meyāmin-i ^çināyet-i Rabbānī ile rūzgār-ı kār-sāzuñ müsā^çadesini gördükde *elḥamdü'l-illāhi'l-lezī ezhebe ^çanne'l-ḥazen³⁰²* kelām-ı sükker-bārını şehd-i mükerrer-girdār tekrār-be-tekrār tezkār eyleyüp eşnāf-ı ālāf-ı behçet ü sürür ile Māverā^çü'n-nehr'den ḥurūc eyledi. Bu tarīķla diyār-ı Ḥorāsān ve Herāt ve Yezd ve İşfahān'a vāşıl olup her birinde birkaç gün ikāmet eyledükden sonra vilāyet-i Şirāz'a varup bir miķdār rūzgār anda karar eyledi. Bilād-ı mezkūrenūñ ṭālibleri kimi kıra^çāt-ı seb^çayı kimi kıra^çāt-ı ^çaşereyi telemmüz idüp meclis-i me^çşer-i eşerinde ḥāzır olmağla enfās-ı müteberrikesinden müntefi^ç u mütemetti^ç oldular. Vālī-i Şirāz olan Pīr Meḥemmed nām emīr-i vālā-maķām nevāḥisiyle Şirāz'ūñ kādīluğını mevlānā-yı mezbūre ilzām idüp kerhen aña tefvīz ü taķlīd itmegin bir miķdār eyyām anda ārām eyledi. Bu minvāl üzre emed-i medīd ve meded-i ba^çid murūr u^çubūr eyledükden sonra rā^çid-i ķā^çid-i tevfiķuñ delāletiyile Başra cānibinden sekiz yüz yigirmi üç senesinde Ka^çbe-i Şerīfe ve Medīne-i münevvereye ittīşāl eyledi. **Şi^çr**:

Ū reft be-ka^çbe-i münācāt

Ke-ān-cā heme-rā dehend ḥācāt

Daned ki ḥüdā murād bāḥşed

Ve-ez bend-i ğam-eş ğuşād bāḥşed³⁰³

Zāt-i şerīf-i āyātını taķdīs için Medīne-i münevvere-i muķaddesede ikāmet itdüği zemānda şeyḥü'l-ḥarem anlardan telemmüz eyledi. ^çİlm-i kıra^çātde *E't-teşerrüfü'l-ķirā^çatil-^çaşere* nāmıyla mu^çanven iki cild bir kitābı ve *Muḥtaşar-ı Taķrībū*

³⁰⁰ Hālihazırda cennetten çıkmış bulunmaktadır.

³⁰¹ Ateşte ve siyah sularda.

³⁰² Hüznümüzü alıp götürün Allah'a hamd olsun (Fatır, 34.).

³⁰³ O münacat için Kâbe'ye gitti. Orası ki tüm hacetler cevaplanır. Biliyor ki Allah onu muradına erdirir. Onu gamdan kurtarır.

Tahbîri't-Teysîr Fi'l-kırâ'ati'l-âşereti ve Tabakat-ı Kurrâ ve Târîh-i Kübrâ ve Târîh-i Şuğrâ nâm kitâbları anda taşnîf eyledi. **Şi'r:**

Kellim kâne's-şehdü min elfâzihâ

Câr ve enne't-îbe minhâ sâ'ir

Ve kâne enfâsü'l-mesîhi nesîmühâ

*İz men şezahü liküllî meyyitin nâşirün*³⁰⁴

Ve dahı Timur Hân'la Mâverâ'ü'n-nehre varduğda *Meşâbih*'ı üç cilde şerh eyledi. 'İlm-i tefsîrde ve 'ilm-i hadîşde ve 'ilm-i fıkhdâ ve sâ'ir fûnûn-ı müteferriğadan çoğca kitâblar te'lîf eyledi ve tîbet-i tıynet ve gâyet-i mahâretine delâlet ider.

Gâyetü'l-Mihreti fi Ziyâdetin 'Ale'l-âşereti ve Tîbetü'n-Neşri fi'l-Kırâ'ati'l-âşere nâm kitâbları ve dahı kurrâya i' mâlî lâzım olan i' mâlî beyân şadedinde temhîd itdüğü muqaddimeyi ve 'ilm-i nağvde *Cevhere*'yi nazm idüp cevâhir-i zevâhir-i elfâz u *Dürer-i Gürer* me'ânîsine sebha-i mercân gibi nizâm u nazm-i şüreyyâ gibi intizâm virdi. **Beit:**

'Akdün yüsem mâ nazm-i dürr-i dūnehü

*Nazmü's-şüreyyâ'akdün mütenâşer*³⁰⁵

Mü'ellif-i Şakâ'ik zıkr olınan aḥvâl-i ferḥunde me'âlî tabakât-i şuğrâsında kendi ḥaṭṭıyla tesvîd ü taḥrîr itdüğü nüshadan naql eyledi. Ba'zı telâmizesinüñ ḥaṭṭından menkûldür ki Mevlânâ Cezerî *rahmetu'llâh* maḥmiyye-i Şîrâz'da iken sekiz yüz otuz üç senesinüñ şuhûrından rebî'ü'l-evvelüñ yigirmi beşinci günü yevm-i cum'anuñ zaḥve-i nehârında meşâḥif-i i' mârî ḥatm olup şaḥâ'if-i aḥvâlinde müşbet olan âyât-ı beyyinât-ı mevt u mergi maḥrû vü matlû olduğda inşâ' itdüğü dâr-ı kurrâda defn olındı.

Nazm:

Cihân-ı pür küdür-et-râ be-pardâḥt

*Be-iḳlîm-i şafâ ârâm-geh sâḥt*³⁰⁶

³⁰⁴ Lafızlarından bal aktığı sürece diğerlerine göre onlar senin iyi komşuların olacak. Ve Mesih'in soluğu esintisi olduğu sürece kokusundan her ölü dirilir.

³⁰⁵ Bir gerdanlık ki ona şüir denir. Süreyya nizamı kopmuş dağılmış bir gerdanlıktır.

³⁰⁶ Kin ve nefret dolu cihanı temizledi. Orayı sefa ve huzur iklimi yaptı.

Zıkr olınan cā' mi-i eştād-ı kırā'atüñ zāt-ı meħmedet-şifātına şudür-ı şanadīd-i ' ulemā ve neħūr-ı neħār-ı fużalā rağbet idüp ħayāt-ı ' aleminde ol dürretü't-tāc-ı efāzılı el üzre tutdukları gibi vefātı ħālinde daħı cenāze-i şerīfesini rü'esā-yı eşraf-ı ' avālüm ber ü düşında götürmeği rüz-ı ħaşrde devlet-i sermedi ittiħāz eylediler. Cümle-i ħavāş u ' avām anı teberrüken götürmekde tezāħum u terāküm idüp leb-i ta' zīm ile telşim ü şifāh-ı tebcil ile taķbil itmege müsābaķat u mübāderet eylediler

Nazm:

Ser-i cümle cihān be-girye vü zār

Ber-rüy-ı cenāze-eş güher bār

Teķbil-i cenāze-eş be-kerd-end

Ber-düş u be-ber hemī girift-end³⁰⁷

Mezkūr-ı mebrüruñ cenāzesine yapışmağa ķādir olmayan kimseler bu sa' ādete vāşıl olanlara teşebbüş idüp anlarıñ eliyle bu ser-firāzlığa dest-res buldular. Bu tarīķ ile müntehā-yı merāmlarına nā'il oldular. Mebānī-i meşübāt-ı meksüre olan de' avāt-ı me'süreyi süver-i beyān ve ħaşin-i tibyānda cem' ü tertib idüp kem-keştekān-ı rāh-ı cehālet taħşin itsün diyü *Hüsnü'l-Ĥaşin* adlu mufaşşal u meşrüh bir kitāb-ı müsteķāb ibdā' eyledükden şoñra ol kitābı [62] iħtişār-ı ğayr ile iħtişār eyledi. **Beyt:**

Ānce büd-eş dirāzī ez-ħedd piş

Kūtehī dād ü be-şan' at-i ħiş³⁰⁸

Ol fāzıl-ı fezā'il perverüñ Meħemmed Ekber ve Meħemmed Aşğar ve Ebū Bekr Aħmed ve Ebu'l-beķā-yı İsmā'il ve Ebu'l-fazl İşħak nām oğulları ve Fātıma ve ' Ā'işe ve Selmā nām benāt-ı şulbiyesi var idi. Bu mezkūrularıñ cümlesini Furķān-ı cemilī ve Ķur'an-ı celilī terettüble ķādir kurrā-yı mücevvidin ve ħuffāz-ı muħaddişin idi. Her birisi ' ulüm-ı ' āliyyeye intisāb u ittişalle verese-i enbiyādan olup fezā'il-i ' ilmiyye ile *el-veledü serāyihī*³⁰⁹ mazmünına mażhar olmuşlar idi. **Şi'r:**

Ni'amü'l-ilāhi ' ale'l-' ibādi keşiretün

*Ve ecellehünne necābetü'l-evlādī*³¹⁰

³⁰⁷ *Dünya onun için ağlıyor. Cenazesi üzerinde inciler dökülüyor. Cenazesini öptüler omuzlarına aldılar bağrılarına bastılar.*

³⁰⁸ *O normal uzunluktan daha uzundu. Sanat söz konusu olunca boyu kısaldı.*

³⁰⁹ *Çocuk yolunu bulur.*

³¹⁰ *Allah'ın kullara nimeti çoktur. En üstün olanı da çocukların asaletidir.*

Meḥemmed bin Meḥemmed bin Meḥemmed bin Meḥemmed Cezerī *rahmetu'llāhī te'ālā 'aleyh*

Merḥūmün mağfūrünleh Şeyḫ Meḥemmed Cezerī ḥazretleri buyurmuşdur ki evlād-ı kirāmumdam Meḥemmed Ekber Ebu'l-feth Şāfi'ī hicret-i nebeviyyeden yedi yüz yetmiş yedi senesinde evvel-i rebi'inün ikinci günü yevm-i erba'ada Dımişk-ı Şām'da toğdı. **Mısrā'** :

*Şeref-i tetābü' kābiren 'an kābir*³¹¹

Henüz sekiz yaşında iken Kur'an-ı 'azīmi ḥıfz idüp *Şatıbiyye*'yi ve *Rā'iyye*'yi ve *Manzūme-i Hidāye*'nün ikisini ezberledi. **Mısrā'** :

Resed feyz yeksān çe bernā çe pīr³¹²

Kıra'āt-ı 'aşeri cem' itmege şurū' eyledüğü eşnāda benüm ile diyār-ı Mısr'a irtihāl idüp şuyūḫ-ı kurrādan kırā'ati telemmüz eyledükden sonra fıkhdan ve ğayrıdan 'ulüm-şettā taḥşil ü tekmi'l itmege bedā' eyledi. İmām İshaq Şirāzī'nün *Tenbih* nām kitabını ve *Elfıyye-i İbni Malik* nām kitabı ve *Minhāc-ı Beyzāvi*'yi ve *Telḫiṣ-i Mizāh* ve Şeyḫü'l-islām İmām-ı Balkīnī'nün uşul-i dīnde *Minhāc* nām kitabını ve Şeyḫ 'Irāki'nün 'ilm-i ḥadīşde *Elfıyye*'sini ve bunların emşālī nefāyis-i fūnūn-ı mu'tebereyi ḥiṭa-i ihāṭada ḥıfz u zabṭ idüp ol zemānuñ şanādīd-i 'ulemā vü şeyūḫ-ı fużalāsınun mecālis-i me'şer-eşerlerinde ve muḥāzır-ı mefāḫir-i seyrlerinde merreten ba'de merretin ezberden dinletdi. Diyār-ı Mısr'un'āmmesi şuyūḫ-ı sāmī-rütbetleri ḫuşuşan İmām Burhāne'd-dīn İnbāşı ḥazretleri fāzıl-ı merḫūmun iftā' u tadrīse icāzet virüp ifāde vü ifāzaya ruḫşat buyurdi. Mūmā ileyhün peder-i ḫayr-ı eşeri ya'nī Şeyḫ Meḥemmed Cezerī ḥazretleri ḫikāyet eyledi ki “Gerdiş-i eyyām-ı bed-fercām ile büm-ı Rūm'a dāḫil olduğumda oğlum Ebu'l-feth Şāfi'ī Dımişk-ı Şām'da olan vezāyifüme mübāşeret idüp benüm yirüme iftā' u tadrīs eyledi. Lākin Emīr Timur bed-sikāl ile Māverā'ü'n-nehr'e hicret idüp ol diyārda bir miqdār müddet qarār eyledükden sonra Mīr Timur vefāt itdüğinden ol diyārdan rıḫlet idüp evlād u ensābumla Şirāz'a vardığımızda büyük oğlum Ebu'l-feth Şāfi'ī Şām'da met'ün olup sitān-ı cān sitān-ı ecel ile maẓ'ün oldı.” *İnnā'llāhi ve innā ileyhi rāci'un*³¹³

Mısrā' :

³¹¹Büyükten büyüğe geçen sürekli bir şeref.

³¹²Feyz eşit dağıtılır hem gençlere hem yaşlılara.

³¹³Allahtan geldik Allah'a döneriz (Bakara, 156.)

Maṭ' ūn ṣod ü bā-remḥ-i ecel maz' ūn ṣod³¹⁴

Meḥemmed Aşğar bin Meḥemmed bin Meḥemmed Cezerī *rahmetu'llāhī 'aleyhim ecma'īn*

Mezkūr-ı mebrūr şeyḥüñ küçük oğlıdır. Ebu'l-ḥayr künyesiyle mükennīdür. Yedi yüz seksen toḫuz senesinüñ cemāziye'l-evvelisinde vücūda geldi. **Şi'r:**

Nesebün kāne 'aleyhi min ṣemsi'z-zühā

*Nūran ve min feleki's-şühī 'amūden*³¹⁵

Milād-ı şerīfī kendinüñ büyük qarındaşı Ebu'l-feth Şafī'ī 'ilm-i kırā'ati itmām idüp meşāyiḥi' aşruñ ikrāya ḥüsn-i icāzetleriyle Mıṣr'dan 'avdet eyledükden soñra vāḳı' oldı. Def'a-i şāniyede Şeyḥ Meḥemmed Cezerī cümle-i evlādıyla Mıṣr'a rihlet eyledükde *Şatıbiyye*'yi ve sâ'ir kütüb-i kırā'ati meşāyiḥ-i Mıṣr'dan qarındaşı Ebū Bekr Aḥmed okuyup mezbūr Meḥemmed Aşğar istimā' eyledi. Bu merām itmām bulduqdan soñra cümlesi Dımışk cānibine 'avdet eyleyüp şahīḥ-i Buḥārī'yi ol diyāruñ kibār-i muḥaddişininden istimā' eyledi. Şeyḥ Meḥemmed Cezerī ḥazretleri diyār-ı Rüm'a dāḥil olduqda sekiz yüz birinci senede Meḥemmed Aşğar ḥatm ile namāz kıilup ol senede *Muḥaddime*'yi ve *Cevhere*'yi ḥıfz eyledi seküz yüz on üçüncü [63] senenüñ zi'l-ḳa' desinde kırā'āt-i 'aşeri itmām u ikmāl idüp dördüncü senenüñ zi'l-hiccesinüñ toḫuzuncı günü yevm-i işneyndeki yevm-i vaḳfedür. Kırāāt-i 'aşeri şāniyen ḥatm eyledi. Mā'e-i tāsi'anuñ yedinci senesinüñ evā'ilinde pederi Timur Ḥān ile Māverā'ü'n-nehr'e gider iken Keş nām şehrde ardından yitişüp vilāyet-i Şirāz'da bile oldı. Sekiz yüz toḫuzuncı tāriḥinde kırāāt-i 'aşeri bi't-temām itmām eyleyüp meziyyet-i kāmile ve fażilet-i tāmmesini ol diyāruñ halkına daḥı 'ilān u iḳān eyledi *rahmetu'llāh*.

Aḥmed bin Meḥemmed bin Meḥemmed bin Meḥemmed Cezerī *rahmetu'llāhī 'aleyh*

Şeyḥ Meḥemmed Cezerī'nüñ evlādındandır. Yedi yüz seksen senesinüñ şehr-i ramāzānınuñ on yedinci gicesi vāḳı' olan cum'a gicesinde Dımışk'da dünyāya geldi.

Maṭla' :

Ṭāli' ṣod ez-sipihri-i hüner kevkeb-i münir

³¹⁴ Yaralandı ve ecelin mızrağı ile öldü.

³¹⁵ Bir nesep ki kuşluk güneşinden vurannurdu ve sabahın sökmesinden bir sütundu.

Hürşid rüy u Zühre ruḥ u müştērī zamīr³¹⁶

Yedi yüz toḡsan senesinde onuncu yaşında Kurʿān-ı ʿazīmi ḥatm idüp meşāyih-i Dımışkʿun ḥüsn-i icāzetleriyle toḡsan birinci senede on birinci yaşında ḥatm ile namāz kıldı. ʿİlm-i kıraʿātden *Şāṭibiyye*ʿyi ve *Rāʿiyye*ʿyi ve babası merḥūmuñ nazm eylediḡi ḡaşıdeyi ḥıfz eyleyüp kıraāt-i iṣnā-ʿ aşeri ḡarındaşı Ebuʿl-feth ile kıraʿat eyledükden ṡoñra kıraāt-i ʿaşereyi şāniyen okuyup meşāyih-i ḡurrā aña icāzet virdiler. Şeyḡ Meḡemmed Cezerīʿnūñ *Neşr ü Ṭayyibe* nām kitāblarını kendüden okuyup meclis-i mefāḡir-i intimāsına ḡāzır olmaḡla mirāren istimāʿ eyledi. Şān-ı melek-nişānında müveddiʿ olan ḡuvvet-i ḡāfızanuñ temşit-i taḡviyetiyle fūnūn-ı muʿtebereden nice kitāb ezberleyüp şeyḡ ḡāfız-ı ʿIrāḡīʿden şāḡih-i Buḡārīʿyi istimāʿ eyledi. Merḡūm Şeyḡ Meḡemmed Cezerī hazretleri bilād-ı şeref-i nihād-i Rūmʿa dāḡil olduḡda kütüb-i muʿteberesinden bī-nihāye kitābıyla Edreneʿden yitişüp ḡuzūr-ı şerīfnde iḡāmet ü ifāde vü istifādeye müdāvemmet eyledi. Mevlānā Ebū Bekr Ahmedʿüñ enfās-ı müteberrikesinüñ berekāt-ı bī-ḡāyetiyle merḡūm Sulṡān Bāyezīd ḡān ḡāzīʿnūñ evlād-ı emcādı ḡayli müntefiʿ ü mütemettiʿ oldılar. Merḡūm Sulṡān Yıldırım Bāyezīd ḡān ʿaleyhiʿr-raḡmeti veʿl-ḡufrān hazretleri maḡmiyye-i Burusaʿda binā eylediḡi cāmīʿ-ı kebir ki rifʿatde felek-i eṡir ile hem-ser belki ber-ter ü behcet ü nüzhetde behište müsāvī belki daḡı ziyāde leṡāʿifi ḡāvidür. **Şiʿr:**

Kerd-end binā der-ān ḡavālī

Cāy-ı çü binā-yı çarḡ-ı ʿālī

Ez-çarḡ ḡüzeṡt pāye-i ü

Ber-ʿarş fütād sāye-i ü

Şod ḡalḡa-i derge ez-hilāl-eṡ

Ez-ṡāk-ı felek şaff-i naʿl-eṡ³¹⁷

Anda mütevellī olup dīn ü ifāf u şadāḡat u inşāf ile taʿiṡ eyledi. Eṡrāf u eknāf-ı ʿavālümde fitne-i Timur peydā olup mevād-ı fāsīde-i ḡavādiş mizāc-ı ʿaleme iḡtilāl virdükde Şeyḡ Meḡemmed Cezerīʿyi Burusaʿdan Timur ḡān kendü ile diyār-ı ʿAcemʿe alup gidüp Şeyḡ Ebū Bekr Aḡmedʿi Mışr sulṡānı Nāşır Ferec bin Berḡūḡ ʿarisālet için irsāl eyledi. Şeyḡ Ebū Bekr Aḡmed büm-ı Rūmʿda ve Şeyḡ

³¹⁶Parlayan yıldızın sanatı gökyüzünde doğdu. Görünümü güneş gibi, yüzü Venüs, içi müşteri gibidir

³¹⁷O çevrede binalar yaptılar. Yüksek felek gibi yüksekliği felekten geçti. Gölgesi göklere düştü Ay onun kapısının tokmağı oldu. Feleğin tavanı onun ayakkabılığı oldu.

Meḥemmed Cezerī mülk-i ‘Acem’de olup mā-beynlerinde yigirmi yıl miḳdārı müfāreḳat vāḳı‘ olmuş iken taḳdīr-i Rabbānī iḳtizāsınca zemān-ı müfāreḳat nihāyet bulup müddet-i merḳūme mürūr eyledükden ōñra sekiz yüz yigirmi senesinde Şeyḫ Meḥemmed Cezerī diyār-ı ‘Acem’den ḥacc-ı ōerīfe müteveccih olup veled-i büzürg-vārına Mıŝr’da buluşmak için mektüb irsāl u iŝāl eyledi. **Maṭla‘** :

Biyā biyā ki murād-ı dil-em ve ōāl-i ōumā
Ümīd-i cān-ı ḥazīn-em hemīn cemāl-i ōumā³¹⁸

Ol fāzıl-ı mergūb maẓmūn-ı mektüb üzre maḥmiyye-i Mıŝr’a varup pederi Şeyḫ Meḥemmed Cezerī ile on altı gün mülākī olduğdan ōñra kendüsi Mıŝr’da ḳalup vālide-i mācīde Şeyḫ Meḥemmed Cezerī ka‘be-i ōerīfeye revāne oldu. Şeyḫ Ebū Bekr Aḫmed bir yıl Mıŝr’da iḳāmet idüp ōeyḫ Meḥemmed Cezerī daḫı ka‘be-i ōerīfede muḥāveret eyledi. Sekiz yüz yigirmi sekiz senesinde ikisi ka‘be-i ōerīfede mülākī olup ma‘an ḥacc eyledükden ōñra ḫunūk iḳdāmıyla ḳaṭ‘-ı merāḫil ve ṭayy-i menāzil eyleyüp Mıŝr yolından Dımıŝḳ-ı Őām’a nāzil oldular. Sekiz yüz yigirmi ṭoḳuz senesinüñ ōehr-i cemāziye‘l-āḫiresinde Şeyḫ Meḥemmed Cezerī memālīk-i ‘Acem’e müteveccih olup Şeyḫ Ebū Bekr Aḫmed ehlini ve ‘ıyālını Burusa’dan ḳaldırıp Mıŝr’a getürmek için Rūm semtine revāne eylediler. Mevlānā Ebū Bekr Aḫmed [64] Mıŝr’da muḳīm olduğı zemānda babası Şeyḫ Meḥemmed Cezerī’nüñ *Ṭayyibe* adlu kitābını aḫsen-i vücūh-i ṭayyibe üzre ōerḫ eyledi. Lākin babası merḫūmuñ kendü kitāblarınıñ ḫavāŝisinde taḫŝiyye itdüğü ḫavāŝiyi taḫrīr itdüğü taḫḳīḳāt-ı bedī‘ ayı görmemiŝdi. Bundan muḳaddem *Muḳaddime-i Tecvīd*’i ve ‘ilm-i ḫadīŝden *Muḳaddime-i Manzūme*’yi üslūb-ı bedī‘ üzre ōerḫ idüp aŝḫāb-ı taŝdīḳ ü iḳāna fevā’id-i külliye ve netāyic-i bī-girāne intāc eyledi. Bu eŝnāda Mıŝr sultānı Sultān Eŝref Ebu’n-Naŝr bir sebā-yı daḳāḳī-i zāhirī Mevlānā Ebū Bekr Aḫmed’e ḳarındaŝı Ebu’l-fetḫ Őāfī‘ī’nüñ veẓā’ifini tevcīh idüp meŝḫat u tedrīsī mevlānā-yı mezbūre tefvīz eyledi. E‘ālī-i mevālīden ātiyü’z-zıkr Mevlānā Ḥıẓr Beg ibni Celāl nām fāzıl-ı feẓā’il-i iŝtimāl Şeyḫ Meḥemmed Cezerī’ye bu nazm-ı ōerīfi irsāl eyledi.

Şı‘r:

Lev kāne fī bābihi’l-linnazmi meḫiratūn
Elleḫte fī medḫihi elfen mine’l-kütübi
Laki’n-nehül-baḫrū fī küli’l-fünūni femā

³¹⁸ Gel gel ki muradım size ulaşmaktır. Mutsuz yüreğimin umudu sizin güzel yüzünüzdür.

Ehdāhü dürrün ilā baħrin mine'l-edebl³¹⁹

Mevlānā Cezerī ħazretleri daħı bu nazm-ı laṭifı cevāben iṣāl eyledi. **Şi'r:**

Fī dürr-i naṭmihi baħrū'l-fazlı zū lücebin

Ve dürer-i nazmihi 'aḳdün fi ṭalyī'l-edebl

Ed-dürrü fi'l-baħri ma' hūdün tekünühü

Va'l-baħrū fi'd-dürri yübdī gāyete'l-'acebū³²⁰

Merħüm-ı merḳümüñ ebnāsından Meħemmed Aşğar Ebu'l-ħayr diyār-ı Rüm'a geldüĝinde Sulṭān Meħemmed bin Murād Ḥān ħazretleri ol bir efrāzende-i rāyāt-ı fezā'il ve nüvisende-i āyāt u ma'ārifüñ şan'at-ı inşāda ħāme gibi yed-i ṭulāsı olup imlā-yı mükātebāt u mürāselātda ser-firāz-ı 'ālem olduĝını bildükde dest-i lüṭf ile gönlünü ele alup ħuṭūz-ı ħuṣūz 'ināyāt-ı bī-dirīĝ ile ħāṭırını yazdı. **Şi'r:**

Ney-i kil-eş ki cān baḫş ez-süħan būd

Mesiħā-yı zemān-ı ħiş-ten būd

Süħan ez-āb-i şir-eş āberü yāft

Süħan ger yāft ḳadr ez-naẓm-i ü yāft³²¹

Defātir-i aħvālinde meşṭūr olan desātir-i me'ser cümleyi çeşm-i ferāsetle müşāhede idüp sā'ir aşḫāb-ı berā'a ve erbāb-ı berā'adan bāri' u fā'ik olduĝunuñ nişānelerini taħaddüs eyledükde dīvān-ı şeref-'unvānda nişāncı naşb idüp tevḳī'-i tāmla mevḳı'-i aḫkām eyledi. **Maṭla':**

Çü dān-est kū şevēd āḫar ser efrāz

Çü ħāme ez-ħalā'ik kerd mümtāz³²²

Mümā ileyh ħüsn-i aḫlāk-ı ħamīde-i fā'ika velüṭf-i şemā'il-i pesendīde-i şā'ikası sebebiyle kāffe-i enām ortasında maḳbül ü mu'teber olup pādişāh-ı merħümüñ ħadd-i imkān-ı taħrīrden birün ta'zīm u terkīm ve i'zāz u i'zāmına maẓhar oldu. **Mısrā':**

³¹⁹Eğer onun kapısında nazım iftihar olsaydı. Onu öve öve bin kitap yazardım. Ancak o bütün sanatlarda deniz gibidir. Onu bir inci erdirmiş bir edebiyat denizine.

³²⁰Senin nazmında cömertlik denizi depreşmektedir. Nazımın incisi edebiyat gerdanlıktır. İncinin denizde nasıl oluştuğu bellidir. Deniz incide hayret ormanı gibi görünür

³²¹Kalemi ki sözlerle hayat bağışlıyordu. Kendi çağının mesihiydi. Söz, onun şiirinin suyundan şeref kazandı. Söz eğer bir makama varmışsa, onun şiirinden kaynaklanıyor.

³²²Sonunda onun üstün geleceğini bildiğinden ona ayrıcalık tanıdı.

Şod mazhar-ı lütf-i şeh ü manzûr-ı hudâvend³²³

Ve lâkin ba'zı tiryâkât isti'mâl itmege mübtelâ olmagın mizâc-ı şerîfi sâlim iken muhtel ü bünye-i şahîhası bu illetden ma'lûl ü mu'tel olup za'fi günden güne muzâ'af derûn-ı pâkî derk-i fehmden ecvef oldı. Mizân-ı ittişâfdan hâriç berş ü afyon taşarruf itmekle vücûd-ı kâmilî nâkış olup zât-ı demîmesi maşdar-ı ahlâk-ı zemîme ve mazhar-ı if'âl ta'accüb-i iştimal oldı. Merhûm pâdişâh-ı sa'âdet-i dest-gâh fâzıl-ı merkûmuñ haqqında "Eger bu maqûle 'arızaya mübtelâ olup derd-i bî-dermâna giriftâr olmasa mizâc-ı 'âlemüñ taşhîhine müte'allik tedbirde anı şerik ittihâz idüp şadr-i vezârete terfi' eylemek muqarrer idi." diyü buyurmuşlar. Bu maqûle iltifât-ı 'âlîye erzânî olup mevki'-i dîvân olmağ unvânınuñ berekât-ı bî-gâyâtıyla hisâb ü kitâbdan bîrûn u ta'dâd u şümârdan efzûn mâl ü menâle mâlik oldı. **Nazm:**

Be-mâl-i ferāvân zafer yâft-est

Ruĥ-eş çün zer-i surĥ mî-tâfte-est³²⁴

Fâzıl-ı merkûmuñ cevher-i vücûdına arz-ı marâz istilâ idicek evlâd-ı sulbiyesinden on yaşında bir kerîmesine ve bir sağır oğlancuğına otuz bin filorî ta'yîn ü taşşîş eyledi. Eyyâm-ı marâzında Mevlânâ 'Alî bin Yûsuf bin Şemse'd-dîn-i Fenârî'nüñ bilâd-ı 'Acem'den diyâr-ı Rûm'a avdet itdüğünü istimâ idicek kerîmesini anlara tezvîc eylesünler diyü ehibbâsına sipâriş eyledi. Fi'l-vâkı' mevlânâ-yı mezkûr fâzıl-ı mezbûruñ vefâtından sonra büm-ı Rûm'a geldükde vaşyyet-i sâbıka üzre kerîmelerini aña tezvîc eyleyüp mişâk-ı mevşûk üzre otuz bin filorîyi teslîm eyledi.

Beyt:

Belkîs-i zemân-râ be-Süleymân dâd-end

Bisyâr zer ü sîm-i ferāvân dâd-end³²⁵

Zîkr olınan [65] tahmîn sa'dînüñ iktirânından iki bin baht-ı uĥter-i ferĥunde tâli'-i tulû' eyledi. **Şi'r:**

Mehî geşt ez-ufĥ tâli' ki pîş-i tâli' -i sa'd-eş

Kemer çün tû 'amân pest-est ĥurşîd-i cihânâ-râ³²⁶

³²³ Padişahın gözüne girdi ve Allah'ın istediği gibi oldu

³²⁴ Çok büyük paralar kazanmayı başarmış. Yüzü kırmızı altın gibi parlıyordu.

³²⁵ Çağın Belkîs'ini Süleyman'a verdiler. Çok miktarda altın ve gümüşler verdiler.

³²⁶ Baht ufkundan bir ay doğdu, ki onun mesut bahtıyla kıyaslarken dünyayı aydınlatan güneş onun karşısında utanıyor.

Bunlaruñ her birinüñ aḥvāl-i ferah-āmālī inşā'a'llāhu te'ālā maḳāmında beyān olsa gerek. Mümā ileyh Şeyḫ Meḫemmed Cezerī ḫazretleri Timur Ḥān ile Māverā'ü'n-nehr'e varduḳdan soñra emīr Timur velīme-i 'azīme eyleyüp me'āşir-i 'aşā'ir-i beşer rüz-ı ḫaşr gibi anda ḫaşr olduḳlarında

Nazm :

Sitāde ehl-i ḫıdmet ber-ser-pā
Nedīmān-ı süḫan şod meclis ārā
Ḥaramān her taraf şed māh pāre
Füzün der-ḫüsn ez-māh u sitāre³²⁷

Şerā' it-i zavābıt-ı ādāb-ı meclis ifā olunmaḳ için cānib-i peymeni zümre-i 'ulemā-yı yemīn-i intimāya ve cānib-i yesārīni fırḫa-i ümerā-yı yesār-ı ihtivāya ta'yīn eyledi. Bu velīme-i celilü'l-i'tibārda yemīn ü yesārda 'ulemādan ve 'ümerādan her kişi maḫallinde iclās olup ḫalāt-ı muḫtaziye üzre taḳdīm-i mā-bihi't-taḳdīm ve te'ḫīr-i mā-bihi't-te'ḫīr olunduḳda Şeyḫ Meḫemmed Cezerī Seyyid-i Şerīf'den ki ol zemānda Semerḫand'da müderris bulunmuş idi. Andan taḳdīm ü taşdır olındı. **Mışrā' :**

Leḫü's-şadrü ḫaḫan leḫü'l-ḫadrü 'izzen³²⁸

Bu vaz'-ı nā-maḫallüñ şudūrından soñra Emīr Timur'a su'āl olup fāzılān-ı mezkūrān şeref-i ḫaseb ü nesebde mütesāviyān iken terciḫ-i bilā-müreccih ḫacc idüp "Anı niçün taḳdīm eyledüñ?" diyü i'tirāz olunduḳda cevāb virüp 'urūs-ı maḳāl bedī'ü'l-cemāli bu yüzden āreste vü pīrāste eyledükde Şeyḫ Cezerī ḡavāmız-ı kitābu'llāhdan ve 'asā'ir-i sünnet-i rasūlden istişkāl eyledüḡi muḫāl-i müşkilede ḫilāl-i müşkilāt olan rasūl-i ekrem *şalla'llāhu 'aleyhi vesellem* ḫazretlerinden istimdād idüp ḫall-i eşkāl ve def'-i i'zāl iltimās ider. Bu muḫābeledede cenāb-ı risālet-nişāb daḫı şavāb-ı intişāb ışdār idüp mümā ileyhüñ deyācīr-i şükük u şübbehātını nübüvvetüñ envār-ı sātī' asıyla def' ü ref' iderler. **Şi'r:**

Çerāḡ efrüz-ed ez-nūr-ı nübüvvet
Meded yā bed zi-rūh-ı ḫatm-i mürsel³²⁹

³²⁷ *Hizmetçileri hazır bulundurmuş. Sözdaşlar meclisi süslemişler. Ay gibi güzeller her tarafa yürümekte. Güzellikte aydan ve yıldızdan daha güzel.*

³²⁸ *Başköşe onundur takdir de izzet olarak hakkıdır.*

³²⁹ *Nübüvvet ışığından aydınlanmış, Peygamberin ruhundan destek almış.*

Bu sebebden ol maḳūle fāzıl-ı celilü'l-fezâ' ilüñ taḳdîmini münâsib fehm idüp añı senden taḳdîm ü tafzîl eyledüm diyü Seyyid Şerîf ḫâzretleri cânibine ' arz-ı ma' zeret eyledi. Mü'ellif-i Şaḳâ'ik bu ḳazıyyeye ḳıssa-i âtiyyeyi tanzîr idüp şöyle naḳl eyledi ki Emîr Timur'ıñ meclisinde Sa' de'd-dîn Taftâzânî ile Seyyid Şerîf ḫâzretleri bir gün cem' olup taḫrîk-i silsile-i kelâm eyledüklerinde el-kelâm baḫrû'l-kelâm feḫvâsınca isti'âre-i tab'ıyyeye müte'allıḳ mübâḫaḫeye şurû' eylediler. Meclis-i mezkûrda iltikâ eyleyen buḫrân-ı zâḫirân-ı merḳûmân ki maşdüḳınca *merace'l-baḫrayni yelteḳiyân*³³⁰ dur. Emvâc-ı evvâc-ı ḫarekât-ı fikriyyeleri telâṭum u terâküm idüp ikisi teşâdüm eylediler. Bu mâ-beynde cedâvil-i baḫş ü cedel temevvüc idüp ol iki lücce-i ' ummân-ı fezâ' ilüñ dil-i deryâ-bârından lisân-i ' azbü'l-beyân ve zebân-ı raḫbu'l-lisânlarıyla *yaḫrücü minḫüma'l-lü'lü'î ve'l-mercân*³³¹ feḫvâsınca bî-nihâye cevâhir-i me'ânî olan eḫdâf-ı elfâz-ı meşânî-i şânî şudür u zuḫûr eyledi. Fâzılân-ı merḳûmânıñ biri milḫ-i ücâc ve biri ' azb-i firât olup ḳâbil-i imtizâc olmamaḡın ortalarında telḫ u şîrîn-i kelimât olup ḫiç birisine teşeffî-i şadr u iḳnâ' vü inḳâ' ḫâşıl olmadı. Âḫirü'l-emr mâ-beynlerinde vâḳı' olan münâza'ât u muḫâşamâtı ref' için aḫşâb-ı i' tizâlden Mevlânâ Nu' mânü'd-dîn-i Ḥavârzemî'yi ḫükm naşb eylediler. Ol ḫükm-i câmî'ü'l-ḫükm mi'yâr-ı re'y-i şaḫîḫü'l-l-yâr ile iki cânibüñ nuḳûd-ıkelimâtını naḳd idüp lisân-ı ma' del-i mîzân-ı inşâf ile vezn eyledükde Seyyid Şerîf'üñ maḳâlât-ı mühezzebe-i müzehhebesi terâzîsinden aḡmaḡın anuñ cânibine mâ'il olup Mevlânâ Sa' de'd-dîn'üñ kelâmından añı terciḫ ü tafzîl eyledi. Bu sebebden Emîr Timur daḡı mezkûruñ zât-ı fezâ'il-âyâtını Sa' de'd-dîn'den taḳdîm idüp meclisde taşdır eyledi. Bu huşuşda Emîr Timur ma' zeret semtine sâlik olup “Seyyid Şerîfî taḳdîm itmege sebep-i şeref-i sebebdür. Yoḡsa zât-ı şerîfinde olan fezâ'il ḫasebiyle tafzîl ü mezâyâ-yı ' ilmiyyesi cihetiyle mezîyetini tafzîl degildür.” diyü i' tizâr eyledi. Ḥattâ Mevlânâ ' Allâme-i Taftâzânî ḫâzretleri bu vaz' dan mehmûm u maḡmûm u maḫzûn u maḫtûn olup zemân-ı sehlde [66] semûm-ı ḡamûm u semûm-ı ḫümûm ile helâk oldı. **Nazm:**

Mî-dân-ke ' azîm derd nâk-em ze-ḡam-et

Pirâhen-i şabr çâk çâk-em ze-ḡam-et

Üftâde miyân-ı ḫûn u ḫâkem ze-ḡam-et

³³⁰ İki deniz birleşir (Rahman, 19.)

³³¹ İkisinden inci ve mercan çıkar (Rahman, 22.)

El-kıřřa be-tūluhā helāk-em ze-ğam-et³³²

Seyyid Şerif hazretleri *Şerh-i Miftāh* nām kitāb-ı müsteṭābınıñ dībācesinde “Āḥir ‘ömrümde Māverā’ü’n-nehr’e irtihāle mübtelā oldum.” didüginüñ aşlı oldur ki Emir Timur şeqāvet-i me’sūr mülk-i Şirāz’a istilā eyleyüp ḥalkuñ māl ü menāllerini ve eşbāb-ı eştāt-ı müteferriḳalarını şarşar-ı nehb ü ğāret ile berbād u perişān eyledükde

Mıřrā’ :

Dil ü cān merā tā-tārr-ı çeşm-et nehb ü ğāret kerd³³³

Mezkūruñ vūzerā-yı vizr-i intimāsından birisi ṭavr-ı ma’ hūdına muḥālif-i şalāḥ-ı ‘ibād u felāḥ-ı ‘ibāda sā’i olup Seyyid Şerif’üñ ḥaḳḳında istimān u istiḥlāş eyledi. Seyyid Şerif sāmī-mekān-ı sihām-ı zulmde ğayrılar ile müsāhim zann olunup tır-i ḥavādişe anı daḥı nişān-ı gümān itmesünler diyü gümān-ı rüstemden nişān viren ṭāḳ-ı bāb-ı devlet-i iyābında eṭvār-ı edvār-ı şehriyārān-ı ‘Acem üzre sehm-i imān ta’liḳ olındı. El-ḥaḳ bu sehm-i sa’ādet maḥallinde vāḳı’ olup maḥzende düşdi. **Mıřrā’ :**

Ü’ṭi’l-ḳavsü keff-i bārīhā³³⁴

Ahālī-i Şirāz’uñ muḥadderāt-ı muvaḳḳerāt-ı nisā vü benātı Seyyid-i Şerif’üñ evinde cem’ olup sāye-i devletinde tāb-ı āfitāb-ı zulm ü te’addiden ḥalāş oldılar. Vezir-i mezbūr Seyyid Şerif hazretlerinden bu ḥıdmet muḳābelesinde kendü ile bile göçüp Māverā’ü’n-nehr cāniblerine gitmegi iltimās eyledükde ol baḥr-ı zāḥir-i nehr-i sā’il gibi nehr-i sā’il itmeyüp vezir-i mūmā ileyhden gördüğü iḥsān muḳābelesinde Māverā’ü’n-nehr şavbına bile revāne oldı. **Şi’r :**

Güşāyī bend be-güşāy-end bā-tū

Ferūbendī ferūbend-end bā-tū

Çü seḳḳā āb-ı çeşme piş rized

Zi-çeşme ke-āb ḥırzed piş ḥız-et³³⁵

³³² Biliyorsun ki hasretinden büyük acılar içindeyim. Hasretinden sabır gömleğim paramparça olmuş Hasretinden kan ve topraklarda sürünüyorum. Kısaca senin hasretinden ölmek üzereyim.

³³³ Kalp ve yüreğimi senin güzel gözlerin çaldı.

³³⁴ İşini ehline ver.

³³⁵ Çözersen herkes de seninle çözer. Bağlarsan herkes de seninle bağlar. Sucu pınara su dökerse, pınardan da su çıkarsa ilk ona çıkar.

Mevlāna ‘Abdü’l-vācid bin Meḥemmed *rahmetu’llāhi te‘ālā rahmeten vāsı‘a*

Bilād-ı ‘Acem’den rihlet idüp diyār-ı Rüm’a geldükde Kütāhiyye’de Vācid Medresesi demekle ma‘rūf u meşhūr olan medresede müderris oldı. Dürüb-ı fezā’ıl-i zāhire-i bāhire ile şöhre-i afāk olan fuzalādan biri bir medreseye müderris olmağla ol medrese fāzıl-ı mesfūra nisbet olunmağ keşirü’l-vuqū‘dur. Bu sebebden ḥālen fi zemānına medrese-i mezkūre Mollā Vācid Medresesi diyü şöhret buldı. Mümā ileyh ‘ulūm-ı edebiyede ve fūnūn-ı şer‘iyye vü ‘aqliyyede bāri‘ u fā’ik olup ‘ilm-i ḥadīş ü tefsīrde fāzıl kimesne idi. *Niḳāye* nām metn-i metn-i tarz-ı ḥüsn-i üslūb-ı bedi‘ üzre şerḥ idüp ol derc-i ferā’id-i fevā’id-i fiḳhiyyede dūrer-i ğurer-i mesā’il mühime-i keşire derc eyledi. Sekiz yüz altı senesinüñ cemāziye’l-evvelinde şerḥ-i mezkūruñ tenmīḳu tensīḳından ferāğat eyleyüp mürsile-i kelāmı bend ü ‘aḳd-i merāmı ‘aḳd ol zemānda vāḳı‘ oldı. **Nazm:**

‘An külli lütfın fihi lafzın kāşifün

*Fī külli ma‘nen fihi ḥüsn-i bāhir*³³⁶

Mevlānā Meḥemmed Şāh Efendi ḥāzretleri ezberlesün diyü ‘ilm-i ustūr lābda manzūm bir kitāb-ı fezā’ıl-i mersūm ibdā‘ idüp evcāt-ı belāğat ve derecāt-ı berā‘ atūñ zirve-i ‘ulyā ve derece-i kuşvāsında bir risāle-i laḫife tanzīm eyledi. Mü’ellif-i Şaḳā’ik ol kitābı mevlānā-yı mezbūruñ ḥaṫṫıyla görmışdür ve bu maḥalde bu ma‘nāyı ifāza buyurmışdur. **Şi‘r:**

‘İbāret-eş heme çün āftāb u ṫurfe nerān

*Ke-na‘ş u pervīn der-āftāb şod peydā*³³⁷

Mevlānā ‘İzze’d-dīn ‘Abdü’l-latīf bin Melik *rahmetu’llāhi ‘aleyh*

Ol ‘izz-i dīn ü şeref-i dünyāya melekāt-ı melekiyye mevrūş olup kemālat-ı insāniyye anuñ nihādında nihāde idi. Vilāyet-i Aydın’da vālī olan ümerādan Aydınoğlı Mehmed Beg nām mīr vālā-maḳāma mu‘allim olup Tīre nām ḳaşabada olan mevlānā-yı mezbūre nisbet olınan medresede müderris oldı. Kāffe-i fūnūn ve cümle-i ‘ulūmda müşāreket-i ‘ilmiyyesi olup fazl-ı şāmil ve nīl-i ‘āmı var idi. Lākin vüfūr-ı mülāzemet ü zuḫūr-ı münādemet ile fūnūn-ı şer‘iyyeye-i fer‘iyyeye ihtisāş-ı tām taḫşīl idüp ğayrı fūnūndan [67] aña ziyāde ‘alāḳa eyledi. Ol deryā-yı bī-girān-ı ‘irfān ve baḫr-i zihār-ı fazl-ı iḳān *Mecma‘u’l-Baḫreyn* nām metn-i metn-i şerḥ idüp dūrer-i

³³⁶ Her bir güzellikte açıklayıcı bir lafız vardır. Her bir manada da göz kamaştırıcı bir güzellik.

³³⁷ İbaretleri güneş gibi nazik ve incedir. Pervin ve Naş yıldızı güneşte görüldüğü gibi.

ğurer-i ferā'id-i fevā'idi ecvāf-ı eşdāf-ı terākib-i bedī'ü'l-esālibden derc eyledi. Bu kitāb-ı berā'at-i meşmūl-i beyne'l-fuhūl maḳbūl olup diyār-ı Rūm'da nihāyet-i rağabāt-ı halkla mergūb oldı. Ve daḫı'ālem-i Rabbānī İmām Şāgānī ḫazretlerinūñ fenn-i ḫadīşde *Meşārīku'l-Envār* nām kitābını ve daḫı fenn-i uşūlde *Menārü'l-Envār* nām kitābını şerḫ eyleyüp envār-ı āşār-ı mışbāḫ pūr-ışbāḫ efkār-ı şāḫıbesiyle izāḫ-ı me'ānī-i bedī'ü'l-beyān-ı eḫādīş eyledi. Medāris-i meşārīḫ u meğarībde mütemekkin olan aşḫāb-ı istifāza istizā'e eylesünler diyü meşābīḫ-i ifādesinūñ levāmi'-i sātī'asıyla tenvīr-i 'ulūm idüp şumū'-ı cumū'-ı talebeden çok çerāğ uyardı. **Şi'r:**

Re'y-i münīr-et efrūḫt şem' ü çerāğ-ı bisyār
Mihr-i sipehr-i faẓl-et kerde cihan fūrūzan

İn lafz u ān me'ānī bes dikleş-est ü delīr
Bī-ḫadr būde dilhā çün zūlf-i ca'd-i ḫübān³³⁸

Ḥuşuşān *Meşārīḫ* şerḫinde şerḫ-i beyāndan ḫāric nukāt-ı laḫıfe irād eyleyüp fevā'id-i bī-şümār ifāde eyledi ve daḫı 'ilm-i taşavvufda ma'ārif-i sūfiyye-i müteşerri' ayı ḫāvī bir kitāb te'lif eyledi ki mevlānā-yı mezbūruñ 'irfān-i rabbānīden ḫazz-ı 'aẓim ve sehm-i cesīmi olduğına şāhid oldı. Ol kāmīl-i mülk-i nihāduñ bir ḫarındaşı ḫā'ife-i ḡayr-ı ḫā'ife-i ḫurūfiyyenūñ eḫābil-i bāḫıla ve ekāzīb-i 'ātılasına firīfte olup ol gürūh-ı mekrūhuñ re'is-i pūr-telbisi olan Faẓlu'llāḫ Tebrīzī'nūñ aşḫābından idi. Lākin mevlānā-yı mūmā ileyh anlaruñ te'vīlāt-ı bī-ma'nā ve temşilāt-ı mālā ya'nīlerini işgā itmeyüp mefāsīd-i i'tikādiyātından bir mādde de aña mütāba'at u muḫāva'at ve şerī'at-ı şerī'atdan anuñ izlāliyle mūmāne'at u mūrāca'at itmedi. Zāḫir-i ḫālede egerçe uḫuvvet muḫtezāsınca müteẓāyīḫan-ı mütelāzemān olup şir ü şekker gibi imtizāc itmişler idi ve lākin bāḫınlarında iḫtilāf meşreb olup milḫ-i ücāc ve 'azb-i firāt gibi teḫābül-i teẓād olduğı muḫarrer idi.

Tezyīl: Mūmā ileyh *Viḫāye* nām kitāb-ı müsteḫāba oḫlu Mevlānā Meḫemmed'ūñ şerḫinden ḡayrı bir şerḫ-i laḫif te'lif eyledi. Dībācesinde bu minvāl üzre başt-ı kelām eyledi ki “Ca'fer nām oḫlum *Viḫāye*'yi benden oḫduḫda bu şerḫi tasnīf itmege bedā' u şurū' itdügümde baña imrāz-ı cismāniyye ḫücūm idüp itmām-ı merāmda ḫül-

³³⁸ *Aydın fikirlerin, mum ve ışıkları yaktı. Faziletinin gökyüzündeki güneşi tüm dünyayı aydınlatmış. Bu laf ve o anlamlar oldukça sevimli ve çekicidir. Güzellerin kıvrık saçları gibi yürekler bu konuda korkusuzdur.*

i zemān ve mekş-i tavīl iktizā eyledi. Bi'l-āḥere 'ināyet-i bārī yāri kıllup emed-i medīdden şoñra maķşūd vücūd buldı. Bu kitāba mü'ellif-i Şaķā'ik zafer buldı.”

Mevlānā Meḥemmed bin 'Abdü'l-latīf ibni Melik *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Hidāye-i bī-bidāye-i rabbāniyye ve 'ināye-i bī-gāye-i sübhāniyye mevlānā-yı mezbūruñ ḳarīn-i ḥālī olup 'ilm-i furū' da olan mütündan metn-i *Vikāye*'yi 'ibārāt-ı vāziḥa ve kelimāt-ı şāriḥa ile nihāyet-i leṭāfet üzre şerḥ eyledi. Zıkr olınan kitābdan ğayrı *Ravzatü'l-Mütteḳin* ismiyle müsem mā bir kitāb daḫı ihtirā' idüp ol ravzada *Eşmār-ı Eşcār-ı Lahūtiyye*'yi derc eyledi.

Tezyīl: Mümā ileyh şuhūr-ı mübāreke ve eyyām-ı mübārekenüñ fezā'ilini beyān şadedinde *Zaḥru'l-Ābidīn* adlu 'Arabī bir risāle taşnīf eyledi ve daḫı ol kitābda naşīḥat bābında altı yüz miḳdārı ebyāt-ı 'Arabıyye irād eyledi.

Abdü'l-Mecīd bin 'Abdü'l-latīf bin Melik

Zıkr olınan kimesnelerüñ aḳrabasındandır. Ḳur'ān-ı 'azīmüñ ve furḳān-ı kerīmüñ lügāt-ı 'Arabıyyesini beyān için Türkī bir risāle ibda' u ihtirā' eyledi. Bu kişi Şaķā'ik'de meşṫūr ve muḥarrer degildür ve lākin bu kimesne ol lügati müṭāla'a idüp dībācesinde mü'ellifi kendü nāmına vech-i meşrūḫüzre ta'yīn etmegın müşārünileyh 'Abdü'l-mecīd Ḥadā'ik'de irād olındı.

Mevlānā ve Evvelenā Şeyh 'Abdu'r-raḥman bin Meḥemmed 'Alī bin Aḫmed *rahmetu'llāhi te'ālā*

Meşrebde Bisṫāmī ve mezhebde Ḥanefī idi. Mevlid-i aşlīsı Anṫakiyye olup vücūd-ı şerīfi anda zuhūra geldi. 'İlm-i ḥadıṣ ve 'ilm-i tefsīr ve 'ilm-i fiḫda 'irfān ü itḳānı nihāyetde ve tevārīḫ ü ḥavāş-ı ḥurūfa [68] vuḳūfi ve itṫılā' i ḡāyetde idi. 'İlm-i vefḳ ve teksīr ü cıfrde yed-i ṫülāsı olup zurūf-ı ḥurūf-ı mevāhib-i rahmāniyye olan ḥurūfuñ ḥavāşıyla taşarrufāt-ı bedī' aya vāşıl ve esmā'u'llāha iştiḡāl ile te'sīrāt-ı şanı' aya nā'il oldı. Ḥuşuş-ı mezbūra müte'alliḳ vāḳı'āt-ı sāniḥa-i 'acībe ve ḫikāyāt-ı vāḳı' a-i ğarībesi bī-nihāyedür. Bu maķūle tavīlū'z-zeyl olan nesneyi irād itmege mecāl muḥāl olup bu kitāb-ı müsteṫāb aña taḥammül itmedügi sebebden iḫtişār iḫtiyār olındı. 'Acāyib-i 'ulūm-ı ğarībeye kemāl-i raḡbetinden ğarā'ib-i fūnūn-ı 'acībeye mālīk bir sālīk ele getürmek ḳaşdına şafāyih-ı ṫül ve'arz-ı'arzda tek ü pūy idüp 'umūmen

bilād-ı Şāmiyye ve bilād-ı Ğarbiyye'ye ve Kāhire-i MıŖ'a dāhil oldu. Memālik-i mezkūrenūñ fużalā-yı fezā' il-ārāsına vāŖıl olup Ŗeref-i ĥıdmetleriyle müŖerref olmağın kendinūñ kaŖārā-yı meţālib ü me'āribine nā'il olup vuŖūli maķŖad-ı aķŖā olan meķāŖıd-i 'ulyāsına zafer buldı. Maĥmiyye-i Burusa'da Mevlānā Ŗemse'd-dīn Fenārī ile muŖāĥabet-i 'ilmiyye idüp anuñ enfās-ı müteberrikesinden 'ulūm-ı keŖire istifāde eyledi. 'İlm-i cıfr ve 'ilm-i fıķhda ve 'ilm-i tevārīĥ ve ĥavāŖ-ı esmā'u'llāhda taŖānīf-i maŖnū'a-i matbu'ası devā'ir-i pūr-kār pūr-kār-ı güftārdan bīrūn ve iŖāret-i benān-ıbeyāndan fūzūndur. **Ŗi'r:**

Felā yetenāhī 'addehū keyfe yaĥŖirū

*Bī-taķrīr-i meddāĥin ve taĥrīr-i kātibin*³³⁹

Cümle-i muŖannefātınūñ ecilli ve ecmeli *El-fevāyihū'l-Müskiyyeti Fī'l-Fevātiĥi'l-Mekkiyye* nām kitābıdır. Yüzden ziyāde 'ulūm anda münderic olup nesā'im-i Ŗemā'im-i kelimāt-ı tayyibe-i müskiyyetü'l-feveĥāt 'anberiyetü'l-nefeĥātı müstenŖikān-ı revāyih-ı fevāyih-ı fezā'ilūñ dimāğını ta'ĥir ü tenĥir eyledi. **Ŗi'r:**

Heme çü safĥa-i kāfūr meŖķ kerde be-müŖķ

Heme çü berg-i semen 'acem ber-zede zi-'abīr

Nehāde silsilehā ez-sevād ber-nüķre

KeŖide gerden-i rüz-ı sepīd der-zencīr³⁴⁰

Ve daĥı Ŗemsü'l-āfāķ fi 'ilmi'l-ĥurūf vālā-vifāķ-ı tām 'adīmü'l-'adīl mefkudü'n-naẖīr bir kitāb-ı dil-peẖiri daĥı vardur ki envār-ı aŖārından kemer-āhān peyğüle-i neĥūset ve tārik-i niŖinān kenc-i felāket mānend necm-i hidāyet anuñla ihtidā iderler. Ĥazīz-i mezelletde ĥalmıŖ nice zavallu felek-zedeler ol Ŗems-i āfāķda meŖtūr u muĥarrer olan ĥavāŖ-ı Ŗanı'ayı 'amele getürmekle evc-i sa'ādete vāŖıl olup yemen-i baĥt u Ŗeref-i tāli'le Ŗeref-i siyādete ve zirve-i sa'ādete 'urūc ider. **Ŗi'r:**

Tebüddü ve 'alā feleki'l-iclāli ve'd-düveli

*MiŖkat-i iķbālihi kāl-encümi'z-zehri*³⁴¹

El-ĥaķ ol kitāb-ı müŖķin-i niķāb u mu'ciz-niŖābuñ merāyā-yı elfāzında 'ämme-i ĥalāyīķa nāfi'-i mezāyā-yı ĥavāŖ-ı 'acībe ve ĥavāŖ-ı mezāyā-yı ĝarībe mündericdür.

³³⁹ Sayısının sınırı yok nasıl sınırlansın bir meddahın beyanı bir katibin yazısıyla.

³⁴⁰ Kāfūr sayfāsı gibi misk olmaya çalmıŖ. Çiçek yaprağı gibi amberden bir Ŗeyler çalmıŖ. Bilimi ile gümüşleri zincirlemiŖ. Beyaz günün boynuna zincir bağlamıŖ.

³⁴¹ Gökyüzlerin ĥürmetine bakın. İķbalının ışığı altın gibi yıldızlardır.

Ol nihrîr tahrîr itdügi muşannefâtuñ meţâvî-i fehâvîsinde müvedda‘ olan nukât-ı hamîde ve leţâ‘if-i sedîdenüñ aşl-ı cezîlî şaḥîḥ olup te‘yîdât-ı Rabbâniyye ve ilhâmât-ı Yezdâniyye‘ye qarîn ü rehîn olmağın ol ‘umde-i ‘ulemânuñ mü‘ellefâtına i‘timâd olunup zıkr itdügi kelimât-ı sâtı‘asına ḥüsn-i zann lâzımdur. Mevlânâ-yı müşârün ileyh bî-mişl-i ḥüsn-i ḥaţta mâlik olup kemâl-i ḥüsn ü leţâfet ve nihâyet-i itḳân üzre kitâbete dest-res buldı. Mü‘ellif-i Şaḳâ‘iḳ anuñ ekşer-i mü‘ellefâtına kendü ḥaţtıyla zafer bulmağın ḥüsn-i sevâd-ı midâdı ḥaḳḳında ḥüsn-i şehâdet eyledi.

Şi‘r:

Hest der-dîde-i men ḥüb-ter ez-rüz-ı sepîd
Rüy-ı ḥarfî ki be-nük-i ḳalem-et geşt siyâḥ³⁴²

Maḥrüse-i Burusa’nuñ ahâlî-i e‘âlîsi ile istinbâs itmegin tavaţtun idüp anda vefât eyledi. Maḥrüse-i mezbûrede iḳâmetlerini Ba‘zı ebyâtında zıkr eylemegin te‘yîd-i merâm ve te‘kîd-i maḳâm için ol beyt-i bî-naẓîr bu maḥallde tahrîr olındı. **Beyt:**

*Faḳîr-i ğarîb âti‘r-rûma zâ‘iren
De‘â‘ abdurrahmânü‘l-müḳîmü bî-bürsete³⁴³*

Tezyîl: Mümâ ileyh pîrlük ‘âlemine vâşıl olup sinn-i şerîfi altmışdan mütecâviz olduğı ḥâlde hicret-i nebeviyyenüñ sekiz yüz kırk dört senesinde *Fevâyıḥ-ı Müskiyye*‘yi te‘lif idüp anda yüz kırk beş ‘aded ‘ulüm derc eyledi. Ol kitâb-ı müstetâbuñ seksen beşinci bâbında sekiz yüz beş senesinden târîḥ-i merḳûme degin te‘lif itdügi kütüb-i mu‘teberenüñ esmâsını beyân idüp ol bâbda cümlesini ‘add eyledi. Bu kitâb-ı bedî‘ü‘t-tahrîr itmâm-ı peẓîr olmayup gerçi mâḥ-ı nev gibi nâḳış u nâ-temâmdur. Ammâ kemâl-i cemâl-i bedî‘iyle bedr-i kâmil gibi mükemmel olup ğâyet-i ḥüsn ü berâ‘atiyle [69] maḥbûbü‘l-ḳulûbdür. Aşḥâb-ı inẓâr-ı ‘âliyye arasında engüşt-nümâ olup menzûr-ı merğûbdur. **Ḳıṭ‘a:**

Ân kitâb-eş ki çü şems-i âfâḳ
Bûd raḥşande der-faẓl u kemâl
Nâ-tamam-est eger çün meh-i nev
Der-kemâl-est velî ḥüsn ü cemâl³⁴⁴

³⁴² Benim gözümde beyaz günden daha güzeldir. O harfler ki kaleminin ucu ile siyahlaşmış.

³⁴³ Yabancı bir fakir Rumeli‘ye ziyaretçi olarak gelmiş Bursa‘da ikamet eden Abdurrahman.

³⁴⁴ O kitap ki gökyüzünün güneşi gibi Fazilet ve kemalin ışığıdır. Yeni ay gibi tam değil. Ancak güzellik açısından tamdır.

Mevlānā ‘Alā’a’ d-dīn Rūmī *rahmetu’llāhī te‘ālā ‘aleyh rahmeten vāsı’a*

Ol fāzıl-ı ‘aliyyü’l-fāzıl hadīdü’ṭ-tab‘ sedīdü’z-zihni kavıyyü’l-mübāheṣe naḳıyyü’l-müṭāla‘ aidi. **Şi‘r:**

Ve ḳadril-‘ilmi minhü fi irtifā‘in

*Ve emrü’l-fāzlı minhü fi intizāmın*³⁴⁵

Meşāhīr-i cemāhīr-i ‘ulemā ve şanādīd-i mesānīd-i fużalādan maḫhar-ı ma‘ārif-i Rabbānī ‘allāme-i Taftāzānī ve maşdar-ı ‘ulūm-ı cāvidānī Seyyid Şerīf Cürċānī ḫāzretlerinüñ derslerine ḫāzır ve mübāheşelerine şāhid ü nāzır oldı. Bu taḳrīble fāzılān-ı mezkūrāndan Ba‘zı mevāḳı‘-ı müşķilede esvele-i mu‘azzala aḫz idüp anuñ yanınca ecvibesini zabṭ eyledi. Emāşil-i efāzıl-ı zemāneden muşāḫabet itdügi kimesneleri irġām u ifḫām için ol su‘ālleri irād idüp ilzām u içcām itmek meslegine sālīk oldı. **Şi‘r:**

Bī-keḷām-ı lev enne’d-dehra sem‘an

*Māle min ḫüsnihi ile’l-işġā’ı*³⁴⁶

Bu ṭarīḳla beḳā‘-ı ‘arīz arz-i ārızi güşt-i güzār idüp Ḳāhīre-i Mışır’a dāḫil olduġda ol diyāruñ fużalāsını ol esvele-i i‘cāz-āşārıyla ta‘cīz eyleyüp anları şa‘āb-ı şu‘āb-ı maġlūbiyyete ilcā vü ilġā eyledi. Mümā ileyhüñ fūnūn-ı müteferriḳa-i mütedāvilede esvele-i ġamzeyi müştēmil bir risālesi var idi. Mü‘ellif-i Şaḳā’iḳ ol risāleye kendü cedd-i pākinüñ ḫaṭṭ-ı şerīfiyle zafer buldı.

Tezyil: Mevlānā ‘Alā’a’ d-dīn yedi yüz elli altı senesinde vücūda gelüp taḫşil-i ‘ilm ve tekmiḷ-ı kemālāt eyledükden şoñra bilād-ı ‘Acem’e varup kibār-ı efāzıldan aḫz-ı ‘ulūm eyledi. Sekiz yüz yigirmi sekiz senesinde Ḳāhīre-i Mışır’a dāḫil olup eşrefiyye-i cedīdede müderris olduġdan şoñra sekiz yüz yigirmi ṭoḳuz senesinde ol diyārdan ḳıḳup ḫac eyledi. Ba‘dehu büm-ı Rūm’a varup birkaç gün tek ü pūy eyledükden şoñra sekiz yüz otuz dört senesinde yine Ḳāhīre’ye rücū‘ eyledi. Mışır-ı merḳūmda meclis-i ḫadīse ḫāzır olup eşnā-yı baḫş u ḫadīşde lisānından tā sezā saḫn şudūr eylemegin ol muḳābeledē mücāzāt olınmaġdan ḫavf idüp baḫrdan Rūm şavbına ‘avdet eyledi. Sekiz yüz otuz ṭoḳuz tārīḫinde tekrar Mışır’a varup mecālīs-i ‘ilmde Ba‘zı ‘ulemānuñ tīr-i keḷāmıyla ḳulūbına ṭoḳınup ol Mışır’uñ mevālīsini lisān-ı

³⁴⁵ *İlmin kadri onunla yükselmekte, cömertlik işi onunla düzelmede.*

³⁴⁶ *Eğer zaman işitecek olsa idi. Güzelliği karşısında kulak kesilirdi.*

ḥadīdü'l-beyānıyla mecrūḥu'l-ḥāṭır eyledi. Ba' dehu müddet-i medīd ḥaste olup şeref-i şeref-i şihḥat u 'āfiyete müşerref olduğda bir gün seririnden düşüp rütbe-i idrākden sākıṭ oldu. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz kırık bir senesinde Kāhire-i Mısr'da Şām-ı 'ademe revāne olup ka' be-i ceberūta lebbeyk-i güyān-ı revān oldu. Bu tezyīl Şuyūṭī'nün *Ṭabaḳāt-ı Nuḥāt*'ında meşūrdur. Ṭabaḳāt-ı Nuḥāt'da silsile-i nesebleri 'Alī bin Muşliḥü'd-dīn Mūsā bin İbrāhīm eş-Şeyḥ 'Ala'a'd-dīn er-Rūmī el-Ḥanefī diyü muḳayyeddür.

'Ārif-i Bi'llāh Şeyḥ Fahre'd-dīn Rūmī *rahmetu'llāhī te'ālā*

Mudurnı nām kaşabada tavaṭṭun eyledi. Ol faḥr-ı ḥıyār-ı aḥyār imām-ı hümām aḥyār-ı 'alā'ıḳ-i ḥalā'ıḳ ü 'avā'ıḳi ḥalkdan munḳaṭı' bir müteverri' ü müteşerri' kimesne idi. Emr-i vera' u taḳvāda ḥadden ziyāde ittiḳā eyleyüp “Selef-i sālifin-i 'ibādetde ücret mekrūhdur.” diyü zāhib olmağın ücretle imāmet eyleyenlere ihtiyāten iḳtidā itmez idi. **Şi'r:**

Feleyse şebihün lisseddeyni rā'ı
*Ve leyse nazirühü li's-şer'ı ḥāmi*³⁴⁷

'Ulūm-ı şer' iyye-i fer' iyyeden küllī behredār olup bedāyi'-i 'ilm-i fıḳḥı muḥiṭ-i ḥāvī olanlar arasında ḳısm-ı ekmel ve ḥazḫ-i eşmele mālīk idi. Ānā-yı revāḥ ve eṭrāf-ı şabāḥda müdāvemmet olacaḫ ed' iyye-i me'sūre ve de'avāt-ı mebrūre beyānında bir kitāb-ı laṭif te'lif idüp ol kitābda kendinün bera'āt ü ḥazāḳatına delālet ider. Mebāḥiṣ-i daḳıḳa-i raḳıḳa ve leṭā'if-i enīḳa-i eşiḳa tazmīn eyledi *ḳaddesa'llāhü te'ālā sırriḥü'l-'azīz*. Mervīdür ki merḥūmuñ mezārı Sulṭān Yıldırım Bāyezīd Ḥān Mudurnı'da binā itdüğü cāmī'nün ḳapısınıñ ḳurbındadır ve şehriñ maḥkemesi anuñ muḳābelesindedür. Yatduğı yirden ehl-i şer' üñ dīde-i bānī şer' atüñ nigāḥ-bānıdır. Ol diyārda meşhūru müte' ārifdür ki ḳuzāt-ı ḥümāt-ı şer' -i muṭaḫḫar [70]

Mevlānā Şeyḥ Ramazān *rahmetu'llāhü'l-melikü'l-mennān*

Evvel-i 'aşruñ' ulemāsından mebānī-i 'ulūmı telemmüz idüp uşul-i fūnūn-ı mütedāvileyi te'sīs eyledi. Ḥudā-yı veliyyü'l-kifāye ve celiyyü'l-vikāyenün şems-i hüdāya-i bī-nihāyesi sāyesinde 'ilm-i furū'a intisāb-ı iktisāb idüp ekmel-i 'ulemā-yı Ḥanefiyye oldu. Mevlānā-yı mezbūrı merḥūm Sulṭān Yıldırım Bāyezīd Ḥān ḳāḍi-

³⁴⁷ Onun gibi dini muhafaza edecek yoktur. Şeriatı himaye etme konusunda eşi benzeri yoktur.

‘asker naşb eyleyüp ‘asākir-i nuşret-i me’şerūñ zimām-ı aḥkām-ı şer‘iyye-i fer‘iyyesini dest-i taşarrufına tefvīz eyledi. İcrā-yı dīn-i izhār itmekde tekāsıl itse kuvvet-i rūḥāniyyetiyle aña gūşmāl idüp ‘ālem-i bātından zarar irgürür idi. **Mışrā’**:

*Leḥū’t-taşdīrū ve’t-takdīmū ḥaḳḳan*³⁴⁸

Raḥmetu’llāhi te‘ālā ‘aleyh. İcrā-yı dīn ezhar itmekde tekāsıl itse kuvveti rūḥāniyyetiyle aña kü şemāl idüp ‘ālem-i bātından zarar ir görür idi.

Mevlānā Aḥmedī *raḥmetu’llāhi te‘ālā ‘aleyh*

Aşlı vilāyet-i Germiyān’dandur. Mu‘āsır olduğı fużalādan ta‘allüm ü telemmūz idüp tekml-i melekāt-ı zāt maḥmūdū’ş-şifāt eyledükden şoñra diyār-ı Mışr’a ‘azīmet eyledi. Mevlānā Aḥmedī Mevlānā Fenārī ile ve Hācī Paşa ile Qāhire-i Mışr’da bir gün üçü meşāyih-i şūfiyyeden bir ‘ārif-i esrār-ı esmār-ı gaybiyye-i lā-raybiyyenūñ nüzhet-serā-yı ḥalvetine dāḥil olup istikmāl-i kemāl ve istiḥşāl-i ḥüsn-i ḥāl için du‘ā istimdād eylediler. Şeyḥ ḥazretleri bunların āyine-i aḥvāl-i ferḥunde-me’allerine nazār eyleyüp Mevlānā Aḥmedī’ye ḥiṭāben Mışrā’-ı kelāmı bu bābdan fetḥ eyledi ki muṭṭali-i ‘ömr-i nāzeninūñden maḳta‘ına degin ḥāme-i bedāyi‘-i nekkāruñ ğarīḳ-i biḥār-ı efkār şanāyi‘-i āşār ve māni‘-i nuḳūş-ı iş‘ār-ı bedāyi‘-i iş‘ār olup cenāb-ı ni‘me’l-me’ābuñ şan‘at-ı şī’rde ferd-i kāmıl ve baḥr-ı vāfir-i şāmil olur. Cümle-i ezmān ki muḥsināt-ı bedī‘iyye ile pīrāste efkār u ḥayālāta şarf idüp muḳaṭṭa‘āt-ı evḳātını bu vech üzre taḳṭī‘ idersin ve daḥı Hācī Paşa ḥazretlerine nazār idüp ḳānūn-ı kelāma bu perdeden āġāz eyledi ki Ba‘zı ‘ārīza sebebiyle ‘ilm-i ṭıbbūñ ölümlüsü olup müddet-i ‘ömründe anuñ taḥşīli derdine müptelā olursan bu sevdā süveydā-yı ḳalbūñde merkūz olup ḳānūn-ı şifāüzre anı teshīl ü tekml bābında eczā-yı vücūdunı i‘dām u izā‘at ve müfredāt-ı i‘mārını ifnā vü imātet idersin. Ba‘dehu Mevlānā Fenārī’ye müteveccih olup fātiḥa-i müddet-i ‘ömründen ḥātımeğe varıncaya degin tevzīḥ-i uşul-i meşrū‘ ve menḳül utelviḥ ve tenḳih-i furū‘-ı mesmū‘ ve ma‘ḳül eyleyüp kemālāt-ı ilmiyye vü ‘ameliyyeyi ḥāvī ve melekāt-ı şuveriyye-i ma‘neviyyeyi cāmī‘ olursun. Senūñ şān-ı sa‘ādet-nişānuñ devlet-i dāreyn ve ‘izzet-i neş’eteyni iḥtivā eylemek muḳarrerdür diyü ḥatm-i kelām ve itmām-ı merām eyledi.

Şī’r:

İnne’l-hilāle izā ra’eyte nümühün

³⁴⁸ Öncülük ve öncelik onundur gerçekten .

*Eyķante en seyekūnū bedren kāmilen*³⁴⁹

Fi'l-vākı şeyh-i mezbūr verā-yı estār-ı ğaybdan serveş-i ilhām-ı Rabbānī'nūñ lisānından terceme itdüği kelām-ı fā'ik vākı' hāle muṭābık ve nüşā-i taķdīre muvāfık oldu. Bu üç fāzılıñ aĥvālleri *el-ķālū* 'alā mācerā maẓmūnı üzre tefe'ül olındüği gibi vuķū' buldı. Mevlānā Aĥmedī diyār-ı Mışr'dan vaṭan-ı aşıl ve mevlid-i cezīlesine 'avded eyledükde Germiyānoğlı ile muşāḥabet idüp aña ḥ'āce oldu. Mīr-i mezbūr eş'ār u ebyāta rāğıb olmağın Mevlānā Aĥmedī daĥı ol semte ḥadden ziyāde rağbet eyledi. Ba' dehu merḥūm Sultān Yıldırım Bāyezīd Ḥān evlād-ı emcādından Süleymān Çelebi ile ķarīn olup şi' re ḥüsn-i iltifātı dā' iyesiyle nām-ı şerīflerine *İskender-nāme* nām meşnevī kitābı nazm idüp anuñ içinde 'ilm-i hendeseden ve 'ilm-i ḥikmet ve 'ilm-i ṭıbdan çok nesne derc eyledi. Mīr-i mezbūruñ nāmına bīḥad u bī-şümār ķaşā'id-i nāmdār ve eş'ār-i i' cāz-ı şi'ār nazm idüp mükemmel dīvān tertīb eyledi. Bu maṭla' āb-dārānuñ netāyic-i efķārındandır. **Maṭla'** :

Fikreyle mebdē' ūñ neredendür nedür me'ād
Hem geldüğinden iş bu maķāma nedür murād

Ve daĥı ol kitābdan bu iki beyti ķarīn-i ķabül olupbeyne'l-fuḥūl maķbūldür. **Şi'r:**

Ḥār-peştūñ ḥār şaķlar cānını
Ner-i milk döker semūruñ ķānını
Fırşatında düşmene viren emān
Ķayd-ı fā gibi olısar bī-gümān

Ve daĥı 'ilm-i ṭıbdan mesā'il-i ķānūn-ı şifāyı şāmil Türkī bir risāle nazm eyleyüp enfās-ı 'iseviyyetiyle ķānūn-ı ḥükmi [71] iḥyā eyledi. Ol şeh-zāde-i āzādenūñ ḥuzūr-ı 'ālīlerinde şi'r taķrībiyle teķarrüb-i tām ḥāşıl idüp kemāl-i cāh u celāl ve nihāyet-i ḥaşmet ü iclāle vāşıl u nā'il oldu. **Beyt:**

Beyān-ı ḥaşmet ü cāh-eş be-şerh ne-āyed ez-ān
Güvāh-ı ḥişmet-i ü bā-hemīn ifāzāt-ı üst³⁵⁰

Fāzıl-ı mezbūruñ nevādir-i leṭā'ifindendür ki Emīr Timur bed-fercām diyār-ı Rūm'a geldükde mevlānā-yı mūmā ileyhūñ muşāḥebetinden zevķ idüp şīrīn ü şekkerin kelimātından lezzet almağın anuñla şīr ü şekker gibiimtizāc idüp ḥarīm-i ḥarem-i

³⁴⁹ *Hilalin gelişmesini görürsün, tam bir bedir olacağına inanırsın.*

³⁵⁰ *Haşmet ve makamı sözle beyan edilemez zira. Onun haşmetini sadece feyizleri anlatabilir.*

muhteremlerine mahrem idindi. Bu eşnâda bir gün Emîr Timur ile hamâma varup leṭâ'if ü zarâ'if söylenmeğe āgâz olunduḡda emîr-i mezbûr Mevlânâ Aḡmedî'ye ḡitâb eyledi ki “Ḥuẓẓâr-ı meclisden her kişinüñ ḡaḡḡında bir bahâ biçüp nuḡûd-ı aḡvâl ve ‘arûz-ıâmâline göre kıymet beyân eyle ki miḡdârumuz ma‘lûm olup her birimiz ne ḡumaş idüḡümüz bilelûm, ammâ bu ortada artıḡ eksük söylenmeyüp taḡvîm-i şaḡîḡ-i şarîḡ ile taḡdîme râzî olalum.” diyü mülâtefe eyledi. Mevlânâ Aḡmedî her kişinüñ ser-tâ-pâ aḡvâline nâzır olup herkesüñ ḡadr-i bahâsına göre bir miḡdâr bahâ taḡdîm itmekde alup virmekde ve kesüp biçmekde iken Emîr Timur bu eksüklü bî-aşḡâb-ı meclisden ‘add idüp artırmayup “Beni daḡı bu ortada taḡdîm eylesünüz.” deyicek Mevlânâ Aḡmedî aña seksen aḡça kıymet ta‘yîn eyledi. Mîr-i mezbûr mevlânâ-yı mezkûra bu ḡuşuşda ‘adl üzere taḡdîm itmeyüp “Sen benim kıymetimi bilmedüñ. Burada eksük söyledüñ, yalunuz benim âzârum seksen aḡça deger.” diyü münâḡaşa eyledi. Mevlânâ Aḡmedî Emîr Timur’dan alınmayup tîz bâzârı bu vech üzere cevâb virdi ki “Benüm kıymet beyân itdüḡüm senüñ âzâruñdur. Yoḡsa zât-ı şerîfüñ sevḡ-i sultânide bir mangıra degmedüḡi muḡarrerdür.” didi. Emîr-i müşârün ileyh bu laṭîfe-i laṭîfeden ḡâyetle ḡazz idüp hamâmda bulunan cümle-i girân-nümâya esbâbını aña iḡsân eyledi *revveḡu’llâhi te‘âlâ rûḡahü.*

Tezyîl: Mevlânâ İbni ‘Arab Şâḡ Mevlânâ Aḡmedî’yi ‘*Uḡudü’n-Naşıḡa* nâm kitabında vaşf idüp anuñ ḡaḡḡında böyle baş-i kelâm eyledi ki kelimât-i şerîfesi lezzetde ibni nebâtenüñ kelimâtına mu‘âdil ü mümâşil olup neş’esi kemâl-i zarâfet üzere idi. *İskender-nâme* nâm kitabından ḡayrı muşannefât-ı ‘adide-i güzidesi vardur. ḡaşıde-i şarşarî ki ḡurûf-ı hicâ‘adedince yigirmi ṡokuz beytdür ve her beyti eksüksüz ḡurûf-ı hicânüñ cümlesini mutaḡammındur. Ol ḡaşıdeyi taḡḡikât-i müfide-i nâfi‘a ve tetḡikât-ı sûtüde-i câmi‘a ile şerḡ eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz on beş senesinüñ evâḡirinde seksen yaşından geḡmiş iken Amasiyye’de vefât eyledi *raḡmetu’llâhi te‘âlâ ‘aleyh.*

‘Âlim-i ‘Âmil-i Fâzıl-ı Kâmil Şeyḡ Bedre’d-dîn Maḡmûd bin İsrâ’îl ‘Abdü’l-‘azîzü’s-Şehîr-bân bin Ḳâḡî Simavna *ce’alehu’llâhu ḡarînen bil ḡufrân ve’l-meyenne fî dâri’n-na’im ve’l-cenneh*³⁵¹

³⁵¹ Allah onu baḡışlanmaya nail kılsın nimetler yurdunda ve cennette

Ecdād-ı ‘izāmı āl-i Selçük’uñ vüzerāsından olup vālid-i mācidi Sulṭān ‘Alā’a’d-dīn Selçükī’nüñ qarındaşı oğlu idi. Selāṭin-i āl-i ‘Oṣmān’dan Ğāzī ḥüdāvendigāruñ zemān-ı salṭanatında bilād-ı Rūmiye’den Simavna nām ḳal’a-i mezkūruñ babasınıñ elinde fetḥ oldu. Zāt-ı şerīf-i şeref-şi‘ārında ri‘āyet-i bārize-i ḥākāniyye isti‘dādı ve ‘ināyet-i vāfire-i sulṭāniyye istihḳākı olduğı sebebden mevlānā-yı mūmā ileyh ol diyārda mīr ü vālī olduğundan ğayrı ḳāḍī daḥı naşb olındı. **Mıṣrā’** :

Ve mā neltehü beşeri bimā setennā lehü³⁵²

Ol cāmi‘-i merāsım-i tiğ ü ḳalem sālifü’z-zıkr pādişāh-ı cezilü’n-ni‘am zemānında vech-i meşrūḥ üzre sa‘ādet-i riyāsetin ile müstes‘id iken merḥūm Şeyḫ Bedre’d-dīn vüçüda geldi. **Şi‘r**:

Ber-āsmān-ı büzürgi hilāl ez-tü tāft
Be-büstān-ı me‘ālī güli zi-nev beşküft³⁵³

Mūmā ileyh ‘ālem-i icmālde ve rüz-ı ezel-i āzālde kendinüñ şaḥa’if-i aḥvālındemestūr u muḥarrer olan müktesebāt-ı insāniyyeyi istiktāb itmenüñ zemānı geldükde vālidinden oḳuyup yazmağa başlayup anuñ himem-i ‘ulyāsı berekātında Ḳur’ān-ı ‘azimi ḥıfz eyledi. Mebānī-i ‘ulūmı Mevlānā Şāhidī’den ve fenn-i şarf u naḥvi Mevlānā Yūsuf’dan telemmüz eyledükden soñra babasınıñ ‘ammī-zādesi Mevlānā Mü’eyyed bin ‘Abdu’l-mü’mīn ile diyār-ı [72] Mıṣr’a rıḥlet eyledi. Maḳarr-i evliyā ve müstaḳar-ı etḳiyā olan Ḳonya nām şehrde. **Şi‘r**:

Ḥüster ez-cennet-est etṛāf-eş
Berter ez-aḥter-est erkān-eş
Ḥāsed-i nevbahār-ı revza-yı ü
Reşk-i cinās-et ‘adan-i botsān-eş³⁵⁴

Mevlānā Fazlu’llāh’uñ telāmizesinden Feyzü’llāh nām fāzıldan ba‘zı ‘ulūm-ı ‘ilm-i naḥvi dört ay miḳdārı taḥşil üzre oldu. Mevlānā Feyzü’llāh vefāt eyledükde diyār-ı Mıṣr’a varup Seyyid Şerīf Cürcānī ile be-ṭarīḳu’ş-şirket Mübārek Şāh Mantıḳī’den ta‘allüm ü telemmüz eyledi. Merḥūm-ı merḳūm Şeyḫ Bedre’d-dīn Mübārek Şāh’la ḥac idüp Mekke-i müşerrefede Şeyḫ Zeyla‘i ḥāzretinden oḳuduḳdan soñra girü

³⁵² Ulaşabildiğin şey, ulaşacağın şeyden haber veriyor.

³⁵³ Yüceliğin göklerinde yeni çıkmış ay misali parladı. Anlam bahçesinde yeniden bir çiçek belirdi.

³⁵⁴ Etrafi cennetten daha hoştur. Makamı yıldızlardan daha üstündür. Onun bahçesini bahar kıskanıyor. Cennet bostanını kıskanıyor.

Ḳāhire-i Mıṣr'a gelüp Şeyḫ Ekmel ḫazretlerinüñ maḫfel-i fezā'il-i ḫāfil ve meclis-i ma'ārif-i kāfillerinde Seyyid Şerif ile taḫsīl-i 'ulūm-ı 'āliyye ve tekmīl-i fūnūn-ı sāmīyye eyledi. **Meşnevî:**

‘İlm bāl-est mürğ-i cānet-rā
Ber-sipher-i ü burd revānet-rā
‘İlm dil-rā be-cāy-ı cān bāşed
Ser-i bī-‘ilm bed-gümān bāşed³⁵⁵

Bu eşnāda diyār-ı Mıṣr'uñ melik-i melek-ārāve melik-ārāsı Sulṭān Ferec bin Sulṭān Berḳūḫ Mevlānā Bedre'd-dīn'den okuyup ba'zı nesne ta'allūm ü telemmüz eyledi. İttifāken Şeyḫ ḫazretlerine cezbe-i ilāhiyye istilā idüp mirāt-ı tecelliyāt olan derūn-ı şafā-şifātında fuyūzāt-ı ḳudsiyye ve küşūfāt-ı ünsiyye mütecellī olduḳda müşā'id-i ebrāra şu'ūd için diyār-ı Mıṣr'da Seyyid Ḥüseyn Aḫlāṭī ḫazretlerinüñ kenef-i terbiyyet ve ḫümā-yı ḫimāyetine ilticā eyledi. Mezkūr-ı mebrūruñ ḫidmetinde bir miḳdār rüzgār-ı taḫşil-i ṭarīḳat ve tekmīl-i ḫaḳīḳat eyledükden soñra mūmā ileyh aña icazet virüp irşād ü is'ad için Tebriz'e irsāl eyledi. **Naẓm:**

Cehdī bekün ki bā-dil-i gümrāh ḫ'ış-rā
Der ḫalka-i irādet-i ehl-i dil āverī³⁵⁶

Mervīdür ki Mīr Timur nuḫūset-i mekşūr vilāyet-i Tebriz'e geldükde meclis-i ḫümāyūnında beyne'l-'ulemā bir mebhāşda münāza'a vü muḫāşama vāḳı' olup ḫiçbir cānibden ḫaddinüñ cevāb-ı nişāne-i şıdḳ u şavābe vāşıl olmamağın ol maḫal münḫal olmadı. Ḥuzzār-ı meclisden Cezerī ḫazretleri Şeyḫ Bedre'd-dīn celilü'l-ı'tibār ve cezilü'l-iḫtibārı zıkr idüp ifā-yı ikā-yı ḫaḳ ve imḫā-yı inḫā-yı bāṭıl itmek için ol fayşal-ı rabbānī ḫüḳm ihtiyār olunmaḳ münāsibdür diyü sevḳ itmegın Mīr Timur ol fāzılı fāşıl ta'yīn eyledi. Mevlānā mūmā ileyh iki ḫaşmuñ ḫal ü 'aḳd itdükleririşte-i mübāḫeşeyi ḳat' idüp faşl-ı ḫuşūmet ve ḳat'-i nizā' eyledi. **Şi'r:**

*Televtü 'ale't-ṭüde'l-eşemmi kelāmühü
Femālün ile'l-işgā'i min külli cānibin³⁵⁷*

³⁵⁵ Bilim, can kuşuna kanattır. Ruhunu bilim gökyüzüne götürür. Bilim, yüreğın canı gibidir. Bilimsiz akıl kuşucu olur.

³⁵⁶ Bir gayret göster ve bu gümrāh yüreğini gönül erbâbının ortamına getir.

³⁵⁷ Burnu havada olan taşa sözünü okudum. Her yandan dinlemeye akın etti.

Cümle-i ‘ulemā ol hükümün hükmine rāzī olup fazlına i‘tirāf ve baħr-ı meziyyetinden i‘tirāfeyledükleri sebebden MİR-i Timur aña ‘izāz u i‘zām idüp bî-ħad iħsān eyledi.

Şi‘r:

Şārat rūbā‘ il-arzī fi eyyāmihī

Ma‘mūretü’l-eṭrāfi ve’l-ircā’

Fāzat iyād-ı min yediyhī ‘ale’l-verā

Feyzen kefezi’l-mezeneti’l-vekfā³⁵⁸

Ol bedr-i semā-yı şuhūd ve mühr-i sipihr-i su‘ūd ya‘nī Şeyh Maħmūd ħazretleri meṭālī‘-i meṭāmiħ-i ħissiyyenün cümlesinden el çeküp Bedlīs nām şehre andan diyār-ı Mışr’a varup nesķ-i sābık üzre Şeyh Hüseyn Aħlāṭī’nün şeref-i şöħbetleriyle müşerref iken merħüm Şeyh Aħlāṭī vefāt idüp yirine Şeyh Bedre’d-dīn iclās eyledi. Altı ay seccāde-i irşāda cülūs eyledükden soñra maħrüse-i Ĥaleb’e gelüp andan Konya şehrini ve Tīre şehrini teşrīf eyledi. **Mışrā‘:**

Biķūdūmikūm teşerrefe’l-ekvān³⁵⁹

Rivāyet olunur ki baħr-i sefid içre vāķı‘ olan Cezā’ir’den Sākız nām cezāire’nün re’īsi nesīm-i besīm-i ‘ināyet-i ezeliyye ve şabā-yı şafā-yı hidāyet-i evveliyyenün tenessüminden istişmām-ı ṭayyib-i nūkhet-i imān eyleyüp şamīm-i ḳalbden müselmān olmağı taşmīm eylemegin Şeyh Bedre’d-dīn ħazretlerini kendü yanına da‘vet eyledi. Şeyh daħı Cezāire-i mezkūreye varup ol sālīk-i mesālīk-i ihtidāya iltikā’ eyledükde Şeyhün şeref-i telķini berekātında anuñ devħa-i lisānı zülāl-i kelime-i ṭayyibeden sīrāb u reyyān ve ğonca-i ḳalbi şükufte ve ħandān olup şeyh ħazretlerine irādet getürdiler. Cezāire-i mezkūreden maħrüse-i Edrene’ye varup vālideyninün ikisini daħı ħayātında bulup anlaruñ ile mülākāt eylediler. Rivāyet olunur ki Sulṭān Yıldırım Bāyezīd-ı sa‘īdün evlād-ı ‘izāmından Mūsā [73] Çelebi Rūm ili ‘askeriyle Edrene’de tasalluṭın eyledükde Şeyh Bedre’d-dīn ħazretlerini ḳāḏī-‘asker idindi. Merħüm Çelebi Sulṭān Meħemmed Ĥān dimekle ma‘rūf olan pādişāh-ı maġfīret-medār ‘asker-i seyl-i reftār ile *ke-kat‘ in mine’l-leyl ve def‘ in mine’s-seyf³⁶⁰* Edrene cāniblerini yıķayup Mūsā Çelebi’nün üzerine hücum eyledükde mūmā ileyh muķāvemem idemeyüp Rūm illerine firār eyledi. Pādişāh ħazretleri Mūsā Çelebi’nün

³⁵⁸ Yeryüzünün günleri bereketli geçmeye başladı. Etrafını imar edip ümit verdi. Ellerin arasında verâ taşı. Taşı öyle taşı ki kifâyet oldu.

³⁵⁹ Sizin gelişinizle kainatlar şereflenir.

³⁶⁰ Gecedeki kesitler gibi selin sürüklenmesi gibi

Şamokov taraflarında ardından yitişüp katl eyledükden sonra Şeyh hazretlerini ehl-i 'ıyāliyle İznik'de habs idüp ayda bin akça harçluk ta'yin eyledi. Şeyh hazretleri bir gün fırsatla hapseden firar idüp kuyūdāt-ı müteferrikeyi tefriş eyledükde emir İsfendiyār'a varup hasb-i hālini beyān eyledükden sonra Tātār vilāyetine gitmek isterem diyü müşāvere-kinān istizān eyledi. *La şavābe ma' terki'l-muşāvere*³⁶¹ mīr-i mesfūr Selātīn-i 'Oşmāniyye'den havfindan aña icāzet vermeyüp Zağra vilāyetine gitmege sevķ eyledi. Merhūm Şeyh Hān Bedre'd-dīn hazretleri bu re'y-i sedid üzre Zağra'ya varduğda yanına bī-nihāye ehibbā vü eşdikā cem' olup her biri bunuñ ri'āyetinde hasebü'l-mağdūr sa'y-i mevfūr eyleyüp ziyāfet tarīķıyla ni'am-ı nā-mütenāhī bezl eylediler. Ba'zı müfsid şeyh hazretlerine hased idüp saltanat sevdāsındadır diyü Sultān Mehemmed Hān mağfiret-medāra gamz eyledükleri ecluden emr-i pādīşāhı ile ahz olunup Mevlānā Haydar 'Acemī'nüñ iftāsıyla seyr-zede şulb olındı. Mezkūr-ı mebrūr hāl-i hayātında cenāb-ı rabbü'l-erbābuñ boynı bağlu kulu olup her huşūşda ribķa-i rızā'u'llāha boyun virdüğü sebebden dār-ı dünyāda ve dār-ı āhiretde 'ulüvv-i şān ve semüvv-i mekān hāşıl itmiş idi. Bu ma'nā-yı imā için şulb olunup irtifā' hāline işāret için ber-dār oldı. **Bejt:**

Ayağı yirmi başar zülfine ber-dār olanuñ
Zevķ-i sevķ ile virür cān u seri döne döne

Müddet-i 'ömrinde hābl-i metīn-i şer' -i Muḥammediyye teşebbüş üzre olduğı ecluden anuñ mi'rācı berdārluğ olup hāttime-i hālde ḥazīz-i nāsūtdan evcāt-ı lāhūta 'urūc eyledi. **Mışrā'**:

*Leyse fi'd-dāri ğayr-i nā-diyār*³⁶²

Hālen mezār-ı şerīfi ol diyārda medār-ı sığār u kibār olup mercī' -i 'ālemiyān oldı. Mümā ileyh kendinüñ teşānif-i bedī' asından fenn-i fiķhda *Leṭā'ifü'l-İşāre* nām metn-i metīn ve *Teshīl* nām şerḥ-i rezīn u reşīni İznik'de maḥbūs iken tenmīķ u tensīķ eyledi ve dağı *Cāmi'ü'l-Füşūlīn* nām kitāb-ı berā'at-nişāb ve 'ilm-i şarfda metn-i maķşūduñ şurūḥından '*Unķūdū'l-Cevāhir* adlu kitāb-ı müsteṭāb anuñ muşannefātındandır. **Şi'r:**

Ān name ki cami' -i füşül er best

³⁶¹ İstişarenin terk edilmesi ile doğruluğā ulaşılmaz.

³⁶² Evde ev sahibi dışında kimse yoktur.

Taḥṣīl-i üṣūl-i fiḫ-rā ḥoş sebeb-est³⁶³

Ve ‘ilm-i taşavvufda *Meserretü'l-Kulüb* ve *Vāridāt* nām iki kitāb-ı‘ icāz-āyāt anuñ vāridātındandır. Mervīdür ki Seyyid Cürċānī ḥāzretleri ol fāzıl-ı refi‘ ü’l-cenāb ve münī‘ ü’l-melik meḥā’il-i fezā’ilini zıkr idüp medḥ-i belīğ ile medḥ ider idi *ce‘ale’llāhü maḳāmeḥü kā ismihi maḥmūdenve merāmūhü meşhūden*.³⁶⁴

Tezyil: İbni ‘Arab-şāh ki Yıldırım Bāyezīd Ḥān’uñ evlād-ı kirāmına nice müddet ḥvāce olmuşdur. ‘*Aḳūdü’n-Naşıḥa* nām kitābında İbni Ḳāḍī Simavna ile Emīr İsfendiyār’uñ meclisinde cem‘ olup ṭarafeynden aḥvālümüzi biribirimize taḳrīr itdügümüzde mūmā ileyh “Benüm şāḥib-i *Hidāye*’ye bin ṭoḳsan ‘aded ğayr-ı mücāb su’ālüm vardır didi.” diyü naḳl eyledi ve daḥı sekiz yüz yigirmi senesinde şulb olup emvāl-i metrūkesi veresesine ‘iṭā olındı diyü ta‘yīn eyledi. Menḳūldür ki şeyḫ ḥāzretleri siyāset maḥalline varduḳda “Baña bir sehl-i zemān imān virüñ āb-dest alup iki rek‘at namāz kılayum.” diyü icāzet alup edā-yı merām eyledükden soñra kibār-ı meşāyih ‘ādeti üzre bedenünden münselih olup cesedi meyyit gibi sākıṭ oldı. Merḥūmuñ cesedini emr-i şer‘-i şerīfi birini bulsun diyü maḥall-i me’mūrda şulb eylediler ve daḥı İbni ‘Arab-şāh risāle-i mezkūrede tārīḫ-i vefātını “Sekiz yüz yigirmi senesinde oldı.” diyü ta‘yīn eyledi *Allāhü a‘lemü bi-ḥaḳıḳati’l-ḥāf*³⁶⁵.

Mevlānā Aḥmed bin Meḥemmed bin ‘Arab-şāh Ḥanefi ‘*afā rabbūhü’l-ḥafī lüṭfiḥu’l-ḥafī*³⁶⁶

Şām’dandır. Timur-leng maḥzūl-ı diyār-ı Şām’ı nehb ü ğāret eyledükde Semerḳand ṭaraflarına İbni ‘Arab-şāhı vālidesiyle ve birāderleriyle sürgün eyledükde diyār-ı Semerḳand’uñmeşāhir-i ‘ulemāsından Seyyid Şerīf Cürċānī ile ve Ḥvāce ‘Abdü’l-evvel ile ve Ḥvāce ‘Uşame’d-dīn ile ve Şeyḫ Şemse’d-dīn Cezerī ile muşāḥabet-i ‘ilmiyye idüp her birinüñ muşannefātını kendüden okuyup Cezerī ḥāzretlerinden ‘ulūm-ı ḥadīşi ve kırā’ati taḥṣīl ü tekmīl eyledi ve daḥı sekiz yıldan soñra deşt-i Ḳıpçaḳ’da İbni Bezzāzī’ye [74] mülākī olup dört yıl andan taḥṣīl-i ‘usūl ü furū‘ eyledi. Ba‘dehu diyār-ı Rūm’a gelüp Mollā Fenārī ile ve Mevlānā ‘Abdü’l-kerīm ile ve Mevlānā Burhāne’d-dīn ile muşāḥabet eyledi. Merḥūm Çelebi Sulṭān Meḥemmed

³⁶³ Tüm konuları kapsayan o yazı fıkıh usulünü öğrenmek için iyi bir sebeptir.

³⁶⁴ Allah mekanını ismi gibi yapsın. Makamını mahmut, meramını meşhut kılsın.

³⁶⁵ Hallerin hakikatini Allah bilir.

³⁶⁶ Gizli lutfuyla gizli bir şekilde Rabbi affetti.

Hān'ũn evlād-ı kirāmına h^vāce olup on yıl miqdārı bum-ı Rūm'da qarār eyledükden soñra sekiz yüz yigirmi beş senesinde vaṭanı Dımışk-ı Şām'a vāşıl oldı. Ol diyār-ı Kudūs-i şı'ārda te'lif ü taşnife meşgöl olup 'ilm-i ma'ānī ve 'ilm-i beyānda iki bin miqdārı ebyāt-ı laṭife ve uşul-i fiḫda beş bin miqdārı ebyāt-ı bedi' a nazm eyledi. Bu cümleden soñra ḥalkuñ tevārīḫe meyl ü rağbetini ziyāde fehmi itmegini Timur-lengi bed-şı'āruñ aḥbār-ı nā-aḫyārını ve eşrār-ı esrārını inşā idüp '*Acā'ibü'l-maḫdūr fi nevā'ib-i Timur* diyü tesmiye eyledi ve *Cāmi'ü'l-Hikāyāt* nām kitābı Fārisi'den Türkīye terceme idüp altı cild bir kitāb eyledi ve *Tefsīr-i Ebu'l-Lays*'i Türkīye terceme eyledi ve '*Unkūdü'n-Nasīha* nām 'Arabī risālesinde kendü aḫvāline müte'allik bu tefāşili ve nice nice menākıbı taḫrīr eyledi.

Mevlānā Hācī Paşa āmenehu'llahü te'āla mim mā yaḫāfū ve yaḫşī³⁶⁷

Mevlānā Hācī Paşa'nuñ mevlid-i aşlīsi vilāyet-i Aydın'dur. Zemān-ı taḫşil ve evān-ı tekmiilde Ḳāhire-i Mışr'da 'ulūm-ı 'aqliyyeyi Mübārek-Şāh Mantıḫi'nüñ berekāt-ı mantıḫi sebebiyle taḫşil eyledükden ğayrı Şeyḫ Ekmele'd-dīn ḫazretlerinüñ ḫıdmet-i şerīfelerinde Şeyḫ Bedre'd-dīn ile şerik olup kemālāt-ı 'ilmiyyeyi ma'an tekmiil eylediler. Hācī Paşa'ya bir marāz-ı hā'il 'āriz olup dik-i mevād-ı fāsīde āteş hücum-ı pür-hümüm ile ğaleyān eylemegini fāzıl-ı merḫūmuñ safrası bulanup ḫayātıyla imtizāca mecāl muḫāl olduĝun iz'ān eyledi. Bu sebebden 'ilm-i ṭıbbā iştigāle muḫtar olup bu fennüñ taḫşilini teshilüñ esbāb u'alāmetine şurū' eyledi. **Şı'r-i 'Arabī:**

E't-ṭıbbü sā'isü'l-ebdān

*Ve 'ilmün yezṭarrü ileyhi'l-insān*³⁶⁸

Āḫirü'l-emr ol 'ilm-i nāfi'üñ lübbüne vāşıl ve müfredāt-ı mesā'ilinüñ rūḫına nā'il olup kelimāt-ı rūḫ-ı efzāsı dem-i 'īsā nişān virdüĝi muḫarrer olıcaḫ mārīstān-ıMışr aña tefvīz olunup riyāset ü ṭebābet fāzıl-ı merḫūme sipāriş olındı. Ol ṭabīb-i kām-baḫş ve müdebbir-i rūḫ-ı efzādaḫı bu taḫrīble 'ilācāt-ı merzāya mübāşeret idüp ḫüsn-i tedbīr ile dārü's-şifā-yı ğaybdan nice ḫasteler iḫyā eyledi. Fenn-i ṭıbbā müte'allik lisān-ı Türkī'de *Teshīl* nām muḫtaşar-ı mu'teberi te'lif ü taşnif eyledi ve Aydınoĝlı Meḫammed Beg'üñ adına *Şifā* nām kitābını ibdā' u iḫtirā' eyledi. **Şı'r:**

Şod işāret-i 'üyün-ı ḫikmet-eş baḫr-i şifā

³⁶⁷ Allah onu, korkup çekindiği şeylerden korusun

³⁶⁸ Tıp bedenlerin temrenidir. Ancak insanın da muhtaç olduğu bir şeydir.

Şod beşâret-i kelâm-eş ‘ayn-i kânûn-ı necât³⁶⁹

Bu fenne iştiğâlınden muqaddem tavâli‘ -i Beyzâvî’ye bir şerh-i laţif te’lif idüp fenn-i merkûmda izhâr-ı yed-i beyzâ eyledi ve ‘allâme-i Râzî hazretlerinüñ *Şerh-i Meţâli‘* inuñ taşavvurât u taşdikâtına Seyyid Şerîf Cürçânî’den muqaddem havâşî taşşıye eyledi. Ol Seyyid-i sâdât-ı ‘ulemâ ve kudvet-i kâdât-ı fuzalâ hâşıye-i Meţâli‘de ba‘zı mevâzı‘da Mevlânâ Hâcî Paşa’yı hâme-i düz-bânı lisânından dilemişdür. Lâkin kendü zebân-ı pāk-i ratbu’l-beyânıyla fâzıl-ı merkûmuñ fezâ’il-i bâhire-i zâhiresine ve mehâmid-i zehıye-i behıyesine şehâdet idüp fazîlet-i tämme ve meziyyet-i ‘âmmesine müzekkî olmışdur.

Mevlânâ Şeyh Hâmid bin Mûsâ Kayşerî *rahmetu’llâhi ‘aleyh*

Mevlid-i aşıl-i cezîlleri Kayşeriyye’dür. ‘Ulûm-ı zâhire-i tãhire ve fûnûn-ı bâtına-i zâhire-i bâhireyi câmi‘ bir nâfi‘ kimesne idi. Kerâmât-ı‘aliyye ve maķâmât-ı seniyye şâhibi olan meşâyih-i müte’ahhırinüñ kibâr-ı kerâmet-âşârındandır ve ma‘ârif-i rûhâniyye ve leţâ’if-i rahmâniyyeye zafer-yâb olup fütühât-ı ğaybiyye ve füyûzât-ı lâ-raybiyyeye dest-res bulan evliyâ-yı müte’ellihînüñ ekâbir-i şeref-şî‘ârındandır. **Şi‘r:**

Seccâde-i şer‘ pîş-i ân pāk

Pîşânî-i hõd nihâde ber-hāk

Tesbîh zi-zıkr-i ân yegâne

Gerdide be-şek dâne dâne

Misvāk çü dide ez-lebeş kām

Câ kerde be-farķ-ı ehl-i İslâm³⁷⁰

[75] Maħrûse-i Burusa’da tavattun idüp arķasıyla ekmek şatar idi. Maħrûse-i mezkûrenüñ ahâlisi müşârün ileyh “Şeyhüñ ekmeginde bereket vardır. Anı almaķ ekmeklü bāzârdur.” diyü birbirinden müsâre‘at u mübâderet iderler idi. Merhûm Mevlânâ Şemse’d-din Fenârî Şeyh Hâmid hazretlerinüñ şeref-i muşâhabetiyle müşerref olup celâ’il-i fezâ’il-i nâfi‘asından müntefi‘ olmağın fażl-ı kemâline i‘tirâf

³⁶⁹ Hikmetinin gözlerinin işareti, şifa denizine döndü. Sözüñün işareti, kurtuluş yasasının ta kendisi oldu.

³⁷⁰ Şeriat seccadesi, o temiz insan karşısında alnını topraklara koymuş. O eşsiz insanın zikirleri sonucu gözyaşları tesbih tanelerine dönüşmüştür. Misvak onun ağız ile buluştuğundan beri İslam ehlinin başköşesinde yer almış.

ider idi. *Merhūmūn maġfūrūnleh* Sulṭān Yıldırım Bāyezīd Ḥān Ġāzī *innemā ye‘muru mesācida’llāhi men āmene bi’llāhi ve’l-yevmi’l-āḥir*³⁷¹ feḥvāsınca mi‘mār-ı hulūş-ı niyyet ve mühendis-i şıdķ-ı tevıyyetle maḥmiyye-i Burusa’da bir mevzı‘-ārām āsāde cāmi‘-i kebīr-i cāmi‘ ü’l-berekātı binā eyleyüp Şeyḫ ḥāzretlerinüñ anda va‘z u tezkīr itmesini iltimās eyledi. Merhūm Şeyḫ ḥāzretleri pādīşāh-ı maġfıret-şı‘āruñ mültemis ü müsted‘āsını qabūl idüp şerā’if-i evķāt ve leṭā’if-i sā‘ātda ṭarīķa-i va‘z üzre ifāza vü ifādeye iştıġāl eyledi. Meclis-i va‘zında rütbe-i i‘dāddan efzūn cemā‘at cem‘ olup ol şem‘-i cem‘üñ eṭrāfında enām-ı eyyām mānend-i ṭa’ifān-ı beyt-i ḥarām izdiḥām iderler idi. **Şi‘r:**

Be-her menzil ki gereded nūr-ı deh şem‘

Dü sed pervāne gereded gerd-i ü cem‘³⁷²

Kāffe-i ḥalā’ıķ-ı cenāb-i celīlū‘l-me’ābına iķbāl idüp meclis-i sa‘ādet-i celisine bu maķūle cem‘iyyet olduğundan perīşān-ı ḥāl ve müteşettitü’l-bāl olmuş idi. Derūn-ı tāb-nāki eştāt-ı esbāb-ı teferruķ-ı ḥāl ve teşettüt-i bāl ile ṭolmuş idi. Bu sebebden Akşaray nām qaşabaya irtihāl idüp kendüyi keşretten taḥlīş eyledi. **Şi‘r:**

Ber-ferāz-ı ṭārem-i vaḥdet zedem ḥargāh-ı üns

Tā meger kār-ı perīşān-em pezīred elti’ām³⁷³

Naķl olunur ki mūmā ileyh evā’il-i taḥşilde ṭarīķat-ı taşavvufı Dımışķ-ı Şām’da zāviye-i bā-yezīdiyye sākinlerinden ba‘zı meşāyiḫ-i kirāmdan aḥz eyledükden soñra Ḥ’āce ‘Alı-i Erdebīlī ḥāzretinden aḥz-ı ṭarīķat idüp şuveri bu ittişāl ile istiḥsāl-i ḥāl eyledi ve lākin bātında Üveysī ṭarīķında ‘ārif-i bi’llāh Bāyezīd-i Bisṭāmī’nüñ rūḫ-ı ‘azīzinden aḥz-ı ṭarīķat idüp sirren anuñ rūḫāniyyetinden istifāza eyledi. Mervīdür ki Ḥāzret-i Ḥızr ‘aleyhi’s-selāmıla muşāḥabet idüp esrār-ı esmār-ı ‘ilm-i ledünıyi andan aḥz eyledi. **Şi‘r:**

Zenedegi-i dil çü Mesīḫ ez-dem-eş

Sebze-i cān çün Ḥızr ez-maķdem-eş

Sīne-i Pākize-eş ez-kibr ü kīn

³⁷¹ Hiç kuşkusuz Allah’ın meşitlerini Allah’a ve ahiret gününe inananlar imar eder (Tevbe, 18.).

³⁷² Her evde ki on mumun ışığı yanarsa iki yüz kelebek oraya toplanır.

³⁷³ Birlik kafesinin üzerinde sevgi çadırı kurdum. Belki bu perişan durumum iyileşir.

Hokka-i pür-gevher-i 'ilm-ül-yakîn³⁷⁴

Mevlânâ 'İyâs'dan rivâyet olunur ki meşâyih-i kirâmuñ ekşerinde tarîk-i taşavvufda halel ü zelev vâkı' olup *li-küllî sârimin hefût ve li-küllî cevâdin kebût*³⁷⁵ muktezâsınca zellet vâkı' olmışdur ve lâkin Şeyh Hamîdü'd-dîn Kayşerî'den tarîk-i hağda bu veche mine'l-vücüh zellet-i kadem zühür itmemişdür. **Şi'r:**

Her ki-râ küş-eş ez-berâ-yı Hüdâ-st
Heme kâr-eş zi-ized âyed râst³⁷⁶

Şeyh hazretlerinüñ ehîbbâsından bir şüfi-i şâfi-i derünü iki kıt'a-i buç'a zirâ'at u hırâşet idüp bir kıt'asını nefsi için ta'yîn ve bir pâresini şeyh hazretleri için tebyîn eyledi. İttifâk şeyh hazretleri için zirâ'at olınan tarladan bir dâne nesne hâşıl olmayup każâ-yı ilâhî ile maşşül-i mezra'a hârmân mişâli berbâd olmuş idi ve lâkin kendü için hırâşet itdüğü buç'a nümâ nümâ olup anuñ mezra'a-i âmâli ögüp bitmiş idi *fi külli sünbületin mi'et-i habbe*³⁷⁷ fehvâsınca her sünbülenüñ maşşülü yüz dâneye yitmiş idi. İttifâkşeyh hazretleri bir tarîkla ol mezra'aların üstüne varup "Bu iki buç'anuñ kangusu bizimidür." diyü istikşâf-i hâl eyleyicek şüfi şeyhüñ tarlasında maşşül hâşıl olmaduğundan anı göstermege hîcâb idüp kendinüñ buç'asını "Bu sizindür." diyü irâ'et eyledi. **Nazm:**

Dürügi ki ü sülhâmiz şod
Beh ez-râstî-yi fitne-engîz şod³⁷⁸

Şeyh hazretleri bu kelâmuñ istimâ'ından mehmûm u mağmûm olup "Mezra'a-i dünyâdan eşmâr-ı eşcâr-ı âmâle dest-res bulmağberhür-dârluğ 'alâmetidegildir. Belki toğm-i günâhuñ kemâl-i nümüvv ü zühüründandır." didi. Merhûm şeyh hazretleri Aşsaray'da vefât idüp anda defn olındı mezâr-ı şerîfi 'âmme-i 'alemiyânuñ ortasında Yemen-i bereket ile ma'rûf u mezkûr ve muşâhid-i merâğda enbiyâ gibi meşhûrdur. **Şi'r:**

Ta'ir-i rûh-eş ki ezîn köhne dâm
Sidre-i neşîmen şed [76] ve tûbâ mağâm

³⁷⁴Hız. İsa'nın ölülere nefesiyle can vermesidir gönlümün yaşamı. Hızır'ın gelişi gibidir ruhumun tazeliği. Kin ve gururdan kalbinde iz yoktu. Bilgisi sayesinde mücevherlerle dolu kutu gibiydi.

³⁷⁵Her kesin (şey, kural) için bir yanılma (istisna) ve her cömertin (soylu atın) bir sürçmesi (hatası) vardır.

³⁷⁶Herkes Allah için çabalyorsa Allah tarafından işi rast gelir.

³⁷⁷Her bir başakta yüz tane olur (Bakara, 261.)

³⁷⁸Barışa neden olan yalan savaşa sebep olan doğrudan daha iyidir.

Bād be-ferhunde maḳarr-i müsteḳar
‘ İnde melīk şamed müktedir³⁷⁹

Mevlānā Şeyḫ Şemse’-d-dīn Meḫemmed bin ‘Alī Ḥüseynī Buḫārī ‘*aleyhi’r-raḫmetu’l-
melikū’l-bāri*

Ḥaḳā‘ iḳ-ıkitāb-ı müsteḳāb ve deḳā’iḳ-ı sünen-i seniyyeyi ḥā’iz ve levāyih-ı sevānih-ı ne’üt-ı sāmiyāt ve rumūz-ı kunūz-ı esmā vü şıfāta fā’iz kimesne idi. Mıḫbāh-ı şalāh-ı ḫāl ve çerāğ-ı ferāğ-ı bāl ile meşḳūt-ı nubūt-ı kübrādan iḳtibās-ı levāmi’-i envār-ı sātı’ a eyleyüp nūr-ı cezve-i cezbe-i ilāhiyyeye maḫzar idi. Bāşıra-i başiret ve dīde-i serireti kuḫl-ı mükāşefāt-ı celile ile mukeḫḫel olmağın cenāb-ı şeref-nişābı serā’ir-i ḫaṫā’ir-i ceberūt ve sevānih-i ḡarā’ib-i reğā’ib-i lāhūte vāḳıfbir ‘ārif ve ṫarīḳ-i taşavvufda ḳadem-i rāsih ve şebāt-ı şāmiḫa mālīk bir sālīk idi. **Şi’r:**

Ḳüṫb-i yaḳīn noḳṫa-i tevḫīd-i ū
Ḥil’at-ı dīn ḫırḳa-i tecrīd-i ū
Sırr-ı fenā-rā beh ez-ū kes ne-güft
Dürr-i beḳā-rā beh ez-ū kes ne-güft
Evvel ū āḫir-i her müntehi
Ze-āḫir-i ū ceyb-i temennā tühi³⁸⁰

Vilādetleri Buḫāra’da olup ‘ālem-i şabāda kerāmāt-i seniyye ve ḫavāriḳ-i ‘ādāt-ı behiyyesi şudūr u zuhūr eyledi. Ol diyāruñ meşāyih-i ‘izām ve evliyā-yı kirāmıyla mu’āşeret idüp maḳāmāt-ı ‘āliyāt ve derecāt-ı sāmiyāta nā’il olduğdan şoñra bilād-ı Rüm’a dāḫil olup maḫrüse-i Burusa’da tavattun eyledi. Şeyḫ Sadre’-d-dīn-i Ḳonevī ḫazretlerinüñ *Miftāhü’l-Ġayb* nām kitāb-ı ḫaḳā’ik-i ilmāmını kendü ḫaṫṫ-ı şerifiyle yazup Mevlānā Şemse’-d-dīn Fenārī’den oḳuduḳdan şoñra ol kitābuñ zahrına Mevlānā Fenārī ḫazretleri icāzet-nāme taḫrīr eyledi. Āyet-i i’cāz-ı āyet ve *el ḳaytü* ‘*aleyke meḫabbeten minī*³⁸¹ feḫvāsınca maḫabbet-i ilāhiyyeye maḫzar olan kimesne maḫbübü’l-ḳulūb olduğı muḳarrer olmağın maḫrüse-i mezkürenüñ ahālisi aña ḡāyetde maḫabbet eyleyüp Emīr Sultān diyü zıkr iderler idi. **Şi’r:**

³⁷⁹ O’nun ruhunun kuşu bu eski (köhne) tuzaktan (mekandan), Sidre’ye ve Tuba Makamına geçti. Makamı tuba gibidir. Hayırlı makamı istikrarlı olsun. Padişah nezdinde güçlü ve değerli olsun.

³⁸⁰ İnançım temeli onun tevhididir. Dinin cübbesi onun yalnızlığa sığınma elbisesidir. Fenalık sırrını onun gibi kimse güzel söylemedi. Hayatın incisini onun gibi kimse güzel alamadı. Her şeyin başı ve sonudur. Onun sonuna ulaşmak imkânsız.

³⁸¹ Ve senin üzerine kendimden bir sevgi indirdim (Taha, 39.).

*Ve izā eḥabbe 'llāhü yevmen 'abdehü
Elkâ 'aleyhi mühabbeten li'n-nâsi³⁸²*

Bu sebebden esâṭin-i selâṭin-i meşâyih-i 'uzâm arasında laḳab-ı mezkûr ile meşhûr olmuştur ve şîṭ ü şadâ-yı vilâyeti vilâyetlerde tolmıştır. **Mısrâ'** :

Bâ-şeyt-i velâyet-eş vilâyet pür şod³⁸³

Merḥûmün magfûrünleh ḥazretleri evlâd-ı emcâdıyla fâzıl-ı merḳûma kemâl-i ta' alluḳ ile 'alâḳa idüp mâ-beynlerinde ḥabl-i metîn irtibâṭ merbûṭ olmağın dürre-i yetîme-i kerîmesini aña tezvîc eyledi. Reşehât-i insâniyye-i nisâniyyenüñ ol şadef-i pâki teḳâturundan yetîme-i temîme-i salṭanat olmağa sezâ-vâr dürer-i gurer-i şâhvâr ya' nî evlâd-ı emcâd-ı büzürg-vâr zuhûr eyledi. **Şi'r**:

Dürî âmed ez-lücce-i baḥr-ı baḥt
Ki şod zîver-i tâc ü tezyîn-i taḥt

Birün âmed ez-kâneş ân la' l-i nâb
Ki pervered bahr-ı negîn âftab³⁸⁴

Selâṭin-i 'Osmâniyye Şeyḥ ḥazretlerinüñ kerâmât-ı çeşm-i zâhir-i beyn ile müşâhede idüp dîde-i beşâret-i dîde ile mu'âyeneten gördükleri eclden kemâl-i ta' zîm ile tekrîm iderler idi. Sefer-i hümâyûna ḳaşd u' azîmet eyleyüp kemer-i cezm ü ḥazm ile ḡazâ-yı ḡarrâ-yı zafer-ârâya bel baḡladuḳda ḳılıcı andan ḳuşanup du' âsın alurlar idi.

Nazm:

Yâft heme 'âlemyân kâm-ı ḥ'îş
Feyz-i du'ây-eş der-i ḥâcet güşüd
Ger neşüdî ü be-du'â destgîr
Maşlahat-ı ḥalk nedâred vücüd³⁸⁵

Mervîdür ki Timur Ḥân şekâvet-'unvân maḥmiyye-i Burusa'ya istîlâ idüp leşker-i cerrâr-ı Tâtâr ahâlî-i vilâyete envâ'-ı ḥaḳârete cür'et ve eşnâf-ı ḥasârete cesâret eyledüklerinde sığâr u kibâr ol ḡavş-i büzürg-vâra istigâşe idüp ol gurûh-ı mekrûhuñ

³⁸² Eḡer ki ḡünün birinde Allah kulunu sevdi üzerine insanlara sevgi indiriverdi.

³⁸³ Vilâyetinin şöhreti ile tüm vilâyet doldu.

³⁸⁴ Baht denizinin ortasından bir inci geldi. Taç ve tahtın süsü oldu. O değerli lal madeninden çıktı. Ki güneş onu taş olması için yetiştirmişti.

³⁸⁵ Tüm dünya muradına erdi. Duasının feyzi hacet kapılarını açtı. Eḡer o duası kabul görmezse demek ki halkın maslahatı var.

istidbārı için tazarru^ç u niyāz eylediler. Şeyh hazretleri ol müselmānlara Timur'ın ordusunda pālās libās giymiş bu maqūle hılye ile mütehallī haķır şuret derviş sîret bir na^ç-l-bend kimesne vardur. “Bizden aña selām idüp benüm için şimdiden soñra gitmenizi iltimās ider diyesiz.” didi. Ahālī-i Burusa Timur'ın ordusunda şahş-ı merķūmı bulup Emīr Sultān'ın selāmını ve kelāmını ol kimesneye işāl eyledükden soñra sem^ç-an ve tāt^ç-aten “İnşā'a'llāhü te'ālā yarın rihlet eyliyelüm.” diyü buyurdılar. Fi'l-vāķı^ç rüz-ı mesfūruñ irtesi Timur Hān 'askeriyle 'alā vechi'l-isti^ç cāl irtiḥāl eyleyenler hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz otuz üç senesinde Emīr Sultān vefāt idüp nidā-yı i^ç-cāz ve edā-yı irca^ç ı ile nefsi rażıyye-i marzıyyesi ḥiṭān-ı lāhūt ve miṭān-ı ceberūta [77] revāne oldı. **Şi^ç r:**

Giti ki neşimen-i zevāl-est
Āsūde deli der ū maḥal-est
Mātemkede-ist tîre vü teng
Der vey ne vefā ne bŷy vü ne reng³⁸⁶

Ḳabr-i şerifi merci^ç -i erbāb-ı münacāt ve melce-i aşḥāb-ı ḥacāt olup kāffe-i efrād insān eli hezālān-ı āşār-ı rŷḥāniyyetinden istifāde ŷzredür. Şu^ç-arā-yı sālifeden Mevlānā ve Evvelānā Merḥūm Aḥmed Paşa Emīr Sultān'ın haķķında bu tārīḥi buyurmışlardur. **Tārīḥ:**

İntikāl-i Emīr Sultān
Oldı tārīḥ-i intikāl-i emīr³⁸⁷

Tezyil: Kendüler nŷr baḥşidür. Babaları Seyyid 'Alī Buḥārī hazretleri H'āce İşḥaķ Hatalānī'den ol daḥı Seyyid 'Alā Hemedānī'den mücāzdu. Silsileleri birkaç vāsıta ile Necme'd-din Kübrā hazretlerine vāşıldur *rahimehumu'llāhi te'ālā*.

'Ārif-i Bi'llāh Şeyh Hācī Bayram Anḳaravī *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Çıbık Şuyı dimekle ma^ç-rŷf nihāruñ yanında Engŷri nām kaşabanuñ muzāfātından Şol-faşol nām ḳaryede vücūda geldi. 'Ulŷm-ı 'aķliyye ve fŷnŷn-ı şer^ç-iyyeye iştiḡāl-i tām ile meşḡŷl olup temehhŷr eyledükde 'ādāt-ı sādāt-ı 'ulemā ŷzre menāşıb-ı dŷnyeviyyeden Engŷri'de Melike Ḥatun binā itdŷgi Ḳara Medrese dimekle ma^ç-rŷf

³⁸⁶ İşbu dŷnya ki yıpranmanın yeridir. Burada huzur bulmak imkānsızdır. Karanlık ve dar bir mŷtsuzluk hanesidir. İçinde ne vefā ne koku ve ne renk var.

³⁸⁷ Emīr sultanın ölŷmŷ Sultanın ölŷm tarihi oldu.

medresede müderris oldu. Rûz-ı âzâlde debîr-i taqdîr-i tahrîr itdüğü muḳadderât-ı künye-i nüşha-ı ecmâlden ŝafḫa-i tafŝîle naḳl olunmaḳ lâzım olmağın mûmâ ileyhüñ defâtir-i aḫvâlinde muḫarrer olan desâtir-i a‘mâl zuhûra gelüp müderris iken müŝerri‘-i taşavvuf ve ṭarîḳ-i ḫaḳḳa şurû‘ u taṭarruḳ eyledi. **Nazm:**

Ez kütübḫâne ü kütüb bûgzeŝt

Sâkin-i ḫalvet-i inâbet geşt

Der maḳâmât-ı faḳr râsiḫ şod

Ḫâk rûb-ı der-i meŝâyıḫ ŝod³⁸⁸

Zemân-ı ferâgat ve âvân-ı terk-i ‘uzletde Ŝeyḫ Ḫâmid ḫazretlerinüñ ḫıdmetlerine vâşıl olup anuñ bereket-i ŝoḫbetiyle kemâlât-i melekiyye ve melekât-ı insâniyyeden ğâyet-i ğâyât-i ḳâŝıyye ve nihâyet-i nihâyât-ı na‘ıyyeye nâ‘il oldu. **Mışrâ‘:**

Tâ ğâyet-i ğâyât-ı kemâlât resîd³⁸⁹

Eṭvâr-ı edvâr-ı seyr-i sülûk ve a‘lâ-yı zirâ-yı menâzil ü maḳâmâta kemâ-yenbağî ‘ârif olup kerâmât-ı ‘ayâniyye vü ma‘neviyye aŝḫâbından idi. Enfâs-ı nefiseleri ve berekât-ı ŝoḫbetlerinüñ te‘şîr-i pür-ŝemîri sebebiyle cem‘-i keşîr ve cem‘-i ğâfir merâtib-i ‘âliyyeye vâşıl olup ser-çeşme-i vilâyetden nice yenâbi‘-i kerâmet tefeccür eyledi. Henüz şecere-i ruḫâniyyetinüñ ŝemerâtı zuhûr eyleyüp devḫa-i ṭarîḳınuñ ğusûn u fûnûnı günden güne ser-firâz olmaḳdadur. El-ḫaḳ zeyl-i ‘ıŝmetine yed-i tevbe vü inâbetiyle işâbet eyleyenlere devlet el virdüğü muḫarrer ve ol ser-tâc-ı evveliyânüñ tâciyla mütevvic olsunlar. Tâc-dârân-ı melek ü melekûtle hem-ser olduğı muḫaḳḳaḳdur. Ṭaraf-ı Ŝûfiyye’den ṭarîḳ-ı Bayramı bir câdde-i ḳavîme-i mustaḳîmedür ki aña sâlik olan vâdî ḫalâlete ugramayup ser-menzîl-i hidâyete mûntehî olması muḫarrerdür. Ṭâ‘ife-i Bayramiyye ‘ıyd-ı sa‘îd-i âḫirinde dârü‘n-na‘îm-i câvidânîniñ temettu‘ât-ı laṭîfesinden mütemetti‘ olup âlâ-yı vâlâ-yı mevâhib-i rahmâniyye ile ‘ıyd-ı viŝâle vâşıl olmaları muḫarrer fehmi olunur. Sulṭân Ḫâcî Bayram ḫazretleri ḳaŝaba-i mezkûrede vefât eyleyüp rûḫ-ı pür-fütûḫı berâziḫ-i nâsûtiyyeden menâzil-i lâḫütiyyeye nâ‘il ü mûkâŝefât-ı tecelliyât-ı ‘ıyd-ı viŝâle vâşıl oldu. Ol zemânda neyyir ü mezâr-ı şerîfi muḫarrer-i icâbet-i da‘vât ve müstefir-i isticâbete ḫâcât olup mülteşim-i mülte‘îm enâm oldu. **Şî‘r:**

³⁸⁸ *Kıtap ve kütüphaneden geçti. Tövbe köşesine yerleşti. Fakirliğe azmetti. Şeyhlerin kapısının önünü temizlemeye başladı.*

³⁸⁹ *Olgunluğun sonunun sonuna ulaştı.*

Pîr-i ezrek pûş-ı gerdûn der-mezâr-eş yek mürîd
Hâdim-i hindûy şeb der-i hânkâh-eş yek gülâm³⁹⁰

Tezyîl: Sîkât-ı aşhâb-ı tarîkatden menkûldür ki Şeyh Hâmid Kayserî hazretleri Şeyh Şücâ'-i Karamanî'ye "Engürî'de Hâcî Bayram adlu bir müderris vardır. Añı da' vet eyle gelsün." diyü gönderdi. Şeyh Şücâ'-i merhûm dañı Engürî'ye varup Hâcî Bayramî Medresesi'nde ders dir iken bulup Şeyh Hâmid tarafından da' vet eyledükde Hâcî Bayram "Da' vete icâbet lâzımdur." diyü kalkup Kayserîye'ye varup Şeyh ile mülâkî olduklarında Şeyh Hâmid Hâcî Bayram'a 'ulemâ-yı zâhirüñ mevtâsınıñ merâtibini ve erbâb-ı bâtınıñ mevtâsınıñ merâtibini gösterüp "Kağsı muhtaruñ olursa añı ihtiyâr eyle." didi. Hâcî Bayram Sultân aşhâb-ı bâtınıñ hâllerini rif' atde ve kendülerini sa'âdetde görmegin meşâyih-i tarîkını ihtiyâr idüp tarîk-i tadrîsden ferâğât eyledi. Ba'zı kitâbda sekiz yüz otuz üç senesinde fevt oldı diyü bulundı *revhu'llâhi rûhahü.* [78]

'Arif-i Bi'llâh Şeyh 'Abdu'r-Rahmân Erzincanî *rahmetu'llâh*

Şeyh Şafîyyü'd-dîn Erdebîlî hazretlerinüñ hulefâsındandır. Mavtın-ı aşlisini terk idüp diyâr-ı Rûm'a geldükde Amasiyye kırbında tavaṭṭun eyledi. Lâkin 'alâ'ik-i ḥalâ'ikdan munkaṭi' olup 'uzlet ü ḥalvete müdavemet ü münademete irtifa'-ı ḥâl kesb itmek için maḳarr-ı muḳarrer olan cibâl-i 'âliyede sâkin olur idi. **Şi'r:**

Kühhâ müsteḳar ebdâl-est
Hemçü otâd pes ḳavî ḥâl-est
Ḥaḳ te'âlâ ki kerd ḥalk-ı cibâl
Bî-iẓhâr-ı Kibriyâ vü celâl
Ḳâle fiḥâ hüden ve irşâdâ
Ve ce'altel-cibâle evtâdâ³⁹¹

Mervîdür ki Şeyh hazretleri bir gün eḫibbâsına ḥiṭâben eşdikâmızdan bir cema'ât bizi ziyârete gelse gerekdür. Anlara "Nüzl ü ziyâfet ihzâr eyleyüñüz." didükde eḫibbâsı "Ḥâlen bizüm ḥâzır ta'âmımız yokdur. Ne çâre eylesek?" diyü tereddüd eylediler. Bu şadedde Şeyh hazretleri şavma'alarından taşra çıkup sefere-i ḡaybdan nevâle

³⁹⁰ *Dünyanın mavi yaşlısı (gökyüzü) onun mezarında bir uşak, gecenin ayı onun dergâhında bir köle.*

³⁹¹ *Dağlar iyi insanların ikametgâhidir. Dolayısıyla dürüst ve şerif insanlar gibi sağlamdır. Allah dağları yarattı. Büyüklük ve celalini göstermeden dedi ki onda hidayet ve irşat vardır. Dağları sağlam kıldım.*

recāsına eṭrāf u eknāfa nazar eyledükde ol gürüh-ı pür-şükūhuñ havālisinde rüz-ı şeb anlaruñ ile cīrān olan cīrāndan bir gurūh āhū karşı geldiler. Şeyh ḥazretleri ol āhūlara ḥiṭab idüp “Bizüm ezyāfımız için nefsini fedā idüp yolımuza ḳurbān olan gelsün berü.” diyücek ol gürūhuñ biri cümleden teḳaddüm eyledi. Şi‘r:

‘Iyd şod be-ḥarām tā medhūş u ḥayrān-et şevem

Ḥançer-i ‘aşık-kūşī berk-eş ki ḳurbān-et şevem³⁹²

Şūfīler fi’l-hāl ol āhūyı zebḥ idüp ihzār u ṭabḥ ider iken Şeyh ḥazretlerinüñ didügi gibi bir bölük kimesne gelüp ol āhūyı ekl eylediler. Naḳl olunur ki bir seḫer Şeyh Ḥāmid ḥamīde seyrek-i çihre-i bā-behresinde gerd-i ḥüzn ve melāl ü simyā-yı necābet-īmāsında ğubār-ı ğam vehm ü kilāl aşikār olup āyīne-i şafāsında jenk-i fütür müşāhid oldı. Şeyhüñ ḥıyār-ı eḫibbāsı istikşāf-ı hāl idüp bu bābdan fetḥ-i kelām eyledüklerinde cevāb virüp ṭa’ife-i Erdebīlī’ye şimdiye degin ğāyetle vera’ vü taḳvā ve ḥüsn-i ‘aḳīde üzre iken ḥālen şeyṭān-ı bed-ğümān anlaruñ şudürına duḫūl ü dimā’-i fāsıde gibi‘urūḳına ḥulūl idüp “Ṭarīḳa-i eslāfdan iḫrāc u izlāl eyledü.”diyü buyurdılar. Fi’l-vākı‘ emed-i medīd ve ahd-i ba‘īd mürür itmeden Şeyh Ḥaydār’uñ umūr-ı dīniyyede ve ‘itikādiyātda eslāf-ı eşrafuñi‘tikādātını tağyīr ü tebdīl ve ādāb uaḫvāllerini taḫvīl itdügi ve ṭarīḳ-i zıyğ-i ḍalālete gitdügi ḥaber istimā‘ olındı.

‘Ārif-i Bi’llāh Şeyh Ṭabduḳ Emre *rahmetu’llāh*

Şaḳarya nām nehre ḳarīb bir ḳaryede mutavaṭṭın idi. Müddet-i ‘ömründe ḫalḳ-ı ‘ālemden ‘uzlet ü inḳıṭā‘ üzre olup silāḥ-ı şalāḥ ile ḫabl-i ‘alāḳayı ḳaṭ‘ itmiş idi. Şemiyye-i kerīme-i iḳṭāb üzre seccāde-i irşāda cülūs eyleyüp kerāmāt-ı ‘āliye izḫār itmiş idi.

‘Ārif-i Bi’llāh Şeyh Yūnus Emre *rahmetu’llāh*

Bolı sancagındandır. Sālifü’z-zıkr Ṭabduḳ Emre’nüñ aşḫāb u eḫibbāsındandır. Ol meczūb maḫbūb-ı rabb-i enāmuñ āşār-ı terbiyyet-i berekātında mūmā ileyhüñ kerāmāt-ı keşiresi zūhūr idüp şāḫib-i vecd ü hāl ve şāḫib-i kemāl oldı. Müddet-i keşire şeyhinüñ zāviyesinde hīzüm-keş olup ḫıdmetde istikāmeti berekātıyla getürdügi odunuñ arasında bir egri odun bulunmaḳ vākı‘ olmadı.

Meşnevī:

³⁹² Bayram oldu yürü ki sana hayran kalayım. Âşıkları öldüren hançerini çıkart ki sana kurban olayım.

Rāstī kün ki rāstān restend
Der-cihān rāstān kavī destend
Rāstkārān bülend nām şevend
Gec-rüvān nīm pūhte hām şevend³⁹³

Zāhir-i hālde oğumağa dili varmayup hāme gibi hūrūf-ı teheccīnūñ edāsında kâşır idi. İmād-ı bostān-ı qudsūñ hūrūf-ı ma‘ārif-i ledüniyyesinde māhir idi. Lisān-ı Türki’de nukāt u rumūz ve mezāyā-yı müştēmil varşığı üslūbında söyledüğü kelimātından esrār-ı esmār-ı İlähiyye’de ma‘rifet-i tāmmesi olup ‘ilm-i tevḥīdde maḳām-ı ‘ālī şāḫibi olduğı zāhir ü bāhirdür. Bu beytler anuñ kelimātındandır. **Naẓm:**

Nazar eyle itiri bāzār eyle götüri
Yaradılanı hoş gör yaradandan ötüri
Dimedinmi sev beni derdine dermān olayın
Sevdüğümce artdı derdüm ya‘nī dermān eyledüñ [79]

Bismi’lāhi’r-raḫmāni’r-raḫīm

Ṭabaḳa-i hāmise Çelebi Sultān Meḫemmed Hān ibni Sultān Yıldırım Bāyezīd Hān ḫazretlerinūñ hengām-ı salṭanatında seccāde-i ders ü ifādede ve nişīmen-i fetvā vü ifāzada cülūs eyleyen ‘ulemānuñ maḫkeme-i muḫakkime-i şer‘de aḫkām-ı iḫkām-ı şer‘iyye eyleyen fuzalānuñ beyānındadır. Aşḫāb-ı dāniş ü bīniş olanlaruñ ‘ilm-i ‘ālem-ārālarına zāhir ü bāhirdür ki şafaḫāt ü cennāt-ı aḫvāllerinde *nerfa‘ü deracātin men neşā*³⁹⁴ mestür u muḫarrer olan selāṭin-i ‘izām ve ma‘delet-i fercāmdan ve cerā‘id-i ferā‘id-āmāllerinde *innā mekkannā laḫü fi’l-arzī*³⁹⁵ maẓmūn-ı meymūnı nevişte vü nibişte olan kirām-ı fiḫām-ı ḫavāḳin-i ma‘delet-i encāmdan ḳanğı şāḫib-i vücūd-ı pādişāh-ı behbūddur ki ḳalem-i taḳdīr naḳş-ı vücūdını levḫ-i hestīden maḫv itmeyüp maḳta‘-i ḫayātında muṭṭali‘ *küllü şeyin ḫālikün illā vecheh*³⁹⁶ maẓmūnını taḫrīr *ve küllü men ‘aleyhā fānin*³⁹⁷ meknūnını taṣṭīr itmege müsned-meşīd-i cihān-bānīde cülūs eyleyen selāṭin-i māziyyeden ḳanğı ḫāḳān keyvān-ı eyvāndur kidest-i ḳazā añı āḫir-i evcāt-ı derecāt-ı ḫayātından ḫazīz-i ‘adem ve meḡāk-i ḫāki indürmeye ve hücum-ı hümüm-ı ecel añı cānından uşandurmaya ve igrendürmeye

³⁹³ Dürüst ol ki dürüst insanlar kurtuldular. Dünyada dürüst insanlar daha güçlü dürüst insanlar şöhret olurlar. Ama gümrahlar yarı pişmiş veya pişmemiş olurlar.

³⁹⁴ İstedüğimizi derecelerle yükseltiriz (En’am, 83.)

³⁹⁵ Biz ona ülkede imkan sağladık (Yusuf, 56.)

³⁹⁶ Onun yüzü haricindeki her şey helak olacaktır (Kasas, 88.)

³⁹⁷ Üzerindeki her şey yok olacaktır (Rahman, 26.)

Maṭla' :

Zi-rif' at ger nehī ber-āsmān pāy
Buved zīr-i zemīnet 'ākībet cāy³⁹⁸

Müttekā-yı vālā-yı salṭanata ṭayanup gerde-bāliş nuḥūt-ı hilāfeti ḳoltuđına alan ekābir-i selāṭinden bu vāḳı' olmadı ki diyār-ı 'Irāk u 'Acem ve memālik-i Ḥicāz u İşfahān'a āvāze-i ma' delet ü neşefet şalmış iken anuñ şit-i şadāsı deyr-i 'ālemde kem olmaya ve ḳuvvet-i ṭālī' le nāmūs-ı nākūs-ı küffārı yirden yire çalmış iken hūy u hāy-ı 'azīmeti aşığa ḳomayup eṭrāf-ı 'ālem enīn ü ḥanīn ile ṭolmaya **Meşnevī:**

Çi pür kīne buved īn sarā-yı sepenc
Çi miḥnet füzūn-est ü pür-derd ü renc
Be-ḥāke Kıyāmerş benger çe kerd
Berāverd ez-gūr-i Behrām gerd
Ez-ū refṭ taḥt-ı Süleymān be-bād
Rübūd ez-ser-i baḥt tāc-ı ḳübād
Hemān şāhd-est īn cihān-ı ḥarāb
Ki ḥūn-ı Siyāvüş būd-eş ḥazāb
Hemān pür-şarāb-est īn bī-nizām
Ki ez-kelle-i cem bigerdand cām³⁹⁹

Bu 'ādet-i ḳadīme-i müstedīme üzre beşinci pādīşāh-ı sa'ādet-nişān ki Çelebi Sulṭān dimekle mu'anvendür. Babası Yıldırım Bāyezīd Ḥān'ıñ nevbet-i salṭanatı temām olup müddet-i hilāfeti encām bulduğda anuñ maḳāmında cülūs idüp 'asker ḥamīs-i zafer-i enīs ile rub'-ı meskūnı ve eḳālīm-i seb'ayı fetḥ idüp mesācid ü me'ābidde beş vaḳtde ezān oḳudup ṭaṇṭana-i dīn-i Aḥmedī ve dīde-i şer'-i Muḥammediyye [81] maḳām-ı penç-gāhda i'lā eyledi. Kūs-i salṭanat ve ṭabl-i hilāfetle 'ālemlere āvāze şalup rāst olup şeh-nāz māḳāmında olup nevā-yı ma' deletle şadā-yı 'adāleti ḥasebiye çıkardı. **Şi'r:**

Şedā-yı bülend-i celālet hemīn

³⁹⁸ Yücelikten eğer gökyüzünü ayaklarının altına alırsan sonunda yer altında yer alacaksın.

³⁹⁹ Bu iki günlük dünya ne kadar kindardı. Ne kadar acı ve dertlerle doluydu. Kıyamers'in toprağına bak ne yaptı. Bahram'ın mezarını söktü. Padişahlık tahtını kaybetti. Baht başından padişahlık tacını çaldı. Bu değersiz dünya zaten şahitlik ediyordu. Siyavüş'ün kanını kına olarak kullanıyordu. Bu düzensiz dünya şarapla doludur. Ki Cemşid'in kafatasından kadeh yaptı.

Resid ez-zemîn tâ be çarh-ı berin

Heme küşhâ-yı zemîn pür enin

Şude güş-ı çarh ez-enin pür tanin⁴⁰⁰

Kitâb-ı devlet-i ‘Osmâniyye’den bu beş pâdişâh penç-i kâ’ime bir cüzv olup kitâb-ı saltanatı bu beş bâb üzre mümeħhed kılındı. Hicret-i nebeviyyeden yedi yüz yetmiş yedi senesinde vücûda gelüp babası vefâtında yigirmi yedi yaşında bulundu. Mûsâ Çelebi’nün ve ğayrı qarındaşlarınun fetreti def’ olunca on iki yıl mürür eyledi. Sekiz yüz on altı senesinde otuz toköz yaşında taht-ı sa’ âdete müsteşkılen cülüs idüp ol ser-firâz-ı ‘âlemiyânve dürretü’t-tâc-ı âdemiyân tâc-ı saltanatı başına urundı. Siper-i şecâ’atle muħâlifân-ı dîn ü devletden qorundı. **Şi’r:**

Çü ân şâh sultân-ı âfâk bûd

Be-fermândeħi der-cihân tāk bûd

Çü mihr-i fûrûzân ü bedr-i münir

Biyârâ-st ğitî be-tâc u serir

Dem-i kernâ hâtif-i hoş ğaber

Resânende-i şit-i fetħ ü zafer

Duhul her taraf sâħti pehn güş

Zi-her sū demide be-güş-eş sürüş

Dil-i mescid ez-tâ’ et-eş hoş-mend

Şude minber ez-ħuṭbe-eş serbülend⁴⁰¹

Zemân-ı sa’âdetinde zühür eyleyen ‘ulemânun esâmî-i sâmiyelerini şafħa-i taħrîrde taštîr ü taşvire şurû’ olundı. Çelebi Sultân Meħemmed’ün zemân-ı saltanatı sekiz yüz on ay ve müddet-i ‘ömri kırk yedi yıl oldı.

⁴⁰⁰ *Senin şanının sesi yeryüzünden yüksek göklere ulaştı. Yeryüzündeki tüm kulaklar sesinden dolu. Feleğin kulağında senin sesin dolaşiyor.*

⁴⁰¹ *O Padişah dünyanın sultanı olunca cihanda komutanlıkta en üstteydi. Parlayan güneş ve aydın ay gibi taç ve tahti ile dünyayı süsledi. Güzel haberler getiren siren fetih ve galibiyetin haberini getirir. Davul her tarafta dikkatlice dinliyor. Her taraftan kulağına melekler fısıldıyordu. Mescit onun ibadetinden mutlu, minber konuşmasından onurlu.*

‘Ālim-i ‘Āmil-i Fāzıl-ı Kāmil Mevlānā Fahre’d-dīn ‘Acemī *rahmetu’llāhi te’ālā*

Bilād-ı ‘Acem’ün ‘ämme-i’ fezā’il-i intimāsından huşuşen Seyyid Şerīf Cürçānī’den telemmüz eyleyüp güş-ı hüş ve gerden-i âmālî cevāhir-i zevāhir fezā’il ü fevāhir ile tehallî eyledi. Diyār-ı celilü’l-i‘tibār Rüm’a geldükde Mollā Fenārī’nün oğlu Mehemmed Şāh Efendi’nün hıdmetine vāşıl olup maḥmiyye-i Burusa’da Sulṭān Medresesi’nde mu‘īdi oldı. Şuyūh-ı kādīm-i eslāf üzre ba‘zı medārise müderris olduğdan sonra *merḥūmün maḡfūrūnleh* Sulṭān Murād Ḥān Ğāzī zemānında yevmī otuz aqça vazīfe-i nazīfe ile müftī oldı. Mevlānā-yı merḡūm vefāt idinceye degin ol medreseden ‘azl olunmadı. Merḡūm pādīşāh-ı maḡfıret-penāh olup ecell-i ecille-i nebāhuñ vazīfesini temettī’-i tebi‘āt-i müteferri‘āt-ı ma‘āş ve tevsī’-i esbāb-ı eştāt-ı intī‘āş için meblaḡ-ı merḡūmdan ziyāde itmek istedikde qabūl itmeyüp sebebini bu minvāl üzre nesc eyledi ki levāzım-ı lāzıme ve ḥevāyic-i mühimmeye yitdügi deñlü beytü’l-māl ḥelāldür. Ammā vefq-ı ḥacet ve qadr-i kifāyetden ziyāde ḥelāl degülvebāldür. İhrācāt-ı nā-vācib ve mü’ennāt-ı nā-mütenāsib tekeffül idüp kişi iltizām-ı mā-lāyelzem tekellūf eylemek beyne’l-fuḡūl nā-maḡbūldür ve şeref-i i‘tidālden hażiz isrāf u seriqa tenezzül ü vuşul nā-ma‘kūldür. *El-iqtisād aqrabū’i-le’s-sedād*⁴⁰² bu maḡūle “Kār-ı nā-hem-vār ulü’l-aḡdār olan aḡrāruñ ‘ameli ve bu güne vaz’-ı nā-sāz kār-ı zevī’l-aḡḡār olan ebrāruñ işi degıldür.” diyü buyurdılar. **Şi‘r:**

Mebned ez-ser-i imsāk dest ber-kerden

Ki ḡişletī-st nekūhīde pīş-i ehl-i tühī

Mekün be-cānib-i isrāf tiz çendān meyl

Ki herçe hest bī-yek reh küñi zedest rehā

Çü der miyāne-i ĩn her dü kısım ān miḡdār

Tefāvütī-st ki ez-āftāb tā bī-sühā⁴⁰³

Ol faḡr-ı ‘ulemā-yı Qāḡhire bir müteverri‘-i müteberri‘ e‘azz ü e‘izzā vera‘ u erva‘ kimesne idi. Zāt-ı fezā’il-āyātı kā’il-i bi’ş-şıdḡ ve şāri’-i bi’l-ḡaḡḡ olup izḡār-ı ḡaḡ eylemekde şıddıḡ-ı meşreb ve fārūḡ-ı sīret idi. **Şi‘r:**

Şādıḡü’l-kūl ü nāḡıḡ-ı ḡaḡ-est

Hemçü şıddıḡ-ı rāst ḡüffār-est

⁴⁰² *Tasarruf doğruya daha yakındır.*

⁴⁰³ *Yemekte israf etme ki yoksullar nezdinde hoş bir özelliktir. İsrafa doğru yönelme ki ne var ne yok bir yerde hepsini heba edersin. Bu ikisinin arasında Güneşten Suha’ya kadar aralarında fark var.*

Piše-eş fırķ-i haķ u bātil būd
Hemçü fārūķ rāstker-dār-est⁴⁰⁴

Kelām-ı haķķı söylemekde levme’-i lā’imeden havf itmeyüp kelimāt-ı belāgat-
āyātınıñ haķķ-ı şariha muvāfaķatı meczūm u mensūş idi. **Maṭla’**:

Mest-i ‘ aşķend ‘ āşikān dā’im
Lā yeḥāfūne levmete lā’im⁴⁰⁵

Mü’ellif-i Şakā’iķ ‘ ilm-i ḥadīşden *Buḥārī* nām kitābı vālid-i ‘ azizinden ol daḥı
Mevlānā Ḥ’āce-zāde’dēn ol daḥı Mevlānā Faḥre’d-dīn’dēn ol daḥı Mevlānā Ḥaydar
Hirevī’dēn ol daḥı Mevlānā Sa’ de’d-dīn Taftāzānī’dēn okuyup her biri naķl u rivāyet
içün üstādından icāzet alup lafzen ü ḥaṭṭan mücāz oldı. Silsile-i merķūme ve ‘ an’ ane-
i mersūme üzre [82] sıḥāḥ-ı melāḥ eḥādīs-i şerifenüñ rivāyeti ri’āyetini ber ü dūş-ı
hūşında ḥāmil olup mecālis ü meḥāfilde naķlini naķl idindi. Mervīdür ki ṭā’ife-i
ḥurūfiye zālle-i muzıllenüñ re’īs-i pūr-telbisi fażl-ı Tebrizi’nüñ ittiba’-ı delālet-i
ittiba’ından ba’zı mülā’ane’-i mālāya’nī Sultān Meḥemmed Ḥān İbni Murād Ḥān
ḥazretlerinüñ ḥıdmetlerine vāşıl olup kemāl-i iltifātlarına ḫarīn ü rehīn oldılar.
Kelimāt-ı bātilalarını şūret-i haķda irā’et itmekle nuķūd-ı ma’ārif-i muzāḥrefe ve
muḫaddemāt-ı müzeyyifelerine merḥūm u merķūmuñ mübārek ḥāṭırları nev’ en mā’ıl
olup sikke-i ḫabūlleriyle meskūk oldı. Derūn-ı mezheb ü mezhebi nuķūş-ı
meveddetleriyle ṭoldı. **Şi’r**:

‘ Ālem be-ferīb ü ḥīle meftūn bāşed
Ādem be-müzāḥrefāt maḡbūn bāş ed
Ān-kes ki bebeined ser-i zūlf-i ṭarrār
Elbette be-yek nigāḥ mecnūn bāşed⁴⁰⁶

Ḥattā zıkr olınan mel’ūn-ı maṭrūdı eşbā’ u etbā’ ıyla dārü’s-sa’ādeye alup enva’-ı
i’zaz u ikram ve eşnāf-ı ri’āyet ü ihtirām eyledi. Vüzerā-yı şaff-ārā-yı āşaf-ārādan
memdūḥü’l-ḫalk ve maḥmūdü’l-ḫaķ Maḥmūd Paşa ḥazretleri bu vaz’dan ḡāyetle
rencīde olup kemāl-i mertebe ve mertebe-i kemāldē bī-ḥuzūr olduğundan bunları ṭard
u ib’ād eylemek aķşā-yı merāmı idi. Lākin mezkūrūn-ı melāḥidenüñ haķķında

⁴⁰⁴ Sözünde sadıktır ve haktan konuşuyor. Sadık insanlar gibi dürüst konuşuyor. Meleği hakkı batıldan ayırmaktır. Faruk gibi dürüsttür.

⁴⁰⁵ Âşıklar hep aşktan sarhoşlar, suçlanmaktan korkmuyorlar.

⁴⁰⁶ Dünya hile ve sahtekârlığa âşıktır. İnsanoğlu saçma şeylerle kendini kandırıyor. O güzelin saçlarını gören kişi tabii ki bir bakışla mecnun olur.

pādişāh-ı sa‘ādet-i dest-gāha nesne añmağa cür’et ü cesāret itmege havf ider idi. *Muḥālefetü’s-sulṭān eşeddü mine’n-nirān*⁴⁰⁷ Bu kazıyye-i nā-marzıyyeyi Mevlānā Fahre’d-dīn’e i‘lām idüp “Bu mādde-i fesād-ı rūḥ-ı ‘ālem meşābesinde olan pādişāhuñ ‘urūḫ-ı pākinehenüz temām-ı ḥulūl u ceryān itmeden def‘ ü ref‘ine ‘ilāc nedür?” diyü müşāvere eyledi. *Ni‘mel-müvazeretü’l-muşāvere*⁴⁰⁸ Mevlānā Fāzıl ‘Acemī ol melāḥidenüñ derünī ḥalelerine muṭṭali‘ olup i‘tikādlerinüñ ‘ayārını bilmek için kelimāt-ı bāṭıla-i ‘aṭılalarını bi’z-zāt istimā‘ itmegi murād idindi. Eger ol mel‘unlar da şime-i semıyyet-i nā-meşrū‘ıyyet istişmām olunur ise şāḥiblerini zehr-i ḳahr ile helāk idüp ol semmüñ ḥükmünü zuhūra getüreler ve eger şehd-i şekker gibi şirīn ü leziz olup çāşnī-i şer‘a ve lezzet-i ḥaḳḳa muvāfıḳ olur ise aña göre bir şerbet bağlayalar. **Nazm:**

Ey ez şer‘ neyāyed yādet
Mişved dağdağa-i ilḥādet
Der-dilet naḳş şod ez-pīr-i küneşt
Ki kesī bāz niyāmed zi-beheşt
İn heme dağdağa-i gümrāh-ist
Ne ze ḥallāḳ u mü‘īn āgāh-ist⁴⁰⁹

Binā’en ‘alāzālik Maḥmūd Paşa ḥazretleri Mevlānā Faḫr-i ‘Acemī’yi sa‘ādet-ḥānesinde bir kūşede pinhān idüp ol mülā’aneyi ziyāfet ṭarīḳıyla da‘vet eylediler. Zıkr olınan güruh-ı şekāvet-şükūh vezir-i mezkūrı kendü mezheb-i nā-mehezzeblerine ṭalib zann idüp mezheb-i bāṭıllarına müte‘allıḳ muşāhabete şurū‘ eylediler. *El-keḷāmüycerrü’l-keḷām*⁴¹⁰ feḥvāsınca me’āl-i maḳāl ve encām-ı kelām-ı ḥulūle münce olup mezheb-i fāsıd ve meslek-i kāsıdleri vādī-i ḍalāletüñ müntehāsına muntehī olduḳda mevlānā-yı mezbūra ḡayret-i ḥaḳ istilā idüp nār-ı ḥamiyyet ile dīk-i ḡazabı ḡaleyān eyledi. Ol faḫr-ı aḫyār-ı zevī‘l-iḥtiyār bī-iḥtiyār kemīn-i kemūndan āşikār olup mülḥid-i mesfūre seb ü şetm eyledi. Mülḥid-i mezbūr mevlānā-yı mesfūruñ ḥavf u ḥaşyetinden ḥavme-i ḥimā-yı ḥımāyet-i pādişāhīde dāḥil olmaḳ recāsına dār-ı selām ve medār-ı emān olan serāy-ı cennet-nişāna ṭoḡrı firār

⁴⁰⁷ *Sultana muhalefet etmek ateşten beterdir.*

⁴⁰⁸ *Yardımlaşmanın en iyi yolu istişaredir.*

⁴⁰⁹ *Şeriati hiç hatırlamazsın. Bir şeyle meşgul olup ve o dinsizliğe sebep olur. Dinsizlerin pirinin sözünü kalbine yazmışsın. Çünkü kimse cennetten dönmemiş. Bunlar hepsi seni gümrak ediyor. Ne ahlaktan ne de dürüstlükten haberleri var.*

⁴¹⁰ *Laf lafi açar.*

eyledi. Fāzıl-ı mūmā ileyh ol mülhid-i meş‘ ūmuñ dārü’s-sa‘ ādede ardundan yitişüp bir vechile şiddet-i hiddet irā’et eyledükde pādīşāh-ı mağfıret-penāh bu muķabelede muķāveleden istiḫyā eyleyüp müdāfa‘ a vü münaza‘ adan süküt eyledi. **Maṭla‘** :

Hükmi ki ān mūvāfiķ-i emr-i hüdā buved
Hüd zehre-i müḫālefet-i ān kerā buved⁴¹¹

Fāzıl-ı mūmā ileyh sulṭān-ı sa‘ ādet-‘ unvānuñ huzūr-ı şerīfinden mülhid-i merķümü fi‘ l-hāl aḫz idüp keşān-ber-keşān maḫrūse-i Edrene’nüñ Üç Şerefelü nām cami‘ ine iḫzār eyledi. Ol cāmi‘-i şerīfün mü’ezzinleri şalā vü nidā idüp kāffe-i enām ve ‘āmme-i ḫāş u ‘āmı ol cāmi‘ a cem‘ eylediler. Bu maḫalde Mevlānā Fahre‘ d-dīn minbere su‘ūd idüp ol gürūh-ı mekrūhuñ tezāhib-i bātılalarnuñ bütlanını ve kendülerün zendeķasını ve küfrünü beyān u tibyān eyledükden şoñra ḫatlı olınmalarınıñ vüçüb u lüzūmunı ve bu ḫuşūşa i‘ ānet idenlerün şevāb-ı [83] ‘azīm ile müşāb olduklarını ḫalka bi’t-temām i’lām u ifhām eyledi. Zıkr olınan melā‘in-i ḫurūfiyye ki ḫurūf-ı ḫalālet ve āyāt-ı cehālet şafḫa-i cebīnlerinde meşṭūr u muḫarrerdür. Cümlesini cāmi‘-i şerīfden muşallāya iletüp re’s-i nesnās-ı vesvāslarını *fezūkū* ‘azābe’l-ḫariķ⁴¹² feḫvāsınca nār-ı düzaḫdan zevķ olsun diyü iḫrāk-ı bi’n-nār eyledi. **Mışrā‘** :

Her kim işteddī didi ki fi’n-nāri fi’s-saķar⁴¹³

Ol ḫariķ-i nār-ı ḫalāletün derūn-ı nā-pākinde müntehīc olan nār-ı ilḫād ve āteş-i zılāl kemāl-i iştī‘āl ile müşte‘al olmağın revzene-i dehānından ṭaşra urup zebāne-i zebānı evcinden ḫār u ḫāşāk vüçüdü iḫtirāk buldı. Dūd-ı siyāhından rüy-ı nā-pākī çarḫ-ı kenūd-ı kebūd gibi dünyāda ve āḫiretde ḫara oldı. *Zalle vechühü müsvedden ve hüve kezīm*⁴¹⁴ Alāyh-ı ṭā’ife-i mezkūrenün baķıyye-i ğayr-i naķıyyesi naşş-ı ḫaṭı‘ şemşir-i şerī‘ atün delālet-i ḫaṭı‘ıyyesiyle ḫatlı olınmaķ maḫṭū‘ u meczūm olduķda ol ṭā’ife-i nāķışa-i ḫurūfiyyenün tiğ-i eceli ḫurūf-ı cezm gibi āḫir-i ‘ömrlerinde ḫarf-i ḫayātlarını ḫaṭı‘ u cezm eyledi. Faḫr-i ‘Acemī ḫazretleri teheyyüç-i nā’ire-i şerī‘ at-ı bāhire itmekde iķdām u ihtimām üzre olmağın mezkūrlaruñ ḫatlı için tehiyye itdüğü āteşi kendüleri üfürür iken mübārek şaķalları yanar idi. Mervīdür ki mevlānā-yı mesfūruñ marāz-ı mevtime Mevlānā Ṭūsī ‘ıyādete gelüp istişā eyledükde Mevlānā

⁴¹¹ Allah tarafından onaylanan hükme kim karşı çıkmaya cesaret edebilir.

⁴¹² Öyleyse tadın ateş azabını (Ahkef, 34).

⁴¹³ Herkes duyduğunu cehenemde söyler.

⁴¹⁴ O öfkeli bir halde iken yüzü kararadurdu.

Fahre'd-din hazretleri silsile-i kelâmı böyle 'ağd eyledi ki şe'â'ir-i şerâyi'-i Muhammedî'yi izhâr için zühür-ı şudûr-ı 'avâm ve ru's-ı rü'esâ-yı halâ'ıķı dârbet-i 'aşâ-yı şerî'atdan hâlî itmeyüp dırûb-ı merâsim-i şer'-i şerîfi dârben tenfîz ile gez didükden şoñra ğayrı nesne tekellüm itmeden teslim-i rûh eyledi. Mevlânâ-yı müşârün ileyh maħmiyye-i Edrene'de vefât idüp gencîne-i sine-i pür-sekînesinde olan hazîne-i bî-girâne 'irfân u zevâhir-i cevâhir-i hulûş u imân ile medfen-i hâk-i pâkde defn olındı. **Kit' a:**

Cezâ 'llahü 'anna 'l-mevte hayra afânihi

Ebr-i benâ men külli birin ve er'ef

Yü' accilü tahallüşü'n-nüfûsi mine'l-ezâ

Ve yedni mine'd-dâri'l-letî hiye eşrefün⁴¹⁵

Tezyil: Ba'zı meşâyih-i ahyârdan mesmû'dur ki Mevlânâ Fahr-i 'Acemî maħrûse-i Edrene'de Dârü'l-Hadîş câmi'inüñ miħrâbı önünde medfündür ve daħı Üç Şerefelü câmi' kurbında anlara müntehî bir medrese vardur.

Mevlânâ Burhâne'd-din Haydar bin Meħemmed Hirevî rahmetu'llâhi 'aleyh

Mevlânâ Sa'de'd-din Taftâzânî'nüñ telâmizesindendir. İkdâm-ı aqdam ve muraqkat-ı cihd-i tām ile derecât-ı tabakât-ı 'aliye-i fezâ'ile hüruc idüp me'âric-i medâric-i ma'ârif ü 'ulūma 'uruc eyledi. Müktesebât nazariyyesinin pāye-i 'ulyāsına silm-i bürhân ile 'uruc eylemek tāk-i tākāt-i insāniyyeden 'ālîdür. Kendinüñ üstadı Sa'de'd-din'ün *Keşşâf*'a yazduğı şerhe hāşiyeye tesvîd idüp Seyyid Şerîf'ün irād itdüğü i'tirâzâta cevâb-ı bā-şavâb ifâza eyledi ve daħı fenn-i mu'âyeneden *İzah* nām kitāba bir şerh-i veşîk-ı vāşîk tenmîk u tensîk eyledi. **Şi'r-i 'Arabî:**

Televvüh mü'âyenehâ bî-ecyâdi lafzühâ

Ke'aqd-i 'ala hüd terâ'it bi'l-hüdüc⁴¹⁶

Ve *Ferâ'iz-i Sirâciyye*'ye bir şerhi vardur diyü istimâ' olunur. Fe-mâ vuşulî muqadder olmayup zafer müyesser olmadı. Mā'e-i tāsî'anuñ üçüncü 'aşrında vefât eyleyüp hāme-i rûhı pençe-i şāhîn hümāma giriftār oldı.

⁴¹⁵Allah ölümün işini rast getirsin ki ölüm bizim için her iyilikten iyidir ve merhametli o canların eziyetten kurtuluşunu hızlandırır. Ve daha üstün olan diyara yaklaştırır.

⁴¹⁶Manaları lafzının güzelleriyle ortaya çıkar. Hevdec üzerinden görünen şuh bir kadının taktığı bir gerdanlık gibi.

Tezyil: *Ṭabaḳāt-ı Nuḫāf* da mestürdür ki Mevlānā Meḥemmed Kāfiyeci ve Mevlānā Ḥusrev ol fāzıl-ı vālā-rütbetden telemmüz eyledi *rahimetu'llāhi te'ālā*.

Mevlānā Ḳarāmānlu Şarı Ya'ḳūb *rahimetu'llāh*

Muḥaḳḳıḳ u mudaḳḳıḳ mütevāzı' u müteḥaşşı' nıḳ nefis ve kerimü'l-ahlāḳ idi. Fevāḫir-i 'ulūm mefāḫir-i rüsūmda müşāreket-i 'ammesi ve ḥavāş-ı fūnūn-ı mezāyā-nümünla münāsebet-i tāmmesi var idi. Mü'ellif-i Şaḳā'ik'uñ vālıdesi tarafından cedd-i pākī *Te/vīḥ* nām kitāb-ı müsteṭābı sūnnet-i ḥasene-i aşḫāb ṭaleb üzre okuyupuşūl-i fezā'ili andan aḫz eyledi. Eşnā-yı ḳırā'atde mesā'il-i uşūlden bir mes'ele taḳrİR [84] olınsa aña müteferri' olan mesā'il-i fer'ıyye-i mer'ıyyeyi zıkr idüp ṭarīḳ-i teferru'ını aşl u fer' ile beyān ider idi. Enfās-ı müteberrike ve kelimāt-māfi'asından sākinān-ı hücerāt-ı buḳā'-ı ṭaleb istifāza eyleyüp ḳavānīn-i fūnūn-ı sāmıyyeyi cem'-i keşİR andan aḫz eyledi. Maḫrüse-i Burusa'da yegāne-i zemān Mevlānā Yegān ile muşāḫabet-i 'ilmiyye eyleyüp kendinüñ ba'zı işḳālāt-ı vāridesini aña'arz eyledükde cevāba teşaddi itmeyüp Mevlānā Yegān aña bī-pāyān istiḫsān u ḳıyāsdan birūn-ı ikrām u i'zāz eyledi. *İnnā lenenşürü rüsūlena*⁴¹⁷āyetiyle ve *yaḳtülüne'n-nebbıyyine bi-ğayr-i ḥaḳḳin*⁴¹⁸ 'āyetinüñ tevfiḳ u taṭbīḳi bābında bir risāle-i laṭif te'lif eyledi. Zirā mu'āşır olduḡı 'ulemā ile ortalarında bu iki āyet bir birine münāḳız u mu'ārızdur diyü baḫş vāḳı' olup Mevlānā Ya'ḳūb cümleññ ḫilāfında olmış idi. Bu sebebden rüy-ı zāhir-i kelām-ı şerīfde olan ḫat u ḫal-i te'āruz u tenāḳuzı def' ü ref' idüp ruḫsāre-i şāhid ḥaḳḳı tecliye için ol risāleyi te'lif eyledi. Mü'ellif-i Şaḳā'ik bu risāleye üstinde muşannifi Şarı Ya'ḳūb'uñ ḫaṭṭıyla zafer bulup fātiḫasından ḫātinesine deḡin münderic olan ḫaḳā'ik u defā'ıḳa muṭāla'a ṭarīḳıyla muṭṭali' olmaḡın şāḫib-i risālenüñ tederrüb ü tedebbür ve tebaḫḫur u teḫabbürine şāhid-i ḳavī bu risāle kāfi vü vāfirdür diyü istimā' olunur. Ve lākin zafer müyesser olmadı. Şiḳāt-ı tuḳāt-ı 'ulemādan maḳbūlü'l-keḫām ve şādıḳu'l-ḳavl bir fāzıl-ı e'ālī-i ahālī zemāneden bir müderrisden müderris daḡı kendinüñ pederinden ol daḡı Mevlānā Şarı Ya'ḳūb'uñ kendüden naḳl eyledi ki 'aāem-i ru'yāda cenāb-ı risālet-menzilet *şallāl'llāhu 'aleyhi ve's-sellem* ḫazretlerinden su'āl idüp *luḫumü'l-'ulema-i mesmūmetünfemen şemmehā marıza ve men ekele mate*⁴¹⁹ “Ḥadış-i şerīfinüñ nazm-ı münīfi bu nesḳ üzre mi vāḳı' olmışdur yoḫsa ḡayrı 'ibāret mi buyrulmuşdur?” diyü

⁴¹⁷ *Hiç kuşkusuz peygamberlerimize (Mümin, 51.)*

⁴¹⁸ *Yardım eder zafere erdiririz (Mümin, 51.)*

⁴¹⁹ *Alimlerin etleri zehirlidir; onları koklayanlar hasta olur, yiyenler ölür.*

istiḥbār eyledüm. Rasül-i Ekrem *şallāl'illāhu 'aleyhi ve's-sellem* yā Ya'kūb *lüḥümü'l-'ulemā-i mesmūm*⁴²⁰ diyesin diyü emr eyledi. Nāḳil-i merḳūm naḳl eyledi ki “Ḳāziyyeyi bir mecmū'asınun ḳahrında kendü ḥaṭṭıyla taḥrīr ü taṣṭīr idüp ol müderrisden böyle işitdüm.” diyü tasvīr-i merām eyledi *raḥmetu'llāh*.

Mevlānā Ḳara Ya'kūb İdrīs Bin 'Abdu'llāh Ḥanefī *raḥmetu'llāh*

Ḳara Ya'kūb dimekle meşhūrdur. Bilād-ı Ḳaraman'un muzāfātından Nigde nām ḳaşabaya nisbet olunup aña izāfetle meşhūr u ma'rūfdur. Hicret-i hilāliyye-i nebeviyye-i Muştafāvīye'nün yedi yüz seksen ṭoḳuz senesinde maṭmüre-i 'ademden ma' müre-i vücūda geldi. **Şi'r:**

Ez-müḥīṭ-i faẓl zībā gevheri āmed pedīd
Ber sipehr-i şer' -i rüşen āḫiri āmed pedīd⁴²¹

Kendü diyārında mebdā-i iştiḡāl u istikmāli terbiyyet ü terkīb idüp istintāc-ı meṭālib-i behiyye eyledükden şoñrafenteşirū *fi'l-arzı vebteḡū min faẓli'llāh*⁴²² mücibince seyr-i sülūk-ı maḳāmāt-ı sāmīyāt itmek içünbilād-ı Ḳuds-ābād Şām ve Mışr'a rıḫlet eyledi. Rübemā esferü's-seferi 'ani'z-zaferi emed-i medīd ve 'ahd-i ba' idden şoñra *ḫübbü'l-vaṭani mine'l-imān*⁴²³ feḫvāsınca ḳuvvet-i imān teḳāzāsıyla miṭān-ı ḳādīme-i ḳavīmesine 'avdet idüp Lārende nām ḳaşabada iḳāmet eyledi. **Mışrā'**:

*Ve lev lā heva'l-evṭāni māḫinün nāziḫün*⁴²⁴

Sekiz yüz otuz üç senesinün rebī'ü'l-evvelinde beytü'l-aḫzān dünyādan Mışr-ı āḫirete rıḫlet eyleyüp müşāhede-i cemāl-i Yūsuf-ı ḫayāt-ı cāvidāniye vāşıl oldı. Fünūn-ı mu'tebere-i mu'tevereden 'uşūl-i 'ulūm olan 'ilm-i 'uşūlde ve mebdāni-i seb'ü'l-meşānī olan 'ilm -i me'ānīde ve sā'ir 'ulūm-ı 'Arabīyye'de mahāret-i tāmme taḫşil idüp biḫār-ı ziḫār-ı kirdār-ı tebaḫḫür eyledi. *Meşābiḫ* nām kitāb-ı müsteṭābı ve *Hidāye* nām kitāb-ı müşḡin-i nüfesāyı şerḫ idüp ḡavvāşān-ı baḫr-ı 'irfān içün ferā'id-i fevā'id-i bī-nihaye dūrer-i ḡurer-i *Belāḡā* ya ifāza eyledi *ḳaddesa'llāhü sırrahü'l-'azīz*.

⁴²⁰ *Alimlerin eti zehirli olur.*

⁴²¹ *Fazilet ortamından güzel bir mücevher ortaya çıktı. Şeriat gökyüzünde parlak bir yıldız ortaya çıktı.*

⁴²² *Öyle ise yeryüzüne dağılıp Allah'ın nimetlerini arayın.*

⁴²³ *Vatan sevgisi imandan gelir.*

⁴²⁴ *Olmasa idi vatan sevgisi gurbete düşen sıla hasreti çekmezdi.*

Tezyil: Mümā ileyh *Eşraḳü't-Tevāriḥ* adlu bir kitāb-ı laṭif te'lif idüp ol kitābda ḫazret-i Ādem 'aleyhi's-selāmdan ḫatm-i rasūl-i kirāma degin kāffe-i enbiyā-yı 'izāmuñ aḫvālını ve ḫātım-e-i enbiyānuñ kendülerinüñ aḫvālını ve āl-i aşḫābınuñ tefāşil-i aḫvāllerini ve aşḫāb-ı mezāhibüñ [85] ve aşḫāb-ı ḫadīşüñ ve aşḫāb-ı taşānif-i muteḫaddimenüñ mufaşsal u meşrūḫ aḫvālını zıkr eyledi. Ḥātım-e-i kitābda ḫātım-e-i müctehidīnüñ ya' nī İmām Meḫemmed bin Meḫemmed bin Meḫemmed Ġazālī'nüñ zikriyle ḫatm-i kitāb eyledi.

Mevlānā Bāyezīd-i Şūfī *raḫmetu'llāhi 'aleyh*

Ol fāzıl-ı bāliḡ nazar kāmil-i hord u nīgüfer bir zāt-ı şerīf cemilü'l-menāzır idi. Selātin-i 'Oşmāniyye'den Sultān Bāyezīd Ḥān Ġāzī ḫazretleri kendü şeh-zādelerinden Sultān Meḫemmed Ḥān için ol müdebbir-i dānāyı ḫāce naşb idüp zemān-ı ta'allümini ol çāpük-süvār 'arşa-i fezā'ile teslīm eyledi.

Mevlānā Fazlu'llāh *'aleyhi'r-raḫmetu'llāh*

Mümā ileyh faḫīh u nebīh müteverri' u müteşerri' mażhar-ı fazl-ı rabbānī idi. Zıkr olınan celī'lü's-sultānuñ zemān-ı salṭanatında Gekbūze nām ḫaşabada ḫādī olup külliyāt-ı mehām-ı ḫāş u 'āmı ıslāḫ u izāḫ itmekde bezl-i mechūd ider idi. 'Uşul-i meşālih-i şer'iyye ve furū'-ı mesā'il-i fer'iyye-i mer'iyyenüñ ḫıfz u viḫāyesi nihāye-i āmāli idi *raḫmetu'llāhi 'aleyh*.

Mevlānā Ebū 'Abdu'llāh Meḫemmed Bin Süleymān Bin Sa'd Bin Mes'ūd Rūmī-i Ḥanefī *raḫmetu'llāhi 'aleyh*

Bergama nām ḫaşabadandır. 'İlm-i naḫvden *Kāfiye* nām kitāba kesret-i iştiḡāl ile meşḡul olmaḡın aña nisbet olınuş Kāfiyeci Muḫyi'd-dīn laḫabıyla mülaḫḫab oldı. Ġurre-i ṭurre-i müte'ahḫirīni ve dürre-i zümre-i muşannifin celālü'l-milleti ve'd-dīn Mevlānā Suyūfī raḫmetu'llāhi 'aleyh ḫazretleri *Ṭabaḫāt-ı Nuḫāt* da böyle yazmışdur ki ol üstād-ı esātīze-i 'izām *keşe'r-rallahu te'ālā emsalehümül-fiḫāmi ila ḫiyami'l-yevmu yevmü'l-ḫiyām*⁴²⁵ yedi yüz seksen sekiz senesinde Bergama nām ḫaşabada vücūda geldi. **Matla'**:

Zi-baḫr-ı fazl ü hūner güheri pedīd āmed

⁴²⁵ *Allah Te'ālā o yüceler gibilerini kıyamet gününe kadar çoğaltsın*

Zi-evc-i burc-ı şeref ahterî pedîd âmed⁴²⁶

Zât-i pâkini zemâ'im-i ef'âl-i nâkışadan tahtıye idüp te'kîdât-ı te'yîdât-ı ilâhiyye ile tahtıye eyledükde mesned-i fezâ'ilde müsned-i ileyh olup hüsni hâl ile meşhûr-ı âfâk oldı. Mübtedâ-yı mebdâi-i iştiğâlinde nesç-i ma'hûd üzre bezl-i mechûd idüp kaṭ' -i feyâfi-i fezâ'il veṭayy-ı bevâdi-i berârî-i fevâzıl eyledügi şadedde iḳdâm-ı seyâhat ile ḳadem-ber-ḳadem bilâd-ı Tâtâr ve 'Acem şavbına rihlet eyledi. Bu tarîḳla ser-menzil-i merâhil-i revâhil-i melekât-i insâniyyeye vâşıl ve bu taḳrîble ḡâyet-i ḡâyât-ı müktesebât-ı beşeriyyeye nâ'il oldı. **Nazm:**

Elmer-i leyse bîbâliğin fî arzîhi

Keşşafêri leyse bişâ'idin fî vekrihi⁴²⁷

Esnâ-yı seyâhatda i'lâm-ı 'ulemâ ve iclâl-i fuḳalâdan Mevlânâ Şemse'd-dîn Fenârî ve Mevlânâ Burhâne'd-dîn Ḥaydar ve Mevlânâ Vâcid ile *Metn-i Mecma'*ı şerḫ eyleyen FerišteoḒlı ile ve Ḥâfîzû'd-dîn ibni Bezzâzî ile muşâḫabet-i 'ilmiyye idüp bunlardan çok nesne aḫḫ eyledi. Mülûk-i memâlik-i Mışr'dan Eşref Barspây nâm melik-i melek-ârânuñ zemânında Ḳâhire-i Mışr'a varup ol diyârnuñ fuḳalâsıyla muşâḫabet-i 'ilmiyye itdügindecümlesi fâzıl-ı merḳûmuñ faẓilet ü meziyyetine ḳâ'il ü râzî oldılar. Sevâbıḳ-ı ezmândan berü ḳar' -ı ebvâb-ı esmâ' ezân eyleyen taṭṭana-i meḫâ'il-i fezâ'ilini ve ḫalkuñ kaḫ-ı şemâḫ-ı sâmi'alarına vâşıl olan zemzeme-i zevârif-i 'avârifini ḫadd-i mesmû' u me'mûlden ziyâde buldılar. **Ḳıṭ'a:**

Nâm-ı tû çü ḫürşid-i felek kerd saṭû'

Der-her küncî yâft kemâl-i tû şüyû'

Kerd-em çü sūḫan be-ḫâzret-et dânest-em

Fâzıl-ı tû füzûn-est zi-ḫadd-i mesmû'⁴²⁸

Bu sebebdan ol 'ayn-ı 'ulûm ve baḫr-ı ziḫâr-ı fûḫûmuñ ḫıyâz-ı zâhire-i 'ulûm-ı zâhiresinden diyâr-ı Mısr'nuñ mütecerri'ân-ı 'uyûn-ı 'ulûm tecerri' ü temettu' idüp riyâz-ı ma'ârif-i zâhiresinden ictinâ vü iḳtinâ eylediler. Zıkr olınan melik Barspây fâzıl-ı müşârûn ileyhe i'zâz u i'zâm için İbni Hümâm nâm İmâm-ı Hümâm'nuñ yiri meşîḫat-i şeyḫüniyyeyi aña i'tâ eyledi. Devḫa-i aşl-ı 'ilmuñ münşâ' ibâtından efnân-

⁴²⁶Fazilet ve sanat denizinden bir mücevher ortaya çıktı. Şeref kulesinin tepesinden bir yıldız ortaya çıktı.

⁴²⁷Nasıl ki kartal kendi yuvasında avını avlamazsa Er kendi yurdunda muradına ermez.

⁴²⁸Senin adın gökyüzündeki güneş gibi yükselince her köşede senin kemalin şöhret oldu. Seninle konuşmaya başlayınca anladım ki senin faziletin dinleyicinin seviyesinde değil.

1 fūnūn-ı maḳūlātda [86] ya‘nī ‘ilm-i ‘uṣūl ü kelām ü naḥv ü taṣrīf ü beyānda ve fenn-i cedel ü manṭıḳ u hey’etde meydānı olmış idi. **Şi‘r:**

Gül ü hürşid şed ālüfte-eş çün did taṣvīr-eş

Zemīn ü āsmān begreft bā-ḥüsn-i cihāngīr-eş⁴²⁹

“Sā’ir gūy-ı rubāyān-ı beydā-yı beyzā-yı ifādeden ḳaşb-ı sabḳ benümdür.” diyü “Rehān-ı mefāḥir ile müfāḥir geçenleri geçüp menāzil-i fāṣiye ḳat’ eyledüm.” diyenlerdensebḳat itmiş idi. Fenn-i fiḳhda ve ‘ilm-i tefsīr ü ḥadīşde yed-i tūlā taḥṣīl idüp işbāt-ı ‘ulemā-yı sālifenüñ ol fūnūnda işbāt itdüğü kitāblar gibi kitāblar te’līfū taṣnīf eyledi. Ammā ekṣer-i mü’ellifāt-ı bedāyī‘-i elīfi‘ulūm-ı ‘aḳliyyede olup ma‘ḳūlāta müte‘allıḳ muṣannefātıḥadd ü ‘add ve ṭabaḳa-i iḥşā vü iḥşārdan bīründür.

Mevlānā Suyūṭī ḥikāyet eyledi ki Mevlānā Muḥyi’d-dīn Kāfiyeci’den bir gün “*Ṭabaḳāt-ı Nuḥāt* nām kitābumda yazmaḳ için kendinüzüñ muṣannefātuñuzdan esāmī-i sāmīyelerini ta‘dād eyleñüz.” diyü iltimās eyledüm. Bu muḳābeledede cevāb virüp “Benüm teṣānifimüñ esāmīsi yādumdan yād olmışdur. Ben anuñ ta‘dād u tibyanına ḳādir degilem.” didi. Ol vaḥīd-i zemān ve ferīd-i āvānuñ ekṣer-i taṣānīfi muḥtaṣarātudur. Bu cümleñüñ ecel ü ecmele ve nāfi‘ u enfa‘ı ḳavā‘id-i a‘rābuñ şerḫi ve kelimeteyn-i şehādete şerḫ üslūbında yazduğı risālesidür ve daḫı ‘ilm-i ḥadīşde bir muḥtaṣar-ı mu‘teberi ve ‘ilm-i tefsīrde *Teysīr* ismiyle müsemmə üç cüz’ miḳdārı bir muḥtaṣar-ı mu‘teveri vardır. Bu iki muḥtaṣarı nāme-i mufāḥaret-i ittiḥāz idüp anlaruñla mübāhet ü mücāhāt eyledi. ‘İlm-i ḥadīş ve ‘ilm-i tefsīrde fuṣalā-yı müteḳaddimīnden da‘vā-yı teḳaddüm idüp “Bu ‘ilmi ben iḥtirā‘ eyledüm. Benden muḳaddem bu meydānda tek u pūy eylemiş kimesne yoḳdur. Hiçbir fāris-i ḥāris-i miżmār fezā’il-i ablaḳ-ı aḳlām ve kemiyyet-i ḥāmesini benüm yekrān-ı ḥāmemden bu meydānda icāle itmedi.” didi. Lākin bu kelāmıdan fehm olınan budur ki Şeyh Muḥyi’d-dīn Kāfiyeci ḥazretleri İmām Zerkeşī’nüñ *Burhān* nām kitābına ve Celāl Balkī’nüñ *Mevāḳı‘-ı ‘Ulūm* adlı bir kitāb-ı müsteṭābına zafer bulmayup bu iki kitāba müṭāla‘aları sebḳat itmemiş ola. *Merḥūmün maḡfūrūnleh* Mevlānā Muḥyi’d-dīn Kāfiyeci umūr-ı dīniyyede ve i‘tikādiyātde mebāhic-i mebāhic-i ‘aḳā’id-i şaḫīḫa üzre olup kendülerde selāmet-i fiṭrat ve dīn ü diyānet ḡāyetde ve şafā-yı ḫāṭır u zühd ü ‘ıffet nihāyetde idi. Sālīkān-ı mesālīk-i sūfiyyenüñ cümlesine ḥüsn-i i‘tikād idüp

⁴²⁹ Güneş ve çiçek onun resmini görünce perişan oldular. Dünyayı alan güzelliği nedeniyle yeryüzü ve gökyüzü tutuldu.

aşhâb-ı şalâha maḥabbet ve gürüh-ı mekrüh-ı erbâb-ı bid' ü ḍalâletden nefret üzere idi. Firâz-ı 'ömr-i dırâzdan tenezzül-i kinân neşib-i meşib semtine müteveccih olup vâdî-i ḥayâtuñ nihâyetine varmış ikenyine keşret-i 'ibâdet sa'âdetiyle müstes'id olup ervâh u âşâlde 'ibâdete iştigâlde dâ'im-i kâ'im idi. **Şi'r:**

Büd pîri ki rûz ü şude şeb
Ve âmede cân-ı ḥaste-eş ber-leb
Şübḥ-i ümîd ü resîde be-şâm
Ve âftab-eş güzeşte ez-ser-i bâm
Lîk bûde 'ibâdet-eş pîşe
Fîkr ü zîkr-i ḥüdây-eş endîşeh⁴³⁰

Müddet-i 'ömrinde ḳalîl ü keşir mâlik olduğı mâli bezl-i şadaḳa idüp maḳdûrını aşhâb-ı fakr u fâḳaya şarf ider idi. Mümâ ileyh diyâr-ı Mışır'da ğarîb olup maḥsûd-ı emşâl olmağın muḥâlefân-ı bed-gümânân elinde ğarîb ğarîb iḥânetler ile mühân u maḥzûl idi. **Şi'r:**

Her şeb bereved zi-sîne ârâm-ı ğarîb
Vez şerbet-i ğam telḥ şevved kâm-ı ğarîb
Güyend ki ez-mer ki beter nîst ğamî
Şek nîst kez-ân beter buved şâm-ı ğarib⁴³¹

Lâkin a' dâ vü â' vânuñ tîr-i tîz-i setîr ve çenk-i çenk ü cefâsına teḥammül idüp ḥalkuñ degme ezâsından alınmaz idi. Ḥilâfet-i aşliyyesinde vaşî' ü ş-şadr ve fasiḥü'l-ḳalb olmağın ferd-i âferîdenüñ ta'cîz ü tazyîḳından ḫarılmaz idi. **Şi'r:**

Serî kez teḥammül bemând tühî
Ḥarâm-eş buved tâc-ı fermândeḥi⁴³²

Mevlânâ Suyûḫî ḥikâyet eyledi ki “Fâzıl-ı merḳûmuñ şoḫbet-i şerîf ü meclis-i sâmîlerinde on dört yıl miḳdârı mülâzemet ü müdâvemet eyledüm. Her vardığımda istimâ' itdüğüm ḥaḳa'îḳ-ı bâri' a-i râ'îḳa ve deḳâ'îḳ-ı fâ'îḳa istimâ' eyledüm. Ol

⁴³⁰ Yaşlı birisinin gündüzü gece olmuştu. Ve sonunda vücudu yorulmuştu. Umudunun sabahı gece olmuştu. Ve güneş artık onun evinden çekip gitmişti. Ancak hâlâ mesleği ibadet etmekte. İş gücü Allah'ı düşünmekte.

⁴³¹ Her gece bu yabancının yüreğinden huzur kaçıp gidiyor. Ve mutsuzluk şerbeti ile tadı kaçıyor. Diyorlar ki ölümden beter acımız yok ki. Şüphesiz yabancının gecesi ölümden daha beterdir.

⁴³² Sabırdan boş kalan başa taç ve padişahlık haramdır.

ḥaḳā'ıḳ-ı gūş-ı hūşumda şünūf-ı 'āliye-i ğāliye yirine āvize olup her sözi ḳulağumda küpe oldı. **Mışrā'** :

Āvize şed kelām-ı tū der guşvār-ı men⁴³³

İttifāḳan bir gün muşāḥabet-i 'ilmiyye eşnāsında baña zeyd-i ḳā'im-i Türki'nün i' rābını su'āl eyledi. Ben daḫı bu su'ālden [87] münfa'il olup beni mübtedā maḳāmına ḳoyup tıfl-ı ebced-ḥ'ān gibi baña i' rāba müte'alliḳ nesne istifsār idersin böyle kesr-i 'arz ve ḥıfz-ı ḥāṭır eylemek muḳtezā-yı maḳāmdan ḥāricdür." diyü i' tirāz semtinden 'arz-ı merām eyledi. Mevlānā Kāfiyeci bu kelāmda yüz on üç mebḥaş vardur. Bu maḳūle ḳıl ü ḳāle müteḥammül olan maḫal münḫal olunca başt olunan maḳālātta çok fā'ide vardur. Aña binā'en anuñ i' rābına müte'alliḳ fetḫ-i kelām ve keşf-i maḳāl eyledüm. Şeyh ḫazretlerinden bu maḳūle kelimāt-ı nāfi'a istimā' itdügümde ol mebāḫiş-i ma'düdeyi sizler 'alā vechi't-tedḳiḳ taḫḳiḳ itmeden "Ben sizün meclis-i sa'ādet-i celisünüzden ḳıyām itmezem. Elbetde ifāde eyleyünüz." diyü ilḫāḫ u ibrām eyledüm. Mevlānā-yı mūmā ileyh fi'l-hāl ol mebāḫişi ḫāvī tezkire ibrāz idüp tezkir-i ḫāl eyledükde ol tezkireden istizāḫ-ı maḳām ve istifā-yı merām eyleyüp mebāḫiş-i meşṭureyi bī-ḳuşūr istinsāḫ eyledüm. Mü'ellif-i Şaḳā'ıḳ ol ḫāvī-i ḫaḳā'ıḳuñ istisnāya müte'alliḳ bir müsteşnā risālesine zafer bulup ol derc-i necb-i naḫb-i leṭā'ide derc olunan ferā'id-i fevā'idden müntefi' olduğımı silk-i beyānda nazm eyledi. Merḫūm-ı merḳūm Şeyh Muḫyi'd-din Kāfiyeci sekiz yüz yetmiş ṭoḳuz senesinden şehr-i cemāziye'l-evvelinün dördüncü günü leyle-i cum'ada vefāt idüp rūḫ-ı pür-fütūḫı sākinān-ı melā'-ı i'lā ve ḳuṭṭān-ı sidretü'l-müntehā ile ḳarın oldı.

Tezyil: Ol zemānuñ fużalāsından şehāb-ı Manşūr on beyden ziyāde bir mersīye diyüp muṭtali' -i kelāmı bu nazm-ı şerif vāḳı' oldı. **Beyt:**

Bektü 'ale'ş-şeyḫi Müḫyiddin Kāfiyeci
'Üyūnenā bidümü' in min demi'l-müheci⁴³⁴

'Ārif-i Bi'llāḫ 'Abdü'l-laṭif Maḳdisi *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Beytü'l-maḳdis bī-şedd-i dal ev bi-ḫıfef ve'n-nisbeti'l-leyhi Maḳdis bi-vezni meclis ve Maḳdisi bi-vezni Muḫammedi.

⁴³³ Sözüñ kulağıma küpe oldu.

⁴³⁴ Gözlerimiz canlardan gelen gözyaşlarıyla Şeyh Muhyiddin Kafiye için ağladı.

Ba'zı hulefâsınıñ icâzet-nâmesinde kendülerüñ nisbetlerini haţt-ı şerîfleriyle 'Abdu'l-laţif bin 'Abdu'r-raĥmân bin Aĥmed bin 'Alî bin Ğanîmü'l-Ķudsiyyü'l-Enşârî diyü yazmışdur. Yedi yüz seksen altı senesinüñ silkinde münselik olan şehr-i Receb'ün yigirminci gicesi vâkı' olan leyle-i cum'ada vücûda gelmişdür. **Mışrâ'** :

Şod pedîd aĥteri zi-bürç-i kemâl⁴³⁵

Evvelâ 'ulûm-ı zâhire-i zâhireye meşġûl olup tekmîl-i kemâlât itdükden şoñra derûn-ı nezâhet-i meknûnında maĥabbet-i İlâhiyye ĥâdiş olup tarîka-i taşavvufa meyl ü velâ' istilâ eyledi. Bu cezbe-i şâliha-i fâyiha ile 'Ārif-i Bi'llâh Şeyĥ 'Abdü'l-'azîz ĥazretlerinüñ ĥıdmetlerine vâsıl olup bâ'a-i himmet ile tayy-ı menâzil-i 'âliye ve kaţ'-ı meţâlib-i me'ârib-i sâmiye itdükden şoñra seccâde-i irşâda cülûs eyleyüp aşĥâb-ı istimdâd-ı imdâda icâzet oldı. **Şi'r:**

Tâ ne konî rûy-i be-deryâ delî

Nübüvved-et ez-güher-i dil ĥâsilî

Tâ nezenî ĥeyme be-pehlüy-ı dil

Hemçü dil ez-dil neşevî behre-gir⁴³⁶

Merĥûm Şeyĥ Zeyne'd-dîn Ĥafî ĥazretleri ârâzi-i muĥaddisede olan enbiyâ-yı 'izâm ve evliyâ-yı kirâm *rahimehumu'llâhü'l-melikü'l-ilâm*⁴³⁷ ĥazretlerinüñ ĥâk-i pâk-i türbet-i şüreyyâ rütbetlerine rûmâl olmak için ĥuds-i şerîfe varduĥda Şeyĥ 'Abdü'l-laţif kendü devlet-ĥânesine inzâl idüp kemâl-i mertebede i'zâm u iclâl eyledi. **Şi'r:**

Be-ĥâne ki çenin miĥmân fûrûd âyed

Hümâ-yı sedre de-rân âsitân fûrûd âyed⁴³⁸

Bu taĥrîble mâ-beynlerinde bî-nihâye muşâĥabet sebĥat eyleyüp teĥâkkî-i serâ'ir-i zamâ'ir muĥtezâsınca ĥalb-i şerîfleri biri birine müncezib oldı. **Maţla'** :

Ez-ezel bînem pür-ez-mehret dil-i ġam dîde-râ

Bâz mîbinem giriftâr-ı cemâlet dîde-râ⁴³⁹

⁴³⁵ *Kemal kulesinden bir yıldız ortaya çıktı.*

⁴³⁶ *Kalbini denize açmayınca kadar kalbindeki mücevherden bir fayda elde edemezsin. Kalbine yaklaşmayınca kadar kalbinden faydalanamazsın.*

⁴³⁷ *Melik ve bilen Allah onlara rahmet eylesin.*

⁴³⁸ *Eve böyle bir misafir gelirse gökyüzündekiler o eve iner.*

⁴³⁹ *Ezelden senin sevginden mutsuz yüreğimi görüyorum. Gözlerimi de senin güzel yüzüne hayran bakışlarımı görüyorum.*

Merhûm Şeyh Zeyne'd-dîn Hâfi hazretleri quds-i şerîfeden kalkup teveccüh-i müstevcihü't-turfe ile hacc-ı şerîfe müteveccih olduğda Şeyh 'Abdü'l-laîf Kudsi anlaruñ ile bile gitmege isticāze vü istizān eyleyüp bu tarîkla cādde-i haḡka istirşād u istimdād kendinüñ aḡşā-yı ḡaşārā-yı me'aribi olduğını i' lām eyledi. Bu eşnāda Şeyh 'Abdü'l-laîf'üñ vālide-i şerîfesi merīza bulunmağın Şeyh Zeyne'd-dîn hazretleri ḡayrı maşlahatdan bu muḡaddemdür diyü Şeyh 'Abdü'l-laîf'i gitmekden men' eyledi. *El-cennetü taḡte aḡdāmi'l-ümmehāt.*⁴⁴⁰ Şeyh Zeyne'd-dîn Hâfi hazretleri Şeyh 'Abdü'l-laîf'i yanınca bile alup gitmedüğine i' tizār için [88] temşit-i teslīt idüp fuḡlül'l-aḡvālüñ 'ināyet-i bī-ḡāyetiyle bu seferden şıḡhatle 'avdet olınduḡda seni maḡşad-ı merāmına iḡāl eylemek muḡarrerdür diyü va'd-i aḡiḡ-i tevşik eyledi. *El-ḡarisiḡ bū 'adi'l-kerīm*⁴⁴¹ feḡvāsınca ol ḡürr-i 'āḡilüñ va'd-i kerīmine i' timād idüp zemān-ı encāza degin tevaḡḡuf eyledi. **Şi'r:**

Mekün va' de ü ger kerdī vefā kün

Tarîḡ-i bī-vefā-yı-rā rehā kün

Ez-ān ḡazret ki feyyāz-ı vücūd-est

ḡiḡāb-ı cümle evfū bi'l-'uhūd set⁴⁴²

Fi'l-vāḡı' Şeyh Zeyne'd-dîn Hâfi hazretleri ka'be-i müşerrefeden 'avdet eyledükdde Şeyh 'Abdü'l-laîf'i ḡorāsān semtine bile alup gidüp ol daḡı anuñ ḡalvet-i salvet-i baḡşlarında riyāzet ü mücāhedeye meşḡul oldılar. Bu üslüb üzre birḡaç zemān geḡdükdde soñra Şeyh Zeyne'd-dîn Hâfi hazretlerinüñ emr-i şerîfleriyle Cām nām ḡaşabaya varup Şeyh Aḡmed Nāsefi Cāmī'nüñ merḡad-ı şerîflerinde ḡalvet-i erba'iniyyeye dāḡil oldılar. Eşnā-yı ḡalvetde Şeyh 'Abdü'l-laîf hazretleri kendüye 'arız olan aḡvāl-i ḡüccete āmālī Şeyh Zeyne'd-dîn Hâfi'ye mürāsele tarîḡıyla 'arz ider idi. ḡāttime-i aḡvālde Şeyh 'Abdü'l-laîf'e āyet-i Naşr vārid olup mürāsele ile bu ḡālidaḡı'arz eyleyicek Şeyh Zeyne'd-dîn icāzet-nāme tesvīd idüp ol şeyḡ-i kerāmet-nihāde irşād u imdāda icāzet buyurdılar. **Maḡla' :**

İcāzet dād bā irşād ü is' ād

Ki tā yāband ez-imdād-eḡ āmdād⁴⁴³

⁴⁴⁰ Cennet anaların ayakları altındadır.

⁴⁴¹ Kerim'in vaadine göre ekin eken

⁴⁴² Söz verme ve eğer verirsən yerine getir. Vefasızlık işin bir tarafa bırak. Varlığın feyzi olan o kişi Herkese "ahdine vefa et" diyor.

⁴⁴³ İrşat ve imdat ile izin verdi ki yardımlarından faydalansınlar.

Menkûldür ki merhûm Şeyh ‘ Abdü’l-laṭîf ḥazretleri ḳaşaba-i Câm’da mânend-i cām-ı muşaffâ taḥşîl-i şafâ idüp bâde-i ‘ irfânla mest olduḳdan soñra Dımışḳ-ı Şâm-ı ḳuds-âbâda andan Ḳonya nâm ḳaşabaya irtihâl idüp ol şeh-r-i dil-keş ki merâm-ı dil-i müstehâmân-ı tîre-dilân anda ḥâsıldur, aña dâḥil oldılar. **Şî‘r:**

Be-ḥâk-eş rif‘at ez-yümn-i ḳadem dâd
Zemîn-râ zînet-i bâḡ-ı irem dâd
Fezâyi dîd çün cennet na‘îm-eş
Ki cân-râ tâze gerdâned nesîm-eş
Zi-âbeş yâfte neşv ü nümâ ḥâk
Direḥtân-eş keşide ser be-eflâk
Çenân bâlide rûzî her nihâlî
Ki der cây-ı deḡer rüyed be-sâlî⁴⁴⁴

Zıkr olınan Ḳonya nâm ḳaşabada yatan meşâyih-i ‘izâm ve evliyâ-yı kirâmuñ mezârât-ı müteberrikelerini ziyâret idüp her birinde mükâşefât-ı ‘acîbe vâḳı‘ oldı. Evvelâ Şeyḫ Celâle’d-dîn-i Belḫî’nüñ mezâr-ı kerâmet-medârında Şeyḫ ‘ Abdü’l-laṭîf ḥazretleri çeşm-i cân ve dîde-i mükâşefe ile kendinüñ bedeni ‘üryân gördi. Şeyḫ Şadre’d-dîn Ḳonevî’nüñ merḳadınıñ etrâfında olan şibâkuñ arasından Şeyḫ Şadre’d-dîn ḥazretleri “El benüm etek senüñ.” diyü Şeyḫ ‘ Abdü’l-laṭîf’üñ zeyl-i pâkine yapışup dâḥil-i şibâke cezb eyledi. **Maṭla‘:**

Çâk şod sîne-em ez-ḥasret-i pîrâhen-i tü
Mâh-ı Yüsuf ruḡ-ı men dest-i men ü dâmen-i tü⁴⁴⁵

Şeyḫ Şemse’d-dîn Tebrîzî’nüñ mezârında ol imâm-ı hümâm sâmi-şifât iḳâmet-i şalâvât eylemek iltimâs eyledi. Şeyḫ ‘ Abdü’l-laṭîf ḥazretleri daḡı ol mültemisi edâ idüp nisbet-i meşrû‘a üzre ḳazâ-yı viṭr eyledi. Bu kerâmât-ı ‘acîbenüñ vuḳû‘ından soñra maḥmiyye-i Bursa’ya teveccüh idüp Ḳonya’dan sefere çıḳduḳları eyyâmuñ evvel güninde at üzre gider iken ḡaflet ü ḡalebe idüp revzene-i çeşm-i zâhirini ḥicâb-ı ḥâb ile mesdûd olduḳda ḥâṭif-i ḡaybdan bu ḥiṭâb istimâ‘ olındı ki e‘âli-i ahâlî-i ma‘ârif-i ilâhiyye saña muntazırlardur. Sürâtle ḡitmek gereksin. **Maṭla‘:**

⁴⁴⁴ Adımlarının bereketi ile topraḡı deḡerlendirdi. Yeryüzünü İrem gibi süsledi. Cennet gibi bir ortam gördü. Ki esintisi insana yeni bir hayat baḡışlıyordu. Suyundan topraklar bereketlendi ve ağaçlar göklere yükseldi. Nihal bir günde öyle büyüdü ki diḡer bir yerde olsaydı bir sene sürerdi

⁴⁴⁵ Senin hasretinden göḡsüm parçalandı. Ey Yusuf gibi güz ayım, eteḡini tutup yalvarıyorum

Men müntazıram kiyār-em ez-rāh resed
Cān müjde deh-em ki yār nāgāh resed⁴⁴⁶

İmtisālen li-zālike'l-ḥiṭāb-ı şitāb idüp şehri Şa' bān' uñ evvel güninde maḥrūse-i Burusa'ya girdiler. Ol diyāruñ 'ulemāsından bir cemā' atle şehri mezbūruñ 'aşr-ı āḥirinüñ evvelinden gāyet-i Ramazāna degin ḥalvet-i erba'ineye dāḥil oldılar. Eyyām-ı ḥalvetüñ evvel güninde bu maḥūle cem' iyyet dünyāda olmaz, dār-ı āḥiretde cennetde olur diyü kı'ili nümāyān degil bir şadā-yı meserret-nişān qar' -ı esmā' u ezān eyledi. Şeyḥ ' Abdü'l-laṭif Ḳudsī ḥazretleri iki beyt diyüp bu iki beytin her bir kelimesinüñ evvel ḥarfıyle kendü silsilesinüñ meşāyiḥ-i kirāmınüñ esāmī-i sāmīyelerinüñ evvel ḥarflerine bi-tariḳi' ṭ-ṭevşi' işāret eyledi. Ol iki beyt bunlardur.

Şi'r:

'Alāzīn-i 'izzī ya cebā'ib-i mühecci'ā [89]

Neciyā' alā nehcin ḡilā nev' gūna

'Afā külli resmin cāze serā metā' afā

Kifāh-ı cerā bahr-i zehī hīne 'avnihi⁴⁴⁷

Mezkūrlaruñ esāmī-i şerīfleri tertib üzre bunlardur. ' Abdü'l-laṭif Ḳudsī, Zeyne'd-dīn Ḥāfī, ' Abdu'r-raḥmān Şerbīnī, Yūsuf ' Acemī, Ḥasan Şemşirī, Maḥmūd İşfahānī, Nüre'd-dīn Naṭanzī, ' Ömer Sühreverdī, Necīb Sühreverdī, Aḥmed Ğazālī, Nessāc Ebī ' Alī Gürkān, Ebī ' Alī, Ebū ' Oşmān Maḡrebi, Ebū ' Alī Kātib, Ebū ' Alī Rūdbārī, Cüneyd-i Bağdādī Sırrī Saḳaṭī, Ma' ruf-ı Kerḫī, İmām ' Alī bin Mūsā Er-rızā, İmām Mūsā Kāzım, İmām Ca' fer-i Şādık, İmām Meḥemmed Bākır, İmām Zeyne'l- ' Abidīn, İmām Ḥüseyn bin ' Alī, İmām ' Alī İbni Ebī Ṭālib *kerrema'llāhü vechehu ve raḍiya'llāhü' anhum ecma' in⁴⁴⁸* mervīdür ki ekābir-i meşāyiḥ-i Zeyniyye'nüñ yanında mu'āvenet-i iḫyā ve muḳābele-i a' dā için ve def' -i zarar ve celb-i nef' için iştiḡāl ca'iz olmayup ṭariḳlarında bunu ihtiyār itmemişler idi ve lākin Şeyḥ ' Abdü'l-laṭif Ḳudsī ḥazretleri bunu Şeyḥ ' Abdü'l- ' aziz' üñ ṭariḳından aḫz idüp bu ḥālını ṭā'ife-i Zeyniyye'den evvel ol ihtiyār eyledi. Merḫūm-ı merḳūm Şeyḥ ' Abdü'l-laṭif ḥazretleri maḳāmāt-ı ' āliyāt-ı rabbāniyye ve merātib-i sāmīyāt-ı sübhāniyyenüñ

⁴⁴⁶ Ben yārimin gelmesini bekliyorum. Canım mutlu ol ki yar erken geldi

⁴⁴⁷ İzzetimin mekanı yücelerde süslenmiştir ey dostlar, Varlığının yüce türüne sırdaştır (veya "türü kurtarıcıdır"), Tüm hataları affeder, affettiği zaman sırrımı mükafatlandırır (veya "sırrıma izin verir"), Denizın güzelce akması için O'nun izni (yardımı) yeter.

⁴⁴⁸ Allah tümünden razı olsun

beyânında *Tuḥfe* nâm bir kitâb-ı laṭîf te'lîf eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz elli altı senesinin şehr-i rebî'ü'l-evvelinün gürresinde penç-şenbe günü maḥmiyye-i Burusa'da vefât idüp zâviye-i ma'rûfede defn oldu. Qabr-i şerîfinün üstinde mânend-i felek-i tâsi'-i vâsi' ve mânend-i sidde-i vâlâ a'lâbir kûbbe binâ olındı. Ḥalâyık-ı 'âlem teberrûken ol türbeyi ziyâret iderler *nevvera'llâhü kabrehu*.⁴⁴⁹

Şeyḫ 'Abdu'r-raḥîm bin Emîr 'Azîz Merzifonî *rahmetu'llahi te'âlâ 'aleyh*

Menḫüldür ki Şarı dâniş-mend dimekle ma'rûfdur. Kaşaba-i Merzifon'da vücûda gelüp kâbiliyet-i kemâlde kemâl-i kâbiliyete bâliğ olduğdan sonra bilâd-ı Mısr'a varup Şeyḫ Zeyne'd-dîn Ḥâfi ḥazretlerinin şeref-i sohbetleriyle müşerref oldu.

Mısrâ' :

Ze şühbeteş şeref bî-ḥisâb yâft künün⁴⁵⁰

Şeyḫ Zeyne'd-dîn Ḥâfi'nün derûnî maḥabbet ve Bâṭnî meveddetlerine ve ma'nevî ḥimâyet ü 'inâyetlerine maẓhar olup anlarun ile Ḥâf'a varduqlarında kerreten ba'de kerreten şerâ'if-i ḥalevâtına dâhil oldu. Eşnâ-yı ḥalvetde kelime-i tevḥîdi 'alâ tarîkı't-teyaḳḳun telâḳḳun idüp hırka-i mübarekeyi giydükden sonra ḥaṭevât-ı mücâhedât ve edevât-ı riyâzât ile me'âric-i medâric-i maḳâmât-ı 'âliyyeye 'urûc eyledi. Şeyḫ Zeyne'd-dîn Ḥâfi ḥazretlerinden irşâd u imdâd için icâzet alup *Vaşâyâ-yı Kudsiyye* nâm kitâbını ve sa'ir mü'ellefâtını ve müevveyâtını ve Şeyḫ Şehâbe'd-dîn Sühreverdî ḥazretlerinin *İ'lâmü'l-Hudâ* ve *'Avârifü'l-Ma'ârif* nâm iki kitâb-ı fezâ'il-âyâtının aql ü rivâyet itmek için mücâz oldu. Ol zeynü'l-evliyâ-yı kirâmuñ işâret ü beşâretiyle Şeyḫ 'Abdu'r-raḥîm ḥazretleri kendinün mavṭn-ı aşlîsi Merzifon'a rıḥlet idüp kaşaba-i mezbûrede tavaṭṭun eyledi. *Merhûmün ve maḡfûrünleh* Sultân Murâd Ḥân Gâzî ḥazretleri Şeyḫ 'Abdu'r-raḥîm ḥidmetlerine yevmî beş aḳça ta'yîn itmiş iken üç aḳça ziyâde idüp Merzifon'da olan 'imâretten on müdd-i ğalle daḫı ta'yîn eyledi. Şeyḫ ḥazretlerinin bu vazîfeye ve bu ğalleye telâḳḳî-i bi'l-kabûl itdüğinden zâhir-i ḥâlde vâridât-ı nâ-vâcibe raġbetleri fehmi olmaġın bu ḥilâf-ı zâhir vaz'ın şudûrının sebebi kendülerden istikşâf olunduğda cevâb virüp "Nefs-i ğaddârın dehân-ı hırş u eziyyeti bu az loḳma ile sed için bu vazîfeyi kabûl eyledüm. Eştât-ı esbâb-ı ma'âş u inṭi'âşın inṭizâmına dâ'î olan âyâdi-i

⁴⁴⁹ *Allah, O'nun kabrini nurlandırın.*

⁴⁵⁰ *Onunla konuşmaktan büyük bir şeref kazandı.*

muhtelifeyi ol velî-i âyâdî ve nu‘mānuñ yed-i ‘ulyāsına haşr idüp dest-i ihtiyacı gayrdan kat‘ u kaşr eyledük.” diyü bir kelime-i cāmi‘a ifāza eyledi. **Şi‘r:**

Çurş cūy mey-şiken ü mey şekîb
Tā ne-ğurî gendüm-i âdem ferîb
Tā şikemi nān ü dem-i âb hest
Kefce me-kün ber ser-i her kâse dest⁴⁵¹

Merhûm Şeyh-i mağfiret-maqrûn kaşaba-i Merzifon’da vefât idüp hafâyâ-yı zevâyâ-yı melek ü melekût aña feth olınuğda bir kûşede defn olındı. Mesmû‘dur ki *Minhâcü’r-Reşâd* adlu bir kitâbı dağı istimâ‘ olındı. Mervîdür ki beş aqça vazîfe olduğı sekiz yüz otuz beş senesindedür ve üç aqça ziyâde olduğı sekiz yüz kırk beş senesindedür. **Şi‘r:**

İktifâ münhec-i ‘ilm nâfi‘
Cāmi‘ mābeyne fıkıh ve ezeb
Fe hüve fî’d-dünyâ kenecim-i t̄ali‘
Eşrefü’l-kevn behşüm gürb⁴⁵²

Hâlen cümle-i hâlâyık anuñ merkad-ı [90] şerîfini ziyâret idüp meyâmin-i rûhaniyyetiyle teyemmün ü teberrük iderler. Mümâ ileyhüñ hâl-i hayâtında ve zemân-ı vefâtında kuvvet-i ruhâniyyetiyle zuhûra gelen kerâmet-i ‘ayâniyyesi ve velâyet-i ma‘nevîyyesi had ü‘adden bîrûn ve mertebe-i ihsâdan efzündür. Galebât-ı halecât-ı ‘aşk u şevk zemânlarında Rûmî maħlaş ile Türkî eş‘âr diyüp ol eş‘âr süz-nāk ile halk-ı ‘âlemi yaqar yandırur idi. Aşğâb-ı ‘aşkı şem‘-i dil-süz gibi cânından uşandırur idi. Mervîdür ki Şeyh Zeyne’d-dîn Hâfi hazretleri Şeyh ‘Abdu’r-raħîm’i diyâr-ı Rûm’a gönderdükde “Ol mazhar-ı âteş-i‘aşk-ılâhî ile memâlik-i mezkûreye âteş şaldum.”didi *rahmetu’llâh*.

‘Ârif-i Bi’llâh Şeyh ‘Abdül-mu‘tî rahmetu’llâhi te‘âlâ

Şeyh Zeyne’d-dîn Hâfi’nüñ hulefâsındandır. Zikr olınan Şeyh ‘Abdü’l-laţîf ve Şeyh ‘Abdu’r-raħîm ve Şeyh ‘Abdü’l-mu‘tî nâm bu üç kişinüñ esâmî-i sâmiyeleri esmâ-yı

⁴⁵¹ *Bir kuru ekmek peşinde ol ve sabırlı ol. Ki hiç bir şey seni kandırmasın. Kuru ekmek ve içecek suyun varsa başka kaselelere el uzatma.*

⁴⁵² *Sen faydalı bir ilmin peşine düş ki o ilim fıkıh ve edebiyatı kapsıyor olsun. O dünyada parlayan bir yıldız gibidir. Kâinatı aydınlatır ardından batar gider.*

hüsnānuñ birisine muzāf olup ‘abd lafzıyla maşdar u mu‘anven olmağın aşhāb-ı hadīşden ve a‘lām-ı ‘ulemādan ‘abādla diyü zıkr olınanlar gibi meşāyih-i Zeyniyye arasında bunlar dağı ‘abādla diyü yād olınurlar. Mümā ileyh Şeyh ‘Abdü’l-mu‘tī mālīkī mezheb olup mevlid-i aşlīsi bilād-ı ğarbiyyedendür. Şeyh Zeyne’d-dīn Hāfi hazretlerinüñ şeref-i hıdmetleriyle tekmīl-i tarīkat tehzīb-i haķīkat idüp irşād u is‘ād için icāzet alduğdan soñra şafāsı ‘ömre süren harem-i hürremden sāye-i beyt-i şerīf gibi hālī olmayup ka‘be-i şerīfede temekkün u tavaṭṭun itmegin meşāyih-i ‘izām arasında şeyhü’l-harem diyü mülakḳab oldı. Şeyh ‘Abdü’l-mu‘tī hazretlerinüñ kerāmāt-ı ‘ayāniyye ve velāyet-i ma‘neviyyesi eṭrāf-ı vilāyetde meşhūr olup iḳtā‘-ı erbā‘-ı rub‘-ı meskünde mezkūr oldı. **Mıṣrā‘**:

Ahvāl ü be-maşriḳ ü mağrib şüyü‘ yāft⁴⁵³

Evliyā-yı sālifeden H‘āce ‘Abdu’llāh Semerkandī ve Seyyid Ḳāsim Envārī ve Şeyh Zeyne’d-dīn Hāfi ve Şeyh ‘Abdü’l-mu‘tī hazretleriyle muşāḳabeti sebḳat eyleyen meşāyih-i kirāmdan sinn-i şerīfi yüz yigirmiden mütecāviz iken meḳāsiniñde eşer-i beyāz āşikār olmayan Şeyh Maḳmūd Sındī’den mervīdür ki sinīn-i sālifeden bir senede iḳāmet-i menāsik-i ḫac için ka‘be-i şerīfenüñ şeref-i ziyāretiyle temettu‘ eyledigümde Şeyh ‘Abdü’l-mu‘tī ile mülākī oldum. Mezkūr-ı mebrūr ‘alā’iḳ-i ḫalā’iḳdan kemāl-i inḳitā‘ üzre olup riyāzāt-ı şakḳa ile murtāz olmağın aña kemāl-i mertebede maḳabbet idüp anuñla mā-beynümüzde mevāḳāt-ı ekīde ve mevālāt-ı şedīde vāḳı‘ oldı. **Mıṣrā‘**:

*Naḫnü ravḫānün ḫalelnā bedenen*⁴⁵⁴

Bir gün eşnā-yı muşāḳabetde Şeyh ‘Abdü’l-mu‘tī baña “Senüñ için H‘āce ‘Abdu’llāh’ı gördi didiler. Gerçek midür şimdiki ḫalde sen anı görseñ bilür misün?” didi. Ben dağı vāḳı‘an bundan aḳdemşeref-i ru’etleriyle müşerref olup “Dīdār-ı meserret-āşārını görüp ṭururam. Şimdiki ḫalde dağı göricek bilürem.” didükden soñra Şeyh ‘Abdü’l-mu‘tī hazretleri H‘āce ‘Abdu’llāh “İşte bunda ṭā’ife-yi ṭā’ife arasındadır. Göreyüm göricek bilür misin?” didi. Ben de fi’l-ḫāl yirümden kalkup ṭā’ifān-ı harem-i muḫterem arasında H‘āce hazretlerini ṭavāf ider iken bulup anuñ yanınca bende ṭavāfa başladum. H‘āce ‘Abdu’llāh benden muḳaddem maḳām-ı İbrāḫīm’e varup namāza şurū‘ idüp ben dağı ṭavāfdan fāriğ olduğumda H‘āce gibi

⁴⁵³ Onun hakkındaki haberler batıya ve doğuya yayıldı.

⁴⁵⁴ Biz aynı bedende iki canız.

maḳām-ı maḥūd-ı maḥmūdda namāza şurūḥ eyledüm. Hıvāce ḥazretleri ben henüz itmām-ı merām itmeden ğayb erenlerine çarışup perī gibi ğozden nihān oldu. **Mısrāḥ** :

Ān perī ez-nazar-em ğāʾib şod⁴⁵⁵

Bu kışşadan şoñra Şeyḥ ʿAbdüʾl-muḥḫıḫıñ yanına varduğumda “Senüñ Hıvāce ʿAbduʾllāhʾı bildüğinde şübhemüz ğalmanı. Vāḫıʿan bilürmiş.” diyü buyurdılar. Bu mā-beynde nice şühür u duhūr-ı mürür idüp çokça zemān ğuzerān eyledükden şoñra eḫrāf-ı ʿālemi seyāḫat eyleyerek maḫmiyye-i Semerḫanʾda varup Hıvāce ʿAbduʾllāh ile mülākī olduğumda “Sebḫat eyleyen mācerāyı işāʿat itme.” diyü tenbih eyledi. Baḥd-ı zemān ğirü Mekke-i müşerrefeye varup Şeyḥ ʿAbdüʾl-muḥḫıḫı ḥazretlerinüñ kendülerini iştiḫār-ı siyār ile meşhūr ğörüp āvāze-i [91] kerāmetlerini ʿIrāḫ u Hıçāzʾa sāʾir ü dāʾir bulduğumda ğadīmī āşināluḫ iḫtizāsıyla şeref-i pā-būsıyla teşerrüf eyledüm. Şeyḥ ʿAbdüʾl-muḥḫıḫı ḥazretleri mükālemāt-ı keşireden şoñra encām-ı muḫāḫabayı āña müncer ğıldı ki Hıvāce ʿAbduʾllāh Semerḫandī ḥazretlerini vech-i meşrüh üzre “Saña ğösterdüğümüz eclden bizi anlar daḫıʿarşa-yıʿālemde teşḫir eyleyüp şöhretümüze sebep oldılar.” diyü buyurdılar.

Şeyḫ Zeyneʾd-dīn Ebū Bekr Meḫemmed bin Meḫemmed Ḥāfī *raḫmetuʾllāhüʾl-kāfī*

Şeyḫ Zeyneʾd-dīn Ḥāfī dimekle meşhūr u mezkūrdur. Muḫḫalıʿ-ı iʿmārından maḫḫaʿına değin bilād-ı Rūmʾa dāḫil olmayup egerçi memālik-ı ʿOşmāniyyeʾyi ğudüm-ı şerīfiyle teşrīf itmemişdür. Ve lākin *inde zikriʾş-şāliḫīn tenezzelüʾr-raḫmeti*⁴⁵⁶ feḫvāsınca istinzāl-ı aḫḫār-ı emḫār-ı ğumām-ı raḫmet-i ilāhiyye için ism-i sāmīsi silk-i zikrde münselik ğılındı. Menāḫıḫ-ı şerīfesi ve aḫvāl-ı şeref-āmāli raḫam-zede-i aḫlām-ı müşḫīn-ı erḫām olan kitāb-ı müsteḫāb müskiyyüʾl-ḫitāmda derc olındı. Velādetleri diyār-ı Ḥorāsānʾdan Ḥāf nām ḫaşabada vāḫıʿ olup yedi yüz elli yedi senesinüñ şehr-ı rebīʿüʾl-evvelinüñ on beşinci ğününde vücūda ğeldi. **Maḫḫlaḥ** :

ḫülūʿ kerd be-teʾyid-i ḫaḫ zi-bürce-i kemāl

Meh-i ḫüceste rüh-ü aḫter-i ḫümāyūn fāl

Ez-in Nihāl-i şeref tāze ğeşḫ aḫter-i din

⁴⁵⁵ O melek ğözümdeñ kayboldu.

⁴⁵⁶ Salihler anıldığında rahmet iner.

Canān-ki tāze şevved berg-i gül zi-bād-ı şümāl⁴⁵⁷

Fünūn-ı zāhire-i zāhireyi ve ‘ulūm -ı bāṭına-i kāmıneyi cāmi‘ u ḥāvī olup şer‘a-i şerī‘ ate mutāba‘at ve sünen-i sünene muṭāva‘at itmekde muvaffaḳ *min ‘indi’llāh* idi.

Maṭla‘ :

Şüret-i ü rāst be-mīzān-ı şer‘
Cān-ı vey ü zendegi ez-cān-ı şer‘⁴⁵⁸

Meşāyih-i Zeyniyye’nüñ aḥyār-ı ḥıyārı arasında evliyā-yı kerāmāt-ı ‘āliye olan e‘āli-i evliyānuñ a‘lāsıdur. Bedāyit-i aḥvālinde ‘ilm-i taşavvufu Şeyḫ Nüre’d-dīn ‘Abdu’r-raḥmān Mışrī ḥazretlerinden aḥz eyleyüp ‘unvān-ı müfāḥaret idinmek için icāzet-nāme aldı. Bu icāzet-nāmenüñ derc-i mażmūnunda cevāhir-i kelām ve le’āli-i merāmı ḥazret-i Şeyḫ ‘Abdu’r-raḥmān Mışrī bu silk üzre derc eyledi ki Şeyḫ Zeyne’d-dīn Ḥāfi ḥazretleri tarīḳ-i taşavvufda isti‘dād-ı kemāl ve kemāl-i isti‘dād ile mutaşavvuf olup vāridāt-ı ḡaybıyyenüñ ve fütūḫāt-ı lā-raybiyyenüñ ḳabūline ḳābil olduḡda ḡıbbe’l-istiḫāreti’l-mu‘tādesene-i ḥüsne-i ma‘hüde üzre yedi gün ḫalvet-i salvet-baḡşa dāḫil oldu. **Naẓm:**

Rū be-ḫalvet neşin ü zārī kün
Der fürū bend ü çille dārī kün
Her ki pür-şod ez-ın ü vezān ḫālī
Der-memālik velī şod ü vālī
Dil-i ü defter-i firişte şod
Be-ḫürūfi diger niveşte şod
ḫalvet inest ü çile in bāşed
Şıfat-ı ‘ārifān çenīn bāşed⁴⁵⁹

Eyyām-ı ḫalvetüñ leyle-i rābi‘asında fettāḫ-ı müşkilāt kilid-i futūḫāt ile ebvāb-ı fuyūzātı fetḫ idüp şerā’if-i ifāzāt-ı sübhāniyye ile teşrīf eyledi. Ḳuvvet-i isti‘dādāt-ı ezeliyyesiyle yevmen-fe-yevmen belki anen-fe-anen ḳaṭ‘-ı derecāt-ı ‘āliyyāt ṭayy-ı

⁴⁵⁷ Allah’ın izniyle kemal kulesinden doğdu. Hayırlı yüzlü ay ve hümayun şanslı yıldız, bu şeref nihâlinde din yıldızı yenilendi. Çiçeğin yaprağının kuzey rüzgârından canlandığı gibi.

⁴⁵⁸ Onun yüzü şeriâtın tartısıdır. Onun can ve hayatı şeriâtın gelmiş.

⁴⁵⁹ Gît bir köşeye ve ağla. Kapıyı kapat ve kırk gün orada kal. Herkes bununla dolarsa ve ondan boşalursa memleketlerde valî ve hâkim olur. Onun yüreği meleklerin defteri olur. Başka harflerle doldurulur. Bir köşeye gitme ve kırk gün yalnızlık çekmek işte böyle olur. Ariflerin sıfatı işte böyle olur.

maḳāmāt-ı sāmīyyāt idüp mazhar-ı vāridāt-ı mütevāliye ve mevrīd-i lāyihāt-ı sānihāt-ı mütevāliye oldı. Keşret-i teraḳḳiyāt-ı bedī‘a ile maḳām-ı ḥaḳīḳat-ı tevḥīde vāşıl olup itmām-ı eyyām-ı seb‘adan muḳaddem ḳuyūd-ı tefrīḳa-i ḥavātırı tarḥ u tard eyledi. Yedinci rüz-ı pīrūzuñ temāmında levāmı‘-ı āfitāb-ı tevḥīd-i ḥaḳīḳī-i zātı zāhir olup meşḳūt-ı tecelliyāt-ı zāt-ı zāt-ı şamediyyetden nūr-ı hüviyyet anda āşīḳār u pedīdār oldı. Cümle erbāb-ı tefrīd ve kāffe-i aşḫāb-ı tevḥīd iştīlāḥı üzre cem‘ü’l-cem‘ diyü ta‘bīr olınan maḳām-ı vālā ki cumū‘-ı efrād u evtāduñ biñde biri ol mertebe-i külliyye vāḥid-i eb‘ed-i vāḥid vāşıl olur. Ol ferd-i kāmil aña nā‘il ve bunuñ verāsında teraḳḳiyāt-ı sāmīyyeyi şāmil oldı. Cenāb-ı mucībü’d-da‘vātından mes‘ul u mutazarrı‘dur ki yevmen-fe-yevmen ileri gelmekle imām-ı hümām mütteḳīn ü pişvā-yı muḳtedā-yı muvaḥḥidīn olup miḥrāb-ı kerāmetde cemā‘at-i evliyā aña tābī‘ u muşallī olalar. Şeyḥ Zeyne’d-dīn Ḥāfi ḥazretlerinden rivāyet olunur ki “Ṭarīḳa-i ṭarīḳatı tekḡil için seyāḥat semtine sālīk olup maḥrūse-i Ḳāhire-i Mışr‘dan Ḥorāsān vilāyetine gider iken yolda maḥmiyye-i Bağdād’da bu icāzet-nāmeyi zāyī‘ eyledüm. Nice müddetden şoñra diyār-ı Mışr’a varup Şeyḥ ‘Abdu’r-raḥmān Mışrī ḥazretlerini raḥmet-i raḥmāna vāşıl u nā‘im-i cāvidāniye nā‘il olmış buldüm.” Merḥūmuñ ‘ibādet itdüḡi maḥşūş [92] ḥalvet-serā-yı ünslerini ziyāret için ḥücreye dāḥil olduḡda icāzet-nāmesinüñ şüretini bulup bir nüşḥasına dest-res müyesser oldı. Zāyī‘ olan icāzet-nāme ile bu nüşḥa taṭbīḳ olınup ikisinüñ daḥı‘arā‘is-i nefā‘is-i ḡavānī-i mu‘āniyesinüñ rüy-ı ḡarrālarında zülf-i müşḳīn yirine āvīze olan sevād-ı elfāz yekser berāber idi. Her birinüñ nuḳūd-ı me‘ānī-i mühezzibe-i müzehhibeleri vezn ü miḳdārda ber-ā-ber olup bir iki ḥarfden ḡayrı ziyāde vü noḳşān yoḡ idi. Nüşḥa-i mezkūrenüñ bulunmasında iki ihtimāl vardır. Birisi evā‘il-i aḥvāle taḥrīr olınan icāzet-nāmenüñ bir şüreti Şeyḥ ḥazretlerinüñ yanında ḳalmaḡdūr. İkinisi ol icāzet-nāmenüñ zāyī‘ olduḡı ‘ālem-i ma‘nīde aña ma‘lūm olup bir şüretini şoñradan yazmaḡdūr. ‘Alā kile’t-taḳdīreyn şeyḥ-i merḥūmuñ vaḥdet-ḥānesi keşretten ḥālī olmayup mütereddīdān-ı cādde-i ḥaḳīḳat ol ḥücreden muṭṭaşıl-ı munkatı‘ degil iken ve daḥı müddet-i medīdeden berü ol ḥücre der-beste olmayup āyende vü revendenüñ ḳadem-i tereddüdi andan kesilmemiş iken derün-ı ḥücrede āşīḳār ṭuran nüşḥaya ferd-i āferīdenüñ sū‘-ı nazarı ve yed-i teṭāvül ve izā‘ası ta‘alluḡ itmedüḡi şeyḥüñ kerāmet ü velāyetine delālet-i ḳaviyye ile delālet ider. Naḳl olunur ki Şeyḥ ‘Abdu’r-raḥmān Mışrī ḥazretleri rü‘esā-yı fuḳarāya ilbās eyledüḡitāc-ı ibtihāc-ı baḡşı Zeyne’d-dīn Ḥāfi ḥazretlerine daḥı teberrüken ilbās eyledi. Anlar daḥı “Bu tāc-ı ber-ser-tāc-ı evliyānuñ başı birāderi yādigāridur. Ḥaḳ te‘ālā bu devleti benüm başımda ḳomış

imiş.” diyü ta‘zîmen başı üzre yir eyledi. Ol zeyn-i evliyâ-yı sāmî-menzilet eşnâ-yı seyâhatde maħmiyye-i Bağdād’a geldükde Pîr-i Tâc-ı Geylânî nām bir kimesne “Ol tâcî devlet-i sermedi bilüp baña ihsân eyleyüñüz.” diyü iltimâs itmegin Şeyh Zeyne’-d-dîn Hâfi muhâlefet itmeyüp tarîka-i aşhâb-ı tarîkat ki mürüvvedür. Ol tarîkat üzre aña i‘tâ eyledi. ‘Âlem-i menâmda ol tâc müstemil olup e‘âlî-i serfirâzân-ı evliyâdan nice ser-bülend-i ercümend kimesneleri esâmîsiyle zîkr ü ‘add eyleyüp “Bunlar beni baş üzre tutar iken sen beni bir denî vü fâsık u fâcîre virüp evci ‘âliden hażîz-i zillete pāmâl eyledüñ.” diyü istigâse eyledi. **Nazm:**

Düzd-râ pîş-i rûhat rāh mede

Harne-i hırs-râ külāh mede

Mede ey h̄vāce bî-kerr ü zinhār

Kürd-râ cübbe Türk-râ destār

Zinde-râ tövbe deh ki dāred cān

Mürde hod tövbe kerd ez-āb ü zi-nān

Ne-tüvān dīv-rā be-rāh āverd

Seri dīvāne-rā külāh āverd⁴⁶⁰

Fi’l-vāqı‘ bu vāqı‘ anuñ irtesi ol kimesneyi bir meyhāne küncinde bülbüle-mişāl şarāb ile māl-ā-māl ve sâgir-i şikeste gibi ufanık yatur buldılar. **Şi‘r:**

Dîd mestî fetāde ber-ser-i rāh

Cāme hūmrî vü nāme kerde siyāh

Hāk-ı reh-rā be-çehre fersūde

Ber-ser-i hāk-i rāh bügnūdeh⁴⁶¹

Şeyh Zeyne’-d-dîn Hâfi’nüñ rüfeķāsından biri ol tâcî ol harîfün başından alup “Sen bu harîfün sürbî devletine lâyıķ degilsin benüm başım tâcısan.” diyü taķbîl ü telşim eyleyerek şeyh ile maşlahatlarına revāne oldılar. Şeyh Zeyne’-d-dîn Hâfi seksen bir yaşında iken sekiz otuz sekiz senesinüñ şehr-i şevvālinüñ ikinci günü leyle-i eħadda

⁴⁶⁰ Hırsızın sana yaklaşmasına izin verme. Ayının bağırmısından korkma. Ey büyük insan hiç fırsat vermeden Kürd’e gömlek, Türk’e sarık verme; yaşayan biri için tövbe ettirmek gerekli. Ölen zaten ekmek ve sudan tövbe etmiştir. Deve doğru yolu göstermek imkânsızdır. Nitekim deliyi aldatmak da mümkün değildir.

⁴⁶¹ Yolda düşen bir sarhoşu gördü. Elbisesini şarapla kirletmiş ve hesabını tartıttı. Yolun toz toprağını yüzüne bulaştırmış, yolda topaklarda uyumuş.

vefât idüp *evliyâ'î tahte kübbâyî*⁴⁶² halvet-hânesinden *fî maḳ'adi şıdḳın'inde melîkin müktedir*⁴⁶³ nüzhet-gâhına' urûc u velûc eyledi. **Şi'r:**

Resîde-est ü be-dâr-ı maḳ' ad-i şıdḳ

Ḳarîb ân melîk-i müktedir bûd

Be-maḳşûd-ı aşîl-eş geşt vâşil

Be-menzilgâh-ı ḳurbet müstaḳar bûd⁴⁶⁴

*Nûrî'llâhü maḳca' ahû*⁴⁶⁵

Tezyîl: Ol gencîne-i esrâr-ı esmâr-ı lâhütiyye ve ol defîne-i hazîne-i lâyhât-ı sânihât-ı ceberrütiyye evvelâ Mâlin nâm ḳaşabada defn olunmuş iken Dervîş-âbâd nâm mevzi' a naḳl olındı. Ol medfen-i pâk ve merḳad-i tâb-nâkden daḫı Herât' da muşallâ ḳurbına naḳl olunup anda defn olındı. Bu üç mevzi' anuñ rûḫâniyyeti berekâtında ma' mûr olup ḫalka-i çeşm gibi merdüm-nişîn oldı. Her bir mevzi' de ' âlî binâlar yapılp Cum' a namâzı ḳılınur oldı. Şeyḫüñ şeref-i rûḫâniyyetiyle mümeyyin ü müteberrik olup cümlesi miżân-iicâbet-i ḫacât oldı. Mervîdür ki âḫir-i ḫayâtında üç gün kendüden ğıybet eyledi. Ba' dehu ifâkat bulup kendüye geldükde bir yıl miḳdârı sükût ğalebe idüp ḫâmûş oldı. Bu evḳâtda kendülere [93] cenebât-ı ilâhiyye istilâ idüp bir an cenbenüñ tuvârdından ḫâlî olmadı.

' **Ârif-i Bi'llâh Şeyḫ Pîr İlyâs** *rahmetu'llâhi te'âlâ vâsı'a*

Nevâhî-i Amasiyye' de sâkin olup zemânesinde olan ' ulemâ ortasında celâ'il-i fezâ'il ile meşhûr ve mefâḫir-i zâhire-i bâhire ile mezkûr idi. Emîr Timur ol diyâra uğraduḳda mevlânâ-yı mezkûrı vilâyet-i Şîrvân'a irsâl idüp ma' aşına kifâyet eyleyecek miḳdârı vazîfe ta' yîn eyledi. Mevlânâ-yı mûmâ ileyh muḫtar olup ol diyâr-ı ḳalîlül-i' tibârda nâçâr ' alâ-vechi'l-iẓtirâr sükün ihtiyâr idüp erbâb-ı taleb ve aşḫâb-ı arebe ifâde vü ifâza eyledi. Ol vilâyetüñ meşâḫir-i cemâḫir-i evliyâ-yı kirâmından mazhar-ı ' irfân-ı Rabbânî Şeyḫ Şadre'd-dîn Şîrvânî ḫazretleriyle şohbet idüp baş-ı bisât-ı mücâleset eyledükde anuñ şeref-i şohbeti berekâtından miḳnâtıs-ı maḫabbetu'llâhuñ câzibesiyile müncezib ' ila'llâh oldı. Medâric-i sa' âdât olan

⁴⁶² *Velilerim kubbelerimin altındadır.*

⁴⁶³ *Bir doğruluk makamında (meclisinde) muktedir bir padişahın huzurunda (Kamer, 55.)*

⁴⁶⁴ *Dürüstlüğün evine vardı. O padişahın yakınında güçlüydü. Esas amacına ulaştı.*

İstedığı yakınlığa varmıştı.

⁴⁶⁵ *Yattığı yer Allah'ın nurudur.*

me'āric-i sādāt üzre ḥalvet-i erba'iniyyeye dāḥil olup mücāhedāt-ı keşire ve riyāzāt-ı 'azīzeve 'alā-vechi'l-istikmāl iştigāl eyledi. **Şi'r:**

Ḳadr-i dil ü māye-i cān yāften

Cüz be-riyāzāt ne-tüvān yāften

Tüsen-i ṭab' -ı tü çü rāmet şeved

Sikke-i iḳbāl be-nāmet şeved⁴⁶⁶

Mevlānā İlyās'a ḥavāṭır-ı muḥtelife sebebiyle ba'zı evḳātda tefriḳa-i ḥātır vāḳı' olup fetret ḥāşıl olur idi. Bu maḳūle zemānda Şeyḫ Şadre'd-dīn Şīrvānī ümmī olmağın ol fütürü def' idemeyüp mezkūruñ āyīne-i zamīr-i şafā-pezīrinden ref'-i jenk ve def'-i keder itmege ḳādir olmaz idi. Bu sebebden Şeyḫ Pīr İlyās vaṭan-ı aşil-i ceziline irtihāl idüp on iki yıl miḳdārı mücellā-yı riyāzāt-ı şafvet-āyātıyla tecliye-i derün ve taşfiye-i bāṭın eyledi. Şeyḫ Zeyne'd-dīn Hāfi ḥazretlerinüñ diyār-ı Ḥorāsān'da āvāze-i celālet-i şān ve taṅtāna-i mesār ve menāfi'-i irşadı Şeyḫ İlyās'uñ ṭāḳ u revāḳ-ı sāmī'asına vāşıl olduḳda 'izz-i ḥuzūr-ı müstevcibü's-sürūrlarına rümāl olmağa taşmīm oldı. Bu eṣnāda 'ālem-i ru'yāda çeşm-i cān küşāde olup mübeşşirāt-ı mümeşşilāt-ı ḡaybiyye-i merāyā-yı mişālde nümāyān olduḳında ḥazret-i risālet-penāh '*aleyhi şalavātün illā lehü* ḥazretleri şāḥib-i vāḳı'aya ḥiṭāben ḳible-nümā ḳalbini Şeyḫ Şadre'd-dīn Şīrvānī semtine teveccüh idüp "Anuñ berekāt-ı ḥıdemāt-ı müteberrikesiyle istifāza eyle." diyü ḍelālet eylediler. *Merḥaben berrü' yāfe innahā tecme'u beyne'l-humābīn ve be innehā ba' del-maşriḳīn*⁴⁶⁷ Şeyḫ Pīr İlyās imtişālenli'l-emr Şīrvān semtine müteveccih olup maḳām-ı maḥmūd-ı ma'hüde ḳarīb varduḳda Şeyḫ Şadre'd-dīn ḥazretleri aşḥāb u aḥbābına "Bugün Şeyḫ Pīr İlyās bize gelse gerekdür. Aña istikbāl eylenüz." diyü tenbīh eyledi. Şeyḫ Pīr İlyās daḫı ol şadr-ı evliyā ve re'īs-i etḳiyānuñ ḥāk-i pāyelerine rümāl olup mübārek ellerini leb-i ta'zīm ile telşim eyledüklerinde Şeyḫ Şadre'd-dīn Şīrvānī ḥazretleri bünyān-ı kelāmı bu esās üzre teşyid eyledi ki efrād-ı evliyā-yı 'izām ve eḥād-ı etḳiyā-yı kirāmdan az kimesneye bu sa'ādet müyesser olmuştur ki "Ḥazret-i rüsüm-ı ekrem *şallā'llāhü 'aleyhi ve's-sellem* irşād eyleye." diyüp vāḳı'a-i mezkūre kendinüñ ma'lūmı olduḳını i'lām eyledi. Mümā ileyh müddet-i keşire mücāhedāt u riyāzāta meşḡul olup meṭālib-i 'āliye ve me'ārib-i sāmīyyeye vāşıl olduḳdan soñra Şeyḫ Şadre'd-dīn

⁴⁶⁶ Kalbin değerini bilmek ve canın esasını öğrenmek sadece riyazet ile gerçekleşiyor. Senin doğa atın uysallaşırsa şans ve baht sana yüzünü gösterecek.

⁴⁶⁷ Rüyaya merhabalar olsun, çünkü rüya sevenleri kavuşturur ve kötülerini uzaklaştırır.

hazretlerinüñ icâzetleri ile şıla-i rahm için kendü diyâr-ı celilü'l-i' tibârına ' avdet eyledi. *İnne a'celi't-tâ'atisevâben şiletü'r-rahm.*⁴⁶⁸ Ba' d-ı zemân Şeyh Şadre'd-din hazretlerinüñ vefâtını istimâ' eyledükde irşâd u imdâda mübâşeret eyledi. Şeyh Pîr İlyâs Amasiyye'de kendinüñ hadîka-i cennet-nişânında vefât idüp gülşen-i qudsde şükûfte olan gönca-i maşûd-ı haķikîyi bûya ve bülbül-i cân-ı zârı bāğ-ı hulde güyâ oldu. Fenâ-yı fenâ ibtinâ-yı Amasiyye'de Sevâdiye diyü yâd olunan mevzi' de defn olındı. Naql olunur ki mûmâ ileyhüñ zemân-ı vefâtında gassâl gusl için cesed-i şerîfini bir nehr kenârında serîr üzre vaz' idüp yumağa mübâşeret eyledi. Bu şadede ittifâken ol yârüñ bir cânibi münhedim olup cesed-i pâki serîrden düşmek muķarrer olduğda elleriyle serîrüñ bir cânibineyapışup kendülerini [94] düşmekden tahlîş eyledi. Hâl-i hayâtında imâtet-i şimâtet-i nefis idüp ihyâ-yı merâsim-i şer'-i Muhammedî eyleyen 'İsâ nefslere *elmü'minüne lâ yemûtün*⁴⁶⁹ mażmûnınca haķikatde zinde-dil oldukları sebebden anlardan ihyâ âsârı zuhûr eyleyüp taşarrufâta ķadir olmak bedî' u ba' id degildir. **Şi'r:**

Zendeġi yâft ân-ki cân derbâht
Ve'z berây-ı dilî revân derbâht
Her ki-râ râhat-ı revân bâyed
Cân dehed tâ dilî biyâsâyed⁴⁷⁰

'Ârif-i Bi'llâh Şeyh Zekerıyyâ Hâlvetî rahmetu'llâhi

Şeyh Pîr İlyâs hazretlerinüñ aşhâbından idi. Pîr İlyâs hazretlerinüñ vefât eyledükde "Seccâde-i hilâfete ķanġı kimesne cülüs ider?" diyü istiᡥâre vü istişâre için cümle-i aᡥbâb ve kâffe-i aşhâbı 'alâm-ı ġuyûb ve keşşâf-ı kürûbuñ cenâbına teveccüh eyledüklerinde "Şeyh Zekerıyyâ cülüs ider." diyü mübeşşir-i ġayb ve mübessir-i lâ-rayb tarafından tebşîr olındı. Bu dâ'ıyye ile cümlesi anuñla bî'at eyleyüp seccâde-i irşâda iclâs için ol muᡥtâr-ı bā-iᡥtiyârı iᡥtiyâr eylediler. Şeyh Zekerıyyâ maᡥmiyye-i Amasiyye'de vefât idüp murġ-ı rûᡥı beᡥâbiᡥ-i cinân ve riyâz-ı rıdvân şavbına ᡥayerân eyledükde sirâclar mescidüñ civârında defn olındı. Müddet-i ᡥayâtında letâ'if-i ma'ârif-i qudsiyye ve celâ'il-i fezâ'il-i ünsiyyeye mażhar olup ekşer-i evķâtda ķaᡥ'-i merâtib-i sâmiyâtda mücâhededen ᡥâlî olmaz idi. **Mışrâ' :**

⁴⁶⁸ *Sevap açısından en acil itaat şıla-yı rahimdir (akrabalık baġını gözetmektir).*

⁴⁶⁹ *Müminler ölmez.*

⁴⁷⁰ *Canını feda eden kişi hayat bulur. Hem de bir temiz yürek içinse herkes huzur istiyorsa bir yüreġi sakinleştirmek için canını feda etmesi lazım.*

Şart-est der-müşāhede-i tū mücādele⁴⁷¹

‘Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ ‘Abbu’r-raḥmān Çelebi ibni Mevlānā Ḥüsāme’d-dīn
rahmetu’llāhi ‘aleyh

Vālidesī Şeyḫ Pīr İlyās’ uñ kerimesi idi. Peder-i ḥamīde-seyri Gümüş nām kaşabadan
olmağın Gümüşlüoğlu demekle ma’rūf idi. Ṭarīk-i taşavvufa Şeyḫ Zekeriyā’nuñ
ḍelālet ü irşādıyla sülūk idüp ḥıdmetinde tehzīb-i aḥlāk-ı demīme ve tezhīb-i şıfāt-ı
zemīme ider iken Şeyḫ Zekeriyā vefāt idüp Şeyḫ ‘Abdu’r-raḥmān Çelebi anuñ
maḳāmına cülūs eyledi. Mezkūr-ı mebrūr ‘āşık u şādık müvāḥḥid ü muḥaḳḳık şāḥib-i
meşreb şāḥihü’l-‘aḳīde idi. **Şi’r:**

‘Aşḳ-ı pīşe-i şadāḳat endīşe

Lā’ubālī ve pāk meşreb idi

Zāt-i pākinde ğill-i ğiş yoğ idi

Ḥüb-ı ṭab’ ve şāḥih-i mezheb idi⁴⁷²

Ġalebāt-ı cezebāt-ı maḥabbetu’llāhla sūz u güdāz ve şūr u şağab istilā idüp
keremiyet-i keyfiyyet bāde-i zıkr ve sekr-i zıkr ile mest ü medḥuş olduḳda *elkerīm*
*turūb*⁴⁷³ feḥvāsınca çarḥ-ı merḳa’-ı pūş gibi bī-riyā ve sem’a-i raḳş u simā’ ider idi.

Şi’r:

Bügesl ez-pāy-ı ḥod īn lenger-i gül

Kām-zen şü be-sūy-ı kişver-i dil

Āstīn ber ser-i ‘ālem afşān

Dāmen ez-ṭinet-i ādem afşān

Nağme-i cān şenev ez-çenk ü semā’

Beçeh ez-cism be-āheng-i semā’⁴⁷⁴

Lisān-ı Türķī’de pederinüñ ismi münāsebetiyle Ḥüsāmī maḥlaş idinüp ‘aşḳ u vecd ü
ḥālūñ merātibine mütā’allıḳ kelimāt-ı manzūme nazm itmiş idi. Mümā ileyh fenā-yı

⁴⁷¹ *Seni görmek için mücadele etmek şart.*

⁴⁷² *Mesleği aşk ve düşüncesi dürüstlüktür. Laubali ve temiz düşünceliydi. Temiz karakterinde hile ve aldatma yoktu. Yaratılışı ve ahlaki düzgün, mezhebi doğrudu.*

⁴⁷³ *Mert ve cömert kimse neşeli olur.*

⁴⁷⁴ *Ayağından bu ağır demiri ayır. Kalp ülkesine yönel. Elini bu dünyadan art. Eteğini insanlığın kötülüklerinden temizle. Çengden can bestesi dinle. Sema ahengi ile tenden uzaklaş.*

fenādan dār-ı āhirete intikāl eyledükde sevād-ı Amasiyye' de Ya'kūp Paşa Zāvīyesi'nde defn olındı *tāba'llāhü şerāhü*.⁴⁷⁵

‘Ārif-i Bi'llāh Şeyh Şücā'e'd-dīn Karamanī *rahmetu'llāh*

Rūz-ı şeb silāh-ı şalāhı isti'māl ile mekā'id ü mefāsīd-i nefis-i bed-kirdār ile muķābele itmekde şücā' u dilir idi. **Şi'r:**

Üstüvār şücā' bāş ü delir
Der-nüfāz-ı ümür-ı şer' çü şir⁴⁷⁶

Şeyh Hāmid Kayşeri ile muşāhabet idüp şeref-i hıdmetlerinde şābit-ķadem olmağın merķāt-ı himmetle hażiz-i nefsanıyyetden zirve-i rühāniyyete 'uruc eyledi. **Şi'r:**

H'āhī şefir ü büzürg-vārī
Mikūş be-hemmeti ki dārī
Fi'l-cümle be-herçi dest sāyī
Himmet çü kavī buved berāyī⁴⁷⁷

Tezyil: Merhūm Sultān Murād Hān-ı şāniden maħrūse-i Edrene'de bir gün zikri edebden hāric bir maħalde zillet-i ķadem vāķı' olup helākī muķarrer olduķda meczūb u jülid-mū bir kimesne müştemil olup pādişāhı ol mūhlikeden [95] ħalāş idüp dest-gir olduķdan şoñra ğıybet eyledi. Pādişāh ol kimesne ile mülāķatı murād idinüp Edrene'nün şüleħasını getürdüp istediği kimseyi bulamayup 'amme-i ħalkı ihzār emr eyledi. Ol şehriñ ħalkını 'umūmen birer birer gözden geçürüp aralarında Şeyh Şücā'-i Karamanī'yi görüp kendüye dest-gir olan kimesne idüğini bilüp kemāl-i nevāziş ile nüvāziş eyledükden şoñra Debbāğlar Maħallesi'nde ħalel mezārı ve zāvīyesi olan maħalde bir mescid ü zāvīye binā itdürüp fuķarāsına Murādiyye evķāfindan ta'āmiye vazife ta'yin eyledi. Şeyh Şücā' ħazretleri kendinün mezārı cānibinün dīvārını kerpiç ile binā idüp her bir kerpici üçer ihlāş ile yirine vaz' eyledi. Merhūm Sultān Süleymān Hān zemān-ı saltanatında Edrene'ye geldiğinde ol mescidi cāmi' idüp 'adet-i ma'rūfe üzre devir-ħ'ānlar ve mu'arrif ü ħaķib ta'yin eyledi. Lākin evvel-i 'aşrda ol zāvīyede seccāde-nişin olan Cerrāh-zāde Muştafā Çelebi ol dīvārı yıķdurmayup teberrüken ikā eyledi. Şeyh Şücā' ħazretleri ol binānuñ

⁴⁷⁵ Allah, mezarını pak ve hoş kılsın.

⁴⁷⁶ Kararlı, korkusuz ve deli ol. Şeriatın işlerinde aslan gibi ol.

⁴⁷⁷ Eğer şeref ve büyüklük istiyorsan elinden gelen çabayı sarf et. Sonuç olarak istediğine ulaşabilirsin eğer oldukça gayretli olursan.

mi‘ mārınuñ vākı‘ asına girüp İslām’a da‘ vet itmegın irtesi ol mi‘ mār müselmān olup kelime-i şehādet-i gūyā ve şükūfe-i hidāyeti būyā eyledi. Bu taqrīble adını hidāyet koyup cādde-i haqqā ihtidā itdüğünden kināyet eylediler *revvehu’llāhi rūḥahū*.

‘ Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ Muẓaffere’d-dīn Lārendī *raḥmetu’llāh*

Şeyḫ Hāmid Ḳayserī’nüñ sa’ādet-i muḳārenetiyle müstes‘id olup şohbetleri berekātında maḳāmāt-ı ‘āliyye ve kerāmāt-ı seniyyeye muẓaffer oldu. **Mısrā‘** :

Muẓaffer şod be-envā‘ -i kerāmāt⁴⁷⁸

‘ Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ Bedre’d-dīn *raḥmetu’llāh*

Şeyḫ Hācī Bayram ḥazretlerinüñ şeref-i şohbetleriyle ve bereket-i muşāḥabetleriyle merātib-i seniyye-i ‘acībe ve meṭālib-i semiyye-i ğarībeye vāşıl olup lezzāt-ı fuyūzāt-ı rabbāniyyeden zevḳ-i ‘azīm u ḥazz-i cesīme nā’il oldu.

‘ Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ Bedre’d-dīn Aḥmer *raḥmetu’llāh*

Hācī Bayram Sultān’uñ aşḫāb u aḥbābındandır. Dest-i inābet ve yed-i tevbe ile zeyl-i himmetine teşebbüs idüp ve edā-yı tarīkatüñ müntehāsına vuşul için Şeyḫ’uñ eline etegine düşmiş idi. **Şi‘r**:

Şohbet-i dānā dehed-et şad kemāl

Şohbet-i nādān küned-et pāymāl

Bā-gül-i şad bereg çü bülbül nişīn

Ger ṭalebī rāyiḥa bā-gül nişīn

Gerçe ne būy-est ü ne rengī der-āb

Ez-eşer-i şohbet-i gül şod gülāb⁴⁷⁹

‘ Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ Baba Neḥḥāsī Ankaravī *raḥmetu’llāh*

Şeyḫ Bedre’d-dīn gibi bunlar daḫı Hācī Bayram Sultān’uñ aşḫābından idi. Ol ḥazretüñ bedriḳa-i irşādınıñ imdādıyla tarīḳ-i taşavvufuñ müntehāsına vāşıl u nā’il

⁴⁷⁸ Tüm faziletlere nail oldu.

⁴⁷⁹ Akıllı birisi ile konuşmak sanabinlerce değer kazandırır. Aptallarla konuşmak ise seni değersizliğe sürükler. Bülbül gibi çiçek ile oturup kalk. Güzel kokular istiyorsan çiçekle otur. Suyun ne kokusu ne de rengi var. Ancak çiçekle ilişkide olduğundan dolayı sonunda çiçek suyu olur.

oldı. Mess-i vücūdını şeyhüñ cevher-i irşadıyla zer-i hāliş idüp kimyā-yı sa‘ādet
zafer buldı *ḳaddesa’llāhü sırrahu’l-‘azīz*.

‘**Ārif-i Bi’llāh Şeyh Muşlihi’d-dīn Hālife** *rahmetu’llāh*

Cādde-i ḳavīme-i mustaḳīme-i taşavvufda Hācī Bayram Sulṭān’uñ vādīsini meslek
idinüp anuñ eşer-i sa‘ādet-eşerine gitmekle müntehā-yı menāzil ü maḳāmāta vāşıl
olduḳdan şoñra rütbe-i irşād ve mertebe-i is‘āda vuşul buldı. **Şi‘r:**

Ez-erbiyeti māst ki-āb güher gereded
Hūn der teh-i nāfe misk ez-fer gereded
Vān āhen-i tīre rüy-ı bī-ḳıymet-rā
İksir çü terbiyet künd zer gereded⁴⁸⁰

‘**Ārif-i Bi’llāh ‘Ömer Dede** *rahmetu’llāh*

Maḳmiyye-i Burusa’dandur. Tāriḳa-i Sūfiyye’yi Hācī Bayram Sulṭān ḫāzretlerinden
aḫz idüp taḫşil-i [96] merātib-i semiyeye-i sāmiye eyledükdən şoñra irşāda icāzet aldı.
Ba‘zı eḫibbāsından menḳüldür ki ibtidā-yı sülükında Şeyh Hāmid Ḳayşerī
ḫāzretlerinden istimdād eyledi ve lākin müntehā-yı mübteḡā-yı āmānda Hācī Bayram
ḫāzretlerinin ḫıdmetlerine vāşıl olup anuñ yanında tekmil-i tārīḳat eyledi
ḳaddesa’llāhü sırrahu’l-‘azīz.

‘**Ārif-i Bi’llāh Bolulu Şeyh Şalāḫa’d-dīn** *rahmetu’llāh*

Bunlar daḫı Hācī Bayram’uñ eḫibbāsındandır. Mūmā ileyhüñ irşād u işlāḫıyla şalāḫ-ı
ḫāl taḫşil idüp fuyūzāt-ı ilāhiyyeye şālih olduḳdan şoñra ol bādiye-i peymā-yı beydā-
yı kerāmet meydān-ı ḫāḳīkatde ser-menzil-i a‘lāya vāşıl oldu *rahmetu’llāh*.

‘**Ārif-i Bi’llāh Şeyh Lūtfu’llāh** *rahmetu’llāh*

Zümre-i ümerādan olup aşlda İsfendiyār Beg neslindendür. Hikāyet olunur ki mavṭın-
ı ḳadīmi Balıkesrī’den ḳalkup ba‘zı ekābir iltimāsıyla ḫamām binā itdürmek için
ḳaşaba-i Engürī’ye varduḳda mürşid-i vālā-maḳām Sulṭān Hācī Bayram binā üzerine
uḡrayup Şeyh Lūtfu’llāh ile muşāḫabete şurū‘ eylediler. Eşnā-yı muşāḫabette Şeyh

⁴⁸⁰ *Verdiğimiz terbiye ile su, mücevher olur. Kan göbeğin dibinde onur sayesinde misk olur.
O değersiz siyah demir eğer iksir ile terbiye olursa altın olur.*

Lütfu'llāh kaşaba-i Balıkesri'yi vaşf-ı belîğ ile vaşf u ta'rif idüp ol cânibe gitmegi terği bitmegin Hâcî Bayram Sulţān telaqqî-i bi'l-ķabûl idüp gitmegi tasmim eyledi. Mazhar-ı lütf-i ilāh olan Lütfu'llāh Efendi ol mürşid-i kāmîl ve muķbil-i maķbûlûñ gitmege iķbāl itdüğinden ta'yîn-i zemān iltimās idüp “‘Aceb ne zemānda gitmek cā'iz ola?” didükde şeyh hāzretleri “Zümre-i fuķarānuñ kuyūd u ‘alā'ıķi ve mevāni' ü'avā'ıķi yokdur. Bizüm yanumuzda şimdi dağı gitmek cā'izdür.” didi. Mezbûr Lütfu'llāh eşnāf-ı ālāf-ı behcet ü sürür ile mesrûr olup “Ni'me'r-refîk” diyüp şeyh hāzretleri ile ve ‘amme-i ehibbā vü eviddāsiyla bi'esrihim kaşaba-i mezkûreye revāne oldılar. Eşnā-yı seferde bir gün Hâcî Bayram Sulţān o gice gider iken ehibbāşı Şeyh Lütfu'llāh'a hıţāben “Şeyh hāzretlerinüñ sizüñ haķķınızda hüsni-himmet ve yümn-i taķviyyetleri vardur. Halvet-i erba'iniyyeye dāhil olsañuz maķşûd-ı haķıķiyye vāşıl olmañız muķarrerdür.” didiler. Hâcî Bayram Sulţān bu sözi güş-ı hüşıyla istimā' eyledükde bî-tevaķķuf tırı varup ardınca gelen fuķarāsi ol māh-ı burc-ı kerāmetüñ yanında benātü'n-na'ş gibi müctemi' olduklarında **Şi'r**:

Be-gerd-eş maħremān-ı meclis-i hāş
 Ki kerdendî nişāt ez-cām-ı ihlāş
 Be-pîş-eş her yek-i zān hayli bî-pāk
 Şude sâbit-ķadem çün ķuţb-i eflāk⁴⁸¹

Şeyh hāzretleri 'inān-ı yekrān-ı kelāma bu vechile tāb virdi ki “Mürşid-i kāmîlûñ nazara-i vāhidesiyle tırfetü'l-aynda sâlik ü vuşûl-ı haķıķiyye hā'iz olmaķ cā'izdür.” diyü merāmuñ huşûle vuşûlünde halvet ü mücāhede lāzım degildür. *İnşā'allāhü te'ālā* bu kişi dağı an-ķarîb maķşûdına vāşıl olur. Şeyh Lütfu'llāh Efendi kendinüñ haķķında şeyhüñ bu maķûle behcet-encām kelām söyledüğü sürür ile Fi'l-ħāl atından inüp şeyh hāzretlerinüñ mübārek ayakları tūrābına rümāl oldı. **Maţla'**:

Be-yek nāgāh ez-ser pāy kerd ü
 Cebîn ez hāk şandal-sāy kerd ü⁴⁸²

Ol ķuţb-ı aķţab ve leb-i erbāb-ı elbāb kaşaba-i mezkûreye varup anda sâkin olmaķ iķün bir hāne-i irem-ābād bünyād eyledi. Zemān-ı iķāmetinde Şeyh Lütfu'llāh hāzretlerini irşād u is'ād eyleyüp maķāmāt-ı 'āliyyeye ve hālāt-ı behiyyeye işāl

⁴⁸¹ İçtenlik şarabının sarhoşları, o özel meclisin mahremleridirler. O korkusuz insanların her biri onun nezdinde göklerin sütunu gibi kararlı ve hazır bulunmuş.

⁴⁸² Bir anda onu ters çevirdi. Alnını topraklara sürdü.

eyledükden sonra kaşaba-i mezkûrede añı seccâde-i irşâda iclâs idüp Şeyh Hâcî Bayram kendüler Engürî câniblerine ‘avdet eylediler. Şeyh Lütü’llâh Balıkesrî’de vefât idüp nidâ-yı erca’î ile nidâ-yı ceberût ve nâdî-i melekûta rücû‘ eyledükde merkad-ı ma‘hûdede defn olındı. **Şi‘r:**

İlahî nûr-ı îmân hemreh-eş bād
Civâr-ı lütf-i haq menzilgeh-eş bād⁴⁸³[97]

Bismi’llâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm

Ṭabaḳa-i sâdise Sultân Murâd Hân-ı şâninüñ zemânında medâris-i ta‘lîm ve beḳâ‘-ı tefhîmde seccâde-i ifâdeye cülûs eyleyüp çerâğ-ı iştiğâle işti‘âl ile bî-nihâye çerâğ uyaran muḳtebesân-ı meşkût-ı nübüvvenüñ tefâşîl-i aḫvâllerinüñ beyânındadır.

Müstekşifân-ı esrâr-ı bedâyi‘-i fiṭrat ve müsteftihân-ı âşâr-ı vedâyi‘-i fiṭnat ḫazretlerine ma‘lûmdur ki bâḫât-ı sâḫât-ı ‘âlemde jâle gibi şafâ-yı ṭînet ve nuḳâ-yı cibillet ile mecbûl olup gülzâr-ı sa‘âdetde ser-firâzluḳ ile ḳopan esâṭîn-i salâṭîn-i gerdün-ı âyîneden ve bâğ-ı vücûd-ı gülsen-i şuhûdda külli jâle-bâr gibi âb-ı revîyle mevşûf olan ḫavâḳîn-i pür-‘izz ü temkînden biri nice müddet fevâyic-i revâyic-i ma‘delet ile dimâğ-ı ‘âlemiyânı mu‘aṭtar eylese elbetde ol gül-i bâğ-ı salṭanat ve şükûfe-i gülzâr-ı ḫilâfet tünd-bâd-ı ecel ile pejmürde olup ‘âḳıbet-i rağbetden ḳalur.

Meşnevî:

Belî in-est resm-i dehr-i bed-kîş
Ki dâred der-pey-i her nûş-i şad nîş
Nemîrüyed derîn bostân-ı ḡaddâ
Gülî kû-râ nebâşed zaḫmet-i ḫâr
Buved her sūd-râ dâ’im ziyânî
Buved her nevbahârî-râ ḫazânî⁴⁸⁴

Ol nihâl-i sa‘âdetüñ ‘aḳabinde bir şâḫ-ı vâlâ peydâ olup nev-bâve-i miyve gibi aña ḫayr-i ḫalef olur. Ol daḫı rûz-ı bürüz-ı bürüz idüp ser-firâzluḳ ile imtiyâz bulur. **Beyt:**

Felek kîst sergeşte-i herze-gerd.

⁴⁸³ Allah’ım iman ışığı her zaman onunla olsun. Tanrının lütfünün kapısı her zaman ona açık olsun.

⁴⁸⁴ Evet dînsiz hayatın geleneği böyle. Her güzelliğin arkasından bir kötülüğü var. Koskoca bu bostanda dikensiz çiçek çıkmıyor. Her faydalı bir işin her zaman bir zararı vardır. Her bahar sonunda sonbahar var. İlk önce saadet fidanı olur, ardından yücelik dalı çıkar, ham olgunlaşan meyve gibi.

Şeb ü rûz bâ-ehl-i dil der-neberd
Setâned zi-nüşîrevân tâc u taht .
Dehed bâ-diger pâdişâh mülk ü raht
Yeki-râ ze-zer be-ser efser nehed .
Yeki-râ be-ĥâk-ı siyeh ber-nehed⁴⁸⁵

Bu kânûn-ı kâdîm-i müstedîm üzre Çelebi Sulţân Meĥammed Ĥân merĥûm vefât eyledükde anuñ ‘aķabinde müşârûn ileyh Sulţân Murâd Ĥân-ı şânî ĥâzretleri sekiz yüz yigirmi beş senesinde taĥta cülûs eyledi. **Şi’r:**

Çü ân şe mülk-ra âverd der-dest
Be-şüĝli salţanat-deh câmiyân best
Çinân mî-zîst ez-demsâzı-i baĥt
Ki mînâzîd ez-û hem tâc ü hem taĥt
Çü nergis-i şûĥ çeşmân-ı sitem-kâr
Heme der- ‘ahd-i ü ez-ĝişşe bîmâr
Be-zindân-eş delîrân der-selâsil
Çü der çâh-ı zeneĥdân-ı bütân dil
Za‘ ifân-râ be-sân-ı rişte-i çeng
Sûy-i ĥ^vîş ez-nevâziş dâd âheng⁴⁸⁶

Müşârûn ileyh Sulţân Murâd Ĥân ĥâzretleri altıncı pâdişâh olmaĝın kaşr-i bî-ķuşûr salţanat-ı manend kaşr-i müseddis-i mü’essis oldu. Çarĥ-ı heftümîn gibi kemâl-i mertebede metânet ü rezânet buldı. Naĥ-ı hilâfet ve nerd-i salţanatda ka‘beteyn-i himmet ü ‘azîmet ile düşeş atup her seferde naķş-ı murâda [99] ya‘nî fetĥ ü zafere dest-res bulup maķâm-rân-ı ‘ibâd-ı ‘inâd-ı pîşe-i enâmı venerd-bâzân-ı ‘anede-i ‘abede-i eşnâmı şeşdür. Ķahr u helâkde ķamer eyledi. **Meşnevî :**

Şenem ĥâneĥâ-râ ze-bünyâd kend

⁴⁸⁵ *Felek kimdir, boş gezen bir serseri. Gece gündüz işi âşıklarla savaşımdır. I.Hüsrev’den taç ve tahtı alıyor, diğerine padişahlık tacını ve tahtını bağışlıyor. Birisinin başına altından yapılmış bir taç koyuyor. Başka birini ise siyah toprağa oturtuyor.*

⁴⁸⁶ *O padişah memleketi ele geçirdikten sonra saltanat işine azmetti. Bahtı yaver gittiği için öyle yaşıyordu ki hem taç ve hem taht ondan gurur duyuyordu. Ama nergisin gözleri gibi zalim birisiydi. Onun çağında herkes mutsuzluktan hastalanmıştı. Deliler ve pehlivanlar hapishanede zincirliydi güzellerin gamzesinde âşıkların esir olduğu gibi. Güçsüzler de saz teli gibi olmuşlardı. Kendilerini okşayarak saz çalıyorlardı.*

Bā-helāk-ı küffār āteş fekend

Zi-her dīn be-cüz dīn-i Yezdān-ı pāk

Fürü-şüst yek-pāregī levḥ-i ḥāk⁴⁸⁷

Velādetleri sekiz yüz altı senesinde vākı‘ olup bütün-ı kemün-ı ‘ademden kehvāre-i vücūda ḳadem başduḳları sene ol senedür sekiz yüz yigirmi dört senesinde erīke-i ‘Oşmāniyye’yi şeref-i cülūşıyla teşrif eyleyüp yigirmi bir yıl saltanat sürdükdən sonra kırk ṫoḳuz yaşında sekiz yüz elli beş senesinde vefāt eyledi. **Şi‘r:**

Rūḥ-eş hümā-yı devlet-i dārü’l-ḳarār bād

Zāt-eş ḳarīn-i rahmet-i perverdigār bād⁴⁸⁸

‘Ālim-i ‘Āmil-i Fāzıl-ı Kāmil Mevlānā Meḥemmed bin Armağan bin Ḥalīl
rahmetu’llāhü’l-melikü’l-celīl

Mollā Yegān dimekle ‘unvān bulmuşdur. Kāffe-i ‘ulūm-ı me‘ālī-i rüsümü Aydın ili vilāyetinde bir fāzıl-ı fażilet şī‘ardan telemmüz eyleyüp tekmil-i kemālāt eyledükdən sonra Mevlānā Şemse’d-dīn-i Fenārī’den daḫı iktisāb-ı fūnūn i‘cāz-ı nümūn eyledi. Şīme-i müstedīme-i ‘ulemā üzre maḫmiyye-i Burusa’da ba‘zı medāris-i felek-āsāda müderris olup ṫarīk-i ifādede meḫaṫ-i riḫāl olan ḡāyet-i menāzil-i ḳāşīye ve nihāyet-i merāḫil-i nā’iyeye nā’il oldı. Ru’ūs-ı ekābir-i ‘ulemā ve şudūr-ı e‘āzīm-i fużalā ortasında riyāset ü şadāret Mevlānā Şemse’d-dīn-i Fenārī’den sonra mevlānā-yı mezbūrda nihāyet bulup ders ü fetvāda cāḥ u celāl ve ‘izz ü iclāl anda ḫatm oldı. **Şi‘r:**

A‘nī bihi şadrü’ş-şudūr ve men lehü

Bā‘a ṫavīl fi’l-‘ulūmi müfid

Ḳāzī-i ḳazā rabbü’s-semā’i bi-ennehü

Fī külli cāḥ ma‘aleyhi mezīd⁴⁸⁹

‘Āmme-i ‘avām ve ḫavāş-ı enām ikrām-ı tām ve i‘zām-ı mālā-keḫām ile ta‘zīm ü tekrīm eyledükdən ḡayrı *merḫūm u maḡfūrınleh* Sultān Murād ḫazretlerinüñ ‘izz-i ḫuzūrında daḫı mu‘azzez ü mükerrem ü mübeccel ü mu‘azzam olup kemāl-i iclāl ü

⁴⁸⁷ O güçlü ve akıllı insan evleri yerle bir etti. Dinsizleri öldürerek her yeri ateşe verdi. Allah’ın dini dışında tüm dinleri yeryüzünden sildi süpürdü.

⁴⁸⁸ Umarım ruhu cennette bahtlı ve mutlu olsun. Umarım kendisi Allah’ın rahmeti ile buluşsun.

⁴⁸⁹ Kastettiğim en önde olan kimsedir ki her kim cömert olur ise ilimlerde faydalı olur. Göğün rabbi şuna hüküm vermiştir ki her cahta ve makamda onun üstünde bir kimse yoktur.

ikrāmına mazhar oldu. Bu minvāl üzere nihāyet-i gırrret ve gāyet-i sa‘ ādetde iken cāh u celālî terk idüp şeref-i hacc-ı şerîf ile müşerref olduğdan sonra diyār-ı Rûm’a ‘ avdet eyledi. Ol fâzıl-ı fezâ’ il-i nişāb ka‘ beden geldükden sonra nisāb-i hayātdan bî-behre olıncaya degin girîbân-ı âmālını teṭāvül-i dest-i menşûbe-i manşıba giriftār itmeyüp dāmân-ı aḥvālını ālāyış-i ārāyış-i cāh ile min-ba‘ d ālûde itmedi.

Mümā ileyh zekî vü *kavîyyü’l-fehm ebyazullevn ve ṭavîlû’l-ḳame ve kebîru’l-liḫye*⁴⁹⁰ bir kimesne idi ve lâkin kuvvet-i ḥāfızası za‘ f üzere olmağın şadr-ı şaffe-i şadrında mütemekkin olan nuḳûş-ı müteḥayyile ṭayf-ı hayāl-i mişāl serî‘ ü’ -l-intikāl olup zayf-ı rāḫil gibi gelüp gitmekde idi. Şafḫa-i levḫa-i ḫāṭırında imlā olınan āyāt-ı beyyināt ma‘ lûmāt-ı ‘ ilmiyye bārân-ı nīsân-ı nisyānla şüste olur idi. Şaḫā’if-i ḫāṭırında şebt olınan nesnelər şābit ü pāy-dār olmayup maḥfûzâtı bî-şebāt olur idi. Aşḫāb u aḥbābıyla ‘ ıyş u ‘ işrete mā’ il olup mu‘ āşeret itdüğü kimesnelere eṭ‘ ime-i nefise-i henî’ e tehiyye ider idi. **Maṭla‘ :**

Der-mecālîs ni‘ met-i besyār dāşt

Mi‘ dehā ez-keşret-eş āzār dāşt⁴⁹¹

Mü’ellif-i Şaḳā’iḳuñ ceddî Mevlānā Ḥayre’d-dîn Mevlānā Yegān’dan okuyup ḫadā’iḳ-i derûnı aḳṭār-ı emṭār-ı seḫā’ib-i mevāhib ifāzasıyla sîrāb u reyyān oldu. Mervîdür ki Mevlānā Fenārî kendinüñ kerîmesini Mevlānā Yegān’a tezvîc eyleyüp mā-beynde ‘ aḳd-i ta‘ alluḳ ‘ aḳd olunmaḳ teklîf eyledi. Lâkin Mevlānā Yegān kendinüñ Aydın vilāyetinde olan üstādınıñ duḫter-i muḫaddiresini tezvîc ideyüm diyü müte‘ ahhid olup naḳz-ı ‘ ahd itmek ise de’b-i erbābü’l-bāb olmamağın Mevlānā Fenārî ile pend-i muvāşalatı peyvend itmedi. *Ḥubzen elvādıḳ izā ra’d ve ş-şadıḳ izā va‘ d*⁴⁹² **Maṭla‘ :**

Dest-i vefā der-kemer-i ‘ ahd kün

Tā neşevî ‘ ahd şeken cehd kün⁴⁹³

Minvāl-i meşrûḫ üzere mā-beynde ‘ aḳd-ı ‘ aḳd-ı muşāheret vāḳı‘ olmaduğundan evlād-ı Fenārî’nüñ ḫabl-i metîn-i maḫabbetlerinde ‘ uḳde olup ser-rişte-i derûnlarında kerh ḳaldı. **Mısrā‘ :**

⁴⁹⁰ Kıvrak zekālî beyaz renklî uzun boylu gür sakallı.

⁴⁹¹ Meclislerde nimetlerden bol bol vardı. Mideler bu çokluktan rahatsız olurdu.

⁴⁹² Şimşek çakarken sadık adam da vaat ederken iyi olur

⁴⁹³ Verdığın sözü tutmaya çalış, sözüne durmayan biri olmamak için gayret göster.

Der-rişte-i muḥabbet-i iṣān gireh māned⁴⁹⁴

Mevlānā Yegān maḥrūse-i Burusa'da ḳāḍī iken bir ḳazıyye-i şer' iyye istimā' idüp şemşir-i şerī'at-ı muṭahhara ile ḳaç' -ı nizā' ve faşl-ı huşūmet eyledükde evlād-ı necābet-i nihād-i fenārı bu ḥükme inkār [100] idüp şer' -i şerīfe muḥālifdür diyü ısrār eylediler. Tafşil olınan buğz u 'adāvet muḳtezāsınca ol fāzıl-ı fāşıl lāzımü't-tebcili techil-i ḳaşd idüp tekrār mes'ele-i mezkūrenüñ görölmesi için 'amme-i 'ulemā ile meclis 'aḳd olınmaḳ murād idindüler. Tā'ife-i mezkūrenüñ müte'alliḳātından ba'zı ḥayr-ḥ'āhları bu kişi bir fāzıl kişidür. Söyledügi sözde kendüye muḥliş bulmaḳ muḳarrerdür. Siz anuñla baḥş itmeñüz şoñra mülzem olursuz diyü men' eyledüklerince evlād-ı Fenārī memnū' olmayup maḳşadı mezbūruñ huşūli için ilḥāḥ u ibrām eylediler. Bu sebebden cem' iyyet olunup meclis-i ma' hūde ol Mevlānā-yı Sünnī El-mü'essir ḥāzır olduḳda zümre-i muḥālifān anı taḥatṭüme-i meslekine sālİK olup "Ḥükme olınan mes'ele-i mezkūre mütün-ı şıḥḥat-i meknüne muḥālifdür. Elbetde elbetde bu ḥükmden rücū' olınmaḳ gerekdür." didükden şoñra naḳl u sened ibrāz idüp tevşik-i kelām eylediler. Mevlānā Yegān i' tirāz-ı mesfūre cevāb virüp "Bu huşūş egerce bizüm müzehheb-i mühezzibemüz üzre cā'iz degildür. Ammā zümre-i müctehidinden hümām-ı ekber ya'nī İmām Züfer ḥāzretlerinüñ mezhebi üzre cā'izdür. Ba'zı meşāliḥ ü ḥükmi ḥā'izdür. Anuñ için bu ḥükmi fā'izdür. Bu maḳūle mes'ele-i za'ife-i müctehid fiḥā ittişāl-i ḳazā-yı ḳāḍī ile ḳuvvet bulup naḳz u intikāzdan sālīm olur. Ben bu huşūşda ḥükümüm ile temşit-i taḳviyyet eyledüm. Eger siz ḳādir iseñüz naḳl eyleyüñüz." didi. Mevlānā Yegān ki yegāne-i zemāndur bu tarīḳla ḥuşamāsını ilzām u ifḥām eyleyüp her birini şerm-i keremle şerm-sār eyledi.

Şi'r:

Zed ṭabānca be-dest-i ḥaclet ü şerm

Rūy-ı şerm-i müḥālifān şod germ

Her yekī zān ṭabānca ḥaclet kerd

Raḥ-ı rengin ü sürḥ-i ü şod zerd⁴⁹⁵

Mevlānā Meḥammed Şāh ibni Mevlānā Yegān 'aleyhi'r-rahmetu'llāhi'd-deyyān⁴⁹⁶

⁴⁹⁴ Onların sevgi ipinde bir düğüm kaldı.

⁴⁹⁵ Utanç eli ile bir tokat attı. Muhaliflerin utançlı yüzleri ısındı. Her biri o tokadı yiyince utandı. Rengârenk ve kırmızı yüzleri sarardı.

⁴⁹⁶ Hakim olan Allah ona rahmet eylesin.

Maḥmiyye-i Bursa'da Sultān Medresesi'nde müderris olmuş iken istiḳzā olunup i' lām-ı şe' ā'ir-i şerāyi'-i nebeviyye anuñ ber ü dūş-ı zimmetine taḥmīl olındı. Maḥrüse-i mezkūrede ḳāḍī iken vefāt eyleyüp ḳāḍī-i ḳazā anuñ şāhid-i vücūdını cerḥ ve müdde' ā-yı ḥayātını tarḥ eyledi.

Mevlānā Yūsuf Bālī ibni Mevlānā Yegān 'aleyhi'r-raḥmetü'l-mennān

Vālid-i mācidinden telemmüz idüp mefāḥir-i 'ulūm-ı fāḥire-i zāḥirede mertebe-i kemāle bālīg ü vāşıl olduḳdan soñra Medīne-i Bursa'da ba'zı medāris-i irem-bünyāda li-ecli'l-ifāde müderris olmuş iken vefāt eyledi. Evā'il-i telvīḥa ḥavāşī-i tenmīḳ u tensīḳ eyleyüp ḥaḳā'ıḳ u deḳā'ıḳını vazīḥ ü telvīḥ eyledi *raḥmetu'llāhi te'ālā*.

Mevlānā Meḥammed bin Beşīr 'aleyhi raḥmetu'llāhi'l-başīr

Vaṭan-ı aşlisinden maḥmiye-i Bursa'ya irtihāl idüp Sultān Bāyezīd Ḥān Ğāzī Medresesi'nde āḍāb-ı müte'eddibīn üzre şer'a-i taḥşīle şürū' eyledi. Eşnā-yı taḥşīl-i tekmiḷde medrese-i mezkūrede dāniş-mend olmuş iken tefāvüt-i merātīb-i isti'dādāt-ı mütezāyide mücibince rütbe-i ba'd rütbe-i mu'ayyid ü müderris oldı. Seyyid Şerīf Cürċānī ḥazretlerinüñ *Şerḥ-i Müṭāla'a* yazduḳı ḥavāşisini otuz altı kerre evvelinden āḥirine deḡin mu'ayyed iken ṭullāb-ı kemāl-i iktisāba oḳutdan mā'adā medrese-i mezkūrede müderris iken mü'ellif-i Şaḳā'ıḳ'üñ cedd-i pākine biñ dürlü cid u iḳdām ile otuz yedinci def'ada ta'lim eyledi. Ol fāzıl-ı fezā'il-āyāt cümle-i evḳātını 'ulūma şarf idüp bedāyi'-i ezmān ve buzā'a-i istiṭā'asını izā'a itmedi. Yevm-i 'ıyd ve rüz-ı cum'adan ġayrı eyyām-ı esbū'ı ta'ṭil itmeyüp haftada altı gün bi-ṭarīḳı'd-ders-i ifādeye mülāzemet eyledi.

Mevlānā Şerefü'd-dīn Bin Kemāl Ḳırımī *raḥmetu'llāh*

Kendü bilādında olan fuzālādan cümle-i ecille-i 'ulūmı taḥşīl idüp ḥāşşaten 'ulūm-ı şer'ıyyeyi müntehā-yı merātīb-i insāniyyeye işāl eyledi. Mervīdür ki fāzıl-ı mūmā ileyh Ḥāfızü'd-dīn ibni Bezzāzī'den [101] telemmüz idüp bilād-ı Ḳırım'da ifāza vü ifāde eyledükden mā'adā te'lif ü taşnīf üzre oldı. Ḳırım nām bilād-ı şeref-ābād ba'zı enḥās-ı bed-nihāduñ istilāsından memṭüre iken maṭmüre vü ma' müre iken maḡmüre-

i şeref-i şereften harāba müşerref olduğda *izā melike'l-erāzil meleke'l-efāzil*⁴⁹⁷ fehvāsınca ol mekân-ı āsmân-ı nişānda cem'-i şüreyyā gibi müctemi' u muntazam olan i' lām-ı ' ulemā fā'izetü'l-envār evc-i rif' atden hażiz-i zillate sāķıţ u sāfil olup ' akd-i pervīn mişāl-i aķţār-ı emşāra perişān oldılar. Bu dā' iye ile Mevlānā Şerefü'd-dīn dağı diyār-ı celilü'l-i' tibār-ı Rūm'a irtiḫāl u intikāl eyledi . **Şi' r:**

Le 'imī çü ber şadr-ı ' āli nişest
Küned qadr-i ehl-i kerem pest dest
Be-kef-i terāzū çü şed seng pür
Fürū mīreved zer bekef-i diġer⁴⁹⁸

Sultān Murād Ḥān 'aleyhi'r-raḫmeti ve'l-ġufrān ḫazretleri Mevlānā Kırimī 'ye ḫad ü 'adedden efzūn ikrām u i' zām idüp ḫadd-i me 'mūlden ziyāde vāzife-i nazife ta' yīn itmegin vefāt idinceye deġin vüs' at ü vüs' ate vāşıl ve ni' met-i bī-niķmetihi nā' il olup şerā' if-i evķāt-ı şeref-ġāyātı nāz u na' im üzre güzerān eyledi. **Mısrā' :**

Der-nāz ü na' im mīkunedest evķātis⁴⁹⁹

Mevlānā Şerefü'd-dīn' üñ gerçi *Menār* nām metn-i metine şerḫi vardur diyü istimā' olındı ve lākin nefsi-i kitāba zafer müyesser olmadı.

Mevlānā Seydī Aḫmed Bin 'Abdu'llāh Kırimī raḫmetu'llāh

Mevlānā Şerefü'd-dīn Kırimī 'den telemmüz idüp diyār-ı celilü'l-miķdār-ı Rūm'a geldükde pādişāh-ı maġfired-maķrūn Merzifon Medresesi'ni i' tā eyledi. *Merḫūmūn maġfürünleḫ* Sultān Meḫemmed Ḥān zemānında maḫmiyye-i Koştantıniyye'ye gelüp tavaḫḫun itmegin elli aķça vazife ta' yīn olınu revvām-ı ' ilm ve ḫullāb-ı kemāl ile müzākere ve erbāb-ı istimdād ve aşḫāb-ı isti' dāda ifāde eyledi. Rivāyet olınu ki Sultān Meḫemmed Ḥān 'aleyhi'r-raḫmeti ve'l-ġufrān maḫrüse-i Edrene'ye gitmek için dāḫil-i Koştantıniyye'den ḫurūc eyledüġi günde Mevlānā Seydī Aḫmed'i rikāb-ı hümayūnına yanaşdırup zemān-ı kelām ve' inān-ı beyān-ı merāmı bu cānibe ' atf eyledi ki "Nefsi-i Kırim'da altı yüz müfti ve üç yüz muşannif ü mü' ellif vardur. Anlaruñ vücūd-ı berekātında ol vilāyet ' ilm ü şilāh ile meşḫūn ve ' adl ü dād ile

⁴⁹⁷ Reziller erdemlilerin mülküne malik olur ise

⁴⁹⁸ Zalim birisi memleketin başına geçince değerli insanları küçük düşürür. Terazinin bir tarafına taş koyunca altının ağırlığı hiç olur.

⁴⁹⁹ Bolluk ve refah içinde zaman geçiriyordu.

ābādān iken dil-i ‘uşşāk gibi ħarāb oldı diyü istimā‘ olunur. Bunuñ sebebi nedür?”

Maṭla‘ :

Ĥarāb olubdur ol ābād gördüğüñ gönlüm
Ĝamuñla toṭtoludur şād gördüğüñ gönlüm

Mevlānā Seydī Aĥmed cevāb virüp evāĥir-i nizām u intizāmda bir vezīr-i bed-fercām ve vizr-i ilti’ām ĥadış olup ol diyāruñ‘ ulemāsına iĥānet üzre olmağın zümre-i erbāb-ı ‘ilm ve iĥān-ı mānend-i ĥāṭır-ı ‘aşıĥān perīşān olup ol şehir ki şehre-i dehr ve āşüb-ı ‘ālim idi. Ābād iken vīrān oldı ve anuñ derūnī vübīrūnī insān yirine zāğ u zağan ve büm u şeb-pere ile toldı. Ecille-i ĥalkuñ menāzil ü mesākininde ṭavb-ı muĥarnes yirine beyzā-yı büm ve ĥurāb-ı āvīze olup tāĥ u revāĥ u saĥf u bāmī ĥāne-i ‘ankebūt gibi sūrāĥ-ı sūrāĥ ve der ü dīvārı burc-ı beden-i ĥal‘ a gibi raĥne raĥne oldı ve bi’l-cümle helike melik ve zevāl-i devlete ve ĥarābī-i vilāyet ve tebāhī-i memlekete bā‘ iş ü bādī oldı. **Naẓm :**

Zīnhār ez-müdebbir müdebbir
Bāyda ū-rā biriden dāber⁵⁰⁰

Zīrā fırĥa-i ‘ulemā ĥalb menzilesindedür. “Eṭrāf u cevānibüñ şıĥṭati anuñ şıĥṭatına menūṭ ve āfetleri anuñ āfetine merbūṭdur. Ķalbde olan fesād u seĥāmet sā’ir a‘zāya sirāyet itdüğü muĥarrerddür.” diyü ĥatm-i kelām ve itmām-i merām eyledi. Merĥūm Sulṭān Meĥemmed Ĥān ‘aleyhi’r-raĥmeti ve’l-ĥufrān ol zemānuñ vüzerā-yı āşāf-ārāsından Maĥmūd Paşa’ya mevlānā-yı merĥūmuñ taĥrīr itdüğü kelāmı naĥl idüp

Beyt :

Merd be-her cā şeneved kışşa
Ĝired az-ān kışşa be-ĥūd ĥişşe⁵⁰¹

Feĥvāsınca bu kışşadan ĥişşe oldur ki “Kemāl-i ‘imāret-i vilāyet ve zevāl-i emāret ü vilāyet mesned-i vezāretde cülūs eyleyen vüzerānuñ ĥarekāt-ı nā-şāyitesinden ve ĥarābe-i ma‘müre-i ‘ālem anuñ teṭāvül-i dest-i zulmindendür. Selātīn-i ‘āliyetü’l-aĥzāruñ ĥalem-revinde olan ĥara yazılı re‘āyānuñ midād gibi ĥara yaslu olduğı vüzerā-yı keĥ-ṭab‘ ānuñ re’y-i fāsidiyle fesāda dāl [102] olduğındandır. Sevād-ı ĥaṭṭ-ı yār gibi siyeh rüzĥār olan bī-ṭālī‘ lerüñ zülfi dil-dār gibibir küşte-baĥt u ser-keşte-ĥāl

⁵⁰⁰ Geride kalanlardan aman uzak durun. Onun devamına son vermek lazım.

⁵⁰¹ İnsan her yerde hikâyeler duyuyor. Ve o hikâyelerden ders alması lazım.

olduğı ğamze-i yār-ı kirdār-ı hūn-h^vār ve çeşm-i dil-dār gibi fettān u sitem-kār olan şudūr-ı a^ç yānuñ başı altındandır.” didi. **Meşnevî** :

Şāhib-i hayrāt-ı emīn şāhān bāş-end
Maķbūl-i dil-i cihān penāhān bāş-end
Hem ber-ciger sitemgerān nīş zen-end
Hem merhem-i zaķm-ı dādĥāhān bāş-end⁵⁰²

Maĥmūd Paşa ĥazretleri bu kelāmı red şüretinde muĥaddere-i cevābuñ ruĥsārından bu vechle ref^f-i ĥicāb itdiki bu ĥuşuşda ğünāh pādīşāhuñdur ki ol maķūle vezīri vezārete ķabūl eyleyüp şadr-ı dīvān-ı hūmāyūnda iclās eyledi. Muķarribān-ı ĥazretten zīr-i bār u zer olan vezīr-i bed-kīşūñ rütbe-i teķarrūbden ũard u ib^çād olunmayup maķām-ı vezāretde maķām olduđı pādīşāhuñ dūr-bīn olmaduđındandır. Nebāh-ı selāũinūñ anuñ gibi nā-merdūme rağbet itdüđi ‘evāķıb-ı umūra nazār ķılmaduđındandır. *Merĥūmūn ve mağfūrūnleh* Sultān Meĥammed Ĥān ol kelām-ı şihĥat-encāmı ķabūl eyleyüp vezīr-i sa^ç ādet-maşīri bu sözde taşdıķ eyledi. **Matla^ç** :

Destūr-ı nīķĥā^vh çü bā-şāh yek dil-est
‘Aķd-i umūr müntazam u şāh ‘ādil-est⁵⁰³

Mevlānā Seyyid ‘Abdu’llāh’uñ *Lebü’l-Elbāb* nām metn-i metīne didüđi şerĥ-i raşīne ĥavāşī ve ‘allāme-i Taftāzānī’nūñ *Telvīh* nām kitābına ĥavāşī ve *Şerĥ-i ‘Aķā’id* nām kitābına ĥavāşī ta^ç liķ eyledi. Maĥrūse-i Koştanũiniyye’de vefāt idüp ĥalvet-ĥāne-i ķabrde müşāhede-i cemāl-i eĥadiyyetle bürū-mend olduķda maķām-ı ma^çhūd u maĥmūdada defn olındı. Ĥālā mezār-ı şerīfi mezān-ı icābet-i da^ç vāt olup teberrūken ve teyemmünen mezār u medār-ı aşĥāb-ı ĥācetdür.

Tezyīl: Ba^ç zı aĥfādından mesmū^ç dur ki *Tefsīr-i Beyzāvī*⁷ nūñ temāmına ķarīb yirine deĝin ĥavāşī tenmīķ eyledi ve daĥı mūmā ileyhūñ kifāt-ı ķuzāt ve dūhāt-ı vülātdan Mevlānā Muĥyi’d-dīn adlu bir ođlı var idi. Kendü zümresinūñ eşrāfindan idi. Maĥmiyye-i Koştanũiniyye’de Mevlānā Kestelli Cāmī^ç i yanında bir mescid binā idüp kendüsi ve pederi Mollā Kırimī anda defn olındı ve maĥrūse-i mezkūrenūñ^ç ulemāsı iķün bī-nihāye kitāb vaķf eyledi.

⁵⁰²Hayırs severler padişahların güvenlerini kazanıyorlar. Yoksullar tarafından kabul görürler Hem zalimlerin servetini ellerinden alıyorlar, hem de fakirlerin yaralarına merhem oluyorlar.

⁵⁰³Eđer hayırs severler ile padişahın kararı aynıysa işler yolunda ve padişah adil birisi demektir.

Mevlānā Seyyid ‘Alā‘a’ d-dīn ‘Alī Semerkandī *rahmetu’llāh*

Bilād-ı mezkūrede olan ‘ulemādan ta‘allüm ü telemmüz eyleyüp müntehā-yı zīrā-yı fażl u kemāle nā’il olduğdan soñra meslek-i taşavvufa sālİK oldu. Tarīk-ı taşavvufda ecell-i menāzil-i tarīkātā ve ekmel-i merāhil-i haķīkātā nā’il olup hużūz-ı fuyūzāt-ı İlāhī’den haţt-ı cesīm ile maħzūz olduğdan soñra bilād-ı Rūm’dan Lārende nām kaşabada tavaţtun eyledi. ‘İlm-i tefsīr *Müstevcebū’t-Tevķir*’den dört cildde bir kitāb berā‘at-i elīf te’līf idüp tetmīm ü tekml itmege himmet eyledi. Lākin sūre-i mūcādeleye müntehī olduğda kitāb-ı hayātı haţm olup tūmār-ı ‘ömri maţvī olmağın itmām u ikmāl itmege mecāl olmadı ve ‘avā’id-i cezīleyi intiħāb idüp ol kitāb-ı müsteţābda elfāz-ı faşīha ve ‘ibārāt-ı melīha ile derc eyledükden mā‘adā *la yū‘ad u lā yuħşā*⁵⁰⁴ rumūz u mezāya ilhāk eyledi. Ol fāzıl-ı fezā’il-kūster mu‘ammer olup “Sinn-i şerīfī yüz elliden belki iki yüzden mütecāvīzdür.” diyü istimā‘ olındı. *Küllü şe ‘yin izā keşüre rahħaşa’l-‘aķl ve ‘l-‘ömr*⁵⁰⁵ **Şi‘r:**

Her ki bāşed ‘ömr ü dūr dirāz

Der-miyān-ı merdümān şed ser-firāz⁵⁰⁶

‘Ālim-i ‘Āmil-i Fāzıl-ı Kāmil-i Mevlānā Şemsü’l-milleti Ve’d-dīn Aħmed bin İsmā‘il Gūrānī

Kendü diyār-ı celīlü’l-ı‘tibārında cümle-i ecille-i ‘ulūmı taħsīl ü tekemmül idüp hāşşaten ‘ilm-i ‘uşūlde bārī‘ ü fā’iķ olduğdan soñra Kāhire-i Mışr’a irtihāl u intiķāl eyleyüp Hānēfī mezhebi üzre anda tefāķķuh eyledi. Diyār-ı mezkūrede Ķur‘ān-ı ‘azīm-i lāzīmü’t-ta‘zīmi itķān ü aħķām üzre kıra’āt-ı ‘aşere ile kıra’at idüp keşşāf-ı müşkilātuñ tayyibi-i keşf ü teysīri ile ‘ilm-i hadīş ve fenn-i tefsīri aħz u zaţt eyledi. ‘Ulūm-ı me’sūre reh-i mezkūre ve fūnūn-ı meşhūre-i mestūrede evvel-i ‘aşruñ ‘ulemāsından isticāze eyleyüp Mevlānā Me’ser-eşer’den ya‘nī İbni Hācer’den daħı icāzet aldı. Fenn-i hadīş-i fażīlet-şevrişden [103] *Şaħīh-i Buħārī*’yi rivāyeten ve dirāyeten oķuyup rivāyet ü dirāyetden rāvī vü reyyān oldu. Bu huşūşı Mevlānā İbni Hācer kitābında zıkr idüp ol fāzılıñ haķķında hūsn-i şehādet eyledi. Kāhire-i zāhirede ‘amme-i fūnūn-ı mu‘ciz-nūmūndan ders-i ‘ām tarīķiyle ‘aşā’ir-i mu‘āşir-i nāsa ifāde vü ifāza idüp şe‘ā’ir-i meşā’ir-i me’ser ü fezā’ilini āyāt-ı kātı‘a-i i‘cāz-ı āyātla mānend-i beyzā ibdā’ u i‘lā eyledi. Bu sebebden ol diyāruñ fūhūl-i fażīlet-

⁵⁰⁴ *Uçsuz bucaksız (sonsuz sayıda).*

⁵⁰⁵ *Her şey artarsa ucuzlar akıl ve ömür hariç.*

⁵⁰⁶ *Her kesin ömrü uzun olursa halk arasında yüce olur.*

micvelleri mevlānā-yı müşārün ileyhūñ mezziyetine i‘tirāf idüp mūcibe-i külliye-i fezā’ilini taşdıķ ü taḥķıķ eylediler. Mevlānā Yegān ḥazretleri Ka‘be-i şerīfeden gelür iken Mevlānā Gürānī ile Mışır’da mülākī olup şāhidān-ı fezā’il-i meşhūdesini ‘ayn-ı ‘ilmü’l-yakīn ile müşāhede eyledükde beytü’l-‘arūs-ı memālik olan diyār-ı Rūm’a gitmege terġīb eyledi. Mevlānā Gürānī daḥı inān-ı iḥtiyārını ol fāris-i şāḥn-ı fezā’ilūñ sevķ itdügi semte ‘atf idüp Mevlānā Yegān ile diyār-ı Rūm’a dāḥil oldılar. Mevlānā Yegān merḥūm Sulṭān Murād Ḥān-ı maġfired-‘unvān ile mülākī olduķda Mevlānā Gürānī’yi ḳapuda ḳoyup kendüleri dāḥil-i meclis-i hümāyūn oldılar. Eşnā-yı muşāḥabetde pādişāḥ “Rıdṽān-ı maḳrūn-ı mühādāt-ı emr-i mesnūndur. Ol diyārdan Yegān’a armaġan getürdük.” diyü hediye taleb eyledi. *Men ḳademe hediyyete nāle emniyyete*⁵⁰⁷ bu muḳābelede Mevlānā Yegān cevāb virüp “Sa‘ādetlü pādişāḥuma Mevlānā Gürānī nām kimesneyi Mışır’dan armaġan getürdüm. Ḥālen ḳapudadur. Ol kişi nevādir-i ekābir-i müfessir’in ve tuḥaf-ı ṭaraf-ı muḥaddişindendür. Bu maḳūle ġarā’ib-i regā’ib-i fezā’il ile pīrāste olan ġarīb ü merġüb kimesneye raġbet lāzımdur.” diyü ḥadden ziyāde terġīb eyledi. **Meşnevī:**

Her ki āyed ze-ġurbet ey ṭālib
Bāşed iḳbāl ü ‘izzet-eş vācib
Ger şevd ehl-i fazl u ehl-i hüner
Mu‘teber dāred-eş kerr ü beşer⁵⁰⁸

Fi’l-ḥāl ol fāzılı pādişāḥ-ı sa‘ādet-enīs meclis-i ‘izzet-celislerine getürdüp bir sā‘at muşāḥabet eyleyicek rūsūm-ı celā’il-i fezā’il ve ḥudūd-ı leṭā’if-i ma‘ārifine vāḳıf u ‘ārif olup ḥadd-i tevşif ü ta‘rifden ḥāric ri‘āyet-i istiḥḳāķı olduġına ḳat‘ u cezm eyledi. Bu sebebden maḥrūse-i Burusa’da Ḳapluca Medresesi’ni ve Yıldırım Medresesi’ni aña şadaḳa eyledi. Rivāyet olunur ki Sulṭān Murād Ḥān-ı maġfired-penāhuñ şeh-zādelerinden merḥūm Sulṭān Meḥemmed Ḥān ḥazretleri Maġnisa sancāġına ḳıḳup ṭurre-i perçem rāyet-i devlet-āyet ü nuşret-ġāyeti bād-ı nev-rüz ve nesīm-i firüz gibi revāyih-ı fevāyih-ı ‘anber’in ile ‘ālemi misk ekin eyledükde pādişāḥ ḥazretleri birḳaç def‘a ta‘līm-i Ḳur’ān için aña ḥvāce irsāl eyledi. **Meşnevī :**

Ey ṭıfl ze-‘ilm behre berdār
Kez levḥ ü ḳalem şevī ḥaberdār

⁵⁰⁷ Bu atasözü “Kim pabuç hediye getirirse emniyettedir.”

⁵⁰⁸ Ey talebe, gurbetten gelen herkese saygılı ve edepli davranmak şart. Eğer bir fazileti veya sanatı varsa halk ona güvenir ve değer verir.

Ṭıflı ki kalem girift der-dest
Dest-i heme-rā be-çüb ber-best
Vān kes ki belevh ü haṭ perdāht
Hergiz ez-siyeh sefid neşnāht⁵⁰⁹

Mümā ileyh şeh-zāde-i āzāde-i cevān-baḥtuñ cenāb-ı şerīfī ser-keş olup ḥāme gibi ser-firāz olduğundan kimesneye baş egmeyüp pergār-ı pür-kār-ı kirdār yazup çizmekden kıyı çizer idi. **Şi‘r:**

Nebüvved ānkes ki āmūzed tü-rā ḥarf
Ez-ānet ‘ ömr der-mekdeb neşüd şarf
Çe ğam ger haṭ nedārī ey nekū-fer
Ki ḥüsn-i bī-ḥaṭān bāşed nekū-ter
Heme dāniş-verān der-dāniş-et lāl
Buvēd ṭıfl-ı reh-et ‘ aql-ı kühen-sāl⁵¹⁰

Ru‘ūnet ü ḥuşūnet-i cevānīve saṭvet ü ceberrüt-ı salṭanat u kāmranī iktizāsınca eli kaleme ve dili okumağa varmayup ḥuṭūṭ-ı inzār-ı bāşire-i nāzırasını şafḥa-i levḥa-i ta‘līme tevcīh itmekden temenni‘ ü tereffü‘ ider idi. Bu sebebden pādişāh tarafından gönderilen ḥ‘āceleri telaḳḳī-i bi’l-ḳabūl itmeyüp Ḳur‘ān-ı ‘azīmi ḥatm itmek sa‘ādetinden mehcūr ü maḥcūr ḳalmış idi. Bu merāmuñ itmām-pezīr olmasına pür-‘atīd ü ‘anīd ve tünd-rū vü saḥt-dil kimesne lāzımdur diyüp bu evşāfla muttaşif bir kişi tedārük itmege şurū‘ eylediler. Mevlānā Gürānī vüfūr-ı mehābet ü salābet ve mezīd-i necdet ü celādet ile ma‘rūf u mevşūf olmağın pādişāh-ı mağfıret-medār anları iḥtiyār idüp şeh-zāde ḥazretlerinüñ cenāb-ı cennāt-nişānına ta‘līm için anı irsāl eyledi. Lediyü’l-irsāl fāzıl-ı merḳūmuñ eline bir ḳazīb virüp “Ol şeh-zāde-i [104] sāmī-rütbet ḥuşūş-ı ḳırā’atda ihmāl ü tekāsül iderse ādāb-ı erbāb-ı ta‘līm üzre bu ḳazīb ile ḍarb eylesün.” diyü ruḥşat buyurdılar. **Meşnevī:**

Beyāmūzed edeb-rā cümle ṭıflān
Ze-ḍarb-ı çüb ü dest-i üstādān

⁵⁰⁹ Ey çocuk bilim peşine git ki kalem ve kâğıttan haberdar olasın. Elinde kalem tutan çocuk Herkesin elini tahtaya bağlar. Herkes kâğıt ve yazı işi ile uğraşırsa onun için siyah ve beyaz fark etmez.

⁵¹⁰ Sana harfleri öğreten kimse yoktu. Bu yüzden hayatın okullarda geçmemiş Ey yüce insan, okuryazarın olmadığı için mutsuz olma! Ki yazma bilmeyen insanların iyiliği daha fazladır. Tüm bilim adamları senin bilimine hayran kalır. Yaşlıların akli senin karşında çocuk akli gibidir.

Tabanca mihüred her kü ze-üstād
Şevēd bünyād-ı āmāl-i vey ābād⁵¹¹

Mevlānā Gürānī elinde kaçīb ile şeh-zāde hāzretlerine mülākī olup anuñ cānibinden “Bu kaçīb nedür?” diyü istiḥbār u istifsār olınuḡda ol ‘urve-i vüṣḡā ve ḡabl-i metīn-i zemīn olduđı ḡikmeti iblāğ idüp *el-me’mūrūn ma’zūr*⁵¹² feḡvāsınca me’mūr olduđları umūrı yirine getürmek emr-i lāzım olup ikā’ u ifā’ itmege cūr’et ü cesāret muḡarrer ü muşammem idüđini i’lām eyledi. **Mıṣrā’**:

Nepīçem ser zi-fermān-ı şehensāh⁵¹³

Şeh-zāde hāzretleri Mevlānā Gürānī’nüñ bu kelāmını istimā’ idicek isti’cāb ü istiğrāb idüp nesīm-i ta’cib ile gü l gibi ḡande eyledi. Bu maḡalde mevlānā-yı fezā’il-intimā bī-pervā elinde olan kaçīb ile ḡarb eyleyüp ḡurūb-ı levāzım-ı ādāb ve ḡurūf-ı merāsım-i ulū’l-elbābı ḡarben ve cebren ta’līm itmege cesāret üzre olduğını izḡār u işbāt eyledi. Şeh-zāde-i Dārā-re’y ü Nerīmān-ḡarb bu ḡarbdan muḡkem münfa’ il olup milket-i ḡalb-i şulb-i şerīfine ‘asker-i ḡavf u bed-ḡvāḡ ru’b u ḡaşyet-i istilā eyledi. **Maḡla’**:

Pedīd āmed zi-ḡavf-eş izḡrābī
Dil-eş-rā ḡālib āmed inḡılābī⁵¹⁴

Ol ḡadr-i merfū’ ve şān-ı müfeḡhem şāḡibini oḡumaḡdan şād olan reyn-i ‘ayn ve şīn-i ḡaynı def’ ü ref’ idüp şeh-zādenüñ feḡāmet ü isti’lāsını ḡıfz u kesr itmekle kenz-i me’ānī ve ḡırz-ı emānī olan maḡḡa’-ı şuḡuf-ı āsmānīyi mevşūlen oḡumaḡa imāle eyledi. Zemān-ı yūsrdē Ḳur’ān-ı’azīmi ve Furḡān-ı kerīmī itmām idüp bu te’dībūñ şemerātı berakātında ḡātım-e kütüb-i İ lāḡıyyeyi ḡatm eyledi. Bu vaz’ dan pādīşāh-ı sa’ādet-encām temām ḡazḡ idüp kendinüñ müntehā-yı āmālīne vāşıl olduđına mesrūr olduđından ol fāzıl-ı müntehāye bī-nihāye māl ü menāl irsāl üisāl eyledi. *Merḡūmūn ve maḡfūrūnleh* Sulḡān Meḡemmed Ḳān devlet u sa’ādetle evreng-i salḡanata ve müttekā-yı sa’ādetle cülūs idüp māḡce-i i’lām-ı zafer-i’lām u sa’ādet-fercāmı bārīḡa-i ḡüsn-i māḡ-rüyān u serv-ḡāmetān gibi nūr-baḡş-ı ‘ālemyān olduḡda Mevlānā

⁵¹¹ Tüm çocuklara edep öğretiyor. Hocaların tokadı ve cezalandırmasıyla hocadan dayak yemiş herkes ki arzu ve isteklerine ulaşmış

⁵¹² Memur mazurdur.

⁵¹³ Padişahın komutundan dönmem.

⁵¹⁴ Onun korkusundan ıstraba girdi. Yüreğinde bir devrim oldu.

Gürānī'ye vezāret teklīf eyledi. Mevlānā-yı mūmā ileyh telaqqī-i bi'l-ķabūl itmeyüp
“Ol manşib benim şānuma mūnāsib degildir. Baña gerekmez.” diyü red eyledi. **Şi'r:**

Meşü tü talebkār-ı ān pāye

Ki der-hūrd-i ān nebuvedet māye

Mekün ārzū-i maķām-ı bülend

Ki netvāned āncā fikenden kemend⁵¹⁵

Āsitān-ı āsmān-rütbetde maķām-ı hıdmetde olan huddām-ı Sidre-maķām emr-i
vezāreti mūntehā-yı zerā-yı mihām ve mūbteġā-yı mūrūm-ı merām idinüp şadr-ı
dīvān-ı hūmāyūnda cūlūsı ġāyet-i ġāyāt-ı mūbteġiyāt ittiḥāz eylemişdür. Her biri rüz
u şeb ve kemend-i 'ubūdiyyet ve mınṭıķa-i ruķıyyetimiyan-ı cān u cenāna bend ü
peyvend ider iken cāh-ı vezārete ol zümreden ġayrı ḥāricden kimse dāḥil olursa ol
ṭā'ifenūñ ḳalb-i şulbleri mūnḥarif olup edā-yıhıdmetde tekāsül ü teġāfūl itmek
muķarrerdür. Devlet-i 'Oşmāniyye'nūñ imtidādı belki günden güne iştidādı
mu'azzam menāşib-ı cāh u celāl ve a'zam-ı merātib-i devlet ü iclāl olan emr-i
vezāret ḥarem-i ḥāşda ḥüsn-i terbiyyet ile mürebbī olan ḳullara tevcīh olma-
geldüġindendür diyü taķrīr-i merām ve taḥḳıķ-i maķām eyledi. Merḥūm pādişāh-ı
'ālem-penāh ḥāzretleri zıkr olınan le'ālī-i kelimāt-ı muntazamayı silk-i ḳabūlde
tanzīm idüp ġuş-ı hūşına āvīze eyledükden sonra mevlānā-yı mesfūra ḳāḏī-'askerlik
teklīf eyledi. Mevlānā Gürānī bu manşib-ı cezīli ḳabūl eyleyüp muķtezā-yı ḥāl üzre
manşib-ı tedrīs ü ḳazāyı erbāb-ı isti'ād ve aşḥāb-ı istiḥķāķa sevķ itmege mūbāşeret
eyledi. Lākin inşibā'-ı menāşib-ı 'āliye ve siḥām u ḳıdāḥ-ı merātib-i sāmiyyeyi
aşḥāb-ı ferā'ize taķsīm ü tevzi' itmekde müstebid ü müstaķil olup taşḥīḥ-i kül ü
'aḳdde ve taḥrīḥ-i ḳabz u redde ġayruñ ḥavl ü ṭavline 'avl itdüġine rāzī olmaz idi.
Ḥattā vāķı' olan menāşibı vicāh-ı nebāh-ı erbāb-ı istiḥķāķa tevcīh itmekde kendinūñ
mūbelliġ-i 'ilm-i belīġ ve re'y-i sedīd-i bī-dirīġ ile iktifā idüp pādişāh-ı cihān-penāh
ḥāzretlerine [105] daḥı 'arz itmez olmuş idi. Ḥāzret-i şehr-yār-ı kām-kār bu emr-i
münkeri inkār idüp vāķı' olan menāşib-ı 'aleyh ḥāk-i pāy-ı ķimyā-āşārına 'arz
olinmadüġına ġāyetle dil-gīr olmuş idi. Dürc-i ḥāṭır-ı 'ātır-ı inḥirāf u infi'āl ile
ṭolmuşidi. Lākin bu ma'nāyı dile getürmekden ḳaçup izḥār u iş'ār itmege fāzıl-ı
merķūmdan istiḥyā ider idi. Bu ḥuşuşı vüzerā'-ı ārā ārā ile mukāleme vü müşāvere

⁵¹⁵Sen o makama ulaşmayı talep etme zira sende o beceri yok. Ulaşamayacağın yüce makamları arzu etme

idüp bu emr-i maḥzūr u maḥzūruñ men' ü def'ine zafer tarīk-ı ḥıleye tetarruk itmekden gayrı nesne ile müyesser degildür diyü takrİR ü taḥkİK eylediler. **Şi'r:**

Ez-dām-ı fikr-i ḥaşm be-ḥılet-i tū ān gürİht
Kad yüşliḥü'l-ḥadīd kemā ḳalbe bi'l-ḥadīd⁵¹⁶

Erkân-ı devletüñ cümlesinüñ re'y-i menşublarını müttefik olup nihāyet-i ārāları buraya müncer olıcaḳ bāb-ı mekrü ḥıleyi bu küşeden fetḥ eylediler ki pâdişāh ḥāzretleri Mevlānā Gürānī'ye maḥmiyye-i Burusa'da ecdād-ı 'uzāmuñ evḳāf-ı şerīfesi ḥarāb olmuşdur diyü istimā' olunur. Anuñ te'yid ü te'bīd ve temhīd ü te'kīdi senüñ gibi mü'essis-i esās-ı meşāliḥ ve bānī-i mebānī-i mühimmātuñ re'y-i rezīn ve fikr-i sedīdine mebnī vü mevkūfdur diyeler daḥı bu ḥıdmete göndermek baḥānesiyle anı manşıb-ı şadāretten dūr eyleyeler. Fi'l-vāḳı' mevlānā-yı merḳūm ile esās-ı mekālimeyi zıkr olınan mebnī üzre binā eyledüklerinde Mevlānā Gürānī maḥmiyye-i Burusa'ya gitmege şevḳ gösterüp fermān-ı şerīf şudūr ider ise ben bu maşlahatuñ'uhdesinden geleyüm diyü manşıbdan infişāle rızā şüretiniirā'et eyledi. **Şi'r:**

Berāy-em kez reh-i ḥıdmet ḳalem-vār
Kemer bend-em be-ser pūy-em derīn kār⁵¹⁷

Pâdişāh ḥāzretleri Mevlānā Gürānī'ye buña rāstvār ve bu merām temām olmağa füşhat-ı zemān ve vüs'at-i evān gerekdür. Bu maḳūle emr-i ḥatİR isti'cāl ile şalāh-pezİR olmak mümkün degildür. **Meşnevī :**

Mekün der-mühemī ki dārī şitāb
Zi-rāh-ı te'ennī 'inān ber-metāb
Ki nākerde-rā mītevān kerd zūd
Çü şod kerde ān-geh nidām-et çe sūd⁵¹⁸

Ammā maḥrūse-i mezkūrenüñ ḳādılıḳı ile evḳāf-ı merḳūmenüñ tevliyyeti biribirine zamm ile ḳılup saña tefvīz olınsa maḳsūd ḥāsıl olurdu didükden soñrazıkr olınan iki manşıbbı Mevlānā Gürānī'ye tefvīz eyledi. Mevlānā Gürānī daḥı mebānī-i kārī te'sīs ü tarşış idüp bir miḳdār müddet-i ḥıdmāt-ı merḳūmeyi kemā-yenbaḳı edā eyledükden

⁵¹⁶ Düşmanın kurduğu tuzaktan senin çözümün ile kaçtı. Demir demirle düzelebilir.

⁵¹⁷ Hizmet için kalem gibi azmedip başımla bu yolda yürüyeceğim.

⁵¹⁸ İsteddiğine ulaşmak için acele etme. Asla sabırla düşünmeyi unutma. Zira yapılmamış işi hemen yapabilirsin. Ancak işi yaptıktan sonra pişman olursan faydası yok.

şoñra bir gün pâdişâh-ı keyvân-ı eyvânuñ huddâmından birinüñ eliyle cādde-i şer‘-i şerīfden hāric bir huşuş için mersüm-ı sa‘ādet-mevsüm ve mişāl-i bī-mişāl-i ma‘delet-mersüm vārid oldı. Merķūm-ı mersümüñ maźmūnında mūnderic olan mefhūm ma‘lūm olduķda Mevlānā Gūrānī berlīg-ı belīg-ı belāgat-āyātı dest-i tehevvr ile münşak eyledükden ğayrı isāleyleyen ğulām-ı şāhiye ğarb u ‘itāb eyledi. Bu ğazıyye-i ğayr-ı marzıyye pâdişâh-ı sa‘ādet-dest-ġāhuñ sem‘-i şerīfine vāşıl olduķda āteş-i ğāzab ve na‘ire-i ħiddet-i iltihāb eyleyüpmevlānā-yı mesfūrı ma‘zül eyledi. Mevlānā Gūrānī ol cāh-ı celilü’l-mekāndan ma‘zül olup mihān u maħzül ve muħaķķar u mehzül olduĝına incindüĝinden diyār-ı Mısr’a irtihāl idüp mukarrer-i aşlını terk eyledi. **Şi‘r:**

Sefer kün çü cāy-et nāhüş buved
Kez-in cāy reften be-dān neng nīst
Ve ger teng bāşed tū-rā cāy-ġāh
Ĥüdāy-i cihān-rā cihān teng nist⁵¹⁹

Ĥıdīv-i sa‘ādet-pirā-yı Mısr sultānı Sultān Ķayıtbay’uñ ħusn-i iltifāt-ı bī-ĝāyetine mażhar olup ol ‘aziz-i Mısr salţanatuñ Nīl-i Nīl-i ikrām u iclāliyle ‘izzet-i vāfire ve ħaşmet-i mütekāşireye nā’il olup ırgād-ı‘iş ile ta‘ayyüş eyledi. Merĥūm Sultān Meĥemmed Ĥān ‘aleyhi’r-rahmeti ve’l-ĝufrān ħazretleri kendüden şudūr eyleyen kār-ı nā-üstüvāruñ zuhūrına nādim olup rasūl-i ferĥunde-vuşul ile Sultān Ķayıtbay’uñ şavb-ı me‘ālī-şevbine mektüb-ı sa‘ādet-maşĥūbı irsāl idüp maźmūn-ı meymūnında mevlānā-yı fazilet-iştimāli cenāb-ı vālāsına ĝöndermek iltimās eyledi. Merĥūm Sultān Ķayıtbay kendüye gelen mektübı Mevlānā Gūrānī’ye ĝösterüp “Sultān Meĥemmed Ĥān seni Rūm’a da‘vet eylemiş. Ammā gel ĝitme ben saña andan ziyāde ‘izzet eylerem.” diyü kendinüñ yanında müstemir-i müsteķır olması ħaşāra-yıemniyātı olduĝunu i‘lām eyledi. Mevlānā Gūrānī Sultān Ķayıtbay’a cevāb virüp [106] “Bizüm sizüñ ile mā-beynimüzde olan maĥabbet-i ekīde-i sedīde ve meveddet-i ħamīde-i şedīdedür. Ser-rişte-i übüvvet ünübüvvet ikimizüñ daĥı süveydā-yı ħalbinde merbütüdür. Bizüm bu ‘alāķamuz ħançer-i müfāreķatla maķtū‘ olmaz. Ke-zalik pâdişâh-ı büm-ı Rūm ile mā-beynimüzde sebķat eyleyen ħuķūķ-ı bī-‘uķūķuñ intāc itdüĝi ‘avātıf-ı maĥabbet-i ‘azīme ve tevābi‘-i nevābi‘-i meveddet-i

⁵¹⁹Eĝer yerinden memnun deĝilsen yolculuĝa çık. Bunu bil ki bulunduĝun yerden ĝitmek ayıp deĝil. Eĝer senin yerin dar ise bu dūnya Allah için bile dar deĝil.

cesīme henüz nehc-i sâbık üzere serâ'ir-i zamâ'ir-i merrede müstekin ü muzammirdür. Bi'l-fi'l mā-beynimüzden kemer-i maḥabbet ve niṭāk-ı meveddet münkaṭı' olmayup şalāt u muvāşalāt-ı ma'neviyye iki cānibden bile şabıtdür. İmdi ol sultān-ı celiyyü's-sultānuñ da'vetine icābet itmeyüp muḳtezıyāt-ı meyl ü maḥabbeti nākıż-ı ber-nākış vaz' şadır olacaḳ olursa ve muḳtezā-yı maḳāma muḫālif bir ḫālet zuhūr bulursa aña sebeb cenāb-ı şeref-nisābıñuz zann olunup ol vaz'-ı fāsıdūñ mefāsidi size rāci' olmaḳ lāzım gelür. Şöyle ki mażmūn-ı mektüb bedāyi'-i meşḫūn ile 'amel olunmayup ādāb-ı maḥabbet ri'ayet olunmaz ise aña ba'ış ü bādī ḫazretiñüz tevehhüm olunup benüm cānibümnden olan muḫālefet sizden bilinür diyü dā'ıye ile maḥabbet ü dostı iki cānibden bile şıḳāḳ ü 'adāvete mübeddel kılinur. Bizüm size maḥabbetimüzüñ muḳtezāsı sizi bu maḳūle mevāzi'-ı töhmetden şaḳınmaḳdür. İḫsān idüp bize icāzet virüñ gidelüm.” didi. **Şi'r:**

Kesī kū ber-tū dāred ḫaḳḳ-ı ābī
Ferāmūş-eş me-kün der-hiç bābī⁵²⁰

Sultān Ḳayıtbay bu re'y-i şavāb-nümāy üzere mevlānā-yı mezkūruñ ḫavāyic-i seferini tehyi'e idüp Sultān Meḫemmed Ḥān ḫazretlerine ḳavāfil-i nevāzil-i iclāl u i'zām ve revāḫil-i merāḫil-i iḳbāl ü ikrām ile hedāyā-yı girān-bahā ihdā vü inhā eyledi.

Şi'r-i 'Arabi :

*Li'l-hedāyā mine'l-ḳulūbi mekān
Ve ḫaḳiḳ-i bi-ḫubbiha'l-insān⁵²¹*

Mevlānā-yı müşarün ileyh sekiz yüz altmış iki senesinde maḫrūse-i Ḳoşantıniyye'ye gelüp pādīşāh-ı cihān-sitān ile mülākī olduḳda fevt olan merāsım-i levāzım-ı ri'āyeti ḳazā itmek için şāniyen Burusa ḳādılıḳı i'tā olındı. Maḫrūse-i mezkūrede emed-i medīd-i şerī'at-i nebeviyye-i Muştafaviyye üzere aḫkām-ı iḫkām-ı şer'iyye eyledükden şoñra yevmī iki yüz aḳça ile müftī olup ol şadr-ı şerī'at ve ḫulāşa-i 'ulemā-yı bidāye-i aḫvālinden berü ḫāvī olduḳı bedāyi'-i revāyi'-i mesā'ilüñ muḫtārātını ḫasebü'l-istiftā iftā eyledi. Pādīşāh ḫazretleri zıkr olınan yevmīyeden ḡayrı māh-be-māh yigirmi biñ aḳça ve sāl-be-sāl elli biñ aḳça cā'ize ta'yin idüp ri'āyet-i ḫatırı için dā'imā 'abīd ü cevārī ve tuḫaf-ı ṭaraf-ı hedāyā inhā ider idi. Bu minvāl üzere ekārim-i mekārim ve'azā'im-i ḡarā'ime vāşıl olup pādīşāh-ı cihān-

⁵²⁰ Ona minnettar olan her kimseyi Her hālükârda unutma.

⁵²¹ Hediyelerin kalplerde yeri var. İnsan hediye sevmekte haksız değildir.

penâhuñ kenef-i himâyet ve sâyed-i ‘inâyetinde ‘iş-i rağid ve ni‘ met-i cezîleye vâsıl oldu. **Mısra’** :

Bâ-ni‘ met-i bisyâr zafer yâfte-est⁵²²

Mevlânâ-yı mûmâ ileyh *Gayetü’l-Emânî fi Tefsiri’s-Seb‘i’l-Meşânî* ismiyle müsemmâ bir tefsîr-i şerîf te’lif idüp ‘alâmetin Zemaşserî ve Beyzâvî hakkında mü’âhezât-ı keşîre irâd eyledi ve fenn-i hadîşde şahîh-i Buḥârî’ye kevşer-i cârî ‘*Alâ Riyâzi’l-Buḥârî*’ unvânıyla ma‘nûn bir şerḥ-i laṭîf te’lif eyleyüp şerâḥından İbni Ḥacer’i çok yirde men‘ ü hacr ve Kirmânî’yi mevâzi‘-ı keşîrede tiğ-ı i‘tirâz ile cerḥ eyledi ve *Kaşîde-i Şâṭibiyye*’nün şurūḥından *Şerḥ-i Ca‘berî*’ye havâşî-i laṭîfe-i maḳbûle ta‘lîḳ eyledi ve bi’l-cümle şerâ’if-i evḳât-ı şeref-gâyâtı ders ü fetvâya maşrûf u te’lif ve taşnîf ü ‘ibâdete ma‘tûf olmağla fûnûn-ı mütedavile-i sâmi-rütbetde ḥuşûsan ‘ilm-i tefsîr ü hadîş ve ‘ilm-i kırâ’atda yed-i beyzâ ibdâ idüp fezâ’il-i ‘ilmiyyesini âyât-ı sâti‘a ile rütbe-i i‘câze eyledi. Şeref-i ta‘lîminde bir mertebe-i meymenet var idi ki ṭâlibân-ı maḳâşîd-ı istikmâl anuñ âşâr-ı enfâs-ı müteberrikesiyle çok çok fevc fevc temehhür ü teberru‘ eyleyüp merâtib-i vâlâ ve me‘ârib-i ‘ulyâsına vâsıl u nâ’il olmuşlardır. Rivâyet olunur ki Mevlânâ Gürânî ḥâzretleri her gice şuhuf-ı merfû‘a-i âsmânda âyât-ı beyyinât-ı seyyârât ve vuḳûf u i‘şâr-ı sâbitât âşikâr olduğundan havâşî-i âfâḳda sûre-i Nûr mesfûr ve âyet-i *Allâhü velîyyü’l-lezîne âmenü yühricühüm mine’z-zulümâti ile’n-nûr*⁵²³ meşṭûr olincaya degin Ḳur’ân-ı ‘azîmi ḥatm ider idi. İttifâḳ bir gice telâmizesinden bir fâzıl-ı mebihü’ş-şân bir maşlahat için [107] mevlânâ-yı merḳûmuñ sa‘âdet-ḥânesinde yatup ḥvâba varduğında Mevlânâ Gürânî kendinüñ ‘âdet-i ḳadîme ve şîme-i müstedîmesi üzre yatsı namâzını ‘alâ vechi’l-ihṭimâm itmâm eyledükden soñra Ḳur’ân-ı ‘azîme fâtiḥa-i fâtiḥasından ihlâşla iftitâḥ u bede’ eyleyüp tûmâr-ı şeb deycür-ı maṭvî olincaya degin ḥatm eyledi. Ol şahş-ı bâ-i‘tibâr her bâr bâlîn-iḥvâbdan baş ḳaldurduğınca fâzıl-ı Gürânî’yi kırâ’ata meşḡûl bulup Ḳur’ân-ı ‘azîmi mevşûlen tilâvete iştîğâlde müşâhede eyledi. Mevlânâ Gürânî’nün bir gicede ḥatm-i Ḳur’ân itdüğü emr-i i‘câb-ı icâbı ‘ayn-ı ‘ibret ile temâşâ eyledükde ba‘zı ḥuddâmdan su‘âl idüp “Bu vaz‘ bunlaruñ ‘âdetleri midür? Her gice böyle ḥatm-i Ḳur’ân-ı şerîf iderlermi?” diyicek “Ḥâl bu minvâl üzredür. Gice pister-i râḥatda istirâḥat itmeyüp şabâḥ olunca ḥatm-i Ḳur’ân eylemek dâb-ı mukarrerleridür.” diyü cevâb virdi. Fi’l-

⁵²² Çok sayıda nimetlerle galip olmuş.

⁵²³ İnanan kimselerin dostu Allah’tır ki onları karanlıklardan aydınlıklara çıkarır (Bakara, 257.).

vākı⁶ evrāk-ı itbāk-ı hayātı temām olup şuhuf-ı i⁶ mārı hatm olıncaya degin hatm-i Kur⁷ān-ı şerif itmek ⁶ādetini terk itmeyüp bu vaz⁶-ı laıfıden ferāgat itmedi. *Ālü⁷-Kur⁷ān ālü⁷llah⁵²⁴* Mevlānā-yı mūmā ileyh edib ü erib ve tünd-şüret ve mehīb ü tavilü⁷l-kāme kebīrū⁷l-lihye ve nātıķ-ı bi⁷l-ħaķ bir kimesne idi. **Ķıt⁶a :**

Ki münāzira bā-kūh eger sūħan rānī
Beher zeh ķāmet-i gerdūn ĉenīn dü tā nabuved
Be-kūhsār eger bāng ber-zened sūħtat
Ze-bīm-i be⁷s-i tū-eş zehre-i şedā nebuved⁵²⁵

Mūmā ileyh mübārek şaķalını boyayup aĝarduĝı iĉün aña renk ider idi.

Bālā ter ez siyāhī reng-i diger nebāşed

Mısrā⁶ ıyla ⁶āmil olanlarıñ renginde idi. Pādişāh-ı gerdūn-mekān ve sulţān-ı ⁶ālī-şān ĥazretlerine ve vūzerā ĥazretlerine ism-i sāmileriyle ĥıţāb idüp her birini nām-ı nāmileriyle yād ider idi. Ol serdār-ı ser-firāz ⁶ulemānuñ fezā⁷il-i beşeriyede yed-i tūlāsı olmaĝın aşĥāb-ı eyādī geĉinen zümre-i ümerā ile ol kişi merĥabāya el virmeyüp selām u kelāmda ol tã⁷ifeye baş egmez idi.

Şi⁶r:

⁶Ālimān ĥod-rā hemī dāred ⁶aziz
Ān gürūhī-rā bekün ⁶izzet tü nız
Şāħib-eş-rā ⁶ilm dāred mu⁶teber
Baĥşed āşār-ı kemāl-eş kerr ü fer⁵²⁶

Ĥatta şehr-yār-ı⁶ ālī tebār-ı pādişāh-ı kām-kār ile mülākī olduĝda aşlā inĥināba mā⁷il olmayup taķbīl-i yed itmekde müsāmaĥa-künān muşāfaĥa ile iktifā ider idi. Rūz-ı ⁶iddin ĝayrı eyyāmda da⁶vet olunmadan varmayup kendü kendüden pādişāh-ı merĥūmuñ mulākāt-ı mübāhāt itmeleriyle teşerrüf itmez idi. Merĥūm Sulţān Bāyezid Ĥān ĥazretleri zemānında tehniyyet-i ⁶id iĉün bir ⁶arefe ĝünü darü⁷s-sa⁶ādeye varup pādişāh ĥazretleri ile mülākī olmaķ murād idindükde pādişāhuñ ĥuddām-ı sidre-maķāmından birisi devletlü pādişāh ĥazretleri tarafından ⁶arz-ı selām eyledükden

⁵²⁴ *Kuran ehli Allah ehlidir.*

⁵²⁵ *Eĝer daĝları muhatap alıp konuşursan, gökyüzü önünde eğilir.*

Eĝer daĝlara hitap edersen, korkudan sesini çıkartamaz.

⁵²⁶ *Bilim insanları her zaman kendilerine deĝer veriyor. Sen de o gruba saygıyla davran. Aslında bilim ona deĝer katıyor. Faziletleri onlara makam ve deĝer katıyor.*

şoñra “Tilkā’-i liķā’-i ferħat-iltikā ve müşāhede-i revā’-i meserret-ertūvālarına bu gün ba‘zı māni‘ vardır. “İrteye te’ħır olınsun.” diyü buyurdılar.” didi. Ol fāzıl-ı faşihü’l-beyān te‘allül-künān gurre-i kelāmı turre-i ħitāb ile bu vech üzre pırāste vü āreste kıldı ki “Ĥālā rūy-ı zemīn gül ile ālūdedür. Tekrār varup gelmekle çizmemüz mülevveş olur. Bu televvüşden tenezzüh için elbetde şimdi buluşmak lāzımdur.” diyüp ‘icālet-i mülākāta ibrām u ikdām eyledi. Zıkr olınan ħıdmetkār pādişāh-ı kām-kāra varup eglenmeden ol tarafından mülākāta izn ü icāzet olduğı ħaberini getirüp “Çizmeñüz çamur olmasun diyü pādişāh ħazretleri kendülerüñ atdan indügi mevzi‘-i hümāyūnda inmege ruħşat buyurdular.” didi. *Leħü’t-tazīm ve’t-tekrīm*⁵²⁷ ħaķķā rivāyet olınur ki Mevlānā Gürānī merħūm Sulţān Meħemmed Ĥān ile mülākī olup muşāhabet eyledüklerince “Sizüñ muţā‘im ü mülbbisiñüz ħarāmdu. Dāmān-ı ‘işmet ve girībān-ı nüzhetiñüzi elvāş-ı muħarremātdan tenzih ü taķdīs eylemek lāzımdur.” diyü kelimāt ider idi. Şi‘r:

Ber āh-ı cehālet meşü tiz-kām
 Me-ber dest-i mekn-et be-kesb-i ħarām
 Ki ger kise-et-rā dehed ferbehī
 Küned sine-et-rā ze-imān tuhi⁵²⁸

Zıkr olınan devħa-i maķāl ve nihāl-i ķil ü ķāl ol gül-i gülzār-ı iclālūñ saķı-bāğdur ve tünde merküz olup ħātır-ı nişān olmış idi ve güleşen-i ķalbinde temekkün bulmış idi.

Mışrā‘ :

Şod nihāl-i tiz-i tū der-bāğ-i dil ħātır nişān⁵²⁹ [108]

Cihān-sitān ile meclis-i hümāyūnlarında yimek yir iken Meħemmed Ĥān ħazretleri “Bundan muķaddem bize ta‘āmiñuzda çeşni‘-i ħürmet ve libāsiñuzda mülābese-i televvüş-i şer‘ī vardır.” diyü buyurmışduñuz. Ĥālā bu ekl olınan ta‘āmda bizüm ile müsāhemet ü müşāreketiñüzden size ħarām ta‘ām ekl eylemekde ruħşat varğibi.” diyüp seng-i i‘tirāz ile tokındı. Fāzıl-ı Gürānī bu i‘tirāza cevāb virüp “Ekl olınan ta‘āmuñ pādişāh ħazretlerinden cānibi ħaram ve benden cānibi ħāldür. Anuñ için ekl iderüm.” diyü buyurdı. Pādişāh ħazretleri ol ta‘āmuñ kāselerini döndürüp mevlānā-yı

⁵²⁷ Azamet ve cömertlik O’na mahsustur.

⁵²⁸ Cehalet yolunda hızla yürüme. Elini haram lokmaya uzatma ki eğer keseni doldurursan yüreğın imandan boşalır.

⁵²⁹ Senin keskin fidanın yüreğimin bahçesinde hatır nişanı oldu.

merķūm girü ol tarafından bī-pervā ekl eyleyicek pādişāh-ı vālā-maķām zimām-ı kelāmı ilzām semtine şarf idüp “Bu ta‘āmuñ bu cānibi ħarāmdur diyü ta‘yīn itmiş idiñüz. Pes ol cānibden nice ekl itdiñüz.” diyü i‘tirāz eyleyicek Mevlānā Gürānī ħazretleri “Bu def‘ a daĥı şāri‘i men‘ ü def‘ e şürü‘ idüp ekl olınan ta‘āmuñ pādişāh tarafından ħarāmı ve benüm tarafumdan ħelāli ħalmamaĥın sevķ-ı İlāhī ile taĥvīl olındı. Yoĥsa ben ħarām tarafından tenāvül itmedüm.” diyü cevāb-ı bā-şavāb ifāza eyledi. Mervīdür ki Mevlānā Gürānī’nüñ ‘izz-i ĥuzūrında ħuţb-ı evliyā Şeyĥ ibni Vefā *rahimetu’llahi* ‘aleyh ħazretleri zıkr olup “Evvel-i ‘aşruñ ‘ulemāsından ĥusrev-i zümre-i ‘ulemā Mevlānā Ĥusrev ħazretlerinüñ meclis-i şerīflerine varup ekşer-i evķāt anlaruñ muşāĥabetleriyle teşerrüf ider.” diyü söylendi. Mevlānā Gürānī ħazretleri Şeyĥ İbni Vefā ħazretlerini vaz‘-ı mezbūrda taşvīb eyleyüp anuñ işābetinüñ vechini bu şüretde beyān eyledi ki Mevlānā Ĥusrev ve Şeyĥ İbni Vefā gibi sa‘ādet-neş’eteynine nā’il bir kāmīl ve devlet-i ‘ilmiyye vü ‘ameliyye vāşıl bir fāzıldur. *El-cinsiyetü illetü’z-zam*⁵³⁰ feĥvāsınca ol iki fāzıl-ı refī‘ü’ş-şānuñ birbirine izāfet ü inzimāmı maĥzeyne muşādif ve maĥallinde vāķı‘ dur. **Şi‘r:**

Meyl-i herkes be-sū-yı cins-i vey-est

Ānçe puĥte-st cins-i ĥām key-est

Zāĥĥāhed nefir-i nāĥoş-ı zāĥ

Çi şenāsed şafir-i bülbül-i bāĥ⁵³¹

Ve lākin “Asāţin-i selāţin-i zemāne ile ihtilāţımız meşāyiĥ-i ‘uzām ile irtibāţımıza māni‘dür. Bizüm ol gürūh-ı kūh-ı şükūh ile ‘alāķamız şeyĥ ħazretleri ile mā-beynde ĥicāb olup anlaruñ ile ittişālimüze māni‘ oldı.” diyü buyurdılar. Ol üstād-ı nuķād-ı ‘ālem kendinüñ pūtiķa-i derūn-ı pākinde olan ĥıll ü ĥışş ü kederi āteş-i taşfiye ile iĥrāķ idüp aĥlāķ-ı hıķd-ı ĥasedi ĥavşala-i ĥazmda i‘dām u ifnā itdüĥinüñ mübteĥiyātındandır ki “Fāzıl-ı emāşilden bir kimesne menāşib-ı dünyeviyyede kendüden tevciĥ ü tafzīl olınsa irādetu’llāĥa ĥavāle idüp cenāb-ı Rabbü’l-erbābuñ yanında isti‘dād-ı fiţri ve istiĥķāk-ı celisi bizden ziyāde olmasa şāhid-i iķbāl ü devlet aña iķbāl itmez idi.” dir idi. **Kıt’a :**

Ey be-küş-eş fitāde der-pey-i cāh

Baĥt u devlet be-kārdānī nīst

⁵³⁰ *Cinsiyet (vatandaşlık, uyruk vs.), zam (ilhak, kapsanma, eklenme vs.) sebebidir.*

⁵³¹ *Herkes kendi türünün peşindedir. Pişmiş ne zaman pişmemişin peşinde olur? Karga, karganın kötü sesini sever, bahçe bülbülünün şarkısından ne anlar?*

Her ki-rā cāh u māl ü haşmet hest
Cüz be-ta 'yīd-i āsmānī nīst⁵³²

Mervīdür ki Mevlānā Gürānī bir gün Sultān Mehemmed Hān hazretlerine nikābet-i rūzgārdan şikāyet tarīkıyle hikāyet eyledi ki Mīr Timur bir maşlahat-ı mühimme için mānend-i berķ-ı tābān-ı şitābān ve mişāl-i bād-ı vezān-ı dīvān u revān berīd-i pirī-i perīd irsāl idüp “Oğlum Şāhruḥ Mīrzā ölürse daḥı lāzım olduğda atını alasun.” diyü muḥkem sipāriş eyledi. Ol ḳāşid-ı 'āzīd-ı bād-pāy u şabā-reftār u şimāl-isti' cāl edā-yı ḥıdmetde 'alā mā-hüvel-me'mūr sa'y-i meḳşūr idüp ḥuṭvāt-ı şūr' atle tarfetü'l-'aynda mesāfāt-ı ba'ideyi pey-ender-pey ḳat' u ṭayy ider iken ittifāken Mevlānā Sa'de'd-dīn Taftāzānī hazretlerinüñ bir ḳazāda āzāde ḳonmuş oturur iken üzerine uğrayup ṭavlasından at almağa cür'et ü cesāret eyledi. Berīd-i mūmā ileyh bu maḳūle küstāḥluḳ itdüğü ecilden Mevlānā Sa'de'd-dīn tarafından te'dīb ü ta'zīr olunuprac'ü'l-ḳahḳarī⁵³³ fehvāsınca let ḥürde girüsine 'avdet eyledi. **Şi'r:**

Sefihān-rā buved te'dīb nāfi'
Cünūn-rā şerbet-i çüb-est dāfi'⁵³⁴

Emīr Timur bu kār-ınā-hem-vārdan ḥaberdār olıcaḳ āteş-i ḥiddet ve nār-ı ḡazab iltihāb idüp şerīr-i şerr u şūr ile Sa'de'd-dīn'üñ başına odlar yaḳmağı taşmīm itmiş iken āb-ı nāb-ı ḥilm ü sükūn ile ol āteşi [109] der' ü itfā idüp nā'ire-i ḥiddetini teskīn eyledi.

Şi'r:

Maslahat-i mülk be-rıfķ ü 'aṭā-st
Der-heme cā ḥükm-i siyāset ḥaṭā-st
Mūy bīpīçid ze-pey şānegī-st
Ger bezenī estere dīvānegī-st⁵³⁵

Bu ḥuşūda Timur bir çakım ḳav olmuş iken def'-i ḥarāret idüp böyle sākīn olduğına ma'zeret şadedinde şöyle baş-ı kelām eyledi ki “Eger bu fi'lüñ maşdarı oğlum Şāhruḥ Mīrzā olsa siyāset idüp ḳatlı itmek muḳarrer idi ve lākin Mevlānā Sa'de'd-

⁵³² Ey ki makam ve şöhrete azmetmiş olan kimse, baht ve makam için işi bilmen gerekmiyor. Mal ve şöhret ve haşmeti olan her kimse sadece Allah'ın onayı ile bunları elde etmiş.

⁵³³ Mağlup geri döndü.

⁵³⁴ Akılsızları terbiye etme faydalı olur. Deliliği, sopa şerbeti uzaklaştırır.

⁵³⁵ Memleketin maslahatı müsamaha ve merhamete dayanmaktadır. Her yerde siyasete dayalı kararlar yanlıştır. Saçlara düğüm düşerse tarayacaksın. Saçları dipten kesmek doğru değil.

din'ün taşānīf-i me'sūre-i meşhūresişāyi' ü zāyi' olup kendü qalem-revümden hāric memālikde benüm seyf-i hayfumdan muqaddem duḡul eylemegin anuñ katlınden ferāgat eyledüm.” didi. “*Men isteḡafü'l-ulema iḡaffefā'llāhu kadrehu.*⁵³⁶ İmdi ḡālā benüm tesānīf-i bedi'atü'l-esālib ve mü'ellefāt-ı mu'ciz-āyātum senüñ tır-i teşḡir ve şemşir-i tedbīrūñden muqaddem peyk-i āvāze-i ma' deletüñ ile diyār-ı Mekke-i müşerrefeye vāşıl u nā'il olmışiken henüz sizüñ cenābıñuzdan bizüm ḡaḡkımuzda çendān iḡsān nümāyān olmadı.” didi. Sulṡān Meḡemmed ḡān '*aleyhi'r-raḡmeti ve'l-ḡufrān* mülāṡafe idüp “Eṡrāf u eknāfda olan i'lām-ı ulemādan senüñ teşānīfūñe raḡbet sebḡat itmeden kitāb-ı vālā-nişāba yazdurup irsāl ü işāl eyledük. Ne ān ki onlar cānibūñden ṡaleb olmış ola veyā ol ṡā'ife ḡuzuruñda raḡbet bulmuş ola hüner oldur ki buḡā'-ı rubā'-ı rub'-ı meskūn ve ḡucurāt-ı ḡuluvāt-ı ālemde sākin olan ṡāliblerüñ ebvāb-ı ismā' u āzānından ṡāḡ u revāḡ-ı sāmi'a ve nüzhet-serā-yı cenān cenān-ı nişānlarına seng-i şit-i cemīl vezikr-i cezīlūñ dāḡil olduğında her biri mānend-i eklām-ı teşmīr-i sāḡ-ı iḡdām idüp kitābını benān-ı cidd ü cehdile istinsāḡ eyleyeler idi. Yohsa onlar cānibinden ṡaleb olmadan irsāl itmekde ne ālem vardır?” diyicek. Mevlānā-yı fażilet-ı unvān istiḡsān idüp bu laṡifeye ṡahsīn ü āferīn eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz ṡoḡsan üç senesinde ol mevlānā-yı celīlū'l-miḡdāruñ ḡuvvet-i za'f-ı şib ü herem ile esās-ı āmir-i i'mārī ḡāmir ü ḡarāb olup bünyān-ı çişmānı sūḡūt u hubūṡa tehāvi eyledükde müdāvi-i aḡluñ tedbiri āña münceci oldı ki istinsāḡ-ı ṡib-i hevā i'tidāl-i iḡtivā ile def'-ı ufūnet ve taḡşil-i mevād-ı şihḡat itmek iḡün ḡāric-i Koşāntıniyye'de bir cāy-ı cān-baḡş u rūḡ-perver ve nüzhet-ḡāh-ı cennet-i ḡāzret-i rūḡ-küster ki āb-ı revān-ı revā-baḡşı insānuñ urūḡ u şirāyinine revān gibi sārīve cān gibi cārīdür ve miyāh-ı zülāl-mişāli' azūbet-i mezāḡ-ı şirīn ile reşk-i tensīm-i na'im ve maḡsūd-ı ayn-ı selsebīldür ve şabā-yı şafā-yı fezā ve hevā-yı dil-küşā-yı rūḡ-efzāsı enfās-ı raḡmāniyyeden nümūdār ve ḡarekāt-ı nā'ime ile riyāḡ-ı nā'im kirdār-ı nüzhet-baḡş u behcet-şi' ārdur anda temekkūn eyledi. **Şi'r:**

Beḡeş ez-reşḡ-i āb-eş ḡeşte giriyān
İrem ez-şerm-i saḡn-eş ḡeşte pinhān
Ber-ḡavuz-eş ki dādī mürde-rā cān
Be-ser mī ḡeşṡ ber-ḡāḡ āb-ı ḡayvān

⁵³⁶Allah kadrini düşünsün.

Zi-hāk-eş refte āb-ı rü çenān-rā
Zi-yād-eş rāhat efzūde cihān-rā⁵³⁷

Evā'il-i faşl-ı rebī' ki sebze-i şahn-ı mīnā-gūn üzre naḳḳāşān-ı nāmiye-i rūzgār
Mānī-vār bedāyi' -i nuḳūş-ı reyyāhīn ü ezhārdan aḳlām-ı zümrrüdin ile Hıṭāyī ve
Rūmī ve Çīnī varaḳlar taḫrīr ve benefşī vü lāciverdī şemseler taşvīr itmiş idi. Bu
faşlda evrāḳ-ı rengīn ve eṭbāḳ-ı gūn-ā-gūn üzre *Gūlistān u Bahāristān*'ı taḫrīr u taşīr
eyleyüp eṭrāf u eknāfı cedāvil-i cedāvil-i cūybār ile mecdül kılmış idi. **Şi'r:**

Ze-ḫaṭṭ-ı sebz-i hāk-eş levḫ-i ta' līm
Keşīde cūy-i āb-eş cedvel-ez sīm

Ez-ān levḫ-i mücedvel hürda-dānān
Rümüz-ı sün' -i ḫay-ı pāk-ḫānān⁵³⁸

Gülşen-i Rāz sānī' -i perverdigāruñ deḳā'ıḳ u reḳā'ıḳını ve *Manṭuḳu't-Ṭayr* rumüz-ı
elsine-i murḡān-ı ḫoş-āvāzuñ bedāyi' ü revāyi'ını ḡazel-ḫ'ānān-ı 'anādil-i gūyā
biribirine ırlayıvirmek için hevā-yı nevrüzda naḳş-ı bedi' ve 'amel-i laṭīf taşnīf
eyledi. Bu faşluñ evvelinden ḫarīf faşlına deḡin ol maḳām-ı pür-iḫtirāmda ārām idüp
ecmel-i vücūh-ı ma'āşile ta' ayyüş eyledi. Sabbāḡ-ı ḫarīf ḫalel-i bī-ḫalel bergü
bārbāḡ-ı verāḡı sefid ü sebz ü sürḫ iken zerd eyleyüp libās-ı eşfar-ı 'ālemi maşdüḳa-i
*şafra' -i fāḳi'ün levnūnhā tesürrü'n-nāzirin*⁵³⁹ eyledükde **Şi'r:**

Çün mevsim-i şarşar-ı ḫazān şod
Teb-i lerzan [110] naşib-i bostān şod

Gerdīd zi-zerre-i ḫazānī
Rūḫsāre-i bāḡ za' firānī

Şod dide-i nergis-i çemen zerd
Renc-i yerḳān-eş nā-tüvān kerd⁵⁴⁰

⁵³⁷ Cennet onu kıskanmaktan ağlamaya başladı. İrem onun alanından utanıp gizlenir. Ölüye tekrar can vermek ab-ı hayatı toprağı zenginleştiriyordu. Toprağı, cenneti utandırır, onun hatırı, dünyanın huzurunu çoğaltır

⁵³⁸ Yeşil hattından toprağı, öğretim levhası su arkından gümüş bir bordür çekmiş. Etrafı bordür ile kaplanmış o levhadan akıllılar ve temiz insanlar hayatın sırlarını okuyorlar

⁵³⁹ Rengi sapsarı ve bakanları mutlu eder.

⁵⁴⁰ Mevsim sonbahar olduğu için üşümekten de titremekten de bostanın payını aldı Sonbahar yüzünden bahçenin yüzü sarardı. Nergisin gözü sarı çimenlere döndü. Sarılık hastalığı onu zayıflattı.

Mevlānā Gūrānī bir ḥadīka-i İrem-i intimā iştirā idüp anda sākin oldı. Müddet-i mezkūrede cümle-i ecille-i vüzerā haftada bir kerre bi-ṭarīķı'l-‘ibādet ziyāret idüp teşerrüf iderler idi. **Maṭla‘** :

Nakş-i ‘ibādet er-çe be-şüret ‘iyādet-est

Lakin be-noķta-i zi-‘iyādet ‘ibādet-est⁵⁴¹

İttifāken mevlānā-yı ecellüñ ecel-i mev‘ūd ve yevm-i ma‘hūdı irişüp ma‘tāric-i medāric-i ceberrūta ‘urüc itmek zemānı geldükde dāḥil-i Ḳoştanṭıniyye’de olan sa‘ādet-ḥānelerinde bir küşe-i dil-pezīrde serīr vaz‘ itdürüp anuñ üstinde baş-ı bisātistirāhat eyledi. Bir gün pīr-i nūrānī cehr-i mihr-i miḥrāb-ı sipihrede destār-ı nūr veṭaleb-sān-ı şa‘şa‘a ile ‘arz-ı cemāl idüp *Allāhü velīyyü’l-lezīne āmenü yühricühüm mine’z-zülümāt-ı ile’n-nūr*⁵⁴² ma‘nalarını rüşen-i rüşen-beyān u‘ayān ider iken **Şi‘r**:

Şubḥ-dem kez nesīm-i mihr efrüz

Dür şod türre-i şeb ez-ruḥ-ı rüz

Şüst devrān bāb-ı çeşme-i mihr

Zülmet-i şeb zi-kārgāh-ı sipher⁵⁴³

Ol kuṭb-ı āfāk şalāt-ı işrāķı kılup ol serīrūñ üstinde şağ cānibine muḫṭaca‘an kıble-i şerīfeye teveccüh ü istikbāl eyledi. Mevlānā Gūrānī sevābıķ-ı ezmān ve sevālif-i eyyāmda kendülerden Ḳur‘ān-ı ‘azīm ta‘allüm eyleyen cumū‘-ı ḳurā’u ḥuffāzı ihzār itdürüp “Üstādlık ḥaķķını edā itmek günidür. Bu gün benüm üzerümde ikindüye degin tevḥīd ü tefrīd ve tilāvet-i Ḳur‘ān mecīd eyleyiñüz. Ola ki sizüñ tilāvetiñüz berekāt-ı bī-gāyātı sebebiyle imān ile Ḳur‘ān ile gitmek müyesser ola.” didi. *Ni‘me’ş-şefi‘ lişāḥibihi yevme’l-ḳiyamet*⁵⁴⁴ zümre-i mezkūre Mevlānā Gūrānī’nüñ kelām-ı şerīfini redd itmeyüp vefātına degin kırā’at-ı Ḳur‘ān ve tilāvet-i Furķān’a yanında meşgūl oldılar. Bu ḥaber-i şerer-eşeri vüzerā-yı‘izzet-ārā istimā‘ idüp ‘ibādete geldüklerinde kıdvetü’l-vüzerā Dāvūd Paşa ḥazretleri Mevlānā Gūrānī ile mā-beynlerinde ḳadimden şābit olan şart-ı farṭ-ı maḥabbetden bükā idüp *istidrārü’l-*

⁵⁴¹ İbadet görünüşte ziyarete benziyorsa da ziyaret ibadettir.

⁵⁴² İnanan kimselerin dostu Allah’tır ki onları karanlıklardan aydınlıklara çıkarır (Bakara, 257.)

⁵⁴³ Sabahleyin güneşin esintisi gündüzden gece uzaklaştı. Güneş çeşmesinin kapısı çok yavaş. Gecenin karanlığı feleğin düzenindedir.

⁵⁴⁴ Kendi dostuna kıyamet günü ne güzel şefaateci (dir O).

‘*iberāt istihlāsu mine ’z-züferāt*⁵⁴⁵ fehvāsınca қаатарāt-ı‘ iberātını şafahāt u cennātı üzre icrā eyledi. **Şi‘r:**

Kār üftād ez-tü mezāyā girīsten
‘Eyb-est der-ğam-ı tū tā merā nā-girīsten
Şeb tā be-rüz kār-ı men ü rüz tā be-şeb
Nāliden-est der-ğam-ı tū yā girīsten⁵⁴⁶

Mevlānā Gürānī vezīr-i mezbūra “Ne ağlarsun? Senüñ bu ağlamağa bā’ iş nedür?” diyü su ’āl eyleyicek Dāvūd Paşa cevāb virüp “Sizüñ mizāc-ı şerīfñüzde za‘ f-ı kavī teferrüs ü taħaddüs idüp levħa-i şafħa-i çihreñüzde kil-k-i ecel ile mersüm olan *küllü seni ’ hālīkūn illā vechehū*⁵⁴⁷ āyetinüñ aħkām u āşarı zühür itmenüñ zemānı geldüğini muqarrer bildüm. Anuñçün ağlarum.” didi. **Қıт‘a :**

*Ebike femā enfa‘ mā fi’l-bükā
İnne’l-bükā li’lħüzni teħayyül
Ve hüve izā ente temmeltehü
Ĥariķa ‘ale’l-ħindeyni maħlūf*⁵⁴⁸

Mevlānā Gürānī ĥazretleri Dāvūd Paşa’yı bükādan men‘ idüp “Sen benümçün seyl-i bārān-ı eşk-i çeşmüñi nāvidān-ı müjgānuñdan revān u devān eyleme. Benüm evā’ il-i celā’ il-i i’ mārūmdan bu zemāna degin ‘ālem-i nāsūtda zimmet-i himmete tevsīd ü taķlīd olınan bezāyi‘ -i bedāyi‘ -i evāmir-i celīleyi ĥa’ife-i minhāc-ı meşā’ il-i lā’iķa üzre edā olınup hīç birisi ĥaddü maħdūd ve mu‘ayyen ü miķdārı mev‘ūd u mübeyyenden tağyir ü taħvīl olınmadı ve merāsım-i levāzım-ı ‘ubūdiyyeti ifāda taķşir kılınmadı. Bu muķābelede dünyāda müntehā-yı‘ arā’im-i ‘azā’im-i erbāb-ı düvel ve aķşā-yı қаşārā-yı me‘āric-i medāric-i aşħab-ı‘ aķd ve ĥall-i қallü cell baña müyesser oldı. Mütevaķķı‘ u mütezarrı‘ dur ki min ba‘d ĥuşūli müstevcib-i behcet-i dā’ime ve vuşūli müstetbi‘ -i meserret-i bāķiyye olan a‘la-yı vālā-yı me’ārib-i sīne-i semiyye ve e‘ azz-ı eğarr-ı merātīb-i behiyye-i rehiyye ki ‘āfiyet ü ‘āķıbet ü sa‘ādet-i ĥātımetdür. Ĥāşıl ola ve ekārim-i mekārim-i dünyeviyye gibi eħāsin-i meħāsin-i

⁵⁴⁵ Şartın olan aşırı sevginden bana isabet etmiş ibretlerle dolu zifirlerden kurtulmaktır

⁵⁴⁶ Senden bana bir iş geldi, o da ağlamaktır. Senin sevdiğinden ağlamazsam ayıp olur. Gecedен gündüze, gündüzden geceye kadar benim işim sızlamak ve senin hasretinden ağlamaktır.

⁵⁴⁷ Onun yüzü haricindeki her şey helak olacaktır (Kasas, 88).

⁵⁴⁸ Ağlarım ağlamanın en iyi yanı ağlamak hüznü alır götürür. Ki eğer iyice düşünecek olursan onu iki yanak üzerinde erimiş bir dehşettir (deliktir).

uḥreviyye daḥı ḥuṣūle vuṣūl bula.” Ol fāzıl-ı fażilet-şî‘ār pādişāh-ı ‘ālî-tebār ḥazretlerine vüzerā ile hedāyā-yı teḥāyā ve tuḥaf-ı ṭarf-ı selām irsāl idüp cenāb-ı şerîflerine şöyle sipāriş eyledi ki “Aşḥāb-ı duyūnuñ zimmetde olan ḥuḳūqını definden muḳaddem beytü’l-mālden [111] bî-ḳuṣūr edā idüp ibrā-yı zimmet eyledükden soñra kendüleri namāzuma ḥāzır olup iḳāmet-i imāmet eylesün ve daḥibenüm cesedümi ḳabre vaz‘ itmelü olduḳda ayaklarumdan sürüyüp tezellül için laḥdüme vaz‘ eyleyeler.” didi. Mevlānā Gürānî şalāt-ı zuhurı edā idüp ḳible cānibine müteveccih olduklarında ezān-ı ‘aşrdan birḳaç def‘a su‘āl eylediler. Ba‘de zemānin mü‘ezzin ikindü ezānına ibtidā idüp “Allāhü ekber” didügi gibi mevlānā-yı maḡfîret-penāh *lā İlähe illā’llah* diyüp teslîm-i rûh eyledi. Pādişāh ḥazretleri merḥûm-ı merḳûmuñ namāzını bi-nefsihi ḳılup yüz seksen biñ aḳça duyûn-ı müteferriḳasını erbāb-ı ḥuḳūḳa beyyinesüz edā eyledi. Mevlānā-yı mezḳûruñ meyyitini ḳabre iletdüklerinde kendülerüñ vaşıyyeti üzre ‘amel itmege cür’et itmeyüp ancaḳ cesed-i şerîfini bir ḥaşîr üzre vaz‘ idüp ol ḥaşîri ḳabr kenārına degin süriyüp anuñla laḥd-i pākine inzāl eylediler. Bu ḥādîse-i cān-süz vevāḳı‘a-i dil-düzuñ vuḳû‘ında ḥalā’iḳ-i ‘ālemden vazî‘ u vaḳî‘ ve şaḡîr u kebîr kā’inen men kân nālān u giryān olup bükā vü girye ve enîn ü ḥanîn eylediler. Şî‘r:

Gireft efgānm ü vāveylā çeb ü rāst

Ḥalā’iḳ-rā nefîr-i ‘ām berḥvāst

Kes ü nā-kes bed ü nîk ü zen ü merd

Heme feryād mîkerdend ez-în derd

Zi-süz-ı dil ne ez-rüy-ı tekellûf

Begüftend in-süḥan bā-şed te’essüf

Dirîgā ki ehl-i dîn-rā ser tü bûdî

Dirîg ez-dîn ki dîn perver tü bûdî

Medāris-rā tü dādî ser-bülendî

Şerî‘ at ez-tü mîdîd ercümendî⁵⁴⁹

⁵⁴⁹ Saḡ sol her taraftan çıḡlık yükseldi. Halk her yerde baḡırmaya başladı. Herkes, iyi kötü, kadın ve erkek herkes bu dertten feryat ediyordu. Vazifeden deḡil yürekleri acıdıḡı için. Bunu pişmanlıkla söylediler. Eyvah dinin başı sendin! Eyvah dini yürüten sendin! Okulları sen yüceltтин. Şeriat senden deḡer kazanıyordu.

Ribā⁶-ı ‘ulūm ve riyāz-ı fūhūm ol maḥdūm-ı sa‘ādet-maḥtūmuñ vefātıyla ḥalel-pezīr olup vūcūd-ı şerīfinūñ noḡşānıyla ḥiṭān u miṭān İslām’a şelme vāḡı⁶ oldı.

‘Ālim-i ‘Āmil-i Mevlānā Mecdu’d-dīn *raḡmetu’llāhi’l-melikū’l-mu’⁵⁵⁰*

Ol ḡayr-ı aḡyār-ı aḡbār sīret-i maḡmūde şāḡibi bir zāt-ı büzürg-vār idi. Sulṭān Meḡammed Ḥān ‘aleyhi’r-raḡmeti ve’l-ḡufrān ḡazretleri Mevlānā Gürānī’den şoñra anı ḡāḡı-‘asker naşb idüp zabṭ u rabṭ-ı aḡvāl-i ‘asākir ve ḡallū‘akd-i menāşib-ı ‘ulemā’-i zevi’l-me’āşiri aña tefvīzü taḡlīd eyledi.

Mevlānā Ḥızr Beg ibni Celāle’d-dīn *raḡmetu’llāhi te‘ālā*

Naşre’d-dīn Ḥı‘āce’nūñ nebīresidür. Neş’e-i evveliyyesi kendinūñ vālid-i mācidi Sivriḡişār nām ḡaşabada ḡāḡı iken vāḡı⁶ olmışdur. Mebānī-i bī-mesānī-i ‘ulūmı peder-i sa‘ādet-eşerinden taḡşīl ü tekmiḡ eyledükden şoñra Mevlānā Yegān ḡazretlerinūñ ḡıdmet-i vālā-rütbetine vāşıl u nā’il olup ‘ulūm-ı ‘aḡliyye vü naḡliyyeyi ve sā’ir ‘ulūm-ı müdāveleyi anlardan ta‘allūm ü telemmüz eyledi. Ḥadıḡa-i ḡāṭır-ı ‘āṭır-ı eşmār-ı eşcār-ı fażl-ı kemāl ile āreste olduḡda ḡoş cenān-ı bāḡ-ı istifāza anūñ ifāzası şemerātından behre-mend ü bürü-mend olsun içün ḡaşaba-i mezkūrede ya‘nī Sivriḡişār’da müderris oldı. Mümā ileyh tekmiḡ-i melekāt-ı mülkiyye ve taḡşīl-i kemālat-ı ‘aliyye itmekde cidd-i cedīd ve kedd-i atīd üzre olup ḡaḡa’ıḡ-ı ‘ulūma vūşūlde şedīdü’ṭ-ṭaleb ve şedīdü’l-ereb olmaḡın büm-ı Rūm’da ḡūş-ı hūş ve sem‘-i cenān işitmedüḡi ve rü’yet-i revıyyet ve başar-ı başīret ta‘allūḡ itmedüḡi bedāyi‘-i revāyi‘-i ‘ulūm-ı ḡayr-ı meşhūreye vāşıl oldı. Ḥılye-i şuyū‘ ve zīver iştiḡār ile taḡallī bulmaduḡ fūnūn-ı keşīreye dest-res buldı. Bu maḡūle ḡarā’ib-i reḡā’ib-i ‘ulūm-ı ḡarībe-i ‘acībeye ‘ıṭṭılā‘-ı tām ile muṭṭalı‘ olan ḡürūh-ı sa‘ādet-şükūhda Mevlānā Fenārī’den ḡayrı anūñ gibi tevādür-i ma‘lūmāt-ı ḡarībesi ḡoḡ kimesne gelmeyüp eslāfında ve aḡlāḡında aña mu‘ādil kimesne zūḡūr eylemedi. Ol yegāne-i zemān Mevlānā Yegān’uñ kerīmesini tezevvüc idüp zūḡūra gelen evlād-ı emcādınūñ terceme-i menāḡıb-ı maḡmūdesi muḡteżā-yı maḡām üzre maḡallinde *bi-‘ināyeti’llāhi’l-melikū’l-mennān* beyān u tıbyān olsa gerekdür. *Merḡūmūn ve maḡfūrūnleh* Sulṭān Meḡammed Ḥān ḡazretlerinūñ evā’il-i salṭanatında bilād-ı ‘Arabdan ‘ulūm-ı ḡarībe ve fūnūn-ı ‘acībde kāmīl bir fāzıl gelüp pādīşahuñ meclis-i sāmīlerinde ‘ulemā-yı Rūm ile mübāḡaşe-i ‘ilmiyye eyledi. Eşnā-yı baḡşde ṭā’ife-i

⁵⁵⁰ Allah ona rahmeti ve yardımıyla hükümlerini.

mezküreyi birer birer bevādī-i fezā'ilüñ şu'āb-ı şihāb ve şevāhık u hezābına çeküp anları tih-i 'acַz ve şahrā'-i hayrete ilcā' eyledi. **Şi'r:**

Reftend [112] baķiye 'acַz ü şermende şod-end

Der-'arşā-i şerm-ü hayret efkende şod-end

El-kışşa be-girdāb-ı belā rū kerd-end

Sergeşte-i rāh-ı 'acַz ü gerdende şod-end⁵⁵¹

Meydān-ı müsābaķada ķaşb-ı sebķi aķz itmek iķün nevādir-i 'ulūm-ı ğarībeden mesā'il-i müşkileye mütē'alliķ esvele-i mu'azzala irād idüp derb ü bend-i cevābı bunlaruñ semtinden seddü bend itmek meslegine sālīk oldı. Bu hāletle 'ulemā-yı fazilet-iştīmāl mebhūt u lāl olup piste-vār anuñ cevābında aķız açmaķa ķādir olmadı. Merhūm Sultān Mehemmed Hān kendü ķalem-revinde olan 'ulemānuñ hāme gibi lisānı ķaşır olduķına mużtarib olup girdāb-ı ıztırābda ser-gerdān oldı. Pādişāh-ı merhūma ser-tā-pānār-ı ğayret ve āteş-i hamiyyet istilā idüp şem'-i fānūs-ı hayāl gibi oddan pīrāhen geymişe döndi. Ćerāğ-ı şevķ u zevķı şem'-i küşte gibi söndi. **Şi'r:**

Ez-ın ğam rüz u şeb der-ıztırāb-est

Ćü tār-i tāfte der-piķ ü tābe-set

Dil-i 'uşşāķ-veş pūr-tāb ü sūzān

Ćü zūlf-i dil-rubāyān dil-perişān⁵⁵²

Fāzıl-ı mezkūruñ bu teğallübinde taķallüb-i bāl ve teferruķ-ı hāl hāşıl olmağın evvel-i 'aşruñ 'ulemāsından “Bu müşkilātuñ cevābına ķādir kimesne var mıdır?” diyü teccüs ü taħassüs idüp Sivrihişār Medresesi'nde Mevlānā Hızr Beg hāzetlerini buldılar. Zuħūr-ı fazıl-ı zāhir ü zāhī ve vüfūr-ı nübl-i bāhir ü bāhī ile ihāta-i kāmīl ve şümül-i şāmīli olduķına icmā'-ı 'ulemā ve ittifāķ-ı ārā olmağın pādişāh-ı gerdün-ħaşmet anı Sivrihişār Medresesi'nden getürdüp meclis-i hümāyūnında 'Arabdan gelen fāzıl ile cem' eyledi. Mevlānā Hızr'uñ cevān u şāb olup sinn-i şerīfi 'aşere şelāşin iķre olmağın ve cümle-i etvār-ı edvārı sipāhiyāne olup zümre-i 'ulemānuñ zī-laťifi üzre olmamağın şaħs-ı mezkūr Hızr Beg Efendi'yi gördükde zāhir-i hālinden

⁵⁵¹*Gittiler ve kalanlar utandı ve çaresiz kaldı. Hayret ve utanca düştüler. Velhasıl bela girdabına yöneldiler. Çaresizlik yolunda hayrete düştüler.*

⁵⁵²*Bu acıdan gece gündüz ıztıraplıdır. Dokunmuş teller gibi kıvrıkmaktadır. Âşık yüreği yanmakta güzellerin saçları gibi yüreği perişan.*

istihfâf u istihkâr idüp beyhüde hânde eyledi. Amma âhîr-i kârda kendüyi şermende eyledi. **Şî'r:**

Mebîn hâkîr gedâyân-ı ' aşk-râ ki in kûm
Şehân-ı bî-kemer ü hüsrevân-ı bî-küleher-end⁵⁵³

Mevlânâ Hızır Beg kemâl-i gayret ve nihâyet-i hamîyyetinden meclis-i mezbûrda bî-tekellûf mübâhâşe-i ' ilmiyye idüp şahş-ı mezkûr ile bî-mesâleme mükâleme vü muşâvele ile muķâvele eyledi. Şahş-ı mezbûruñ irâd eyledüğü semûm-ı esvele-i bedî' asını tiryâkât-ı nâfi' a-i ecvibe-i rayi' a ile reddü def' eyledükden soñra Mevlânâ Hızır Beg ol şahşuñ bilmedüğü on altı fenden ' acâ'ib-i keşîre ve ğarâ'ib-i eşîreye müte'alliķ mesâ'il-i müşkile-i mu'azzala su'âl eyledi. Eşnâ-yı mübâhâşede esb-i fezâ'il ile şöyle hücum eyledi ki şahş-ı mezbûruñ yegrân-ı zebân-ı serî' ü'l-beyânı i'nân-ı dehânda dermânde olup hînk-i' aklı hareket-i fikriyyeden ķaldı. Tüb-ı meziyyeti çevġân-ı ġalebe ile Mevlânâ Hızır Beg Efendi çaldı aldı. Mevlânâ Hızır Beg'üñ minvâl-i taķķiķ üzre nesc itdüğü maķâlâtınuñ ve tırâz-ı şıdķ-ı sedâd ile muţarraz ķıldıġı hâleli kemâlâtınuñ evtâr-ı hayâlât-ı pür-eşķâlâtında ol şahş-ı huşûmet-şî'âr târ-ı ' ankebûta giriftâr-ı meges-vâr pâ-beste olup dâm-ı hayretde sergerdân oldu. **Şî'r:**

Pâbeste-i dâm-ı hayret-eş mîkerd-end
Sergeşte-i râh-ı zecret-eş mîkerd-end
El-ķışşa be-şahrâ-yı belâ rü kerd-em
Efkende-i hâk-ı miħnet-eş mîkerd-end⁵⁵⁴

Fünûn-ı merķûme-i mersûmede şahş-ı mezbûrı ilzâm u ifhâm idüp ol faħm-i lâzımu't-tefħîmi Mevlânâ Hızır Beg feħm-i ilzâm ile tefħîm itdüğü sebebden pâdişâh-ı ma' delet-iştîmâl mesrûrü'l-bâl ve mecbûlü'l-hâl olup sürür u neşâtından ķıyâm u ķu'üdda evzâ' -ı muħalefetü'l-envâ' eyledi. Bu sebebden pâdişâh ol fâzıla şenâ-yı cemîl ve taħsîn-i cezîl idüp maħrûse-i Burusa'da Sultân Medresesi'ni iħsân eyledi. Medrese-i merķûmede Mevlânâ Kestelli ve Mevlânâ ' Alî ' Arabî ve bunlaruñ emşâlî efâzıl-ı zemâna anuñ dâniş-mendi ve Mevlânâ Hıyâlî ve Mevlânâ H'âce-zâde anuñ mu'îdi oldılar. Cenâb-ı şerîfi merci' -i aħzâb-ı aşķâb-ı isti' dâd olup evvel-i ' aşruñ

⁵⁵³Aşk dilencilerini küçük düşürme ki bu halk taşsız ve başsız padişahlırlar.

⁵⁵⁴Onun hayranlığının tuzağına düşüyorlardı. Özleminin yolunda kayboluyorlardı. Velhasıl bela çölüne yöneldim. Onun sıkıntı toprağına gömülüyorlardı.

ķābillerinüñ mümtāzları anuñ hıdmetinde cem‘ olurlar idi. Her biri ğāyet-i ğāyāt-ı fezā’il-i beşeriyeye vuşul bulurlar idi. Şerā’if-i leṭā’if-i evķātını ‘ilm ü ‘ibādete şarf idüp cümle-i ecille-i ezmānını bu iki nesneye haşr-ı kaşr eyledi. [113] Evvel-i ‘aşrda olan i‘lām-ı ‘ulemā ortasında hūsn-i hāl ile ma‘rūf olup müstaķimü’t-tab‘ ve serī’ü’l-fehm ḥadīdü’z-zihn keşirü’l-hıfz bir kimesne idi. İḥāṭa-i kāmile-i şāmilesi ğāyetde ve ḥavşala-i fażilet-i ‘ilmiyyesinde vüs‘at nihāyetinde iken ḥalk-ı ‘ālem ol ser-firāz-ı ‘ālemiyāna kaşirü’l-kāme olduğıçün ‘İlm Ṭağarcuğı diyü laķab vaz‘ eylediler. Merḥūm Sulṭān Meḥemmed Ḥān ‘*aleyhi’r-raḥmeti ve’l-ġufrān* mahrūse-i Kostantıniyye’yi fetḥ eyledükde Mevlānā Ḥızır Beg Efendi’yi kādī naşb idüp maḥmiyye-i mezbūrede seccāde-i şerī‘at-i nebeviyyeye cümleden muķaddem anı iclās eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz altmış üç senesinde kādī iken maḥkeme-i każā vü kaderde müşebbit ü müseccil olan va‘d-i maḥkūm üzre vefāt eyledi. Mezār-ı şerīfi Şeyḫ Vefā kurbında Necātī merḥūm yatduğı tekyededür. Mevlānā-yı mūmā ileyh lisān-ı ‘Arabī ve zebān-ı Fārisī ve Türkīde zeḥāfāt-ı ‘ayb u noķşāndan sālīm eş‘ār-ı i‘cāz iş‘ār-ı ısdār eyledi. Şan‘at-ı nazmda ol baḥr-ı vāfir ü kāmilüñ bā‘a-i ‘arīz ve yed-i tūlāsı olmağın rütbe-i şi‘ri şu‘rāya ırgürdi. **Maṭla‘:**

Der-nazm bülend çü süreyyā

Der-seic‘ leṭā’if-eş müheyā⁵⁵⁵

‘Akā’id-i İslāmiyye’ye müte‘allik manzūm bir *Kaşīde-i Nūniyye* ibdā‘ eyleyüp Mevlānā Ḥayālī *raḥmetu’llāhü’l-melikü’l-müte‘ālī* anı şerḥ eyledi. El-ḥaķ metn ü şerḥi leṭāfetde birbirine muvāfık u muṭābık olup ikisi daḥı kemāl-i leṭāfet üzre tensik olındı. **Şi‘r:**

Her dü maķbül u mu‘teber āmed

Her dü behter zi-yek diğēr āmed⁵⁵⁶

Eşnāf-ı eş‘ārdan müstezād-ı ṭarīķası üzre vāķı‘ olan *Tā’iyye Kaşīdesi* bu maḥalde irād olındı. **Kaşīde:**

Yā men melikü’l-ins bilüṭfi’l-melikāt

Fī ḥūsn-i şafāt

El‘ārzü ve’l-hāl ve işdāğike ḥıffet

Eṭrāf-ı müḥayyāk

⁵⁵⁵Şiirde Süreyya yıldızı gibi yüksesklerde seci sanatı gibi inceliği hazır.

⁵⁵⁶Her ikisi kabul gördü. Her biri diğēerinden daha iyi.

*İn zāka ‘ale’l-vas‘ ‘ibarāt-ı lisān
Lā‘ibrete fihā*

*Çad sāle ‘alā bābıke enhār dümū‘i
Leylen ve nehāren*

*Kerrere ‘iddetü’l-vaşl ve şallehā bi-ħilāf
Falva‘dü kefānī*

*Lev merre ‘alā türebbī min cismike zıl
Yā mūnis-i rūhī*

*Fī ħazẓi izā nüķile men fihı mişāl
Yaħkike bi-lütfi*

*Ĥareket cenūnī bi-fünūnī’l-ħarekāt
Yā cinnet-i zātī*

*Ve’l-cennetü keyfe iħtecebet bi’ş-şehvāt
Min külli cihāt*

*Fi’l-ķalbi nükātün kütıbet bi’l-‘iberāt
Taħkī nükebātī*

*Fa’r-raħmü ‘ale’s-sā’ıl evlā’l-ħasenāt
Yevme’l-‘araşāt*

*Ve’ş-şabbü yürā lezzetehü fā’l-fuluvāt
Min zıkr-i ferrāt*

*Ĥabāke mine’l-ķabri ‘uzāmī ve rıfātī
Min ba‘di vefātī*

*Min şārebehü’l-Ĥıẓr rūy-ı fī’z-zulumāt
‘An ‘ayn-ı ħayātī⁵⁵⁷*

⁵⁵⁷Ey melikelerin güzelliğiyle insanlara malik olan çılgınlığımı harekete geçirdin hareketlerin sanatıyla güzel sıfatlarla ey benim cennetim! Eğer dil ibareleri genişliğine rağmen dar gelecek olursa kalpte öyle nükteler var ki ibarelerle yazılmıştır. İbret yok ki içinde cefamı anlatsın. Kapında gözyaşı seli akmıştır. Akana merhamet etmek en güzel iyiliktir. Gece gündüz mahşer günü vaat kurtardı beni Fırat’ı (tatlı suyu) anmaktan. Eğer mezarımın üzerinden senin bedeninden bir gölge geçse selamlar seni kabirden kemiklerim ve cüssem. Sen ki canımı teselli edersin. Vefatımdan sonra nazikçe anlatır sana bizzat benim hayatımı (hayat çeşmemi).

Rivāyet olunur ki Mevlānā Hızır Beg nūniyye bir aşıde-i bedāyi‘-i meknūn nazm eyleyüp ol aşıdeye ‘*Acālet-i Leyleteyn* diyü tesmiye idüp Sultān Meħemmed Hān-ı merħūma şāl eyledi. Pādişāh-ı sāmī-tebār daħı ol aşıde-i ‘aşıdeyi Mevlānā Gürānī’ye irsāl eyledi. Mevlānā Gürānī ħāzretleri **Şi‘r**:

Lead zāde’l-hevā fi’l-ba‘di beynī
*Ve beyne’l-beyyīni ba‘de’l-meşriķin*⁵⁵⁸

Maṭla‘ına i‘tirāz idüp “‘İbāret-i zād-ı lāzım isti‘māl olunma lāzım iken ol kişi müte‘addī irād eyleyüp ā’ideden te‘addī eyledi.” didi. Bu i‘tirāz Mevlānā Gürānī cānibinden aşıde-i mezkūrenūñ zāhrına emr-i pādişāhī ile tesvīd olup Mevlānā Hızır Beg’den aña cevāb aleb olunduda Mevlānā Hızır Beg cevāb virüp “‘İbāret-i zād müte‘addī isti‘māl olunur. Sā’il-i mezbūr bundan ġāfil [114] anca.” diyüp maām-ı istidlālde *fi ulūbihim marāzūn fezādehūmū’llāhū marāzā*⁵⁵⁹ āyet-i şifā-baħşımı taħrīr eyledi. “Mu‘teriz‘alīl ü ġalīl teşeffī-i şadr ħāşıl eylesün.” diyü cevāb-ı şāfi ve delīl-i kāfi irād u taşīr eyledi. Mevlānā Hızır Beg ħāzretlerinūñ telāmizesinden Mevlānā Meħemmed ibni el-Hāc Hasan rivāyet eyledi ki “Ol üstād-ı sāmī-rütbeti bu ışşayı ħikāyet eyledükde *ve izā tūliyet ‘aleyhim āyātehū zādethūm imānen*⁵⁶⁰ āyeti yazılıp anuñla cevāb virilse daħı ġüzel olur idi didüm.” didi. Mevlānā Hızır Beg bu sözi telaı-i bi’l-abūl idüp “Benüm bu cevābuma rükn-i ıyāsdan ziyāde istiħsān eyledi.” aşıde-i mezkūrenūñ aħirinde **Şi‘r**:

Elā yā eyyühe’s-sultān nazmī
‘Acāletün leyletet evleyleteyn
Ma‘a’l-iştiġāl fi eyyām-ı dersi
*Ve mā fāratū şeġlī sā‘ateyn*⁵⁶¹

Ebyātında beyān olunduġı üzre nazm-ı mezbūruñ ‘*Acālet-i Leyleteyn* olduġı muarrer olmaġın zıkr olınan ismiyle tesmiye olındı.

Tezyīl: Mevlānā-yı merūmuñ tenfīz itdüġi ħücec-i şer‘iyyeden bir ħüccetūñ imzāsı bu üslūb üzre vāı‘ oldı. *Şaħħu mazmūnuhu bi-avli ‘udūli şehdi ve işmü kūbilū bi-*

⁵⁵⁸ Aş benim iki hicran arasındaki mesafeyi Doġu ile Batı arasındaki mesafe kadar artırmıştır.

⁵⁵⁹ Kalplerinde bir hastalık var Allah da onların hastalıklarını artırmıştır (Bakara, 10).

⁵⁶⁰ Eğer ayetleri onlara okunacak olur ise onların inancını artırır (Enfal, 2).

⁵⁶¹ Ey sultan nazmı! Bir ya da iki gece acelesi ders günlerinde meşgul olmama rağmen ben işimi iki saat bile bırakmış değilim.

*kabul. Hızır bin Celāl imzā. Kādiyā fi diyāri İstanbul*⁶² ve *Tezkiretü's-Su'āra* şāhibi Mevlānā Latīfi fāzıl-ı mezbūr için “Hızır taḥalluṣ ider” diyü kitābında bu beyti irād eyledi. **Beyt:**

Gel leşkeri ḥaberlerini lāleden işit
Kim şimdi geldi tozu ayağındadır daḥı

Ammā 'Āşıkī Çelebi “Maḥlaşı yokdur.” diyüp Mevlānā Latīfi'yi naḥṭı'e eyledi ve daḥı maḥrüse-i Burusa'da Sulṭān Murād'uñ binā itdügi cāmi' -i şerīfe tārīḥ dimişdür.

Min müberrātin min evāmirihī
Beyne külli'l-enām mü'temirühü

Hüve sulṭān murādü'l-ġāzī
Ḥallede'llāhü bi'l-'alāsemerühü

Şāra tārīḥ-i ḥatm-i mebnā
*Cāmi'ün zīde 'ömr-i min 'ömrüh*⁶³

850 *raḥmetu'llāhi raḥmeten vāsi'atün*

Mevlānā Şükrü'llāh *raḥmetu'llāhi 'aleyh*

Ba'zı ekābir-i 'ulemānuñ ḥaṭṭından menḳüldür ki mūmā ileyh Şükrü'llāh'uñ babasınun adı Aḥmed'dür ve daḥı merḥūm Sulṭān Meḥemmed Ḥān zemānında sekiz yüz altmış dört senesinde *Minhācü'r-Reşād* adlu bir kitāb te'lif eyledi. “Ḥātime-i kitābda yüz kırk beş 'aded fūnūn-ı mütedāvileden aḥz eyledüm.” didi. Cümle-i enām ve kāffe-i ḥavāş u' avām arasında kemāl-i fazl u kemāl ile meşḥūr bir fāzıl-ı mebrūr idi. *Merḥūmün ve maġfūrünleh* Sulṭān Murād Ḥān ḥazretlerinun zemānında Karamanoġlı İbrāhīm Beg nām bir bed-'ahd ü peymān-şiken kendinun mürsile-i gerden-i āmāli ve ta'vīz-i bend-i bāzū-yı aḥvāli olan 'akd-i mīşāḳı naḳz idüp ḥudūd-ı ḥudūd-ı muḥaddere-i memleket-i 'Oşmāniyye'ye tecāvüz eyledükde bu sū'-i edebden i'tizār için Sulṭān Meḥemmed Ḥān-ı merḥūma Karamanī Mevlānā Ḥamza'yı irsāl eyledi. **Şi'r:**

⁶² *Görüşlerindeki sıhhatli bakış ve şahit olunan adalet kendisini İstanbul diyârı kadısı olan Hızır bin Celāl'e kabul ettirdi.*

⁶³ *İyiliklerinden emirlerinden tüm mahlukat içindedir. Kurultayı toplantısı o sultan Murad gazidir. Allah yükseklerde ölümsüzleştirsün ürünlerini. İnşaatının bitişi tarih oldu. Zeyd Camii ki onu her kim inşa ettiyse inşa etti.*

Çe tedbîr eger zân-ki bed kerdeîm
Çü dānîm rûşen ki ħod kerdeîm
Ĥaṭāyi ki ez-bende āmed pedîd
Berān-et ĥaṭ-ı ‘afv bāyed keşîd⁵⁶⁴

Mevlānā Ĥamza pādîşāh-ı ma‘delet-şî‘ārîmuzun yüzi gözi nāme gibi dürük iken ĥāme-i nevāzişîyle ĥāṭırlarını yazup geldügi maşlahatı beyāza çıkarduğdan soñra kendilerün şaḥā’if-i aḥvāllerinde olan ĥuṭūṭ-ı hefevāt u zillātı sekîn-i ma‘zeret-i sātı‘a ile ĥakk eyleyüp ‘alā vechi’l-istîfā isti‘fā eyledükden soñra maḥarr-ı muḥarrer ineḳufûl ü rücū‘ eyledi. **Şî‘r:**

Ze-erbāb-ı kerem lüṭfi vü rāy-ı ān nemî başed
Ki zeyl-i ‘afv mîpüşend be-cürm-i günahkārān⁵⁶⁵

Pādîşāh-ı büm-ı Rüm’ün Mevlānā Şükrü’llāh’ün şān-ı me‘ālî-nişānına i‘tināları olup şalāh-ı ḥāl ve ḥüsn-i meniş ve şıdk-ı sedād ve lüṭf-ı perverişine i‘tiḳād u i‘timādı olmağın mu‘azzamāt-ı umūruñ itmāmını aña sipāriş ider idi. Bu sebebden Mevlānā Ĥamza gîtdükden soñra ardınca Mevlānā Şükrü’llāh’ı risālet ṭarîķıyla Ķaramanoğlı’na gönderüp “Şimdiye degin ‘ubūr u‘uşūr iden sıḳaṭātuñ şîme-i büzürg-vārān üzre ḳarîn-i ‘afv olduğın kendüye i‘lām u ifhām eyle.” didi ve daḥı maḥarr-ı ‘ubūdiyyetde şābit-ḳadem olup “Min ba‘d cādde-i itā‘atden bir ḳadem ṭaşra başmamağ için eşnāf-ı tesvîf ve ālāf-ı taḥvîf ile taḥlîf eyle.” diyü muḥkem sıfāriş eyledi. Mevlānā Şükrü’llāh pādîşāh cānibinden Ķaramanoğlı’na “Senün bir ḳaç def‘a ‘ahd-şikenlik itdügiñe baḳmayup günāhuñı ‘afv eyledük. **Şî‘r:**

Besî tü ‘ahd şikenî vü min rizā-yı tü cüst-em
Besî tü mihr bir idi vü ez-tü men nebürîd-em⁵⁶⁶

Şemşîr-i zulum ve seyf-i ḥayfile ḳılduğun mezālîm muḳābelesinde mücāzāt itmeyüp ḥüsām-ı intîḳāmı niyām-ı ‘afv u iğmāzda pinhān eyledük. [115] Ammā bundan böyle ḥadd-i edebdenṭaşra çıkmayasun.” didi. Zāmānāt-ı emānāt-ı nübüvvet ve bezāyi‘-ı bedāyi‘-ı risāleti ve mā‘ale’r-rasūli ille’l-belāğ⁵⁶⁷ diyü bî-kem ü kāsît iblāğ eyleyüp

⁵⁶⁴Çaresi yok meğer bir hata yapmışız. Ve açıkça kendi suçumuz olduğunun farkındayız. Köle tarafından da gerçekleşen hatayı affedip bağışlamak lazım.

⁵⁶⁵Kerim insanlardan bundan başkası beklenmez. Ki günahkârların hatalarını affederler.

⁵⁶⁶Nicedir sözünde durmadın ve ben rızanın peşindeydim. Nicedir sevgini benden kesttin ve ben senden vazgeçemedim.

⁵⁶⁷Elçinin bildirmekten başka sorumluluğu yok (Maide, 99.).

nāmūs-ı ekber ve sürüş-ı peygâmbir gibi peyâm-ı ma' hûdı inhâ eyledi. Ol fâzıl-ı fezâ'il-nihâd melik-i mülk-i nejad ya' nî Sulţân Murâd hazretlerinin yanında ' ayn-ı i' tibâr ile manzûr olup marâziyyü'l-fu'âd u maqziyyü'l-murâd olduğı gibi Sulţân Mehemmed Hân-ı Gâzî hazretlerinin huzûr-ı 'âlilerinde dağı maşsülü'l-merâm u maqbülü'l-kelâm idi. **Şi'r:**

Buved maşsülü'l-merâm ân yâr-i makbülü'l-kelâm

Buved der-nezd-i şehân her rûz meysürü'l-merâm⁵⁶⁸

Mevlânâ Tâce'd-dîn İbrâhîm rahmetu'llâh

Haţiboglı dimekle meşhûr u mezkûrdur. Zemânesinde olan ' ulemâ'-i fazîlet-intimâdan Mevlânâ Yegân hazretlerinin hıdmetlerine vâşıl olup taşşil-i fazîlet ve tekmîl-i mezîyyet eyledi. Merhûm Sulţân Murâd Hân-ı Gâzî şime-i pâdişâhân-ı zevi'l-megâzî üzre Mevlânâ Tâce'd-dîn'e ri' âyet idüp ba' zı medâris-i 'âliye ve menâşıb-ı sâmiye tefvîz itdüğü şadede yevmî yüz otuz aqça vazîfe-i nazîfe ile İznik Medresesi'ni ihsân eyledi. **Mışrâ' :**

Ri' âyet-i ' ulemâ-yı sünnet-i selâtin-est⁵⁶⁹

Mümâ ileyh şîbet-i ' azîme ve mehâbet-i cesîme şâhibi olup bir şeyh-i nûrânî ve pîr-i Rabbânî idi. Rûy-ı pür-envâr ve ruhsâr-ı tâb-dârı şem' gibi par par yanup nûr-ı şîbet anuñ yüzünden manend-i mihr-i raşşân-ı dirâşşân idi. **Şi'r:**

Hemçü seher mihr zi-rûy-eş ' ayân

Râst kadem ber-mehek-i imtiyhân

Sebz libâs-eş çemen-i ma' rifet

Mûy-ı sefid-eş semen-i ma' rifet

Rûy-ı dirâşşân-eş münevver çü hûr

Şa' şa' a-i şeyb-et-eş enver çü hûr⁵⁷⁰

Mevlânâ Tâce'd-dîn'ün maşdûm-ı sa' âdet-mahtûmı Mevlânâ Muhyi'd-dîn rivâyet eyledi ki Mevlânâ Yegân hazretleri iqdâm-ı ' azm-i şâhîh ve ihrâm-ı hazm-i şâdıq ile

⁵⁶⁸ Sözeri kabul gören o yârin meyvesi meramdır. Her gün padişahlar nezdinde sözü ve talebi kabul görünür.

⁵⁶⁹ Âlimlere değer vermek sultanların geleneğidir.

⁵⁷⁰ Sabah gibi sevgi yüzünden belli oluyor. Mehek taşı gibi doğulardan vazgeçmez. Yeşil elbisesi marifet çimenidir. Beyaz saçları marifetin çiçeğidir. Parlak yüzü güneş gibi aydın ve sakallarının ışığı güneş gibi parlıyor.

Mekke-i müşerrefeye gider iken kaşaba-i İznik'e uğraduğda pederüm Mevlânâ İbrâhîm merâhil-i revâhil-i ikbâl ile istikbâl idüp bir menzil-i behişt-mümâşilde inzâl eyledi. Sünnet-i seniyye-i nebeviyye üzre emr-i ikrâm-ı zayıfı itmâm için fâzıl-ı merķūmı ziyâfet eyleyüp kıble-i 'ızâr-ı 'ızârâdan eħallî ve i'tinâķ-ı gül-rüyân-ı ra' nâdan eşehhîat'ime-i zibâ ve nefâ'is-i nü' emâ bezl eyledi. **ķıř'a:**

Çü müşerref şevî be-mehmânî
Her çe dârî fedâ-yı mehmân kün
Ve zerre-i merdümî ü dil-dârî
Her çe delhâ'h-i ü buved ân kün⁵⁷¹

Mevlânâ Yegân ĥâzretleri kışşa-i mezkûrede ĥammâma girüp istifâ'-i ĥazż eyledükden şoñra ĥurüc eyledükde vâlid-i mâcidüm üstâdluķ ĥaķķını ri'âyet için ol ser-firâz-ı şudür-ı 'ulemânuñ mübârek ayaklarını âb-ı pâķ ile ĥusl idüp leb-i ta'zîm ile telşîm ve şifâh-ı tebcîl ile taķbîl eyledi. **Şi'r:**

Ferâmüş me-kün ĥaķķ-ı üstâd-ı 'ilm
Ki ber-himmet-i üst bünyâd-ı 'ilm
Eger der-dilet mihr-i üstâd nîst
Be-dest-i ümîd-i tû cüz bād nîst
Mer üstâd-râ her ki maĥķüm şod
Besî ber-neyâmed ki maĥdüm şod⁵⁷²

Bu vaz' uñ'aķabinde Mevlânâ Yegân hevl-nâķ âvâz ile "*Bâreka'llâh* Mevlânâ Tâce'd-dîn **Mışrâ'** :

Lütf-i iĥsân u kerem ancaķ olur var olasın

didi. Henüz anuñ mehâbet-efzâ şadâsı daĥı ķulaĥumdudur. Her bâr bu şadâ-yı hevl-şî'âr tîz-kâr olınsa ķalb-i şalbüm mum gibi zemm olup nâ'ire-i ĥavf u ĥaşyetden yüregüm eriyüp geçmek muķarrerdür." didi. **Şi'r:**

Çün şem' ze-ĥaşıyyet-i tû süzân bûd-em

⁵⁷¹ Eğer sana bir misafir gelirse ne var ne yok misafirine feda et. Ve azıcık dertleşme ve sevgi o ne isterse onu yap.

⁵⁷² Bilim hocasının sende olan hakkını unutma. Ki bilimin temeli onun sayesinde oluşmuştur. Eğer yüreğinde hoca sevgisi yoksa senin umudunun elinde hava dışında başka bir şey yoktur. Herkes hocası tarafından reddedilirse hiçbir şey olmaz ve sonunda diğerlerinin hizmetinde kalır.

Ez-na 'ire-i hev̄f fūrūzān būd-em⁵⁷³

Merhūmūn ve maġfūrūnleh Sultān Mehemmed Hān hażretlerinūñ evā'il-i saltanatında qaşaba-i İznik'de vefāt idüp *fī maḳ'adi şıdkın 'inde melikin muḳtedir*⁵⁷⁴ maḳāmında müstaķir olup merḳad-i pākinde defn olındı *revvaḫu 'llāhi rūḫahū*.

‘ Ālim ü Fāzıl Mevlānā Hızır Şāh

Aşl-ı pāki vilāyet-i Mentеше'dendür. Ba'zı 'ulūm-ı mühimmeyi ol diyāruñ 'ulemāsından aḫz itdükdən şoñra [116] diyār-ı Mışr'a irtihāl u intiḳāl idüp on beş yıl miḳdārı anda taḫşil-i 'ulūm ve tekml-i kemālāt eyledi. Mevlānā Tūsi'nūñ memālik-i 'Ācem'den büm-ı Rūm'a geldüğini istimā' eyledükde Mevlānā Hızır Şāh daḫı diyār-ı Rūm'a gelüp ba'zı mecālis-i 'ilmde fāzıl-ı merḳūm ile muşāḫabet-i 'ilmiyye eyledi. Sünnet-i eşiḳa-i 'ulemā üzre 'avāṭıf-ı ḫusrevāni ve mevāhib-i ḫaḳāniden behre-mend olup Balaḫ Medresesi'nde yevmī on beş aḳça ile müderris olmış iken merhūm Sultān Murād Hān-ı Ġāzī maḫrūse-i Bursa'da binā itdügi medresesini yevmī elli aḳça vazıfe ile aña tevcih eyledi. Mevlānā Hızır Şāh ol medrese-i laṭife-i nazıfeyive elli aḳça vazıfeyi ḳabūl itmeyüp eski vazıfesini ve eski medresesini terk eylemedi. **Şi'r:**

Me-rā çü menzil-i dil sāḫ-et-i ḳanā' at şod

Be-māl ü cāḫ çe ḫāc-et be-ān-ü in-çi niyāz⁵⁷⁵

Bu ḫuşuşda minhāc-ı ma'zereti bu nehci üzre beyān eyledi ki “Meblaġ-ı merḳūmı ya'nī on beş aḳçayı cümle levāzım u maşārıfuma tefriḳ u taḳsım idüp dāḫil ü ḫāricümü tevfiḳ u taḫbīḳ eyledüm. Bu iki sebebi biribiriyle berāber gelüp idrārātum ile iḫrācātum müsāvī oldı. *E'r-rıza bi'l-kifāf yū 'eddī bi'l-'ifāf keff-i*⁵⁷⁶ ḳudretüme dāḫil olan vāridātum ḳadar maḳdūr u miḳdār-ı kifāyeden zā'id olacaḳ olursa teşevvüş-i bāl irāş idüp rüz-ı mizānda ḫisāb-ı' asir icāb eylemek lāzım gelür.” didi. **Şi'r:**

Füzün ze-tüşey-i şeker-pāre bār-ı ḫar bāşed

Bürün ze-güşey-i beheşt-i irem seḳar bāşed

Ziyād-et ez-ser-et er yek keleh be-dest āri

⁵⁷³ *Mum gibi senin tevazuundan yanıyordum. Korkunun ateşi ile alevleniyordum.*

⁵⁷⁴ *Bir doğruluk makamında (meclisinde) muktedir bir padişahın huzurunda (Kamer, 55.)*

⁵⁷⁵ *Ben sağlığa kanaat getirince artık mal ve şöhret ve ona buna ne ihtiyacım var.*

⁵⁷⁶ *Fakirliğe rıza göstermek, O'nun kudret eline saygı duyulmasına sebebiyet verir (veya “O'nun kudret eline duyulan saygının göstergesidir”).*

Be-hākk-ı pāy-ı kanā' at ki derd-i ser bāşed⁵⁷⁷

Mevlānā-yı mesfūr ānā'-i revāh ve eṭrāf-ı şabāhda 'ilm ü 'ibādete meşgūl olup evkāt-ı şerīfesini eşmār-ı fazīlet-i 'ācil ve intāc-ı sa'ādet-i ācil itmege şarf ider idi. Eyyām-ı dersde ṭāliblere ifāde vü ifāza eyledükden şoñra bir ḥımār-ı bād-reftāra süvār olup öñinde şiyāb ve üstinde kitāb ile kendinüñ bāğçesine varup gelür iken müṭala'a idüp bu ṭarīḫ ile yolda daḥı taẓyī'-i evkāt itmez idi. Bu yolda geçen zemān zāyi' gitmez idi. Cibillet-i bī-ḥīleti lütf u mülāyemet üzre mecbūl olup herkes ile tevāzu' u teḥaşşu' üzre mu'āmele ider idi. **Şi'r:**

Tevāzu' kün ki yābī ercümendī

Ferūten şev ki yābī ser-bülendī

Ger ez-rah-ı tevaẓu' ḥāk bāşī

Çü gerd-i gerd ber-eflāk bāşī⁵⁷⁸

Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz elli üç senesinde kendü kaşabasında vefāt eyleyüp Dervīş Meḥemmed ve Zeyne'd-dīn Meḥemmed adlu iki oğlu ḳaldı. Büyük oğlu Dervīş Meḥemmed'üñ aḥvāli bi-'ināyeti'llāhi'l-ḳarīb 'an ḳarīb imlā' ü inşā' olsa gerekdür ve lākin küçük oğlu Zeyne'd-dīn Meḥemmed ba'zı diyārda ḳādī olup sinn-i şebābda ḳazıyye-i marzıyye-i naşafet ve müdde'ā-yı dād u ma' deleti tenfīz ü tescil üzre iken vefāt eyledi.

Tezyīl: Ba'zı efāzıl-ı zemānedan ki mezkūr Dervīş Meḥemmed Mevlānā Hızır Şāh Efendi'nüñ şulbī oğlıdur, ammā Zeyne'd-dīn Meḥemmed kendinüñ oğlu degil Dervīş Meḥemmed'üñ oğlıdur. Mevlānā Hızır Şāh'üñ oğlu oğlıdur. Bu naḳlūñ nāḳili mezkūruñ aḳrabāsından ve tuḳāt-ı şuḳāt-ı fuẓalādan olmağın bu rivāyet eşaḥh olmaḳ recāsına tezyīl olındı. Mümā ileyhüñ vefātına tārīḫ dinilmişdür. **Şi'r:**

Hıyr-i ḥalku'llāh üstādü'l-verā

Müfti-i İrān-zemīn müşkil-güşā

Hızır-ı şāh u ābrū-yı memleket

Mürğ-i cān-eş ez-ḳafeş şod çün rehā

⁵⁷⁷ Eğer eşeğe haddinden fazla şekerleme yüklersen onun için İrem ve cennet değil, cehennem olur. Bu sana baş belâsından başka bir şey olmayacaktır.

⁵⁷⁸ Alçakgönüllü olursan yücelirsin. Alçakgönüllü olarak toprak gibi olursan toz taneleri gibi dünyayı dolaşırsın.

Sū-yi ‘iliyīn girift güft haq
Kentü hayrū’l-ümmeti āncā biyā
Ger ne-reftī ū be-da‘ vet pīş-i haq
Çün şod-ı tārīḡ-i ū der-raḡmetā⁵⁷⁹

Tārīḡ-i diger

Rūḡ-i ustādi’l-enām ḡazar-ı şāh
Kāne isrārū’l-‘ulūmi ḡavīyā
Şāra tārīḡ-i ḡazā’-i naḡbehü
Raḡmetu’llāhi ‘aleyh dāḡīmā sene 853⁵⁸⁰

Ve daḡı Mevlānā ḡıẓr Şāh’uñ *Metn-i Tecrīd* e şerḡı ve *Şerḡ-i Mevāḡıf*’a ve *Telvīḡ*’e ta‘līḡatı ve *Mollā-zāde*’ye ḡāşiyesi vardur ve daḡı ātiyü’z-zıkr Balat ḡādīsı Mevlānā ‘Abdü’l-laḡıf anuñ babasıdur. Mü’ellif-i Şakā’ıḡ oḡlı ile babayı bir ḡabaḡada zıkr idüp oḡlı taḡdīm eyledi. Bu cümle şıḡāt-ı ‘ulemādan birinüñ ḡatından mütercem ü menḡıldür *raḡmetu’llāhi te‘ālā*.

[117] ‘Ālim-i ‘Āmil-i Fāzıl-ı Kāmil Mevlānā Meḡemmed bin ḡādī Ayaşluḡ
raḡmetu’llāh

Ecnās-ı nās arasında Ayaşluḡ Çelebisi dimekle meşḡūr u mezkūrdur. Muḡḡali’-i zāt-ı şafā-şıfātında zekā’-i faẓl u zekā peydā vü hüveydā olup ḡuvvet-i ḡabī‘at ve cevdet-i ḡarīḡa ile mevşūf u ma‘rūf idi. Ānā’-i leyl ve eḡrāf-ı nehārda ‘ilm ü ‘ibādeti meşḡūl olup ravza-i derūnında ḡār u ḡāşāk-i ta‘allūḡāt-ı māsivāyı ḡal‘ u ḡam‘ eyledükden şoñra devḡa-i kemālāt u nefsanıyyeyi anda naşb eyledi. E‘ālī-i mevāliden Mevlānā Yegān ile muşāḡabet-i ‘ilmiyye idüp taḡşīl-i kemālāt eyledükden şoñra Aḡrās Medresesi’ne müderris oldı. Medrese-i mezkūrede ol menba‘-ı ‘ulūm-ı zāḡıre dil-teşnegān-ı zülāl-i mefāḡıre āb-ı ḡayāt-ı ifāzasıyla cān-baḡş olup iḡyā’-ı fūnūnı iḡyā üzere olduḡı zemānda Mevlānā ḡ‘āce-zāde ve Mevlānā Ayas mevlānā-yı müşarūn ileyhden ta‘allūm ü telemmüz eylediler. İbni Sā‘atī’nüñ *Metn-i Mecma*‘ nām

⁵⁷⁹ *Halkın hayırını o yüce hoca İnan’ın hâkimi, sorunların çözümü padişahın huzurundadır ve memleketin kaşığıdır. Can kuşu kafesten kaçınca gökyüzüne uçtu ve Allah’ı çağırdı. Milleti hayır ve bereketiydi. Eğer o Allah’ın daveti üzerine gitmemişse o zaman o nasıl Allah’ın merhametine layık olmuştur?*

⁵⁸⁰ *O tüm canlıların hocası ve mehruban padişahın ruhu. Sanki ilim sırlarını haviymiş gibi ölümünün tarihi oluverdi.*

kitābına bir şerh-i laṭif taṣnīf idüp ol şadef-i dürer-i ma‘ārifde fevā’id-i celīle ve ferā’id-i cezīle derc eyledi. Zıkr olunan kitābda şurūh-ı hıdāye hakkında mu‘āhezāt-ı keşire irād eyleyüp her bāb u her kitābuñ āhirinde ğayrı kitāblarda taḥrīr ü tenmīk olunmaduḡ mesā’il-i mütenāsibe-i mütenāsıka tensīk eyledi. Mü’ellif-i şakā’ik anı müṭāla‘a idüp istifāde itdüklerini bu mevzı‘de ifāde eyledi.

Tezyil: Mevlānā ‘Arab-zāde merḡumuñ ḡaṭṭından menḡıldür ki Mevlānā Ayaşluḡ Çelebi İmām Fahr-i Rāzī’nüñ *Tefsīr-i Kebīr*’ini telḡış idüp aña taşarrufāt-ı ‘acībe-i ḡāşşa ilḡāḡ eyledi. Bu tefsīrüñ üçünci cildine ve *Metn-i Mecma*‘a yazduḡı şerḡe Sulṭān Meḡammed Ḥān-ı merḡumuñ evḡāfında zafer bulup ikisine daḡı iki yıl miḡdārı müṭāla‘a eyledüm.

Fāzıl-ı Kāmil ‘Allāme-i Zemāne Mevlānā ‘Alā’a’d-dīn Ṭūsī *rahmetu’llāh*

Diyār-ı ‘Acem’de olan ‘ulemādan ta‘allüm idüp ‘ulüm-ı ‘aḡliyyede ve fūnūn-ı naḡliyyede müntehā-yı merāḡı-i insāniyyeye irtīḡā itmegin mu‘āşır olduḡı efāzıl u emāşile tefevvūḡ eyledi. Kāffe-i ‘ulüm-ı fezā’il-rūsūmda müşāreket-i tāmmesi olup ḡaşā’is-i fūnūnuñ her birinde mahāret-i kāmile ve meziyyet-i şāmilesi var idi. Muvattān-ı aşliyyesinden rıḡlet idüp diyār-ı bā-i‘tibār-ı Rūm’a geldükde Sulṭān Murād Ḥān-ı ḡāzī ḡazretleri ikrām u iclāl idüp maḡrüse-i Burusa’da Sulṭān Medresesi’ni elli aḡça vazīfe ile aña şadaḡa eyledi. *Merḡümün ve maḡfūrünleḡ* sulṭān-ı cennet-mekān ya‘nī Sulṭān Meḡammed Ḥān ḡazretleri maḡrüse-i Ḳoşantıniyye’yi fetḡ idüp şemşīr-i cihāngīr ile teşḡir eyledüḡi zemānda eyyām-ı sālifeden berü me‘āyid-i küffār-ı ḡāksār olan kenā’is-i nā-üstüvārdan sekiz ‘aded kenīseleri medrese idüp demdeme-i demāme-i küfri ders eyledi. **Şi‘r:**

Tiḡ-eş ne tiḡ-i şā’iḡa-i merd-efken-est

Dest-eş ne dest mu‘cize-i rūḡ-perver-est

Ez-tiḡ-i ü beca-i şālīb ü kenīsā

Der-dār-ı küfr mescid ü miḡrāb ü minber-est

Ān-cā ki būd na‘re-i naḡūs-ı rāhibān

Deyden-i edyān-ı bātıla üzre olan şuhuf-ı merfū'a-i mensūhayı okudup mebānī-i me'ānī-i seb' u'l-meşānī olan fūnūn-ı berā'at-nişānı anuñ yirine okutmaq emr eyledi. Zemzeme-i rehābını āvāze-i huṭbe-i belāgat-nişāna tebdil idüp aşvāt-ı nevākīs-i küffār-ı bī-nevāmīsi gül-bāng-i tevḥīd ü taḳdīse taḥvīl eyledi. Bu şadedde medreselerūñ birisini yevmī yüz aḳça vazīfe ile Mevlānā Ṭūsī'ye ve birisini Mevlānā Ḥ'āce-zāde'ye ve birisini Mevlānā ' Abdū'l-Kerīm'e ve bāķīlerini birer fāzıla tefvīz ü taḳlīd eyledi. Elsine-i nāsda Müderris Köyi dimekle mezkūr olan ḳaryeyi Mevlānā Ṭūsī'ye temlīk itdügi sebebden Müderris Köyi dimekle meşhūr oldu. Medāris-i semān-ı āsmān-ı unvān bünyān olınuḳda zıkr olınan müderrisīni ifāde vü ifāza içün ol medreselere naḳl eyledi. Eşnā-yı fetḫde Mevlānā Ṭūsī'ye ḫālen Zeyrek Cāmi' i dimekle meşhūr olan mevzī'-i ma'hūd ve maḳām-ı maḫmūd ta'yīn olıdı. Ol zemānda ol mevzī'-i felek-bünyānda kırḳ'aded ḫücre var idi. Her bir ḫücrede bir ṭālib sākin olup mevlānā-yı mesfūrdan rüz-be-rüz istifāza [118] ve istifāde iderler idi. Mervīdür ki Sulṭān Meḫmed Ḥān-ı Ğāzī bir gün destūr-ı mükerrrem vezīr-i müfehḫem ya'nī Maḫmūd Paşa ile medrese-i mezkūreye varup Mevlānā ' Alī Ṭūsī ḫazretlerine “Bizüm maḫzarımızda ' ādet-i ḳādimeñüz üzre ṭalebeye ifāde eyleñüz.” diyü fermān buyurdılar. Binā'en ' alā zalik kāffe-i ṭalebe-i bercīs mertebe-i mevzī'-i istifāde ve mevḳī'-i istifāzada ḫāzīrūn olup Mevlānā Ṭūsī kendü maḳāmında cülūs eyledi. Bu maḫalde mūmā ileyhūñ şol cānibinde Maḫmūd Paşa ayaḡ üzre ṭurup yemīninde yümn ü devletle Sulṭān Meḫmed cülūs eyledi. İkişi daḫı ıḫdāf-ı esmā' ü ezānlarına ebr-i nīsān lisānından ne maḳūle kelimāt-ı le'ālī ibrāḳ-ı işrāḳ eyleye diyü müteraḳḳıb ṭurdılar. Mevlānā Ṭūsī sevābıḳ-ı eyyāmda ifāde idegeldügi kitāb ki Seyyid Şerīf Cürcānī'nūñ *Hāşīye-i ' Azd* nām kitābı idi, bu kitābdan medārise itdügi maḫalden pādīşāh-ı fezā'il-perverūñ ḫuzūr-ı pūr-ḫubūrında ders diyüp ol maḫalle müte'allıḳ ḫall-i müşkilāt ve fetḫ-i bāb-ı mu'zılāt eyledi. Pādīşāh-ı nīk-manḫar ve şehriyār-ı vālā-maḫzaruñ ḫuzūriyla ol baḫr-ı zūḫār ve deryā-yı dāniş-dīrīne kenār-bād-ı ferḫatla cūş-ı ḫurūşa gelüp ıḫdāf-ı derūnından gūşvāre-i selāḫin olmaḡla sezā-vārdurur. Şāh-vār u derārī-i ābdār ibrāz u ıḫdār eyledi. *Mā lā'aynūn ra'et ve lā üzünün semī'at*⁵⁸² feḫvāsınca ḳar'-ı ismā' ezān itmedük fūnūn-ı fezā'il-meknūndan

⁵⁸¹ *Kılıcı kılıç deḡil erkek deviren yıldırımdır. Eli el deḡil, ruha hayat veren mucizedir. Onun kılıcından dolayı kilise ve hac yerine gavur memleketinde mescit ve minber var. Rahiplerin çanlarının çaldıḡı yerde Allahuekber sesi duyuluyor.*

⁵⁸² *Ne gözün gördüḡü ne kulaḡın işittiḡi şey.*

cevāhir-i zevāhir-i ferā'id-i cezāle ve le'alī-i mütelālī-i mevā'id-i 'avā'id-i cemīle neşr eyledi. **Mısrā'** :

Der-rişte-i taḥkīk küned nazm cevāhir⁵⁸³

Bu sebebdan pādīşāh-ı' izzet dest-gāh-ı mesrūr u maḥbūr olup kemāl-i mertebe ve mertebe-i kemālde şevk u zevkından kalkdı ve oturdu. Ol serv-i bāğ-ı salṭanat u ḥilāfet bād-ı mufāḥaretle şalındı tırdı. **Mısrā'** :

Şalındı bāğda şimşād gāhī rāstgāhī kec

Mevlānā Ṭūsī'nün cela'il ü fezā'ilini 'ayne'l-yaḳīn ile mu'āyene vü müşāhede idüp kemālāt-ı 'aliyyesini izgān buyurdukları bā'ışden ri'āyet-i ḥāṭır-ı 'atırları içün on biñ aqça ile bir ḥil'at-ı girān-māye iḥsān idüp her ṭālibe beş yüz aqça şadaka eyledi. **Şi'r**:

Mā zāle minhü'l-cemil me'lūfen

Fekem ifādü'l-enām ma'rūfen

Yeminühü bi's-simāḥi mā beraḥte

*Yüzā' ifühü'l-mükerremāti taz'ifen*⁵⁸⁴

Pādīşāh-ı nīk-ḥışāl ol fāzıl-ı fezā'il-iştimāl ile medrese-i mezkūreden kalkıp “Şeh-süvārān-ı şahn-ı ifādeden Mevlānā 'Abdu'l-kerīm'ün medresesine varup nesaḳ-ı sābık üzre ṭāliblere ifāde eyle.” diyü emr eyledi. Mevlānā 'Abdü'l-kerīm Mevlānā Ṭūsī maḥzārında sāḥa-i ders ü ifādeye pāy-ı cesāret başmağa cür'et itmeyüp verā-yı perde-i i'rāz u imtinā'a tesettür eyledi. Pādīşāh-ı bedī'ü'l-beyān “Ol fāzıl-ı fazīlet-nişānuñ nūn-ı deḥānında kilik-i zebānı ḥareket itmedüğine sebep ve dāl-i za'f-ı bāl olup şīn-i şīn ihtimālī taḳrīre sād olduğunu ma'lūm idinmegin Mevlānā' Abdü'l-kerīm'ün ḳāf-ı ḳabāḥatine dāl bu ḥāl kāfidür.” diyü 'adem-i cesāretini ta'yīb eyledi.

Şi'r:

'İlm şübḥi-st sa'ādet-engīz

Cehl şamī-st dālālet-engīz

Nekd gencine-i 'ālem-i 'ilm-est

Ḥāşıl ez-güher-i ādem 'ilm-est

⁵⁸³ Araştırma ipliğinde mücevherleri sıralıyor.

⁵⁸⁴ O hep iyilik yapmasıyla bilinegelmiştir. Mahlukata ne kadar da çok iyilik etmiştir. Eli hep bağışlama eli olmuştur. iyilikleri kat kat katladıkça katlamıştır.

Ġarġa-i baġr-i taleb ŧev ħü ŧadef

Ki üfded-et gevher-i maksud-ı be-kef⁵⁸⁵

Mervîdür ki merġüm pâdiŧâh-ı maġfîret-penâh ŧîme-i kerîme-i müstedîmesi üzre bir gün Mevlânâ Ĥ'âce-zâde'nün medresesi yanına uğrayup anı ţaliblere ifâde itmege tehiyyâ üzre bulıcaġ dâġil-i medreseye dâġil olmayup ancak iclâl ü ikrâm ile selâm virdükden ŧoñra istiġsâl-i melekât-ı celiyye ve istikmâl-i kemâlât-ı' alıyye itmek bâbında temŧît-i tavŧıyyet eyleyüp 'ulüm-ı 'alıyye iŧtiġâl ile menâŧıb-ı dünyeviyye ve merâtib-i uġreviyyeye vuŧülü tebŧîr eyledi. Mevlânâ Ţüsî'yi Medâris-i ŧemân-ı cinân-niŧândan babası Sulţân Murâd Ĥân-ı Ġâzî'nün maġrûse-i Edrene'de binâ itdüġi Üç ŧerefelü Medresesi'ne terfi' idüp muzmerât-ı mefâsid-i cehli ţalibân-ı maġâŧıd-ı istikmâlün zâmâ'irinden ref' ü def' için yevmî yüz aġça ŧıla ile medrese-i merġümede müderris naŧb eyledi. Mervîdür ki Sulţân Meġemmed Ĥân Mevlânâ Ţüsî ile Ĥ'âce-zâde'ye emr idüp "Fuţalâ-yı muġaddimîn-i müte'ellihînden imâm-ı hümâm ħüccetü'l-İslâm Ebü Ĥâmid Meġemmed bin Meġemmed Ġazâlî'nün 'ilm-i kelâmından [119] taŧnîf itdüġi *Tehâfüt-i Felâsife* nâm kitâbıyla ħükemâ ortasında muġâkeme için birer kitâb-ı bî-nazîr taġrîr eyleñüz." diyü fermân eyledi. İmtiŧâlen li'l-emri'l-'âlî Mevlânâ Ĥ'âce-zâde dört ayda bir kitâb-ı müsteġâb Mevlânâ Ţüsî altı ayda *Zuġr* 'unvânıyla ma' nün bir kitâb-ı berâ'at-niŧâb ibdâ' u iġtirâ' eyledi. Cümle-i ecille-i 'ulemâ "Mevlânâ Ĥ'âce-zâde'nün kitâbının ve ţâb-ı ħiġâbı ziyâdât-ı ziyâde-i menâfi' ile mümteli olup fevâ'id-i 'aliyyesi fevġa'l-ġâliye ġâliyedür." diyü tercîġ idüp ol ħaber-i fâġir ve baġr-ı zâġirün *Zuġr* nâm kitâbından anı tafzîl ü taġdîm eylediler. **ŧî'r:**

Ve hâzâ kitâb mâ erâġü müŧâbihen

*Keġayr-ı kitâbi 'llâhi min sâ'iri'l-kütübi*⁵⁸⁶

Zîkr olınan taŧânîf-i fażilet-elîfün muġâbelesinde fâzılân-ı merġüm aña onar biñ aġça i'tâ idüp her birine envâ'-ı i'zâz u ikrâm eyledi. Lâkin Mevlânâ Ĥ'âce-zâde ħâzretlerine meblaġ-ı merġümdan fażla bir baġla iġsân idüp ol ħâbük-süvâr-ı mizmâr-fezâ'ilün ħaşab-ı sebakı aġz itdüġine bunuñla iŧâret eyledi. Bu ħâzıyye-i ġayr-ı marziyyenün vuġu'ından Mevlânâ Ţüsî'nün âyîne-i zâmîr-i ŧafâ-yı semîri muġber olup mînâ-yı ħâġır-ı 'âġır-ı seng-i infî'âl ile ŧikeste olmaġın yüz aġça ile

⁵⁸⁵ *Bilim saadet getiren bir sabaktır. Cehalet gece vakti yolunu kaybetmektir. Dünyanın hazinesinin nakdî bilimidir. Sedef gibi talep denizine dal. Ve istediġin inciye elde et.*

⁵⁸⁶ *Bu öyle bir kitaptır ki ona benzer bir kitap görmüyorum diġer kitaplar içinde Allah kitabından başka.*

müderriş olduğı Üç Şerefeli Medresesi'ni terk idüp mağarr-i kadīm-i kavīmi diyār-ı 'Acem'e rihlet eyledi. Ol hümā-yı hümāyūn-bālūñ t̄a'ir-i h̄ağır-ı büm-ı Rüm'dan uçup bu vaz' dan şalbi remīde olmağın āşiyāne-i yevm-i bevār olan 'Acem diyārına muğtaribü'l-bāl ittişāl eyledi. **Şi' r:**

Ze-ānca ki nebāşed-et h̄arīdār

Fi'l-hāl metā' -i h̄od berī dār

Her cā ki be-çeşm h̄vār bāşī

Āncā nefesi şi kār bāşī⁵⁸⁷

Merhūm Sultān Mehemmed H̄ān ol medresenūñ civārında bir medrese dađı binā idüp yüz ađça vazīfeyi iki medreseye 'alā řarīķı't-taşnīf taķsīm ü tevzī' eyledi. Mevlānā T̄ūsī şe've-i iķdām ile řat' -ı menāzil ve řayy-ı merāhil idüp t̄umār-ı 'arīz-i arz-ı arīzi maŗvī vü piķīde eyledükde řehr-i Tebrīz'de kendinūñ telāmizesinden Şeyh İlāhī h̄azretleriyle mülākī oldılar. Eşnā-yı muşāhabetde sevābıķ-ı h̄uķūķ-ı bī-'uķūķ tezekkür olınup h̄aķķ-ı ta'lim ü ta'allüm tezkār olunduđda tecdīd-i 'ahd ü vedād olınup iki řarafdan mevālāt-ı kadīme-i kavīme ve muvāhāt-ı mü'ekkide mü'eyyide kılandı. Zıkr olınan řehr-i Tebrīz ki sivād-ı İrem-ābādı h̄āl-i ruhsār-ı aķtār-ı emşār ve sivād-ı 'uyūn-ı a'yān-ı bilād-ı rub' -ı meskündür anuñ h̄adīķalarından *ireme zātī'l-'imād elletī lem yūhlaķ mişlühā fi'l-bilād*⁵⁸⁸ āyet-i kerīmesinūñ fehvāsına mā-şadaķ bir nüzhet-gāh-ı rūh-perver ü rūh-küsterde nü'emā-yı mütevāfire ve ālā'-ı mütekāşire tehiyye idüp mevlānā-yı merķūmı ziyāfet eyledi. **Ķıı' a:**

Sevād ü be-şifat çün mezīd mīna-reng

Hevā-yı ü be-meşl çün nesīm-i cān-perver

Şabā nemūde be-h̄āk-eş řarāvet-i t̄übā

Hevā sereşte der-āb-eş h̄alāvet-i kevşer⁵⁸⁹

Bu mevzi' de ğudūbet ü h̄alāvetiyle reşķ-i na'im bir cūy-ı besīm ve maşsūd-ı çeşme-i h̄ayvān bir nehr-i revān var idi. Mevlānā T̄ūsī ol āb-ı revānuñ kenārında ğarīķ-i baħr-ı h̄ayret ve müstağraķ-ı deryā-yı fikret olup cülūs itmiş idi. Şeyh İlāhī h̄azretleri anuñ sīmā-yı necābet-īmāsında āşār-ı h̄ayret ve meĥā'il-i źecret müşāhede idüp ğurre-i

⁵⁸⁷ Eğer alıcın yoksa o zaman satacağın malı topla. Ezik sayıldığın yerde bir an olsa bile neden duruyorsun?

⁵⁸⁸ Memleketler içinde benzeri yaratılmamış olan sütunlu İrem(Fecr, 7-8.)

⁵⁸⁹ Onun gözleri (ruhu) renkli mina taşları ve onun havası hayat verici esinti gibidir. Saba rüzğarı toprağına Tuba ağacının tazeliğini verdi. Hava suyuna Kevser tadı kattı.

cebîn-i aḥvâlinde çîn-i ḥüzn ü melâl ve zülf-i pür-çîn-i âmâlinde girih-endûh u külâl gördükde “Bu ğâm u vehmüñ aşlı nedür?” diyüp gördügi fikret ü ḥayretüñ sebebini istikşâ eyledi. **Mışrâ**‘:

Fütür-ı ḥâtır ü az birün müşâhede şed⁵⁹⁰

Mevlânâ Tûsî cevâba müteşaddî olup “Maşdüķ-ı manṭûķ *elif lam mim gulibeti’r-rûm*⁵⁹¹ olan memâlik-i bî-mehâlik-i Rûm’uñ ḥalkı ‘umûmen zümre-i ‘ulemâya tevfir ü tevķir ve tekşir-i tekbir idüp mecâlis ü meḥâfilde rü’esâ-yı aşḥâb-ı fûnûna baş üzre yir iderler. Fezâ’il-i insâniyyede yed-i tûlâsı olup engüşt-nümâ-yı ‘âlem olan şudür-ı nühür-ı fuzelâyı yed-i ihsân ile nevâziş idüp dest-i lütf ile el üzre tutarlar. Ḥuşuşan ḥadâyıkân-ı şeh-r-yârân-ı ‘Oşmâniden ya’nî Sulṭân Meḥemmed Ḥân kendinüñ âbâ vü ecdâdından geçen salâṭin-i dîn-perverüñ ‘ulemâya itdükleri raġbetden belki meşâriķ u meġâribde olan ḥavâkîn-i şer’-küsterüñ eylediġi ‘izzetden ziyâde raġbet ü ‘izzet idüp menâşib-ı’aliyye-i ‘aliyyeyi tevcih ider. Bu kâ’ide üzre a’yân-ı ülü’l-ebşâruñ [120] bu kimesneye kâmil nazara ‘inâyetle itdükleri inzâr-ı ‘aliyyeden dür ve letâ’if-i ‘avâṭif-ı ḥusrevâne ile tevcih olınan menâşib-ı sâmiye-i semiyyeden mehcür u mahcür olduġumdan teşevvüş-i ḥâtır ve teşeffüt-i bâl istilâ idüp baña ḥaylî hümüm haylî hücum kılmış idi. Bu zemâna degin ol ġuşşa gitmeyüp qalmış idi. Ḥâlâ bu cây-ı meserret-baḥşda şeref-i şoḥbet-i vâlâ-rütbetiñüz ile ferâġat-ı ḥâtır ‘âriz olup sînemüzde sürür ve derûnumuzda ḥubür ḥâşıl oldu. Anuñ mulaḥazasında idüm.” didi. **Şi’r**:

Şâd ber-ân-em ki derîn deyr-i teng

Şâdî ü ğam her dü ne-dâred direng

Encüm ü eflâk be-geşten der-end

Râḥat u miḥnet be-güzeşten der-end⁵⁹²

Bu münâsebetle Şeyḫ İlähî ḥâzretleri refâġ-ı bâl ve ferâġ-ı ḥâtır-ı ‘âmme-i me’ârib ve kâffe-i meṭâlibden evlâ vü uḥrâdur dimek mażmûnını ifâde eyleyen **Matla**‘:

Dilâ gidâ-yı ü rindî ze-pâdişâhî beh

⁵⁹⁰ Dışarıdan sakinleşmesi görüldü.

⁵⁹¹ *Elif Lam Mim, Rumlar yenildi (Rum, 1-2.)*

⁵⁹² *Bu dar dünyada çok mutluyum çünkü ne mutluluk ne de mutsuzluk beklemez. Gökyüzü ve yıldızlar bir yerde durmayıp dolaşıyorlar. Huzur ve huzursuzluk da durmaz ve geçer*

Demi firāg-et hâtır ze-herçi h^vâhî beh⁵⁹³

Beytini okuyup “Vâkı‘an ferâgat-i hâtır sa‘âdet-i ‘azîmedür. Aşhâb-ı ‘akl u hîred nüzhet-serâ-yı derûnını gerd-i havâtırdan refte ve levh-i sînesini huţût-ı kıyûd-ı müteferriqadan şüste eylemek gerekdür.” didi. **Şi‘r:**

Hâne-i dil-râ ze-ğerd-i ğayr-ı pāk ü refte sâz
Levh-i kalb-et ez-kuyûdât-ı havâtır şüste sâz⁵⁹⁴

Mevlânâ Tûsî hazretleri bu hâletden bî-ihtiyâr şayha vü nevha idüp galebât-ı cezebât-ı İlâhiyye ile zebûr-ı ‘akldan meslûb ve ğaşyü cünûna mağlûb oldu. Ba‘de zemânin ‘âlem-i ‘aqla geldükde kendüyi havâtır-ı müteferriqa ve ‘alâ‘ik-i avâ‘ikden âzâde bulduğına hamd ü şenâ eyledi. Zıkr olınan diyâr-ı şeref-şi‘ârdan Mâverâ‘ü’n-nehr câniblerine revâne olup fahrü‘l-‘ârifin zuhrü’s-sâlikîn H‘âce ‘Abdu’llâh Naşş-bendî hazretlerinüñ hıdmetlerine vâşıl oldu. Merhûm-ı merķümüñ h^vân-ı şeref-i şöbete berekâtında hużûz-ı mevâhib-i ledüniyyeden zevķ alup mânde-i ma‘ârif-i zevķiyyeye dest-res buldı. Bu takrîble nâ‘il-i letâ‘if-i vicdâniyyeye nâ‘il ve maķâmât-ı şeniyye-i semîyyeye vâşıl oldu. Mevlânâ-yı müşarün ileyh Seyyid Şerîf Cürçânî’nüñ muşannefâtından *Şerh-i Mevâkıf*‘a ve *Şerh-i ‘Azd* hâşiyesine ve *Keşşâf*‘a yazduğı hâşiyeye ve *Şerh-i Meţâli*‘a yazduğı hâşiyeye ve *Muhtaşar Şerhi*‘ne havâşî tenmîķ eyledi. Sa‘de‘d-dîn Taftâzânî hazretlerinüñ *Telviḥ* nâm kitâbına hâşiyeye tensîķ eyledi. Bu taşânîf-i bedî‘anuñ cümlesi ecille-i fuhûl ortasında qarîn-i kabûl olup şanâdîd-i ‘ulemâ arasında maķbûl oldu. **Şi‘r:**

Tilke‘t-taşânîf fi‘l-afâķı ķad zâherat
Râyetü‘l-‘ilmü fi‘d-dünyâ bike eşteheret
Allâhü derreke min zevi‘l-fazlı ve‘l-edeb
*Kevâmi‘ü‘l-fazlı min taşnîfiküm berrakte*⁵⁹⁵

Şükât-ı ‘ulemâdan bir fâzıl nakleyledi ki “Mevlânâ Tûsî’nüñ ekâbir-i telâmizesinden bir devletlünüñ oğlı bir tâlibden ‘âlem-i şağarda okumağa varup gelüp hıdmetlerine mülâzemet ider idüm. İttifâķen bir gün şîme-i müstedîmemüz üzre yine okumağa varup ol tâlible muşâhabet-i ‘ilmiyye ider iken Mevlânâ Tûsî hücreye girüp

⁵⁹³ Ey kalbim, yoksulluk ve dilencilik saltanattan daha iyi. Huzur ve kafanın rahat olması her şeyden daha iyi.

⁵⁹⁴ Yüreğinin evini diğerlerinin toz toprağından temizle. Kalbini bağlandığı şeylerden temizle.

⁵⁹⁵ Sen fazilet ve edep sahipleri içinde yeganesin aferin sana. fazilet tasnifinizle parıldamıştır.

meclisimizi şeref-i huzûr ile teşrîf eyledükden sonra hücrede olan ferş-i laîfe-i nazîfe ve vesâ'id-i nefise-i şerîfeye nazar idüp gâyet begendiginden “*Bâreke'llâh* bu esbâb ne güzel esbâb olur.” diyicek ol şâhib-ı hücre “Bu ferş-i vesâ'id köhne nesnelerdür. Bunuñ gibi pelâslar pesend olmağa lâyıķ degildür.” diyü cevâb virdiler. Mevlânâ Tûsî hazretleri “Bu kelâmuñ senüñ eskiden kudretüñe ve qadîmden devletüñe delâlet ider.” diyü ihâm-ı laîf ile terfîķ-i kelâm eyledi. Râvî-i mezkûr kelâm-ı ekâbirde nikât u mezâyâ olduğına şu'ur u 'uşûr-ı evvel bu kelâm-ı bedî'ada vâķı'oldı.” didi.

Tezyîl: Mevlânâ Tûsî Semerkand'da sekiz yüz seksen yedi senesinüñ Ramazânınıñ yedinci gününde vefât eyledi *revveħa'llâhü rûħahü*.

‘**Âlim-i Rabbânî Hamza Karamanî şerefehu'llâhü te'âlâ bi'l-mene's-şamadânî**⁵⁹⁶

Evvel-i 'aşruñ 'ulemâsından 'ulûm-ı şer'ıyyeyi ve fenn ü hadîs ü tefsîri kırâ'at idüp fûnûn-ı mezkûruñ her birisinde bâri' ü mâhir oldı. Aqdam-ı ikdâm ile me'âric-i medâric-i fezâ'ilüñ müntehâsına vâsıl olup mirķât-ı 'azm ve süllem-i himem-i 'ulyâsıyla a'lâ-yı derecât-ı 'âliyât-ı'ulûm-ı sâmiyâta 'urüc eyledi. [121] 'Ulüvv-i şânla akrânından mümtâz olan ser-firâzlardan tefevvük idüp emşâlınden isti'lâ eyledi. Ervâħ u âşâlde ders ü fetvâya iştiğâlde rûz-be-rûz istikmâlde olduğı hâlde âdâb-ı fużalâ-yı sâlıfe üzre te'lîf ü taşnîfe meşğûl olup 'allame-i Beyzâvî'nüñ tefsîr-i şerîfine beyne'l-fuħûl ķabûl-i tâmla maķbûl ħavâşî taħrîr ü taşîr eyledi. **Ķıf'a:**

Tercümân-ı ķâ'il vaħy-est der-atvâr-ı ğayb

Ĥâme-i mu'ciz-nümây u tab'-ı ħikmet-perver-eş

Nağme-i mürġân-ı 'arş ne-miküned çarħ istimâc

Ez-şarîr-i kelk destân sâz-ı ma' nâ göster-eş⁵⁹⁷

Hicret-i nebeviyyeden mi'e-i tâsi'anuñ evâ'ilinde vaţan-ı qadîm-i aşlisinde vefât idüp ğuraf-ı zûruf-ı ravza-i rıdvâna revâne oldı *rahmetu'llâh*.

Tezyîl: Şu'arâ-yı sâlıfeden Mevlânâ Nizâmî Fermânî anuñ ħaķında bu târiħi didi.

⁵⁹⁶ Benzersiz iyiliklerle Allah onu şereflendirsin.

⁵⁹⁷ Gizlilik dünyasının vahiy tercümanıdır. Onun mucize gibi kalemi ve hikmet geliştiren düşüncesi. Kuşlarının şarkısını dünya dinlemiyor hikâyeler yazan kalemin bağırsının yüzünden.

Tārīḥ :

Ey müktedā-yı ‘aşr-ı ‘Alī resm-i ḥamza-i isim .

Kez-‘ilm ü fazl buved hemîşe fütühü

Der-ğurre-i meh-i ramazān çün vefāt kerd

Tārīḥ naql geşt ki raḥmet be-rūḥ-ı ü⁵⁹⁸

Merḥūm-ı merḥūmuñ tefsiri *Takṣirü't-Tefsirü fi't-Teysirü ve't-Tesyir* ismiyle müsemmadur. Hâlen süre-i Āl-i ‘İmrân âhirine degin maḥruse-i Koştantıniyye’de Şeyḥ Tāce’d-dîn vaḳfı nāmına Şeyḥ Hācî Efendi’nün zāviyesinde mevcuddur. Bu kâḍiye Leys Çelebi dimekle ma‘rūf Mevlānā Nüre’d-dîn’ün ḥatından menḳüldür *raḥmetu’llāh*.

‘Ālim ü ‘Āmil Ferīd ü Vaḥīd Mevlānā ibni Temcīd *raḥmetu’llāhi’l-ḥamidü’l-mecīd*

Şālīḥ ü mütediyyin ve müteverri‘ ü müteberri‘ şalāḥ-pīşe vü nīk-endīşe bir kimesne idi. Mü’ellif-i Şakā’iḳ vālidinden naql eyledi ki mevlānā-yı mezbūr Sultān Meḥemmed Ḥān ḥazretlerinün me’ḥaz-ı müktesebāt-ı ‘ilmiyyesi olup üstādı olmış idi. Şerā’if-i muḳārenetiye şeref bulmuş idi. ‘Allāme-i Beyzāvī’nün tefsir-i ḥatır-ı lāzımü’t-tevḳīrlarına ḥavāşī tenmīḳ eyleyüp bir kitāb-ı laṭīf te’līf eyledi. **Beyt:**

Merā sevād-ı kitāb-ı tü der-şahīfe-i çeşm

Besī şerīfter ez-dīde-i cihān-bīn şod⁵⁹⁹

Lākin kāffe-i ḥavāşī-i keşşāfda müderric olan *Ḥaḳā’iḳ-i Mühezzebe ve Daḳā’iḳ-i Müzehhebe* ‘yi telḥīş idüp kendinün kitābında derc eyledi. Mü’ellif-i Şakā’iḳ “Lisān-ı ‘Arabīde ve lisān-ı Fārisī’de anuñ ba‘zı eş‘ārın gördüm. Ol gördüğüm eş‘ār gūşvāre-i rüzgār olmağa sezāvār-ı nazm-ı ḥasendür.” diyü şehādet eyledi.

‘Ālim-i ‘Āmil Seyyid ‘Alī ‘Acemī *raḥmetu’llāhi ‘aleyh*

Mervīdür ki kendü bilādında kerā’im-i melekāt ve ‘azā’im-i kemālāt ile müteḥallī olan sādāt-ı ‘ulemādan istimdād eyledükde Seyyid Şerīf Cürceānī ḥazretlerinden daḥı telemmüz eyledi. Selāṭin-i ‘Oşmāniyye’nün fazl-ı mütevāfir aşḥābına ta‘zīm-i mütekāşir itdüklerinün şīt-i müteṭā’iri gūşına vāşıl olduḳda bu ümmīd ile vaṭan-

⁵⁹⁸Ey alī çağının muktedası ve aslanın yolunu takip eden kimse. Bilim ve fazilet açısından her zaman başarılıydı. Ramazan ayının başında vefat ettiği için tarihi o zaman kaydedildi. Allah rahmet eylesin.

⁵⁹⁹Benim gözümde senin kitabın (bilimin) tüm dünyayı görebilen gözlerden daha değerlidir.

iaşlısından rihlet idüp büm-ı Rüm'a 'azîmet eyledi. Bu tarîk ile kaç' -ı menâzil ve tayy-ı merâhil idüp şahâ'if-i arzı pîçide itdükde Kaşamonı'da vâli olan Emîr İsmâ'îl Beg merhûm ile muvâşalat u mükârenet idüp kemâl-i ikrâm u i'zâmına qarîn ü rehîn olduğdan şoñra maħmiyye-i Edrene'ye gelüp Sultân Murâd Hân-ı Ğâzî ile mülâkî oldu. Ol fâzıl-ı fezâ'il-nişâna maħrûse-i Burusa'da Yıldırım Hân Medresesi virilüp merhûm Sultân Meħemmed Hân ħazretlerinüñ meclis-i şerîflerinde i'lâm-ı 'ulemâ ile mübâħase-i 'ilmiyye idüp fazîlet ü meziyyetini izhâr eyledi. **Şi'r:**

Güşâd-end bā-hem zebān-ü ħitāb

Besî şod zi-her sū suāl ü cevāb

Be-sā remz-i ħikmet ki perdāħ-tend

Be-sā serr-i müşkil ki ħal sâħt-end⁶⁰⁰

Seyyid Şerîf Cürcânî'nüñ taşânîf-i bedî' asından *Küçük Hâşiye* dimekle meşhûr olan *Hâşiye-i Şemsiyye'ye* ve *Hâşiye-i Şerħ-i Muţâla'a* ve *Şerħ-i Mevâkıf* a ħavâşî ta'lik eyledi. Mü'ellif-i Şakā'ik vâlidinden naql eyledi ki Mevlânâ 'Acemî Hasan ħattâ mâlik olup bir nüşha *Keşşâf* taħrîr eyledi ki şahâ'if-i rûzgârda ħüsn-i ħatt u şihħat ile 'alem ve me'âlim-i kemâl-i leţâfetle mu'allem oldu. **Şi'r:**

Merā sevād-i [122] kitāb ü ħaţţ-ı bedî' -i şumā

Besî şerîfter-ez misk ü nāfe-i çin şod

Nemüd ħaţţ-ı tü-em vaħî-i āsmānî ez-ān

Ki ħarf u noħta-i ü çün hilāl ü pervîn şod⁶⁰¹

Ĥicret-i nebeviyyeden sekiz yüz altmış senesinde vefât idüp murğ-ı rûħı âşiyâne-i bedenden fezâ-yı 'âlem-i melekût ve beydâ-yı beyzâ-yı ceberrûta pervâz eyledi *rahmetu'llāh*.

Mevlânâ Seyyid 'Alî Komanatî *rahmetu'llāhi 'aleyh*

Memâlik-i 'Oşmāniyye'den Toħat nām kaşabaya qarîb bir mevzi'de zühûr eyledi. 'Ulüm-ı külliyyede fazîlet-i celiyyesi olup ħıyâr-ı seciyye-i seniyye üzre mecbûl idi. Ekşer-i evħâtda 'ibâdete meşğûl idi. 'İlm-i fıkħda *Vikāye* nām kitāba '*İnāye* nām bir

⁶⁰⁰ *Birbiri ile konuşmaya başladılar. Her taraftan sorular v cevaplar geldi. Birçok hikmetin sırlarını açıkladılar. Bir sürü sorunu çözdüler.*

⁶⁰¹ *Benim için sizin kitap (bilim) ve benzersiz hattınız Çin miskinden daha yüce ve değerlidir. Senin hattın benim için gökyüzünden gelen vahiy gibidir zira. Harf ve noktaları ay ve Pervin yıldızı gibidir*

şerh-i laţif te'lif idüp *Rih-i Şāmil* nām kitāba dađı bir şerh-i nazif taşnif eyledi. Zıkr olınan *İnāye* nām kitābında mesā'il-i fikhiyyeden muhīt ü hāvī olduđı müsteşfā-yı ma'lūmāt ve müsteşşā-yı mesmū'atını derc idüp muhtārāt-ı kütüb ü fūrū' ortasında anı nihāyet-i fażilete şahid-i kavī ve burhān-ı sātī' idindi. Şi'r:

Allāh der-belāgat haż'etleḥā

*Himemi'n-nūfūs ve nühmetü'l-ucāla*⁶⁰²

Mevlānā-yı merķūmuñ zebānında lüknet olup ḥüsn-i edāya miknet yođ idi ve lākin taḥrīr ü taşīrde mānend-i āb-ı revān serī'ü'l-ceryān ve 'azbü'l-beyān idi. Hicret-i nebeviyyeden mi'e-i şāminenüñ evāḥirinde vefāt idüp şeh-bāz-ı rūḥ-ı qudsī-i pervāzı āşiyāne-i zulmānī-i cismānīden nişimen-i aşīl-i nūrānī-i rūḥānīye pervāz eyledi.

Tezyil: *İnāye* nām kitābuñ dībācesinde “Seyyid Ḥüseyn bin Seyyid 'Alī Komanatī mevlūden ve's-Sivasī muhtedā” diyü yazılmışdur. Āḥir-i kitābda “Sekiz yüz yigirmi yedi senesinüñ şühürından şehri cemāziyele'l-evvelinüñ evā'ilinde taşnif ü te'life bede' idüp sekiz yüz otuz iki senesinüñ şehri Şaferinüñ evāsıtında itmām eyledüm.” dinilmişdür. Şakā'ıka muḥālifdür.

'Ālim-i 'Āmil Mevlānā Ḥüsāme'd-dīn Tokatī rahmetu'llāh

İbni Meddās dimekle ma'rūfdur. Meddās Türkide mestçi dimekdür. Ḥalīfe-i sa'ādet-ḥalīkası zühd ü şalāḥ ve 'iffet ü felāḥ üzre olup müteverri' ü müteberri' kimesne idi. Derūn-ı necābet-meknūnında zāt-ı 'ilme maḥabbet-i nihāyetde ve ders ü ifādeye muvāzabet-i gāyetde idi. Şeyḥ 'Abdü'l-kāhir Cürcānī'nüñ 'ilm-i naḥvde taşnif itdüğü *'Avāmil Mā'e* nām kitāba kālīb-i icāzda müferri' bir şerḥ tenmīķ eyledi ki anuñ vicāzet-i elfāzıyla mütezammin olduğı fevā'id-i ferā'id-i yetīme fushāt-ı ebvāb üfuşul ile kütüb-i mebsūḫada bulunmaz idi. Mü'ellif-i Şakā'ıķ'uñ vālidinüñ ḥāl-i büzürg-vārı Mevlānā Meḥammed bin İbrāḥīm Niksarī ol kitābı muşannifinden okuyup anlar dağı mü'ellif-i Şakā'ıķ'uñ vālidine ol dağı 'ālem-i şıgarda oğı mü'ellif-i Şakā'ıķ'a ta'lim eyledi. Seyyid Şerīf ḥazretlerinüñ *Şerḥ-i Tecrīd'e* yazdığı ḥavāşīye ve esbāb-ı kavı-ı kazḫa ta'likāt ibda' u ihtira' eyleyüp ḥüsn-i intizāmla 'ıķd-i pervīne elek aşdı. “Āḥir-i ta'likāda bu taḥķīķāt-ı bedāyi'-i intimā mezḫeb-i ḥükemā üzredür. Ammā ehl-i sūnnet ve cemā'ate ve 'ulemā-yı müteşerri'ine bunuñ

⁶⁰²*Canların meyil gösterip akıllı kimselerin akıllılarının önünde diz çöktüğü belagat ne güzel belagattir.*

emşalinden i' rāz u sükūt idüp lisān u cinānını bundan taḥīr ü tenzīh eylemek evlādur. Huşūşan lafz-ı kâzḥ şeyṭānuñ esāmīsinden olmaḵ istimā' olunur.” didi.

Tezyil: Mevlānā Ḥüsām Çelebi fetāvā-yı Bezzāziyye'de “Ṭā'ife-i şūfiyenüñ devrānı küfrdür” diyü yazılan mes'eleyi redd için bir risāle tesvīd idüp ol risālede cevāzını taḥkīk eyledi. Ammā gālibā devrūñ merdūdiyyeti ve cevāzı ehline dā'irdür vecidd ü ḥāl ehline cā'iz olduḡı zāhirdür.

Mevlānā İlyās bin İbrāhīm Sinabī *rahmetu'llāh*

Celīlü'z-zāt cemīlü'ş-şifāt ḥadīdü't-ṭab' şedīdü'z-zekā serī'ü'l-fiṭnat idi. Zāt-ı cemīl-i lütf-ı ṭab' ve ḥüsn-i şüret üzre mecbül olup meṭāyibe vü mümāzeḥaya mā'il sebḵ-i rūḥ bir fāzıl idi. Mir'āt-ı zamīr-i münīr-i şafā-pezi'ri āyine-i 'ālem-nümā-yı İskender gibi pāk ü şāf olmaḡın mesā'il-i fūnūn [123] anda muḥarrer u muşavver idi. 'Āmme-i ḥaḳā'ik-i 'ulūm anuñ meclā-yı mücellā-yı derūnında cilve-ger idi. *Fıḳḥ-ı Ekber* nām kitāba bir şerḥ yazmışdur ki şaḥīfe-i rüzgārda anuñ gibi kitāb imlā vü inşā olunmadı. Qur'an-ı 'azīmüñ āyāt-ı i' cāz-āyātından bir kaç āyetüñ tefsīrine müte'alliḵ bir risāle ibdā' idüp fenn-i tefsīrde ḥazekāt u mahāretini anuñla izḥār eyledi. İ'lām-ı 'ulemā-yı müteḳaddiminden fāzıl-ı Rabbānī Mevlānā Sa'de'd-dīn Taftāzānī'nüñ *Şerḥ-i Maḳāşid*'ına ḥavāşī tenmīḵ ü tensīḵ idüp müteraşşidān-ı merāşid-ı kelāmı mevāḳif-ı 'ulyā ve maḳāşid-ı kübrāsına işāl eyledi. **Şi'r:**

Be-lafz-ı metīn li'l-maḳāşid-ı şāriḥ

*Ve ma'nā mübīn li'l-mevāḳif-i nāḥik*⁶⁰³

Mü'ellif-i Şaḳā'ik “Mevlānā İlyās'uñ *Fıḳḥ-ı Ekber* şerḥini ve bu kitāb-ı müsteṭābı müṭāla'a idüp müntefi' oldum.” didi. Zikr olunan celā'il-i fezā'ilden fazla ḥüsn-i ḥaṭṭa mālik olup sür'at-ı kitābetde yed-i beyzā peydā eyledi. **Şi'r:**

Ḳalem bī-yümn-i yemīn-et çi germ-rü mürḡi-st

*Ki ḥaṭ be-Rūm bered dem-be-dem zi-Hindübār*⁶⁰⁴

Mü'ellif-i Şaḳā'ik vālid-i 'azīzinden naḵl eyledi ki fenn-i fıḳhdan muḥtaşar-ı ḳudūrīyi bir günde ve Seyyid Şerīf'üñ *Ḥavāşī-i Şerḥ-i Şemsiyye*'sini bir gicede

⁶⁰³ *Maksatları şerh eden sağlam bir lafız ile tutumları aşırı kılan apaçık bir mana ile.*

⁶⁰⁴ *Kalem, sağ elinin uḡuru ile sıcak huylu bir kuş olmuş. Ki her an Hindistan'dan Rum'a yazılar götürüyor.*

yazup her birini bu maḳūle zemān-ı ḳalilde itmām eyledi. Maḫrūse-i Bursa'da Sulṫān Medresesi'nde müderris iken vefāt idüp ṣaḫīfe-i ḫayātda merkūz olan müsevvidāt-ı vüçüdü ḫāme-i tıraş-ı mevtle maḫkūk oldu *raḫmetu'llāh*.

Mevlānā İlyās bin Yahyā bin Ḥamza Rūmī *raḫmetu'llāh*

Merzifon nām ḳaşabada fetvāvü tadrīs ü ḳazā menāşıbınıñ cümlesine bir yirden mutaşarrıf oldu. Fenn-i fūrū'ı *Faşl-ı Ḥitāb* ve *Fuşūl-i Sitte* nām kitāblaruñ ve ğayrı muşannafāt-ı mu' tebere-i ma' türenüñ şāḫibi Mevlānā Meḫemmed bin Meḫemmed bin Maḫmūd Ḥāfizī-i Buḫārī ki Ḥ'āce Meḫemmed Pārsā dimekle meşhürdur, anlardan aḫz eyledi. Sekiz yüz yigirmi bir senesinüñ silkinde münselik olan şehr-i Şa' bānuñ yigirmi birinci günü rüz-ı cum'ada Buḫārā'da ifāde için icāzet aldı. Ḥ'āce Meḫemmed Pārsā ḫazretleri *ḳudütü'l-verā baḫıyyetü'l-i'lāmü'l-hedā ḫāfizü'l-ḫaḳḳu ve'd-dīn* Şeyḫ ibni Ṭāhir bin Meḫemmed bin Meḫemmed bin Meḫemmed ibni Ḥasan bin 'Alī Ṭāhirī ḫazretlerinden aḫz idüp ḫaḳḳa ta' līm ü tefhīm için yedi yüz yetmiş altı senesinüñ şehr-i Şa' bānınıñ evāḫirinde nefsi-i Buḫārā'da icāzet aldı. Şeyḫ Ebū Ṭāhir daḫı Mevlānā Şadru's-Şerī'a 'Abdu'llāh bin Maḫmūd bin Meḫemmed Burḫānī'den aḫz idüp yedi yüz kırk beş senesinden şehr-i Zī'l-ḳa' dede nefsi-i Buḫārā'da icāzet aldı *raḫmetu'llāh*. Mümā ileyh Ḥ'āce Meḫemmed Pārsā ḫazretleri isticāze itdügi zemānda yigirmi yaşını ikmāl etmiş idi.

Mevlānā Meḫemmed bin Ğāzī Mīnās *raḫmetu'llāh*

Ḳāḫī Mīnāsoğlı künyeti ile meşhürdur. Evvel-i 'aşruñ 'ulemāsından telemmüz idüp zāt-ı fezā'il-şī'ārını hilye-i celiyye-i ma'ārif ile pīrāste vü ārāste itmegin 'ulūm-ı fā'iḳada aḳrānından fā'iḳ oldu. 'İlm-i tefsīr ve fenn-i ḫadıṣ berā'at-ı tevrīşde fenn-i fiḳḫa ve uşūl ü 'ilm-i kelāmda kāmīl bir baḫr-ı şāmil idi. 'Allāme-i Taftāzānī'nüñ *Şerḫ-i 'Aḳā'id* ine ḫavāşī tenmīḳ idüp me'āḳid-i 'aḳā'id-i İlähiyyeyi 'ıḳd-i şer' üzre 'aḳd eyledi. Nevādir-i 'ulūm-ı bedī'a ve bedāyi' -i fūnūn-ı nādireye muṫṫalī' olmağın 'ilm-i tulsımātuñ ve 'ilm-i neyyir-i necātuñ'acā'ib ü ğarā'ibi müştemil bir kitāb-ı bedāyi' -i şī'ār ısdār idüp kütüb-i mu' teberede zafer müyesser olmayan *'Acā'ib ü Ğarā'ibi* ol kitābda derc ü irād eyledi. **Şī'r-i 'Arabī :**

Sefā'in-i elfāz-ı baḫr-ı bedāyi'

Menāşib-ı 'āliyyetü'l-meratıbden maḥmiyye-i Edrene'de ba'zı medārise müderris olup ders ü ifāde üzre iken vefāt eyledi *nevvera'llāhü muzbeḥahü*.

Mevlānā 'Alā'a'd-dīn' Alī Koçhişārī *rahmetu'llāhi'l-bārī*

Zemānesinde ifāde iden 'ulemādan ta'allüm ü telemmüz idüp nā'il-i fezā'il-i beşerīyyeye nā'il olduğdan şoñra bilād-ı 'Acem'e irtihāl ü intiḳāl idüp Mevlānā Sa'de'd-dīn Taftāzānī ve Seyyid Şerīf Cürċānī ḥazretlerinden ta'allüm eyledi. Fāzılān-ı merḳūmānuñ inzār-ı 'aliyyesi berekātında 'ayn-ı 'akl ve başar-ı başireti nūr-ı ikān [124] u ittiḳān ile müteḳarrir olup her gördüğü maḥallüñ deḳā'ik ü reḳā'ıḳını 'ayne'l-yaḳın mertebesinde ma'lūm idinür oldı. Çeşm-i fikret ve 'ayn-ı 'ibreti nūr-ı işābet ile ṭoldı. Elṭāf-ı a'ṭāf-ı İlähiyye ile bu gūne füyūzāt-ı Rabbāniyyeye zāfir olduğda vaṭan-ı aşıline ya'nī diyār-ı Rüm'a 'avdet idüp ba'zı medāris-i 'āliyyeye müderris oldı. 'Allāme-i Taftāzānī'nüñ *Şerḥ-i Miftāḥ*'ına ḥāşiye taşnīf idüp ebvāb-ı muḡlaḳāt-ı müşkilātı miftāḥ-ı beyān-ı daḳıḳle fetḥ eyledi. Ol kitāb-ı müsteṭābda taḥḳīḳāt-ı bedī'a irād idüp esrār-ı belāḡate müte'alliḳ delā'il-i i'cāzı ḥāvī çok nesne beyān eyledi. **Şi'r:**

Eger ne bāb-ı ma'ānī-ez ü şedī meftūḥ

Be-hiç bāb ne-kerdī kesī beyān-ı 'ulūm⁶⁰⁶

Bu ḥāşiye ol fāzıluñ 'ulūm-ı 'Arabiyyede mahāret-i tāmmesi olduğına şāhid-i ḳavīdür.

Tezyil: Mevlānā 'Arab-zāde merḥūmuñ ḥaṭṭından menḳūldür ki mevlānā-yı mūmā ileyhūñ adı Meḥemmed'dür. Kendinüñ ḥaṭṭıyla yazılmış gördüğüm *Ḥāşiye-i Miftāḥ*'uñ dībācesinde kendü ismini Şemse'd-dīn Meḥemmed ibni 'Alī diyü ta'yin eyledi ve ḥāşiyenüñ adını *Keşfü'r-Rumūz* vaz' eyledüm diyü taşriḥ ü tebyin eyledi ve 'ilm-i fūrū' dan *Kenzü'd-Deḳā'ik* nām metni şerḥ eyledi.

⁶⁰⁵ Lafiz gemileri bitip tükenmez bir denizdir. Gariplikler ve nefsin arzuları ile doludur.

⁶⁰⁶ Eğer meraklıların kapısı onun vasıtasıyla açılmasaydı asla kimse bilimleri açıklayamazdı.

Mevlānā Kādī Balat *rahmetu'llāh*

Ol 'ālim-i 'āmil bāri'-i kāmīl bir fāzıl-ı celīlū'l-fezā'il ve kāmīl-i cemīlū'l-efāzıl idi. Zekā-yı zekāsınuñ levāmi'-i sevātī'-ı envārı berekātında 'ilm-i naḥvde *Zev'-i Muşāhib'*e ḥavāşī te'lif idüp ol dürc-i pākde dürer-i gurer-i ferā'id-i fevā'id-i maḳbüle derc eyledi. **Şi'r:**

Nür-ı taḫkik dirahşān zi-me'ānī-i daḫik
Hem-çü hürşid ki imā küned ezvāc-ı hilāl⁶⁰⁷

Tezyil: Kādī Balat'ın ismi 'Abdü'l-laḫif'dür. Babası *Telḫiş-i Miftāḥ* şāhibi Ḥatīb-i Dımışķi Mevlānā Celāle'd-dīn bin Meḫemmed bin 'Abdu'r-raḫmān Qazvīnī'dür ve daḫı Evrād-ı Zeyniyye'yi bir nefis kitāb eyledi *revveḫu'llāhi rūḫahü*.

Mevlānā Faḫih Baḫşāyiş *rahmetu'llāhi 'aleyh*

'Ābid ü zāhid ve şālih ü mütedeyyin ve nīk-nefs ü mübārek-nefes idi. Müktesebāt-ı nazariyye-i beşeriyyeyi ol fāzıl-ı Faḫih Baḫşāyiş İlāhī ile taḫşil ü tekmil idüp 'ulūm-ı mu'tebere-i ma'türeye iştiğāl-i tām ile meşğul oldı. Mü'ellif-i Şakā'ik "Ben ol kāmīlūñ Sulṫān Murād Ḥān adına ba'zı risālelerini gördüm." didi.

Mevlānā Meḫemmed bin Qutbe'd-dīn İznikī *ḫuddise sırrahü*

Mevlānā Fenārī'den 'ulūm-ı şer'iyye ve fūnūn-ı 'aḫliyyeyi aḫz idüp mir'āt-ı müteḫayyilesi mücellā-yı şuver-i nefā'is-i 'ulūm olmaḫın ve cāh-ı nebāh-ı efāzıl ortasında ser-firāz oldı. Fazilet-i tāmme ile aḫrānından imtiyāz buldı. **Mısrā' :**

Bā-fazl der-zamāme-i ḫod ser-firāz şod⁶⁰⁸

Cenāb-ı Rabb-i 'izzet'den hidāyet-i bī-gāyet ve 'ināyet-i bī-nihāyet ol zāt-ı maḫmidet-āyātūñ qarīn-i ḫāl-i ferḫunde-āmāli olmaḫın meslek-i taşavvufa sālīk olup şerī'at ü tarikat ü ḫaḫikati cem' eyledi. Mü'ellif-i Şakā'ik Mevlānā Qutbe'd-dīn-zāde'nūñ ḫaḫkında "Ḥüsni-şehādet idüp ba'zı kütüb-i mütedāvilenuñ ḫavāşisinde taḫrīr ü ta'lik itdügi kelimāt-ı bāri'a-i reşika ve taḫḫikāt-ı fā'ika-i raḫikasını gördüm. Ol gördüğüm kelimāt-ı laḫifeden anūñ fazilet ü meziyyetine ṫamāniyyet ü yaḫin ḫaşıl eyledüm." didi. Pişvā-yı müteṫarrıḫān-ı şer'-i Nebevī ya'nī Şeyḫ Şadre'd-dīn-i

⁶⁰⁷ Doğru ve detaylı anlamlardan doğan araştırma ışığı güneş gibi ayın zevcesine işaret eder.

⁶⁰⁸ Fazileti ile çağında yüce oldu.

Ḳonevî ḥazretlerinin *Miftāḥü'l-Ġayb* nām kitābını şerḥ idüp miftāḥ-ı beyānla künüz-
1 rümüz-ı 'ilm-i taşavvufdan ve ḥazā'in-i defā'in-i esrār-ı esmār-ı İlähiyye'den çok
nesne açdı. **Mışrā'** :

Besî mikerd feth-i remz ü esrār⁶⁰⁹

Kendiniñ üstād-ı kām-kārı ya' nî Mevlānā Fenārî ol kitāb-ı müsteḥāba yazduğı şerḥde
ḥıyām-ı kelāmı tār-ı zülf-i yār gibi ıtnāb ıtnāb üzre baş idüp rişte-i merāmı tül-ı emel
gibi dūr u dırāz eyledi. Bisāt-ı maḳālî minvāl-i taṭvîl üzre nesc idüp minhāc-ı merāmı
[125] bir vasî' ü fasîḥ vādide irād eyledi ki anuñ nihāyetine vuşul ü zafer ancak
müntehî olan kemmel-i evliyāya müyesser idi. Lākin Mevlānā Ḳuṭbe'd-dīn-zāde
tafşîl ü taṭvîlden ictināb u ishāb-ı it'āb-engizden ihtirāz idüp menāfi'-i
ledünniyesinden mübtedî daḥı müntefi' olsun diyü ihtişār ihtiyār eyledi. **Mışrā'** :

İhtişār evlā-st der-hercā ze-taṭvîl-i kelām⁶¹⁰

Ve daḥı Şeyḫ Şadre'd-dīn-i Ḳonevî'nüñ *Nüşüş* nām kitāb-ı berā'at-fercāmını şerḥ
eyleyüp nüşüş u füşüş kelimātında manşüş u muḳarrer olan maḳāşıdı naşşan izḥār
eyledi. **Şi'r**:

Ez-ḥüsn-i naḳş-ı şüret-i tevḳi' hāy-ı tū

Mensüh geşt naḳş-ı taşāvīr-i mānevī⁶¹¹

Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz seksen beş senesinde vefāt eyleyüp ṭā'ir-i ḳuds-i
āşiyānı maḳarr-ı tāvūs-ı nāmūs-ı ekber olan müntehā-yı 'ālem-i bālāya 'urüc eyledi
*ṭābe 'ü'l-lāhü şerāhü ve ce'ale'ü'l-cenneti meşvāhü.*⁶¹²

Tezyil: Aşḫāb-ı nazmdan bir şā'ir-i māhir anuñ vefātına bu tārīḫi didi. **Tārīḫ**

Şeyḫā min hāzīhi'd-dāri inteḳal

Cennetü'l-firdevsi şārete menzilā

Ḳül li-men maṭlūbihî tārīḫihî

*Raḥmetü'llāhi 'ileyhi dā'imā*⁶¹³

⁶⁰⁹ Birçok sır ve şifreyi çözdü.

⁶¹⁰ Her yerde lafi uzatmak yerine öz konuşmak daha iyidir.

⁶¹¹ Senin imzalarının resminden dolayı mani'nin resimleri geçersiz oldu.

⁶¹² Allah rahmet eylesin ve cennet dinlenme yeri olsun.

⁶¹³ Şeyhimiz bu diyardan intikal eyledi. Firdevs cenneti oldu onun menzili. İsteddiği şey tarihi olan kimseye şunu de ki Allah ona rahmet eylesin her zaman.

Ve dağı *Evrād-ı Zeyniyye*'yi şerh idüp zāhir ü bāṭını anda cem' eyledi. Ba'zı şikāt-ı nāsdan menķüldür ki Mevlānā Kuṭbe'd-dīn-zāde Muḫyi'd-dīn Efendi İznik'de olan Sultān Orḫan Medresesi'ni ve İznik kādīlığını ve fetvāyı cem' eyledi. Ol diyārda şukūk ü temessükātı ve şuver-i fetāvāsı bī-nihāyetdür *revveḫu'llāhi rūhahü'l-azīz*.

Mevlānā Fethu'llāh Şīrvānī *rahmetu'llāhi aleyh*

'Ulūm-ı 'aqliyye ve 'ulūm-ı şer'ıyyeyi Seyyid Şerīf Cürcānī ḫāzretlerinden ve fūnūn-ı riyāziyyeyi Kādī-zāde Rūmī'den Semerķand'da telemmüz eyledi. Bu maķūle esāṭīn-i selāṭīn-i fużalā'-i refī' u'l-cenāba ittişāl ile i'lā-yı zerā-yı fezā'il ve müntehā-yı evcāt-ı derecāt-ı kemālāta vāşıl olduḫdan şoñra bilād-ı Rūm'a gelüp Emīr İsmā'il Beg zemānında nefis-i Kaştamoni'da tavattun eyledi. Kaşaba-i mezkūrede kütüb-i ma'ķūleden *Kitāb-ı Telvīḫ*'i ve *Şerḫ-i Mevāķıf*'ı ve Kādī-zāde Rūmī'nün muşannefātından *Şerḫ-i Eşķāl-i Te'sīs* ve *Şerḫ-i Çaġmīn*'yi mü'ellif-i Şaķā'ik'un vālid-i 'azīzinün ḫālī Mevlānā Meḫemmed Niksarī'ye kendü aḫz itdüġi minvāl üzre ta'līm ṭarīķiyle ifāde eyledi. Mevlānā Meḫemmed Niksarī dağı müşārun ileyh Fethu'llāh Şīrvānī'den istifāde itdüġi gibi mü'ellif-i Şaķā'ik'un vālid-i mācidine ifāza eyleyüp anlar dağı mü'ellif-i Şaķā'ik'un kendülerine üstāddan gördüġi gibi ta'līm ü tefhīm eyledi. Ol mazḫar-ı feth-i Rabbānī ya'nī Fethu'llāh Şīrvānī *Şerḫ-i Mevāķıf* un ilāhiyyātına ḫāşıye tensīķ idüp *Şerḫ-i Çaġmīn*'ye bi't-temām ve *Şerḫ-i Mevāķıf* un evā'iline taḫķīkāt-ı bārī'a-i bedī' ayı şāmil ta'līķāt-ı fā'ıķa ta'līķ eyledi.

Şi'r:

Cihān ze-feyż-i 'ulūm-ı tü ān çenān pür-şod
Ki hīç eş'arī-i da'vī-i ḫalā ne-küned⁶¹⁴

Merḫūmun ve maġfūrūnleh Sultān Meḫemmed Ḥan ḫāzretlerinün evā'il-i salṭanatında vefāt eyleyüp kaşaba-i mezkūrede genc-i medfūn gibi defn olındı *nūrü'llāhi kabrehū*.

Mevlānā Şücā'a'd-dīn İlyās *rahmetu'llāh*

Elsine-i nāsda Müfred Şücā'a demekle meşhūr iken şehr-i Üsküb'de İşḫāķiyye'de kırķ yıl müderris olmaġın ba'zı kimesne Üsküb Şeyḫi diyü laķab vaz' eyledi. Ol muḫaķķıķ-ı Rabbānī müdeķķıķ-i Şamedānī mücābü'd-da'avāt olup Ḥāzret-i Rabb-i

⁶¹⁴ Cihan senin biliminin feyzinden öyle doldu ki herhangi birçok bilen, eksikliklerden bahsedemez.

‘izzet yanında maḥşülü’l-merām ve ma’külü’l-keḷām idi. Mü’ellif-i Şakā’iḳ Mevlānā Zeyrek-zāde Rükne’-d-dīn ḥazretlerinden naḳl eyledi ki “Babam Mevlānā Zeyrek müddet-i keşire müşārun ileyh Mollā Şücā’-dan oḳuyup ‘ulūm-ı me’sūre-i meşhūreyi andan istifāza ve istifāde eyledi ve daḫı naḳl eyledi ki Mevlānā Şücā’ erbāb-ı taşavvuf üslūbı üzre şiyāb-ı ḥaşine giyüp fuḳarā-yı şūfiyyenüñ melābisini geymek mülābesesiyle ol zümreye iltibās eyledi.” Şi’r:

Zāhir-i ḥod-rā meyārāy ey faḳīr
Tā çü badr-i bāṭin-et gerded münīr
Ṭālib-i her şūret-i zibā me-bāş
Der-hevā-yı atlas u dībā mebāş⁶¹⁵ [126]

Mevlānā İlyās Ḥanefī *raḥmetu’llāhi ‘aleyh*

‘Ulūm-ı ‘aḳliyye vü naḳliyyede mütemehhir ve fūnūn-ı fıḫ u ‘Arabiyyetde mütebaḫḫir kimesne idi. Celā’il-i fezā’il-i zāhire-i zāhirede müteferrid olduḳdan mā’adā ‘azīmet-i ḳaviyye-i ḳavīme ile meslek-i taşavvufa sülūk idüp ‘ilm-i zāhir ile ‘ilm-i bāṭını cem’ itmiş idi. Bu ṭarīḳ ile kümmel-i enāmuñ ṭarīḳına gitmiş idi. Şi’r:

Zāhir ü bāṭın be-sāz ārāste bā-ḫüsn-i ḫāl
Tā ki yābī behre ez-lüṭf-i Ḥüdā-yı bā-kemāl⁶¹⁶

Mezkūruñ bundan ziyāde aḫvāl-i şeref-āmāline iṭṭilā’ müyesser olmamaḳın bu miḳdār ile iktifā olındı *revveḫu’llāhi rūḫahü*.

Mevlānā Süleymān Çelebi ibni Ḥalīl Paşa *raḥmetu’llāh*

Peder-i necābet-eşeri merḫūm Sultān Murād Ḥān ḥazretlerinüñ zemān-ı salṭanatında vezīr olup ser-rişte-i intizām-ı mehām-ı salṭanat ve ḫabl-i metīnū’t-te’ām-ı aḫkām-ı ḫilāfet anuñ yed-i beyzāsına tefvīz ü taḳlīd olındı. Nuḳūd-ı aḫvālinde āşār-ı ḫulūş u necābet zer-i nāb gibi nümāyān olup keḷām-ı nāfiż ve ṭab’-ı nāḳıd şāḫibi olduḳ ecilden vezīr olup şadr-ı dīvān-ı keyvān-ı eyvāna zīver-baḫş oldı. Şi’r:

Bülend ḳadr vezīri ki der-zemāne ne-dāşt
‘Adil-ü şübhe be-ḫazm-i metin-ü ra’y-ı şavāb

⁶¹⁵Ey yoksul insan, görünüşünü düzeltmeye çalışma. İzin ver için ay gibi parlamaya başlasın. Her güzel yüze talip olma. Diba ve Atlas peşinde olma.

⁶¹⁶İç ve dışını hal güzelliği ile süslersen kamil Allah’ın lütfundan faydalanırsın.

Mühiṭ-i devr-i felek bā-heme Cenāb-ı Refi‘

Ne-miresid ze-ḥaṣmet be-dān refi‘ -i cenāb⁶¹⁷

Vezir-i mezkūruñ zemān-ı ḥayāt ve eyyām-ı şihhatinde oğlu Süleymān Çelebi kādī-
‘ asker olup ‘ asākir-i manşūreye müte‘ allık meşālih-i sevānih-i mühimme ve vākı‘ āt-
ı ḥādışāt-ı mülimmede anuñ cenābına mürāca‘ at olındı. Lākin va‘ de-i *lā yeste ḥirūne*
*sā‘ate ve lā yustaḫdimūn*⁶¹⁸ irişmekle babasından muḳaddem vefāt eyleyüp rāh-ı
‘ adem ve fenā’-i fenāya andan evvel gitdi. Cezālet-i ensāb ve celālet-i aḥsāb ve
letā’if-i me’şer ve şerā’if-i mefāhir-i kābiren-‘ an-kābiren aña mevrūş olup gūş u
gerden-i āmāli zīb ü ziver-i menākıb-ı ḥamīde ve ārāyiş-i fezā’il-i pesendide ile
pīrāste vü ārāste idi.

Tezyil: Maḥrūse-i Edrene ḳazāsına tābi‘ ḳurādan sekiz yüz elli bir senesinde vaḳf
olan Küremidlü nām karyenüñ vaḳf-nāmesi zıkr olınan kādī-‘ asker Süleymān
Çelebi’nüñ imzāsıyla mümzādur *rahmetu’llāhi te‘ālā*.

Mevlānā Ḥasan bin Emir ‘Alī rahmetu’llāh

Bu kişi Şakā’ik’da meşūr u muḥarrer degildür. Lākin sekiz yüz yigirmi altı
senesinde kādī-‘ asker iken yazduğı *Temessükāt-ı Şer‘iyye*’den birḳaç temessükleri
manzūrumuz olmağın ilḥāḳ olındı. Bundan gayrı aḥvāline vuḳūf u şu‘ūr olmamağın
bu miḳdār ile iktifā ḳılındı *rahmetu’llāh*.

MEŞAYİḤ-İ TABAḲA-İ SĀDİSE *riḍvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘in*

‘ Ārif-i Bi’llāh Şeyḫ Aḳbıyık Sulṭān *rahmetu’llāh*

Ḥacī Bayram Sulṭān’uñ aşḫābındandır. Eşnā-yı ḥalvetde āteş-i riyāzetde ḳāl olup
naḳd-i vaḳt olmağla ol niḳād-ı nuḳūd-ı ma‘ārif-i İllāhiyyeye ebvāb-ı gencine-i dünyā-
yı deniye meftūḥ u mekşūf olup ferāḥ-ı desti al virdi. Ḥazā’in-i defā’in-i taşavvurda
güncāyişden birūn-ı sürḥ ü sefide vāşıl olup bī-nihāye derāhim ü denānīre nā’il oldı.
Mi‘yār-ı dil-i saḫihū’l-‘ ayarı **Mışrā’** :

Erenler naḳde ḳılmışdur du‘āyı

⁶¹⁷ Yüce bir vezir ki o çağda onun gibi kararlık ve doğru karar vermekte benzeri yoktur. Gökler, tüm yüce etrafı ile birlikte ḥaṣmet konusunda onun yüceliğine ulaşamıyordu.

⁶¹⁸ Ne bir saat geç bırakılırlar ne bir saat erken (Araf, 34.).

Mısrâ‘ı fehvâsınca naqd ile iktifâ eylemek cânibine mâ‘il olup bu rütbe-i haķır ve mertebe-i nâçizüñ verâsında olan merâtib-i cilye-i ‘aliyye ve meţâlib-i seniyye-i semiyyeye vuşûle himmet itmedi. Hâcî Bayram Sultân hazretleri ol kâmilüñ bu şey ‘-i kâlile meftûn olup “İksîr-i mücâhedâtla işini altun itmedüğüni münâsib görmediği ecilden kelimât-ı dürer-bârına tarh-ı cevher-i nuşh u pend idüp māl ü menâl habâb-mişâl menâl-i fenâ vü intikâldür. Sîm ü zer zılâl-i hürşid gibi serî‘ü’z-zevâldür. Şi‘r:

Harâm-eş ‘iķâb ü helâl-eş hesâb
Maķâmî nedâred çü zıll-i sihâb⁶¹⁹

‘Âlem-i beķada meţâlib-i ‘aliyye-i ğalibe var iken bu maķûle zeķârif-i dünyeviyye-i fâniyye ile iktifâ sezâ ve bu ğüne temvîhâta ibtilâ revâ degildir.” didi. Şi‘r:

Dest-i hâli ze-direm bā-dînār
Ger ser-efrâz şevî hem-çü çenār⁶²⁰

[127] Bu muķâbelede Aķbıyık Sultân cevâba müteşaddî olup *ed-dünyâ mezra‘atü’l-âhire*⁶²¹ fehvâsınca “Dâr-ı dünyâ mezra‘a-i âhiret ve münbit-i tohm-ı sa‘âdetdür. Anuñ neşv ü nemâsı berekâtında mâ‘ide-i fâ‘ide-i uhreviyye hâşıl olur. Benüm daķı meylüme bā‘iş budur.” didükden sonra Hâcî Bayram Sultân’uñ nazarından rüy-ı gerdân oldu. Hâcî Bayram Sultân hazretleri Aķbıyık Sultân’uñ bu vechle kendüden yüz döndürüp münharif gitdüğüne hâtır-ı perişân olmağın kat‘-ı ‘alâka-i derünî ve istîsâl-i ittîsâl-i ma‘nevî idüp “Şimden girü benden saña imdâd u ifâza olmaz.” didi. Bu eşnâda Aķbıyık Sultân hazretleri hâric-i zâviyye müteveccih olup taşra gider iken başı berâberi tâcı başından düşüp ser-bürehne ķaldı. Ol serdâr-ı evliyâ ve serfirâz-ı aķtâbuñ infî‘âlinden Aķbıyık Sultân kendinüñ başına belâ gelüp bu ser-güzeşti Hâcî Bayram Sultân’uñ başı altından olduğini ve âşâr-ı infî‘âli başdan burada zühür bulduğunu fehm itmegin âhir-i ‘ömrine deĝin tezellülen başına nesne geymeyüp mecnûn-mişâl jülide-müy u şülide-hışâl gezdi yürüdi. Şi‘r:

Şude la‘l-i leb-i şîrîn-i tû hayrânî-i mâ
Ve-z ser-i zülf-i tû bûd-est perişânî-i mâ⁶²²

⁶¹⁹ Yücelikle yabancı ve işi para pulla bulut gölgesi kadar değeri yok.

⁶²⁰ Çınar ağacı gibi başın yükseklerde olursa elin para puldan boş olur.

⁶²¹ Dünya âhiretin tarlasıdır.

⁶²² Senin lal gibi tatlı dudağına hayran kaldık. Bizim perişan halimiz senin saçlarının kıvrıcığındandır.

Mü'ellif-i Şakā'îk vâlid-i 'azîzinden naql eyledi ki Aḳbıyık Sultān'ıñ Mevlānā 'Arabî ḥazretlerinden oḳur bir oḅlancığı var idi. Ol oḅlancık daḅı babası Aḳbıyık Sultān gibi meḳşüfū'r-re's ve mürselü's-şi'r gezüp aḳrānınıñ baş aḳıḳ yigregiydi. Aḳbıyık ḥazretleri mevhibe-i İlähiyye ile ol ḳadar sîm üzere mālîk oldı ki sâkin olduḅı evüñ her küncinde güyā bir genc olup her küşesinde māl-i firāvān mānend-i genc-i şāyegān-ı rāyegān yatur idi. Lâkin ol sîm ü zerüñ ḥıfz u zabtıyla muḳayyed olmayup aşḅāb-ı fuḳarā vü fāḳaya ve erbāb-ı ihtiyāca 'ale'l-ıtlāḳ infāḳ ider idi. Aḳbıyık Sultān keşf ü kerāmāt ve ḥavāriḳ-ı 'ādāt şāhibi olup ekşer evḳātta ḡalebāt-ı cezebāt-ı İlähiyye ile müstaḅraḳ idi. **Şi'r:**

Ḫired çü revnaḳ-ı dīvānegān-ı 'aşḳ-ı tū dîd

'Üḳḳāl-i 'aḳl be-yefkened ki el-cünün-ı fünün⁶²³

Neşve-i bâde-i şevḳ-i maḥabbetü'llāh ile sekr üzre olduḅı zemān dā'ire-i 'aḳlda olduḅı ezmāndan efzün idi. **Şi'r:**

Ber-müşḥaf-ı irādet-i aḅvāl-i 'āşikān-rā

Çün fāl ber-güşād-em lā-ya' ḳilün ber-āmed⁶²⁴

Maḅmiyye-i Burusa'da bir maḅall-i cinān-āsāda ḡuref-i ḫaraf-ı dārü'n-na'ımden nişāne bir ḥāne iştirā eyleyüp anda sâkin olur iken vefāt eyledi. Ḫālen maḅrüse-i mezkūrede aña intimā ile meşhūr olan meḳān-ı şerîfde defn olunup mezār-ı maḅfîret-medārı ol deryāda merci'-i ḥāşş ü 'āmm oldı *tāba'llāhu şerāhü ve ce'ale'l-cenneti mişvāhü*.⁶²⁵

Mevlānā Şeyḫ Meḅmed ki Yazıcıoḅlu dimekle meşhūrdur.

Mümā ileyh ḳuḫb-ı evliyā-yı 'irfān Ḫācî Bayram Sultān ḥazretlerinüñ şürefā'-ı ḫulefāsındandır. Medîne-i Gelibolı'da tavaḫḫun eyleyüp a'ḳāb-ı tātde belki aḅḳāb-ı sātde tātde ü 'ibādāta meşḅül idi. Müddet-i 'ömrinde 'avā'ıḳ-ı Ḫālîḳ olan 'alā'ıḳ-ı ḫalā'ıḳden inḳıḫā' üzre olup *fi'l-leyli ve'n-nehār bi's-serrü ve'l-cehār*⁶²⁶ cenāb-ı büzürg-vār veḫazret-i perverdigār şavbına teveccüh-i tām ile müteveccih idi. Zebān-ı Türkide *Muḅammediyye* nām bir kitāb-ı maḅmidet-nizām nazm idüp mebde'-i

⁶²³ Akıl senin aşkının delilerini görünce en akıllılar akılı bıraktılar ki deliliğin kendisi bir sanattır.

⁶²⁴ Düşkünlükten âşıklar hakkında fâla bakınca "akılsızlar" çıktı.

⁶²⁵ Allah taksiratını affetsin, meḳânını cennet eylesin.

⁶²⁶ Gece ve gündüz gizlice konuşuyorlar.

‘ālemden hātıme-i enbiyā-yı ‘*aleyhi’ş-şalāti ve’s-selām* hazretlerinüñ vefātına degin olan aḥvāl-i elfāz-ı bedī‘ u’l-beyānla tıbyān eyledi. **Şi‘r:**

Zıhn-i müşkil güşā-yı derāk-et

Şerḥ-i tefsīr-i ğayb-rā keşşāf

Be-rübāyed be-kelk-i çihre güşāy

Ḥem-i nūn ez-şekenc-i ğisū-yı kāf⁶²⁷

Mezāhir-i zevāhir-i şıfāt u esmā olan zevāt-ı ‘āliyyātuñ ve ecrām-ı ‘ulviyyāt ve ecsām-ı süfliyyātuñ keyfiyyet-i ibdā‘ u icādını ve aḥbār-ı aḥyār-ı vefāt-ı rasūl-i emīn ‘*aleyhi şalātu’llāhü’l-melikü’l-emīn* ve menākıb-ı ḥulefā’-i rāşidini ve aḥvāl-i pür-ehvāl-i ḥaşr ü meşr ve kıyām-ı kıyāmet ve nār u cenneti nuşūs-ı şādıka-i fā’ıqadan istinbāt olıduğı üzre luġāt-ı şanı‘ a-i bedī‘ a ile anda irād eyledi. Fātiḥa-i kitābdan hātımesine degin ḥurūf-ı hecādan her ḥarfde *kürretü bü‘di kürretü kaşīd ve kıt‘ahū*⁶²⁸ üslübınca [128] maķāşidını buḥūr-ı muḥtelife ile manzūmen edā eyledi. Leṭā’if-i ma‘ārif-i şüfiyyeden vāridāt-ı fāyizāt-ı zevkiyye-i vicdāniyyeyi inbā’-i ebnā’-i nāsütüñ aḥvāl-i şirīn ü nemekīni ile ḥalṭ idüp ikisini şir ü şekker gibi imtizāc itdürdi.

Şi‘r:

Ey kerde dem-i Mesīhet ihyā-yı memāt

Der-her şeker-et ta‘bīye şad-tüng-i nebāt

Ez-ḥaṭṭ u ‘ibāret-i tū-‘ām rüşen şod

K-ender zülemāt çün buved āb-i ḥayāt⁶²⁹

Zıkr olınan kitāb-ı fezā’il-intisāb bā’ iş-i ḥilkat-i ‘avālim olan ğurre-i ğarrā-yı nūr-ı Muḥammedi’nüñ cibāh-ı nebāh-ı enbiyādan zuhūrātını ve intikālātını beyān itmegin ve ‘ālem-i vākı‘ada cenāb-ı risālet-menzilet hazretlerinüñ şavb-ı şavāb-me’ābından “Bu maķūle kitāb taşnīf eyle” diyü işāret-i pür-beşāret şudür eylemegin Yazıcı-zāde Efendi bu kitābı te’lif ü taşnīf idüp *Muḥammediyye* diyü tesmiye eyledi. **Şi‘r:**

Lafz-eş şude māye-i emānī

Āyine-i şāhid-i ma‘ānī

⁶²⁷ İyi anlayan ve sorunları çözen zihnin gizlilik şehrini keşfeder. Maskeleri kaldıran kalemi ile Kaf harfinin kıvrıkcık saçlarından Nun harfinin yayını çıkartır.

⁶²⁸ Zaman zaman Kaside ve Kıt’a olmuştur.

⁶²⁹ Ey ki Mesih gibi nefesin ölümlere hayat veriyor. Her bir şekerinde yüzlerce akide şekeri bulunur. Senin yazı ve ibarelerinden anladım ki karanlıkta nasıl hayat suyu bulunur.

Der-ruy-eş ez-ân zamîr-i enver

Şed şâhid-i ma'nevî muşavver⁶³⁰

Ve Şeyh Muhyî'd-dîn-i 'Arabî hazretlerinin *Fuşûş* nâm kitâbını 'alâ-tarîki'l-icmâl şerh idüp ba'zı müteşâbihât-ı müşkilenüñ te'vîl ü tevcîhine çokluk ta'arruz eylemedi. Hudûr-ı eşkâl ve sûtür-ı a'zâlde müstetir olan 'arâyis-i nefâyis-i haķâ'ik-i cemîlenüñ vücûh-ı taḥkîkâtına ḥall-i keşf ü ḥall ile zînet-baḥş olmadı. Kerâmât-ı zâhire-i tâhiresi ve ḥavârîk-ı 'âdât-ı bâhire-i zâhiresi muḳarrer ve levâmî' -i sevâtî' -i velâyeti mânend-i necm ebher-i ezherdür. Maḥmiyye-i Gelibolı'nuñ ḥalkı anuñ ḳabr-i şerîfini "Mezân-ı icâbet-i ed'iyedür" diyü i' tîkâd eylemişlerdür.

Tezyîl: Mümâ ileyhüñ *Mağâribü'z-Zemân* adlu bir 'Arabî mufaşşal kitâbı daḥı vardır. Kendinüñ *Muḥammediyye* nâm kitâbı ve birâderi Aḥmed Bîcân'ıñ *Envârü'l-Āşîkîn* adlu kitâbı, bu ikisi andan mütercemdür. Bu ma'nâ *Envârü'l-Āşîkîn*'de muşarraḥ u mestûr u muḳayyedür ve daḥı mümâ ileyhüñ *Sûre-i Fâtîḥa*'yı tefsîri vardır. Ol tefsîrüñ dîbâcesinde "Ben bu tefsîri melâḥide-i vücûdiyyeyi redd için taşnîf eyledüm." diyüp 'unvân-ı kelâmını gâḥ 'ibâret-i taḥkîk ile ve gâḥ 'ibâret-i tedkîk ile ma'nûn eyledi ve Gelibolı'da deryâya nâzır muşallâda *Muḥammediyye*'yi te'lîf idüp bir mescid binâ eyledi ve "Bu maḳâm Hızır ve İlyâs'ıñ maḳâmıdır" diyü bu Türkî kıt'ayı nazm eyledi. **Kıt'a:**

Budur ol Hızru İlyâs'ıñ maḳâmı

Du'â kıilup virüñ bunda selâmı

Bunları bunda gördi YazıcıoḒlı

Anuñçün yaptı bu 'âlî-maḳâmı

Mevlânâ Şeyh Aḥmed *raḥmetu'llâhi'l-meliki'l-eḫad*

Mârrü'z-zıkr Yazıcı-zâde Şeyh Meḥemmed'üñ ḳarındaşıdır. Bu daḥı Hâcî Bayram Sulṫân'ıñ ḥulefâsındandır. Āteş-i riyâzet-i cân-güdâz ile fetîle-i cismi yanup yüregi yaḒı zübân itmegin kemâl-i neḫâfetle naḫîf olmuş idi. Bu dâ'ıye ile Aḥmed-i Bîcân dimekle şöhret bulmuş idi. **Şi'r:**

Sûḫte-i tâb-ı tecellî şude

⁶³⁰Sözü senet gibi geçerlidir. Meanilerin aynasıdır. Yüzü içinin ışığından parlıyor. Yüzlerce manevi şahit yüzünde görünüyor.

Şeyfte-i Hazret-i Mevlā şude⁶³¹

Şeyh Ahmed dağı müddet-i ‘ömrinde Geliboli’da mütemekkin ü mutavattın olup āhirü’l-emr anda vefāt eyledi. Hālen anuñ mezārı ziyāret-gāh-ı halk olup “Vegā-yı icābet-i du‘ādur” diyü rūhından istimdād iderler. Ol şems-i āsmān-ı ‘irfān ve hūrşid-i sipihr-i zevk ü ikānuñ levāmi‘-i sevātı‘-ı kelimāt-ı qudsiyyesinden aşhāb-ı ‘aşk ve erbāb-ı şevk istitāre vü istifāza itsünler diyü *Envārü’l-‘Āşıkīn* ismiyle müsem mā bir kitāb-ı belāgat-intimā peydā eyledi. Bu kitāb-ı müsteṭāb ol cenāb-ı vālā-nişābuñ ‘ulüvv-i maḳāmātına burhān-ı sātı‘ vāḳı‘ oldı. **Şi‘r:**

Be-āftāb-ı cihān tāb-ı āsmān-ı ‘ulūm

Ki şod münevver ez-enfās ü cihān-ı ‘ulūm⁶³²

Mevlānā Şeyhī *rahmetu’llāhi’l bārī*

Adı Sinān’dur ve maskaṭ-ı re’si bilād-ı Germiyān’dur. Zemān-ı şebāb ü cevānı ve nezāret-i nevbāve-i ‘ömr ü zindegānide mazhar-ı feyz-i sermedī ya’nī Mevlānā Ahmedī’den ve sā’ir ‘ulemādan ta‘allüm idüp cümleñüñ ifāzası sebebiyle mevārid-i füyūzāt-ı Rabbāniyye’den mu‘terif oldı. Evvel-i ‘aşrda olan a‘yān-ı ‘ulemānuñ şafā-yı nazarlarıyla merdüm-i çeşm gibi ta‘ayyün buldı. Sīmā-yı lütf imā-yı aḫvālinde āşār-ı rüşd ü necābet nihāyet [129] bulup Hācī Bayram Sultān’uñ şeref-i ḫidmetleriyle teşerrüf idüp ṭarīka-i şūfiyyeyi taḫşil ü tekmil eyledi. Ba‘dehū Kūtāhiyye nām kaşabanuñ ḳurbında muvaṭṭan-ı aşlisinde teḳā’üd eyleyüp vefāt idinceye degin ol maḳāmıdan müfāraḳat eylemedi. Āhir-i ‘ömrinde evc-i vücūddan ḫazīz-i ‘ademe suḳūt u hūbūṭ eyleyüp maḳām-ı ma‘hūdda defn olındı. Mü’ellif-i Şakā’iḳ ol hāvī-i ḫaḳā’iḳuñ ḳabr-i şerīfini ziyāret eyleyüp üns-i ‘azīme vāşıl olmış imiş. Bu ma‘nāyı bu maḫalde ifāza eyledi. Merḫūm-ı merḳūmuñ nevk-i ḫāme-i müşk-bārı bülbül-i gülistān-ı belāgat ve kilik-i belāgat-āşārı ‘andelīb-i aḡşān-ı berā‘at olmağın Türkī zebānla bāğ-ı nazmda terennüm eyleyüp bī-şümār şi‘ār-ı feşāhat-eş‘ār ısdār eyledi. **Şi‘r:**

Der-cān-ı bezmī ki şi‘ri sāḳi-i meclis buved

Rāḫ-ı rūḫ-efzā çe bāşed Şi‘r rūḫ-efzā-yı vey

Lāf-ı ḫāḳānī zened der-mülk-i ma‘nī z-ānki hest

⁶³¹ *Tecellinin hararetinden yanıyor. Mevla Hazretine düşkün olmuş*

⁶³² *Bilim gökyüzünün parlayan güneşi ki bilim dünyası onun nefesi ile aydınlandı.*

Germi-i bazar-ı şems ez-nuri-i ara-yı vey⁶³³

Aksam-ı şir den gazel vâdisinde mükemmel divân tertib idüp bi-mişl kaşideler terkib eyledi. Bu matla' anıdır. **Matla:**

Gül yüzün mecmu' asında nice kim defter düzer
Virür evrâkın yile çün nüshasın ebter düzer

Ve bu mülemma' ebyât anı bir gazelindendir.

Mâ-hest ne-midân-em hürşid-i raht yâne
Bu ayrılık odına cânım nice bir yana
Şad tîr resed bir-dil-ze-ân Türk-i gümân-ı ebrû
Bu fitne ile çeşmün çün uyhudan uyana⁶³⁴

Ve meşnevî semtinde *Husrev ü Şirin* kıssasını nazm idüp ol Husrev-i şu' ara-yı Şirin-beyân mesâmi' -i mecâmi' -i 'âlemiyâna gûşvâre taqûp tab' -ı daķiki pervine pervizin aşmışdur. El-haķ nîrû-yı bazu-yı belâgatle oķın atup yâyn başlamışdur. Mü'ellif-i Şakâ'ik kendinün üstâdı Mevlânâ 'Alâ'a'd-dîn 'Alî 'Arabî'den nakl eyledi ki ol şu' arâ zümresinün Şeyhî'nün başire-i başireti kuhl-i dâniş ile mükehhel idi. Lâkin zâhir-i hâlde simâsı hâr u haķîr olup şüreti ve hey'eti saķim ü zemîm ve gözleri 'alîl ü kelîl idi. Ba'zı 'avârîz sebebiyle haste-çeşm olan kimesnelerün dîde-i remed dîdelerine 'ilâc için bir kuhl-i nâfi' ihdâş eylemiş idi ki a'yân-ı 'âlem ol kuhlün menâfi' ini görür idi. **Şif'r:**

'Ayn-ı nef' idi turduğınca o kuhl
Nazar-ı ehliyyete hayli nâfi' idi
Şatılur oldu tütüyâ gibi kem
Remed-i çeşm halkı dâfi' idi

Ol merd-i kâmil-nazar u nâķid-başar bu kuhl-i cilâ-baķşı ma' lûl olan erbâb-ı 'illete dirhem dirhem şatar idi. Az nesne ile halkuñ gözlerini boyar idi. **Matla':**

Cilâ vir çeşm-i câna hâk-i pây-ı dil-rübây ile

⁶³³ Şirin kahyalık yaptığı ziyafette ruha hayat veren şarap onun hayat verici şiiri dışında ne olabilir. Kendilerini göstermek için Meali memleketinde Hakan (şair)'dan bahsediyorlar. Güneşin sıcaklığı onun düşüncelerinin ışığından kaynaklanıyor.

⁶³⁴ Güneş gibi yüzün bir ay mı değil mi bilmiyorum. Bu ayrılık adına canım nice bir yana. Kaşları keman gibi olan o güzelden kalbime yüzlerce ok atılıyor. Bu fitne ile gözler nasıl uykudan uyanır.

Şakın kehhâller gözün boyarlar tütüyây ile

Bir gün pîr-i felegün çeşm-i pür-hün şafağ güninden perde-i kühlî-i şeb mürtefi⁶ olup nür-1 ‘ayn-1 âftâbla rüy-1 ‘âlem münevver olduğda bir kâmil-nazar ol kuhl-fürüşüñ kuhlinden bir aqça kuhl alup kıymetini nazarında qoduqdan sonra Mevlânâ Şeyhî’nün ‘ayn-1 ‘ibretle yüzine bakup gözlerinde ‘illet göricek *ve fi enfüsikim efelâ tübşirün*⁶³⁵ âyetinün fehvâsını ifâde eyledi. Bu maħalde mezkûruñ eline bir aqça daħı virüp “Kendü kuhlîñüzden bu aqça ile kuhl alup iktihâl eyleñüz ola ki müntefi⁶ olup ‘ayn-1 ‘inâyetu’llâh ile manzûr olasuz.” diyü laţife şûretinden serzeniş eyledi. **Qıf’ a:**

Ey ki dâniş be-merdüm âmüzî

Ān-çi gūyî be-ħalk-ı ħod beynüş

‘Ayb-1 ħod-râ ‘ilâc mîne-künî

Bârî ez-‘ayb-1 dîgerân ħâmüş⁶³⁶

Mevlânâ Şeyhî ol şahs-1 şâhib-nazara envâ⁶-1 istihsân idüp âħir-i ‘ömrine degin bu laţifeyi yâd eyledükçe kemâl-i ħattından ħande ider idi *nûru’l-lâhi mazce’ahû*.

‘Ārif-i Bi’llâh Şeyh Müşliħu’d-dîn *rahmetu’llâh*

Debbâğlar İmâmı demekle mezkûr u meşhûrdur. Āb-rüy-1 memâlik-i ‘Osmâniyye olan maħmiyye-i Edrene ħıffet-i bi’l-meymenede debbâğlar maħallâtından Şeyh Şücâ⁶ zâviyesi qurbında bir mescid-i felek-mümâşilde otuz yıl miqđarı iķâmet-i ħıdmet-i imâmet idüp rüz u şeb ħulâşa-i evķât ve neķâve-i sâ‘atini ‘ibâdet-i naħvine şarf eyledi. Menķüldür ki her gice ħasaq-ı zılâmdan falaq-ı şubħ-ı bâma degin yüz rek‘ at namâz kılıp [130] her iki rek‘ atden sonra tecdîd-i vüzü’ eylemegi ‘âdet idindi. Ol İmâm-ı himâm fırķa-i aşfiyâ erkân-ı mendûbe-i cemâ‘at-i evliyâ üzre cinâyât u kerâhiyyâtdan taħhîr-i derûn için gicede elli kerre âb-dest alur idi. Şerâyîṭ-i mefrûza-i ‘ubûdiyyeti edâ⁶-i niyyetine miqđâr-ı manşüş deñlü namâz kılır idi. **Şi‘r:**

Çü gâh-ı vüzü’ ħâṭır-eş cüst âb

Devând âftâbe sūyeş âftâb

Der-âb-ı vüzü’ âb-ı Ĥızr-eş revân

⁶³⁵ *Ve kendi canlarınız içinde görmez misiniz? (Zariyat, 2.)*

⁶³⁶ *Ey ki halka bilim öğretiyorsun halka söylediklerini kendin de dinle. Kendi hatanı düzeltmiyorsan bari diğerlerinin hatasına göz yum.*

Ve'z ān āb mī-şest dest ez-cihān⁶³⁷

Ol pīşvā-yı muqtedā-yı zümre-i müteşerri' in 'ulüm-ı zāhire-i zāhireye 'ālim olup meşāğil-i mesā'il-i fūnūna meşğul olduğu gibi nüşha-i meknūnātda mekmūn olan āyāt-ı şānāyi' -i bedāyi' -i rubūbiyyeti āyet āyet tilāvet ider idi. Şi'r:

Ne-negerī in deyr-i bekā bürd merā

Vin heme evzā' ne-yāverd merā

Sebha-i encüm be-şüreyyā ke dād

Ṭārem-i çārum be-Mesīhā ke dād

Nil der-in şafha-i Hızrā ke rih̄t

Mühre der-in hoşka-i minā ke rih̄t

Hest der-in dā'ire-i kāl ü kı̄l

in heme ber-hesti-i şāni' delil⁶³⁸

Ḥāzret-i Ḥallāk-ı bāhirü'r-raḥamūt ve Cabbār-ı vāsi' u'l-ceberütüñ derk ü fehmden münezzeḥ olan zāt-ı 'ulyāsınüñ 'ulüvv ü 'azāmeti efkārından tenezzülāt-ı şıfātı ile mazāhir-i zāvāhir-i sıfāt-ı celāl ü cemāl olan zevāt-ı müteḥālifetü'ş-şü'ünüñ mülāḥazasından ḥālī olmayup dā'imā müstağrağ-i ka'r-ı baḥr-ı fikret ve ğarīğ-ı hemyān u ḥayret idi. Şi'r:

Be-nīmet üftāde be-deryā-yı fikr

Ve-āmede sergeşte-i şahrā-yı fikr

Nāzır-ı dīvān-ı taḥayyür şude

Ğürqa-i tūfān-ı tefekkür şude⁶³⁹

Ve bi'l-cümle ihāta ile biḥār-ı ḥaḳīkatde bir baḥr-ı zehḥār ve bu kadar seng-i girānla cibāl-i ṭarīğinden bir cebel-i üstüvār idi. Şeyḥ 'Abdü'l-laṭif Ḳudsī ḥāzretlerinden daḡı mūmā ileyhüñ ḥaḳḳında lehīc-i ḥaḳīkatden bir baḥrdur demek kelām-ı menḳüldür. Bu kelām-ı şā'ik kelām-ı sābıķı mü'eyyid-ivāķı' olup şıdķına şāhid oldı.

⁶³⁷Abdest aldığı sırada aklından su geçince Güneş koşarak ona ibrik getirir. O Abdest suyunda Hızır'ın ölümsüzlük suyu akıyordu. Bu sayede bu dünyadan vazgeçiyordu.

⁶³⁸Görmüyor musun ki bu yaşam dünyası nasıl beni aldı götürdü. Ve bu olaylar beni tekrar geri getirdi. Süreyya'ya kim akıl verdi? İsa'ya kim dördüncü feleği verdi? Bu yeşilliklerin ortasında kim Nil nehrini döktü? Bu gökyüzünde kim yıldızları döktü? Bu ses ve söz dünyası yaratının varlığına işarettir.

⁶³⁹Düşünce denizine dalmış. Düşünce çölünde avare kalmış. Hayranlık divanına bakakalmış. Düşünce fırtınasında kaybolmuş.

Ḳabr-i şerīfi ve merḳad-i laṭīfi maḥmiyye-yi Edrene’de vāḳı’ olup imām olduğı mescidüñ mihrābı öñinde defn olındı. Ol diyāruñ ḥalkı anuñ maḳām-ı eşbāḥı olan maḳāmı “Merāḥ-ı rüḥ-ı ervāḥdur” diyü i’ tikād eylediler. **Mısrā’** :

Çe menzilī-st meger büstān-ı firdev-est⁶⁴⁰

Tezyīl: Mesmü’ dur ki Şeyḫ Müşliḫü’d-dīn Efendi’nüñ *İrşād-nāme* ismiyle müsem mā bir risālesi var idi. Ol risāleyi Şeyḫ Vefā-zāde’ye irsāl eyledi *rahmetu’llāhi te’ālā*.

Şeyḫ Pīri Ḥalife Ḥamīdi rahmetu’llāh

Ḳaşaba-i Egirdir’de tavaṭṭun eyleyen şeyḫü’l-İslāmuñ kerīmesini tezevvüc eyledi. ‘İlm-i zāhirde rāşidān-ı merāşid-ı taḥşīl-i kemālāt için kütüb-i mu’tebere-i ma’türeden ders ta’yīn idüp ḥüsn-i ifāza ve şeref-i ifāde ile ta’ayyün ḥāşıl eyledi. Lisān-ı ‘azbü’l-beyān ve zebān-ı raṭbü’t-tıbyānıyla āb-ı zülāl-mişāl lā-yezāl-i rüḥ-baḥş-ı aşḫāb-ı kemāl olup cenāb-ı cennāt-āyātı münhel ü nāhilāt-ı āb-ı ‘irfān oldı.

Ḳıṭ’a:

Lafz-ı şeker-āmiz der-terbiyet-i ḥātır
Çün bād-ı behār āmed cān-perver ü cān-efzā
Her nükte zi-her lafzi her bezle ze-her ḥarfī
Dili-rā şude zi-ü ḥāşıl cān-rā şude zū-peydā⁶⁴¹

Merḫūm Şeyḫ ‘Abdü’l-laṭīf Ḳudsī ḥazretleri şehr-i Ḳonya’ya geldükde Şeyḫ Pīri Ḥalife şeref-i ḥıdmetleriyle müşerref olup yed-i tevbe ile dāmān-ı inābete teşebbüs eyledi. Bu inābetde işābet idüp anuñ sebebiyle merātīb-i ‘āliyye ve meṭālib-i sāmiyyeye işābet eyledi. **Şi’r:**

Ger tū küñi gülden-i tū be ‘ayān
Gönçe-şifat bāz-güşāyı dehān
Der-çemenet şad gül ez-ān vā şude
Bāğçe-i ‘ömr-i tū ra’ nā şude
Gönçe ü der-heme vaḳt-est bāz

⁶⁴⁰ *Burası nasıl bir yer, cennette bir bostan mı?*

⁶⁴¹ *Tatlı konuşmaları, zihnin terbiyesinde hayat verici ve tazelik bağıslayan bahar esintisi gibidir. Her lafında bir ipucu, her sözünde bir nükte yürek arzusuna varmış, can ondan hayat bulmuş.*

Hemçü der-feyz negerded firāz⁶⁴²

Bu minvāl üzre niçe müddet hıdmetinde iķāmet idüp soñra vañan-ı aslısine icāzet ile ‘avdet eyledi. Mümā ileyh ‘ulüm-ı zāhirede kāmil ü mükemmel ve țarīķa-i şūfiyyede ekmel idi. Cümle-i cemāle-i müte’ellihīn ortasında zāt-ı şerīfi müntehā-yı mülteķā-yı tarā’iķ-ı haķ olup şerī‘at ü țarīķat ü haķiķati cem‘ eyledi. Şeyh ‘Abdü’l-laťif Kudsī hażretleri tarafından irşād u is‘ādda nā’ib-i münāsib olub țā’ife-i müstershidinüñ piri ve dest-i [131] tevbeye dest-res bulunanlaruñ dest-giri idi. **Şi‘r:**

Der-țarīķat gerçi țıfl-i rāh-ı pīrān-em ve-līk

Çarķ-ı pīr āmed țüfeyl-i devlet-i bernā-yı men⁶⁴³

Mevlānā Tāce’d-dīn İbrāhīm Yahşī Fakīh *rahmetu’llāh*

Ba‘zı kütüb-i tevārīķde Tāce’d-dīn Karamanī diyü meşțur u muķayyeddür. Meşhūrı daħı budur. Manavgāt vilāyetinden idi. Sālifü’z-zıkr piri Piri Hālife’nüñ bāzār-ı hıdmet-i sāmī-rütbetinde ‘ulüm-ı zāhireye meşğul olup sā’ir müsterbihān-ı kālā-yı fezā’il ile bezā‘a-i istițā‘ası miķdārınca istirbāh-ı erbāh-ı ‘ilmiyye eyledi. Ol şadedde kendinüñ piri Piri Hālife ile Şeyh ‘Abdü’l-laťif Kudsī hażretlerini ziyāret için Konya’ya varup şeref-i mülākātıyla teşerrüf eyledükden soñra Piri Hālife Şeyh Tāce’d-dīn ile muvațtan-ı aslısine ‘avdet itmege ‘azimet eyledi. Lakin Şeyh ‘Abdü’l-laťif Kudsī Şeyh Tāce’d-dīn’ün gitmesine rāzi olmayup “Elbette benüm yanumda kalasun.” diyü buyurmağın Piri Efendi Şeyh Tāce’d-dīn’i Şeyh Kudsī hażretlerinüñ yanında ķodı gitdi. Bir miķdār müddetden soñra Şeyh ‘Abdü’l-laťif ile Şeyh Tāce’d-dīn maħrüse-i Bursa’ya gelüp anda bi’d-defa‘āt halvete girüp nüzhet-serā-yı derün-ı necābet-meknünını çārüb-ı *da‘a nefseke ve te‘ālā*⁶⁴⁴ ile televvüşāt-ı ta‘alluķāt-ı māsivādan taħliyeden soñra tecelliye-i cemāl-i tecelliyāt ile taħliye eyledi. Merħüm Şeyh ‘Abdü’l-laťif Kudsī Bursa nām şehir-i dil-keşde vefāt idüp nişimen-i vālā-yı ķuds ve nüzhet-gāh-ı dil-h‘āh-ı ünsde cāygir oldukda Şeyh Tāce’d-dīn’i seccāde-i irşādda kendü maķāmına iķāmet idüp țarīķatleri üzre hırķa geyürdi. **Şi‘r:**

Yäfte ez-mevhibet-i İzedi

Tāc-ı ser ez-ħāk-i der-i mürşidi

⁶⁴² Eğer sen tövbe gülbenini gösterirsen tomurcuk gibi ağız açarsın. Çimenlerinde ondan yüzlerce çiçek açılır. Hayatının bahçesi rana olur. Onun tomurcuğu her zaman açıktır.

Feyiz kapısı gibi hiçbir zaman kapanmaz.

⁶⁴³ İnanç yolunda henüz bir çocuk olsam bile dünya hocam oldu ve bu çocuktan bir genç yarattı.

⁶⁴⁴ Nefsini bırak da gel.

Cān-ı vey ez-mürşid-i din nūr yāf-et
Cennet-i dīn-eş ze-emīn hūr yāf-et

Tuħfe-i āş ez-‘ālem-i bālā resīd
Hil‘ ateş ez-ħazret-i ‘ulyā resīd⁶⁴⁵

Şeyh Tāce’d-dīn kendüden müstemid olanlara imdādda teşemmür-i tām ve ihtimām-ı temām itmegın hıdmet-i şerīfnde cem‘-i keşir ve cem‘-i ğafir cem‘ oldılar idi. Ol şem‘-i cem‘-i hidāyet ve mişbāh-ı pür-aşbāh-ı kerāmet ü velāyetüñ hıdmetinde pervāne olan muķtebisān-ı envār-ı füyüzāt-ı İlāhiyye anuñ şeref-i ifāzasıyla Tūr gibi mazhar-ı tecelliyāt-ı sātī‘ a olup nā’ra-i maħabbetu’llāh ile yanar yaķılurlar idi. **Şi‘r:**

Şebistān-ı dil-i-şān būd rüşen
Zi-envār-ı dirāht-ı deşt imen
Be-āteş zinde ānd hemçün semender
Meger āb-ı hayāt-şān şod āzer⁶⁴⁶

Mümā ileyhüñ huddām-ı maķām-ı Sidre-iħtirāmından biri hikāyet eyledi ki “Merhūm Tāce’d-dīn’üñ h‘ān-ı irşād ve süfre-i imdādından istifā itmek için havālisinde müctemi‘ olan gürisnegān-ı mevā’id-i fevā’id-i ledünniyyeye aħşam aħşam ta‘ām kısmet itdügümde ādem başına bir kāse ħesābınca bir gicede yüz on ‘aded kāse ta‘ām taķşim ü tevzī‘ eyledüm.” didi. Ba‘zı aşhāb u aħbābdan naķl olunur ki bir gün Şeyh Tāce’d-dīn Efendi ricāl-i ğayb gibi ħalvetden gā’ib olup dehān-ı perī-rüyān gibi dīdeden nihān olmış bulındı. Āmed-i medīd ve ‘ahd-i ba‘īd ol ķudve-i evliyānuñ eħibbāsı bedriķa-i vehm ü hayāl ve reh-nümā-yı pīşvā-yı iħtimālle ķadem-i pür-ķidem ve pey-ender-pey tek ü pūy idüp peyk-i şimāl-mişāl bi-ķarīķı’l-isti‘cāl sū-be-sū cüst ü cūy eyledükden soñra maħrüse-i Burusa’nuñ havālisinde olan kūh-ı felek-şükūh ki pāy-ı temķin ü şebātı işbāt-ı zühhād-ı kirdār *bi’l-‘aşā ve’l-ebkār*⁶⁴⁷ dāmān-ı ‘uzlete çekmişdür. Ol kūhuñ bir kūşe-i bī-tüşesinde ki ħālā kūşe zāviye ħalkınuñ yaylaķıdır. Şeyh ħazretlerini anda riyāzet ü ‘ibādete meşğul olmuş buldılar. Bu maķām-ı nüzhet-ābādda şeyh ħazretleri fuķarāsıyla temekkün itmegın eħibbā-yı

⁶⁴⁵ Allah’ın lütfü ile ustanın kapısının toprağından başına taç buldu. Canı din efendisinden ışılandı. Dininin cenneti dualardan huriler bulundu. Yemeği yüce âlemden geldi. Giyimleri yüce hazretten geldi.

⁶⁴⁶ Yüreğinin şebistanı aydınlı güven ovasının ağacından gelen ışıklarla. Semender gibi ateşle yaşıyorlar. Ateş onlar için hayat suyu gibi oldu.

⁶⁴⁷ Akşamları ve sabahları

elbāsından H'āce Rüstem nām bir şāhib-i hayr kimesne hūcerāt-ı keşire binā idüp aḥiretini anuñla yapmışdur. **Şi'r:**

Her ki hayrī kerd çün maḥmil bedān 'ālem keşid
Ruḥ ū-rā her-nefs feyż-i diğēr ḥ'āhed resid⁶⁴⁸

Ammā maḥrūse-i Burusa'da Şeyḥ ḥāzretlerine müntemī olan zāviyeyi ve mescidi Şeyḥ 'Abdü'l-laṭif ḥāzretlerinüñ eḥibbāsından H'āce Baḥşāyiş nām bir 'Acem bāzırgānı binā eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz yetmiş iki senenüñ şehr-i Şaferinde vefāt idüp Şeyḥ 'Abdü'l-laṭif ḥāzretlerinüñ zāviyesi civārında ḳubbe-i felege mūmāşil [132] bir ḳubbenüñ içinde defn olındı. Şuḳāt-ı müverriḥinden bir kimesne anuñ vefātı sālını tebyīn ü ta'yīn için bu tāriḥi didi. **Tāriḥ:**

Entaḳale 'ş-şeyḥa ve tāriḥahū
Ḳaddeseke 'l-lāhū bi-sırrı refi' 872⁶⁴⁹

Şeyḥ Ḥasan H'āce raḥmetu'llāhi 'aleyh

Ḳarasi vilāyetindendir. Maḥmiyye-i Burusa'da medfūn olan seyyid-i eyyid-i evliyā-yı neyyir-i hayr-ı etḳiyā' şadr-ı sudūr-ı muḳarrebīn-i bārī Seyyid Meḥemmed bin 'Alī Ḥüseynī Buḥārī *raḥmetu'llāhi 'aleyh* ḥāzretleri ile müşāḥabet ü münāsebet idüp istikmāl-i kemāl ve istiḥşāl-i ḥāl eyledükden şoñra anlaruñ 'aḳabinde seccāde-i irşāda cülūs eyledi. Niḳāt-ı aşḥāb ve şuḳāt-ı aḥzāb-ı aḥbābından menḳūldür ki *merḥūmūn ve mağfūrūnleh* Emīr Sultān ḥāzretleri āḥir-i 'ömrinde ḥaste olup rūḥ-ı pūr-fütūḥı 'ālem-i lāhūta revāne olmaḳ muḳarrer olduḳda 'āmmе-i aşḥāb u aḥbābı kendülerden birini irşād için ta'yīn idüp ḥāl-i ḥayātında maḳām-ı vālālarına iḳāmet ü iclās iltimās eylediler. Bu muḳābeledе Emīr Sultān ḥāzretleri rūḥ-ı kelāmı bu ḳālib üzere ifāza eylediler ki “Ḥāzret-i perverdigār-ı lā-yezālūñ emriyle vefāt itdügümde vāḳıf-ı esrār-ı esmār-ı Sübhāniyye ve 'ārif-i serā'ir-i zāmā'ir-i Rabbāniyye fülān nām meczūba varup seccāde-i ḥilāfete sezāvār olan kimesneyi andan istifsār eylesiz ki bu merāmuñ itmāmı anuñ ta'yīn ü tebyīnine menūṭ u merbūṭdur.” **Şi'r:**

Zebān-eş tercümān-ı nūkte-i ḡayb
Dil-eş āyine-i esrār-ı lā-raybe⁶⁵⁰

⁶⁴⁸ Her kimse hayır iş yapıp da diğēr tarafa geçerse onun ruhuna her an yeni bir feyiz gelecektir.

⁶⁴⁹ Şeyḥ intikal eyledi ve tarihi Allah kutsasın seni yüce bir sır ile 872.

⁶⁵⁰ Dili sır dolu noktaların tercümanı, kalbi şüphesiz sırların aynası.

Binā'en 'alā-zālik fırqa-i merķūme meczūb-ı merķūma varup başt-ı kelām eyledüklerinde ol meczūb hiddet ü ğazaba gelüp ol tā'ifeyi huzūr-ı pür-ħubūrından redd ü tard eyledi. Def'a-i şāniyede tekrİR-i kelām ve i'āde-i merām eyleyüp tafşil-i sâbık üzre EmİR Sultān ħāzretlerinüñ vaşıyyetini ħikāyet eyledüklerinde meczūb-ı mūmā ileyh vaşıyyet-i muħakkiyeyi qabūl idüp "N'ola görelüm." didükden şoñra tā'ife-i merķūmeye "Cenāb-ı 'arşa nazār eyleñüz." diyü buyurdılar. Ol tā'ife dağı çeşm-i zāhir ile şavb-ı semāya nazār idüp dīde-i bātınlā 'arş-ı mu'allāya teveccüh eyledüklerinde EmİR Sultān ħāzretleriyle H'āce Ħasan'ı ikisini bir yirde cülūs eylemiş gördiler. Bu işāret-i pür-beşāretten maķşūd fehm olunup emr-i ħilāfete eħaķķ u aħsen H'āce Ħasan olduĝını teferrūs ü taħaddūs eylediler. Mūmā ileyh Takī Nakī müteverri' ü müteberri' kimesne idi. Meṭāmiħ-i enzār ve mesāmiħ-i efkārı 'ibādet ü tā'at olup kendinüñ mechūd u maķdūrı zümre-i müstersidīn için delil-i rāh-ı hedā olmaĝa maşrūf u ma'ṭūf idi. **Şi'r:**

Heme kāreş be-rūz u şeb 'ibādet
Be-ma' būd-ı ħalā'ik kerd tā'at⁶⁵¹ *raħmetu'llāh*

'Ārif-i Bi'llāh Şeyħ Velī Şemse'd-dīn *raħmetu'llāh*

Müşārün ileyh H'āce Ħasan ħāzretlerinüñ ħulefā'-i şürefāsındandır. Mezkūr Şeyħ Velī *raħmetu'llāhi'l-meliki'l-me'ālī* ħāzretleri aşħāb-ı kerāmāt ve evliyā-yı velāyetden olup vā'iz ü müfessir ü müzekkir kimesne idi. **Şi'r:**

Medār-ı kürd-eş ecrām u eflāk
İmām-ı sākinān-ı 'arşa-i ħāk
Der-eṭvār-ı şerī'at rükn-i İslām
Der-esrār-ı ħaķīķat ĝavş-i eyyām⁶⁵²

Berekāt-ı enfās-ı müteberrikesiyle ekşer ħalā'ik müntefi' ü mütemetti' olup anuñ ħıdmetinde çok kimesne 'ilm-i zāhir ve 'ilm-i bātında māhir oldı. Mü'ellif-i Şaķā'ik ol fāzıluñ ħaṭṭ-ı şerīfiyle şerā'if-i leṭā'if-i Qur'an-ı cemil ve deķā'ik-i reķā'ik-i ħadīş-i celili ħāvī ve kelimāt-ı pür-nikāt-ı ehl-i 'irfāni cāmi' bir mecmū'a-i maṭbū'asını seyr itmişler imiş. Bu mecmū'a-i maşnū'a Şeyħ Velī ħāzretlerinüñ

⁶⁵¹ Gece gündüz işi ibadettir, Yaratana itaat etmektir.

⁶⁵² Yeryüzünde yaşayanların imanı, şeriat işlerinde İslam'ın sütünü, gerçeklerin sırlarında çağın sığınağı.

ma‘ārif-i İlähiyye’den küllî behresi olup ‘ilm-i tefsîr ü hadîşde yed-i tülâsı olduğına “Şâhid-i ‘adl meşâbesindedür” diyü taḥkîk buyurmışlardır. **Kıt‘a-i ‘Arabî :**

Ve mecmū‘at-ı tazammün kül-i ma‘nā

Bedi‘-i men efānīnū’l-ma‘ānī

Bihi ḥükm ve eş‘ārı ḥassān

Ke-tenzilü’l-cemāni ‘ale’l-gāvāni⁶⁵³ [133]

Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm

Ṭabaḳa-i sâbi‘a Fâtiḥ-i Ḳoştanîniyye-i sāmî-bünyān ya‘nî Ebu’l-Fütühât Sultān Meḥemmed Ḥan ‘aleyhi’r-raḥmeti ve’l-güfrān ḥazretlerinüñ evān-ı salṭanatında tecdid ü temhîd-i merāsım-i ‘ulüm-ı münderisetü’l-ıtlāl için binā’ olınan medāris-i ‘āliyyede ḥuşuşan Şemāniyye’de mezāyā-yı Ḳur’ān-ı ‘azīm olan fünün-ı bedi‘u’l-beyāni tecvîd ü tefhîm eyleyen a‘lām-ı ‘ulemānuñ rüz-ı vilādetinden rüz-ı vefātına degin olan aḥvāl-i şeref-āmāllerini beyān ider ve maḥkeme-i maḥkeme-i ḳazāda ḳādiyyü’l-ḥacātuñ marāzî-i şerîfesi üzre imzā-yı kazāyā-yı ma‘delet ve tenḳîd ü tescîl-i aḥkām-ı ‘adālet idüp *ḥıyārüküm aḥsenü ḳazā⁶⁵⁴* mażmün-ı meymünına mā-şadaḳ olan zümre-i ḳuzāt kümāt-ı şer‘-i Aḥmedî ve fırḳa-i vülāt-ı ḥumāt-ı dîn-i Muḥammedî’nüñ menāḳıb u me’şerini tıbyān ider. Bu iki fırḳa-i nāciyeden şoñra ḥıyār-ı ümmet ya‘nî meşāyiḥ-i sāmî-rütbet zıkrölünup bunlaruñ aḥvāl-i ferḥunde-me’ālleri ol iki tã’ifenüñ aḥvāllerine taḳıb olunur. *Tenezzele’r-remmeti ‘inde zikri’ş-şāliḥin⁶⁵⁵* feḥvāsına vuşul bulınur.

Mervîdür ki *merḥūmün ve maḡfūrünleh* Sultān Meḥemmed Ḥān ḥazretleri sekiz yüz otuz beş senesinde vücūda gelüp yigirmi yaşına ḳadem başduḳda sekiz yüz elli beş senesinde müstaḳilen mesned-nişîn-i taḥt-ı sa‘ādet olup müttekā-yı ḥilāfete yalıñuz ittikā eyledi. Müddet-i salṭanatı otuz bir yıl olup kendüleri elli bir yaşına varduḳda sekiz yüz seksen altı senesinüñ Rebî‘ü’l-evvelinüñ dördüncü günü penç-şenbe gününde vefāt idüp *ārām-gāh-ıfî maḳ‘ad şıdḳ ‘inde meliki muḳtedir⁶⁵⁶* de müstekin oldu. Rivāyet olunur ki merḥūm Sultān Meḥemmed Ḥān sene-i merḳūmede Mışır u

⁶⁵³ *Bir mecmua ki her manayı ihtiva eder. Mana sanatlarından her bir güzel hoş manayı. Onun içinde hem hüküm vardır hem de güzel şiirler. Tıpkı incinin güzel kadın üzerinde durduğu gibi.*

⁶⁵⁴ *Sizin en iyileriniz en iyi hüküm verenlerinizdir.*

⁶⁵⁵ *Salihler anıldığında rahmet iniverir.*

⁶⁵⁶ *Bir doğruluk makamında (meclisinde) muktedir bir padişahın huzurunda.*

Şām seferi niyyetine hırām-ı hāzm ü ‘azme tāb virüp Üsküdar’a geçdükde haste olup bālīn-i marāza baş kıdılar. **Şi‘r:**

Ten-eş ez-za‘f şod hemçün hayālī
Be-endek rüz bedr-eş şod hilālī
Dil-ez-vey yek ser-i mū kem ne-mih‘āst
Velī her rüz-ı ü çün mūy mīkāst
Be-yek nāgeh çū serv ez-pā der-üftād
Ze-bīmāri be-rūy-ı bester üftād
Heme şeb nergis-i bī-h‘āb mānde
Gül-i rüy-eş ze-teb bī-tāb mānde⁶⁵⁷

beyti cārī oldı. Bu beytün kendinün lisānına cereyānından şehir-iyār-ı rüh-ı ‘azīzinün mülk-i bedenden diyār-ı āhirete intikālīne intikāl eyledi. Fi‘l-vākı‘ düşmen-i ecel mülk-i vücūda istilā idüp [135] pādīşāh hāzretleri vefāt eyledi. **Şi‘r:**

Cihān bā-heme zīnet ü zīb-i ü
Ne-yerzed be-dīn renc ü āsīb-i ü
Be-dān-est-em īn-rā ke vaqt-i raḥīl
Buved bā-ecel dāverī müstaḥīl
Çenīn-est resm-i sipihr-i berrīn
Ne-ber-ān be-māned düvel ne-berrīn⁶⁵⁸

Sultān Meḥemmed Hān hāzretleri selāṭīn-i ‘Oşmāniyyān’dan yedinci olmağla binā-yı saltanatı seb‘a şeddād gibi muḥkem ü raşīn ve esās-ı ḥilāfeti reşk-i semāvāt-ı heftümīn eyleyüp envār-ı āşār-ı ma‘deletiyle iktā‘-i erbā‘-ı rub‘-ı meskūnı seb‘a-i seyyāre gibi münevver eyledi. Heft evreng-i eḳālīm-i seb‘a heft-i ser-ejder iken kemend-i tedbīr ve şemşīr-i tedmīr ile teşḥīr idüp a‘dā-yı dīn ü devleti iki bir dimeyüp yedi kıat yirün altına geçürdi. Rub‘-ı meskūnda *inna ‘llāhe şālīşün şelāsetī*⁶⁵⁹ diyenleri kıatlı idüp re‘y-i garrāsıyla verā-yı Kāf-ı ‘ademe kaçürdi. Müsebbe‘āt-ı

⁶⁵⁷ Vücudu zayıflıktan hayal gibi olmuş. Kısa bir zamanda dolunay gibi oldu. Yürek onun saçının bir teline zarar gelmesini istemiyor. Ama o her gün eriyip saç teli gibi oluyordu. Birdenbire yerlere yığıldı. Hastalıktan yataklara düştü. Tüm gece gözleri uyumamış. Çiçek gibi yüzü ateşten halsiz düştü

⁶⁵⁸ Cihan bu kadar güzelliğine rağmen bu kadar acı ve zarara değmez. Yolculuk sırasında şunu anladım ki ecel hakkında yorum yapmak imkânsızdır. Yüce feleğin geleneği bu devlet ne ona kalır ne de buna.

⁶⁵⁹ Allah için üçüncüsüdür (Maide, 73.)

muraşsa‘āt-ı eķālīm-i seb‘a anuñ devlet-i rüz-efzünında şınā‘at-i ‘adl ile pīrāste ve muħassenāt-ı naşafet ile ārāste olup maṭla‘ından maḳṭa‘ına deġin her beyti ma‘mūr bir müsebba‘ meşābesinde idi. **Ḳıṭ‘a:**

Çenān besāht cihān-rā hevā-yı ma‘delet-eş
Ki ez-ṭabī‘at-ı azdād refte nāsāzī
Ez-īn güzeşte ki güstāhī-i küned zi-īn bes
Seher be-perde derī ü şabā be-ġammāzī⁶⁶⁰

Āyāt-ı feth ü nuşret-rāyāt sāmīyāt-ı āsmān-rütbetde mānend-i seb‘ū‘l-meşānī maḳarr u metlū olup ḥurūf-ı medāyih ve sūr-ı menāķıbı elsine-i nāsda mezkūr veşāhā‘if-i maşāhif-i ḥavāṭır-ı ‘ālemiyānda meşūr idi. Zıkr-i tiġ-ı bī-dirīġ du‘ā-yı seyf gibi ḥırz-ı cān ve nām-ı şerīfi mānend-i seb‘ū‘l-meşānī vird-i lisān oldu. **Şi‘r:**

Çū nīrūy-ı ikbāl ü şed ḳavī
Bezder cihān kūs-i Keyḥusrevī
Ḳadem zed be-taht-eş be-eclāl u baht
Beyārāst bā-maḳdem-eş tāc u taht
Çenān tāc şod server ez-ḥüsn ü cāh
Ki cā daştī ber-ser ü çeşm-i māh
Çenān çetr-rā kār bālā girift
Ki ḥürşid der-sāye-eş cā-girift
Ruḥ-ı şubḥ pūr-nūr çün āftāb
Dil-i kūs ḥālī ze-ceng ü ‘itāb⁶⁶¹

Mevlānā Ḥusrev *rahmetu’llāhi ‘aleyh*

Mervīdür ki Mevlānā Ḥusrev’uñ babası Ferāmarz Ekrāddan Varsaḳ vilāyetinde Sivas ile Toḳat ortasında tavaṭṭun u temekkün idüp ol ḳaryede bir zāviye binā eyledi. *Dürer-i Ğurer* nām kitābınuñ ḥātimesinde “*Ene’l-faķır Meḥemmed bin Ferāmarz bin*

⁶⁶⁰ *Adaletinin havası dünyayı öyle yeniden yarattı ki doğada çatışmalar yok olmuş, artık küstahlık yapma devri eskide kaldı. Sabah sırları açamayacaksın akşamları da dedikodu yapmayacaksın.*

⁶⁶¹ *Onun mutluluk ve saadet gücü güçlenince dünyada padişahlık davulu çaldı. Tahtının etrafında baht ve celal ile dolaştı. Adımları ile taç ve tahtı süsledi. İyilik ve değerden taç öyle yüceldi ki Ayın baş ve gözünün üstünde yerleşti. Çadırı o kadar yükseldi ki güneş çadırın gölgesine sığındı. Sabahın yüzü güneş gibi ışıktı. Davulun içi savaş ve sitemden boş.*

‘*Alī ‘āmīlehümü’llāh bi-lütfihi’l-ḥafī ve’l-celī*⁶⁶²” didi. Bundan fehm olunur ki ceddinüñ adı ‘Alī’dür. Mervîdür ki Mevlânâ Ḥusrev’ün Celâle’d-dîn adlu bir oğlu olup medâris-i şerîfeden Tebrîz’de elli aqça ile müderris iken vefât eyledi. Peder-i ḥuceste-seyrinüñ ism-i sāmîsi Ferâmarz ve kendinüñ nām-ı nāmîsi Meḥemmed idi. Lâkin şoñradan Mollâ Ḥusrev ‘unvânıyla ma’ nün oldu. Mezkûr Ferâmarz ümerâ-yı Françeden olup qalb-i şulbi maşdüq-ı mantûq-ı *fehi ke’l-ḥicâreti ev eşeddü kâsveten*⁶⁶³ iken tebaşîr-i âftâb-ı hidâyetü’llâhla kân-ı qalbi cevâhir-i imân ile taldı. Zât-ı şerîfi şeref-i İslâmile müşerref buldı. **Mısrâ’** :

Cevher-i tevḥîd ez-û şod âşikâr⁶⁶⁴

Ḥadîka-i derûnında mütemekkin olan bîḥ-i saḥt-ı dıraḥt-ı küfr ve zalâl-ı ‘âşîf-ı şarşar-ı ‘inâyet-i zi’l-celâl ile berkende olup şemerât-ı sa’ âdât-ı ezeliyye ile ol naḥl-i leṭâfet-bâr-ı ber-ḥürdâr oldı. **Mısrâ’** :

Ez-dıraḥt-i vâdî-i İslâm berḥürdâr şod⁶⁶⁵

Merḥûm Ferâmarz ‘*aleyhi rahmetü’l-mu’izz*⁶⁶⁶ kendinüñ kerîmesini ümerâ-yı ‘Osmâniyye’den Ḥusrev nâm bir emîr-i nîk-fercâma tezvîc idüp anı dâmâd idindükden şoñra müşârun ileyh Ferâmarz vefât idüp oğlu Mevlânâ Meḥemmed şugrâ ḥâlinde ol Ḥusrev nâm dâmâdınun ḥicrinde qaldı. Bu taqrîble Emîr Ḥusrev kaynı diyü gâyet şöhret bulmuş iken keşret-i isti’ mâl ile kuyûd-ı muhtelifi-i müteferriqa terḥîm olup elsine-i nâsda yalıñuz Ḥusrev diyü adı qaldı. Fâzıl-ı mezkûr evâ’ il-i tekmilinde cümle-i fûnûnı ekâbir-i ‘ulemâ-yı müteḳaddiminden bilâd-ı Rûmîyye’de müftî olan Burḥâne’d-dîn Ḥaydar Hirevî ḥazretlerinden aḥz eyledi. Ol baḥr-i zeḥâr-ı dâniş-i dirîne-kenârün şeref-i ifâzasıyla Mollâ Ḥusrev’ün aşdâf-ı ecvâfi gevher-i ezher-i ‘irfân ve cevher-i ebher-i fazl u îkân ile mel’ân olup sâḥa-i bâḥa-i ḥâtırınun her küncinde bir genc-i firāvân yatur oldı. **Mısrâ’** :

Der-künc-i dil-eş genc-i firāvân bûd-est⁶⁶⁷

Bu maḳûle üstâd-ı naḳkâd-ı ‘âlemün ḥaḳḳında şarf-ı nuḳûd-ı iclâl ü a’ zâm eylemek zimmet-i himmet-i e’ âzım-ı selâṭine meşâbe-i dâinde olduğı muḳarrer olmağın

⁶⁶² Bu fakir Muhammed bin Feramerz bin Ali Allah onlara gizli açık lütfü ile muamele etsin.

⁶⁶³ Dolayısıyla o taş gibidir ya da taştan da serttir (Bakara, 74.)

⁶⁶⁴ Tevhid mücevheri ondan doğdu.

⁶⁶⁵ İslam vadisinin ağacından faydalandı.

⁶⁶⁶ Yücelten Allah’ın rahmeti üzerine olsun

⁶⁶⁷ Gönlünün köşesinde bol hazineye sahiptir.

menāşib-ı sāmīyetü'l-merātibden maḥmiyye-i Edrene'de Şāh Melik Medresesi ol fāzıla şadaқа olındı. Fāzıl-ı mezkūruñ bir qarındaşı ol zemānda maḥmiyye-i mezkūre medreselerinden Ḥalebī Medresesi'nde müderris olup tullāb-ı kemāl-iktisāba ders ü ifāde üzre iken mü'ellif-i Şaḳā'ıq'uñ cecdi Mevlānā Ḥalīl [136] ol fāzıl-ı celīlūñ talebesinden idi. Mevlānā-yı mūmā ileyh vefāt idüp sā'ir dāniş-mendleri birer mollāya tevzī' ü tevcīh olınuḳda Mevlānā Ḥusrev ve Mevlānā Ḥalīl'i maḥrūse-i Bursa'da Sulṭān Medresesi'nde müderris olan Mevlānā Yūsuf Bālī ibni Mevlānā Fenārī'ye irsāl eyledi. Naql olunur ki Mevlānā Ḥusrev Şāh Melik Medresesi'nde eşnā-yı iştiḡālinde Sa' de'd-dīn Taftāzānī'nūñ *Muṭavvel* nām kitāb-ı müsteṭābına ḥavāşī tenmīk eyledi. İttifāқан Seyyidī Aḥmed-i Kırımı ḳadem-i kerem ile büm-ı Rūm'a geldüḡinde āb-rūy-ı memālik-i 'Osmāniyye olan maḥmiyye-i Edrene'ye uğrayup ol diyāruñ fuḫalāsıyla muşāḥabet-i 'ilmiyye eyledi. Bu şadedde Mevlānā Ḥusrev kendinūñ ol kitābını Mevlānā Seyyidī Aḥmed-i Kırımı'ye nazarları ta'alluḳ eylesün diyü irsāl eyledi. Seyyidī Aḥmed-i Kırımı ol kitāba 'ayn-ı i'tirāzla nazar idüp ol ḥāşiyenūñ ḥavāşisinde esvile-i keşire ve i'tirāzāt-ı ḡazire tesvīd eyledi. Mevlānā Kırımı'nūñ her bir su'ālınūñ dendāne-i sīni ārā'-i cān-ḡāḥ ve lām-ı lev-āmīzi çengāl-i ḡumūm ve ḳılāb-ı ḥümūm olmaḡın Mevlānā Ḥusrev sevād-ı midād gibi ḳararup ḥurūf-ı hecā gibi perīşān-ḡāl oldı. Bu fi'lūñ infi'ālinden Mevlānā Kırımı'yi ilzām ü ifḡām ḳaşd idüp e'ālī-i ahālī ve mevālī-i zū'l-me'ālī ile ziyāfete götürüp nü'emā'-i cezīle-i celīle bezl eyledi. Mevlānā Ḥusrev kendinūñ ve Mollā Kırımı'nūñ lisān-ı kalem ile taḥrīr itdüḡi kelimātı zebān-ı 'azbü'l-beyān ile taḥrīrden taḳrīre getürüp taḥḳīḳāt-ı bāri'a-ı sātī'a ve tedḳīḳāt-ı fā'iḳa-i rā'iḳa ile ol meclisde kendinūñ makālāt-ı pür-kemālātını taḥḳīḳ ü taḳrīr ve Mevlānā Kırımı'nūñ sözlerini tezyīf ü taḡyīr eyledi. **Şi'r:**

Kesī kū ber-kesī bed-sāz gerded

Bedū zūdi hemān bed bāz-gerded⁶⁶⁸

Mevlānā Kırımı ol maḳāmda Mevlānā Ḥusrev'ūñ ecvibe-i müsekkinesiyle mülzem olup taḳrīr itdüḡi taḥḳīḳāt-ı şanı' asını saḡā'if-i leṭā'if-i ḳabūlde şebt eyledükdən şoñra kendinūñ ḡaṭāsına i'tirāf idüp rūy-ı taḳşiri sū'-i i'tizāra tevcīh eyledi. **Ḳıṭ'a:**

Ze-men ger ḡürde-i āmed mekūn 'ayb

Ze-ḡürdān ḡürde ne-buved 'ayb u 'ārī

⁶⁶⁸Başkasına kötülük yapan kişiye en kısa zamanda o kötülük geri döner.

Şefîc āverde-em pîş-i tū inek
Ruḡ-i zerdî ü çeşm-i eşkbārî⁶⁶⁹

Mevlānā Ḥusrev'ün ḡarındaşı maḡrüse-i Edrene-i ḡafet-bi'l-meymenede vefāt eyledükde taşarruf itdügi Ḥalebî Medresesi aña tefvîz olındı. Mümā ileyh ol medresede i' lām-ı ifāde ve aḡkām-ı ihkām ifāza ider iken ḡādîc asker naşb olup c' asākir-i nuşret-me'āşirün cumhūr-ı umūr-ı şer' iyyesinün e' inne-i faşl u vaşlı ol fāzıl-ı fāşılıñ ḡabza-i taşarrufına teslīm olındı. Sükāt-ı rüvātdan menḡuldür ki *merḡümün ve maḡfūrınleh* Sultān Murād Ḥān ḡazretleri vefātından birḡaç yıl muḡaddem nüzhet-serā-yı dimāḡında mütemekkin olan sultān-ı gurūr u naḡveti ve ekālīm-i kalbine istilā eyleyen leşker-i sivā-yı salḡanatı def' ü ref' idüp sekiz yüz kırık yedi senesinde memleket derünını ḡabb-i cāḡ gibi düşmenden taḡliyye eyledükde mesned-i müşeyyed-i ḡilāfete oḡlı Sultān Meḡammed Ḥān'ı ḡilāfete iclās eyledi.

Şi'r:

Güft mā-rā tū ān ferzendî
Ki nüvāzî cihān be-ḡürsendî
Her-ḡî güftî zi-ra'y-ı ḡüb-sirişt
Ḥürd-eş pür-nigīn del nebveşt
Ser-i tū ze-inki serverî heme-rā
Ser-i şebān hem tū bāş in reme-rā
Tācdārî sezā-yı güher-eşt
Tāc bā-māst līk ber-ser-i tüst⁶⁷⁰

Bu cülüs-ı müste'āruñ c' aḡabinde merḡüm Sultān Meḡammed Ḥān ḡazretleri Mevlānā Ḥusrev'i ḡādîc asker naşb eyleyüp sā'ir müteşaddırān-ı şudūr-ı şadāretten anı taşdīr eyledi. **Ḳıḡ'a** :

Ḳāzīyü'l-ḡüzāt ve a' nī
Men ḡāme fī'd-dīni'l-lāh
Ḳad şeyyidü'l-şer' i füzalā

⁶⁶⁹ Eḡer kusurlara bakıyorsam kusuruma bakma. Küçüklerin kusurlara bakması kusur deḡil. Şimdi sana bir arabulucu getirdim. Sararmış bir yüz ve ağlayan bir göz.

⁶⁷⁰ Sen bizim dünyayı mutlulukla seven o çocuksun, dedi. İyi düşüncelerden ne kadar dersen akli onları yüreğinin mücevherine yazmış. Sen herkesin ağasıdır. Sen bu sürünün çobanı da ol taç mücevherlere yakıştır. Şimdi taç bizde olsa da senin başına yakıştırıyor.

*Fe‘sbığa’l-lāhe zillihî*⁶⁷¹

Bu şadedde etrāf-ı a‘dā-yı dīn ü devlet ve muhālifān-ı mülk ü millet tağallüb idüp ‘asākır-i İslām Sultān Murād’uñ yine taht-ı salţanata cülūs itmesini ilzām eyledüklerinde müşārün ileyh Sultān Murād maħrüse-i Mağnisa’dan  alk up serir-i sa‘adet-muşir-i ‘Osmāniyye’ye cülūs itmek niyyetine geldükde Meħemmed H an h azretlerini ma‘z l idüp Mağnisa’ya gönderdi. **Ői‘r:**

H atar-h ast der-k ar-i Ő ah an bes 

Ki b -Ő ah h iŐ i ne-d ared kes 

   ez-k ine ber-fer zend  ehr

Be-ferzend-i h ud ber-ne-y r-end mihr⁶⁷²

Erk n-ı devlet ve a‘y n-ı salţanat [137] Őev abit gibi yirli  yirinde Őabit olup mansıbları h atır içün Sult n Meħemmed H n’la Mağnisa’ya gitmegi birisi ihtiy r eylemedi. L kin Mevl n  Husrev-i Şirin-bey n Sult n Meħemmed H n h azretlerinden ayrılmayup ol nih l-i b g-ı salţanata kem l mihrinden s ye gibi m f rekat eylemedi. **MıŐr :**

Hem-   s ye Şod b n mihr-eş m l zım Őub  u Ő m⁶⁷³

Sult n Meħemmed h azretleri Mevl n  Husrev’e ‘‘S ’ir erk n gibi sen de mansıbu ndan ayrılmayup yir nde  alma  gereksin.’’ diyü ibr m eyledükçe ‘‘ almazın. Zir  cen b-ı Őerifini zem n-ı ‘azlde terk eylemek h d d-ı dev ’ir-i m r vvetden h ricd r.’’ didi. Bu d ’iye ile Moll  Husrev no ta-i perg r-ı kird r ma  mında  st v r olup d ’ire-i Őeb t u kar rdan  aŐra  adem baŐmadı. **MıŐr :**

Ez-d ’ire-i h od nezed  n serv  adem⁶⁷⁴

Mevl n  Husrev’uñ bu va ’ı t bi‘-ı tab‘-ı p diŐ h de m nend-i na Ő-nig n-i c ygir olup Sult n Meħemmed H n merh muñ h atır-ı ‘ atırında yir eyledi. İkinci nevbette nişimen-i salţanatda c lis oldu da ve Őad -yı k s-ı salţanat ve  v ze-i girih-n y-ı ‘ad letle ‘av lim  oldukda d den-i sel tin-i döndürün ‘adl-i  y n üzre ihy -yı sünnet-i Şer‘-perveri ve i  met-i Şime-i hüner-k steri itmek içün Moll  Husrev’e her gün a  a

⁶⁷¹ Kadılar kadısı (baş kadı) ve Allah için dinde ayağa kalkan (amel eden) en ilgili kimse fazileti ile Şeriatı tesis etmiştir. Allah onun gölgesinin daim kılınsın.

⁶⁷² Padişahların işleri tehlikelidir. Çünkü kimse padiŐahla akraba değildir. Kin ve nefretten oluşan kızgınlık sebebiyle kendi çocuğuna bile Őekfat göstermez.

⁶⁷³ O sevgisi ile gölge gibi gece gündüz baŐımızın üstünde ydi.

⁶⁷⁴ O selvi belirlediği sınırdan çıkmadı.

vazîfe ta‘yîn eyledi. Müntehâ-yı müttekâ-yı selâtin-i mâziyye ve nişîmen-gâh-ı kadîm-i kavîm-i Kayserî-i sâlîfe olan mahrûse-i Koştantîniyye müsahhar-ı şemşîr-i teşhîr olup elviye-i fetih peyker-i sâye-küster olduğda aña ol kâdî olan Mevlânâ Hızır Beg Efendi'den sonra Mollâ Husrev kâdî oldu. Pâdişâh-ı mekârim-perver nefsi-i Koştantîniyye kâdîlığını ve Havâş ve Galata ve Üsküdar kâdîliklerini ve Ayaşofya Medresesi'ni cem' idüp bu iki nev'-i hañirde olan menâşıbı ol vañid-i zemâneye şadağa eyledi. Erbâb-ı taleb her gün zuhve-i nehârda kâdî-i mezbûruñ devlet-hânesinde cem' olup ta'addî eyledüklerinden sonra ol şeh-süvâr-ı meyâdîn-i fezâ'ilüñ atı öñince revân u devân medreseye varurlar idi. Emr-i tadrîs ü ifâde temâm olduğda girü üslûb-ı meşrûh üzere evine getirürler idi. Mümâ ileyh merbû' u'l-kâme ve 'azîmü'l-lihye müteveddi' ü müteberri' şâhib-i sükûn ü vağâr bir zât-ı büzürg-vâr idi. Cümle-i evkâtında elbise-i reddiyye ve şiyâb-ı dîniyye geyüp başında İmâm-ı A'zam tâcı üzere 'imâme-i şağîre şarınur idi. **Şi'r:**

Hem-çü şüfi der-pelâs u şüf bâş
Ve'z şıfathâ-yı Hüdâ müşüf bâş
Der-beret kü kesvet-i nî-kü mebâş
Zîr-i pehlü câme h'âbet gü mebâş⁶⁷⁵

Eyyâm-ı üsbü'dan Cum'a günü olduğda 'ibret-nümâ-yı 'âlem olan Ayaşofya'ya varup namâzı anda edâ ider idi. Dâhil-i câmi'e dâhil olduğda cümle-i halk ta'zîm için ayağ üzere kalkup mihrâb kırbında tehiyye olunan mağâm-ı ma'hûda varınca yol virürler idi. Merhûm Sultân Mehemmed Hân şeh-nişîninde bu hâle nâzır olup vüzerâ-yı âşaf-mekâna Ebû Hanîfe-i zemânedür diyü Mevlânâ Husrev'i gösterüp her zemânda anuñ zât-ı şerîfi ile iftihâr ü ibtihâc ider idi. **Şi'r:**

Mefhar-ı 'âlemân sübhânî-st
Fi'l-meşel Bû hanîfe-i şânî-st⁶⁷⁶

Mümâ ileyhüñ bî-nihâye 'abîd ü cevârîsi var iken girü mütâla'a-hânesini kendüler silüp süpürüp çerâğ u şem'ini bi-nefsihi uyarur idi. Sevâlif-i eyyâmında "Huddâm istihdâm itmeyin" diyü va'd ü 'ahdleri sebkat itdüğü sebebden bu va'de dâ'imâ incâz u ifâ buyururlar idi. **Şi'r:**

⁶⁷⁵Zahidler gibi yoksullukla yaşa. Allah'ın sıfatlarını kendinde yarat. Kendine güzel elbiseler arama. Yatmak için rahat bir yatak arama.

⁶⁷⁶Din âlimlerinin iftiharıdır. Mesela ikinci Ebu Hanife'dir.

Ez-‘uhde-i eger bürün āyed merd
Ez-her-çe gümān berī füzün āyed merd⁶⁷⁷

Meşāgil-i każā vü tedrīse kemāl-i tevağğul üzre iken kütüb-i eslāfdan birini istinsāh idüp her gün iki varağ yazmağı iltizām itmiş idi. Bu sebebden Mollā Husrev vefāt eyledükde kendü hattıyla kütüb-i mu‘tebere-i ma‘türeden çok nesnesi bulunup cümleden iki *Şerh-i Mevākıf*¹ kalmış idi. Ba‘zı ‘ulemā’-i zemāne teberrüken ol iki *Şerh-i Mevākıf*¹ altı biñ aqçaya iştirā eylediler. Mervīdür ki Sultān Mehemmed Hān hazreti velīme-i ‘azīme idüp “Zümre-i ‘ulemā ne keyfiyyet üzre oturmağ münāsibdür?” diyü Mevlānā Gürānī ile müşāvere eyledükde Mevlānā Gürānī “Bizüm için oturmağ lāzım degildür. Hıdmet bizümdür.” diyü cevāb buyurdılar. Bu cevābdan pādīşāh hazretleri [138] kemāl mertebe hażz idüp nihāyet-i sürür ile mesrūr olduğundan meclis-i hümāyūnda cānib-i yemīni Mevlānā Gürānī’ye ve cānib-i yesārī Mevlānā Husrev’e ta‘yīn eyledi. Mevlānā Husrev “Bu tarz-ı bedī‘u’l-üslüb semtine muhālif ve bu cülūs-ı muḳteżā-yı maḳāma nā-muvāfiḳdur” diyü cānib-i yesārda oturmağı ihtiyār itmeyüp ḥamiyyet-i cibilleti muḳteżāsınca ol meclise varmamağı muḳarrer eyledi. Bu ma‘nāyı varağa ile erkān-ı devlete i‘lām idüp “Benüm ol meclis-i hümāyūna varmaduğum gayret-i ‘ilmiyyemūñ iḳtizāsıdır.” didükden şoñra sekiz yüz yetmiş yedi senesinde gemi ile maḥrūse-i Burusa’ya geçüp anda bir medrese-i İrem-bünyād ābād eyledi. Medrese-i merḳūmede ders ü ifādeye meşğül olup kendü ‘āleminde geçinür iken Sultān Mehemmed Hān hazretlerine nedāmet istilā idüp fāzıl-ı merḳūmı İstanbul’a da‘vet eyledi. **Ferd:**

Her ki der-pāyān-ı kārī ne-negerd
‘Āḳıbet rüzī peşimānī ḥüred⁶⁷⁸

Mevlānā Husrev imtişālen li’l-emri’l-‘ālī maḥmiyye-i mezkūreye geldükde mansıb-ı fetvā i‘tā olunup envā‘-ı i‘zāz u i‘zām olındı. Mebānī-i vuşul-i dārū’n-na‘im olan mebānī-i ḥayrātı ve sadaḳāt-ı cāriyāt kısmından dāḥil-i Ḳoştanṫiniyye’de mevāzi‘-i seniyyede müte‘addid mesācid binā eyledi. **Şi‘r:**

Ma‘rūfūke’s-sārī enīsike küllemā
Virdi‘z-zalām bi-vaḥşeti’l-gübarā’i
Ve ziyā-i mā ḳaddemethü min şālīḫ

⁶⁷⁷ Bir kişi eğer verdiği sözü yerine getiriyorsa düşündüğü her şeyden daha fazladır.

⁶⁷⁸ Sonunu dikkate almayan kişi sonunda pişman olacaktır.

Leke fî' d-decî bedeli mine'l-ezvâ ⁶⁷⁹

Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz seksen beş senesinde cum'a gününde Şa' bân ayında maḥrûse-i Kōstantîniyye'de vefât idüp cenâb-ı ḥazrete ittisâl eyledükde cesed-i şerîfini maḥmiyye-i Burusa'ya iletüp anda olan medrese-i şerîfesinde defn eylediler. Mevlânâ-yı merķûm *Şerḥ-i Muṭavvef*'e ḥâşiye ve fenn-i uşulde *Te'vîḥ*'e ḥâşiye te'lîf ü taşnîf eyledi ve Kādî Beyzâvî ḥazretlerinüñ tefsîr-i şerîflerinüñ evâ'iline ḥavâşî ta'lîk eyleyüp yed-i beyzâ izḥâr eyledi ve 'ilm-i fîkhda *Dürer* nâm bir metn-i şüreyyâ-nizâm ve *Gurer* nâm bir şerḥ-i pervîn-ilti'âm tanzîm eyledi. **Şi'r:**

Süḥan-eş zâde-i cân-est ü güher zâde-i kân

Belki deryâ ḥecel ez-ṭab' -ı güherzay-ı vey-est

Pîş-i ṭab' -eş ki ez-ü lû'lü'-i lâlâ ḥîzed

Nâm-ı lû'lü' ne-tüvân bürd ki lâlâ-yı vey-est⁶⁸⁰

Ve daḥı 'ilm-i uşulde me'âric-i medâric-i şerî'at-i Muḥammediyye'ye irtikâya ve vuşûle dâ'î olan *Mirḳâtü'l-Vuşul* nâm metn-i metîni ve müşâhede-i cemâl-i muḥazzerât-ı ḥakâ'ik-i uşule bâ'is ü bādî olan *Mir'âtü'l-Uşul* nâm şerḥ-i rezîni te'lîf idüp bu metn ü şerḥde 'ulemâ'-i müteḳaddimîn cem' itdügi fevâ'id-i celîle-i cezîleden zâ'id bî-nihâye leṭâ'if-i sanî'a-i bedî'a irâd eyledi ve daḥı ma'reke-ârâ olan mes'ele-i velâye ve tefsîr-i *Sûre-i En'âm*'a müte'allik bir risâle tesvîd idüp ol yegâne-i 'âlem her birisinde ḥakâyık-ı laṭife zîkr eyledi. **Şi'r:**

Ze-taşnîf-i tû ey şâh-ı efâzıl

Revân dîdem dü şad baḥr-ı fezâ'il

Be-elfâzı ki ez-siḥr-i ḥelâl-eş

Ḥacil şod her zemân süḥbân-ı vâ'il

Be-künh-i nüktehâ-y-eş 'aql-ı derrâk

Ne-yâbed rû vü kerr cüyed vesâ'il

Be-burhân ihtiyâc-et nîst der-fazl

Hemîn bes ber-hünerhâ-y-et delâ'il

⁶⁷⁹Süren iyiliğin can dostudur. Her zaman ki çorak dünyaya karanlık çöküverir. Senin işlemiş olduğun salih amellerinin nuru ise gecenin karanlığında aydınlık oluverir.

⁶⁸⁰Madenden elde edilmiş müzevher gibi sözleri içtendir. Sanki deniz onun mücevher doğasından utanıyor. Onun doğası karşısında parlak inciler yaratıyor. İnciden bahsedemez ki bahsederse ona ninni gibi gelir.

‘Ulüm-i evvelin ü āhīrin-rā

Be-āher bürde çün ‘ilm-i evā’ıl⁶⁸¹

Tezyil: Tetebbu‘-ı kütüb-i mu‘tebere-i mütedāvile eyleyen ekābir-i ‘ulemānuñ birisinüñ haţţından mütercemdür ki mūmā ileyhüñ *Telhīş* nām kitāba şerhi ve Faḥrū’l-İslām Pezdevi’nüñ *Uşūl*’üne ḥāşiyesi ve *Hāşiyeye-i ‘Azād*’a ḥāşiyesi ve Seyyid Şerīf’ün *Şerḥ-i Miftāḥ*’ınüñ evā’iline ḥāşiyesi ve Mevlānā ‘Alī Rūmī’nüñ *Esvile*’sine *Ecvibe*’si vardur. Bunlar Şaḳā’iḳ’da mezkūr u mebrūr degildür. Mūmā ileyh bu deñlü kemālāt-ı ‘āliyye ile gāh gāh şı‘r dimege tenezzül ider idi. Bu maţla‘ anuñ eş‘ārındandır. **Maţla‘ :**

Başuma bezm-i ğam-ı ‘aşḳuñda cām-ı efser yeter

Zaḥmuñ ile ḳanlu pīrāhen ḳabā-yı zer yeter

Mevlānā-yı mūmā ileyhüñ maḥrūse-i Edrene’de ḳāḍilıḳ ‘unvānyıla ma‘nūn temessükāt-ı şer‘iyyesi bī-nihāyedür. Bu cümleden şaḥḥ-ı mā-tazammuna Meḥemmed bin Ferāmarz el-Ḳāḍibe-Edrene el-ḥamiyyetü tevḳī‘ bir ḥücceti görilüp tezā‘if-i ḥüccetde *Şelāşetün Ālāfu Ders Sultān Murād*⁶⁸² sözi meşṫūr u muḥarrer ve ḥātime-i kitābda *Ḥarri ḥāzā fi evā’ili Şevvāli’l-Mübārek li-seneti şelāşe ve ḥamsin ve semān-mi’e*⁶⁸³ tārīḫi merḳūm ü muḳarrer bulındı ve sekiz yüz elli bir tārīḫiyle müverraḥ bir ḥücceti daḫı görildi. Mevlānā Ḥusrev merḥūm Sultān Murād Ḥān-ı [139] Gāzī’nüñ zemān-ı salţanatında Edrene ḳāḍısı olduĝı muḳarrerdür. Bu ma‘nā Şaḳā’iḳ’da mezkūr ve bu ḥālet ol kitābda mezbūr ü meşṫūr degildür. Mūmā ileyh Mollā Ḥusrev ḥazretlerinüñ vefātına aşḫāb-ı tevārīḫden bir kimesne bu tārīḫi didi.

Tārīḫ:

Ḥusrev ḳad kāne fi eyyāmihī

‘Ālimen fi emri fetvā ḳā’imen

Māte fi Şa‘bān yevmi’l-Cum‘ati

Fī firāşi’l-‘arekān nā’imen

Ve hū merḥūm-li-mā tārīḫihī

⁶⁸¹ Ey üstünlerin padişahı senin bestelerinden akan iki fazilet deniz gördüm. Öyle sihirli sözleri var ki sabah her zaman karşısında utandı. Düşünen akıl nüktelerin köküne ulaşamaz ve bir hile arar. Mantığın olduğundan faziletlere ihtiyacın yok. Sadece bu özelliğin senin tüm sanat ve yeteneklerinin işaretidir. İlk ve son bilimleri İlker bilimler için biliyor.

⁶⁸² Sultān Murād’ın Üç Bin Ders isimli kitabı

⁶⁸³ Bu iş sekiz yüz elli üç senesi mübarek Şevval ayının başlarında olmuştur.

*Raḥmetü'l-‘lāhi ‘aleyhi dā’imā*⁶⁸⁴

Bir müverriḥ daḥı bu tārīḥi didi.

Māte re’isü’l-‘ulemā’

Ve daḥı bu beyti didiler.

Kerd Ḥusrev ez-cihān mektüb teyy

Ṭeyy-i Ḥusrev āmede tārīḥ-i vey sene 885⁶⁸⁵

Mevlānā Ḥayre’d-dīn Ḥalīl bin Kāsım bin Ḥacī Şafā *raḥmetu’llāhi ‘aleyh*

Mü’ellif-i Şakā’iḳ’uñ babası cānibinden ceddidür. Mümā ileyhüñ Mevlānā Ḥayre’d-dīn’üñ cedd-i a’lāsı Cengiz Ḥān-ı bed-gümānuñ iḳād itdügi āteş-i fitnenüñ şerr-i şürürünuñ meşārıḳ u megārıbe şümülizemānında bilād-ı ‘Acem’den diyār-ı Rüm şavbına firār eyleyüp nevāḥi-i Kāstamonı’da qarār eyledi. **Şi’r:**

Ger şād ne’i tū der-diyār-et

Rev zūd süy-ı diyār-ı digər

Ver zānki cefā resed ze-yārī

Bügzār u be-gİR yār-ı digər

Her rüz berü be-büstānī

Mānend-i şad-hezār-ı digər⁶⁸⁶

Ol vālī-i velāyet-i kerāmetüñ berekāt-ı da’ avāt-ı şālihātı sebebiyle kendüler ḥāl-i ḥayātında mercı’-i erbāb-ı ḥacāt olduḡı gibi terettüb-i vālā-rütbeti daḥı muṭāf-ı aşḥāb-ı münacāt olmuşdur ve mezān-ı icābet olmaḡla şöhret bulmuşdur. **Mısrā’:**

Ān-çi mī-cüst-em ze-ḥāk-i ḳabr-i ū vāyāft-em⁶⁸⁷

Merḥūm-ı merḳūmuñ Maḥmūd ve Ahmed ve Ḥacī Şafā nām üç oḡlı ve Ḥacī Şafā’nuñ Kāsım nām bir oḡlı ve Kāsım’uñ Ḥalīl adlu bir oḡlı var idi. Bu cümlede Mevlānā Ḥalīl’den ġayrısı ġāyet medārik-i mesālik-i kemālāt-ı insāniyyeye ve

⁶⁸⁴ Kaybetti oysa kendi döneminde alim idi ve fetva işeri ile uğraşırđı. Şaban ayında bir Cuma günü ölmüşdür ki o sırada izzet ve üstünlük yataḡında yatmaktaydı. O rahmetlidir ki onun tarihi Allah ona rahmet eylesin her zaman

⁶⁸⁵ Padişah bu dünyadan bir yazı gönderdi. O yazıda tarih 885 senesi yazılmış.

⁶⁸⁶ Eğer memleketinde kendini mutlu hissediyorsan hemen başka bir diyara git ve yarından cefa gelirse bırak ve kendine yeni bir yar bul. Her gün bir bostana git diğer yüz binlerce insan gibi.

⁶⁸⁷ Aradığım şeyi onun mezarının topraḡından buldum.

nihāyet-i me‘āric-i medāric-i melekāt-ı nefsāniyyeye vāşıl olmadan vefāt eylediler.
Mısrā‘ :

Lütf-i Hakk bā-rūh-ı işān tā be-maḥşer yār bād⁶⁸⁸

Mümā ileyh Mevlānā Ḥalīl mebnā-i ‘ulūmı Ḳastamonı’da kırā’at idüp ḥilye-i ḳābiliyyet-i kemāl ve ḥallī-i kemāl-i ḳābiliyyet ile müteḥallī olduğdan şoñra terk-i diyār idüp maḥmiyye-i Burusa’da mārri’z-zıkr Beşiroğlı’ndan ve maḥrüse-i Edrene’de Ḥalebī Medresesi’nde Mevlānā Ḥusrev birāderinden ve ‘ilm-i ḥadīş ve fenn-i tefsīri Mevlānā Fahre’d-dīn-i ‘Acemī’den telemmüz eyledi. Def‘ a-i şāniyyede maḥmiyye-i Burusa’ya varup Sultān Medresesi’nde müderris olan Mevlānā Yūsuf Bālī ibni Mevlānā Fenārī’nün dāniş-mendi olduğdan şoñra Mevlānā Yegān ḥazretlerinün vilāyet-i Ḳastamonı pādīşāhı İsmā‘īl Beg Mevlānā Yegān’a ḥaber gönderüp “Ṭaşköpri nām ḳaşabada Mużafferü’d-dīn Medresesi maḥlül oldu. Ol medresede ifāde vü ifāza itmege ādem lāzımdur. Bu cānibe bir ercümend-i dāniş-mend gönderün.” didükde Mevlānā Yegān a‘yān-ı talebesinden Mevlānā Ḥalīl’i ta‘yīn idüp mümā ileyhün şavb-ı şavāb-me‘ābına anı irsāl eyledi. Mezkūr-ı mebrūr İsmā‘īl Beg muḳābele-i tadrīs ü ifādede medrese maḥşülinden yevmī otuz aḳça vazīfe ve tafāzzulen kendü tarafından Baḳırḳüresi maḥşülinden yevmī elli aḳça vazīfe ta‘yīn eyledi. Mevlānā Ḥalīl bu minvāl üzre ni‘met-i mütevāfire ve ‘izzet-i mütekāşire ile te‘ayyuş eyleyüp encümen-i kāmranī ve nişimen-i ḥüsn-i zindegānide şāhid-i dil-firīb-i meṭālib-i dünyeviyyeye vāşıl oldu. **Mısrā‘ :**

Yek-bāre meṭālib-eş müyesser būd-est⁶⁸⁹

Lākin naḳliyyāt-ı rüzgār-ı rüzgār ile ve herc ü merc-i çarḥ-i nā-hemvār ile Sultān Meḥammed Ḥān ‘aleyhi’r-rahmeti ve’r-rıḍvāmmüşārün ileyh İsmā‘īl Beg’ün vilāyet-i Ḳastamonı’ya istilāsını ref‘ ü def‘ ve ḳuvvet ü şevketini ḥıfz ü kesr idüp ol memleketün şerā’if-i vāridāt ve leṭā’if-i müteveccihātını ḥazā’in-i mevrüşeye ilḥāḳu zamm eyledükde Baḳırḳüresi’nün maḥşülāt-ı ḥālişasına şevā’ib-i bida‘-i muḥteri‘a ve ihtimālāt-ı ḥuda‘-ı mütebeddi‘a karışup anuñ kızılı çıḳmış idi. **Mısrā‘ :**

Ze-bid‘ at-ı rüy-ı ‘ālem zerd-rū şod⁶⁹⁰

⁶⁸⁸ Allah’ın lütfü mahşere kadar onunla yar olsun.

⁶⁸⁹ Bir kez talep edince hazır olurdu.

⁶⁹⁰ Yenilikçilikten âlemin yüzü sarardı.

Fāzıl-ı mūmā ileyh bu maķūle müşevveş ü müzeyyef nesneye el ķarmağ ile altun ādem baķır olur diyü iķtimāl virmegin andan i' rāz u imtinā' eyleyüp kemāl-i vera' u taķvāsından Baķırķüresi maķşūlinden olan elli aķça [140] vazīfesini terk eyledi. **Şi'r:**

Ānki ez-ħaķ düstī dāred ħama'
Der-muħabbet kāzib-eş dān bī-dürüg
Çişt taķvā terk-i şübehāt u ħarām
Ez-libās u ez-şarāb u ez-ħa' ām⁶⁹¹

Vaķtā ki Sultān Meħemmed Ĥān '*aleyhi'r-raħmeti ve'l-ğufrān* maħrüse-i Ķoştanġiniyye'de inşā'-i ħayrāt ve ifşā-yı ħasenāt için "Medāris-i Şemān-ı cinān-nişān u heft-āsmān-ı bünyānı binā eyledükde kendinüñ ħ'ācesi olan Mevlānā Ĥayre'd-dīn Mollā Ĥalīl'i medehāt-ı belīga ile medħ idüp "Ol kişi benden okumuşdur. Ben bilürem eyü kimesnedür. Medāris-i mezkürenüñ biri anlara tevcīh olunmaķ gerekdür." diyü sevķ eyledi. Pādişāh-ı mağfīret-iştimāl emr-i şerīf irsāl idüp Mollā Ĥalīl'i maħrüse-i Ķoştanġiniyye'ye da' vet eyledükde i' rāz u imtinā' eyleyüp "Bu manşıb-ı ħaġır-ı vālā-ħaġırda ħubb-ı cāh gibi ħaġır-ı ' aźim iķtimāli vardır. Anuñ ħabūli meħā'il-i ġavā'il-i keşire ve şevā'ib-i nevā'ib-i ġazireyi mutaźammındur. Cā'izdür ki bu 'alāķa ile benüm riķāb-ı aħvālüm kuyūd-ı muħtelife ve ġıll-i i' tibār ile muķayyed u ma' kūd olup çihre-i ' işmetüm çeşm-zede-i vaşmet ola. Bu maķūle maħāzīr-i nā-ma' ķūle īrās itmek iķtimāli olan nesne baña gerekmez." diyü medrese-i mezküreyi ħabūl eylemedi. **Şi'r:**

Kār-ı dūnyā be-cümle bāzī dān
Terk-i ü ' izz ü ser-fīrāzī dān
Ĥübb-ı dūnyā tū-rā tebār dehd
Mey nedāde tū-rā ħumār dehd
İ' tibārāt-ı ü buved besyār
Ĥaġar-ı ü ne-dāşt ħadd u şümār⁶⁹²

⁶⁹¹ Allah'ın dostluğuna tamah edenlerin sevgileri yalandır. Bil ki sevgisi yalandır. Takva nedir, elbiseden, şaraptan ve yemekten şüpheleri ve haramları bırakmaktır.

⁶⁹² Dünya işlerinin bir oyun olduğunu bil. Onu terk etmek onurdur. Dünya sevgisi seni helak eder. Şarap içirmeden seni sarhoş eder. İtibarları çok olur. Ama risklerinin hesabı yok.

Mir'ât-ı şafâ-şifât-ı hâtır-ı 'âtır-ı pâdişâhîde bu ma'nâ şüret-pezîr olup âyîne-i zamîrinde bu emr-i ma'kûs mün'akis olduğda kemâl-i inhirâfindan Mollâ Halîl'i Muzafferü'd-dîn Medresesi'nden 'azl eyledi. **Şi'r:**

Dil-i şâhân ki nâzik-est besî
Münharif bâşed ü bî-yek nefesi
Meşû ez-iltifât ü tü delgîr
Ki buved hânde-eş çü hânde-i şîr⁶⁹³

Ol ser-firâz-ı hânedân-ı hilâfetüñ kalb-i şulbi bu vaz'-ı cân-hırâş ucından nâhun-ı felâk u ıztırâb ile hırâşide olmağın fâzıl-ı müşârün ileyh manşib taleb itmek için mahrûse-i Koştanîniyye'ye geldükde aña ikâmete icbâr u ikrâh itmegi taşmîm eyledi. Ol fâzıl-ı büzürg-vâr bu ma'nâda haberdâr olıcağ ferâgat meslegine sâlik olup "Min-ba'd Koştanîniyye tarafına teveccüh itmekden nükül u 'udül eyledi. Bilâd-ı mezkûrenüñ ba'zî ağniyâsı ol çâbü-k-süvâr-ı mizmâr-ı fezâ'ilüñ müntehâ-yı mültecâ-yı aşhâb-ı hâcât olan mahrûse-i Koştanîniyye'ye gitmedüğünü pây-ı kudret ü mükneti leng ve keffe-i kifâyet ve râhat-ı ma'îşeti teng olduğundan gümân itmegin ihlâş-ı emvâlinde on biñ aqça ifrâz idüp bunuñla tehiyye-i işât-ı esbâb sefer eyleyüñüz." diyü nuqûd-ı merķûmeyi niķâd-ı 'âleme bezl eyledi. **Mısrâ'**:

' Aceb vaşfî-st bezl ü lütfü ihsân⁶⁹⁴

Mevlânâ Halîl-i celîlü'l-ķadîr meblağ-ı merķûmı kabûl itmeyüp sebebinu bu yüzden beyân eyledi ki "Münķasım-ı erzâķ-ı tavâ'if-i enâm ol Rezzâķ-ı hâlâ'ik-ı 'âlem ve muķaddir-i müdebbir aķvât-ı evķâtuñ cenâb-ı celâlet-nişâbıdur. **Şi'r:**

Rızķ âmed pîş-i her-kü rızķcû-st
Renc-i küşeşhâ zi-bî-şabrı-i tü-st
Cümle-râ Rezzâķ rûzi mî-dehed
Kısmet-i her-yek be-pîş-eş mî-nehed⁶⁹⁵

Cins-i maħlûķuñ benî nev'ine rızķ baħş eylemekde müknet ü istiķâ'atı 'arıyyetidür. Bunlaruñ sebebiyyetden ğayrı ħayşiyyeti ve vesâtatdan ğayrı şey'iyyeti yokdur.

⁶⁹³ Padişahlar çok yufka yürekli dirler. Ama bir an değışebilirler. Onun iltifatından darılma gülümsemesi aslanın gülmesi gibidir.

⁶⁹⁴ Cömertlik, lütuf ve ihsan acayıp vasıflardır.

⁶⁹⁵ Rızķ, rızķ arayanın yanına gelir. Çabaların acısı, senin sabırsızlıklarından kaynaklanıyor. Herkesin rızķını Allah belirliyor. Herkesin kısmetini önüne koyuyor.

Ḥazret-i Rabbü'l-erbâb-ı vâsi' u'l-‘azamût var iken maḥżan vesâţatile kevâfil-i mevâhib-i İlâhiyye olanlara mürâca' at Ḥaḡ'dan rücü' u 'udüldür ve Ḥazret-i Bârî'den ğayrıdan yârî taleb eylemek tarîḡa-i erbâb-ı elbâbdan nuküldür. Bu sebebden ötürü baña sizüñ ihsânıñuz gerekmez.” diyü isti' fâ eyledi. **Şi' r:**

Ez-ğayrı Ḥudâyet maḡlab rüzî ḡ'îş
İnkâr ne-dârî tû-be-ü ger kem ü pîş⁶⁹⁶

Mevlânâ Ḥalîl “Benüm zemân-ı ferâgatümde olan sa' t-ı rızḡ ve vüs' at-i mâl evân-ı münâşşimide olan vüs' atümden ziyâde idi.” didi. **Şi' r-i 'Arabî :**

Mâ-zâle mütekellâ 'alâ
Rabbü's-semâvâti'l-'alâ
Fe-hüve'l-müzillü 'idâtihi
Ve hüve'l-mü'izzü'l-lezi'l-velâ⁶⁹⁷

Baḡırküresi nâm memleketüñ ḡalkı vażi' ü vaḡi' bâ-sırrühüm tazarru' -ı bisyâr ve taḡaşşu' -ı bî-şümâr ile Mollâ Ḥalîl'i yirinden ḡaldurup kendü vilâyetlerine iletdiler. Fâzıl-ı merḡüm daḡı ol diyârda Müselmânlara nuşḡ u pend idüp cum' a günlerinde ḡalka va' z u tezḡir [141] eyledi. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz yetmiş ḡokuz senesinde vefât idüp tengnâ-yı dünyâ-yı deniyyeden nüzhet-ġâh-ı üns-i ḡuds-nişâna revâne olduḡda câmi' -i şerîfde defn olındı. **Mışrâ' :**

Feryâd zi-dest merg ü ez-dest-i ecel⁶⁹⁸

Mü'ellif-i Şaḡâ'ıḡ vâlid-i 'azîzinden naḡl eyledi ki Mevlânâ Ḥalîl medrese-i mezkûrede kırḡ yıl mikdârı müderris olup miḡrâb-ı ifâdede cemâ' at-i keşîreye ifâza itmegin kendüleri muḡtedâ-yı pîşvâ-yı e'imme-i fûnûn-ı belâġat oldı. 'İlm-i me' ânî ve 'ilm-i beyânda ve fenn-i tefsîr ü ḡadîş ü uşûlde fazîlet-i tâme ve meziyyet-i 'âmme ile müştehir olup şît-i cemîl ve zıkr-i cezîli ircâ' u inḡâ'-i 'avâlimde münteşir oldı. Ğulġule-i celâlet-i şân ve debdebe-i 'ulüvv-i mekânı meşâriḡ u maġâribe ḡoldı. **Şi' r:**

Âvâze-i fazl-ı tû bâ-eḡrâf-ı cihân
Meşhûr-ı meşâriḡ-est ü mezkûr-ı zemân

⁶⁹⁶ Allah'tan başka amaç, hedef yoktur. Sen az ya da çok ona yaklaşmaya bak.

⁶⁹⁷ O hep tevakkül edegelmiştir. Yüksek göklerin rabbine odur düşmanlarımı zelil eden. Odur kendisine baġlı olanları üstün kılan.

⁶⁹⁸ Bu ölüm ve bu ecelden feryat!

Pür-şod be-kemāl-i dāniş-et kevn ü mekân
Mümkün ne-şevd ' ilm-i tū-rā kerd beyān⁶⁹⁹

Ol fāzıl-ı pākīze-siriştūn ' urūķ-ı pākinde ṭahāret-i şuveriyye vü ma'neviyye dimā'-i cariiyye-i sārīyye gibi ḥulūl ü cereyān ve benāhet-i ḥaseb ve nezāhet-i neseb rūḥ-ı revān gibi sereyān eylemişdür. Eşnā-yı muşāḥabetde müriş-i kelām-ı derūn olan kelām-ı hezl-i ilmāmdan kemāl-i mertebe ve mertebe-i kemālde müteḥarriz ü mütecennib olup mūcib-i şecen olan sūḥan-ı mīzāc-āmīzden mütemetti' bir müteşerri' kimesne idi. **Ḳıṭ'a** :

Zū-semāḥ ü cemīl ü nedī
Ü ictihād ü ' ifāf u şalef
Ü fa'āl-i muḥarrezāt li'l-'alā
Ü ma'āl-i mü'cezāt min vaşfi⁷⁰⁰

Ḥazret-i Rabbū'l-erbāb ile ḥüsn-i mu'āmele itmek için mesācid ü me'ābidde ḥalvet ü i'tikāfi teḳşir ve tilāvet-i Ḳur'ān ve şavm-ı taṭavvu' ve nevāfil-i şalātı tevfir ider idi. **Mısrā'** :

Be-envā'-i ' ibādāt-eş müdāvim⁷⁰¹

Mü'ellif-i Şakā'ik merḥūm Hatīb Ḳāsımođlı dimekle meşḥūr olan Mevlānā Muḥyi'd-dīn'den anlar dađı Şeyḥ Abdu'r-rahīm Merzifonī ḥulefāsından ' Alī nām bir şūfiden ḥikāyet eyledi ki "Memālik-i ' Oşmāniye'den şāme-i sevād-ı rüy-ı zemīn olan maḥrūse-i Ḳoştantiniyye henüz fetḥ olunmayup sā'ir memālik-i mevrūseye ilḥāķ olunmadan Şeyḥ Abdu'r-rahmān Erzincanī ḥazretleriyle ikimiz keferē cānibinden icāzetle dāḥil-i maḥrūse-i mezkūreye dāḥil olduk. Maḥrūse-i mezkūrede ma'bed-i sevālif-i ṭavā'if olan Ayaşofya nām u' cūbe-nümā-yı eyyāmda sākin olan rehābīn ile şeyḥ ḥazretleri tevḥide müte'allik mübāḥase idüp muḳaddemāt-ı müsellemeleri ile ilzām u ifḥām eyledi. Bu taḳrīble kırķ miḳdārı ruhbān Müselmān olup ol şemere-i şecere-i kerāmetūn enfās-ı mübārekesi şemeresinde mezkūrlaruñ hadā'ik-ı ḳalb-i şanevberiyü'ş-şeklerinde devḥa-i imān manşūb u merkūz oldu. **Şi'r**:

Dil-eş çūn ' arz-ı imān kerd telḳīn

⁶⁹⁹ *Senin faziletinin şöhreti tüm dünyaya Doğu'da ve tüm zamanlarda yayılmış. Tüm evren senin kemalin ile doldu. Senin bilimini beyan etmek imkānsızdır.*

⁷⁰⁰ *O bağışlayıcıdır güzeldir ve ıslak içtihat ve iffet sahibidir ve atak. Öyle fiilleri var ki yükseklere çıkarır ve öyle üstün hasletleri var ki mucize gibi vasıfları.*

⁷⁰¹ *Her türlü ibadetine devam ediyor.*

Leb-ez şehd-i şehâdet sāht şîrîn

Zi-genc-i şıdķ çün ber-kef güher dāşt

Be-imān-ı dürüst engüşt ber-dāşt

Vaţan mî-cüst ān gūy-ı sa‘ âdet

Nişān mî-dād-eş engüşt-i şehâdet⁷⁰²

Şeref-i kudūmiyle devlet ayaklarına gelüp şāhid-i feth ü zafer ol diyāra ayak başmak muqadder ü müyesser idügi mübeşşer oldu. Lākin ol mühtediyān-ı cādde-i İslām kendülerüñ mîve-i imān u İslām’ını küffār-ı hūksār görüp seng-i cevr ü cefāya tutalar diyü havf eyledükleri sebebeden ol devhanuñ ağşān u şücününü izhār eylemedi. Bezāyi‘ -i bedāyi‘ -i İslām ü imānlarını şandūķ-ı sīnelerinde pinhān idüp ol gevher-i girān-māyeyi hoşķa-i kitmānda bir vechle nihān itmişler idi ki hiçbirisi kilīd-i endīşe-i eşkāl-pīşe gibi dil ağız virmeyüp *Kelime-i Tevhīd* ile ol bābdan nesne açmazlar idi. Şīme-i qadīmeleri üzre libās-ı küfr ve şī‘ār-ı zılāl ile tesettür idüp hişār-ı menba‘ -ı cühūd u inkārda taħaşşun itmişler idi. **Mısrā‘** :

Sırr-ı ‘aşķ-ı düst ez-ağyār-ı pinhān hoşter-est⁷⁰³

Maħrüse-i Qoştāntīniyye feth olduğı zemānda Müselmān olan ruhbāndan altı nefer rāhib-i rāğīb ila’llāh hayātında bulundu. Şeyh Abdu’r-rahmān Erzincanī hāzretleri maħrüse-i Qoştāntīniyye’den muvaţţan-ı aşlīsine ‘avdet eyledükde yolları Taşköpri nām kaşabaya uğrayup “Bunda bir müteşerri‘ ü müteverri‘ müderris vardır. Anı ziyāret itmek bize lāzımdur.” diyü fāzıl-ı merķūmuñ kapusına varup “Bunda mıdır?” diyü su‘āl eyleyüp içerüden “Fülān [142] mescidedür.” diyü haber virildükde ol mescide revāne oldılar. **Şi‘r**:

Ez-şebāt-ı hod-em in nükte hoş āmed ki me-rā

Ez-ser-i kūy-ı tü ez-pāy-ı taleb ne-neşin-em⁷⁰⁴

Şeyh Abdu’r-rahmān hāzretleri ol mescidüñ kapusına varduğda kendü parmağında olan hātemi çıkarup rāvī-i mezbūr ‘Alī nām refīķ-i şefīķine virüp “Bunu hıfz eyle. Zīrā bu müderris efendi bir müteşerri‘ ü müteberri‘ ve müttakī vü müteverri‘

⁷⁰² Kalbi inanca yöneldiğinde ağzı şehadet getirmekle tatlandı. Dürüstlük hazinesinden avcunda bir mücevher olduğundan dolayı doğru inancı seçmeyi becerdi. O saadet topu vatanını arıyordu. Parmak ile şehadeti gösteriyordu.

⁷⁰³ Dostun aşkının sırrı, gizli yabancılardan daha iyidir.

⁷⁰⁴ Kendi kararlılığımdan bunu beğendim ki senin sokağın başında isteğimden bir an olsa vazgeçmedim.

kimesnedür muhtemeldür ki hâteminden ol müşârün ileyh-i bi'l-benânuñ faşş-ı kalbinde naşş-ı inkâr mütenaqqış olanuñ sebebiyle şeref-i dest-būsından mahrûm oluruz.” didi. ‘Aķīb zālike ol mescidüñ dāhiline envā‘-ı ta‘zīm ü tekrīm ile Mevlānā Hālil’e mülākī olup muşāhabet-i şerīfeleriyle istīfā‘-ı merām eyledükden soñra biri birine tevdī‘ idüp müfāraķat eylediler ve dağı mü‘ellif-i Şaķā‘iķ’uñ vālidī Mevlānā H‘āce-zāde hāzretlerinden hikāyet eyledi ki Mevlānā Hāyre’d-dīn evā‘il-i taḥşil ve muķaddemāt-ı tekmilde iken mahrûse-i Burusa’da Sultān Medresesi’nde sākīn olup Ba‘zı müte‘eddīne ta‘līm ider idi. Eşnā‘-ı dersde taḥķiķ-i maķām ve tedķiķ-i merām idüp bir vechle terķiķ-i kelām ider idi ki istimā‘ından telezzüz itdügümüzden her gün dersine müterakķıb u muntazır olup ifādeye bede‘ eyledükde gūş-ı hūşla istimā‘ ider idük. Eger ḥadāset-i sinn ve ‘unfüvān-ı cevānı bize māni‘ olmasa berekāt-ı enfās-ı müteberrikelerinden teberrük idüp ta‘allüm ü telemmüz eylemek muķarrer idi.

Mevlānā Meḥemmed Zeyrek *rahmetu’llāhi ‘aleyh*

‘Ālem-i şabāda Hācī Bayram hāzretlerinden okuyup şir-i bustān-ı ifādesinden müstefiz ü seyr olduķda mezkūruñ erḥām-ı ifhāmından āşār-ı cemīle tevellüd eyledi. Sīmā‘-ı tal‘at-ı hümāyūnında zekā-yı mānend-i zekā müşāhid ü mu‘āyin olmağın Hācī Bayram Sultān aña Zeyrek diyü laķab vaz‘ eyledi. **Mışrā‘** :

Tāft ez-ruḥsār-ı ü nūr-ı zekā hemçün zekā⁷⁰⁵

Eşnā-yı taḥşilde Mevlānā Hıẓr Şāh Efendi’dan fūnūn-ı ‘āliyyetü’ş-şü‘ūnı aḥz idüp tekmil-i melekāt-ı insāniyye eyledükden soñra menāşib-ı ceziletü’l-merātıbdan maḥmiyye-i Burusa’da Sultān Murād Hān-ı Gāzī hāzretleriniñ medresesinde müderris oldı. Merḥūm Sultān Meḥemmed Hān mahrûse-i Koşantiniyye’yi feth idüp ķamme-i pervīn ve ķubbe-i çarḥ yirine hem-ser olan evcāt-ı refi‘asında livā-yı vālā-yı İslām’ı naşb eyledükde aṭlāl-ı medrese-i ‘ulūm-ı munṭamıseyi tecdīd için Semāniyye Medreseleri’nden muķaddem kenā‘is-i küffār-ı ḥāksārdan birķaç ‘aded kenıseyi şe‘ā‘ir-i ‘aşā‘ir-i İslāmiyye üzre medreseye tebdil eyledi. **Ķıṭ‘a** :

Şehenşāh-ı ‘ādil ki der-devr-i ü

Kenā‘is medāris şude bī-elem

Der-eyyām ü ehl-i faẓl u şalāḥ

⁷⁰⁵ Yüzündeki zekâ güneş gibi parlıyordu.

Ber-āsūde-end ez-ğamm u renc ü vehm⁷⁰⁶

Bu medāris-i ‘āliyyetü’l-iḳtidār ve sāmīyetü’l-eṭvāruñ biri ki Zeyrek Yoğuşı dimekle meşhūr mevzī‘ de anlara izāfetle ma‘rūfdur. Zeyrek Yoğuşı didükleri maḥal anlara izāfetle ma‘rūfdur. Mevlānā Zeyrek’i Burusa’da müderris olduğı medreseden ol medreseye naḳl idüp yevmī elli aḳça vazīfe-i nazīfe ta’yīn eyledi. Mevlānā-yı mezbūr meblağ-ı merḳūmuñ yigirmi aḳçasını levāzım u ḥavāyicine şarf idüp ziyādesini Hācī Bayram ḥazretlerinüñ fuḳarāsına irsāl ü iṣāl ider idi. **Şi‘r:**

Fetā mele ‘te şahā ‘ifehū ücūrā

Se-tenşürühā’l-melā ‘ike yevme ‘n-nüşūr

Ḳa-ye ‘tinā’l-keşiri ve lā yerāhū

Li-ifrāti’s-semāḥati bi’l-keşir (Cezāhū’l-lāhū ḥayrā)⁷⁰⁷

Fāzıl-ı mezkūruñ ‘ibādāt u ṭā‘ate iştigāli ‘ilm ü ‘irfāna iştigāline ḡālib olup aḡleb-i evḳātı ‘ibādetle maşrūf u ma‘tūf idi. **Mışrā‘:**

Aḡleb-i evḳāt ü şarf-ı ‘ibādet şude⁷⁰⁸

Mervīdür ki Sulṭān Meḥemmed Hān ḥazretlerinüñ meclis-i hümāyūnında bir gün da‘vā-yı fazīlet idüp Seyyid Şerīf Cürcānī’den meziyyet iddi‘ā eyledi. **Şi‘r:**

Bādā deḡān-eş telḡ ki ‘ayb-ı nebāt ḡüft

Hāk-eş be-ser ki münkir āb-ı zülāl şod⁷⁰⁹

Pādişāh-ı Cem-ḥaşmet fāzıl-ı mezbūruñ siḥām-ı kelām-ı sīne-ḡüzārından mecrūhü’l-ḡātr olup Seyyid Şerīf Cürcānī’ye tūr-i ṭa‘ne ile söz atduğından rencīde-bāl oldu. Bu cerāḡatle fāzıl-ı merḳūmı ilzām-ı iltizām idüp feḡm-i efāḡim ile tefḡīm-i taşmīm eyledi. **Ḳıṭ‘a:**

Ber-ḡalk tefazzül me-kün ey merd-i Hūdāy⁷¹⁰

⁷⁰⁶Adil padişahımız ki onun döneminde sinagogların hepsi sorunsuz okula dönüşmüş. Onun döneminde fāzıl ve dürüst insanlar acı ve dertlerden kurtuldular.

⁷⁰⁷Öyle bir er ki sahifeleri dolmuştur ecirle melekler yayacaktır bu sahifeleri mahşer günü.ki o bize çokça verir de ama verdiğini çok görmez çok bağışlayıcı olması nedeniyle (Allah onu hayırla mükâfatlandırırım).

⁷⁰⁸Zamanının çoğu ibadet ile meşguldür.

⁷⁰⁹Ağzı acı olsun ki şekere laf attı. Başına taş düşsün ki temiz suyu inkâr ediyor.

⁷¹⁰Ey Allah ‘ın adamı halkı küçümseme.

SONUÇ

En geniş tanımıyla kişilerin hayat hikâyelerini anlatan biyografiler, topluma ışık tutanların toplumsal, fikirsel ve sanatsal faaliyetlerini günümüze aktararak bir çeşit kültür köprüsü oluşturmuşlardır. Türk edebiyatında özellikle şairlerin hayatını anlatan biyografiler önem kazanmıştır. Şu'arâ tezkiresi adını alan bu eserleri yazma geleneği XV. yüzyılda Alî Şîr Nevâ'î'nin *Mecâlisü'n-Nefâ'is'i* ile başlayıp XX. yüzyılda Nail Tuman'ın *Tuhfe-i Nailî* isimli eseri ile son bulmuştur.

Türk edebiyatında tezkire alanında önemli bir yeri olan *Şakâ'ik-i Nu'mâniye* isimli eseri Taşköprülüzâde Ebulhayr İsmüddîn Ahmed Efendi Arapça olarak kaleme almıştır. Osmanlı âlimlerinin hayat hikâyelerinin bulunmaması üzerine yazılan eser, Türk edebiyatında tabakat sistemini başlatıp kendinden sonra gelen tezkirelere örnek teşkil etmiştir. Eser padişahların tahta çıkış zamanlarına göre sınıflandırılmış 10 tabakadan oluşur. Döneminde Arapça bilmeyenlerin eserden faydalanamaması üzerine Mecdî Mehmed Efendî eseri Türkçeye çevirmiş ve esere *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* ismini vermiştir. Eserin birçok tercümesi yapılmış, esere zeyl ve telhisler de yazılmıştır. Tercümeler arasında en başarılı sayılan Mecdî Mehmed Efendî'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'idir.

XVI. yüzyıl Anadolu Türkçesinin özelliklerini yansıtan *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'in dili yazıldığı döneme göre anlaşılır olmasına rağmen günümüz koşullarında değerlendirildiğinde süslü ve sanatlıdır. Arapça ve Farsça tamlamalarla birbirine bağlanmış uzun cümleler dikkati çeker.

Mecdî Mehmed Efendî'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* isimli eserinin incelemeye konu olan bölümünde (2-142 sayfalar arası) ilk sayfa besmele ile başlar. İlk şair biyografisinin bulunduğu sayfaya kadar 37 başlık tespit edilmiştir. Bu başlıklar içerisinde ilimler ve

topluluklar hakkında bilgiler de verilmiştir. 9 başlıkta ilimler, 5 başlıkta da topluluklar tanıtılmıştır.

Eserin incelenen bölümünde (2-142 sayfalar arası), 129 âlimin biyografisine yer verildiği tespit edilmiştir. Bu sayının içerisinde ayrıca ayrı bir başlık altında 9 meşayihın biyografisine de yer verilmiştir. Biyografisine yer verilen âlimlerin memleketleri, hocaları, meslekleri, ilgilendikleri ilimler, çalıştıkları medreseler, vefat tarihleri hakkında çeşitli bilgiler yer almaktadır.

İncelenen bölümde biyografilerin 7 ana bölümden (tabakadan) oluştuğu tespit edilmiştir. İncelenen bölümde Sultan Osman Gâzî Hân döneminde yaşamış 8, Sultan Orhan Gâzî Hân döneminde yaşamış 11, Sultân Murâd Hân döneminde yaşamış 9, Yıldırım Bâyezîd Hân döneminde yaşamış 34, Sultan Mehmed Hân döneminde yaşamış 23, Sultan II. Murâd Hân döneminde yaşamış 41, Sultan II. Mehmed Hân döneminde yaşamış 3 kişinin biyografisi yer almıştır.

İncelenen bölümde 12 meslek grubu tespit edilmiştir. Tespit edilen meslekler şu şekildedir: müderris, kadı, hâce, müftü, kazasker, imam, mutasarrıf, tarikat şeyhi, vezir, muallim, elçi, ekmekçi.

Hadâ'iku's-Şakâ'ik'in 2-142 sayfalar arasında 30 farklı ilim tespit edilmiştir. Bu ilimler batın, belâgat, beyân, cedel, cifir, ferâ'iz, fetvâ, fıkıh, hadis, hendese, hey'et, hikmet, kelâm, kırâ'at, ledün, lügat, mantık, me'ânî, nahiv, riyaziyye, sarf, tasavvuf, tecvid, tefsir, tevarih, tevhid, tıbb, tılsım, usûl, zahir şeklinde sıralanabilir.

İncelenen bölümde âlimlerin müderrislik yaptığı 14 medrese tespit edilmiştir: Agrâs Medresesi, Balat Medresesi, Halebî Medresesi, İznîk Medresesi, Kara Medrese, Manastır Medresesi, Muzafferüddîn Medresesi, Sultan (Sultaniye) Medresesi, Sultân Bâyezid Hân Gâzî Medresesi, Sultân Orhan Medresesi, Sivrihisâr Medresesi, Şâh Melek Medresesi, Vâcid Medresesi, Yıldırım Hân Medresesi, Zincirli Medresesi.

İncelenen bölümde, dîvân, hâşiye, risâle, şerh, tasnif, tefsir, telhis, telif olmak üzere 8 farklı yapıda edebi eser, diğer eserler ve hakkında bilgi verilmeyen eserler tespit edilmiştir.

İncelemeye konu edilen bölümde (2-142 sayfalar arası) yer alan kişilerin genellikle doğum yerlerinin bilgisi paylaşılmıştır. Bu doğrultuda 33 farklı memleket tespit edilmiştir.

İncelenen bölümde biyografisi verilen kişilerin eğitim aldığı hocalar tespit edilmiştir. Buna göre biyografisi verilen şahsiyetlerin eğitim aldığı 32 hoca incelemeye konu olmuş ve hakkında bilgi verilmiştir. Eğitim alınan 15 hoca daha tespit edilmiş fakat bilgi bulanamamıştır.

Sonuç olarak, Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâ'iku's-Şakâ'ik* isimli eseri, Osmanlı âlimleri hakkında detaylı bilgi vermesiyle Osmanlı'nın ilim hayatı ve çevresini günümüze aktarması yönünden oldukça önemli bir kaynaktır. Bu eserle Osmanlı'nın kültürel, siyasal ve eğitim yapısı gözler önüne serilmiştir. İncelenen bölümde verilen bilgiler ışığında birçok araştırma konusuna da kaynaklık etmesi ve çeviri yazıyla araştırmacıların kolaylıkla ulaşabileceği bir çalışma olması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdulkadiroğlu Abdulkerim (hızl.) (1999) *Nuhbetü'l-Asar Li-Zeyli Zubdetü'l Eş'ar* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara).
- Algar Hamid (1989) "Alâeddin Attar" *İslâm Ansiklopedisi* C. 2. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Algül Hüseyin, Azamat Nihat (1995) "Emir Sultan" *İslâm Ansiklopedisi* C. 11. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Altun Kudret (hızl.) (1997) *Tezkire-i Mucib İnceleme-Tenkitleli Metin-Dizin-Sözlük* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara).
- Ansiklopedik İslâm Lügatı (1982) C. 1-2 (Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul).
- Arslan Mehmet (hızl.) (1994) *Mehmet Sirâceddin Mecma'ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ* (Dilek Matbaası).
- Atar Fahrettin (1995) "fetva" *İslâm Ansiklopedisi* C. 12. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Atar Fahrettin (2001) "kadı" *İslâm Ansiklopedisi* C. 24. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Ateş Ali Osman (1994) "Dimyâtî" *İslâm Ansiklopedisi* C. 9. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Ayaz Fatih Yahya (2013) "vezir" *İslâm Ansiklopedisi* C. 43. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Aybakan Bilal (2010) "Ebû İshâk Şîrâzî" *İslâm Ansiklopedisi* C. 39. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Aydın İbrahim Hakkı (2005) "Molla Fenârî" *İslâm Ansiklopedisi* C. 30. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).

- Aytekin Arif (1991) “Bâbertî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 4. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Bahaeddin Mehmed (1997) *Yeni Türkçe Lügat* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Baltacı Cahid (1976) *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri* (İrfan Yayıncılık, İstanbul).
- Baltacı Cahid (1979) Hadâiku’ş-Şakâik ve Hadâiku’l-Hakâik’te bulunmayan ulemâ hakkında notlar. *İslâm Medeniyeti Mecmuası* 4(2): 54-64.
- Bardakoğlu Ali (1995) “ferâiz” *İslâm Ansiklopedisi* C. 12. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Başgelen Nezih (2012) Beylikler döneminden bir şaheser: Balat İlyas Bey Külliyesi. *Cumhuriyet Bilim Teknik* (1343): 8-9
- Baştuğ İbrahim (hızl.) (2000) *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlu’ş-Şuarâ)* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara).
- Bergh S. Van Den (1988) “mantık” *İslâm Ansiklopedisi* C.7. (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- Birişik Abdülhamid (2002) “kıraat” *İslâm Ansiklopedisi* C. 25. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Birişik Abdülhamit (2011) “tefsir” *İslâm Ansiklopedisi* C. 40. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Bozkurt Nebi (2003) “medrese” *İslâm Ansiklopedisi* C. 28. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Bozkurt Nebi (2006) “müderris” *İslâm Ansiklopedisi* C. 31. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: İstanbul).
- Canım Rıdvan (2000) *Latîfi Tezkiretü’ş-Şu’ara ve Tabrisatü’n-Nuzema* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara).
- Cheneb Mohammed Ben (1979) “tecvid” *İslâm Ansiklopedisi* C. 12. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Coşkun Ali Osman (1985) Seyrek-Zâde Mehmet Asım’ın hayatı ve Zeyl-i Zübdetü’l-Eş’ar adlı eseri. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Çağbayır Yaşar (2007) *Ötüken Türkçe Sözlük (Ciltli)* (Ötüken Neşriyat, İstanbul)
- Çağrıçı Mustafa (2009) “Sirâceddin el-Urmevî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 38. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).

- Çapan Pervin (hızl.) (2005) *Mustafa Safayi Efendi Tezkire-i Safayi (Nuhbetü'l-Asâr Min Feva'idi'l-Eş'ar) İnceleme-Metin-İndeks* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara).
- Çıpan Mustafa (2010) "İbrahim Şahidi" *İslâm Ansiklopedisi* C. 38. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Çiftçi Ömer (hızl.) (Yty.) *Fatin Davud Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatin Tezkiresi)* (Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayınları, Ankara).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10741,girispdf.pdf?0>
- Çiftçioğlu İsmail (2006) Germiyanoğulları dönemi Kütahya medreseleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (15): 161-180.
- Deliçay Tahsin (2003) "Mehmed Şâh Fenârî" *İslâm Ansiklopedisi*. C. 28. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: İstanbul).
- Demiralp Yekta (1999) *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri* (T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Demirli Ekrem (2008) "Sadreddin Konevi" *İslâm Ansiklopedisi* C. 35. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Devellioğlu Ferit (1993) "beyân" *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara).
- Devellioğlu Ferit (2010) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara).
- Dînî Terimler Sözlüğü* (Yty) "hadis" C. 1.-2 (Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul).
- Doğan Ahmet (2009) *Büyük Türkçe Sözlük* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Doğan Ahmet (2011) *Osmanlı Türkçesi sözlüğü* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Doğru Halime (1997) *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).
- Donuk Suat (2015) Âşık Çelebi'nin Arapça, Nev'îzâde Atâyî'nin Türkçe Şakâiku'nun Nu'mâniyye zeylindeki ortak biyografilerin mukayesesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 4(4): 1524-1560.
- Durmuş İsmail (2006) "nahv" *İslâm Ansiklopedisi* C.32. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Durukan Aynur (1995) "Ertokuş Külliyesi" *İslâm Ansiklopedisi* C.11. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).

- Durukan Aynur (2000) “İlyas Bey Külliyesi” *İslâm Ansiklopedisi* C. 22. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Emiroğlu İbrahim (2003) “mantık” *İslâm Ansiklopedisi* C. 28. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Eraslan, Kemal (hızl.) (2001) *Alî-Şîr Nevâyî, Mecâlisü'n-Nefâyis I* (Giriş ve Metin) (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Erdem Sadık (hızl.) (1994) *Ramiz ve Âdâb-ı Zurafa'sı* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara).
- Erdem Sadık (hızl.) (2013) *Tezkire-i Şu'ara-i Yümnî* (İnceleme-Tenkidli Metin-İndeksli Tıpkıbasım) (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Erdoğan Mehtap (2009) *Osmanlı Türkçesinde Benzer Yazılışlı Kelimeler Sözlüğü* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Ergun Saadettin Nuzhet (1930) *Bektaşî Şairleri* (Maarif Vekâleti Yayınları, İstanbul).
- Ergun Saadettin Nuzhet (1936) *Türk Şairleri* (Suhulet Kütüphanesi, İstanbul).
- Erkan Arif (2006) *Arapça-Türkçe Büyük Sözlük* (Huzur Yayınları, İstanbul).
- Eskimen Ayşe Derya (2008) Mecdi Mehmed Efendi'nin gazelleri (Metin-inceleme). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.
- Eyduran Aysun Sungurhan (hızl.) (2008) *Beyânî Tezkiretü's-Şu'arâ* (Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayınları, Ankara).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10741,girispdf.pdf?0>
- Eyduran,Aysun Sungurhan (hızl.) (2009) *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şu'arâ* (Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayınları, Ankara).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10741,girispdf.pdf?0>
- Fayda Mustafa (2011) “tarih” *İslâm Ansiklopedisi* C. 40. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Fazlıoğlu İhsan (2001) “Kadıızâde Rûmî” *İslâm Ansiklopedisi*. C. 24. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Fehd Tefvik (2000) “ilm-i felek” *İslâm Ansiklopedisi* C. 22. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Furat Ayşe Zışan (2003) Eğitim-mimari ilişkisi açısından kuruluş dönemi Osmanlı medreseleri, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8(1): 181-208.

- Genç, İlhan (hızl.) (2000) *Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara).
- Gökbulut Hasan (2001) “Kafiyeci” *İslâm Ansiklopedisi* C. 24. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Gümüş Sadreddin (1993) “Cürcânî, Seyyid Şerif” *İslâm Ansiklopedisi* C. 8. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Güngör Zülfikar (1997) Önemli bir biyografik eser: eş-Şakaiku'n-Nu'mâniyye. *Diyanet İlmî Dergi*, XXXIII(1): 107-120.
- Hacımuftuoğlu Nasrullah (1992) “beyân” *İslâm Ansiklopedisi* C. 6. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Hızlı Mefail (2001) Bursa'da selâtin imaretleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10(1): 33-62.
- İnce Adnan (2005) *Tezkiretü's-Şuarâ Sâlim Efendi* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara).
- İpşirli Mehmet (2002) “kazasker” *İslâm Ansiklopedisi* C. 25. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- İpşirli Mehmet (2003) “medrese” *İslâm Ansiklopedisi*. C. 28. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- İsen Mustafa (hızl.) (1994) *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* (Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara).
- İsen Mustafa (hızl.) (1998) *Sehi Bey: Heşt Behişt* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- İsen Mustafa (hızl.) (1999) *Latîfi Tezkiresi* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- İsen Mustafa, Horata Osman, Macit Muhsin, Kılıç Filiz, Aksoyak İsmail Hakkı (2009) *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- İsen Mustafa, Kılıç Filiz, Aksoyak H.İsmail (2012) *Eski Türk Edebiyatının Kaynaklarından Şair Tezkireleri* (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir).
- İsen, Mustafa (Yty) *Türkçenin Biyografi Kaynakları* http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/turkcenin_biyografi_kaynaklari.pdf: (05 Nisan 2016).
- Kanar Mehmet (2009) *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. C. 1-2 (Say Yayınları, İstanbul).
- Kanar Mehmet (2010) *Osmanlı Türkçesi Yazım Kılavuzu* (Say Yayınları, İstanbul).
- Kanar Mehmet (2012) *Arapça-Türkçe Sözlük* (Say Yayınları, İstanbul).
- Kanar Mehmet (2013) *Farsça-Türkçe Sözlük* (Say Yayınları, İstanbul).

- Kandemir Mehmet Yaşar (1997) “hadis” *İslam Ansiklopedisi* C. 15. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Kara Mustafa (1988) “Abdüllatif el-Kudsi” *İslam Ansiklopedisi* C. 1. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Karahan Abdülkadir (2002) “Kırk Hadis” *İslam Ansiklopedisi* C. 25. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Karakaş Mahmut (1991) *Müsbet İlimde Müslüman Âlimler* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Karaman Hayreddin (1996) “fıkıh” *İslâm Ansiklopedisi* C. 13. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Karslı İlyas (2013) *Arapça-Türkçe Yeni Sözlük* (Ensar Neşriyat, İstanbul)
- Kayabaşı Bekir (hızl.) (1997) Kaf-zâde Fa’izi’nin Zübdetü’l-Eş’ar’ı. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Malatya.
- Kılıç Filiz (2010a) *Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Kılıç Filiz (2010b) *Aşık Çelebi Meşâ’irü’ş-Şu’arâ İnceleme-Metin C. 1-3* (İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul).
- Kılıç Filiz (Ytya) *Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10729,girisyazisipdf.pdf?0>. (05 Nisan 2016).
- Kılıç Filiz (hızl.) (Ytyb). *Şefkat, Tezkire-i Şu’arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî* (Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayınları, Ankara). <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10741,girispdf.pdf?0>
- Kılıç Hulusi (1992) “belâgat” *İslâm Ansiklopedisi* C. 5. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Korlaelçi Murtaza (1988) Molla Husrev’in İlmi Çevresi ve Şahsiyeti. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6(5): 87-104.
- Köksal Asım Cüneyd, Dönmez İbrahim Kâfi (2012) “usûl” *İslâm Ansiklopedisi* C. 42. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Kurnaz Cemal (hızl.) (2013) *Muallim Naci-Osmanlı Şairleri* (Kurgan Edebiyat Yayınevi, Ankara).
- Kurnaz Cemal, Tadcı Mustafa (hızl.) (2001) *Tuhfe-i Naili: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri* (Bizim Büro Yayınları, Ankara).

- Kutlu İbrahim (2012) Aksaray Zinciriye Medresesi. *Dini Araştırmalar Dergisi* 15(41): 197-215.
- Kutlu Şemsettin (Yty) *Eski Bilginler, Düşünürler, Şairler Faik Reşat Eslâf* (Tercüman Yayınları, İstanbul).
- Kutluer İbrahim (1998) “hikmet” *İslâm Ansiklopedisi* C. 17. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Kutluk İbrahim (1997) *Beyâni Mustafa Bin Carullah Tezkiretü’s-Şu’arâ* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- Kutluk İbrahim (hızl.) (1989) *Kınalı-Zade Hasan Çelebi Tezkiretü’s Şu’arâ* C. 2. (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- Kuşoğlu M. Oğuzhan (2012) Sâdikî-i Kitâbdâr’ın Mecmâ’ü’l-Havâs adlı eseri (İnceleme, metin, dizin). Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim Dalı, İstanbul.
- Küçükkaşçı Mustafa Sabri (2000) “imam” *İslâm Ansiklopedisi* C. 22. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Kütükoğlu Mübahat Solmaz (2000) *20. Asra Erişen İstanbul Medreseleri* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).
- Mermer Ahmet, Koç Keskin Neslihan (2005) *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Mutçalı Serdar (2012) *Arapça-Türkçe Sözlük* (Dağarcık Yayınları, İstanbul).
- Ocak Ahmet Yaşar (1996) “Geyikli Baba” *İslâm Ansiklopedisi* C. 14. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Ocak Ahmet Yaşar (2014) *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul)
- Oğraş Rıza (2001) *Esad Mehmet Efendi ve Bağçe-i Safâ-Endûz’u* (Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayınları, Ankara).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10741,girispdf.pdf?0>
- Oğuz Kutlar Fatma Sabiha, Çakır Müjgan, Koncu Hanife (hızl.) (2012) *Mehmed Tevfik Kafîle-i Şu’ara* (Doğu Yayınevi, İstanbul).
- Öngören Reşat (2008) “Safiyüddîn Erdebîlî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 35. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Öngören Reşat (2011) “tasavvuf” *İslâm Ansiklopedisi* C. 40. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).

- Öngören Reşat (2013) “Zeyniddün el-Hâfî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 44. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Öngören Reşat (2013) “Zeyniyye” *İslâm Ansiklopedisi* C. 44. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Örenç Ali Fuat (2006) “mutasarıf” *İslâm Ansiklopedisi* C. 31. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Öz, Yusuf (2012) “tezkire” *İslâm Ansiklopedisi* C. 41. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Öz, Mustafa (1993) “Cemâleddin Aksarâyî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 7. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özcan Abdülkadir (1989) *Şakâ'ik-ı Nu'mâniye ve Zeylleri* (Çağrı Yayınları, İstanbul).
- Özcan Abdülkadir (2003) “Mecdi, Mehmed” *İslâm Ansiklopedisi* C. 28. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özcan Abdülkadir (2010) “eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye” *İslâm Ansiklopedisi* C. 38. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özcan İsmâil (hızl.) (1991) “tasavvuf” *İslâm Ansiklopedisi* (Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul).
- Özcan İsmâil (hızl.) (1991) “tefsir” *İslâm Ansiklopedisi* (Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul).
- Özen İsmâil (hızl.) (1975) *Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri* C. 3. (Meral Yayınevi, İstanbul).
- Özel Ahmet (1992) “Bezzâzî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 6. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özel Ahmet (2002) “Kureşî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 26. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özen Şükrü (2011) “Taftâzânî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 40. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Özön Mustafa Nihat (1969) *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük* (İnkılap Kitabevi, İstanbul)
- Pakalın Mehmet Zeki (1983) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Milli Eğitim Yayınları, İstanbul).
- Parlatır İsmail (2012) *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Yargı Yayınları, Ankara).

- Öztürk Furkan (2016) *Tezkire-i Silâhdâr-zâde* (DBY Yayınları, İstanbul).
- Özyılmaz Ömer (2002) *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Pakalın Mehmet Zeki (1983) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü C. 1-3* (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- Pala İskender (2011) “usûl” *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (Kapı Yayınları, İstanbul).
- Parmaksızoğlu İsmet (1983) “Mecdi” *Türk Ansiklopedisi C. 23.* (Milli Eğitim Basımevi, Ankara).
- Pirinç Ahmet (2015) “Kitâbü'n-Nüzheti fî Ravdati'r-Rûh ve'n-Nefs ve Kitâbü'r-Ravh fî İlmi'r-Rûh” adlı iki risâlenin Türkçe çevirisi, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2(4): 147-171.
- Râşid Rüşdü (2003) “matematik” *İslâm Ansiklopedisi C. 28.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Redhouse Sir James (1992) *Turkish and English Lexicon* (Osmanlıca-İngilizce Lugat) (Çağrı Yayınları, İstanbul).
- Sarı Nil (2012) “tıp” *İslâm Ansiklopedisi C. 41.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Sinanoğlu Mustafa (2012) “tevhid” *İslâm Ansiklopedisi C. 41.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Solmaz Süleyman (hızl.) (2005) *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara).
- Süveysî Muhammed (1998) “hendese” *İslâm Ansiklopedisi C. 17.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Şahin Haşim (2009) “Somuncu Baba” *İslâm Ansiklopedisi C. 37.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Şahin Haşim (2011) “Tapduk Emre” *İslâm Ansiklopedisi C. 40.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Şahin Kâmil (1994) “Şeyh Edebâlî” *İslâm Ansiklopedisi C. 10.* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Şemseddin Sami (2009) *Kâmûs-ı Türki* (Kapı Yayınları, İstanbul).
- Şükün Ziya (1996) *Farsça-Türkçe Lügat* (Milli Eğitim Yayınları, İstanbul)

- Tan Muharrem (Çev.) (2007) Taşköprülüzâde Ahmed Efendi *Taşköprülüzâde Osmanlı Bilginleri* (İz Yayıncılık, İstanbul).
- Topaloğlu Ahmed, Kaçalın Mustafa (2009) “lûgat” *İslâm Ansiklopedisi* C. 37. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Tosun Necdet (2007) “Nizameddin Hamûş” *İslâm Ansiklopedisi* C. 33. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Uğur Ahmet (2014) Mecdî Mehmed Efendi Hadâ’iku’ş-Şakâ’ik 290-430. sayfalar arası inceleme-çeviri yazı. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Nevşehir.
- Uludağ Süleyman (1988) “Abdüsselâm bin Meşîş el-Hasenî” *İslâm Ansiklopedisi* C. 1. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Uludağ Süleyman (1992) “batın” *İslâm Ansiklopedisi*. C. 5. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Uzun Mustafa (2012) “tezkire” *İslâm Ansiklopedisi* C. 41. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı (1988) *Osmanlı Devleti*, C. 1. (Türk Tarih Kurumu, Ankara).
- Yardım Ali (1995) *Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı* (Özal Matbaası, İstanbul)
- Yavuz A. Fikri, Özen İsmail (hızl.) (1972) *Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri* C. 1-2 (Meral Yayınevi, İstanbul).
- Yavuz Yusuf Şevki (1993) “cedel” *İslâm Ansiklopedisi* C. 7. (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul).
- Yavuz Yusuf Şevki (2002) “kelâm” *İslâm Ansiklopedisi* C. 25. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Yavuz Yusuf Şevki (2011) “Taşköprizâde Ahmed Efendi” *İslâm Ansiklopedisi* C. 40. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Yılmaz Kaşif (1983) Güftî hayatı, eserleri, edebi kişiliği, tezkireciliği ile divanı Zafernamesi ve Teşrifatü’ş-Şu’arâ’sının tenkitli metni. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim Dalı, Erzurum.

Yılmaztürk Hasan (1999) Esami-i Şu'arâ-yı Amid'in tenkitli metni. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim Dalı, İstanbul.

Yurdağur Metin (1993) "cefr" *İslâm Ansiklopedisi* C. 7. (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul).

Zavotcu Gencay (2009) *Zehr-i Mâr-Zâde Seyyid Mehmed Rızâ Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Tezkiresi* (Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap Yayınları, Ankara). <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10741,girispdf.pdf?0>

Zübeyiroğlu Ruhsar (1989) Mecmû'atü't-Teracim Mehmed Tefvik Efendi. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim Dalı, İstanbul.

DİZİNLER

1. Özel Adlar Dizini

A

- ‘Aḥmedī, 188
‘Alī, 24, 118, 137, 164, 189, 214, 224, 235, 258,
306, 318, 325, 330, 341, 352, 359, 365, 366
‘Alī bin Meḥemmed bin Meḥemmed bin
Meḥemmed Buḥārī, 189
‘Alī bin Muşliḥü’ d-dīn Mūsā bin İbrāhīm eş-Şeyh
‘Ala ’a’ d-dīn er-Rūmī el-Ḥanefī, 224
‘Alī bin Yūsuf bin Şemse’ d-dīn-i Fenārī, 214
‘Alī Kuşcı, 24, 164
‘Alī ‘Arabī, 306, 341
‘Alī Tūsī, 318
‘Ā’işe, 208
‘Āşıkī Çelebi, 310
‘Azd, 168, 318, 323
Abdāl Murād, 155
Ādem, 100, 101, 102, 247, 253
Aḥī Ḥasan, 138
Aḥmed Bīcān, 339
**Aḥmed bin Meḥemmed bin Meḥemmed bin
Meḥemmed Cezerī**, 210
Aḥmed bin Meḥemmed bin ‘Arab-şāh Ḥanefī, 232
Aḥmed Ġazālī, 261
Aḥmed Paşa, 239
Aḥmedī, 130, 136, 158, 188, 225, 226, 227, 244,
340, 349
Ayas, 316
Ayaşluğ, 194, 316, 317
Aydinoğlu, 194, 218, 233
Aydinoğlu Meḥemmed Beg, 233
Aydinoğlu Mehmed Beg, 218

B

- Baba İlyās-ı ‘Acem**, 138
Babalı, 138
Bāyezīd-i Bīştāmī, 235
Bāyezīd-i Şūfī, 253
Bayram, xii, 23, 29, 47, 69, 85, 86, 94, 135, 240,
241, 242, 274, 275, 277, 336, 367, 368
Bayramī, 23, 110, 241
Beyzāvī, 106, 167, 209, 234, 285, 294, 324, 325
Bolulu Şeyḫ Şalāḥa’ d-dīn, 275
Buḥārī, 294
Burhāne’ d-dīn Ḥaydar, 254

C

- Candarlı Ḥalīl**, 147
Celāl Suyūtī, 191
Cengiz Ḥān, 360

- Cengiz Ḥān, 131, 136
Cerrāḥ-zāde Muştafā Çelebi, 273
Cezerī, 22, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 215, 229,
232
Cüneyd-i Bağdādī Sırrī Saḳaḳī, 261

Ç

- Çelebi Sulṫān Meḥemmed Ḥān, 230, 233, 243, 278

D

- Dāvūd Paşa, 301, 302
Derviş Meḥemmed, 315
Doğlu Baba, 156

E

- Ebī ‘Alī, 261
Ebū Bekr Aḥmed, 208, 210, 211, 212
Ebū Bekr-i Şıdıḳ, 191
Ebū Ḥānife-i Kūfī, 190
Ebū ‘Alī Kātīb, 261
Ebū ‘Alī Rūdbārī, 261
Ebū ‘Oşmān Mağrebi, 261
Ebu’ l-feth Şāfī’ī, 209
Edebālī, 132, 133, 134, 135, 147
Emīr İsfendiyār, 232
Emīr Meḥemmed Beg, 189
Emīr Sulṫān, 237, 239, 347, 348
Emīr Timur, 169, 192, 200, 201, 205, 209, 215,
216, 217, 226, 269, 298
Esnevī, 204
Eşref Barspāy, 254
Eşref Ebu’n-Naşr, 212

F

- Fakīh Baḫşāyış**, 331
Fāṭıma, 208
Fāzıl ‘Acemī, 248
Ferāmarz Ekrāddan, 351
Ferīşteoğlu, 254

G

- Ġazī Ḥünkār, 158
Germiyānoğlu, 159, 226
Geyiklü Baba, 92, 151, 155
Ġürānī, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 294,
296, 298, 301, 302, 304, 309, 357

H

Ḥ'āce 'Abdu'llāh Semerqandī, 264
Ḥ'āce-zāde, 247
Ḥācī Bayram Sultān, 184, 241, 274, 275, 276, 335,
336, 337, 339, 340, 367
Ḥācī Paşa, 188, 225, 233, 234
Ḥalveti, 109
Ḥamza Şeyḫ Şadre'd-din-i Konevi, 180
Ḥasan bin Emīr 'Alī, 335
Ḥasan Paşa, 195, 196, 202
Ḥasan Şemşiri, 261
Ḥatib Kāsimoğlu, 365
Ḥatib-i Dimişki Mevlānā Celāle'd-din bin
Meḥmed bin 'Abdu'r-raḥmān Kazvini, 331
Ḥatiboglı, 312
Ḥayālī, 306, 307
Ḥaydar Hirevi, 247
Ḥaydar 'Acemī, 231
Ḥazret-i Hızr, 235
Hızr Beg ibni Celāl, 212
Hızr Beg ibni Celāle'd-din, 304
Hızr bin Celāl, 310
Hızr Şāh, 314, 315, 316, 367
Ḥusrev, 125, 127, 251, 297, 341, 351, 352, 353,
354, 355, 356, 357, 359, 360, 361
Ḥusrev ü Ḥaḫan, 125
Ḥüsām Çelebi, 328
Ḥüsāmī, 272
Ḥvāce İshāq Hatalānī, 239
Ḥvāce Meḥmed Pārsā, 329
Ḥvāce 'Abdu'llāh, 264, 265, 323
Ḥvāce 'Abdü'l-evvel, 232
Ḥvāce 'Alā'a'd-din 'Atṭār, 168
Ḥvāce 'Uşame'd-din, 232
Ḥvāce Rüstem, 347
Ḥvāce-zāde, 306, 316, 318, 320, 367

i

İbni Bezzāzī, 190, 191, 232
İbni Ḥacer, 176, 191, 286, 294
İbni Kādī Simavna, 232
İbni Meddās, 327
İbni 'Abdu's-selam, 204
İbni 'Arab Şāh, 188, 227
İbni 'Arab Şāh Ḥānefi, 188
İbrāhīm, 191, 203, 264, 310, 312, 313, 345
İbrāhīm bin Meḥmed Ḥānefi, 203
İlyās, 139, 152, 270, 271, 328, 329, 333, 334, 339
İlyās bin İbrāhīm Sinabī, 328
İlyās bin Yahyā bin Ḥamza Rūmī, 329
İlyās Ḥānefi, 334
İmām Beyzāvī, 24, 167
İmām Burhāne'd-din İnbāşı, 209
İmām Ca'fer-i Şādiq, 261
İmām Ḥüseyn bin 'Alī, İmām 'Alī İbni Ebī Tālib,
261

İmām İshāq Şirāzī, 209
İmām Meḥmed Bākır, 261
İmām Meḥmed bin Meḥmed bin Meḥmed
Gazālī, 253
İmām Mūsā Kāzım, 261
İmām 'Alī bin Mūsā Er-rızā, 261
İmām Şāgānī, 219
İmām Zerkeşi, 255
İmām Zeyne'l-'Abidīn, 261
İmām-ı Hümām, 165, 254
İsfendiyār Beg, 275
'İyās, 236

K

Kādī Balat, 331
Kādī Beyzāvī, 358
Kādī Erzincanī, 170
Kādī Ḥayre'd-din, 143
Kādī Maḥmūd, 158, 159
Kādī Mīnāsoğlu, 329
Kādī-zāde-i Rūmī, 158, 160, 164
Kāfiyeci Muḥyi'd-din, 253
Kara Eylük bin Tur 'Alī, 171
Kara Ḥvāce, 146
Kara 'Alā'a'd-din bin 'Ömer, 147
Kara Ya'küb, 184, 252
Kara Ya'küb İdris Bin 'Abdu'llāh Ḥānefi, 252
Karaca Ahmed, 153
Karamanī Mevlānā Ḥamza, 310
Karamanoğlu, 310, 311
Kāsım, 136, 360
Kestellī, 285, 306
Kirmānī, 294
Koca Efendi, 158, 159
Kūfi, 107, 190
Kuṭp, 168

L

Latīfi, 310
Leys Çelebi, 325

M

Maḥmūd İsfahānī, 261
Ma'rūf-ı Kerhī, 261
Meḥmed Aşğar, 208, 210, 213
**Meḥmed Aşğar bin Meḥmed bin Meḥmed
Cezeri**, 210
Meḥmed bin Armağan bin Ḥalīl, 279
Meḥmed bin Beşir, 282
Meḥmed bin Ğāzī Mīnās, 329
Meḥmed bin İbrāhīm Niksarī, 327
Meḥmed bin Kādī Ayaşluğ, 316
Meḥmed bin Kuṭbe'd-din İznikī, 331
Meḥmed bin Meḥmed bin Maḥmūd Ḥāfizi-i
Buḫārī, 329

Meĥemmed bin Meĥemmed bin Meĥemmed bin Meĥemmed Cezeri, 209

Meĥemmed bin ‘Abdü’l-latif ibni Melik, 220
Meĥemmed Efendi, 179
Meĥemmed Ekber, 208, 209
Meĥemmed Ekber Ebu’l-fetĥ Şāfi‘i, 209
Meĥemmed ibni el-Ĥāc Hasan, 309
Meĥemmed Niksari, 333
Meĥemmed Şāh Efendi, 22, 180, 189, 197, 198, 199, 218, 246

Meĥemmed Şāh ibni Mevlānā Yegān, 281

Meĥemmed Zeyrek, 367

Melike Ĥatun, 239
Mevleviyyān, 108, 111
Mışır sultāni Sultān Mü’eyyed, 178
Mollā Fenāri, 164, 165, 187, 232, 246
Mollā Ķırımī, 285
Mollā Yegān, 279
Muhammediyye, 57, 66, 129
Mūsā Abdāl, 154, 155
Mūsā Ćelebi, 230, 245
Mūsā Pařa bin Meĥemmed bin Maĥmūd, 159
Mübārek Şāh Mantıķi, 228
Mü’eyyed bin ‘Abdu’l-mü’mīn, 228

N

Naķşbendiyye, 110, 168
Nāřır Ferec bin Berķūķ, 211
Necib Sühreverdi, 261
Nerimān-fer, 144
Nessāc Ebī ‘Alī Gürkān, 261
Niřāmī Fermāni, 324
Nu‘mān bin Şābit Kūfi, 107
Nüre’d-din, 325

O

‘Ořmāniyye, 111, 112, 129, 139, 141, 143, 153, 176, 181, 205, 231, 238, 245, 253, 265, 279, 290, 310, 326, 342, 352, 353, 355

Ö

‘Ömer, 136, 147, 189, 191, 203, 261, 275
‘Ömer Aĥlafi, 189
‘**Ömer Dede**, 275
‘Ömer Nesefi, 136
‘Ömer Sühverdi, 261

P

Pir Meĥemmed, 206
Piri Ĥalife Ĥamidi, 344
Pir-i Tāc-ı Geylāni, 268

S

Şafer Şāh, 197
Şarı Ya‘ķūb, 184
Selķūķ, 131, 228
Selmā, 208
Seydi Aĥmed, 283, 284
Seydi Aĥmed Bin ‘Abdu’llāh Ķırımī, 283
Seyyid Ĥüseyn, 327
Seyyid Ĥüseyn Aĥlafi, 229
Seyyid Ķāsim Envāri, 264
Seyyid Meĥemmed bin ‘Alī Ĥüseyni Buĥāri, 347
Seyyid ‘Abdu’llāh, 285
Seyyid ‘Alā Hemedāni, 239
Seyyid ‘Alā ‘a’ d-din ‘Alī Semerķandi, 286
Seyyid ‘Alī Buĥāri, 239
Seyyid ‘Alī Ķomanatī, 326, 327
Seyyid ‘Alī ‘Acemī, 325
Seyyid Şerif, 161, 162, 165, 166, 167, 168, 180, 189, 216, 217, 223, 228, 232, 234, 246, 250, 282, 318, 323, 325, 326, 327, 328, 330, 333, 359, 368
Seyyid Şerif Ćürcāni, 165, 167, 223, 228, 232, 234, 246, 282, 318, 323, 325, 326, 330, 333, 368
Sultān Ferec bin Sultān Berķūķ, 229
Sultān Ķayıtbay, 292, 293
Sultān Meĥemmed Ĥan, 349
Sultān Meĥemmed Ĥān Ćāzi, 149
Sultān Murād Ĥān, 149, 156, 158, 174, 246, 262, 273, 277, 278, 283, 287, 310, 312, 314, 317, 320, 326, 331, 334, 354, 359, 367
Sultān ‘Alā ‘a’ d-din Keyķubād bin Keyķusrev, 131
Sultān ‘Alā ‘a’ d-din Selķūķi, 228
Sultān ‘Ořmān bin Ertuĝrul, 131
Sultān ‘Ořmān Ĥān Ćāzi, 128, 147
Sultān Yıldırım Bāyezid Ĥān, 174, 176, 183, 184, 185, 191, 211, 224, 226, 235, 243
Suyūfi, 167, 176, 189, 253, 255, 256
Suyūfi ibni Ĥacer, 168
Süleymān Ćelebi, 226, 334, 335
Süleymān Ćelebi ibni Ĥalil Pařa, 334

Ş

Şāhidī, 228
Şāhin Lālā, 143, 144, 146
Şāhrūĥ Mirzā, 160, 298
Şeh-zāde Sultān Bāyezid Ĥān, 159
Şems-i Tebrizi, 111
Şeyĥ Abdu’r-rahim Merzifoni, 365
Şeyĥ Abdu’r-rahmān Erzincani, 365, 366
Şeyĥ Aĥi Evrān, 154
Şeyĥ Aĥmed, 259, 339, 340
Şeyĥ Aķbiryak Sultān, 335
Şeyĥ Baba İlyās Ĥorāsāni, 136
Şeyĥ Baba Nehĥāsi Ankaravi, 274
Şeyĥ Bedre’d-din, 228, 229, 230, 233, 274
Şeyĥ Bedre’d-din Aĥmer, 274

**Şeyh Bedre'd-din Maḥmūd bin İsrā'îl 'Abdü'l-
 'azizî's-Şehir-bân bin Kâdî Simavna**, 227
 Şeyh Cemâle'd-din, 164, 166, 176, 195, 196
**Şeyh Cemâle'd-din Meḥemmed bin Meḥemmed bin
 Meḥemmed bin İmâm Faḥre'd-din Râzî**, 164
 Şeyh Cemâle'd-din-i Aḳsarayî, 176, 195, 196
 Şeyh Dımyâfî, 204
 Şeyh Ebrekühî, 204
 Şeyh Ebū Abdu'llâh bin 'Urfe, 193
 Şeyh Ebū İshâk Şirâzî, 191
 Şeyh Ebū Tâhir, 329
 Şeyh Ebü'l-vefâ'-i Bağdâdî, 152
 Şeyh Ekmel, 166, 177, 229, 233
 Şeyh Ekmele'd-din, 177, 233
 Şeyh Endülisî, 150
Şeyh Faḥre'd-din Rûmî, 224
Şeyh Hâcî Bayram Ankaravî, 239
Şeyh Hâcî Bektaş-ı Velî, 172
 Şeyh Hâmid, 22, 234, 240, 241, 242, 273, 274, 275
Şeyh Ḥasan Ḥvâce, 24, 347
 Şeyh ibni Tâhir bin Meḥemmed bin Meḥemmed bin
 Meḥemmed ibni Ḥasan bin 'Alî Tâhirî, 329
 Şeyh İbni Vefâ, 297
 Şeyh İlahî, 321, 322
 Şeyh İsmâ'îl, 193
 Şeyh Kemâle'd-din bin Hümâm, 189
Şeyh Kuṭbe'd-din İznîkî, 200
Şeyh Lütful'lâh, 275, 276
 Şeyh Maḥmūd, 230, 264
 Şeyh Maḥmūd Sındî, 264
 Şeyh Mecdu'd-din Şirâzî, 193
Şeyh Meḥemmed, 22, 24, 173, 194, 203, 209, 210,
 211, 212, 215, 337, 339
Şeyh Meḥemmed bin Meḥemmed bin Yūsuf Cezerî,
 24, 203
Şeyh Meḥemmed Küşterî, 173
Şeyh Muḥliş Baba, 136
 Şeyh Muḥyi'd-din-i 'Arabî, 141
 Şeyh Muḥyi'd-din-i 'Arabî, 339
Şeyh Muşliḥi'd-din Ḥalife, 275
Şeyh Muzaffere'd-din Lârendî, 274
Şeyh Müşliḥu'd-din, 342, 344
 Şeyh Nüre'd-din 'Abdu'r-raḥmân Mısrî, 266
**Şeyh 'Abbu'r-raḥmân Çelebi ibni Mevlânâ
 Ḥüsâme'd-din**, 272
 Şeyh 'Abdu'r-raḥîm, 262, 263
Şeyh 'Abdu'r-raḥîm bin Emîr 'Azîz Merzifonî, 262
**Şeyh 'Abdu'r-raḥman bin Meḥemmed 'Alî bin
 Aḥmed**, 220
Şeyh 'Abdu'r-Raḥmân Erzincanî, 241
 Şeyh 'Abdu'r-raḥmân Çelebi, 272
 Şeyh 'Abdü'l-kâhir Çürcânî, 327
 Şeyh 'Abdü'l-laṭîf, 186, 258, 259, 260, 261, 263,
 343, 344, 345, 347
 Şeyh 'Abdü'l-laṭîf-i Kudsî, 186
 Şeyh 'Abdü'l-'azîz, 258, 261
Şeyh 'Abdül-mu'tî, 263
Şeyh 'Âşık Paşa, 137
Şeyh 'Elvân Çelebi, 137

Şeyh 'Irâkî, 209
Şeyh Pîr İlyâs, 269, 270, 271, 272
Şeyh Ramazân, 224
 Şeyh Şadre'd-din Şirvânî, 269
 Şeyh Sadre'd-din-i Konevî, 237
 Şeyh Şadre'd-din-i Konevî, 332
 Şeyh Şafiyü'd-din Erdebilî, 241
 Şeyh Sirâce'd-din Balkî, 193
 Şeyh Sirâce'd-din ibni Mülakḳın, 193
Şeyh Şahâbe'd-din Sivasî, 194
 Şeyh Şehâbe'd-din bin Ḥacer, 170
 Şeyh Şehâbe'd-din Sühreverdî, 262
**Şeyh Şemse'd-din Meḥemmed bin 'Alî Ḥüseynî
 Buḥârî**, 237
 Şeyh Şemse'd-din Tebrîzî, 260
Şeyh Şücâ'e'd-din Karamanî, 273
 Şeyh Şücâ'-i Karamanî, 241, 273
Şeyh Taḃduḳ Emre, 242
 Şeyh Vefâ-zâde, 344
 Şeyh Velî, 348
Şeyh Velî Şemse'd-din, 348
Şeyh Yâr 'Alî Şirâzî, 203
Şeyh Yünus Emre, 242
Şeyh Zekeriyâ Ḥalvetî, 271
 Şeyh Zeyla'î, 228
**Şeyh Zeyne'd-din Ebü Bekr Meḥemmed bin
 Meḥemmed Ḥâfî**, 265
 Şeyh Zeyne'd-din Ḥâfî, 258
 Şeyh Zeyn-i Külâl, 168
 Şeyh Zeynü'd-din-i Ḥâfî', 194
 Şeyh Zeynü'd-din-i 'Irâkî, 193
 Şeyh Ziyâ'e'd-din, 204
Şeyhî, 340, 341, 342
 Şeyhü'l-islâm Ebu'l-fidâ'-i İsmâ'îl bin Keşîr, 204

T

Timur Ḥân, 207, 210, 211, 215, 238
 Timur-leng, 167, 232
 Turgud Alp, 152
 Tursun Faḳîh, 131, 135
 Tûsî, 249, 314, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323,
 324

Ü

Üveysî, 235

Y

Yazıcıoğlu, 337, 339
 Yūsuf, 24, 174, 199, 228, 252, 261, 282, 353, 361
Yūsuf Bâli ibni Mevlânâ Yegân, 282
 Yūsuf 'Acemî, 261

Z

Zemaḥşerî, 294

2. Eser Adları Dizini

A
‘Acālet-i Leyleteyn, 309
‘Acā’ib ü Ğarā’ibi, 329
‘Avāmil Mā’e, 327

B
Belāğā, 252
Buḥārī, 189, 210, 239, 247, 294, 329, 347
Burbān, 255

C
Cāmi’ü Füşülü’l-Bedāyi’ fi Uşülü’s-Şerāyi’, 179
Ca’biri, 189
Cevhere, 57, 207, 210

Ç
Çağmīnī, 161, 333

D
Dağa’ik-i Müzehhebe, 325
Dibāce-i Uşül-i Pejdevī, 189
Divān-ı ‘Aşık Paşa, 137
Dürer, 55, 67, 207, 351, 358
Dürer-i Ğurer, 207, 351

E
Ecvibe, 83, 359
El-fevāyihü’l-Müskiyyeti Fī’l-Fevātihi’l-Mekkiyye, 221
Elfīyye, 209
Elfīyye-i İbni Malik, 209
Envār-ı Süheylī, 118
Esās-ı Taşrif, 189
Eşmār-ı Eşcār-ı Lahūtiyye, 220
Esvele-i Müşkile, 189
Esvile, 359
Eşkal-i Te’sis, 161
Evrād-ı Zeyniyye, 331, 333

F
Faşl-ı Hıttāb, 329
Ferā’iz-i Sirāciyye, 180, 250
Fetāvā-yı Bezzāziyye, 190
Fevā’id-i Ğiyāşiyye, 189
Fevāyih-ı Müskiyye, 222
Fıkh-ı Ekber, 328
Füşül-i Sitte, 329
Füşül, 181

Füşül-i Bedāyi’, 181
Füşüs, 141

G
Gayetü’l-Emānī fi Tefsiri’s-Seb’i’l-Meşānī, 294
Ğurer, 358
Gülistān u Bahāristān, 300
Gülşen-i Rāz, 119, 300

H
Haḳā’ik-i Mühezzebe, 325
Hāşiye-i Küçek, 167
Hāşiye-i Muṭavvel, 167
Hāşiye-i ‘Azd, 318
Hāşiye-i Şemsiyye, 326
Hāşiye-i Şerḥ-i Muṭāla’a, 326
Hāşiye-i Tecrid, 167
Hidāye, 191, 220, 232, 252
Husrev ü Şirīn, 341
Hümāyün-nāme, 118

i
İftitāh, 106, 196
İrşād-nāme, 344
İskender-nāme, 188, 226, 227
‘İnāye, 326, 327
İzāh, 165, 166

K
Kāfiyye, 253
Kaşide-i Nüniyye, 307
Kaşide-i Şāṭbiyye, 294
Kaşide-i Ta’iye-i İbni Fāriż, 142
Kenz ü Kudürī, 191
Keşşāf, 250, 323, 326
Kitāb-ı İzāh, 166
Kitāb-ı Şifā, 188
Küçük Hāşiye, 326

M
Maḥşül-i İmām Rāzī, 179
Manzūme, 136, 209
Manzūme-i Hidāye, 209
Ma’ārifnāme, 137
Mecma’, 24, 166, 316, 317
Mecmū’a-i Gül-i Şad-Berg, 121
Menār, 179, 283
Menār ü Pezdevī, 179
Merāh, 196, 344
Meşābih, 207
Meşābih, 202, 252
Meşārık, 192, 219
Metn-i İrşād, 168

Metn-i Maḳāşid, 169
Metn-i Muġnī, 176
Metn-i Mütāla[‘], 142
Metn-i Tecrīd, 316
Metn-i Viḳāye, 176
Mevāḳı[‘]-ı *‘Ulūm*, 255
Minhāc, 209
Minhāc-ı Beyzāvī, 209
Mişbāh, 196
Mollā-zāde, 164, 316
Mūcez, 165
Muġnī, 147
Muḥammediyye, 22, 99, 106, 130, 158, 190, 203,
231, 244, 337, 338, 339, 358
Muḥtaşar, 169, 179, 206, 323
Muḥtaşar Şerhi, 323
Muḥtaşar-ı İbni Hācib, 179
Muḥtaşar-ı Takrībū Tahbīri[‘]-t-*Teysir Fi*[‘]-l-*ḳırā*[‘]-atı[‘]-
‘aşeretī, 207
Muḳaddime, 189, 200, 210, 212
Muḳaddime-i Manzūme, 212
Muḳaddime-i Tecvid, 212
Mutavassıf, 168
Mütūn-ı Mu[‘]-tebere-*i Mūşavvere*, 179

N

Neşr ü Tayyibe, 211
Niḳāye, 218
Nüşüş, 332

R

Rā[‘]-iyye, 209, 211
Riḥ-i Şāmil, 327
Risāle-i Eşirīyye, 180
Risāle-i Manzūme, 164
Rudūd, 162, 180

S

Şahīh-i Buḥārī, 192, 286
Sūre-i En[‘]-ām, 358
Sūre-i Fātiḥa, 339
Sūre-i Tāhā, 189

Ş

Şakā[‘]-iḳ-i Nu[‘]-māniyye, 113, 116, 117, 118
Şāḫbiyye, 209
Şerḥ-i Ca[‘]-berī, 294
Şerḥ-i Çaġmīnī, 167, 333
Şerḥ-i Eşḳāl-i Te[‘]-sis, 333
Şerḥ-i Ferā[‘]-iz, 167
Şerḥ-i Keşşāf, 169
Şerḥ-i Maḳāşid, 328
Şerḥ-i Meḳālī, 202, 234, 323
Şerḥ-i Mevāḳıf, 162, 167, 316, 323, 326, 333, 357

Şerḥ-i Miftāh, 167, 169, 189, 217, 330, 359
Şerhi Muḫavvel, 169
Şerḥ-i Mütāla[‘]-a, 282
Şerḥ-i[‘]-Aḳā[‘]-id, 169
Şerḥ-i Şemsīyye, 189
Şerḥ-i Taftāzānī, 189
Şerḥ-i Tecrīd, 327
Şerḥ-i[‘]-Aḳā[‘]-id, 285
Şitā, 233

T

Tā[‘]-iyye *Ḳaşīdesi*, 307
Tārīḥ-i Kübrā, 207
Tārīḥ-i Şuġrā, 207
Tefsīr-i Beyzāvī, 285
Tefsīr-i Ebu[‘]-l-*Leys*, 233
Tefsīr-i Ḳādī, 202
Tefsīr-i Kebīr, 317
Tefsīr-i Sūre-i Fātiḥa, 189
Telḫīkāt, 202
Telḫīs-i Cāmi[‘], 189
Telḫīs-i Miftāh, 169, 331
Telḫīs-i Mizāh, 209
Telvīh, 285
Telvīh, 169, 170, 251, 316, 323, 333, 358
Temessükāt-ı Şer[‘]-iyye, 335
Tenbīh, 209
Tercīh, 170
Teshīl, 231, 233
Teysir, 207, 255
Tuḥfe, 262
Ṭabaḳat-ı Ḳurrā, 207
Ṭabaḳāt-ı Nuḫāt, 191, 224, 251, 253, 255
Tayyibe, 212

V

Vāridāt, 232
Vaşāyā-yı Ḳudsiyye, 262
Viḳāye, 146, 219, 220, 326

Z

Zencānī, 169
Zev[‘]-i *Muşāhib*, 331
Zuḫr, 320

3. Yer Adları Dizini

A

[‘]Acem, 22, 111, 126, 138, 146, 153, 159, 164, 173,
174, 211, 212, 214, 217, 218, 223, 244, 246,
254, 317, 321, 330, 347, 360
Akḫişār, 154

Aksaray, 22, 165, 235, 236
Aksu, 164
Amasiyye, 22, 136, 137, 138, 227, 241, 271
Anadolu, 154
Antakiyye, 178, 220
Arabiyye, 158, 164, 176, 186, 193, 252
Aydın, x, 46, 52, 53, 81, 194, 218, 219, 233, 279,
280, 373, 374
Azərbaycən, 127, 131, 151

B

Bakırkürəsi, 361, 362, 364
Balıkesri, 275, 277
Başra, 206
Bergama, 253
Bilecik, 76, 149
Buğara, 237
Bursa, 138, 146, 149, 151, 153, 155, 156, 158,
173, 174, 177, 181, 183, 197, 199, 200, 205,
211, 212, 221, 222, 234, 237, 238, 246, 251,
260, 261, 262, 275, 279, 281, 282, 287, 291,
293, 306, 310, 314, 317, 326, 329, 337, 345,
346, 347, 353, 357, 358, 361, 367, 368

C

Cām, 259, 260
Cezā'ir, 230

Ç

Çeräkise, 171
Çin, 126, 326
Çinī, 300

D

Debbāğlar Mahallesi, 273
Demürkapu, 127
Derviş-ābād, 269
Dımişk, 22, 203, 204, 209, 210, 211, 212, 233, 235,
260
Dımişk-ı Şām, 203, 204, 209, 212, 233, 235, 260

E

Edrene, 203, 211, 230, 249, 250, 273, 283, 320,
326, 330, 335, 342, 344, 353, 354, 359, 361
Engürī, 239, 241, 275, 277
Erzincan, 170
Eskişehir, x, 46, 49, 52, 135, 376
Esterābād, 167

F

Françe, 126

G

Galata, 356
Garbiyye, 221
Gekbüze, 253
Gelibolu, 337, 339, 340
Germiyān, 152, 225, 340
Gücdüvān, 169
Gümüş, 88, 272, 376

H

Habeş, 126
Haleb, 170, 230
Havāş, 356
Herāt, 169, 206, 269
Hitāyī, 300
Horāsān, 127, 131, 160, 206, 259, 267, 270
Hoy, 151

I

Irāk, 131, 244, 265

i

İnegöl, 152
İşfahān, 206, 244
İskenderiyye, 204
İspaniyye, 126
İzniç, 141, 143, 146, 147, 149, 200, 202, 231, 312,
313, 314, 333

K

Kāhire, 129, 140, 177, 178, 221, 223, 225, 229,
233, 254, 267, 286
Karahiştir, 131, 135
Karaman, 22, 132, 135, 136, 137, 139, 143, 165,
183, 184, 189, 252
Kastamonu, 360, 361
Kayseriyye, 234
Kāzrūn, 191
Keş, 205, 210
Kıpçak, 232
Kırım, 282
Kırşehir, 137
Kirmāstī, 146
Konya, 228, 230, 260, 344, 345
Koştantīniyye, 285
Kudsī, 178, 186, 187, 259, 261, 343, 344, 345
Kütāhiyye, 218, 340
Küremidlü, 335

L

Lārende, 252, 286
Leh ü Çeh, 126

M

Mağnisa, 287, 355
Medine, 200, 204, 206, 282, 337
Menteşe, 314
Merzifon, 262, 263, 283, 329
Mevlānā Kestellī Cāmī^c, 285
Mısr, 22, 24, 126, 166, 171, 177, 178, 188, 199,
204, 205, 209, 210, 211, 212, 221, 223, 225,
226, 228, 229, 230, 233, 252, 254, 256, 262,
267, 286, 292, 314, 349
Mudurnı, 224
Müderri Köyi, 318

N

NİL, 292, 343

R

Revān, 127, 358
Rūm, 112, 116, 131, 136, 146, 151, 154, 166, 173,
177, 184, 191, 200, 205, 209, 210, 211, 212,
213, 214, 218, 219, 223, 226, 230, 232, 237,
241, 246, 263, 265, 280, 283, 286, 287, 292,
304, 311, 314, 317, 321, 322, 326, 328, 330,
333, 353, 360
Rūmī, 116, 158, 159, 160, 164, 223, 224, 253, 263,
300, 329, 333, 359

S

Şakarya, 242
Sākız, 230
Şamokov, 231
Semerkand, 160, 161, 162, 164, 169, 206, 215, 232,
324, 333
Serahs, 169
Simavna, 28, 35, 40, 41, 58, 63, 80, 88, 90, 91, 227,
228, 232
Sivas, 194, 351
Sivrihişār, 304, 305
Sultānōñi, 158
Sürh-ser, 127

Ş

Şām, 22, 24, 132, 136, 150, 204, 209, 224, 232,
252, 350
Şeyh Ahmed Nāsefi Cāmī, 259
Şirāz, 206, 207, 209, 210, 217
Şirvān, 127, 269, 270

T

Tātār, 170, 171, 205, 231, 238, 254
Tebriz, 229, 321, 352
Tebrizī, 111, 127, 219, 247, 260

Tire, 218, 230
Toğat, 326, 351
Türkistān, 131, 169
Türkmen, xii, 72, 73, 172
Tāk-ı Kistrā, 126
Tāşköpri, 361, 366
Turgud, 152

Ü

Üsküdar, 22, 350, 356

V

Varsağ, 351

Y

Ya' kûp Paşa Zāvīyesi, 273
Yemen, 191, 193, 236
Yezd, 206
Yunan, 36, 139, 162

Z

Zağra, 231
Zebid, 193
Zeyrek Cāmī' i, 318
Zeyrek Yoğuşı, 368

4. Medrese Adları Dizini

A

Ayaşofya Medresesi, 356

B

Balağ Medresesi, 314

H

Hacī Bayramī Medresesi, 241
Halebī Medresesi, 353, 354, 361

i

İzniğ Medresesi, 143, 146, 312

K

Çapluca Medresesi, 287
Kara Medrese, 239

M

Manāstır Medresesi, 181

Merzifon Medresesi, 283
Mollā Vācid Medresesi, 218

S

Sivrihişār Medresesi, 305
Sulţān Bāyezīd Hān Gāzī Medresesi, 282
Sulţān Medresesi, 197, 246, 282, 306, 317, 329,
353, 361, 367
Sulţān Orhan Medresesi, 333

Ü

Üç Şerefeli Medresesi, 320, 321

V

Vācid Medresesi, 218

Y

Yıldırım Medresesi, 287

Z

Zencīrlü Medresesi, 22, 165

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Burcu CAMGÖZ

Uyruğu: T.C.

Doğum Yeri ve Tarihi: Bandırma / 28.03.1982

Tel: 0384 341 44 21

E-posta: burcucamgoz@nevsehir.edu.tr

Yazışma Adresi: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Ürgüp Sebahat ve Erol Toksöz MYO Fatih Mah. 12.Cad. No:9 Ürgüp / NEVŞEHİR

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
66.09	Süleyman Demirel Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	2003
4.25	Bandırma Şehit Mehmet Gönenç Lisesi	1999

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2009 -	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Ürgüp Sebahat ve Erol Toksöz MYO	Okutman
2006 - 2009	Bandırma Final Dergisi Dershaneleri	Türk.-Edeb. Öğrt.
2005 - 2006	Bandırma Sınav Dergisi Dershaneleri	Türk.-Edeb. Öğrt.
2003-2005	Karacabey Aşama Dershanesi	Türkçe Öğretmeni

YABANCI DİL

YAYINLAR